

Dr. Ali Abd Al-Halim Mahmud

Osnovi islamske pedagogije

Elementi islamskog pedagoškog tretiranja
formativnog perioda djetinjstva i mladosti

Biblioteka ISLAMSKA PEDAGOGIJA, knjiga br. 2

Naslov izvornika:

dr. Ali Abd al-Halim Mahmud

Tarbiya al-naši' al-muslim

Dar al-Wafa, Al-Mansura, 1994.

Preveo sa arapskog

dr. Mehmed Kico

Redaktura prijevoda

Amel Sarajlić

Mensur Valjevac

Urednici

dr. Safvet Halilović

Sanela Karišik-Misirlić

Stručni konsultant

dr. Edina Vejo

Izdavači

Islamski pedagoški fakultet u Zenici

El-Kelimeh, Novi Pazar

Za izdavače

dr. Zuhdija Adilović

Malik Nurović

Lektor

Jahja Fehratović

Korektor

Samed Jukić

Prijelom i DTP

Fahrudin Smailović

Štampa

Grafičar, Užice

Tiraž: 300

CIP – Каталогизacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

28-472

37.032:28

МАХМУД, Али Абд ал-Халим

Osnovi islamske pedagogije : elementi islamskog pedagoškog tretiranja formativnog perioda djetinjstva i mladosti / Ali Abd al-Halim Mahmud ; [preveo sa arapskog Mehmed Kico]. - Novi Pazar : El-Kelimeh ; Zenica : Islamski pedagoški fakultet, 2008 (Užice : Grafičar). - 446 str. ; 24 cm - (Biblioteka Islamska pedagogija ; knji. 2)

Prevod dela: Tarbiya al-naši' al-muslim. - Tiraž 300. - Str. 5-6: Predgovor bosanskom izdanju / Edina Vejoj. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7980-012-1 (ELK)

а) Исламско васпитање
COBISS.SR-ID 145809420

Dr. Alī Abd al-Ḥalīm Maḥmūd

Osnovi islamske pedagogije

*Elementi islamskog pedagoškog tretiranja
formativnog perioda djetinjstva i mladosti*

Novi Pazar, 2008.

PREDGOVOR BOSANSKOM IZDANJU

Ovovremena znanost propituje sama sebe. Njena metafora, suvremena fizika, doživjela je epistemološku revoluciju suočivši se s subatomsom stvarnošću, nečim što nije mogla opisati bez posezanja za intuitivnom i kontemplativnom spoznajom. Ideja “razumske spoznaje” se transponira iz naviknutosti da o njoj mislimo kao o nečem strogo odvojenom od osobnog i zato kadrog da konstruira pojmove, ka sposobnosti prihvaćanja, susretanja sa polisemičnošću pojavnog.

Otvara se prostor “kulturalnom harmoniziranju” u kojem su teolozi dobrodošli u procesu kreiranja znanosti, a znanstvenicima su podastrijeti očigledni dokazi da uvažavaju i ugrade u svoje djelovanje Božiju prisutnost.

Sva zbivanja u teoriji znanosti reflektiraju se i u znanosti o odgoju, pa otud ovu knjigu i možemo posmatrati kao prilog mnogostrukijem, kompleksnijem razumijevanju fenomena odgoja.

Uplitanje duhovnog aspekta osobe u cjelinu njenog odgoja kreira izvjesniju, iskreniju perspektivu ambiciji da ljudski rod biva odgajan. Jer su, u svojoj biti, svi problemi ljudskog života svodivi na odgojnu razinu, pri tom ne razumijevajući odgoj nečim završenim jednom zauvijek, već stalnim procesom, subitnim ukupnom ljudskom životu.

Autor knjige vodi računa o ovoj protegnutosti, ‘longitudinalnosti’ odgojnog nastojanja i kad se odlučuje tretirati period odgajanja u školskom i akademskom životnom razdoblju, tako što djetinjstvo i mladost ne smješta u izolirani prostor i vrijeme, već u ove složene periode projicira mnoštvo društvenih kretanja što je blisko konceptu “podruštvljenja djetinjstva i mladosti”.

I u srži vrlo eksplorativne, suvremene ekološke razvojne teorije U. Bronfenbrennera je snažna razvojna interakcija između osobe koja se razvija i njene okoline, pri čemu odnosi nisu linearni već sistemski, a unutar okoline zbivanja i elementi međusobno prepleteni i interaktivni. Odatle, ne iznenađuje uvrštavanje u knjigu kao posebnog odjeljka ‘političkog odgoja’, što nije slučaj u udžbenicima

pedagogije kod nas. Upravo nepostojanje programiranog, praćenog, vrednovanog procesa političkog odgajanja i proizvodi političku nekompetentnost iz koje nastaje osjećanje političke bespomoćnosti, cinizma, političke izoliranosti i nedjelotvornosti.

To što knjiga nastoji ponuditi ambiciozan prilog odgoju društvenih shvaćanja mladih ne znači da dovodi u pitanje slobodu prosuđivanja mlade osobe. Obraćanje osobnosti je prisutno na način svojstven posebnom islamskom razumijevanju: "Ideja 'nuđenja' svoje sreće drugim je ideja koja nastaje od djetinjstva i prenosi se preko roditelja na djecu. Čvrstina porodice, koja je prožeta islamom, je prostor tradicijskih i porodičnih odnosa sa kolektivnim orijentacijama (respekt starijih, poslušnost roditeljima, briga o članu porodice koji je u nevolji)."¹ Unapređenje osobnosti je uokvireno kulturom umjerenosti i uvođenjem transcendentnog senzibiliteta u svakodnevno. To se događa na različitim mjestima u knjizi: kad se autor odlučuje za odgojno relevantno obraćanje 'čovjeku u zabludi', kad transcendentnost 'govori' iz osjećajno bitnih, ponekad primamljivih zbog svoje rubnosti ambivalentnosti, ali upravo zato odgojno privilegiranih, ili kad iz mladosti bliskih prostora ljepote estetskog, ali i etičkog, odjekuje transcendentno.

Na kraju, kao prilog znanstveno autentičnoj recepciji knjige kod nas, treba imati na umu da je knjiga nastala u prostoru drukčijem od našeg u odnosu prema društveno-historijskom prisustvu islama u drukčijim historijskim procesima i promjenama. Kako se govorenje iz islama nikad ne može reducirati na društvenu dimenziju, neupitna je mogućnost posmatranja knjige iz vitaliteta stvarne moći odgoja koja se i doima sigurnim putem ponovnog uspostavljanja odnosa ravnoteže između čovjekovog svakodnevnog i islamskog.

Prof. dr. sc. Edina Vejo

¹ Nader, *Concept of individual in Iranian Islam*, Upsala Universitat, str. 418-419.

UVOD

Neka je neizmijerna hvala Allahu na Njegovim blagodatima. Nekaje blagodaransalavatna Njegovogroba i poslanika, Muhammeda sina Abdullahovog, Pečata vjerovjesnika i poslanika, zatim na njegovu porodicu, njegove drugove, kao i sve one koji pozivaju i koji će njegovoj vjeri i pravcu pozivati sve do Sudnjeg dana.

* * *

Prema tumačenjima jezikoslovne literature, *dijete školskog uzrasta (nāši'*) je mlada osoba, u razdoblju razvoja nakon ranog djetinjstva. Iako se uopćeno može obuhvatit nazivom *mladi*, ono još nije ušlo u razdoblje zrelosti. Takvo dijete se odgaja u sjeni civilizacijskih protivrječnosti koje njegovu mladu psihu uspijevaju osvojiti prije nego što i preplave okruženje u kojem živi to dijete.

Dijete školskog uzrasta je, u naše vrijeme, sa svih strana okruženo međusobno suprotstavljenim kulturama, gnusobnim pribježištima, rivalskim civilizacijama, zavađenim protivnicima i strašnim mnoštvom oprečnosti. To sve skupa dijete potapa u tamne dubine mora gdje se sudaraju struje, a siroto dijete se u njihovim dubinama, *prekrivenim talasima sve jednim iznad drugoga, iznad kojih su oblaci*, batrga – skoro da ne može prepoznati ni vlastitu ruku. Kad god se prema njemu pruži ruka koja ga želi izbaviti, druga ruka, jača, utjecajnija i naizgled privlačnija, nemilosrdno ga vuče nazad.

To dijete je misaono okruženo kitnjastim i lažnim podvalama koje ga obmanjuju i zavode, blještavim i laskavim nazivima, lažnim parolama ispod kojih su samo zmije i otrov. Okruženo je mnoštvom onog što ga odvraća od vjere, njene koncepcije i okrilja, da bi ga, kao ukusan zalogaj, bacalo u čeljusti neprijatelja, kao lovinu u stupicu strasnih lovaca.

Tumačenja prirode koja ga okružuje i društva u kojem živi, na čijim osnovama razumijeva sebe, djetetu nameću značaj materije. Takva tumačenja mu se nameću toliko da dijete ne samo što nije svjesno potrebe već se i kloni tumačenja prirode, društva i

pojedince na osnovama vjere, ispravnog tumačenja zasnovanog na razboritom rasuđivanju sposobnom spoznati. Takva tumačenja ga od pravih spoznaja odmiču da bi ga bacila u jamu bezvrijednoga materijalističkog tumačenja, uvijek vezanog za ispunjenje slasti i užitaka, koje čovjeka udaljava od čovječnosti i plemenitosti, a približava nagonima nedostojnim onoga čime ga je Allah počastio.

Kako god koji dobronamjernik pokuša djetetu ili njegovim roditeljima objasniti da je islamsko tumačenje prirode, društva i pojedinca, pravo tumačenje koje donosi Objava, a potvrđuje razum, dobronamjernik se sukobljava s upornošću onih koji zagovaraju interese materije i strasti, koji predano rade na tome da dijete udalje od vjere i njene životne koncepcije.

Taj rat, kako ga je mogao shvatiti svako ko ga je htio odgovorno razmotriti, počinje s degradiranjem dobronamjernika i potvaranjem istine u koju on poziva, njegovim ismijavanjem i kvalifikovanjem po tome što je strog i zaostao, nesposoban uključiti se u povorku života zbog zaostalosti s kojom u prošlosti živi, zanemarujući sadašnjost i budućnost. Taj rat, za njega, ne prestaje i stalno ga progoni dok ga, vrlo često, ne primora da od svega odustane.

Dijete danas nije slobodno držati se svojih uvjerenja, svog vjerovanja, njegovih načela i vrijednosti. Sloboda se od djeteta, na ovaj ili onaj način, oduzima, da bi, vrlo često, bilo dovedeno pred zarazna krivotvorena uvjerenja, pred tuđa načela kao svoje utočište, pred navike pogubne po njegovu sadašnjost i budućnost. Gdje je sloboda izbora sred te ubitačne zagušljivosti?

Sredstva informiranja i njihove institucije širom svijeta su u rukama neprijatelja islama i njegove koncepcije. Ona su uporna u širenju agresivnog sekularizma radi udaljavanja od vjere i vjerovanja. Svakoga, ko vjeruje, optužuju za reakcionarnost i nazadovanje. Gdje je, u tome, djetetova sloboda izbora?

Sredstva informiranja imaju apsolutno neislamska usmjerenja. S usmjerenjima okrenutim protiv islama, sredstva informiranja kod ljudi ubijaju slobodu izbora. Pokazati im se može samo ono što sredstva hoće vidjeti, ponuditi im se ne može ništa, a da to ne požele iskoristiti u svrhe lišavanja vjere. Ako neko odbije izazove koje nude

sredstva informiranja, mora se pomiriti s tim da će biti kvalificiran kao zaostali reakcionar, nesposoban uključiti se u povorku napretka i uspona.

Priča o sredstvima informiranja na svjetskoj razini i onima koji njima upravljaju, da i ne govorimo o komentarima, jako bi se oduljila. Njihovi akteri, zbivanja, zapleti i rješenja su isuviše brojni da bismo ih uključili u okvire ove knjige, a kamoli među redove ovog predgovora.

Razgovor o planetarnom cionizmu i protokolima sionskih mudraca, o vidljivome ili prikrivenom križarstvu, o ateizmu i svemu što fabrikuje taj zlokobni triangel, znači razgovor o onome što kontrolira sredstva informiranja i njegove uređaje u cijelom svijetu. To sve opterećuje budućnost i tjera svijet da prigrlji to oko čega triangel vodi kampanju. Gdje je tu sloboda izbora, djeteta i njegovih roditelja?

Misaone, kulturološke, društvene, političke i ekonomske snage, koje imaju utjecaja u savremenom svijetu, pozivaju ljude uopće, a djecu posebno, da odbace vjeru, porodicu i organiziranje, da odbace kontrolu roditelja i škole, da odbace sve zahtjeve rodbinstva, da odbace odanost društvu, što, u krajnjem ishodu, dovodi do odbacivanja samog sebe.

Ohrabrivanje na takvo odbacivanje se ispunjava varljivim i blještavim nazivima, kao što su *lična sloboda, raskidanje okova, lišavanje prevladanih sistema i starih navika, oslobađanje od nejasnih predodžbi*, te zamjenom vjerovanja onim što nudi opipljiva materija. Dijete se u svemu tome kreće nemajući izbora. Odazove se onom što ga pozove ili to odbije, da bi ga se odmah dokopala struja koja ga zajedno s nanosima baca u dubine zaostataka prošlosti.

S dobrim nakanama i naivnim predodžbama, ne poznajući istinu o izazovima koji se na njega ustremljuju, zanemarujući naravi protivrječnosti koje ga okružuju, dijete se danas može zateći kako se okreće protiv svoje vjere, njene koncepcije i poretka, protiv svog društva i islamskog ummeta. To ga sve okreće protiv vlastitoga civilizacijskog napredovanja koje je islam, pred njega, kao uvjet postavio još onda kad mu je bilo određeno pojaviti se na svijet.

Ova knjiga nastoji muslimansko dijete, muslimansku porodicu i muslimansko društvo uputiti na odgovarajuća sredstva i postupke koji će se staviti između njih i struja koje ih sebi vuku. Ona nastoji pružiti izvore pravih saznanja kojima bi ispunili srca i umove, da im određuju razmjere do kojih trebaju sezati njihove aktivnosti, a to su razmjere potpune i savršene islamske koncepcije, koja se čvrsto pridržava Allahove Knjige i Poslanikovoga, s.a.v.s., sunneta, koncepcije koja, ne samo djetetu već i svakom muslimanu, garantuje da će naći jasan put kroz život na ovom svijetu, ostvarujući i zakonite zahtjeve duše, razuma i tijela, bez pretjerivanja, razmetljivosti, rasipanja i oholosti.

Ova knjiga će, uz neizmjernu Allahovu pomoć, nastojati dokazati da islamska koncepcija, u odgajanju djece i odraslih, vodi računa o svim razdobljima ljudskog života, čak i prije nego što se čovjek rodi, želeći mu dobro za ovaj i Budući svijet.

To je koncepcija koja postavlja stabilna mjerila o tome ko će biti majka djeteta, koncepcija koja prava mjerila odgajanja djeteta određuje počevši od dana kad se dijete pojavi na svijet, kad mu otac na desno uho prouči ezan, a na lijevo ikamet, nakon čega se obavezuje na čuvanje i odgajanje dok dijete raste, sve dok ne postane odrasla osoba. To je veličina odgojne koncepcije u islamu.

Ova knjiga će, s Allahovim dopuštenjem, roditeljima objasniti kako će odgajati djecu, kako će se obavezati djeci i omladini. Pokazat će svakom muslimanu način odgajanja na osnovu kog može samog sebe odgojiti, u skladu s islamskim planom odgajanja, s kojim se nijedan drugi ne može ni uporediti, a kamoli prevladati ga, program koji u središtu ima čovjeka, koji počiva na širokome i čvrstom postolju odgajanja, a to je vjerovanje: *sam čovjek će protiv sebe svjedočiti, uzalud će mu biti što će opravdanja svoja iznositi,*² u okrilju veoma široke nadstrešnice čiji stožer su Poslanikove, s.a.v.s., riječi: "Račune sa sobom svodite prije nego što vam ih drugi budu svodili. Svoja djela sebi u prilog vagajte prije nego što budu protiv vas vagana."

² *Kur'an, Al-Qiyāma, 14-15.*

Svakom ko zaštitnika traži u nekome drugom, ova knjiga će pokazati da islamska koncepcija odgajanja ukazuje odgajateljima na poruku iz Kur'ana, koja glasi:

*O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čije će gorivo ljudi i kamenje biti, i o okojoj će se meleki strogi i snažni brinuti, koji se onome što im Allah zapovjedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti.*³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ
غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

Ta koncepcija ukazuje i na časnu poruku bezgriješnog Poslanika, s.a.v.s., iznesenu u hadisu:

“Svako od vas je pastir i svako je odgovoran za svoje stado. Imam je pastir i odgovoran je za svoje stado. Muškarac je pastir porodice, u kući, i odgovoran je za svoje stado. Žena je pastirica, u kući svog muža, i odgovorna je za svoje stado. Sluga je pastir, na imanju vlasnika, i odgovoran je za svoje stado. Svako od vas je pastir i svako od vas je odgovoran za svoje stado.”⁴

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ الْإِمَامُ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالرَّجُلُ رَاعٍ فِي
أَهْلِهِ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَالْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا وَمَسْئُولَةٌ عَنْ رَعِيَّتِهَا وَالْخَادِمُ رَاعٍ
فِي مَالِ سَيِّدِهِ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ وَكُلُّكُمْ رَاعٍ وَمَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

Ova knjiga upozorava svakog vladara muslimana, o kojoj god se muslimanskoj zemlji radilo, da je prava vjera kod Allaha, Njegovog Poslanika, muslimanskih vođa i muslimana uopće, islam, a ta poruka se sažima u vječnim riječima Kur'ana: *A tebi smo posljuje odredili da ideš pravcem određenim, zato ga slijedi i ne povodi se za strastima onih koji ne znaju, jer oni te nikako ne mogu od Allahove kazne odbraniti; nevjernici jedni druge štite, a Allah štiti one koji Ga se boje i*

³ Kur'an, At-Taḥrīm, 6.

⁴ Hadis prenose Al-Buḥārī i Muslim, a navode ga i autori hadiskih zbirki pod naslovom *Es-Sunan*.

*grijeha klone. Ovaj Kur'an je putokaz ljudima i uputstvo i milost onima koji čvrsto vjeruju.*⁵

Ova knjiga svim muslimanima, svugdje i uvijek, želi kazati da im nema izbjavljenja iz propasti koja ih okružuje, osim da prihvate sve što pružaju Kur'an i Poslanikov, s.a.v.s., sunnet. Jer, prihvaćanje toga je ono što muslimane može odvratiti od lutanja, raskriti im masku neprijatelja i zagarantirati im sreću na ovom i budućem svijetu.

Još mnogo šta ova knjiga želi reći, ali mi ćemo se zadovoljiti time da pažnju svratimo posebno na ono što može biti korisno djetetu kao budućnosti islamskog ummeta, koje njenu lađu treba dovesti do obale spasa i sigurnosti, izvesti je na Pravi put, na Allahov put s kojeg skretanje vodi samo u propast. Allahov put presijecaju mnogobrojni putevi, a na početku svakoga je šejtan koji poziva u neistinu, koji, uljepšavajući neistinu i postavljajući prepreke, odvraća od Allahovog puta.

Na kraju, želimo naglasiti da, ako bi samo to bila jedina namjera pisanja ove knjige, bili bi smo zadovoljni. Allahu pripada konačno usmjerenje. Ako bi se sadržajem ove knjige okoristio i jedan čitalac, bili bismo sretni. To bi nam značilo više od "stada crvenih deva".⁶

Allah na pravi put ukazuje onome kome On hoće.

⁵ *Kur'an, Al-Ġāfiya, 18-20.*

⁶ Tradicijski simbol za najvrijednije zemaljsko blago.

ISLAM I DJECA

Obuhvaća:

Uvod

Prvi odjeljak

Mjesto djece u porodici

sa pododjeljcima:

1. Pobude ljudske naravi
2. Pobude ljudskog okruženja
3. Pobude islamske vjere

Drugi odjeljak

Briga islama o djeci

obuhvaća pododjeljke:

1. Dužnosti očeva i majki
 2. Dužnosti rodbine
 3. Dužnosti muslimanskog društva
-

UVOD

Obraćajući se Uzvišenom Allahu za pomoć, u ovom poglavlju ćemo govoriti o mjestu djece u okviru islamskih propisa i islamskih etičkih normi, da bismo pokazali kako islam o djeci vodi brigu, kakav istaknut položaj im namjenjuje u porodici, zbog toga što su djeca porodici najdragocjenija, što su joj najpreča i brige najdostojnija, bez obzira na to radi li se o djeci ili omladini.

Muslimanska porodica, kao i druge, kad dočekuje novorođenče, dočekuje ga s iznimnom ljubavlju, pažnjom i spremnošću svih članova da udovoljavaju njegovim potrebama. Muslimanska porodica u tome ide dalje od drugih, jer svoju ljubav, uistinu, stavlja u službu novorođenčeta, budući da islam tako, nesumnjivo, pronalazi najbolji put kojim osjećaje ljubavi na najbolji način praktično očituje.

Briga islama o djetetu, u sklopu porodice, seže unatrag, u vrijeme prije rođenja, ne samo u vrijeme majčine trudnoće, već i u vrijeme kad je otac birao ko će njegovom djetetu biti majka, kad se prilikom izbora supruge, majke djeteta, domaćice u kući, paziteljice i odgajateljice djece, rukovodio islamskim standardima, budući da oni zahtijevaju biranje onih koje imaju čvrstu vjeru i dobar odgoj. Imajući sve istaknuto u vidu, uvjereni smo da preciziranje izbora supruge nesumnjivo služi dobrobiti djeteta.

U ovom poglavlju, nastojimo objasniti mjesto djeteta u muslimanskoj porodici kako bismo utvrdili da briga o djeci proizlazi iz pobuda iskonski čiste i autentične ljudske naravi, s onim njenim obilježjima s kojima ju je Allah stvorio, te da je porodica, s pobudama proizišlim iz naravi s kojima je Allah stvorio ljude, dužna voditi brigu o djeci, trudeći se da što je moguće pravednije s njima postupa, a precizna vaga u porodičnoj brizi oko djece su riječi Uzvišenog Allaha: *O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čiji ogrijev će ljudi i kamenje biti.*⁷

⁷ Kur'an, *At-taḥrīm*, 6.

I otac i majka, na tom poprištu, imaju dužnosti kojih se ni u kom slučaju ne mogu odreći, a najvažnije su: pružanje dobrog odgoja i pravedno postupanje.

Porodica, u svome najširem smislu, ima dužnosti vođenja brige o djeci i pružanja pažnje, a njih nalažu mnogobrojne pobude, kao što su ljudska narav, zahtjevi okruženja i zahtjevi ljudskog društva.

Kao što je briga o djeci dužnost porodice, ona je dužnost i cjelokupnog društva sa svim pripadnicima i svim onim što čini dato društvo. Društvo svojim članovima, grupama i organizacijama treba osigurati dobro i ispravno odgajanje koje će biti u stanju otkrivati sklonosti djece i razvijati ih u odgovarajućem smjeru i formi najkorisnijoj za djecu i društvo.

Isto važi i za državu kao formu vladavine i sve njene organizacije, a posebno za odgojne i informativne ustanove. Jer, interesiranje države za djecu i vođenje odgovarajuće brige o njoj, uz to što je dužnost koju nameće težnja da se društvu omogući razvoj i napredovanje, nameće joj ga i to što svi sistemi vladavine u svijetu, čak i najozloglašeni, tvrde da štite djecu i poklanjaju im pažnju. Međutim, kod nekih sistema vladavine se može primijetiti da o djeci brinu tako što ih vode dok, dobrovoljno ili iz straha, ne prerastu u pristrasnu omladinu, dobrovoljno kad pretendiraju na ono što im ne pripada, a iz straha kad se plaše zastrašujuće atmosfere koja se nadvija nad cjelokupnim društvom, budući da se za takve režime može reći da su loši, eksploatatorski, da gaze ljudske slobode i čast. Pred zahtjevima logike, razuma i objektivnosti, takvim izopačenim režimima je dosta što se zovu komunističkim, socijalističkim ili režimima jedne stranke, da ponesu epitet lošega, kao što je svaki izopačeni sistem vladavine.

Ista dužnost važi i za cjelokupni islamski ummet. On je, također, dužan djeci posvetiti veliku brigu i pažnju. Islam to strogo naređuje, a uskraćivanje smatra grijehom, zbog toga što islam naređuje brigu o ljudima uopće, u svim životnim razdobljima, ne potcjenjujući nikad onoga ko čovjeku uskraćuje prava, kao ni onoga ko imalo ugrožava ljudsko dostojanstvo kojim je Allah počastio čovjeka. Ono u šta najčešće zapadaju uskratitelji prava i ugrožavaoci

ljudskog dostojanstva, jeste nepravda nanesena ljudima, a nepravda spada među velike grijehе zbog kojih počinitelac zasluđuje žestoku kaznu.

Nastojat ćemo, u ovom poglavlju, utvrditi i to da islam na najbolji način štiti djecu. Odredbe iz Kur'ana i Poslanikovih, s.a.v.s., predanja očevima i majkama propisuju šticeenje djece, postavljajući ih u precizno utvrđene granice i dimenzije, kao što šticeenje naređuje i rodbini, određujući joj šta treba činiti prema djeci. U većinskome muslimanskom društvu, islam nikoga ne pošteduje dužnosti šticeenja djece na način koji im treba osigurati sadašnjost i budućnost.

Islamske odredbe, koje svima propisuju šticeenje djeteta, nadvijati će se, pratiti ih i biti kod ljudi u opticaju sve dok Allahovom voljom bude života na Zemlji.

Mi ćemo iz reda tih odredaba citirati odgovarajući zbir, a što se tiče njihovog sveobuhvatnog razmatranja, ono prevladava obim i ambicije jedne knjige. Na nekim mjestima ćemo se služiti i primjerima iz Poslanikovog, s.a.v.s., životopisa – to su Poslanikova, s.a.v.s., praktična predanja – sukladno svojim mogućnostima i u mjeri koju određuje sama narav knjige.

U drugom odjeljku ovog poglavlja ćemo se pobrinuti da saberemo islamske odredbe iz Kur'ana, Poslanikovih, s.a.v.s., predanja i životopisa. Osvjetliti ćemo sadržinu odredaba i objasniti njihove ciljeve, uz nastojanje da dokažemo kako briga o djeci ima izvornu ukorijenjenost u islamu, potkrepljujući to dokazima iz islamskog zakonodavstva.

Smatramo da nećemo pretjerati, ako kađemo da će zbir tih odredaba, u obimu i formi koju nudimo, moći privući pažnju znatnog broja muslimanskih učenjaka i dati im podstreka da se poduhvate njihova sistematiziranja u posebna poglavlja, uz sabiranje poruka u sklopu jednoga kodeksa, a da će se komentara i detaljnog raspravljanja, u vidu posebnih poglavlja, oni poduhvatiti na način koji će im se učiniti prikladnim.

Nakon strpljivo obavljenog sakupljanja odredaba koje se posebno tiču brige o djeci, među ciljeve ove knjige spada i želja da se njome pozabave islamski sociolozi i pedagozi i da iz nje sačine

pedagoški kodeks. Iskreno se nadamo i Boga usrdno molimo da ostvarenje ovog cilja, uz ostalo, bude ono što će zainteresirati islamske sociologe i pedagoge, a On može sve što hoće.

Prvi odjeljak

MJESTO DJETETA U PORODICI

1. Pobude osjećaja urođenog ljudskoj naravi

Mjesto djeteta u porodici određuju mnogobrojne pobude svojstvene čovjeku, u skladu s osjećanjima, čuvstvima, nastojanjima i stremljenjima s kojima ga je Allah stvaranjem podario, te sa svrhom da se razmnožava i produžava život kroz život svoje djece.

Uzvišeni i Milostivi Allah je budućim očevima i majkama dao da se rode s velikom ljubavlju prema djeci, uvijek prožetom žrtvovanjem. Otac ili majka tih osjećaja i čuvstava se ne bi mogli osloboditi, a da to ne bude u neskladu s osjećajem urođenim ljudskoj naravi, jer djeca bez tih osjećaja i čuvstava kod roditelja, zadojenih ljubavlju, ne bi mogla proći razdoblje ranog djetinjstva niti presijecati svoj put kroz život u sigurnosti i miru. Čak i prije rođenja djeteta, osjećanja ljubavi se pojavljuju samim tim što majka dijete nosi u trudnoći, a to je, također, urođen osjećaj ljudskoj naravi s kojim Allah stvara ljude.

Iako bi takvo razmatranje bilo moguće i korisno, mi nemamo namjeru detaljno razmatrati taj urođeni osjećaj, već ćemo se zadovoljiti utvrđivanjem da je Uzvišeni Allah svu ljubav za djecu u srca očeva i majki položio zbog toga što je djetetu, radi održanja u životu nakon rođenja, potrebna iznimno velika briga, savjesno i pažljivo njegovanje, vjerovatno i zato što je djetinjstvo kod djece duže od najranijeg razdoblja u životu drugih stvorenja kojima, nakon rođenja, odnosno tokom odrastanja, treba njegovanje. Bilo kakvo neizvršavanje takvog šticećenja stavlja dijete pred mnogobrojne teškoće, ili opasnosti, koje mu u brojnim slučajevima ne omogućuju nastavak života.

Dakle, to je ljudskoj naravi urođen osjećaj koji djetetu određuje takvo mjesto u porodici, počevši od samih roditelja, u šta neće posumnjati niko ko to u samom sebi provjerava, ako se nađe u poziciji jednoga od dvoje roditelja. Poželjno je naglasiti i da je urođeni

osjećaj za ljubav prema djeci, koja im određuje takvo mjesto, ne samo nakon rođenja već i prije nego što se rode, zajednička sudbina srca vjernika, mnogobožaca, pa čak i nevjernika, kako bi se, na osnovama te ljubavi, pravilno usmjeravao život bića koje dolazi na svijet, da bi raslo u okrilju ljubavi, budući da, u suprotnom, ne bi bilo moguće ni zdravo odrastanje, niti ljudskog bića dostojan život.

Iako roditelji, sljedbenici islama, svoja osjećanja i čuvstva djeci upućuju u skladu s odredbama islama, njegovom etikom i standardima, to se sve kod njih odvija precizno, uspješno i uz veliko lično zadovoljstvo, utoliko više što se sve postiže na Allahovo zadovoljstvo time što se ispunjava Njegova koncepcija i poredak.

Roditelji, muslimani, urođenom osjećaju za ljubav prema djetetu pridružuju snažnu želju da dijete okruže svim što će mu omogućiti da se formira kao musliman koji će činiti dobra djela, a dijete to ne može postići, osim ako se od djetinjstva navikava na pridržavanje islamskih propisa i etičkih normi.

Ta želja bi trebala biti minimalno zajedničko obilježje svih očeva i majki koji slijede islam. U suprotnom, mogu se smatrati grijешnicima nepokornim Allahu, koji nisu u stanju djecu od Allahove kazne sačuvati, budući da im pomažu u skretanju s Allahove koncepcije. Allah roditeljima čuvanje djece zapovijeda riječima: *O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čiji ogrijev će ljudi i kamenje biti.*⁸

Neki učenjaci kažu da riječi sebe (enfusekum) ... *čuvajte*, svojim smislom, podrazumijevaju i djecu, jer su djeca dijelovi njih, kao što je to sadržano u riječima Uzvišenoga: *A ni vama samima (enfusikum),⁹ da jedete u kućama vašim ...*, iako svi pojedinačno nisu spomenuti, a to znači da otac treba dijete poučiti onom šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno, odvrćati ga od grijeha i prijestupa i upućivati ga u druge odredbe. Al-Qušayrī navodi da je Omer, r.a., nakon što je objavljen ovaj ajet, pitao: "Allahov Poslaniče, mi ćemo sačuvati sebe, ali kako možemo sačuvati svoje porodice?". Poslanik je odgovorio: "Tako

⁸ *Kur'an, Et-Taḥrīm*, 6.

⁹ Na pojedinim mjestima, iz praktičnih razloga, odstupili smo od transkripcije koju je koristio prevodilac. (redakcija)

što ćete ih odvrćati od onog što vam je Allah zabranio, poticati ih i naređivati im ono što je Allah naredio.". Muqātil, u vezi s tim, kaže: "To je (očeva) dužnost prema sebi, djetetu, porodici, slugama i sluškinjama.". Al-Kiyā je rekao: "Nama je dužnost svoju djecu i porodicu naučiti vjeri, dobrobiti i osnovama odgoja."¹⁰

Urođeni osjećaj za ljubav koji majka, muslimanka, sa sobom stalno nosi – ona je djetetu, tokom djetinjstva, bliža od oca – strogo je obavezuje da sve što može čini kako bi dijete poučila vjeri, dobru i lijepom odgoju koje zahtijeva islam. Majka, muslimanka, je za to odgovorna pred Uzvišenim Allahom. Šta god da, od istaknutog, djetetu uskrati, za to će pred Uzvišenim Allahom polagati račun.

Urođeni osjećaj za ljubav koji majka, muslimanka, sa sobom stalno nosi, strogo je obavezuje da djetetu pruži ljubav, nježnost, brigu i pažnju, kakve dijete ne bi moglo naći ne samo kod neke druge žene koja uz najamninu ili na neki drugi sporazumni način nosi ulogu majke već ni kod nane ili bilo koje krvne srodnice koja, prema islamskim zakonodavnim odredbama, popunjava mjesto majke, kao što to mogu biti tetka (očeva ili majčina sestra), starija sestra itd.

Majka je, pak, obzirom na urođeni osjećaj za ljubav s kojim ju je Allah stvorio, sama u stanju pružiti svu ljubav i nježnost. Za razliku od nje, bilo koja druga *majka*, čime god da se odlikuje, ne može se izjednačiti s pravom majkom, kako u smislu kvaliteta tako ni u pogledu kvantiteta. Zato, neka se Allahove kazne čuva svaka majka koja išta od ljubavi i nježnosti uskrati djetetu. Ona time sebi ne uzrokuje samo ovosvjetski gubitak već, uskraćujući djetetu pravo na ljubav i nježnost - to mu može vrlo lahko nanijeti duševne poremećaje – sebi nanosi gubitke i za Budući svijet, kad će doći u situaciju polagati račune i biti kažnjena.

Svako djelo, kojeg se poduhvata ili ga prakticira majka, muslimanka, a s kojim može umanjiti ljubav i pažnju djetetu, je neprihvatljivo, zato što za posljedicu ima uskraćivanje nečega onom kome pripada, te zbog toga što se to ispostavlja kao kršenje islamskog kodeksa o odgajanju djece.

¹⁰ Al-Qurtubī, *Al-Ġāmi li aḥkām Kurʾan*, 18., 195-196 (iz komentara sure *At-taḥrīm*).

Ta ljubav ili naviranje ljubavi, s kojom se majka okreće djeci, iako je s pobudama osjećaja urođenog ljudskoj naravi, obzirom na rezultate, za djecu je dobro, jer djeca rastu voleći druge ljude od dana kad shvate da su ljudi pored njih, budući da se majčina ljubav koja ga okružuje, preko njega reflektira u vidu njegove ljubavi prema onima koji ga okružuju, a za društvo nema ništa ljepše ni korisnije nego da čovjek odrasta kao neko ko je voljen i voli.

Allah je majku stvorio s urođenim osjećajem za ljubav prema djeci koji ženu čini sposobnom da, prilikom odgajanja djece, bez oklijevanja i frustracije podnosi sve iskrse teškoće i nevolje. To je dobra majka, dostojna uloge majčinstva, koju je islam uzdigao na najviši rang, budući da je lijepo ophođenje djece prema njoj pretpostavio lijepom ophođenju prema ocu, na način koji će biti potkrijepljen odgovarajućim Poslanikovim, s.a.v.s., hadisima.

Kod majke, koja to ne može podnositi ili se zbog toga nervira, urođeni osjećaj za ljubav nije zdrav. Njena privrženost islamskom konceptu odgajanja je slaba. Ona, u takvoj situaciji, svoje vjerovanje treba poboljšavati čisteći ga obaveznim i dobrovoljnim ibadetima.

Međutim, ima jedno važno upozorenje koje treba istaknuti svakoj majci, a to je da odana muslimanka, koliko god voljela svoje dijete, podstaknuta pobudama urođenog osjećaja, treba voditi računa da u ljubavi ne bude razmetljiva, kako ne bi izašla iz okvira umjerenosti, zbog toga što je umjerenost jasno obilježje islamske etike, svejedno radi li se o kićenju ili lišavanju nečega. To znači da ljubav ne treba prelaziti u maženje i ono što vodi stjecanju loših navika. Majka, muslimanka, sina ili kćerku voli u stanovito uravnoteženoj mjeri, koja u sebi nema primjesa pretjerivanja niti škrtarenja, jer se između tih dviju granica nalazi ono što svoje željene tragove ostavlja na uravnoteženo odrastanje djeteta – a to je željeni cilj.

Pretjerivanje i škrtarenje na dijete ostavljaju štetne tragove, kako po sadašnjost tako i po budućnost. Djetetu, pretjerivanjem s ljubavlju, majka pomaže da raste razmaženo i uobraženo, pa umišlja da se sve što mu se prohtije mora ispuniti, da svi ukućani trebaju biti njemu na usluzi. To je pogrešno. Kad s takvim navikama iziđe iz kuće i samo krene kroz život u društvu, dijete će se uvjeriti koliko je

to pogrešno. Od ljudi će doživljavati izbjegavanje, ravnodušje i prezir kojim će plaćati visoku cijenu, tokom cijelog života, u društvu.

Majka, koja svojoj djeci zakida na ljubavi, kroz to im pomaže da rastu kruto zatupljenih čuvstava, osjećajući se prezrenim i poniženim, na osnovu čega ih bolno pogađa svaka uvreda koju im drugi nanesu. Ako s takvim čuvstvima iziđu u društvo, za ljude im se čini da ih gledaju s prezirom ili sa željom da ih iskoriste. To može rezultirati da i oni preziru društvo, na kraju, vjerovatno, i sami sebe, zbog neuspjeha u potrazi za dobrim odnosima s drugima. Žena muslimanka je dužna u ruke uzeti preciznu vagu kojom će ljubav raspodijeliti na djecu, njihovo usmjeravanje i odgajanje, bez razmetanja i škrtarenja.

Islam majku smatra odgovornom za jednakost u pružanju ljubavi i nježnosti, kao što je čini odgovornom i za čuvanje djece. Dva vodeća hadiska učenjaka¹¹ od Ibn Ōmera, r.a., prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Svako od vas je pastir i svako je odgovoran za svoje stado. Imam je pastir i odgovoran je za svoje stado. Muškarac je pastir porodice, u kući, i odgovoran je za svoje stado. Žena je pastirica, u kući svoga muža, i odgovorna je za svoje stado. Sluga je pastir, na imanju vlasnika, i odgovoran je za svoje stado. Svako od vas je pastir i svako od vas je odgovoran za svoje stado."

Korijen riječi *briga* (*al-riāya*) je riječ *čuvanje* (*al-ray*), što znači *čuvanje stoke*, bilo po tome što se stoci daje hrana koja je održava u životu ili tako što se od nje odbija sve što joj prijeti opasnošću. *Čuvanje* je *štićenje* (*al-ḥifz*) i *timarenje* (*al-siyāsa*). Takvo značenje ova riječ ima i u poruci Uzvišenoga: *Ali oni o njemu ne vode brigu onako kako bi trebalo*. Svako, ko dotjeruje sebe ili drugoga, se naziva *čuvarem* (*al-rāi*). Takvo značenje ima i ono što se navodi u hadisu: "Svako od vas je pastir ...". Kad čovjek o nečemu brine, to znači da prati kako jeste i šta će biti s tim o čemu vodi brigu.¹²

¹¹ Ovako prevodimo riječ Al-šayḥān (Dva šejha) kojom se, u hadiskoj literaturi, označavaju najveći autoriteti, Al-Buḥārī i Muslim, autori najjemenitnijih zbirki hadisa koje su istovjetno naslovili nazivom *Sahih* (prim. prev.).

¹² Al-Iṣfahānī, *Al-Mufradāt fī Ġarīb Kur'an*.

Majka je odgovorna za brigu o svojoj djeci u smislu svih značenja riječi koje smo naprijed istaknuli vezano za *čuvanje*. Odgovorna je pred Allahom, pred sobom, pred mužem i djecom.

Slično majci, ocu je, također, urođen osjećaj za ljubav prema djeci, iako njegovo osjećanje ljubavi, možda, ne dostiže razinu privrženosti ravnu majčinoj – svaka olakšica služi nečemu zbog čega je stvorena – ali je, nesumnjivo, stvoren s osjećajem za ljubav prema djeci i potrebe da ih štiti, samo što oca ljubav prema djeci tjera da ustrajava i ide kroz život kako bi im ostvario sigurnost i obezbijedio život, nastojeći, uz sav trud, pružiti im, sa svoje strane, sve kako bi im život učinio sigurnim i otklonio im svaku nevolju, pružajući im svako dobro. U drugom pododjeljku ovog poglavlja ćemo, s Allahovim dopuštanjem, navesti islamske odredbe koje to uvjerljivo potvrđuju.

Osjećanje ljubavi i nježnosti oca prema djeci, uvijek karakterizira želja za odgajanjem na način koji će djeci omogućiti udovoljavanje životnim zahtjevima i odgovor svemu i svakom s kim dođu u dodir tako što im garantira da će od života moći uzimati i davati mu. On im te vrijednosti usađuje kako bi živjeli mirni i sigurni, lijepo se ophodeći prema životu i svemu živome. Ovakvu brigu s očeve strane, koja izvire iz urođenog osjećaja ljubavi prema djeci, propisuje i islam. To ćemo objasniti kada budemo dokazivali da mjesto djeteta u srcima očeva izvire iz srži vjere, koja ljubavi iscrtava dimenzije i postavlja granice, ne znajući za popustljivost, već tražeći polaganje računa za svako uskraćivanje i zanemarivanje. Ocu, privrženom islamskoj koncepciji života, nije dovoljna čak ni ta briga, iako ona nije neznatna. Pridržavanje islamske koncepcije, u ophođenju prema životu, mu se propisuje da bi djeci omogućio odrastanje na islamski način, u sklopu kojeg će biti privržena islamskoj koncepciji i kititi se islamskom etikom u svakom praktičnom postupku i govornom činu.

Ovakvo očevo osjećanje prema djeci je, također, urođeno, sve dok je otac privržen islamskoj koncepciji, dok je smatra nezaobilaznom i, sa svoje strane, vjeruje da je islam urođena i prava vjera.

Otac je dužan dio svog vremena, ma koliko bio zauzet potragom za opskrbom, posvećivati djeci od njihovoga ranog djetinjstva, igrati se s njima, usmjeravati ih, usađivati im islamske vrednote dok se s

njima igra. To je njegova dužnost prema djeci i njihovo pravo kod njega. Sve govori u prilog urođenosti tog osjećaja ljudskoj naravi, tako da se s pravom za oca koji se ne igra s djecom, koji ne usmjerava njihovu igru kako treba, makar to bilo i zato što nema vremena i što je veoma zauzet, može reći da zakida na pravima djece, da i ne govorimo o tome da mu je to islam propisao i smatra ga odgovornim za svaku prazninu u ispunjenju dječijih prava. Ako do uskraćivanja dolazi zbog slabog razumijevanja vjerovanja i nedovoljnog razumijevanja ciljeva i namjera vjerovanja, očeva dužnost je da to zna, da pita kako bi saznao, a kad sazna, to mu postaje dužnost.

Jedna od očevih briga prema djeci, po onom što propisuje navedeni Poslanikov, s.a.v.s., hadis, jeste da ih čuva u zbilji i u igri, jer i to ulazi u sklop cjelokupnog odgajanja.

Neophodno je ovdje upozoriti da oca, ukoliko nešto uskrati u odgajanju djece, pa neko dijete iskorači iz islamske koncepcije života, islam smatra odgovornim zbog skretanja. Uzvišenom Allahu će zbog neispunjenja odgovornosti polagati račun.

Islam ocu propisuje da čuva, hrani i odgaja djecu, a da, one koji dostignu zrelost, oženi, da Allahu čini dovu da mu djecu ne učini kušnjom ni za ovaj ni za Budući svijet.

Prema predanju koje počinje od Enasa ibn Mālika, r.a., Ibn Es-Sunnī u djelu *Amal al-yawm wa al-layla* prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Tražite od njih da namaz obavljaju sa sedam, da u razdvojenim posteljama spavaju s devet, da se žene sa sedamnaest godina. Ko tako postupi, neka ga posadi ispred sebe i kaže: 'Neka mi te Allah ne učini kušnjom ni za ovaj ni za Budući svijet'."

اضربوا على الصلاة لسبع واعزلوا فراشه لتسع وزوجه لسبع عشرة إن كان، فإذا

فعل ذلك فليجلسه بين يديه ثم ليقل: لا جعلك الله فتنة علي في الدنيا ولا في الآخرة

Allah je stvorio očeve i majke s urođenim osjećajem za ljubav prema djeci, učinivši to urođenom pobudom. Niko od njih ne može zanemariti dijete, osim ako mu je urođeni osjećaj za ljubav poremećen, a raspoloženje izopačeno – usljed čega se gube obilježja očinstva i majčinstva.

Iako je to ljubav koju diktira osjećaj urođen ljudskoj naravi, njoj je usmjeravanje i upućivanje uvijek potrebno da bi išla pravim smijerom i davala dobre rezultate. To usmjeravanje i upućivanje može, vjerovatno, pospješavati urođeni osjećaj, a ako je on zbog nečega oslabljen, islamsko zakonodavstvo sa svojim odredbama, sistemom etičkih normi i vrednota, određuje cilj, iscertava put i daje uputstva o sredstvima u svim prilikama.

Ukoliko se usmjerava i upućuje, očeva ljubav prema djeci ostvaruje željeni cilj, do kojeg može doći samo nepomučen urođeni osjećaj i zdrav razum. Treba priznati da je islamsko zakonodavstvo to sasvim jasno odredilo. Cilj ljubavi je da djecu odgaja ljudski, uredno i uravnoteženo, kako bi islamsko odgajanje dijete povezal o njegovim Gospodarem, vjerom, porodicom, zavičajem i cjelokupnim islamskim ummetom, sa svim navedenim, vezom koja se zasniva na duboko ukorijenjenim islamskim načelima: *Sam čovjek će protiv sebe svjedočiti;*¹³ *I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati;*¹⁴ *I vi ćete doista odgovarati za ono što ste radili.*¹⁵

Poruka prvog ajeta naglašava da je čovjek odgovoran za ono što radi i da će protiv sebe svjedočiti za ono što uradi svojim rukama, da će za to polagati račun. Zato mu je dužnost da, na ovom svijetu, rukama radi dobro kako bi se sačuvao Allahove kazne na Budućem svijetu.

Drugi ajet ističe da će svaki čovjek biti pitan za ono što su zaslužili njegov sluh, vid i srce. Srce će biti pitano za ono o čemu je razmišljalo i u šta je vjerovalo; sluh će biti pitan za ono šta je slušao; vid će biti pitan za ono šta je gledao.

Treći ajet naglašava da je svaki čovjek odgovoran i da će račun polagati za sve, dobro ili zlo, učinjeno na ovom svijetu, te da će, u skladu s tim, biti nagrađen ili kažnjen.

Smisao svega je to da odgajanje, kojem su pridružene ljubav i nježnost, treba djetetu jasno pokazati i poučiti ga da je odgovorno, ne samo za svako sitno ili krupno djelo koje uradi već i za svaku riječ koju izgovori, pa i za svaku pomisao ili uvjerenje kojim mu se srce

¹³ *Kur'an, Al-Qiyāma*, 14.

¹⁴ *Kur'an, Al-Isrā'*, 36.

¹⁵ *Kur'an, An-Nahl*, 93.

ispunjava, te da će mu dobro biti nadoknađeno dobrom, a zlo zlom. To je uzvišeni princip koji dijete poučava kako će potpuno izvršavati zadaću prema svom Gospodaru, zatim prema samom sebi, pa prema roditeljima, porodici, društvu i islamskom ummetu. To je čvrsta spona koja dijete treba spajati sa svim istaknutim.

S takvim urođenim osjećajem za ljubav prema djeci, roditelji bi morali djecu sprječavati u svakom i najblažem skretanju iz vjere, istine i dobra, odvrćati ih od svega što im može donijeti štetu za ovaj i Budući svijet. Kako to mogu postići?

Kao sredstvo u tome nekad može poslužiti lijepa riječ, dobar savjet. Drugi put, kao sredstvo može poslužiti ustrajno upućivanje i ozbiljna briga o djeci. Treći put, to može biti biranje dobrog društva djeci. Četvrti put, biblioteka i podstrekivanje na čitanje. Peti put, mekteb, vladajuća atmosfera u njemu i navika da se redovno ide u njega. Šesti put, kao sredstvo može služiti škola.

Međutim, sredstvo uspješnije od svih je *uzor (qudwa)*, zbog čega bi roditelji djeci, vlastitim primjerom, trebali služiti kao uzor u svakom dobru, za kakvo bi željeli da se očituje kod njihove djece. To je najdjelotvornije sredstvo koje ostavlja nesumnjivo najdublje tragove. Traženje uzora djetetu pruža svojstva i vrline koje vidi kod roditelja pa, ako je uzor dobar, bit će i dijete dobro, a ako je uzor loš, bit će i ono loše. Ovo pravilo se rijetko kad krši. Zato, neka svaki roditelj dobro pazi šta će od osobina poželjeti prenijeti na dijete!

Imajući izloženo u vidu, nije teško shvatiti zašto islam, kod muškarca, tako insistira na dobrom izboru supruge, odbacuje brbljanje i naklapanje u govoru i loše postupke, određuje mjeru smijehu i postavlja granice na kojima se treba zaustaviti. Zašto je islam uspostavio način ponašanja pri jelu, piću, razgovoru, hodanju, kao u i svemu drugom što stoji u vezi s ponašanjem čovjeka u kući, u džamiji i na ulici? Zašto je islam ustanovio način ponašanja prilikom spavanja, budnosti, mirovanja i kretanja? Zašto islam precizira vrline u ophođenju s ljudima? Zašto islam oslovljava roditelje riječima Uzvišenoga: *O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od vatre čiji ogrjev će ljudi i kamenje biti...?*¹⁶

¹⁶ Kur'an, At-Taḥrīm, 6.

Zdrave pobude osjećaja urođenog ljudskoj naravi, s kojim je Allah stvorio ljude, sasvim jasno potvrđuju da dijete u očevom srcu ima iznimno, neusporedivo mjesto. Ako to mjesto proizilazi iz pobuda osjećaja urođenog ljudskoj naravi, ono je srž islama.

Naša tvrdnja da mjesto djeteta kod roditelja proizilazi iz pobuda osjećaja urođenog ljudskoj naravi, dovodi nas u poziciju da kažemo kako te pobude, u sebe, uključuje, iako se donekle razlikuje, ljubav i nana i djedova, kad u nekom smislu postaju očevi i majke djeteta, budući da islamski propisi u poziciju majki ili očeva mogu postaviti one kojima islam omogućuje da imaju ulogu roditelja, kao što su amidža, daidža i tetka (očeva ili majčina sestra). Budući da im Allah pruža to pravo, logično je i što im daje urođen osjećaj za ljubav prema djeci.

Logično je, također, da u zakonsku poziciju roditelja može biti uključen svako ko može njegovati dijete, kako smo naprijed istaknuli i kako ćemo o tome, ako Bog da, detaljnije govoriti u drugom odjeljku ovog poglavlja. To se odnosi na svakoga ko može imati starateljstvo nad djetetom ili mu se propisuje njegovo izdržavanje. Jer, Uzvišeni Allah daje pravo starateljstva i propisuje izdržavanje samo onima kojima su svojstvene pobude urođenog osjećaja za ljubav prema djeci s pravom na starateljstvo i izdržavanje.

Neke islamske odredbe starijem bratu i sestri daju prava nad djetetom i određuju dužnosti prema njemu približna pravima i dužnostima roditelja, što ćemo kasnije opširnije objasniti. U takvoj situaciji je neophodno da i kod djeteta ljubav prema starijem bratu i sestri bude s pobudama urođenog osjećaja za ljubav.

Tako ćemo vidjeti dijete okruženo ljubavlju sa svih strana, a to je ljubav kojoj se pridružuje osjećaj za ljubav prema djeci urođen ljudskoj naravi, osjećaj s kojim Allah stvara ljude, svejedno da li slijede islam ili neku drugu vjeru, što znači da je osjećaj ljubavi prema djeci urođen svim ljudima, osim onima koji su ga potpuno lišeni.

Sve dok je tako, djeca će imati veoma istaknuto mjesto u porodici uopće, kako muslimanskoj tako i nemuslimanskoj. Nakon svega, trebamo zamisliti kakvo iznimno mjesto djeca imaju u

muslimanskoj porodici kojoj vjera jasno propisuje ljubav i istinsku brigu o njima!?

2. Pobude ljudskog okruženja

S obzirom na to kako ga definiraju sociolozi, *okruženje* je mjesto na kojem se odvija nastanak i djelovanje svake žive jedinice. Ono, u sebe, uključuje prirodu, ljudsko društvo, društveno organiziranje i međuljudske odnose kojima je čovjek okružen.

Okruženje ima najsnažniji utjecaj koji čovjeka tjera da se kreće, da bude aktivan i da se napreže. Uzajamne veze, između pojedinca i *okruženja*, su trajne i uzastopne. *Okruženja* ima dvije vrste:

* *Prirodno okruženje* – podrazumijeva zemlju različitih vrsta, plodnu zemlju ili pustinju, niziju ili planinu, što podrazumijeva i rijeke, mora i klimu.

* *Društveno okruženje* – podrazumijeva kolektivno organiziranje, društvene odnose, te ekonomske, političke, kulturno-obrazovne i zdravstvene prilike, kao i vrijednosti i principe koji reguliraju te odnose, a među kojima na prvom mjestu stoji vjera.

Okruženje, pogotovo društveno, podrazumijeva pobude ljubavi prema djeci, jer su ona temeljni dio okruženja, budući da su prirodni produžetak očeva i majki, te su, u skladu s tim, najutjecajniji sloj, odnosno populacija koja vrši najsnažniji utjecaj na društveno okruženje, zbog toga što ono od njih prima najsnažniji utjecaj. Prvo okruženje, svojstveno djetetu, je porodica kojoj pripada, a nju najčešće sačinjavaju roditelji, braća i sestre. Okruženje svoj obim dalje širi, da bi u narednom stepenu obuhvatilo ono što se nekad izjednačavalo s poimanjem plemena. Zatim se proteže na selo u ruralnom društvu ili na kvart u urbanome gradskom društvu. Dalje se širi tako što obuhvaća društvo sa svim isprepletenim vezama i odnosima, da bi, dalje, obuhvatilo oblast ili zemlju, u zavisnosti od toga šta se samim nazivom želi označiti. Kod Arapa se, dalje, širi na sav muslimanski ummet, da bi u sebe uključilo arapski svijet, zatim islamski svijet sa svim zemljama, narodima i jezicima. Dalje se, još više, širi da bi obuhvatilo sav svijet, muslimanski i nemuslimanski, jer ovaj, prolazni svijet je u cjelosti okruženje na koje djeca vrše utjecaj i od kog primaju

utjecaje. Zato, Dan djeteta takvog svijeta nije ništa drugo nego znak cjelosvjetskog zanimanja za djecu.

Svaki od navedenih oblika okruženja vrši utjecaje na dijete, kao što i prima njegove utjecaje, prihvaćajući dijete s količinom ljubavi, brige i pažnje koje su srazmjerne uzajamnom primanju i vršenju utjecaja.

Nastojat ćemo nešto kazati o svakom navedenom obliku *okruženja* koji prima i vrši utjecaje.

a) *Porodica*

Porodica je prvo okruženje iz kog dijete prima i na koje vrši utjecaje. Kad se radi o utjecajima koje *porodica* prima, oni počinju trudnoćom ili rođenjem, ispoljavajući se u skladu s mjestom i uvjetima, kako bi novorođenče bilo lijepo dočekano i zauzelo odgovarajuće mjesto, a njegove utjecaje najviše prima majka dok spava i kad je budna, zavisno od toga da li plod spava ili je budan.

Kao što *porodica* prihvaća njegove brojne potrebe, udovoljavajući im često i po cijenu neudovoljavanja drugim potrebama, čak i kad ima oskudnu opskrbu, ona to čini ne samo sa zadovoljstvom već, uglavnom, zato što dijete ima veliki značaj, a briga o njemu se stavlja ispred brige o svima drugima. Kako god *porodica* prima utjecaje djeteta u svemu sa čime ga život dovodi u dodir, ona isto tako na njega vrši mnogostruke snažne utjecaje:

- odgaja ga ostavljajući na njemu utjecaje vjere, moralnosti i životnog usmjerenja;
- odgaja ga tako da se lijepo ophodi s rodbinom i komšijama;
- odgaja ga tako da voli međusobno pomaganje s drugim ukućanima;
- razvija, u njemu, ljubav prema lijepim običajima i odlučnost da ne prihvaća slijepo oponašanje tradicije;
- odgaja ga sa sklonostima prema izvršavanju obaveza;
- razvija mu sposobnost sporazumijevanja sa samim sobom, kad treba;
- razvija mu osjećaj raspoznavanja lijepog govora i dobrih djela;

- u srce mu usađuje vjerovanje;
- razvija mu osjećaj tačnosti i temeljitosti;
- razvija mu osjećaj obaveze redovnog odlaska u mekteb i džamiju, uključujući sve njihove obrazovne i odgojne aktivnosti;
- odgaja ga da poziva k vjerovanju u Allaha i preporučuje dobro i strpljenje;
- razvija mu sklonosti naređivanja dobra, a zabranjivanja zla;
- razvija mu navike da dušu, razum i tijelo priprema za borbu na Allahovom putu, kako bi Allahova riječ bila iznad svega;
- uvjerava ga da bratstvo čini sponu između njega i svih vjernika;
- razbuđuje, u njemu, osjećaj pripadanja islamu i ponosa zbog te pripadnosti;
- obavezuje ga da se pridržava islamske etike i njenih normi;
- poučava ga preovlađujućim strujanjima u islamu, da iz svih stajališta uzima ono što je najprikladnije;
- produbljuje mu osjećaj da su muslimani jedan ummet – zajednica koju ne razdvajaju geografske, političke, nacionalne i jezičke granice, jer svi sačinjavaju ummet – zajednicu vjerovanja u Jedinost Stvoritelja svega;
- poučava ga onom što mu je propisano žrtvovati za *porodicu*, zavičaj i islamski svijet.
- osnažuje mu i sve druge osobine kojima muslimanska *porodica* želi okтити djecu, koje će ih izgraditi kao pozitivne, radine i utjecajne ličnosti.

b) Širi rod/pleme

Članovi jednog *roda* (*a'ila*) su pojedinci koje okuplja jedna kuća, a to su očevi, djeca i bližnja rodbina. *Pleme* (*qabila*) je, dotle, skupina ljudi koja vodi porijeklo od jednog oca ili jednog djeda. Porijeklo od jednog djeda može uključivati amidže i njihovu djecu. Po sastavu, *pleme* je *širi rod*.

U krugu sociologa, *pleme* označava skupinu ljudi koja obuhvaća nekoliko *rodova*, zajednički nastanjenih na vlastitoj teritoriji,

označenih svojim narječjem, međusobno srodnim kulturološkim obilježjima i autentičnim političkim organiziranjem.

Akteri ovakve definicije su pod utiskom klasičnog plemenskog poretka iz kog se dosta preuzima i primjenjuje u organiziranju *plemena* u naše vrijeme, dovodeći ih u blisku vezu s razumijevanjem pojma *širi rod*.

Svejedno da li je *pleme* sinonim *širem rodu* ili je šire, ono je, u svakom slučaju, za dijete širi okvir od *porodice (usra)*. Ono, nesumnjivo, prima i vrši utjecaje na djecu.

Širi rod prima utjecaje djece sa stanovišta društvenih prilika u kojima ona odrastaju, kad im treba obezbijediti što bolje uvjete, što povoljnije prilike za usvajanje načina društvenog života *šireg roda* s njegovim vrijednostima i običajima, pružiti priliku da nauče rodovske navike i težnje da se tazbinski ili prijateljski povezuju s drugim rodovima.

Isto tako, *rod* na djecu vrši neposredan utjecaj. Nameće im svijest o pripadnosti *rodu* i zadovoljstvo od te pripadnosti, koje ponekad prerasta u fanatizam. Taj osjećaj pripadnosti, kod djece, proizvodi osjećaj ljubavi i odanosti *rodu*, učeći ih nekoj vrsti podnošenja žrtava za *rod*. Takav osjećaj pripadnost proizvodi lijep odnos između djeteta i rodbine. Uvijek za dobro djeteta, a vrlo često bude u interesu i za dobro *roda*.

Većina *rodova* svoju djecu obasipa posebnom pažnjom kroz obrazovanje, kulturno uzdizanje od najmlađih dana, a neki *rodovi* ih usmjeravaju u nekim posebnim oblastima obrazovanja, sa ili bez nekog posebnog motiva. Ima *rodova* u čijim redovima je veliki broj teologa. U nekom *rodu* je veći broj ljekara, u nekom inženjera ili profesora, u nekom je najviše zemljoradnika, itd. Neki *rodovi* usmjeravaju djecu u trgovinu, insistirajući da djeca tu djelatnost naslijede od očeva. To, sve skupa, nije ništa drugo nego dokaz da *rod* ili *pleme* vrši neposredan utjecaj na djecu. Nekad taj utjecaj nije neposredan, već se djeci ostavlja sloboda vrste obrazovanja i djelatnosti, ali u sklopu sagledavanja općih potreba *roda* za zanimanjima, kao i svjesnosti da neko od djece treba izabrati datu djelatnost ili struku.

Bitno je da *rod* vrši utjecaje na djecu, a i prima njihove utjecaje. To znači da sredina, u okviru koje se porodica nastoji širiti, djeci

određuje istaknuto mjesto u njenom društvenom profiliranju, da se zbog tog istaknutog mjesta sama prilagođava djeci, ali tako što će i kroz to udovoljavati svojim potrebama i ciljevima.

c) *Selo u ruralnom ili kvart u urbanom društvu*

Selo je naziv za položaj koji nastanjuju ljudi ili za svako mjesto na kom se nalaze stambeni objekti, za koje se ljudi vežu kao za mjesto boravka, iako se na to isto primjenjuje i naziv *grad*.

Socilozi kažu da je *selo* nastanjena zajednica koja se bavi poljoprivredom, pretežno uzgojem povrća. Broj žitelja *sela* neki ograničavaju na najviše 1.000, dok neki taj broj podižu do 2.500. U načelnom smislu, standardi s kojima se *selo* precizno definira, razlikuju se od jedne do druge zemlje. Danas, u nekim zajednicama, ima naselja koja se smatraju *selima*, iako su predgrađa gradova.

U većini slučajeva, uprkos stalnom razvoju, u svakom *selu* ćemo naći odabir koji se zove *seoski savjet*, sastavljen od uglednika, kao što su: seoski starješina, imam, matičar, predstavnici organa državne vlasti, koji većinom zastupaju vladara ili vladajuću stranku, u zemljama gdje vlada samo jedna stranka i ne dozvoljavaju postojanje drugih stranaka, osim pod uvjetima koje propisuje ista vladajuća stranka.

Seoski savjet sagledava mjesne društvene probleme i iznalazi im rješenja, predlaže projekte koji će biti u službi *sela*, unaprjeđuje uvjete života, iznalazi vidove rukovođenja aktivnostima svih žitelja u radu, kako u domaćinstvima tako i u zajedničkim projektima i djelatnostima koje im vlast preporuči u cilju ostvarivanja društvenog napretka.

Isto se može reći i za *savjet gradskog kvarta*, jer on ima iste ciljeve. Najčešće se formira na način istovjetan formiranju seoskog savjeta.

Svejedno radi li se o *selu* ili o *gradskom kvartu*, to je temeljno okruženje svojstveno širem rodu. Iako ovo okruženje ima manje utjecaja na djecu i manje prima njihove utjecaje, oni su neprestani, makar ponekad bili slabi i ograničeni.

Selo o svojoj djeci vodi veću brigu nego li *gradski kvart* o svojoj, zato što su žitelji *sela* međusobno društveno čvršće povezani, samim tim što su u neposrednijim rodbinskim ili tazbinskim vezama.

Džamija, mekteb i škola, u selu, predstavljaju jednu vrstu brige o djeci. Imama koji predvodi ljude u džamiji, vjeroučitelja koji polaznike u mektebu poučava čitanju plemenitoga Kur'ana i učitelja koji ih uči u školi, u većini slučajeva, sa selom povezuje bliskost porijekla ili tazbinsko zbližavanje. Zbog takvih veza, te zrele osobe i njihov trud da polaznike lijepo i uvjerljivo usmjeravaju, djeca prihvaćaju bolje nego što je s tim slučaj u gradu ili gradskim kvartovima.

Starije osobe lahko mogu znati koje usluge djeca mogu pružiti svom selu, korisne ne samo za sadašnjost već i za budućnost, na osnovama poznavanja njihovih porodica i uvida u to kakva usluga je nekoj porodici važnija i hitnija. To sve starije osobe navodi da još više saznaju o djeci, a to je nešto što u gradu ne postoji. To znači da su džamija, mekteb i škola nosioci datih aktivnosti, važni sastavni dijelovi okruženja u kojem žive djeca dok nesumnjivo vrše i primaju utjecaje.

Veoma rašireno obraćanje žitelja *sela*, s mnogovrsnim potrebama, starijim vođama, kao što su starješina, imam, vjeroučitelj i nastavnik, vidljiva je pojava koje, u okrilju odnosa na *selu*, nije lišen nijedan čovjek. Prema tome, to je jedan važan činilac vršenja utjecaja na dijete, budući da dijete, dok raste, gleda svoje bližnje kako savjet traže od uglednika u svemu što ih brine, što će kasnije prihvatiti kao put savjetovanja kad se za nešto treba opredijeliti, stičući naviku poštivanja starijih i traženja utočišta kod njih kad ga zadesi neka nevolja i potreba. To su sve utjecaji *sela* sa svim što poimanje utjecaja i odnosa na selu oplemenjuje.

Mnoga djeca sa *sela* u životu ne načine nijedan važan korak, a da se ne posavjetuju, makar, s nekoliko uglednika. Vrsta pouke koju dijete prođe, vrsta djelatnosti koju će u budućnosti moći obavljati, mjesto u koje će ići radi stjecanja znanja, obazrivost s kojom se treba naoružati prilikom boravka u tuđoj sredini, zajedno su predmet savjetovanja sa starijima, iza kog nekad stoji i veći broj susreta.

Tako se postiže utjecaj *sela* na djecu, kao okruženja koje vrši naj snažniji utjecaj u usporedbi s utjecajem drugih okruženja.

Svako dijete, kao dijete *sela*, će u budućnosti prolaziti uspješne dane na svakom životnom poprištu, nesamo nastojeći refleksije uspjeha

prenijeti i na žitelje *sela* već i pružajući im mogućnost sudjelovanja u njegovom uspjehu i zauzimanju važnog mjesta. Ukoliko tako ne postupi, a budući da to žitelji *sela* doživljavaju kao svoje pravo kod njega, vjerovatno će ga, htio ili ne htio, na to obavezati, ne bojeći se da će biti naporni ili nametljivi, jer su mu, uistinu, bliski po srodstvu ili tazbinstvu, što ga obavezuje u smislu dužnosti prema njima. Ovdje se možemo uvjeriti da *selo* sa svojim žiteljima, kao okruženje, od djeteta može primati utjecaje kad odraste, kao što je i on primao utjecaje o kojima smo naprijed govorili.

Nije nužno da ponovo ističemo dokaze koje smo isticali, a to je da su ljubav prema djeci, briga za njima i čuvanje, pobude okruženja u kom odrastaju. Nijedno okruženje ne smije zapostavljati djecu toliko da o njima ne vodi brigu, jer će se svaka greška, u koju zapadne okruženje, iskazati u vidu interesiranja za djecu manjeg nego što treba biti.

Naprijed izloženom dodali bismo da su naše riječi o djetetu u muslimanskom okruženju, iznesene u ovom djelu, osnažene vlastitim pobudama brige za djecu, jer islam na to poziva i naređuje.

d) Društvo uopće

Kad se krug okruženja proširi i obuhvati cjelokupno *društvo*, zanimanje za djecu postaje, nužno, nešto što zahtijevaju društveni uvjeti i nameće hod ka budućnosti, jer su upravo djeca budućnost *društva*.

Društvo, uglavnom, pruža mogućnosti i uvjete koji ljude podstiču da se interesiraju za djecu. Kad se radi o *društvu* koje ima opredjeljenje i želju razvijati se i napredovati, pri čemu sve raspoložive ustanove i ljude aktivno uključuje da djeci pruži mogućnost odrastanja u zdravim intelektualnim, duhovnim, kulturološkim, obrazovnim i socijalnim uvjetima, budući da će upravo *društvo* ubirati plodove rada djece kad odrastu.

Društvo se, sa svim ljudskim potencijalima, stavlja na raspolaganje djeci zato što su ona njegova istinska budućnost. Dok u svome *društvu* posmatra djecu, svaki odrasli pojedinac može sebe

prepoznati u prošlosti, kad je bio dijete, sjećajući se šta mu je od potrebnoga bilo pružano, a šta nije.

Teško je vjerovati da neko *društvo* može zakidati na brizi, zanimanju i pružanju uvjeta zdravog odrastanja svojoj djeci, o čemu smo naprijed govorili, osim ako se radi o nezdravom *društvu* koje ne želi napredak ili o *društvu* kojim vlada okrutan režim, koji u svojoj izobličivosti ne zna da budućnost presudno zavisi od sadašnjosti, za kakav se nadamo da je danas rijedak u svijetu.

Društvo, sa svim svojim materijalnim mogućnostima, treba biti na usluzi djeci u sadašnjosti da bi osiguralo budućnost, koju predstavljaju upravo djeca. Ovu dužnost ne diktira nikakav zakon, niti ga nameće neka vlast, ili režim, u mjeri u kojoj ga diktiraju urođeni osjećaji ljudi od kojih se *društvo* sastoji.

Kao što smo rekli, *društvo* je prostrano okruženje koje djeci svojevrijem treba ispuniti ono što im uskraćuju vanredne prilike, pružajući im dodatnu pažnju i sredstva koja će im omogućiti da mirni i bezbrižni sebi krče put kroz život, sposobni da, uz pomoć *društva*, sebi i *društvu* ostvaruju najviši mogući životni standard i napredak. To znači da sve ustanove i organizacije u *društvu*, posebno pedagoške i informativne, svoje napore trebaju usredsrediti na ono što može unaprijediti djelatnost u čuvanju djece. To je temeljna briga dviju navedenih ustanova, a tiče se i svih drugih, o čemu, raspravljati može samo zajedljivi bezbožnik.

Svaka ustanova, u *društvu*, koja brigu o djeci ne shvaća kao svoj cilj, koja urastanje djece u sva područja života ne ubraja među svoje najpreče ciljeve, negira svoju najvažniju funkciju, ne nanoseći štetu samo *društvu* koje ju je osnovalo i zadalo joj odgovornost, već svjesno ili nesvjesno radi protiv cjelokupne zajednice. To uskraćivanje postaje još jasnije i pogubnije ako se radi o nekoj pedagoškoj ili informativnoj ustanovi, zbog važnosti takve ustanove u formiranju djece i pružanju vrijednosti koje ih trebaju krasiti. Tim dvjema ustanovama pripada značaj u životu *društva*, toliki da njihovo pogrešno djelovanje predstavlja važan cilj neprijatelja *društva* koji žele postići prije nego li rušenje mostova, zastoj saobraćaja i protok drugih općih dobara.

Zastoj u odgajanju i informiranju je veoma čvrsto vezan uz pad kvaliteta i količine proizvodnje u *društvu*, stojeći u bliskoj vezi s izobiljem ili oskudicom, rastom *društva* ili stagniranjem, s društvenom etikom, običajima i tradicijom. Zbog toga je islamski svijet patio od brojnih slabosti skraja 19. i u 20. vijeku, usljed kojih neprijatelju nije bilo teško okupirati ga i na njega primjenjivati sredstva razaranja i razgradnje, nakon kojeg se ne uspijeva oporaviti od posljedica okupacije, te misaone, društvene, političke i ekonomske dominacije. Najvažnija briga okupatora je bila razoriti pedagoške i informativne ustanove, a u tome su nesumnjivo uspjeli.

Ako se bolje pogleda škola danas i to šta ona nudi djeci, zatim sredstva informiranja i šta nude djeci, pouzdano će se znati kakva je budućnost djece.

Ako je neko *društvo* muslimansko, njegova briga da se bude u službi djeci je veća i dublja, jer je *društvo*, u skladu s islamskim normama, neposredno odgovorno pred Uzvišenim Allahom, ne samo za djecu već i za sve ljude. Upravo *društvo* treba zahtijevati da se svim ljudima, baš svim, ostvari njihov ovosvjetski i Onosvjetski interes u sklopu ravnoteže između urođenih osjećanja i razvijanog razuma, te između zadovoljenja pojedinačnih ljudskih potreba i ispunjenja uzajamne solidarnosti. U protivnom, za njega se ne može reći da je muslimansko *društvo*. Muslimansko *društvo* uspješno udovoljava interesima ljudi, kao što od njih uspješno otklanja ono što im nanosi štetu i na ovome i na Budućem svijetu.

Djeca su najvažnija populacija u *društvu*, jer su budućnost *društva* i njegov bazni proizvod. Zato, razina pažnje i brige prema djeci treba biti u skladu s njihovim značajem i mjestom u *društvu*.¹⁷

Društveno usklađivanje ponašanja ljudi s islamskim etičkim normama i usklađivanje njihovih društvenih stremljenja s islamskim smjernicama u onom što je Allah dozvolio i zabranio, jedan je od temeljnih zadataka muslimanskog *društva*. Ne postoji neki korisniji i djelotvorniji način u usklađivanju djece nego pridržavanje islamskih etičkih normi i uputa.

¹⁷ Više govora o tome bit će i u odjeljku *Pobude islamske vjere*.

Uređeno muslimansko *društvo*, u djecu, usađuje privrženost islamu riječima i postupcima, a *društvo* ne može biti privrženo, osim ako su islamu privržene ne samo sve njegove ustanove i opća dobra već i svi pojedini članovi. To je ono što djeci garantira čistu atmosferu u kojoj će odrastati bez osjećaja straha da se išta loše pridodaje njihovom formiranju u islamskom duhu.

O ma kojem ljudskom *društvu* se radilo, neophodno je, kao što smo naprijed isticali, da mu jedna od najvažnijih briga budu djeca. Budući da su ona budućnost, društvo ih treba okruživati svime potrebnim za zdravo odrastanje, dostojno ljudske časti. Tačnije rečeno, u skladu s onim što islam zagovara, muslimansko *društvo* vodi najizvorniju brigu o djeci, jer je ta briga temeljni dio vjere, kojeg se *društvo* ne može odreći niti ga ičim zamijeniti.

e) Rodni kraj/zavičaj

Zavičaj je veće okruženje. To je mjesto ili lokalitet na kojem se neko nalazi, kojem pripada, svejedno da li se baš tu rodio ili nije. Ljubav prema *zavičaju* je čovjeku urođen osjećaj. To je poželjna ljubav koju vjera zagovara.

Mi, ovdje, pod pojmom *zavičaj* podrazumijevamo mjesto i njegovo stanovništvo. Ako se o djeci brinu porodica, rod, selo i društvo, neophodno je da i *zavičaj* vodi računa o potrebama djece, kako bi u njima osnažio osjećaj pripadanja. Ukoliko se osnaži osjećaj pripadanja, oni koji to osjećaju, radit će za dobro *zavičaja* kojem pripadaju. Tako će se ostvarivati vršenje i primanje utjecaja o kojima govorimo, za koje tvrdimo da je jedna od pobuda okruženja.

Zavičaj, s ovako širokim značenjem, ima mnogobrojne zahtjeve. Kad bi za njih bilo prikraćeno, dijete bi izgubilo mnoge odlike, a s njihovim gubljenjem bi ne samo zapalo u brojne teškoće i nevolje već bi bilo plijen u rukama okrutnog neprijatelja koji mu eksploatira dobra, njima raspolaže i odnosi ih u svoj *zavičaj*, kao što se često tokom historije dešavalo.¹⁸

¹⁸ Treba vidjeti šta su križari uradili u islamskim krajevima, koje su okupirali, iz kojih su odnijeli ogromne količine knjiga, muzejskih rariteta i drugih kulturnih spomenika. Treba sada vidjeti biblioteke, muzeje i trgove, u evropskim

Zahtjevi *zavičaja* su mnogobrojni, a mogli bi se izložiti kako slijedi:

1) Da je slobodan i zaštićen od prljanja okrutnom neprijateljskom rukom, kroz dominaciju nad njegovim žiteljima ili nad njime, taman da se radi o pedlju zemlje.

2) Da bude napredan u području nauke i umjetnosti, te da sve što može zalaže životu dostojnom položaja kojim je Uzvišeni Allah počastio čovjeka.

3) Da bude u stanju ispuniti neophodne uvjete za čovjeka dostojan život, a to može postići samo uz dodatan trud, napredovanje u nauci i predan rad žitelja.

4) Da bude siguran od neprijatelja koji vreba i čeka priliku da ga se dočepa. *Zavičaj* može biti bezbjedan samo ako je snažan i spreman odgovoriti neprijatelju i odbiti svako uznemiravanje, a put do toga je, također, naučno napredovanje.

5) Da se, unutar sebe, osjeća siguran i miran na osnovama vladavine pravednog sistema, koji štiti ljudsko dostojanstvo i poštuje žitelje, ne zakidajući im na pravima, konsultirajući žitelje u svemu što se tiče *zavičaja*, savjetujući se s njima i tražeći dozvolu u svemu gdje je ona potrebna. To je način vladavine zdravog poretka. Nepovratno su otišli despotski režimi na čijem čelu su stajali vladari koji su radili šta su htjeli, ništa ne pitajući žitelje. Nazive za to su iz usta izbacili žitelji većine, gotovo svih zemalja svijeta.

Ispunjenje nijednog od navedenih zahtjeva *zavičaju* neće pasti s neba. Ono, u biti, zavisi od napora žitelja, njihovog rada, privrženosti i odlučnosti da *zavičaj* uzdignu iznad drugih.

Zahtjeve *zavičaja*, žitelji neće moći ispuniti, osim ako ih *zavičaj* okružuje pažnjom i šticećenjem i pruža im sredstva koja im omogućuju to ispuniti.

Dakle, čuvanje djece je jedna od pobuda okruženja, a u njemu se natječu porodice, rodovi, sela, društva i *zavičaji*. Nije logično

gradovima, i upitati se kako je do njih stiglo to što je strano njihovoj civilizaciji i u prošlosti i u sadašnjosti.

da *zavičaj* zanemari djecu, a neprihvatljivo je i da djeca zanemare zahtjeve *zavičaja*.

f) Arapski svijet

To je okruženje koje povezuje isti jezik, onako kako stoji u Poslanikovom, s.a.v.s., predanju: "Obilježje arapskog je jezik, obilježje arapskog je jezik." (ألا إن العربية اللسان ألا إن العربية اللسان). Arapski se pred drugim jezicima odlikuje toliko da ga je Uzvišeni Allah odabrao da na njemu bude objavljena *Posljednja nebeska knjiga*, da bude jezik *Pečata Njegovih vjerovjesnika, a.s.*, samo što to Arapima ne daje nikakvu prednost pred braćom muslimanima nearapima, budući da u islamu prednost počiva na pokornosti Allahu, a ne na bilo čemu drugom.

Svijet, u kom žive Arapi, trebao bi biti jedan svijet, ne po odluci lidera *arapskog svijeta*, već po tome što to proizlazi iz iskustva da nikakva politička i ekonomska pitanja taj svijet ne može riješiti, ukoliko nije ujedinjen. U tome mu ogromnu pomoć može pružiti isti jezik, ista stremjenja i naslijeđe, činjenica da taj svijet zaprema teren na kojem su objavljivane sve *nebeske vjere* i da je to zona u kojoj je granula svjetlost islama.

Ne smijemo zanemariti sva ta grupašenja za koja nema sumnje da su ih Arapima podmetnuli neprijatelji, kako bi ih još više razjedinili. *Zalivski kooperativni savjet* (*Maḡlis at-tā awun al-ḥaliḡi*), *Kooperativni savjet zemalja Magriba* (*Maḡlis at-tā awun al-maḡribi*), *Arapski kooperativni savjet* (*Maḡlis at-tā awun al-`arabi*), kao ni sve lukave igre, ne sprječavaju Arape da se rastaču i dijele, niti ijednu, npr., arapsku zemlju članicu *Arapskoga kooperativnog savjeta* ne sprječava ući u sukob s nekom zemljom članicom *Zalivskoga kooperativnog savjeta*, kakav je bio između Iraka i Kuvajta 2. avgusta, 1990. godine. Savjet ni najmanje nije mogao učiniti da napadača spriječi, niti da napadnutome pomogne.

Ujedinjenje *arapskog svijeta* se neće ostvariti političkim proglasom koji bi izdao neki arapski lider, pokrenula ga ambicija i osokolio nečiji autoritet, zato što bi to bio pogrešan put, kao što je bio i u slučaju *Ujedinjene Arapske Republike*, sklopljene između Egipta i

Sirije, ili u jednom razdoblju između njih dvoje i Iraka, a u drugom između njih i Libije. Sve je to bilo, a i sad bi bilo pogrešno. To ne može biti put ujedinjenja zemalja *arapskog svijeta*.

Put ujedinjenja *arapskog svijeta* može početi od djece, ukoliko im se pruži islamski odgoj. *Arapski svijet* je prostrano okruženje za djecu. On je dužan djeci usaditi interesiranje koje će im proizvesti osjećaj pripadnosti *arapskom svijetu*.

Obrazovani ljudi u *arapskom svijetu* imaju velike i uzvišene dužnosti prema djeci. Međutim, odmah treba primijetiti da ti obrazovani ljudi ne uspijevaju artikulirati potrebe *arapskog svijeta* u odnosu na djecu, niti potrebe djece u odnosu na *arapski svijet*, u mjeri u kojoj većina njih uspijeva obrazložiti zahtjeve vladajućih ustanova i želje vladara, posebno apsolutista.

Obrazovani ljudi uopće, a islamisti posebno, putem raspoloživih sredstava informiranja ne pružaju djeci dužnu pažnju u mjeri u kojoj je pružaju politikama vladara, ma kako bile na štetu ljudskih prava, vješto nalazeći opravdanja za “sva ta dostignuća”.

Naučne i kulturne ustanove, kao što je univerzitet Al-Azhar, drugi univerziteti i brojni naučni istraživački centri, ne brinu dovoljno o odgoju djece i tome da se ona snabdiju odgovarajućim znanjem i saznanjima, da im razviju želju u različitim oblastima istraživanja, u mjeri u kojoj izražavaju želje vladajućih krugova u usmjeravanju obrazovanja i interesiranja, udovoljavajući kvantitetu na štetu kvaliteta, u atmosferi uzvikivanja praznih parola.

Informativne i pedagoške ustanove, u *arapskom svijetu*, ne obezbjeđuju djeci odgovarajuće mjesto, ni položaj. Posljedično im ne pridaju ni značaj koji zaslužuju, pretvarajući se da ne znaju za njihove obrazovne i informativne potrebe koje im nameće *arapski svijet*, zajedno s kulturološkim vrednotama i etičkim normama, već – da li baš nesvjesno! – veličaju ono što veličaju zapadnoevropske informativne i obrazovne ustanove, bez obzira na ogromne razlike između Arapa i Evropljana, posebno u području odgojnih i etičkih vrijednosti.

Pogled u obrazovne planove u *arapskom svijetu*, potvrđuje duh evropske tradicije koji se, uglavnom, uvlači putem školskih

programa, što djecu u *arapskom svijetu* pogađa trganjem osjećaja o pripadnosti svijetu u kojem žive. Isto tako, neka informativna građa, koju emitiraju i šire sredstva informiranja u *arapskom svijetu*, čitaoca, gledaoca ili zainteresiranoga, pogađaju na način da sumnja živi li u *arapskom* ili u evropskom svijetu.

Sredstva informiranja, u okviru svoje informativne građe, nisu u stanju otkriti ono što bi moglo podsticati izvorne vrijednosti i etičko naslijeđe. Vjerovatno tome ima više uzroka, a među njima je to što se obrazovani Arapi ili obrazovana elita zadovoljava biti glasnogovornik vladajućeg režima koji ponavlja ono što vlastodršci kažu i opravdava ono što oni urade. Zato među njima ne nalazimo one koji se posvećuju informiranju s arapskom naravi i usmjerenja, informiranju koje izlaže vladajuće vrijednosti u *arapskom svijetu*.

Kad vlastita slabost nekog aktera informiranja navede da ponudi nešto u informiranju, vidimo ga kako sliči Evropljaninu, citira ga ili oponaša, s jedino drugačijim imenom, slijedeći i ciljeve te djelatnosti svojstvene evropskoj, a to znači da se informativna građa, kojoj je cilj vrijeđanje etičkih vrijednosti, uzima kao mjerodavna i primjenjuje se u arapskoj informativnoj građi. Ovaj primjer nam je dovoljan da razgovor o informiranju i njegovim sredstvima završimo duboko potišteni. Dovoljno nam je i da, uz duboko žaljenje, kažemo da arapski odjeli pri *Radio Londonu* i *Glasi Amerike* govore arapski jezik korektniji nego što se može čuti na ijednoj radio stanici u *arapskom svijetu*.

Ni sami ne znamo šta može biti razlog što je arapski jezik tako stran i zagonetan, toliko da ni u svom zavičaju ne zna svoj pravi put!? Da li to govori o iskvarenosti odgojnih i obrazovnih ustanova, kao i o pometnji u informativnim kućama? Možda, to sve, govori o iskvarenosti vladajućeg režima, u čijem okrilju su se učenjaci i prosvijećeni ljudi pretvorili u glasnogovornike koji zataškavaju zapuštenost i neznanje vlastodržaca!? Nije isključeno ni da to govori o niskom položaju ličnosti u *arapskom svijetu* u odnosu na vladajući režim, koji se ni do danas nisu uspjeli uzdići na razinu zaštite ljudskih prava. To govori da je arapska osobnost strana i u svom svijetu, da je prezrena kod vlastodržaca. Zato ona gubi svoj jezik,

nacionalnost, arabizam. Ma kako putem sredstava informiranja bukadžije bukale i galamdžije galamile, obmanjujući nas navodnim arabizmom i arapskom nacionalnošću, oni se samo vraćaju na staro i trajno nazaduju.

g) Islamski svijet

Islamski svijet je najveće okruženje djetetu, iz ma kojeg zavičaja bilo. On je, također, odgovoran za brigu o djeci. Ma kako razmaknute bile zemlje islamskog svijeta, djeca su njegova potka, jer su ona čuvari njegovih vrijednosti i zaštitinici njegovih etičkih normi. Od njih zavisi ostvarenje njegovih nadanja. Bez djece u sadašnjosti, *islamski svijet* ne bi imao nikakvu budućnost.

U *islamskom svijetu* ima, uistinu, dragocjenih vrijednosti i plemenitog znamenja, koje samo za sebe govori u mnogim zemljama. U isto vrijeme, na prostorima zemalja islamskog svijeta ima ekonomskih dobara koja su u stanju pružiti zadovoljstva svim muslimanima. To što djeca u *islamskom svijetu* odrastaju nesvjesna činjenice da se dobra mogu generirati i daju se primjenjivati, je otuda što se položaj *islamskog svijeta* ne razumijeva kao najveće zajedničko okruženje muslimana uopće, a djece posebno.

Islam taj svijet obavezuje da bude islamski. Nema poretka koji, kao islam, svakoj zemlji pruža sve materijalne i duhovne sadržaje potrebne za život na ovome i Budućem svijetu. Islamski propisi se, u svojoj cijelosti – oni su ono čime je Allah obavezao ljude – pokazuju tako što ne propuštaju ništa dobro ni za ovaj ni za Budući svijet, a da to ne naređuju, niti ostavljaju išta što šteti ovome i Budućem svijetu, a da to ne zabranjuju. Islamski zakonski kodeksi su u stanju stalno ljudima pružati sve potrebno da od sebe otklanjaju ono što je štetno za ovaj i Budući svijet. Zato što su islamske poruke stabilne, a idžtihad uvijek iznova aktuelan. Stabilne poruke, uz koje nije dozvoljen idžtihad, su određenja vjerovanja, ibadeta, islamske etike i principa na čijim osnovama treba praktično djelovati. Idžtihad, u svemu što nije obuhvaćeno određenjima – je ono sa čim se muslimani susreću u različitim situacijama – ne postoji u bilo kojem drugom sistemu poznatom historiji ljudske zajednice.

Sva plemenita znamenja i dragocjene etičke vrijednosti, koje je donio islam, trebaju biti pridružene naporima muslimana u cijelome *islamskom svijetu* da bi postale temelji na kojima se treba zasnivati odgajanje djece, da svaka pojedina zemlja iz svojih školskih i univerzitetskih programa, kao i iz svoje informativne građe, otklanja ono što smeta. Tako bi štitile djecu od velike opasnosti koja im život može zakomplicirati u sadašnjosti i budućnosti.

Sve propise i zakone, koje je donio islam, djeca trebaju zavoljeti i u životu ih se svojski pridržavati. Inače, bit će na gubitku. Osjećaj posebnog pripadanja će im popustiti. Tako će postati protivnici, a ne pomagači svoje vjere, kao što je to sada vidljivo kod brojnih muslimana koji pripadanje traže u nečemu mimo islama, pa im ne preostaje ništa nego da se od pridržavanja islamskih odgojnih normi i njegovih propisa okrenu pripadanju nekoj zapadnjačkoj ili istočnjačkoj zabludi. Prva greška, za kojom su uslijedile i sve druge, jeste to što oni od početka nisu odgajani sa sviješću o pripadanju islamu, s ponosom zbog tog pripadanja i pridržavanja datih zahtjeva.

Islamski svijet je u stanju brinuti se o djeci u tom području, putem dogovaranja među državama i putem sektora obrazovanja i kulture koji, uistinu, postoje pri vladama svih zemalja. On je to u stanju putem postojećih asocijacija, kao što su *Liga islamskog svijeta* (Rabita al-`alam al-islami), *Islamski kongres* (Al-Mu'tamar al-islami) i druge. Ove asocijacije predstavljaju sve zemlje *islamskog svijeta* i imaju pravo, iz proglašenja, preporuka i tumačenja, crpiti za sebe ono što osvjetljava put islamskim zemljama dok odgajaju djecu. To je prvo što bi trebale učiniti te asocijacije.

Briga *islamskog svijeta* o djeci je pitanje koje može potcijeniti samo trvrdočlavec. To je urođena briga, koju u *islamskom svijetu* podstiče nesumnjiva svjesnost da njegova budućnost treba biti u potpunom ujedinjenju. Do tih ciljeva se ne može stići političkim proglasima koje izdaju ljubomorni vladari, muslimani. Arapska iskustva, o proglasima koje su iznosili vladari, govore da su sramno i brzo propadali, te da ostvarenje ciljeva treba počivati na onima koji će biti budućnost *islamskog svijeta*, a to su djeca. Ukoliko se djeca budu odgajala s takvim razumijevanjem i budu razumjela

ciljeve, užurbano će ići jasnim putem, označenim jasnim znakovima početka i kraja, koje su epohe postavljale prema jasnim ciljevima. Bit će dostojni ostvarenja putpunog uspjeha.

Primjetno je, u školskim programima prije univerzitetskog stupnja, da je interesiranje za geografiju, historiju i ekonomska dobra *islamskog svijeta* u nekim zemljama veoma slabo, a u nekima i ne postoji.

Djeca se, za *islamski svijet* i njegove probleme, neće interesirati osim ako se *islamski svijet* interesira za djecu i precizno definira šta ona trebaju naučiti, šta trebaju čitati, šta slušati, šta gledati, u čemu trebaju ulagati napor i za šta se boriti.

h) Svjetsko društvo, muslimansko i nemuslimansko

To je najšire okruženje djeteta, muslimana i nemuslimana. Možda, *svjetsko društvo* uspješno vodi brigu o djeci po onom što im pruža u posebnim prilikama, kao što su *Dan djeteta* i slične prigode. Međutim, mi želimo nešto više od toga. Problem, kod nas, je visoko iznad toga da se djeca provesele tokom toga jednog dana u godini. Značajno bi bilo da, oni koji to mogu, u sklopu *svjetskog društva*, ulože napor u prevladavanju teškoća koje tište djecu u mnogim zemljama za koje se kaže da su *Zemlje u razvoju* ili *Treći svijet* ili *Zemlje juga*, a u biti su zemlje siromaštva.

Kad bi trud pozvanih u *svjetskom društvu* uspio riješiti samo neke od gorućih problema, u tome bi bila velika korist za djecu cijelog svijeta. Ti problemi su:

- 1) suša u mnogim zemljama u razvoju;
- 2) glad u mnogim zemljama;
- 3) siromaštvo, a to je lišavanje mnogih životnih potreba, kao što su: hrana, stan i odjeća;
- 4) neznanje uz lišavanje mogućnosti obrazovanja, odnosno nepismenost.

Zajedničko ulaganje napora u rješavanju navedenih problema ili njihovom prevladavanju bi bio human i opravdan rad koji bi djeci donio

istinsku korist, bez obzira na njihove poglede, vjeru, jezik i bijedu koja pada djeci u udio samim rođenjem u nekoj zemlji *Trećeg svijeta*.

“Nemoć” *svjetskog društva* u rješavanju ovih problema - ono je nesumnjivo sposobno riješiti ih - sramota je urezana na čelu tog *društva* i dokaz vlastitog barbarizma, uprkos pozivanju na civiliziranost.

Sasvim pouzdano znamo da neke zemlje *Prvog svijeta* ili bogatog svijeta pšenicu i maslac bacaju u okean da bi zaštitile cijene od gomilanja zbog kojeg bi roba pojeftinila! Naglašavamo i da je ono što, u vezi s tim, ne znamo veće od onog što znamo, pa se pitamo kakve zvijeri se kriju u koži takvih ljudi?

Kakva god bila, djeca su budućnost cjelokupnog *svjetskog društva*, pa, srazmjerno mjeri vođenja računa o njima, od njih će ubirati, u najboljem slučaju, plodove koji pobuđuju zabrinutost.

Najzad, okruženje u njegovome najmanjem obimu, a to je porodica, ili u najvećem obimu, a to je islamski svijet ili čovječanstvo urođeni osjećaj za ljubav oslovljava da strogo vodi računa o djeci, da poziciju djece u sebi potvrde kao svoju potku.

U poređenju sa svim vjerama i sistemima, islam djeci posvećuje posebnu brigu, postavljajući interesiranje za njih u rang pobuda same vjere. To ćemo elaborirati na narednim stranicama, s Božijim dopuštenjem.

3. Pobude islamske vjere

Vjera, pogotovo ona koja dolazi od Uzvišenog Allaha, nužno počiva na poštivanju, ukazivanju počasti čovjeku i obuhvaćanju onim što mu može donijeti sreću na ovome i Budućem svijetu. Ukazivanje počasti jasno pokazuje da red, koji čovjeka obavezuje, dolazi od Uzvišenog Allaha, jer je Uzvišeni Allah svo čovječanstvo počastio da kopnom hodi i morima plovi, jasno ga uzdigavši iznad mnogih stvorenja. Uzvišeni kaže: *Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali: dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili.*¹⁹

¹⁹ Kur'an, *Al-Isrā'*, 70.

Tako ni neke vjere, u čije knjige su unesene krivotvorine, ne mogu poreći neupitnost ukazivanja počasti čovjeku, poštivanje i šticeenje njegovih prava. Neki sistemi i civilizacije, u svojim ustavima i zakonima, svoju poziciju slično definiraju na potrebi poštivanja ljudskih prava, nadmetanje u tome i stavljanje istog među primarne ciljeve. To je bilo predmet koji je rješavala vjera, predmet pozitivnih sistema i zakona. Tako sačinjavani, zakoni su donošeni radi poštivanja čovjeka. Kad se poštivanje čovjeka i ukazivanje počasti prevede u praksu i preciznu analizu, to znači obuhvaćanje svim uvjetima koji čovjeku omogućuju neporočnost duha, zdravlje tijela, duše i razuma, dok mu pružaju mnogobrojne kulturne sadržaje.

Svaki čovjek, u različitim razdobljima života, ima snažnu potrebu za takvim uvjetima, samo što je potreba najizraženija u razdoblju mladosti, jer je to razdoblje odrastanja, formiranja i utiskivanja onog što korisiti na ovome i Budućem svijetu i jasnog shvaćanja onog što nije dobro ni za ovaj ni za Budući svijet. Ako je to pitanje mnogih vjera, islam kao pečat, dovršenje i njihovo upotpunjenje, te kao vjera s kojom je Uzvišeni Allah najzadovoljniji, nužno ističe dodatno interesiranje i brigu o djeci.

Slobodno se može reći da islam svim ljudima, odraslima i djeci, posvećuje brigu i pruža zaštitu u mjeri u kojoj cjelokupnom društvu omogućuje izgraditi zdravu i humanu civilizaciju.

Onima koji poznaju islam, samo po sebi je razumljivo da je njegova briga o djeci, u dobrome i čistom okruženju, posebno duboka i intenzivna, dok ne postanu mladići i djevojke. Od najranijih dana im pruža priliku da postanu ljudi i žene, sposobni zasnovati porodicu, utemeljenu na principima s kojim su odgajani dok su bili djeca. To su oni temelji i principi na kojima islam uspostavlja islamsko društvo, državu i jedinstven ummet sposoban da donese sreću na oba svijeta.

Dok iscertava životnu koncepciju u različitim područjima – duhovno-odgojnom, intelektualnom, kulturološkom, društvenom, tjelesnom, političkom i ekonomskom – islam je u toj aktivnosti nemoguće zamisliti bez brige o djeci u vrhu prioriteta.

Ova naša knjiga, *OSNOVI ISLAMSKE PEDAGOGIJE - Elementi islamskog pedagoškog tretiranja formativnog perioda djetinjstva i mladosti*, u svim poglavljima i odjeljcima, kao primaran cilj ima istaći tu činjenicu, iznoseći racionalne, logičke i historijske dokaze, potkrijepljene navodima iz tradicijskih predanja crpljenih iz islamskih poruka sadržanih u plemenitom Kur'anu, Poslanikovom, s.a.v.s., sunnetu i životopisu.

Islam uvjerava da brigu o djeci vodi i prije rođenja, odnosno još dok mladoženja bira buduću suprugu i majku svoje djece, kako smo naprijed napominjali. Istu brigu pokazuje i nakon rođenja, kroz biranje lijepog imena, čuvanje i nježnost, a kasnije kroz osiguravanje uvjeta za život, obrazovanje i pružanje pomoći prilikom sklapanja braka, kad se to dočeka. U ovom poglavlju to posebno želimo rasvijetliti navodima iz islamskih tradicijskih poruka.

Neophodno je naglasiti da mjesto djece u islamu proizlazi iz srži same vjere, i to kroz dva plana:

Prvo - Verbalnim oslovljavanjem (ḥiṭāb) očeva, majki i rodbine, koje obavezuje tom brigom.

Drugo - Djeca su obuhvaćena zakonskim odredbama, općim propisima i etičkim normama koje im garantiraju brižno čuvanje, izdržavanje, lijep odgoj, starateljstvo o osobi i materijalnim dobrima, oporučivanje i nasljeđivanje.

Zakonske odredbe su islamski propisi koje nijedan musliman ne može kršiti, niti biti, ičega iz njih, pošteđen. Ako išta prekrši, ili izostavi, obavezat će ga sudstvo ili društvo. Često puta će i na ovom svijetu biti kažnjen zbog zapostavljanja nekog propisa, a da ne govorimo o kazni na Budućem svijetu. Sve istaknuto je nesumnjiv dokaz da islamske zakonske odredbe vode računa o djeci.

Oslovljivanje brigom o djeci u islamu, cjelokupnom je društvu upućeno jednako kao i roditeljima i rodbini. Upućeno je i vršiocima vlasti, po tome što se svi njime obavezuju, tako da nijedna islamska odredba nijednu muslimansku skupinu ni pojedinca ne pošteđuje dužnosti prema djeci. Inače, otišlo bi se u griješenje pred Allahom, a sami izrazi *muslimansko društvo* i *islamska zakonska odredba* bi značili korake koji se kose sa stvarnošću.

Oslovljivanje brigom o djeci upućuje se i svim ustanovama u društvu, ma koju djelatnost obavljale, ističući im značaj brige o djeci, zato što sve ustanove, bile one odgojne, kulturološke, informativne ili neke druge, imaju neke veze s djecom, a njihovi ciljevi su, makar na neki način, povezani s djecom. Osim toga, sama djeca su razlog proizvodnje za budućnost, pa zato, što im se više računa posvećuje, to će biti bolje po cjelokupno društvo, zajedno sa svim njegovim ustanovama.

Oslovljavanje se tu ne zaustavlja, već širi domet, da bi se usmjerilo ka svim zemljama islamskog svijeta. Dužnost tih zemalja je da se, između sebe, dogovaraju kako će najveću pažnju pružiti djeci. To praktično znači da, ako je neka islamska zemlja u stanju dobro štiti djecu i obezbijediti im dobre uvjete, dužnost joj je zaštitu pružiti svakoj drugoj islamskoj zemlji, bila ona geografski blizu ili daleko, sve dok može, zato što su muslimani jedan ummet – zajednica, u kojoj jedni drugima garantiraju život, ne samo materijalno ili verbalno već i jedni druge uzimaju pod svoju trajnu zaštitu.

Bratstvo, koje islam propisuje muslimanima, koje je primjenjivao Vjerovjesnik, s.a.v.s., odmah, nakon što je došao u Medinu i u njoj našao mir, na koje ukazuje i plemeniti ajet: *Muslimani su samo braća*,²⁰ sa sobom nosi prava, a obuhvaća i dužnosti koje podstiču ideju dogovaranja među svim muslimanskim zemljama u svakom vremenu.

Upravo je poimanje bratstva po vjeri proizvelo snagu islamskog ummeta u dogovaranju i uzajamnoj saradnji oko svih potreba, od kojih je briga o djeci najpreča.

S tim saznanjem, nije teško shvatiti da je isticano oslovljavanje neophodno u čuvanju djece, vođenju računa o njima i određivanju njihovoga odgovarajućeg mjesta, koje počinje od pojedinaca i stupnjevito raste, dok ne obuhvati cjelokupni ummet – zajednicu. To je, samo po sebi, snažan dokaz da islamska pobuda vjerovanja obavezuje pojedince, grupe, društvo, njegove ustanove, državu i cjelokupni islamski ummet brigom o djeci, njihovom odgajanju i dobrom pripremanju za život.

²⁰ *Kur'an, Al-Ĥuġurāt*, 13.

Ovdje je poželjno istaknuti neupitnu činjenicu da budućnost cjelokupnog ummeta potpuno ovisi od razine uspjeha s kojim ona brine o djeci i štiti ih. Zavisno od toga koliko i kakvu brigu vodi o djeci, vodi i brigu o budućnosti.

Iako situacija, u kojoj danas živi islamski ummet, predstavlja nazadovanje koje bi nijekao samo neko sasvim neupućen, ona bi trebala biti u proćelju i na vrhu svih ljudskih civilizacija, budući da je to civilizacija koju iscertava i dimenzije joj određuje Allahova Objava. Međutim, ona danas živi na repu svega: uvozi nauku, iako je ummet nauke; troši, a ne proizvodi koliko joj treba. Islamski ummet je u prošlosti bio ummet civilizacije i naučnih otkrića, a danas je ummet koji hranu i oružje uvozi od ummeta koji su svoju slavu podizali na njenim tekovinama. Ovo ne ističemo ni radi hvalisanja niti radi lamentiranja, već da se podsjetimo. Pozitivno podsjećanje vjernicima može samo koristiti.

Tužna stvarnost, u kojoj islamski ummet živi sada, je posljedica mnogih uzroka, među kojima je najizrazitije slabo interesiranje za djecu i zakidanje na njihovoj zaštiti, bez obzira na razloge koji su doveli do zanemarivanja odgajanja djece. Kad se radi o uzrocima unutarnjeg porijekla, oni mogu proisticati iz udaljavanja islamskog ummeta od vjere i slijeđenja nekog tuđeg puta. Bez obzira na sve moguće uzroke, briga o djeci bi trebala biti trajna. Njeno potiskivanje ne može opravdati nikakav razlog, po tome što uskraćivanje brige nanosi štetu pogubnu po budućnost islamskog ummeta i znači civilizacijsko nazadovanje cjelokupnoga islamskog svijeta.

Analiza nesumnjivoga civilizacijskog nazadovanja i njegovo obrazlaganje nasvodi dotle da pronalazimo uzrok, a to je zanemarivanje sadašnjosti djece koje vodi – zanemarivanju je to svojstveno – ka gubljenju njihove budućnosti, a posljedično i gubljenju budućnosti islamskog ummeta.

Nastojanje da se podigne nakon posrnuća ili izlazak iz letargije nije moguć, osim kretanjem s logičnog početka, a to je pružanje djeci prava na pažnju i zaštitu koje im dodjeljuje islam.

Dijete danas, u svim islamskim zemljama, okružuju neprijateljska duhovna, misaona, kulturološka, društvena i druga

strujanja, čiji cilj je udaljiti ga od vjere, uvjeravajući ga da je vjera okov, nudeći mu u zamjenu iluziju o slobodi, ubjeđujući ga da je vjera odricanje, a sloboda udovoljavanje željama; da je vjera nazadovanje i hod unatrag, a sloboda napredak i uspon; da vjera nudi nejasna značenja na kojima ne mogu počivati opipljivi dokazi, a da je sloboda opipljiva materija, pridodajući navedeno mnoštvu drugih zabluda.

Ako bi i bilo moguće neku vjeru opisati po tome što je iskrivljena i izmijenjena u odnosu na ono što je Allah objavio, islam nije moguće dovoditi u vezu s tim. U njemu ništa nije iskrivljeno niti izmijenjeno. Uzvišeni Allah garantira očuvanje islama sve do Sudnjega dana.

Zamjena, koju nude neprijatelji islama, je blještava varka, oprečna propisima i etičkim normama koje donosi islam. Međutim, ona preplavlja sva područja djetetova života, tako da ono veoma teško može izbjeći potčinjavanje nakaznoj zamjeni koja sasvim odudara od islamskih vrijednosnih i etičkih normi.

Bilo zbog nesvjesnosti ili uz svjesnost o tome, od strane vladajućeg režima i njegovih odgojnih i informativnih ustanova, pa i samog društva u cijelosti, na dijete se stalno čeka u zasjedi dok, kao žrtva, ne padne u ruke upornog neprijatelja. Moguće je da neke zemlje i nisu nesvjesne, već se tu radi o grubom zastranjivanju i davanju prednosti ljuskom nad božanskim.

U okrilju takvih uvjeta, dijete se u svakodnevnom životu s vjere i njene koncepcije preusmjerava u drugi sistem i plan. Navikava se na život u kojem presudan utjecaj ima istinski neprijatelj, da bi rastao u okrilju njegove misli, kulture, etičkih uzusa, društvenih normi, njegovih običaja i tradicije. To je put deformiranja ličnosti, napuštanja svojih korijena i izvornosti. Lijepo odgojena djeca u tako okrutnim uvjetima okruženja, postaju sve manje sposobna odbraniti vrednote. Postepeno postaju sve sklonija otporu prema istini i ispravnoj koncepciji, otvarajući se prihvaćanju neistine i varljive pogrešne koncepcije. Tako se odvija degeneriranje djece. Karike degeneriranih se nižu u neprekidan lanac nemara koji djecu vodi u izgubljenost za sadašnjost i budućnost, a posljedično i u gubljenje budućnosti islamskog ummeta, jer sadašnjost joj je već izgubljena, a

karike izgubljenosti se jedna na drugu nadostavljaju. To mora biti jasno svakom, ko nije lišen dara opažanja, kao nešto o čemu pametan nema potrebe raspravljavati. Međutim, ako, tu i tamo, neki islamski pokret krene u neophodno pozivanje da se prihvati islamska životna koncepcija, pridržavanje islamskih zakonskih odredaba i etičkih normi, pozivanje na njih oko svih zajedničkih pitanja, udovoljavanje pobudama vjere u zaštitu djece, pomagači neprijateljskih struja i njihovi sljedbenici, ogrezli u strasti, kreću s poplavom optužbi i neštedimice okrivljuju islamski pokret. Po pravilu, optužbe ponavljaju jedno te isto, a najčešće imaju sljedeće sadržaje:

a) okrivljavanje zbog “nazadovanja i vraćanja u davno prohujala i mračna vremena, nedostojna vraćanja, pogotovo zato što ljudi trebaju živjeti svoje vrijeme, iz kojeg sve izazove i intrige trebaju uzimati kao pouku dok se ne uzdignu na razinu svog vremena”;

b) okrivljavanje zbog “prijetnji progresu, razvoju i udovoljavanju zahtjevima savremenog života, te zbog toga što odbija umjetnost i lijepa književnost, prigovarajući onima koji se bave umjetnošću i književnošću i nastojeći ih u tome spriječiti, te odvrćajući od lijepih umjetnosti, kao što su ples, muzika i slično”;

c) okrivljavanje za “upotrebu sile i obmanjivanje”, tako da uopće ne znamo šta ovdje reći, budući da se radi o tako gnusnoj kvalifikaciji islamskog pokreta, već se samo pitamo ko može tvrditi da islam odobrava silu i obmanjivanje;

d) okrivljavanje što koncepciju, koja se snažno potvrdila u prošlim vremenima, nameće na neprimjeren način ovom vremenu, zapjenušano optužujući da islamski propisi, etičke norme, vjerovanje i ibadet, prikladni svakom vremenu i mjestu, podložni samjeravanju s potrebama svakog novog vremena, “nisu dovoljno prilagođeni da iz njih muslimani uzimaju što im odgovara, a odbacuju ono što ih koči”;

e) okrivljavanje da “prijeti aktuelnoj vlasti i suprotstavlja se njenim vladajućim ustanovama”, iako svaki pokret u okrilju islama čini sretnim ako može pružiti pomoć bilo kojem vladaru ili ustanovi dok na ljude primjenjuju Allahove zakone, budući da islamski pokret zanima, prvenstveno, da li vladar ugrožava islamski pokret, jer je primjenjivanje Allahovih zakona djelo koje dokazuje pridržavanje

islamskih načela, a to je ono što ne odbija nijedan musliman, budući da “dobra djela odnose hrđava” i da “konac djelo krasi”.

Ove i slične optužbe, čak i u ušima onih koji ih ponavljaju, u najblažem slučaju, proizvode sumnju, ali kod nekih ustanova opravdavaju napad na islamski pokret, ne samo političkom, ekonomskom i kulturološkom diskvalifikacijom već često i likvidacijom njegovih aktera, kao što se često dešava u brojnim islamskim zemljama.

U tim udarima i pritiscima na islamski pokret, sam pokret ne gubi toliko koliko gubi društvo u kojem se odvija, jer sputavanje islamskog pokreta znači davanje razmaha strujanjima ateizma, izopačenostima, devijacijama, kriminalu, rasturanju droge, širenju nemoralna, ogrezavanju u laži, prevari ili korupciji, licemjerju i sl., budući da svi zakoni svijeta čovjeka ne mogu očuvati na Pravom putu, niti ga podsticati da bude privržen čistoj etici, kao što to može islamsko vjerovanje i oprez pred Uzvišenim Allahom.

Neobjašnjivo je čudno što u islamskom svijetu komunisti ili ljevičari, uprkos propasti komunizma, njegovom uzmicanju i rušenju spomenika podignutih njegovim liderima, nalaze mogućnost iznositi svoje poglede, osnivati političke stranke i voditi politiku bez ikakvih smetnji. Čudno je i što se, svakome kome naum padne iznijeti neki program, dozvoljava osnivati političku stranku i kroz nju se izraziti.

Međutim, islamisti u zemljama u kojima žive, nalaze formulacije o nedopustivosti osnivanja stranke na načelima islama, kao da je islam nešto što kvari, a ne nešto što popravlja. Svejedno što se u Evropi, u vrijeme kad je crkva tiranisala i eksploatirala narod, pokazalo da je to činila u ime vjere, u islamu se nikad i nigdje ne može tako pokazati. Ako neki muslimanski vladar prekorači granice onog što je Allah dozvolio, nepravedno postupi ili nekoga odšteti, to ne može biti u ime vjere, jer to vjera izričito zabranjuje. To može biti samo u ime vladara koji krši naredbe svog Gospodara, a neprijatelji, ipak, ne prezaju da drugačije tvrde. Ovaj problem je veoma složen i zamršen. Da su prijetnje islamskim pokretima upućene od strane cionista ili nekih drugih struja neprijateljski raspoloženih prema

islamu, možda ni prstom ne bismo maknuli, ali njih upućuju upravo vladari muslimani!

Kad se za razmatranje istakne pitanje islamskih pokreta u zemljama islamskog svijeta, ono biva popraćeno neizostavnim gubljenjem međusobnog povjerenja vladajućih ustanova i pokreta, uglavnom zbog sljedećih razloga:

- vladajuće ustanove islamskim pokretima stješnjuju prostor, onemogućuju im izraziti se, prijete im i terete ih optužbama kojim se opravdavaju prijetnje;

- islamski pokreti se nalaze u nepodnošljivoj situaciji u kojoj se ne mogu izraziti niti iznijeti svoj program, znajući da je razlog tome bezrazložna ili neutemeljena prijetnja vlade;

- vlade, nakon toga, ne stoje skrštenih ruku, već progone, hapse, izdaju preventivne zakone i gaze ljudska prava, uz korišćenje najpogrdnijih uvreda na račun islamskog pokreta;

- islamski pokreti, posljedično, ne nalaze drugog načina uzvratiti, mimo prijetnji vladajućim ustanovama, gdje mogu prijetiti; a ustanove žešćim prijetnjama uzvraćaju, jer imaju moć, da bi išao tuk na utuk, što proizvodi eksces, a za njim niz sličnih, pri čemu narod ispašta udaljavanje od Allahovog zakona, a vlada dijeli savjete i uputstva koja je mogao iznijeti islamski pokret da mu je bilo dozvoljeno izraziti se, dok pokret u prazno upućuje savjete i svoju, uistinu, vrijednu koncepciju, korisnu po tome što je to Allahova koncepcija i Njegov poredak.

Tako se smjenjuju obračuni i rastu prijetnje, a na gubitku je ummet. Primjetno je da islamski ummet, o ma kojoj zemlji se radilo, nije ostvario politički, ekonomski ili društveni napredak kojim bi se dokazalo izdvajanje iz Trećega, zaostalog i siromašnog, svijeta. To je izgubljenost u sadašnjosti zato što se ne primjenjuje Allahova koncepcija, a neizbježno će biti da se trpe i gubici u budućnosti.

Iako ova slika, uprkos strašnom izgledu, nije posljednji krug, rješenje zagonetke nije nemoguće. Mnogi su uvjereni da je moguće njezino potpuno rješenje. Rješenje s kojim bi se okončao već tradicionalan sukob, koje bi iskorijenilo razloge prijetnji, jeste da se islamskim pokretima pruži pravo izraziti sebe i svoje reformske

programe, jer temeljno ljudsko pravo ne dopušta da pojedinac ni neka organizacija budu zabranjeni pojedincu ili društvu. To je nešto za šta ne vjerujemo da ga mogu prešutjeti islamski pokreti, pa, kad se čini i da oni šute i da su zadovoljni, sigurno je samo da šute i miruju do nekog vremena, te da stalno traže priliku koja će im omogućiti izraziti se. Uživanje toga temeljnog ljudskog prava u okrilju svakog režima počiva na slobodi i pravičnosti.

U sklopu rješenja zagonetke, stoji i to da islamski pokreti strpljivo postupaju s onima koji ih ometaju, iznoseći osudu misli i zabludu vlastodržaca, odlučni da se klone pre naglašavanja i hvatanja u otvoren sukob, jer bi se tako ogriješili o islamsku etiku i njene norme. Oni osjećaju da su dužni tražiti kanale koji će im omogućiti izraziti sebe i svoje programe. To je islamska etika, a ona ne dozvoljava da se ljudi optužuju za nevjerovanje, kao što ne dopušta ni da se izostavlja mudrost, lijep savjet i vođenje dijaloga na najljepšim osnovama.

Ako se islam prema sljedbenicima Knjige - to nisu muslimani - ophodi na najljepši način, koji štiti ljudska prava i čast, zašto se onda islamski sistemi vlasti i pokreti međusobno ne ophode na istoj razini, budući da su muslimani, te da se od njih očekuje lijepo i časno ophođenje!?

Prevara nedozvoljavanja osnivanja partija na vjerskim osnovama koje sprječavaju brojna državna uređenja u islamskom svijetu se ogleda u negiranju temeljnih ljudskih prava, uspostavljanju dvostrukih standarda i nanošenju teške nepravde, obzirom da je omogućeno ateistima, komunistima, sekularistima i drugima - u okviru ovih istih državnih uređenja - izraziti sebe i svoje programe, dok je to onemogućeno islamistima. O ovoj nepravdi se ne može dugo šutjeti. Naklapalima, razmetljivcima i pripadnicima vladajućih ustanova, koje deklamiraju zabranu osnivanja stranaka na načelima islama, je promaklo vidjeti kako u ummetima, koje oni oponašaju i za njima se u tom pogledu povode, ima mnoštvo vjerskih stranaka, kao što su: demokršćanska stranka u brojnim evropskim zemljama i židovska ortodoksna vjerska stranka u Izraelu. Međutim, to je u većini zemalja islamskog svijeta sasvim drugačije. U većini islamskih zemalja, oni kojih se to tiče, misle da je osnivanje stranke

na načelima islama neprihvatljiva sramota. Oni se plaše “fanatizma”, “ekstremizma” i drugih kvalifikacija kojima drugi kite islamiste.

Islamska stranka bi iz islama preuzimala svoju koncepciju za koju bi bilo nemoguće sadržati šovinizam prema Židovima i kršćanima, budući da je islam to zabranio uspostavivši ispravnu koncepciju u ophođenju, ne samo s jednim i drugima već i sa svima ostalim.

Nijedan islamski pokret ne bi zaslužio nazvati se, islamskim ukoliko se ne bi pridržavao svega što islam čovjeku naređuje u ophođenju s drugima, bili oni vladajući ili potčinjeni, muslimani ili nemuslimani. Islam ne prihvaća nikakvu situaciju u kojoj bi muslimani prema drugima postupali nanoseći im nepravdu ili vršeći nasilje nad bilo kim. Ako neki ljudi ne vide tu vidljivu uzornu pravičnost, to nije zbog toga što islam prihvaća nepravičnost prema nemuslimanima. Razlog tome je što se muslimani danas nalaze u civilizacijskom povlačenju i što ne postoji nijedna islamska vlada koja primjenjuje sve što je donijelo islamsko zakonodavstvo. Međutim, nema sumnje da je islamska pravičnost, propisana Kur’anom i Poslanikovim, s.a.v.s., predanjem praktično posvjedočena tokom historije, naročito u vremenima kad je islamska država primjenjivala Allahove zakone i pridržavala se svih njihovih odredaba.

Svako, ko tvrdi da su muslimani unazadili ophođenje s nemuslimanima, koji se nalaze pod okriljem neke islamske države ili da im nameću ono što ne mogu podnijeti, morao bi jako dobro razlikovati dvije neusporedive stvari:

prvo - stav nekih vladara, muslimana, o tome;

drugo - stav islama o tome.

Opravdano bi bilo zahtijevati da se greške vladara ili tih ljudi, dok prekoračuju islamske odredbe, pošto-poto ne pripisuju islamu, već ih treba pripisati onima koji prekoračuju norme, krše koncepciju islama, njegove odredbe i etičke norme.²¹ Ako se to ne može tako prihvatiti, onda se može reći da i križarski ratovi,

²¹ O tome smo šire raspravljali u djelu *Ma'a al-'aqīda wa al-ḥaraka wa al-manḥağ fi ḥayr umma uḥriğat li An-Nās*, Ğāmi`a Al-Imām Muḥammad ibn Suūd al-islāmiyya, Riyāḍ, 1398/1978.

zajedno s divljaštvom i krvožednošću pokazanom prilikom ubijanja muslimanske djece i žena, pljačkom, otimačinom i razaranjima počinjenim uz blagoslov većine evropskih vladara i namjesnika, treba pripisati kršćanskoj vjeri, a ne objesnim vladarima. Pošto ne vjerujemo da bi to razumni mogli tako prihvatiti, pitamo se kako je moguće da prihvaćaju kad se okrivljuje islam! Isto tako bi svako mogao reći da je savez istočnjačkih i zapadnjačkih sila sa Židovima i cionistima u okupaciji Palestine i protjerivanju stanovništva, grijeh dviju vjera, židovske i kršćanske, a ne ovih pomagača – kraljeva i predsjednika. Niko razuman to neće reći. Kad je to tako, kako se, uopće, grijesi vladara, muslimana, mogu islamu pripisati kao da ih je on naredio!?

Naglašavamo da islamski ummet, danas, živi u lošem stanju, uz pridruženost civilizacijskom nazadovanju iz kog se ne uspijeva istrgnuti. Za izlazak iz tog teškog stanja nema jednostavnijeg sredstva nego što je briga o djeci, pružanje zaštite i odgajanja, kao ispunjenje obaveze koju islam propisuje kao suštinski zadatak, uz obećanje najveće nagrade za njeno izvršenje.

Na narednim stranicama ćemo, uz Allahovu pomoć, navesti poruke Kur'ana i Vjerovjesnikovog s.a.v.s. hadisa koje očevima, majkama, rodbini i cjelokupnom društvu propisuju brigu o djeci.

Drugi odjeljak

BRIGA ISLAMA O DJECI

1. Dužnosti očeva i majki

Ovaj odjeljak se svodi na sabiranje poruka, zabilježenih u Kur'anu, sunnetu i Vjerovjesnikovome, s.a.v.s., životopisu, kojima se potvrđuje briga islama o djeci. Citiranje sabranih poruka će poslužiti kao dokaz odgovarajuće brige islama o djeci. Pri tome se nadamo da će navodi moći to dokazati svojom izvornom kompozicijom riječi, a to znači da ih nećemo komentirati osim u prilikama kad to bude neophodno.

Posebno želimo dokazati da briga o djeci ima svoju ukorijenjenost u islamu. Briga očeva, majki, rodbine i cjelokupnog društva je prema djeci stroga dužnost. Nijedan drugi sistem, niti koncepcija nemaju brigu o djeci jednaku brizi koju im pridaje islam.

Islam je očevima i majkama lijepo odgajanje djece i njihovo pripremanje za život, ne samo propisao kao dužnost već ih je tom brigom obavezao i prije rođenja djece, tako što je muškarca obavezao da kao buduću suprugu pažljivo bira dobru vjernicu, koja može biti dobra majka, kojoj može povjeriti brigu o djeci, kuću i bračne obaveze.

Islam je ocu propisao štititi djecu, lijepo ih odgajati i izdržavati, upozoravajući da ne bude nikakvog prigovora u izdržavanju ili vjerovanja da je on taj koji ih opskrbljuje. Islam je neprigovaranje ocu učinio pohvalnim strpljenjem zbog kojeg će biti nagrađen. Uzvišeni Allah kaže: *Djecu svoju, zbog neimaštine, ne ubijajte.*²² Uzvišeni kaže: *Ne ubijajte djecu svoju iz straha od neimaštine; i njih i vas Mi branimo, jer je ubijati njih, doista, veliki grijeh.*²³

Na ubijanje djece, spomenuto u navedenim ajetima, ljudi se odlučuju iz dva razloga:

²² Kur'an, Al-An'am, 151.

²³ Kur'an, Al-Isrā', 31.

prvo - iz straha od stvarnog siromaštva prilikom rađanja djeteta, bojeći se posljedica neimaštine, usljed koje ih poruka umiruje time što će Allah opskrbiti i očeve i djecu;

drugo - iz straha od siromaštva za koje pretpostavljaju da će se s njim suočiti usljed novorođenčevih potreba, opet bojeći se neimaštine, usljed koje ih poruka umiruje da će Allah opskrbiti i djecu i očeve.

Neke majke su, također, ubijale svoju djecu. Živu su ih zakopavale ili abortirale, pa je Uzvišeni Allah to zabranio. Uzvišeni Allah kaže: *O Vjerovjesniče, kada ti dođu vjernice da ti polože prisegu da neće Allahu nikoga ravnim smatrati, i da neće krasti, i da neće bludničiti, i da neće djecu svoju ubijati, i da neće krivotvorstvo (al-buhtān) podmetati međ' rukama svojim (bayn al-aydi) i nogama svojim (bayn al-arḡul) i da ti neće ni u čemu što je dobro poslušnost odricati, ti prisegu njihovu prihvatiti i moli Allaha da im oprost. Allah, zaista, mnogo prašta, i on je milostiv.*²⁴

Al-Buhtān bayn al-aydi = prenošenje riječi.

Al-Buhtān bayn al-arḡul = kad žena mužu tuđe dijete podmetne.

*I da ti neće ni u čemu što je dobro poslušnost odricati = to jest da neće oplakivati,*²⁵ *da se žena ni s kim ne osamljuje, osim s onim s kojim se zbog srodstva ne može vjenčati.*

Uzvišeni Allah kaže: *Majke neka doje djecu svoju pune dvije godine onima koji žele da dojenje potpuno bude. Otac djeteta je dužan da ih prema svojoj mogućnosti brani i odijeva. Niko neka se ne zadužuje iznad mogućnosti svojih: majka ne smije da trpi štetu zbog djeteta svoga, a ni otac zbog svoga djeteta ...*²⁶

Uzvišeni kaže: *Allah vam naređuje da od djece vaše muškom pripadne toliko koliko dvjema ženskima.*²⁷

Navedeni plemeniti ajeti ukazuju na važnost brige roditelja o djeci i pažljivog čuvanja. Oni ubijanje djece, onima koji to čine

²⁴ *Kur'an, Al-Mumtahina*, 12.

²⁵ To je *jadikovanje* kao kad se oplakuje mrtvi, popraćeno nekim gestovima žalosti i zbnunjenosti, kao što je šamaranje i grebanje po obrazima, cijepanje odjeće, posipanje pijeskom po glavi i slično.

²⁶ *Kur'an, Al-Baqara*, 233.

²⁷ *Kur'an, An-Nisā'*, 11.

zbog siromaštva i straha od neimaštine, zabranjuju uvjeravajući ih da će ih sve, roditelje i djecu, Allah opskrbiti. Ajeti djeci daju njihova prava u dojenju i čuvanju, određujući dojenju rok koji može biti najduže dvije godine, *onima koji žele da dojenje potpuno bude*. Ajeti reguliraju prava djece i u onom što nasljeđuju od očeva kako bi mogli započeti život u okrilju pravednosti prilikom podjele nasljedstva. U Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu stoji zabrana muslimanu potrošiti svu svoju imovinu, makar i za opće dobro, ostavljajući nasljednike materijalno zavisne i nezbrinute.

Što se tiče Vjerovjesnikovoga, s.a.v.s., sunneta, u njemu su zabilježeni mnogobrojni hadisi kojim se propisuje briga i čuvanje djece, ne samo od njihovog rođenja, pa dok ne stupe u bračnu zajednicu, već i nakon toga, činjenjem dobra i slično. Od tih mnogobrojnih Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., hadisa, navest ćemo nekoliko kojim želimo potvrditi obavezanost očeva i majki ovom brigom.

Prema predanju, koje počinje od Ebū Hurejre, r.a., Ad-Daylamī, u *Al-Musnedu* prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “U Džennetu ima jedan stupanj koji mogu dostići samo trojica: pravedan vođa, onaj koji je ustrajan na održavanju rodbinskih veza i onaj ko je strpljiv s porodicom.”. Alī ibn Ebu Ṭālib, r.a., je pitao: “Šta je strpljivost s porodicom?”. Vjerovjesnik, s.a.v.s., je odgovorio: “Kad neko članovima porodice ne prigovara za ono što na njih troši.”.

إن في الجنة درجة لا يبلغها إلا إمام عادل أو ذو رحم وصول أو ذو عيال صبور فقال
له علي يا رسول الله ما صبر ذي العيال قال لا يمين على أهله ما ينفق عليهم

Prema predanju koje počinje od Džubejra ibn Muṭama, r.a., Eḏ-Dāyṭēmī u *Al-Firdawsu* prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nije od nas onaj kome je Allah dao obilnu opskrbu, a škrтари prema svojoj porodici.”.

ليس منا من وسع الله عليه، ثم قتر على عياله

Ibn ‘Asakir prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Onaj ko se zatekne u nekome velikom gradu, pa u oskudici i u izobilju brine o svojoj porodici, na Sudnjem danu će se pojaviti u društvu

vjerovjesnika. Što se mene tiče, neću reći da će doći zajedno s vjerovjesnicima, već će biti na njihovom položaju.”

إن من كان في مصر من الأمصار يسعى على عياله في عسرة أو يسرة، جاء يوم القيامة مع النبيين، أما إنني لا أقول: يمشي معهم ولكن في منزلتهم

Nepotpuno tradiranim predanjem, koje počinje od Al-Ḥasana, Ahmed Ibn Ḥanbal, u djelu *Ez-Zarwā'id*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Najdraži rob Allahu je onaj koji je najkorisniji svojoj porodici.”

أحب العباد إلى الله أنفعهم لعياله

Prema predanju, koje počinje od Ibn Me'suda, r.a., Ibn 'Asakir prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Na Sudnjem danu će biti doveden čovjek iz reda mojih sljedbenika bez dobrih djela koja bi ga preporučila za ulazak u Džennet. Tad će Uzvišeni Gospodar reći: ‘Uvedite ga u Džennet. Bio je milostiv prema porodici.’”

يؤتى الرجل من أمي يوم القيامة وما له من حسنة ترجى له الجنة، فيقول الرب تبارك وتعالى: أدخلوه الجنة فإنه كان يرحم بعياله

Prema predanju, koje počinje od Abdullāha ibn Umara r.a., Imam Hakim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ženite sinove i udajte kćeri. Okitite kćerke zlatom i srebrom, lijepo ih obucite i dajte im lijepe poklone kako bi bile poželjne.”

زوجوا أبناءكم وبناتكم حلوهن الذهب والفضة واجيدوا لهن الكسوة وأحسنوا إليهن بالنحلة ليرغبوا فيهن

Prema predanju, koje počinje od Ebū Hurejre, r.a., Al-Ḥarāiṭī u djelu *Makārim al-ahlāq*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ja i lijepa žena koja je čestita, koja se kćerkama posvetila dok nisu odrasle ili umrle, bit ćemo u Džennetu, a zajedno s nama i njene kćeri.”²⁸

²⁸ Navodi ga Al-Hindī u hadiskoj enciklopediji *Kanz al-ummāl fi sunan al-aqwāl wa al-af'āl*, XVI, str. 459., Dār Ar-Risāla, Bayrūt, s.a.

أنا وامرأة سعفاء ذات منصب وجمال، حبست نفسها على بناتها حتى بانوا أوماتوا

في الجنة كهاتين

Prema predanju, koje počinje od Muavije, r.a., Ibn 'Asakir prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko ima dijete, neka s njim ispravno postupa."

من كان له صبي فليتصاب له

Prema predanju, koje počinje od Alī ibn Ebu Ṭālība r.a., Ad-Dejlāmī, u *Al-Firdawsu*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Odgajajte svoju djecu tako da ih krase tri svojstva: ljubav prema Vjerovjesniku, ljubav prema njegovoj porodici i želja za učenjem Kur'ana. Znalci Kur'ana napamet bit će u Allahovom hladu onog Dana kad drugog hlada neće biti, zajedno s njegovim vjerovjesnicima i odabranicima."²⁹

أدبوا أولادكم على ثلاث خصال حب نبيكم وحب أهل بيته وقراءة القرآن فان

حملة القرآن في ظل الله يوم لا ظل إلا ظله مع أنبياء الله وأصفياه

Prema predanju, koje počinje od Enesa ibn Mālīka, r.a., Taberani, u *Al-Awsaṭu*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: 'Nema toga iz reda mojih sljedbenika ko je imao tri kćerke ili tri sestre, a da ih je podizao dok se nisu osamostalile, to jest udajom se odvojile, ili dok nisu umrle, a da neće sa mnom ovako biti u Džennetu!'. Pokazao je spojene i pružene kažiprst i srednji prst."

ما من امتي من احد يكون له ثلاث بنات او ثلاث اخوات يعولهن حتى بين (أي

ينفصلن عنه بالزواج) الا كان معي في الجنة هكذا وجمع بين اصبعيه السبابة والوسطى

Prema predanju, koje počinje od Enesa ibn Mālīka, r.a., Ad-Daylami prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kćerke su saosjećajne, opskrbljene i blagodarne. Ko imadne jednu kćerku, Allah će mu je načiniti zaklonom od džehenemske vatre. Ko imadne dvije kćerke, zajedno s njima će biti uveden u Džennet, a ko imadne tri kćerke ili tri sestre, bit će oslobođen džihada³⁰ i šadake."

²⁹ Prenosi ga i Eš-Širāzī, u svom djelu *Al-Qawā'id*.

³⁰ Borba na Allahovom putu (primjedba prevodioca).

البنات هن المشفقات المجهزات المباركات، من كان له ابنة واحدة جعلها الله له سترًا من النار، ومن كانت عنده ابنتان أدخل الجنة بهما، ومن كانت عنده ثلاث بنات أو مثلها من الأخوات وضع عنه الجهاد والصدقة

Prema predanju, koje počinje od Ukbe ibn Āmira, r.a., Taberani, u djelu *Al-Muğam al-kabīr*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ne budite grubi prema kćerkama. One su dragocjeno društvo.”

لا تکرهوا البنات فإنهن المؤمنات الغاليات

Prema predanju, koje počinje od Enesa ibn Mālīka, r.a., Taberani, u djelu *Al-Muğam al-awsaṭ*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kad se rodi žensko dijete, Uzvišeni Allah mu pošalje meleka da ga obraduje riječima: ‘O nejakoj koju je rodila nejaka, neko će se brinuti do Sudnjega dana!’”, a kad se rodi muško dijete, Allah mu s neba pošalje meleka koji ga poljubi u čelo i kaže mu: ‘Allah te selami!’”.

إذا ولدت الجارية بعث الله عز وجل إليها ملكا يرف البركة زفا يقول كمال خرجت من ضعيف القيم عليها معان إلى يوم القيامة وإذا ولد الغلام بعث الله إليه ملكا من السماء فقبل بين عينيه وقال الله يقرئك السلام

Prema predanju, koje počinje od Ibn Abbāsa, r.a., Taberani, u djelu *Al-Muğam al-kabīr*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kad djeci dajete poklone, izjednačavajte ih. Kad bi nekom trebalo dati prednost, ja bih je dao ženskoj djeci.”

سوا بين أولادكم في العطفة فلو كنت مفضلا أحدا لفضلت النساء

Prema predanju, koje počinje od En-Numāna ibn Bešīra, r.a., Taberani, u djelu *Al-Muğam al-kabīr*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Prema djeci, prilikom davanja poklona, budite pravedni kao što biste voljeli da i ona budu pravedna prema vama u dobročinstvu i lijepom ophođenju.”

اعدلوا بين أولادكم في النحل، كما تحبون أن يعدلوا بينكم في البر واللطف

Prema predanju koje počinje od Ebū Rāfija, r.a., Taberani, u djelu *Al-Muğam al-ṣağīr*, prenosi da ga je Allahov Poslanik, s.a.v.s.,

pitao: “Ebū Rāfi, šta ćeš ako osiromašiš?”. Ebū Rāfi je uzvratio pitanjem: “Zar da ne nastavim ovako?”. Poslanik je rekao: “Nastavi, ali kolika ti je imovina?”. Odgovorio je: “Četrdeset hiljada, ali to je Allahova svojina!”. Poslanik je tad rekao: “Ne. Nešto daj, nešto zadrži, a i učini dobro svom djetetu!”. Pitao je: “Ne pripada li djeci pravo od nas kao i nama od njih?”. Poslanik je odgovorio: “Da, pravo djeteta kod oca je da ga obuči Allahovoj Knjizi, gađanju i plivanju i da mu ostavi čisto (halal) nasljedstvo.”.

نعم حق الولد على الوالد أن يعلمه الكتابة والسباحة والرمي وأن يورثه طيباً

Prema predanju koje počinje od Ōmera ibn Al-Ḥaṭṭāba, r.a., Al-Bejhaki, u djelu *Šu'ab al-īmān*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Sinove poučite plivanju i gađanju, a kćerke predanju.”.

علموا أبناءكم السباحة والرمي والمرأة المغزل

Prema predanju koje počinje od Ebū Hurejre, r.a., Ad-Daylami, u djelu *Al-Firdaws*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Pravo djeteta, kod oca, je da mu da lijepo ime, da ga oženi kada postane punoljetno i da ga pouči knjizi (pismu).”.³¹

حق الولد على الوالد أن يحسن اسمه ويزوجه إذا أدرك ويعلمه الكتاب

Prema predanju koje počinje od Enesa ibn Mālīka, r.a., Ibn Es-Sunnī, u djelu *Amal al-yawm wa al-layla*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Tražite od njih da namaz obavljaju sa sedam, da u razdvojenim posteljama spavaju s devet, da se žene sa sedamnaest godina. Ko tako postupi, neka ga posadi ispred sebe i kaže: ‘Neka mi te Allah ne učini kušnjom ni za ovaj ni za Budući svijet!’.”

اضربوا على الصلاة لسبع واعزلوا فراشه لتسع وزوجه لسبع عشرة إن كان، فإذا

فعل ذلك فليجلسه بين يديه ثم ليقل: لا جعلك الله فتنة علي في الدنيا ولا في الآخرة

³¹ Prema predanju koje počinje od Ebū Hurejre, r.a., prenosi ga Abd Er-Razzāq, u djelu *Al-Muṣannaf*.

2. Dužnosti rodbine

Bližnji (rodbina – aqraba') je množina od riječi *blizak (qarīb)*, a izvedena je iz riječi *bliskost (qurb)* koja se koristi za označavanje *mjesta, vremena, kretanja, šticeanja i moći*. Sa svim ovim značenjima se koristi u ajetima plemenitoga Kur'ana.

Ono što nas ovdje zanima je rodovska bliskost, zbog toga što se zbog nje regulira obaveznost brige o rodbini, zanimanje za nju i pružanje pomoći. Zadovoljit ćemo se navođenjem ajeta u kojima je iskorišćeno ovo značenje i onim što ajeti propisuju vezano za brigu i šticeanje rodbine.

Uzvišeni Allah kaže: *I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte! A roditeljima dobročinstvo činite, i rođacima, i siročadi, i siromasima, i komšijama bližnjim, i komšijama daljnjim, i drugovima, i putnicima-namjernicima, i onima koji su u vašem posjedu. Allah, zaista, ne voli one koji se ohole i hvališu.*³²

Uzvišeni Allah kaže: *Čestiti su oni koji vjeruju u Allaha i u Onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike, i koji od imetka, iako im je drag, daju rođacima, i siročadi, i siromasima, i putnicima-namjernicima, i prosjacima.*³³

Uzvišeni Allah kaže: *A kada diobi prisustvuju rođaci, siročad i siromasi, i njima nešto darujte i lijepu riječ im recite.*³⁴

Uzvišeni Allah kaže: *Daj bližnjem svome pravo njegovo, i siromahu, i putniku-namjerniku.*³⁵

Uzvišeni Allah kaže: *O ljudi, bojte se Gospodara svoga, koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega i drugu njegovu je stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte – s imenom čijim jedni druge molite – i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi.*³⁶

³² Kur'an, An-Nisā', 36.

³³ Kur'an, Al-Baqara, 177.

³⁴ Kur'an, An-Nisā', 8.

³⁵ Kur'an, Al-Isrā', 26.

³⁶ Kur'an, An-Nisā', 1.

Uzvišeni Allah kaže: *Vjerovjesnik treba da bude preči vjericima nego oni sami sebi, a žene njegove su – kao majke njihove. A srodnici, po Allahovoj Knjizi, preči su jedni drugima od ostalih vjernika i muhadžira; prijateljima svojim možete oporukom nešto da ostavite. To u Knjizi piše.*³⁷

Ajeti koje smo naveli, rodbini i bližnjim rođacima (arḥām), mladima i starim, propisuju dužnosti, a one su, u stvari, briga i čuvanje. Nekad se može raditi i o izdržavanju, starateljstvu nad osobom ili njenom imovinom. Islam je to propisao zato što je on vjera koja počiva na čvrstim vezama među ljudima uopće, budući da ih je Allah stvorio da se međusobno upoznaju: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali.* Kad se radi o rodbini, veoma je važno da se međusobno štite. Ako se radi o mladima, šticeenje treba biti pojačano, jer veze, u tom slučaju, trebaju biti čvršće i stabilnije.

Ajeti koje smo naveli, utvrđuju brigu rođaka o rođaku, definiraju je tako strogo da je postavljaju odmah iza klanjanja Allahu i dobročinstva prema roditeljima: *I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte! A roditeljima dobročinstvo činite, i rođacima.*

Drugi, po redu, ajet definira dobročinstvo kao radnju koja se ne upotpunjuje ukoliko ne obuhvaća sve što se u ajetu nabraja, tako što najistaknutije mjesto pripada vjerovanju u Allaha, u onaj svijet, u meleke, u knjige i vjerovjesnike, zatim davanju omiljene imovine rodbini: *... čestiti su oni koji vjeruju u Allaha ... i koji od imetka, iako im je drag, daju rođacima.*

Treći ajet rođacima propisuje brigu o rodbini, tako što će im dati nešto od opskrbe, ako diobi prisustvuju – ovo nisu oni kojima je propisan dio (*ashābul-furūd*) – ne zabranjujući im to, a to je zacijelo dobro djelo, dobročinstvo. Propisano je i da taj gest prema rodbini bude popraćen lijepim riječima. Said ibn Ğubayr kaže da im treba reći: "Uzmite, neka vam je sa srećom!"³⁸ u duhu ajeta: *A kada diobi prisustvuju rođaci...*

³⁷ Kur'an, *Al-Aḥzāb*, 6.

³⁸ Al-Qurṭubī, *Al-Ġāmi' li aḥkām Kur'an al-karīm*, V, str. 50., Wizāra al-ṭaḡāfa al-mišriyya, 1387/1967.

Četvrti ajet obavezuje da se rodbini daju njena prava, iz čega proizilazi da rodbini poručuje kako rođaku pripada izvjesno pravo u imovini rođaka, a to pravo se, prema tvrdnjama brojnih učenjaka, sastoji iz: blagog postupanja, otklanjanja nevolje, materijalne pomoći u slučaju potrebe, svakog vida pomoći,³⁹ u duhu poruke iz ajeta: *Daj bližnjem svome pravo njegovo...*

U Kur'anu ima ajeta koji upozoravaju da dobročinstvo prema rodbini ne prelazi u laskanje na štetu prava i pravičnosti. To je islam zabranio zbog toga što kvari društvo, te zbog kršenja ljudskih prava, u smislu riječi Uzvišenoga: *Daj bližnjem svome pravo njegovo, i siromahu, i putniku–namjerniku, ali ne rasipaj mnogo.*⁴⁰

Ima i ajeta koji muslimana upozoravaju da se kloni griješenja prema Allahu i čini dobro bližnjem rođaku, srodniku i djetetu, jer griješenje donosi kaznu na Sudnjem danu, a to je dan kad dijete neće koristiti ocu, ni rođak rođaku, u smislu poruke Uzvišenog Allaha: *Ni rođaci vaši ni djeca vaša neće vam biti od koristi. Na Sudnjem danu On će vas razdvojiti, a Allah dobro vidi ono što radite.*⁴¹ To je opći princip. Tako mufesiri tumače ispriku Hāṭiba ibn Abī Baltae što je nevjernike Kurejšije obavijestio o pohodu na Mekku, opravdavajući se time da je među stanovnicima Mekke imao krvne srodnike. Uzvišeni Allah je jasno istaknuo da porodica i djeca ništa neće koristiti na Sudnjem danu, ako se zbog njih pokaže neposlušnost Allahu.

U Kur'anu ima i ajeta koji sadrže naredbu da se prestane sa zauzimanjem za nevjernike, žive i mrtve. Uzvišeni Allah ne preporučuje vjernicima tražiti oprost za mnogobošce, jer traženje oprosta za njih nije dozvoljeno, kao što stoji u riječima Uzvišenoga: *Vjerovjesniku i vjernicima nije dopušteno da mole oprosta za mnogobošce, makar im bili rod i najbliži, kad im je jasno da će oni stanovnici u Džehennemu biti.*⁴²

³⁹ Ibid.

⁴⁰ *Kur'an, Al-Isrā', 26.*

⁴¹ *Kur'an, Al-Mumtaḥana, 3.* Ajet se odnosi na zabranu klanjanja džezaze mnogovošcima, a pod traženjem oprosta ovdje se misli na namaz.

⁴² *Kur'an, At-Tawba, 113.*

Aṭā ibn Ebī Rabbāḥ za ovaj ajet kaže: “Ajetom koji sadrži zabranu traženja od Allaha oprosta za mnogobošce, želi se istaknuti zabrana traženja blagoslova (ṣalāḥ).”. Neki učenjaci kažu da je traženje oprosta za žive dozvoljeno, jer se tako priželjkuje da oni počnu vjerovati; lijepim riječima se zadobija njihovo povjerenje i pobuđuje im se želja za vjerovanjem. Neki učenjaci, pak, kažu da nije suvišno da čovjek upućuje dovu za roditelje nevjernike i da za njih traži oprost, ako su još živi, dok se za umrlog, ne uči nikakva dova. Ibn Abbās, r.a., kaže: “Tražili su oprosta za mrtve. Tad je objavljen ovaj ajet, pa su prestali. Međutim, nije im zabranjeno tražiti oprost za žive, sve dok ne umru.”⁴³

Od onog što je o propisanoj brizi rođaka prema rođacima, naročito kad se radi o djeci kojoj je briga potrebija nego drugima, sadržano u Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu, navodimo sljedeće:

Prema predanju koje počinje od Mālika ibn Rabīe Es-Sāidija, r.a., Ahmed prenosi da je kazivao: “Dok sam sjedio kod Allahovoga Poslanika, s.a.v.s., došao mu je jedan ensarija⁴⁴ i pitao ga: ‘Allahov Poslaniče, je li meni preostalo išta čime se roditeljima, nakon njihove smrti, mogu odužiti za dobročinstvo prema meni?’. Poslanik je odgovorio: ‘Da, to su četiri gesta: klanjaj im dženazu, traži za njih oprost, ispunjavaj njihove neizmirene obaveze prema drugima i poštuju njihove prijatelje i rođake za koje si preko njih vezan. To je ono što ti preostaje činiti za njih nakon smrti.’”.

نَعَمْ خَصَلَتْ أَرْبَعَةٌ الصَّلَاةَ عَلَيْهِمَا وَالِاسْتِغْفَارَ لَهُمَا وَإِنْفَاذَ عَهْدِهِمَا وَإِكْرَامَ صَدِيقِهِمَا
وَصِلَةَ الرَّحِمِ الَّتِي لَا رَجِمَ لَكَ إِلَّا مِنْ قَبْلِهِمَا فَهُوَ الَّذِي بَقِيَ عَلَيْكَ مِنْ بَرِّهِمَا بَعْدَ
مَوْتِهِمَا

⁴³ Al-Qurṭubī, *Al-Ġāmi` li aḥkām Kur'an al-karīm*, VIII, str. 273. Semantičari semantemu *nije* (*mā kān*) koriste sa dva smisla: jedan je negacija, kao u riječima Uzvišenoga: *Što je živo ne umire osim Allahovom voljom ...*, a drugi smisao je zabrana, kao u riječima Uzvišenoga: *Vjerovjesniku i vjernicima nije dopušteno moliti oprosta za mnogobošce.*

⁴⁴ *Al-Enṣār* (*pomagači*) naziv je za žitelje Medine koji su muslimanima *doseljenicima* (*al-muhāġirūn*) pružili utočište nakon pretrpljenog zlostavljanja u Mekki.

Prema predanju koje počinje od Al-Miqdāma ibn Mad Yakriba, r.a., Ahmed prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Allah vam oporučuje majke, Allah vam oporučuje očeve, Allah vam oporučuje i rođake – redom kako su vam bliski.”

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُوصِيكُم بِأُمَّهَاتِكُمْ إِنَّ اللَّهَ يُوصِيكُم بِآبَائِكُمْ إِنَّ اللَّهَ يُوصِيكُم
بِالْأَقْرَبِ فَأَلْقَرِبِ

Prema predanju koje počinje od nekog čovjeka iz plemena Yarbū, Ahmed prenosi da je kazivao: “Jednom prilikom sam Vjerovjesniku, s.a.v.s., došao kad je ljudima govorio: ‘Ruka davaoca je gornja. Pazi majku, oca, sestru, brata, zatim rođake, redom kako su ti bliski.’”

يَدُ الْمُعْطِي الْعُلْيَا أُمَّكَ وَأَبَاكَ وَأُخْتِكَ وَأَخَاكَ ثُمَّ أَدْنَاكَ فَأَدْنَاكَ

Prema predanju koje počinje od Enesa ibn Mālika, r.a., Ahmed prenosi da je kazivao: “Dođe Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., neki čovjek iz plemena Temim i kaza mu: ‘Allahov Poslaniče, ja posjedujem materijalna dobra, imam porodicu, dijete i obradivu zemlju. Kako da time raspoložem i trošim?’ Allahov Poslanik odgovori: ‘Iz imovine daji zekat, ako si dužan – to je sredstvo koje će te očistiti. Rođaka se sjeti, a prosjaku, komšiji i siročetu priznaj njihovo pravo.’ Čovjek je na to uzvratio: ‘Allahov Poslaniče, malo umanjji!’ Tad je Allahov Poslanik citirao: *Daj bližnjem svome pravo njegovo, i siromahu, i putniku-namjerniku, ali ne rasipaj mnogo.* Čovjek je tad rekao: ‘Allahov Poslaniče, to mi je dovoljno. Ako zekat dam tvome izaslaniku, čist sam i prema Allahu i prema Njegovom Poslaniku.’ Allahov Poslanik je tad uzvratio: ‘Da, ako ga daš mome izaslaniku, ispunio si dužnost. To je najbolje, a griješi ko tu nešto mijenja.’”

Rodbina i *srodnici* su u dobročinstvu i brizi izjednačeni, naročito ako su oni kojima je briga usmjerena djeca. Naprijed smo mogli vidjeti ko su *rodbina*, a kad se radi o *srodnicima*, naziv može imati dva značenja:

- *Srodnost uopće* je srodnost po vjeri. Ona se treba održavati na osnovama privrženosti vjerovanju, uzajamnoj ljubavi, međusobnom pomaganju i savjetovanju vjernika, te klonjenju od svega štetnog. Treba

se zasnivati na pravednosti, pravičnom postupanju i ispunjavanju prava, kao što je njegovanje bolesnoga, kupanje umrloga, klanjanje dženaze, ukop i ispunjenje drugih prava koja im muslimanski ummet garantuje.

- *Posebna srodnost je srodnost po rodovskoj bliskosti* s dviju strana: s očeve i majčine. Obuhvaćenima ovom srodnošću su propisana posebna i dodatna prava, kao što je pravo na izdržavanje, pomno praćenje njihovih životnih prilika, neodrživost nemara prema njihovim obavezama kad se za tim ukaže potreba. U njihovim pravima se potvrđuju prava srodnika po općoj srodnosti, tako da se, u slučaju konkurentnosti prava, daje prednost bližem, zatim bližem srodstvu i tako redom.⁴⁵

At-Tayalisi od Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je kazivao: “Čuo sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kad kaže: ‘Srodnost će na Sudnjem danu, na položaju ispod Arša, imati jezik koji će izgovarati: *Gospodaru, bila sam prekidana. Nanošena mi je nepravda. Gospodaru, prema meni se nedolično postupalo!*’. Gospodar će je pitati: ‘Hoćeš li biti zadovoljna da se Ja povežem sa onim ko se je preko tebe vezao i da se Ja odvojim od onoga ko se od tebe odvojio?’”.

ان للرحم لسانا يوم القيامة تحت العرش يقول يا رب قطعت ظلمت يا رب أسئ
الى فيجيبها ربها الا ترضين ان أصل من وصلك واقطع من قطعك

Prema preuzetom predanju od Muawiye ibn Abi Muzarrida, prvaka plemena Hašim, koje počinje od Ebu Hurejre r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Uzvišeni Allah je stvorio ljude. Kad je to završio, rodnica se javila i pitala. ‘Je li ovo položaj onoga ko kod Tebe utočište traži od kidanja veza?’ Odgovoreno joj je: ‘Da, želiš li ti da Ja održavam veze s onim ko ih s tobom održava, a kidam ih s onim ko ih s tobom kida?’ Odgovorila je: ‘Da.’ Rečeno joj je: ‘Tako je to s tobom.’ Zatim je Vjerovjesnik, s.a.v.s., dodao: ‘Ako hoćete, proučite: *Zar i vi ne biste, kad biste se vlasti dočepali, nered na zemlji činili i rodbinske veze kidali! To su oni*

⁴⁵ Al-Qurtubī, op. cit. XVI, str. 248.

koje je Allah prokleo i gluhim i slijepim ih učinio. Kako oni ne razmisle o Kur'anu, ili su im na srcima katanci!"⁴⁶

إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْخَلْقَ حَتَّىٰ إِذَا فَرَغَ مِنْهُمْ قَامَتِ الرَّجُمُ فَقَالَتْ هَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ مِنْ
الْقَطِيعَةِ قَالَ نَعَمْ أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مَنْ وَصَلَكِ وَأَقْطَعِ مَنْ قَطَعَكَ قَالَتْ بَلَىٰ قَالَ فَذَاكَ
لَكَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اقْرَأُوا إِنَّ شَيْئَكُمْ (فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ
تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ
أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا)

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da se jedan čovjek žalio: "Allahov Poslaniče, ja imam rodbinu s kojom održavam rodbinske veze, ali ih oni prekidaju. Činim im dobro, a oni mi lošim uzvraćaju. Ja sam blag i samilostan prema njima, a oni neće da znaju za mene.". Poslanik, s.a.v.s., mu je odgovorio: "Ako bude tako, kako si rekao, to je kao da ih posipaš vrelin lugom. Sve dok se tako ponašaš, neprestano će s tobom biti Allahov pomagač protiv njih."

لَيْسَ كُنْتَ كَمَا قُلْتَ فَكَأَنَّمَا تُسِفُّهُمْ الْمَلَّ وَلَا يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيرٌ عَلَيْهِمْ مَا دُمْتَ
عَلَىٰ ذَلِكَ

Prema predanju koje počinje od Anasa ibn Malika r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko želi da mu se opskrba rasprostire ili da mu se život produži, neka lijepo postupa s rodbinom."

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُبْسَطَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ أَوْ يُنْسَأَ فِي آثَرِهِ فَلْيَصِلْ رَحِمَهُ

Prema predanju koje počinje od Ebu Bekra, r.a., Ahmed prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Od grijeha nema ništa dostojnije da zbog njega Allah kazni i na ovom svijetu, uz neizostavno kažnjavanje i na Budućem svijetu, nego što je nemoral i prekidanje rodbinskih veza."

مَا مِنْ ذَنْبٍ أَحْرَىٰ أَنْ يُعَجَّلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى الْعُقُوبَةَ لِصَاحِبِهِ فِي الدُّنْيَا مَعَ مَا يَدَّخِرُ
لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْبَغْيِ وَقَطِيعَةِ الرَّجِمِ

⁴⁶ Kur'an, Muḥammad, 22-24.

Ovdje bismo još dodali da ovako, kako je naprijed opisano, pripada mjesto rodbinstvu i srodstvu. Iz njih, u islamu, proizlaze obaveze o kojima su govorili naprijed navođeni ajeti iz Kur'ana i Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi.

Islam, uistinu, obim brige, o ljudima općenito, a o djeci posebno, širi sve dok ne obuhvati cjelokupno društvo, o čemu ćemo, ako Bog da, govoriti na narednim stranicama.

3. Dužnosti muslimanskog društva

Muslimansko društvo se ogleda prvenstveno na primjeru vlasti i izvršiocima vlasti. Nakon toga, ogleda se na svakom ko je odgovoran za neko područje društvenog života, zatim na javnim ličnostima, u koje spadaju naučnici, mislioci, pisci, pedagozi, novinari, filmski i pozorišni producenti i slični, zatim svi pojedinci, po tome što pripadaju društvu, te, na kraju, u dužnostima koje društvu diktira potreba da se brine općenito o sebi i posebno o djeci.

Društvo je, samo po sebi, jedna kompletna jedinica ili bi tako trebalo biti, u nekom području, po tome što brigu i zaštitu treba pružiti svojim članovima kao pojedincima, na osnovama principa i vrijednosti kojim se trebaju rukovoditi pojedinci.

Neko društvo je, kao zasebno, najpozvanije ulagati sav napor, pomoći usađivanje islamskih i etičkih vrijednosti u ljude, rukovodeći se time da su to principi i etičke norme koje ljudima mogu ostvariti dobro i na ovome i na Budućem svijetu, a otkloniti od njih ono što im nanosi štetu na oba svijeta.

Ako se pogleda vrh tog društva, a to je vladajući aparat, halifa, ili "pastir" – kako se naziva u Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu – pokazuje nam se da to odgovorno lice ili ti odgovorni ljudi odgovornost nose pred ljudima na ovom svijetu. Međutim, za nju će biti pitani i račun će polagati na Budućem svijetu.

Pastir i lice odgovorno za potrebe islama, koje god razine bilo, izvršava ga u okviru dviju granica, a to su prava i dužnosti. Islam ne poznaje vladara koji će rukom posegnuti da sam donese odluku ili da mu se čini da sam može govoriti u ime potčinjenih ili onih koje vodi. U islamu postoji *savjetodavno tijelo (šūrā)* koje određeni

problem razmatra od same njegove pojave, pa do konačnog rješenja. Nakon što dođe do najboljeg zaključka, ono određuje njegove domete i pravce primjene.

Nadležno lice, sve ukoliko bi, čak bilo na vlasti i položaju ili koristilo pravo da ga ljudi slušaju i budu mu pokorni, neće moći to upotrijebiti i u kontinuitetu postići, ako ne bi i samo izvršavalo svoje dužnosti. Kada god zapostavi svoje dužnosti i ljudi će zapostaviti obaveze prema njemu, tako da, ako bude nemarno u pogledu njih, donoseći samovoljno odluke, bez savjetodavnog tijela (šura) ili bude preinačavalo pravce njihove primjene, bit će razriješeno nedležnosti i otjerano od strane onih koji su ga izabrali, jer je odbijalo izvršavanje dužnosti.

Nadležno lice, staratelj ili halifa, ne smije iskoračiti iz Allahove vjere, njenih propisa i zakonskih odredaba, niti iz islamske životne koncepcije, jer je obavezan to slijediti i da mu Allah i Njegov Poslanik budu najpreči, s obzirom na njegovu funkciju i odgovornost. Povrh toga, on je obavezan savjetovati se sa vjernicima, da mu oni budu prisni saradnici u poslu, kako bi mu mogli pomagati i iskreno ga savjetovati. To su čošni stupovi u prakticiranju upravljanja i nadležnosti u islamu, za koje Uzvišeni Allah kaže: *Vaši zaštitnici su samo Allah i Poslanik Njegov i vjernici koji ponizno molitvu obavljaju i zekat daju. Onaj ko za zaštitnika uzme Allaha i Poslanika Njegova i vjernike – pa Allahova strana će svakako pobijediti.*⁴⁷

U ovom ajetu je dokaz da muslimanu, kao vladaru ili kao potčinjenom, nije dozvoljeno uzajamno se potpomagati s nemuslimanom, već u tome sve treba prepustiti Allahu, da sebi za primjer uzima Allahovog Poslanika, s.a.v.s., i potpomaže se samo s muslimanima, da time bude dio Allahove skupine, a Allahova skupina su vjernici koji pomažu ispunjavanje Allahovih propisa.

Nadležna osoba u okrilju islamske koncepcije je dužna, ne samo ispunjavati pravdu među ljudima već je i podići na razinu dobročinstva, kao što mora i zabranjivati razvrat, nered i nasilje. Uzvišeni Allah kaže: *Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje, dobro*

⁴⁷ Kur'an, Al-Mā'ida, 55-56.

*čini i da se bližnjima udjeljuje, a razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje; da pouku primite, On vas savjetuje.*⁴⁸

Poruka ovoga plemenitog ajeta jeste činjenje svakog dobra i izbjegavanje svakog zla. Ibn Masūd, r.a., o tome kaže: "Ovaj ajet je najobuhvatniji kad se tiče dobrih djela koja trebamo činiti i zla koje trebamo izbjegavati." Al-Naqqāš je pričao da su neki znali reći: "Zekat na pravednost je njeno poboljšavanje, zekat na moć je oprost, zekat na bogatstvo dobročinstvo, a zekat na čast je da čovjek bude blag prema braći."⁴⁹

Poruka ovog ajeta je ono što se zahtijeva od svakog muslimana, muškarca i žene, vladajućega ili podređenog, pastira ili stada. To je odgovornost "pastira", vladara, nadležnoga, svakog pojedinca, u šticeanju ljudi, djece ili odraslih. Odgovornost cjelokupnog društva u šticeanju djece je odgovornost koju je islam objasnio, obrazlažući dužnosti svakoga nadležnog u bilo kom društvenom području ili ustanovi, a kamoli kad se radi o nekom ministru, vladaru ili guverneru, što je detaljno obrazlagano u literaturi iz islamskog prava, o vladarskim propisima i zakonodavnoj etici. Mi ćemo se, ovdje, zadovoljiti najočiglednijim dokazima, a kloniti se opširnog razmatranja zato što nam se čini da bi to trebalo biti predmet opširnih istraživanja. Navest ćemo iz Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., sunneta samo ono što svakom u društvu definira odgovornost, a to je hadis: "Svako od vas je pastir ...".

Muslim od Abdullāha ibn Umara, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pitao: "Zar svaki od vas nije pastir odgovoran za svoje stado? Namjesnik, koji je nadređen ljudima, jeste pastir i odgovoran je za svoje stado. Muškarac je pastir, u porodičnoj kući, i odgovoran je za nju. Žena je pastirica, u kući svog muža, i odgovorna je za nju i djecu. Rob je pastir, na imanju vlasnika, i odgovoran je za njega. Nije li, dakle, svako od vas pastir odgovoran za svoje stado?". Ovaj hadis je obuhvatan. On nikog u društvu ne oslovljava, a da mu ne određuje odgovornost prema onome ko ili šta se nalazi u njegovoj

⁴⁸ *Kur'an, An-Nahl*, 90.

⁴⁹ *Al-Qurṭubī*, op. cit. X, str. 165.

blizini, kroz uopćenost i sveobuhvatnost riječi: “Svako od vas je pastir i svako je odgovoran za svoje stado”.

Muslimansko društvo je obavezno voditi brigu o djeci, u svrhe osiguravanja što boljih uvjeta odrastanja, pružiti ljubav i nježnost, raditi ono što je za njih dobro i otklanjati im sve što ih uznemirava, zato što su oni najdostojniji brige.

Muslimansko društvo, u Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., ima lijep uzor. On je bio najmilostivi i najblaži s članovima porodice.

Prema predanju koje počinje od Enasa ibn Mālika, r.a., Muslim prenosi da je kazivao: “Nisam vidio nikog da je milostiviji prema članovima porodice nego što je Allahov Poslanik, s.a.v.s.”. Potkrepljujući to, dodao je: “Ibrahim, Poslanikov, s.a.v.s., sin, je bio na dojenju u Gornjoj Medini. Poslanik, s.a.v.s., je tamo išao u našem društvu. Ušao je u kuću u kojoj je zatekao dim, jer je dojiljin muž zapravo, bio kovač. Poslanik, s.a.v.s., ga je uzeo, poljubio i potom se vratio.”.

Prema predanju koje počinje od Ğābira ibn S'Amre, r.a., Muslim prenosi da je kazivao: “Klanjao sam s Allahovim Poslanikom *prvi namaz* – to jest podne – nakon čega je on otišao svojoj porodici, a ja mu se pridružio. Prišla su djeca, pa ih je on počeo milovati po obrazima jedno, po jedno. I mene je pomilovao po obrazima.”. Ğābir dodaje: “Osjetio sam svježinu njegove ruke i/li miris, kao da ju je izvukao iz *ĝūne* prodavača mirisa.”.⁵⁰

Prema predanju koje počinje od Ibn Omera, r.a., Taberani, u djelu *Al-Ğāmi al-kabīr*, prenosi da je gledao Allahovog Poslanika, s.a.v.s., na mimberu dok drži hutbu. Tad je Ḥasan izašao, spotakao se i pao na lice. Poslanik je s mimbera sišao želeći ga podići. Drugi su Ḥasana prije podigli i prinijeli ga. Poslanik je tad rekao: “Allah ubio šejtana, dijete je, zbilja, kušnja. Tako mi Allaha, dok sam išao prema Ḥasanu, nisam znao da silazim s mimbera.”.

قاتل الله الشيطان إن الولد فتنة والله ما علمت أني نزلت من المنبر حتى أتيت به

Ibn 'Asakir prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Onoga ko učini zadovoljnim malo dijete iz svoga roda tako da ono bude

⁵⁰ *Ğūna* - okrugla kutija presvučena kožom, u kojoj se čuvaju miomiris.

zadovoljno i sretno, Allah će učiniti zadovoljnim na Sudnjem danu sve dok i on ne bude zadovoljan i sretan.”.

إنه من ترضى صبيا صغيرا من نسله حتى يرضى ترضاه الله يوم القيامة حتى يرضى

Prema predanju koje počinje od Al-Numāna ibn Bašīra, r.a., Buharija prenosi kako je kazivao da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Allah voli kad ste prema djeci pravedni, makar se radilo o milovanju i ljubljenju.”.

إن الله يحب أن تعدلوا بين أولادكم حتى في القَبَل

Islam cjelokupno muslimansko društvo, vladajuće i podređene, podstiče da dobro vode računa o djeci, da ih štite i odgajaju. O tome je zabilježen znatan broj hadisa, a mi ćemo navesti neke:

Prema predanju koje počinje od Āiše, r.a., Taberani, u djelu *Al-Ġāmi al-awṣaṭ*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Allah neće tražiti da mu polaže račun onaj ko bude odgajao dijete, sve dok ne progovori ‘Nema boga osim Allaha’”.

من ربي صغيرا حتى يقول لا إله إلا الله لم يحاسبه الله عز وجل

Prema predanju koje počinje od Enasa ibn Mālīka, r.a., Ibn Māġa prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Pokažite plemenitost prema svojoj djeci i lijepo ih odgajajte.”.

أَكْرَمُوا أَوْلَادَكُمْ وَأَحْسِنُوا أَدَبَهُمْ

Prema predanju koje počinje od ‘Amra ibn Saīda ibn al-Āṣa, r.a., At-Tirmidī prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ništa ljepše otac ne može pokloniti svom djetetu nego što je lijep odgoj.”.

مَا نَحَلَ وَالِدٌ وَلَدًا مِنْ نَحْلٍ أَفْضَلَ مِنْ أَدَبٍ حَسَنٍ

Prema predanju koje počinje od Ebú Hurejre r.a., Taberani, u djelu *Al-Ġāmi al-awṣaṭ*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Pomažite svoju djecu u činjenju dobročinstva. Ko to bude želio, otklonit će od djeteta neposlušnost.”.

اعينوا اولادكم على البر من شاء استخرج العقوق لولده

Prema predanju koje počinje od Anasa ibn Mālīka, r.a., Ebu Ya`lā prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Rad neke od vas u kući bit će, ako Bog da, izjednačen s *ġihādom* borca.”.

مهنة إحدانك في بيتها تدرک جهاد المجاهدين إن شاء الله

Prema predanju koje počinje od Abdullāha ibn ‘Amra, r.a., Ibn es-Sunnī, u djelu *Amal al-yawm wa al-layla*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kad vaša djeca počnu jasno izgovarati, naučite ih da kažu ‘Nema boga osim Allaha’ i ne brinite za njih kada će umrijeti. Kad počnu gubiti mliječne zube, zahtijevajte od njih da klanjaju.”

إذا أفصح أولادكم فعلموهم لا إله إلا الله، ثم لا تبالوا متى ماتوا، وإذا أنغروا

فمروهم بالصلاة

Prema predanju koje počinje od Ibn Abbāsa, r.a., Al-Bayhaqī, u djelu *Šu‘ab al-īmān*, prenosi je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nastojte da prve riječi vaše djece budu ‘Nema Boga osim Allaha’, poučite ih da pred smrt izgovaraju ‘Nema Boga osim Allaha’, jer čije prve i posljednje riječi biti ‘Nema boga osim Allaha’, kad bi živio hiljadu godina, ne bi bio pitan ni za kakav grijeh.”

افتحوا على صبيانكم أول كلمة بلا إله إلا الله ولقنوهم ثم الموت لا إله إلا الله

فإنه من كان أول كلامه لا إله إلا الله وآخر كلامه لا إله إلا الله ثم عاش ألف سنة ما سئل

عن ذنب واحد

Prema predanju koje počinje od Ebu Rāfia, r.a., Al-Bayhaqī, u djelu *Šu‘ab al-īmān*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Djetetovo pravo kod oca je da ga pouči Kur’anu, plivanju i gađanju, te da ga opskrbljuje samo onim što je čisti halal.”

حق الولد على الوالد أن يعلمه الكتابة والسياسة والرمي وأن يؤديه طيبا

Nepotpuno tradirano predanje koje počinje od Muğāhida, r.a., Al-Bayhaqī, u djelu *Šu‘ab al-īmān*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Poučite mušku djecu suri *Al-Mā’ida*, a žensku suri *En-Nūr*.”

علموا رجالكم سورة المائدة وعلموا نساءكم سورة النور

Prema predanju koje počinje od Ibn Abbāsa, r.a., Ebu Dāwūd prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko imadne žensko dijete i ne ukopa ga živo, ne omalovaži ga i ne pretpostavi⁵¹ mu muško dijete, Allah će ga uvesti u Džennet.”

⁵¹ Davanje prednosti muškom djetetu od strane oca je bila veoma raširena pojava kod Arapa, vezano za koju od Allaha tražimo oprosta. To je bilo zločinačko postupanje koje je islam dokinuo.

مَنْ كَانَتْ لَهُ أُنتَى فَلَمْ يَبْدُهَا وَلَمْ يُهِنِّهَا وَلَمْ يُؤْتِرْ وَلَنْهَ عَلَيْهَا قَالَ يَعْنِي الذُّكُورَ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ

Prema predanju koje počinje od Ā'īše, r.a., Al-Bayhaqī, u djelu *Šu'ab al-īmān*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema toga, iz reda mojih sljedbenika, ko izdržava tri kćerke ili tri sestre, postupajući lijepo s njima, a da mu one neće biti zaklon od džehennemske vatre."

ليس أحد من أمتي يعول ثلاث بنات أو ثلاث إخوات فيحسن إليهن إلا كن له

سترا من النار

Prema predanju koje počinje od Ğābira, r.a., Ahmed prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Onome ko ima tri kćerke, pa ih hrani i izdržava, nježno s njima postupa i od svega ih štiti, zagaranovan mu je Džennet." Tad je upitan: "Allahov Poslaniče, šta ako su dvije?" Odgovorio je: "Isto vrijedi i ako su dvije."

مَنْ كُنَّ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ يُؤْوِيهِنَّ وَيَرْحُمُهُنَّ وَيَكْفُلُهُنَّ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ الْبَيْتَةَ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنْ كَانَتْ اثْنَتَيْنِ قَالَ وَإِنْ كَانَتْ اثْنَتَيْنِ

Prema predanju koje počinje od Ebū Hurejre, r.a., Al-Ḥarā'itī u djelu *Makārim al-ahlāq*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko ima tri kćerke ili tri sestre, pa bude strpljiv u teškoćama njihova izdržavanja, u njihovim tegobama i radostima, Allah će ga uvesti u Džennet zbog dobrote prema njima." Tad je upitan: "Šta ako su dvije?" Poslanik je odgovorio: "I ako su dvije." Dalje je upitan: "Šta ako je samo jedna?" Odgovorio je: "I ako je samo jedna."

مَنْ كَانَ لَهُ ثَلَاثُ بَنَاتٍ فَصَبَرَ عَلَى لَأْوَائِهِنَّ وَضَرَائِهِنَّ وَسَرَائِهِنَّ أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُنَّ قِيلَ وَثْنَتَيْنِ قَالَ وَثْنَتَيْنِ قِيلَ وَوَاحِدَةً قَالَ وَوَاحِدَةً

Ukratko rečeno, to su bili citati iz mjerodavnih izvora iz kojih se vidi kako se briga muslimanskog društva o djeci vodi na svim razinama, a te brige se, kao svoje dužnosti, ne bi smio odreći niko ko želi postići zadovoljstvo Uzvišenog Allaha.

ODGOJ MUSLIMANSKOG DJETETA

Obuhvaća:

Uvod

Prvi odjeljak: Duhovni odgoj

Drugi odjeljak: Moralni odgoj

Treći odjeljak: Intelektualni odgoj

Četvrti odjeljak: Tjelesni odgoj

Peti odjeljak: Estetski odgoj

Šesti odjeljak: Društveni odgoj

Sedmi odjeljak: Politički odgoj

UVOD

U ovom poglavlju ćemo nastojati obuhvatiti sve vrste odgoja djece s kojima islam taj zadatak čini potpunim, da bi djeca, u skladu s onim šta im Allah namjenjuje, odgovarajući zahtjevima takvog odgajanja, mogla biti najbolji ummet-zajednica koja se ikad pojavila, budući da vjeruju u Allaha, da će naređivati dobro a odvrćati od zla, u skladu s riječima Uzvišenoga: *Vi ste narod najbolji od svih koji se ikad pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate, i u Allaha vjerujete.*⁵² Islamskom ummetu Allah namjenjuje i da bude umjeren, kao što se vidi iz Njegovih riječi: *I tako smo od vas stvorili umjerenu zajednicu-ummet da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok.*⁵³

Umjerenost, namijenjena zajednici, je pravednost i dobrota, po onom što At-Tirmidī prenosi od Ebu Saīda al-Ḥudrija, r.a., koji kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., vezano za riječi Uzvišenoga: *I tako smo od vas stvorili umjerenu zajednicu-ummet*, rekao da to znači “pravednu zajednicu-ummet”.

Učenjaci kažu da umjerenost, vezana za ummet-zajednicu, znači da ona ne preuveličava svoje vjerovjesnike, kao što čine kršćani sa svojim, niti im umanjuje značaj, kao što čine židovi sa svojim vjerovjesnicima.

Značenja Allahovih riječi: *... da budete svjedoci protiv ostalih ljudi, i da Poslanik bude protiv vas svjedok ...* treba razumjeti onako kako At-Tirmidī, u djelu *Nawādir al-uṣūl*, prenosi od Ubāde ibn al-Šāmita, r.a., koji kaže: “Čuo sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: ‘Mojim sljedbenicima je dato troje koje je dato još samo vjerovjesnicima. Naime, kad bi Allah slao nekog vjerovjesnika, rekao bi mu: *Pozovi me i zamoli, Ja ću ti se odazvati*, a mojim sljedbenicima je rekao: *... pozovite me i zamolite, Ja ću vam se odazvati*; kad bi Allah slao nekog vjerovjesnika, rekao bi mu: *U vjeri ti ništa teško nije propisano*, a mojim sljedbenicima je rekao: *... i u vjeri vam ništa teško*

⁵² *Kur'an, Āli Imrān*, 110.

⁵³ *Kur'an, Al-Baqara*, 143.

nije propisao; zatim, kad bi Allah slao nekog vjerovjesnika, učinio bi ga svjedokom protiv njegovog naroda, a moje sljedbenike je učinio svjedocima protiv ostalih ljudi."

Ta dobrota ili umjerenost muslimanima ne predstavljaju teškoće, jer im Uzvišeni nije propisao nešto što će im otežavati položaj. Uzvišeni Allah kaže: *On je vas izabrao i u vjeri vam nije ništa teško propisao.*⁵⁴

To što je Uzvišeni Allah islamski ummet izabrao da bude umjereni zajednica, nije zato da bi ga to nacionalno ili rodovski odlikovalo, već da ga zaogrne plaštom konačnoga, završnoga i potpunog poslanja i zbog blagodara vjerovanja, zbog islama, pravednosti, dobročinstva, naređivanja dobra i odvrćanja od zla, kojim ga je Allah podario. Zbog toga je on u svemu umjereni zajednica.

* Umjereni je u uvjerenju i vjerovanju. Ne pretjeruje u vjerovanju, ne razmeće se. Ne prihvaća da bude daleko od ispravnog vjerovanja u Allaha, Njegove meleke, Njegove poslanike, Sudnji dan i vjerovanja da sve, dobro i zlo koje se desi, biva s Njegovim određenjem.

* Umjereni je u poslu. To se, opet, može protumačiti vjerovanjem. Ona, u radu, ne pretjeruje kako bi bila umjereni u onom što je Allah ljudima dozvolio, nesklona užicima i naslađivanju, da ne bi zanemarila pravednost i ravnotežu kojima je Allah obavezao ljude.

* Odmjereni je u ophođenju s pojedincima i društvom. Interes pojedinca ne pretpostavlja interesu društva zasipajući ga zabludama koje ga, dok im se odaje, odvrćaju od onog što Gospodar svijeta zahtijeva, niti interes društva pretpostavlja interesu pojedinca, da bi ga, nakon što mu oduzme prava, samljela i koristila kao štit i oruđe, kao biće bez osjećaja slobode i sposobnosti živjeti život dostojan čovjeka.

* Zatim, odmjereni je u disciplinovanosti, u skladu s koncepcijom Uzvišenog Allaha. Ona je zajednica nauke i kulture. Zajednica zakona i reda, etike i principa. Zajednica pozivanja,

⁵⁴ *Kur'an, Al-Ḥağğ, 78.*

kretanja i borbe na Allahovom putu da bi Allahova riječ bila iznad svega.

Mi ćemo, u ovom poglavlju, nastojati spojiti sve vrste islamskog odgoja djece, u svim važnim područjima života. To su sljedeće pojedinačne vrste odgoja: duhovni, etički, intelektualni, tjelesni, estetski, društveni i politički.

Ako se odgaja u svim ovim aspektima, djetetu će se upotpuniti ličnost. Bit će sposobno snage i mogućnosti usmjeriti u služenju samom sebi, porodici, društvu i cjelokupnom islamskom ummetu.

To bi bilo ono što ćemo nastojati, moleći Allaha da nam pruži Svoju pomoć, šire izložiti u ovom poglavlju, koje je najopširnije, najobuhvatnije i, ispostavlja se, najvažniji dio knjige.

Prvi odjeljak DUHOVNI ODGOJ

1. Značaj duše za čovjeka

Na samom početku, želimo istaknuti da je Uzvišeni Allah stvaranje čovjeka izvršio na sliku kojoj ne sličí stvaranje nijednoga drugog stvorenja, ni meleka, ni džina, ni šejtana, niti mnogobrojnih drugih stvorenja. To je ukazivanje posebne počasti čovjeku, u skladu s onim što ćemo niže obrazlagati.

Uzvišeni Allah je čovjeka stvorio s jedinstvenom naravi, svojstvenom samo njemu, po tome što s drugim Allahovim stvorenjima sudjeluje kao živi organizam koji se sastoji iz organa, ali je jedinstven, za razliku od drugih, po tome što je Uzvišeni Allah u njega udahnuo dušu. To udahnuće je Allahovo udahnuće koje čovjeka čini jedinstvenim stvorenjem, počašćenim mimo mnoštva drugih stvorenja.

Isto tako, želimo istaknuti da to udahnuće nije neki oblik ljudskog života, kako ga razumijevaju antropolozi dok mu iznalaze sličnosti sa životom drugih vrsta stvorenja. To udahnuće je stvaranju čovjeka pridruženo prilikom njegovoga prvobitnog nastajanja od zemlje, a ne oblik njegovog života. O tome jasno govori sljedeći ajet: *Mi smo stvorili čovjeka od ilovače, od blata ustajalog, a još prije smo stvorili džinne od vatre užarene. I kad Gospodar tvoj reče melekima: "Ja ću stvoriti čovjeka od ilovače, od blata ustajalog, i kad mu dam lik i u njegov udahnem dušu, vi mu se poklonite".*⁵⁵

Ako obratimo pažnju na riječi Uzvišenoga: ... *i kad mu dam lik i u njegov udahnem dušu* ..., one će nam potvrditi da je čovjek, prilikom prvobitnog nastajanja, stvoren od zemlje ili od ilovače, nakon čega je, u njega, Allahovim udahnućem duša udahnuta kao život. To znači da, bez duše, čovjek nije imao nikakav oblik života, zatim da je duša od njega načinila sasvim drugačije stvorenje, te da je Allahovo udahnjivanje duše teklo zajedno sa stvaranjem čovjeka.

⁵⁵ Kur'an, *Al-Ĥiġr*, 26-29.

Što se tiče teorije evolucionizma ili darvinizma, privržena je pretpostavkama o prirodnoj selekciji i porijeklu vrsta, koje zagovaraju da su se sve žive forme, a s njima i čovjek, razvile iz jednoga zajedničkog korijena, te da je borba za opstanak, među pojedinačnim pripadnicima neke vrste, ono što je pojedinim pripadnicima, spremnijim za promjene i prilagodljivijim novim uvjetima, pružilo više mogućnosti održati se. To je princip prirodne selekcije, ili opstanka jačega. Takve teorije se suočavaju s kritikom i mnogobrojnim neslaganjima. Genetičari tvrde da takve teorije ne razlikuju stečene promjene (one što se ne nasljeđuje) od genetskih svojstava (ono što se nasljeđuje, a ne stiče), a nerazlikovanje jednih od drugih, nedvojbeno uvjerava da rezultati do kojih su došle te teorije nisu tačni, te da su i same teorije zasnovane na predrasudama.

Pristajući uz stanovište evolucionističke teorije, sociolozi smatraju da u društvenom životu vladaju zakoni natjecanja, borbe i prirodne selekcije, odnosno opstanka jačega, te da je društveni život, u skladu s tim, izvjestan obrazac društvenih odnosa. Neki sociolozi to tako tvrde, iako se teorija, u mnogome, ne slaže s nekim modernim postavkama sociologije.

Prema suštini stvaranja, kao i prema njegovoj naravi, čovjeka karakteriziraju tri potencijala: tijelo, duša i razum. Svaki od tri potencijala, na jedan urođen način, iskazuje svoje potrebe s kojima čovjeku omogućuje željenu ravnotežu u životu. Ukoliko samo jedan od potencijala, svoje potrebe, iskaže na način koji odstupa od onoga kako je Allah dao da ljudima bude urođen, čovjek bude pogođen poremećajem, a ukoliko neki potencijal iskaže sve svoje potrebe, a drugima bude onemogućeno iskazati svoje potrebe, čovjek, također, bude pogođen poremećajem. Ovo zbog toga što se, u oba slučaja, gubi ravnoteža po kojoj se upravlja ljudski život. Islam, vjera Allaha koji je stvorio čovjeka, tim potencijalima priznaje pravo iskazati se, priznaje opravdanost posebnih zahtjeva i ne dozvoljava da se oni negiraju i da im se umanjuje značaj.

Kad tijelo istakne svoje potrebe vezane za jelo, piće, odjeću, stanovanje, bračni život i slično, islam mu dozvoljava njihovo ostvarivanje u okrilju islamskog zakonodavstva, ne samo tako što

mu ne uskraćuje ništa od toga, već ponekad od njega i zahtijeva da to provodi u praksi, jasno osuđujući one koji mu ispunjenje tjelesnih potreba uskraćuju pod nejasnim nazivima za devijantne pojave, kao što su *monaštvo*, *asketizam*, ili putem nošenja zakrpljene odjeće i slično.

Kad ljudska duša – ona potječe iz Allahovog udahnuća – istakne potrebu za svojim zahtjevima, uporno nastojeći da ga vodi Pravim putem, navikavajući ga da osjeća da postoji, pružajući mu pomoć u traženju mira, islam takvoj duši širom otvara vrata ibadeta u sklopu kojeg će činiti ono što je Allah propisao i dobro koje po svom izboru može obavljati, a ibadet je duši kapija na putu ostvarenja njenih zahtjeva.

Kad razum istakne potrebu za ostvarivanjem zahtjeva za naukom, znanjem, proučavanjem, razmatranjem, analizom, sintezom i izvođenjem zaključaka, da duši i tijelu pomogne u ostvarenju njihovih zahtjeva, islam, ne samo da mu pruža pravo na ostvarenje tih zahtjeva već od njega zahtijeva da proučava i posmatra, da se kreće prostranstvima i razmišlja o Allahovim stvorenjima, a prije svega o samom čovjeku. Islam mu u tome iscertava granice i određuje dimenzije, a Uzvišeni Allah ga u tome pomaže šaljući mu vjerovjesnike, a.s., i dostavljajući čovjeku ispravne životne koncepcije.

Duša je, u čovjeku, ne samo jedan od tri neophodna potencijala, bez kojeg čovjek ne bi bio čovjek, već je i najplemenitiji potencijal. Ona je, kako smo već rekli, Allahovo udahnuće kojim je Allah dušu Sebi pridodao i tako čovjeka počastio. Uzvišeni Allah kaže: ... *i (kad) od Svog Duha udahnem u njega*,⁵⁶ dok Uzvišeni Allah, kad je riječ o tijelu i razumu, nijedno od njih nije pridružio Sebi, a to je vid ukazivanja počasti čovjeku.

Duša, označena takvim svojstvima, je ono što čovjeka upućuje prema njegovom Stvoritelju, kao što se prema Njemu usmjerava sve što je On stvorio. Ona čovjeku, zaista, pomaže da osjeti Allahovo postojanje i bude svjestan da ga On kontrolira u svakom poslu koji radi. Ona je ta koja čini da čovjek voli Allaha i bude zadovoljan

⁵⁶ *Kur'an, Al-Ḥiğr*, 29.

Njegovim određenjem. Ona sve to čini, ako joj je omogućeno da se vlada u skladu s onim kako ju je Allah stvorio. Ako dušu natkrile tmine zablude, magle nedoumica i kolebanja, pa s tim iziđe iz svoje izvorne naravi, tad se ona ne upućuje Allahu, niti se navikava osjećati Njegovo postojanje, uprkos tome što je Njegovo udahnuće, zato što zabluda, nedoumice i kolebanja stoje između nje i Allaha. Uprkos svemu tome, duša osjeća Allahovo postojanje.

Čak i kad čovjek čini *širk*,⁵⁷ prihvatajući, mimo Allaha, druga božanstva, duša, unutar same sebe, vjeruje u Allahovo postojanje. To je oduvijek svojstveno ljudima, o čemu govore riječi Uzvišenog Allaha: *Iskreno ispovijedanje vjere dug je Allahu! A onima koji pored Njega uzimaju zaštitnike: "Mi im se klanjamo samo zato da bi nas što više Allahu približili ..."*⁵⁸. Qatāda, u vezi s tim, kaže: "Kad budu upitani, ko je vaš Gospodar i Stvoritelj, ko je stvorio nebesa i Zemlju i ko na Zemlju spušta kišu, odgovaraju: 'Allah!'. Kad se upitaju šta znači to što obožavate kipove, odgovaraju: 'Da nas što više približe Allahu i da se za nas kod Njega zauzimaju.'"⁵⁹ Slična je i poruka riječi Uzvišenoga: *Ako ih upitaš ko je stvorio nebesa i zemlju, sigurno će reći: "Allah!", a ti reci: "Mislite li vi da bi oni kojima se, pored Allaha, klanjate, mogli otkloniti štetu ...?"*⁶⁰

Koliko god čovjek bio u zabludi, njegova duša, ne samo da je svjesna da je Uzvišeni Allah Onaj Koji postoji, Kojem se treba klanjati, Koji je jedan, Koji stvara i opskrbljuje, u Čijim rukama je sve, već je upozorenje na to temeljni zadatak duše, s čijim izvršenjem čovjek biva čovjekom. Ono čime se duša odlikuje, pred drugim ljudskim potencijalima, je to što je samo ona nepodložna sputavanju okovima i zaprekama, svejedno radilo se o materijalnim, vremenskim ili prostornim ograničenjima, dok su tijelo i razum podložni sputavanju.

⁵⁷ *Širk* – pripisivanje Allahu druga.

⁵⁸ *Kur'an, Al-Zumar, 3.*

⁵⁹ *Al-Qurṭubī, Al-Ġāmi' li ahkām Kur'an al-karīm, XV, s. 233.*

⁶⁰ *Kur'an, Al-Zumar, 38.*

Tijelo se potčinjava ograničenosti materije od koje je stvoreno, koje se ne može odreći. Potčinjava se i osjetilnim spoznajama, na osnovama urođenih slabosti osjetila, iznad kojih se ne može uzdići. Razum se, isto tako, potčinjava vremenskim i prostornim granicama, kao granicama vlastite spoznajne moći. Ima stvari, posebno iz metafizičkog svijeta, kao i onog što se tiče budućnosti, koje razum ne može dokučiti.

Dušu je Allah, pak, stvorio slobodnu od svih granica. Ona nije materija da bi bila potčinjena materiji, nije razbor da bi bila potčinjena onom čemu se potčinjava razum. Ona se ne potčinjava vremenu ni prostoru, niti onom što se može spoznati osjetilima, već je apsolutno oslobođena svih tih ograničenja, sposobna prekoračiti vrijeme, prostor i osjetilne spoznaje, jer ima veze s onim što razum ne može dokučiti, kao što ima i sposobnost uputiti se k Uzvišenom Allahu. Ona ima vezu sa univerzalnim postojanjem, a da joj se u tome ne odupiru ni vrijeme, ni prostor, ni razum.

Sa sposobnošću koju joj je Allah podario, duša je sama po sebi u stanju spoznati Allaha, Njegovo postojanje, moć, mudrost, milost, snagu i pravednost. Putem tih i drugih spoznaja, u stanju je spoznati i druga Allahova svojstva i Njegovo djelovanje, kao da Allaha vidi, a ona to uspijeva samo putem robovanja Allahu, u skladu s onim što je propisano, približavanja Njemu i privrženosti dobročinstvu, s očekivanjem da je onaj ko je Allahu do kraja privržen, u stanju i vidjeti Ga, u skladu s onim kako je Muhammed, s.a.v.s., objasnio Džibrilu, a.s., kad je na njegovo pitanje: "Šta je dobročinstvo?" – odgovorio: "Dobročinstvo je da Allahu budeš privržen kao da ga vidiš, jer, iako ti Njega ne vidiš, On tebe vidi."⁶¹ Duša s takvom funkcijom i takvim svojstvima, ne samo da je predmet brige i interesiranja i drugih vjera, koje su dolazile od Allaha, već je briga o njoj, kao i značaj plana njenog odgajanja, dokaz da je vjera, u kojoj takav interes postoji, došla od Uzvišenog Allaha.

Ako pečat vjera, a to je islam, slično kao i vjere koje su mu prethodile, taji suštinu i bit duše, što se može shvatiti iz riječi Uzvišenoga: *Pitaju te o duši. Reci: "Šta je duša, samo Gospodar moj*

⁶¹ Hadis prenose Al-Buḥārī, Muslim i drugi u poglavlju o vjerovanju.

zna, a vama je dato samo malo znanja”,⁶² on čovjeka upućuje da se bavi i pita o onom što može biti korisno. U vezi s tim je došao ovaj plemeniti ajet koji ljudski razum upućuje da pronađe, koliko može, u ono što mu može koristiti, jer nema koristi od kolebanja i besmislene diskusije, zbog toga što Allah ljudski razum nije pripremio tako da može dokučiti bit duše.

Ovaj plemeniti ajet dokazuje da je duša nepoznanica čije poznavanje pripada samo Allahu. Njena zaklonjenost od čovjeka je u interesu samog čovjeka, kao što ovaj ajet otkriva da je pokušaj čovjeka da spozna dušu zabluda osuđena na nemoguće ostvarenje cilja, jer koliko god da je čovjeku dato znanja, ono je jako malo ukoliko se uporedi sa znanjem koje bi omogućilo da se spozna duša, budući da se znanje daje putem ljudskog razuma, a to je ograničen razum kojem je potrebno tek takvo znanje koje mu treba omogućiti samo toliko koliko je potrebno da izvršava svoju funkciju na Zemlji, koja se sastoji iz sljedećega:

- upravljanje Zemljom po Allahovom određenju, privrženost Allahu u skladu s Njegovim propisima i izgrađivanje i nastanjivanje Zemlje svim legalnim sredstvima;

- međusobno upoznavanje ljudi;

- međusobno pomaganje, bratimljenje i solidarisanje među vjernicima;

- uzajamno preporučivanje istine i strpljivosti.

Uzvišeni Allah je ljudima milostiviji nego oni sami sebi. Bolje od njih zna šta je za njih dobro na ovom i na Budućem svijetu. Kad bi, prema Allahovom viđenju, bilo koristi u tome da ljudi budu kadri spoznati suštinu i bit duše, On im tu sposobnost ne bi uskratio, posebno zato što je prema njima milostiviji od njih samih sebi.

Učenjaci, iz oblasti tumačenja Kur’ana, vezano za tumačenje ajeta *Pitaju te o duši...*, navode znatan broj predanja od kojih su najvažnija:

Prema jednom predanju, oni koji pitaju Poslanika, s.a.v.s., su bili Židovi, a željeli su ga izložiti neprijatnostima tako što su, prema

⁶² Kur’an, *Al-Isrā’*, 85.

svom uvjerenju, očekivali da neće znati pružiti odgovor, pa će ga se zbog toga ljudi kloniti.

Prema drugom predanju, oni koji pitaju su bili pripadnici plemena Kurejš, koji su Židove pitali o Vjerovjesniku, s.a.v.s., a oni im odgovorili: “Pitajte ga o duši, o mladićima koji su se nekad davno zagubili i o čovjeku koji je stigao na istok i na zapad Zemlje.”

Prema predanju koje počinje od Alqame, r.a., Al-Wāḥidī, u djelu *Asbāb al-nuzūl*, kazuje da je prenosilac rekao: “Jednom sam s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., bio na jednoj njivi u Medini. Dok je on stajao naslonjen na stablo, pored nas je prošla grupa Židova iz koje su neki rekli: “Pitajmo ga nešto o duši!”. Tad su neki na to primijetili: “Ne pitajte ga to. Odgovorit će vam nečim čime nećete biti zadovoljni.”. Tad su mu neki prišli i pitali ga: “Ebū Kāsime, šta možeš reći o duši?”. Poslanik je šutio, zatim se uzbudio. Tad sam mu opipao čelo i odmah shvatio da prima Objavu. Allah mu je objavio: *Pitaju te o duši. Reci: “Šta je duša – samo Gospodar moj zna, a vama je dato samo malo znanja.”*. Ovo predanje prenose i Buharija i Muslim, oba je preuzimaju predanjem u sklopu koje je Omer ibn Ḥafṣ preuzima od Ibn Ġiyāṭa, a on od svoga oca, a on od Al-Amaša.⁶³

Ikrime, r.a., za Ibn Abbāsa, r.a., tvrdi da je rekao: “Pripadnici plemena Kurejš su rekli Židovima: “Dajte, recite nam nešto o čemu bismo pitali tog čovjeka!”. Židovi su ih posavjetovali: “Pitajte ga o duši.”, pa je objavljen ovaj ajet.

Komentatori Kur’ana tvrde da su se Židovi, kad su ih pripadnici plemena Kurejš pitali u vezi s Muhammedom, s.a.v.s., i njegovim poslanstvom, sastali i dogovorili da im kažu: “Pitajte Muhammeda o duši i mladićima koji su se nekad davno izgubili i o čvjeku koji je stigao na istok i na zapad Zemlje. Ako na sve to odgovori, nije vjerovjesnik. Ni ako ni na šta ne odgovori, nije vjerovjesnik, a ako na nešto odgovori, a na nešto ne odgovori, onda je vjerovjesnik.”.

Kad su ga pripadnici plemena Kurejš pitali, Allah je u vezi s mladićima objavio: *Misliš li da su samo stanovnici pećine, čija su imena na ploči napisana, bili čudo među čudima Našim?*, pa sve do kraja kako

⁶³ Al-Wāḥidī, *Asbāb An-Nuzūl*, T. al-Ḥalabī, Miṣr, 1387-1968., str. 168.

je s njima bilo, a u vezi s dušom su objavljene riječi Uzvišenoga: *Pitaju te o duši...*⁶⁴

Al-Mahdawī, kao i neki drugi komentatori Kur'ana, ističe za Ibn Abbāsa, r.a., kako je tvrdio da su oni koji su pitali bili pripadnici plemena Kurejš, a Židovi su im tom prilikom rekli: "Pitajte ga o stanovnicima pećine, o Zulkarnejnu i o duši. Ako vam na dva pitanja odgovori, a na jedno ne odgovori, on je vjerovjesnik.". Poslanik, s.a.v.s., im je pružio odgovor o stanovnicima pećine i o Zulkarnejnu, sve kako jeste, a u vezi s dušom je odgovorio: *Reci: "Duša je nešto što samo Gospodar moj zna"*, odnosno, nešto što ne može znati niko osim Allaha.⁶⁵

Bakr ibn Muḍar, prema Ibn Wahbovom predanju vezanom za to, kaže: "Židovi su rekli: 'Pitajte ga o duši, pa, ako odgovori, nije vjerovjesnik, a ako vam o tome ništa ne kaže, onda je poslanik.'". Kad su ga pitali, objavljen je ovaj ajet.

Ova sva predanja smo, ne zadovoljavajući se samo nekima, istakli zato što svako ima svoju posebnu svrhu i nešto specifično.

Ibn Al-Arabī tvrdi: "Smisao ovoga je da vjerovjesnici s ljudima ne razgovaraju o manje jasnim pitanjima i tako ih uvlače u teškoće, već se drže jasnih i logičnih stvari. Duša je jedna tvorevina Uzvišenog Allaha koju je On smjestio u tijelo i daje mu život sa njom, poučio je, učinio da ima svoje sposobnosti, na njoj utemeljio plemenita svojstva i lijepo odgajanje. Stavio ju je nasuprot ljudskim slabostima, pa kad čovjek poželi spoznati je s onim što obuhvaća u sebi, ne može, jer on ima ograničene sposobnosti s kojima je ne može spoznati."

Većina učenjaka kaže: "Uzvišeni je u tome pružio pouku za koju On, neka je slavljen, kaže: ... *i u vama samima – zar ne vidite*, – kako bi čovjek uvidio da Uzvišeni Stvoritelj ne želi zataškivati manifestiranje jasnih znakova na Svojim djelima.

*U svemu što postoji znak je jasan
koji pokazuje da je On Jedan.*

ففي كل شيء له آية تدل على أنه الواحد

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Al-Qurṭubī, *Al-Ġāmi` li aḥkām al-Qurān*, X, 325.

Njega, s Njegovom veličinom i uzvišenošću, niko (svojim znanjem) ne može obuhvatiti. Ako čovjek stane o tome razmišljati, obuzima ga misao: "Ne sumnjaj, jer su i u tebi znakovi. Osmotri ono što postoji u tebi, nećeš Ga moći zanegirati, zbog očitosti Njegovih znakova, a niti ćeš Njegovu moć dokučiti, jer si manjkav spram Njega. To sve ukazuje na Njega, jer Allah ima potpun dokaz o Sebi..."⁶⁶

Ukratko, rekli bismo da je to sve što čovjek može znati o duši. Tražiti više o toga, besmisleno je lutanje i zabluda. Takva duša, koja je Allahovo udahnuće, jedan je od ljudskih potencijala koji ima svoje zahtjeve i potrebe. Ona ima svoj način odgajanja, koji je uspostavljen islamom.

2. Kako islam odgaja dušu

Kao završna vjera koja ima savršenu koncepciju, islam je za odgajanje čovjeka izvršio najbolju pripremu i uspostavio mu najbolji, najobuhvatniji i najsavršeniji sistem, čijom brigom nije obuhvaćeno samo dijete, već i odrastao čovjek, da bi im pružio odgoj s kojim mogu najpotpunije i najdjelotvornije odgovoriti zakonskim ljudskim potrebama.

Naprijed smo rekli da čovjek, u sebi, sadrži tri potencijala od kojih se svaki, pojedinačno, nastoji izraziti u zakonskim okvirima, u vidu ostvarenja svog interesa ili otklanjanja štete, da bi time, u ovosvjetskom životu, uspostavio ravnotežu ostvarenja svojih potreba i postigao Allahovo zadovoljstvo tako što slijedi njegovu koncepciju da time postigne sreću na Budućem svijetu.

Svaki od tri potencijala ima svoj način odgajanja, uspostavljen islamom, na takvim osnovama da je njegovo slijedenje, samo za sebe, dovoljno da se pomoću njega postigne uspjeh u životu na ovome i spas na Budućem svijetu.

Prvi potencijal je duša. Islam ima svoj način odgajanja duše. Taj način možemo sagledavati iz tekstova situiranih u plemenitom Kur'anu i časnom Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu. Izučavanje islamskog odgajanja iz dva izvora, Kur'ana i sunneta, ne pruža samo

⁶⁶ Ibn al-'Arabī, *Aḥkām al-Kur'ān*, III, Taḥqīq: 'Alī al-Bağāwī, Dār al-fikr, 1394/1974., 1224-1225.

uvide u osnove odgajanja već dokazuje i da je odgajanje i čišćenje duše islamska metodologija postavila kao najpreči cilj pedagogije uopće.

Plemeniti Kur'an, s komentarom, i Vjerovjesnikov, s.a.v.s., sunnet, sa svojim općim smislom, koji obuhvaća životopis Odabranika, s.a.v.s., su dva veličanstvena izvora koji odgajanje duše utemeljuju na način prikladan sposobnosti da izrazi svoje potrebe, da čovjeka uzdigne na visoku razinu dostojanstva i vezanosti uz Uzvišenog Allaha, da osjeća Njegovo postojanje, blagodati, nadziranje i šticeenje, kao i usmjeravanje koraka u svemu, kako bi ostvario sreću na obadva svijeta. Takvo odgajanje duši omogućuje da se čovjek približi Allahu i Njegovoj ljubavi, da bude zadovoljan onim što mu je predodređeno i suđeno.

Uopćeno uzevši, islamsko odgajanje duše vodi vjerovanju u Allaha, Njegove meleke, Knjige, poslanike, u Sudnji dan, ka vjerovanju da sve što se desi biva Njegovim određenjem. Ono vodi u islam i pridržavanje njegove koncepcije kroz obavljanje namaza, davanje zekata, post tokom ramazana, hodočašćenje Allahove kuće od strane onoga ko to može, a uz to obavezuje i da se u praksi provodi pravednost, dobročinstvo, naređivanje dobra i zabranjivanje zla, borba na Allahovom putu, kako bi Allahova riječ bila iznad svega. To su sve pokazatelji i rezultati islamskog odgajanja duše.

U sklopu islamskog načina odgajanja duše možemo ukazati na dva široka plana, a to su:

1. iskazivanje pokornosti Uzvišenom Allahu klanjanjem obaveznih i neobaveznih namaza, u skladu s onim kako je to propisano;
2. posmatranje i promišljanje onog što je stvoreno, kako bi se izvukla pouka i zauzeo ispravan stav.

1. Ibadet Uzvišenom Allahu klanjanjem obaveznih i neobaveznih namaza

Islam odgaja dušu putem ibadeta samo Allahu i približavanja Njemu izvršavanjem obaveznih i neobaveznih djela, u skladu s onim kako je propisano Njegovim vjerozakonom, koncepcijom i poretkom.

Ibadet je krajnji domet samopotčinjavanja, kakvog je dostojan samo Onaj Koji se uzdiže visoko iznad svega, a to je Uzvišeni Allah. Ibadeta ima dvije vrste:

Izborni ibadet. Mogućnost izbora je data, među Allahovim stvorenjima, jedino čovjeku, da bi na osnovu njega zaslužio nagradu. Allah je čovjeku naredio ibadet riječima: Mi smo svakom narodu poslanika poslali: *"Allahu se klanjajte, a kumira se klonite!"* I bilo je među njima onih kojima je Allah na pravi put ukazao, a i onih koji su zaslužili da ostanu u zabludi; zato putujte po svijetu da vidite kako su završili oni koji su poslanike u laž utjerivali. Ma koliko ti želio da oni budu na pravom putu, Allah neće ukazati na pravi put onome koga je u zabludi ostavio i njima niko neće pomoći.⁶⁷

U ovom ajetu je zapovijed kojom se traži ibadet Allahu i izbjegavanje ibadeta ikome drugom. Čovjeku je data mogućnost da bira kako će odgovoriti toj zapovijedi, pa tako ima onih koji su na Pravom putu i pokorni su, a ima i onih koji su to odbili i zapali u zabludu.

Ibadet Allahu je bio zahtjev svakog vjerovjesnika kojeg je Allah poslao. Svaki ga je izgovarao jezikom, saglasno onom što Uzvišeni kaže u ajetu: *Mi smo svakom narodu poslanika poslali: "Allahu se klanjajte..."*

Prisilni, a ne izborni ibadet se odnosi na čovjeka, životinju, biljku i sve drugo. U vezi s takvom vrstom ibadeta, govore riječi Uzvišenoga: *Allahu se pokorava sve što je na nebesima i na zemlji, htjeli ili ne htjeli, a i sjene njihove, ujutru i u sumrak.*⁶⁸ To je prisilni ibadet, a on ima svoju praktičnu potvrdu u poruci koja šutke upozorava da, kod stvorenih aktera, postoji da bi se iskazivao Uzvišenom Stvoritelju, Mudrome Tvorcu.

Ibadeti su, u islamu, stroge obaveze, kao što su namaz, zekat, post, hadž i drugo, te dobrovoljna djela koja su srodna strogim obavezama, a čine se putem izreka ili postupaka. Stroge obaveze i neobavezni postupci učestvuju u odgajanju duše, njenom brušenju i čišćenju putem prakticanja istaknutih vidova pokornosti i

⁶⁷ *Kur'an, An-Nahl*, 36-37

⁶⁸ *Kur'an, Ar-Ra'd*, 15.

osposobljavanju da se suočava sa životom i njegovim protivrječnostima koje se javljaju u životu ljudi.

Takav ibadet čovjeku može osigurati akumulaciju duhovnosti, koja mu omogućuje da se prema životu odnosi na način koji će ostvariti njegov ovosvjetski i Onosvjetski interes.

Ibadet, u islamu, započinje čistotom i čišćenjem. Čistotom duše i njenim čišćenjem od hrđe koja se zameće između nje i potpune čistote i blistanja, te čistoćom tijela i njegovim čišćenjem od svega što smeta čovjeku da stoji pred Allahom na namazu. Namaz je oslonac ili temelj vjere. U Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu je zabilježeno ono što Muslim prenosi po predanju koje počinje od Ebū Mālika Al-Ašārija, r.a., koji tvrdi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Čišćenje je pola vjerovanja. Riječi *Al-hamdu lillahi* ispunjavaju *Mizan*, a riječi *subhanallah* ispunjavaju prostor između neba i Zemlje. Namaz je svjetlost, sadaka jasan znak, a strpljivost sjaj. Kur’an je dokaz za tebe ili protiv tebe. Ljudi rano zorom ustaju prodajući dušu, pa je neko oslobodi, a neko upropasti.”

الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمَلُّؤُ الْمِيزَانَ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمَلِّانِ أَوْ تَمَلُّ مَا بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالصَّلَاةُ نُورٌ وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَيَايِعُ نَفْسَهُ فَمُعْتَقُهَا أَوْ مُوْبِقُهَا

Iz navedenog časnog hadisa, u ovoj prilici su nam dovoljne Poslanikove, s.a.v.s., riječi: “Čišćenje je pola vjerovanja...” da, pomoću njih, ustvrdimo da je čistoća polovina vjerovanja. Ta čistoća može biti osjetilna, koja se ispunjava pranjem organa predviđenih za obavezno pranje, ili ideološka, kojom se podrazumijeva čistota duše i njeno čišćenje od onoga što se zameće između neporočne čistote i približavanja Uzvišenom Allahu, odnosno, njeno čišćenje od mnogoboštva, licemjerja, nepravde, pokvarenjaštva, prilikom vršenja svega što je Allah zapovidio i onoga što je iznio Muhammed, s.a.v.s., posljednji vjerovjesnik i poslanik.

Jedna od velikih mudrosti islama je to da se namaz, kao stroga obaveza – to je najvažnija obaveza, koja se najviše puta ponavlja tokom dana i noći – ne prima bez čišćenja, budući da nikom nije dozvoljeno

stati pred Allaha na namaz, osim ako je fizički čist. To znači da islam od nas, pored ideološke čistote koja joj se pridružuje, osjetilnu čistoću zahtijeva pet puta tokom dana i noći. Muslim od Abdullāha ibn Omera, r.a., prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Namaz neće biti primljen bez čistoće, niti sadaka iz imetka stečenog prevarom."

لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طُهُورٍ وَلَا صَدَقَةٌ مِنْ غُلُولٍ

Dok abdesti za namaz, musliman pere organe obuhvaćene abdestom, veliča Uzvišenog Allaha i od Njega traži oprost za sve grijehе koje je počinio rukama, očima, ušima, jezikom i nogama. Budući da to ponavlja pet puta tokom dana i noći, on zasluži da mu traženje oprosta bude primljeno. S Allahovim dopuštenjem, njemu se ukazuje prilika za pokajanjem i prekidanjem grijеšenja. To je čistoća njegovih osjetila i duše zajedno.

Iz reda svih strogih obaveza, namaz je sam za sebe škola u kojoj se duša obrazuje, kao što se obrazuju i udovi. Uzvišeni Allah opisuje namaz riječima: ... *molitva, zaista, odvraća od razvrata i od svega što je ružno; obavljanje molitve je najveća poslušnost! – Allah zna šta radite.*⁶⁹ Kad se obavlja s iskrenošću, namaz, onoga ko ga obavlja, sprječava počinuti bilo kakav ružan govor ili nedolično djelo, kao što se i stavlja između njega i svega što osuđuje razum i zakonitost, kad razum nije u stanju to shvatiti kao ružno – iako je to pokuđeno pred razumom i zakonitošću. Onome koga namaz odvraća od ružnoga djela, potiru se grijesi. Pet namaza potire grijehе između njih. Prema predanju koje počinje od Ebū Hurejre, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pitao: "Zamislite da ispred vrata nekog od vas teče rijeka u kojoj se okupa pet puta dnevno, bi li na njemu ostalo išta od prljavštine?". Odgovorili su: "Ne bi ništa." Poslanik je tad rekao: "Tako je i sa pet namaza s kojima Allah briše grijehе."

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ هَلْ يَبْقَى مِنْ ذَنْبِهِ شَيْءٌ قَالُوا لَا يَبْقَى مِنْ ذَنْبِهِ شَيْءٌ قَالَ فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللَّهُ بِهِنَّ الْخَطَايَا

⁶⁹ Kur'an, *Al-Ankabut*, 45.

Spominjanje (*zikr*) klanjača od strane Allaha nagrađivanjem, oprostom i pohvalom, veće je od njihovog spominja Uzvišenog Allaha tokom namaza. To znači da klanjača spominje (zikri) njegov Gospodar. Ko se sjeti i spomene Gospodara, Gospodar se sjeti njega i spomene ga, čak mnogo više nego on Njega. Zikr, u ovom značenju, povlači za sobom veću nagradu. Zato je Poslanik, s.a.v.s., u naprijed navedenom hadisu, namaz opisao kao svjetlost koja klanjaču obasjava put prema Allahu i Njegovom zadovoljstvu. Duša koja se kloni loših i pokuđenih djela i spominje Allaha, je čista i pročišćena. To je jedino što se i može očekivati da namaz izvrši kao utjecaj na dušu klanjača, ako klanjač tokom dana i noći klanja sedamnaest rekata, bez vitr-namaza, pritvrđenih neobaveznih namaza i neobaveznih namaza koje čovjek obavlja po svojoj volji.

Ako naprijed istaknuto vrijedi za namaz, ostali ibadeti – obavezni i neobavezni – odgajaju dušu vrlo slično. Kao uvjerljiv dokaz, u prilog tome, ističemo zekat od strane imućnog muslimana, dužnog odreći se jednog dijela drage imovine u korist siromaha, siročadi i drugih, kako bi udovoljio zapovijedi Uzvišenog Allaha. To je čišćenje duše od svojstva škrtosti, pogubnog svojstva – kako je to formulirano u časnom hadisu: “Tri su stvari pogubne: tvrdičluk kome se pokorava, pohota koja se slijedi i samoljubivost (ثلاث مهلكات شح مطاع) (وهوى متبع وإعجاب المرء بنفسه).” Muslim od Džābira ibn Abdullāha, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Čuvajte se nepravde! Nepravda je tmina Sudnjeg dana. Čuvajte se tvrdičluka! Tvrdičluk je upropastio one koji su bili prije vas. Natjerao ih je da prolijevaju krv i gaze svoje svetinje.”

اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحْلَوْا مَحَارِمَهُمْ

Zekat je, ujedno, i zahvalnost na blagodati imovine i izobilja kojima je Allah blagodario one kojima je propisan kao dužnost.

U tom smislu, govore brojni časni ajeti i hadisi, a mi ćemo navesti one koji neposredno ističu kako je zekat čišćenje duše,

imovine i svijesti. Uzvišeni Allah kaže: *Uzmi od dobara njihovih zekat, da ih njime očistiš i blagoslovljenim ih učiniš.*⁷⁰

Čišćenje je, ovdje, čišćenje duše od tvrdičluka, sebičnosti i neshvaćanja potreba nezbrinutih muslimana. Muslim od Ebu Zerra, r.a., prenosi da je kazivao: “Zastao sam pored Vjerovjesnika, s.a.v.s., dok je sjedio u sjenci Kabe. Kad me je ugledao, rekao je: ‘Tako mi Gospodara Kabe, oni su na najvećem gubitku’ (هُمُ الْأَخْسَرُونَ وَرَبُّ الْكَعْبَةِ)”. Dalje je kazivao: “Prišao sam mu bliže i sjeo, ali sam se podigao prije nego sam se namjestio. Tad sam ga pitao: ‘Allahov Poslaniče, preči si mi i od oca i od majke, ko su oni?’ Odgovorio je: ‘To su oni koji imaju najviše imovine, osim onih koji kažu ovako, ovako i ovako – u rukama, iza leđa, desno i lijevo (tj. dijele na sve strane) – a takvih je malo. Nema vlasnika deve, krave, ili brava, koji ne daje zekat, a da mu na Sudnjem danu neće doći veće i deblje od tih koje ima, da ga bodu rogovima i gaze papcima, tako da, tek što se izbavi ispred jednoga, napadne ga drugo, sve dok se ne presudi svim ljudima.’”.

هُمُ الْأَكْثَرُونَ أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا وَهَكَذَا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ وَلَا بَقَرٍ وَلَا غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ وَأَسْمَنَهُ تَنْطَحُهُ بِقُرُونِهَا وَتَطْوُهُ بِأَطْلَافِهَا كُلَّمَا نَفِدَتْ أُخْرَاهَا عَادَتْ عَلَيْهِ أَوْلَاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ

Gotovo je isto i s postom. Allah ga je muslimanima propisao riječima: *O vjernici, propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili.*⁷¹ Poznato je, u islamu, da je post četvrtina vjerovanja, po tome što je to utvrđeno vjerodostojnim hadisom Poslanika, s.a.v.s. Prema predanju koje počinje od Ebū Hurejre, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Post je polovina strpljivosti (الصَّبْرُ نِصْفُ الصَّوْمِ)”. Ali, prema onom kako ga je Al-Ḥatīb al-Baḡdādī prenio, u svom djelu *At-Tarih*, na osnovu predanja koje počinje od Ibn Me’suda, r.a., proizlazi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Strpljivost je pola vjerovanja (الصبر نصف الإيمان)”.

⁷⁰ *Kur’an, At-Tawba*, 103.

⁷¹ *Kur’an, Al-Baqara*, 183.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Svako ljudsko djelo se uvišestručuje, dobro djelo za deset do sedam stotina puta, osim posta za koji je Uzvišeni Allah rekao da Njemu pripada, da će nagraditi onoga ko se odriče slasti jela zbog Njega. Postaču pripadaju dvije radosti, prilikom iftara i prilikom susreta sa svojim Gospodarom. Zadah iz usta postača je kod Allaha bolji od mirisa mošusa."

كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ يُضَاعَفُ الْحَسَنَةُ عَشْرُ أَمْثَلِهَا إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا الصَّوْمَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْرِي بِهِ يَدْعُ شَهْوَتَهُ وَطَعَامَهُ مِنْ أَجْلِي لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ وَفَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ وَخَلُوفٌ فِيهِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ

Može li se ikakvo čišćenje duše izjednačiti s postom koji štiti stomak od pohlepe, a spolne organe od strasti? Zar može muslimanu biti neka nagrada veća od nagrade za post?

Hadž je, kao i namaz, zekat i post, također, čišćenje duše. To je bogoslužje koje se obavlja jedanput za cijeli život, upotpunjenje islama i potpuno ispunjenje vjerzakona. Uzvišeni Allah o hadžu⁷² kaže: *Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam bude vjera.*⁷³ Ibn Adī od Ali ibn Ebū Ṭaliba, r.a., u djelu *Al-Kāmil*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Koga ne spriječi bolest, očita nužda ili tiranska vlast, a ne obavi hadž, neka umre kao židov ili kao kršćanin, kako god odabere."

من لم يحبس مرض أو مشقة ظاهرة أو سلطان جائر فلم يحج فليمت إن شاء يهوديا

وإن شاء نصرانيا

Hadž je, u islamu, odazivanje na Allahov poziv upućen svakom ko posjeduje imovine toliko da mu pretječe preko potreba i ko, uz to, ima snage za putovanje. Zato njegova lozinka glasi: *Odazivam Ti se Allahu, odazivam Ti se.* Uzvišeni Allah kaže: *I oglasi ljudima hadž –*

⁷² Zapravo o vremenu njegovog obavljanja. Puzdano se zna da je plemeniti ajet *Sada sam vam vjeru vašu usavršio* objavljen u petak, kad je bilo vrijeme popodnevnog stajanja na Arafatu, za vrijeme Vjerovjesnikovoga, s.a.v.s., *Oproštajnog hadža* (Al-Wāḥidī, *Asbāb An-Nuzūl*).

⁷³ *Kur'an, Al-Mā'ida*, 3.

*dolazit će ti pješke i na kamilama iznurenim; dolazit će iz mjesta dalekih, da bi koristi imali i da bi u određene dane, prilikom klanja kurbana, kojim ih je Allah opskrbio, Njegovo ime spominjali. Jedite meso njihovo, a nahranite i siromaha ubogog! Zatim, neka sa sebe prljavštinu uklone, neka svoje zavjete ispune i neka oko Hrama drvnog obilaze.*⁷⁴ Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko hodočasti ovaj Hram i za to vrijeme ne imadne snošaj, niti bude izgovarao ružne riječi, kući će se vratiti kao tek od majke rođen.”.

مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

To znači da onaj ko dužnost hadža obavi uredno, izvršavajući sve njegove temeljne principe i lijepe sadržaje, iskreno se predajući Allahu, s hadža se vraća tako što mu Allah oprostí sve male i velike grijeha. Oko ovakvog razumijevanja smisla navedenog hadisa su saglasni svi učenjaci. Ima li boljega i djelotvornijeg čišćenja duše nego što je ovo?

Ibadet, koji je Uzvišeni Allah propisao namazom, zekatom, postom i hadžom, odrediší njihove granice i obime, njihove uvjete i propise, djelotvorno sudjeluje u odgajanju duše, kao što smo naprijed izložili. Međutim, neki drugi ibadeti, koji nemaju status strogih obaveza, a koje islam preporučuje i voli, u odgajanju duše nisu ništa manje značajni od strogih obaveza, a to su:

- a) učenje plemenitog Kur’ana;
- b) zikr Uzvišenog Allaha;
- c) tradicijski praktikovane dove;
- d) ostali neobavezni ibadeti koje donosi islam.

Svaki od navedenih ibadeta odgaja dušu, približava je Uzvišenom Allahu i između duše i Allaha uspostavlja najčvršće veze. Čovjek uz njih osjeća Allahovo prisustvo, Njegov nadzor, ljubav i vlastito mirenje s dobrom i zlom koja mu budu predodređena.

⁷⁴ Kur’an, Al-Hağğ, 27-29.

a) Učenje Kur'ana

Učenje plemenitog Kur'ana je otvoren i pouzdan put razumijevanja vijesti i kazivanja sadržanih u Kur'anu, kao i propisa i tumačenja šta je dozvoljeno, a šta zabranjeno. Ono pruža i razumijevanje koncepcije Pravog puta. Učenje, uz razmatranje i razmišljanje o savjetima i porukama, je prava škola odgajanja duše.

Prema predanju koje počinje od Abdullāha ibn Ōmera, r.a., Taberani tvrdi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kome se, nakon učenja Kur'ana, učini da je Allah nekom drugom dao nešto vrijednije nego njemu, time je omalovažio ono što je Allah učinio nemjerivim."

من قرأ القرآن ثم رأى أن أحدا أوتي أفضل مما أوتي فقد استصغر ما عظمه الله تعالى

Prema predanju koje počinje od Uṭmāna ibn Affāna, r.a., Buharija navodi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najbolji među vama je onaj ko se pouči Kur'anu i podučava druge njemu."

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Darimi navodi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni Allah je učio *Tā-Hā* i *Yā-Sīn* na hiljadu godina prije nego što je išta stvorio. Kad su meleki čuli riječi iz Kur'ana, rekli su: 'Blago ummetu kojem one budu objavljene, blago grudima koja budu njima ispunjena i blago jezicima koji ih budu izgovarali!'".

إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَأَ طه وَيس قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ فَلَمَّا سَمِعَتِ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ طوبى لأُمَّةٍ يَنْزِلُ هَذَا عَلَيْهَا وَطوبى لأَجْوَافٍ تَحْمِلُ هَذَا وَطوبى لأَلْسِنَةٍ تَتَكَلَّمُ بِهَذَا

Na osnovu predanja koje počinje od Ibn Omera, r.a., Al-Bayhaqī, u djelu *Aṣ-Šu'ab*, ističe da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Srca zahrđaju, kao što hrđa željezo.". Upitan: "Allahov Poslaniče, čime se to čisti?", odgovorio je: "Podsjećanjem na smrt i učenjem Kur'ana."

إن هذه القلوب تصدأ كما يصدأ الحديد إذا أصابه الماء قيل يا رسول الله وما جلاؤها

قال كثرة ذكر الموت وتلاوة القرآن

b) Zikr Uzvišenom Allahu

Naši stari učenjaci su govorili da, nakon učenja Allahove Knjige, nema ibadeta jezikom vrjednijeg od zikra Uzvišenom Allahu. Uzvišeni Allah je rekao: *Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti.*⁷⁵

Al-Kurṭubī tvrdi da riječi Uzvišenoga *sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti* znače istovremeno i zapovijed i odgovor. Osnovica zikra je upozorenje srca na prisustvo Onoga Ko se spominje i budnost prema Njemu. Spominjanje jezikom je nazvano zikrom, jer ukazuje na zikr srcem. Međutim, kako se upotreba riječi zikr više veže za jezik, onda se na to prvo pomisli.

Saīd ibn al-Ġubayr kaže: "Zikr je pokornost Allahu. Ko Mu nije pokoran, on Ga se ne sjeća, makar što često izgovara *tasbīḥ* (*subhanallah*) i *tahlīl* (*la ilahe illallah*) i učio Kur'an. Od Vjerovjesnika, s.a.v.s., se prenosi da je rekao: 'Ko je Allahu pokoran, on Ga se sjeća, svejedno što mu manjka dobrovoljnih namaza, posta i dobrih djela, a onaj ko prema Allahu griješi, zaboravlja Ga, iako ima mnogo dobrovoljnih namaza, posta i dobrih djela.'"

من أطاع الله فقد ذكر الله وإن أقل صلاته وصومه وصنيعه للخير ومن عصى الله

فقد نسى الله وإن كثر صلاته وصومه وصنيعه للخير

Ebū `Utmān al-Hindī kaže: "Ja, uistinu, znam čas u kojem nas se Allah sjeća". Upitan, kako to zna, odgovorio je: "Uzvišeni Allah je rekao: *Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti.*"⁷⁶

Prema predanju koje počinje od Ebū Derdaa, r.a., Imam Hakim, u djelu *Al-Mustadrak*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni Allah kaže: 'Ja sam sa Svojim robom dok Me spominje, dok mu se usne pokreću izgovarajući Moje ime.'"

يقول الله أنا مع عبدي ما ذكرني وتحركت بي شفته

Prema predanju koje počinje od Muāḍa ibn Ġabala, r.a., At-Taberānī prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čovjek ne može uraditi ništa što ga može bolje izbaviti Allahove kazne, nego što je zikr Uzvišenom Allahu.". Kad su ga pitali: "Allahov

⁷⁵ Kur'an, *Al-Baqara*, 152.

⁷⁶ Al-Qurṭubī, *Al-Ġāmi' li aḥkām al-Qurān*, II, 171.

Poslaniče, zar ni borba na Allahovom putu?” – odgovorio je: “Ni borba na Allahovom putu, osim kad sabljom razmahuješ dok je ne slomiš jednom, pa još jednom, pa još jednom.”. To je ponovio tri puta.

ما عمل بن آدم من عمل أشجى له من النار من ذكر الله عز وجل قالوا يا رسول الله ولا الجهاد في سبيل الله قال ولا الجهاد في سبيل الله إلا أن تضرب بسيفك حتى ينقطع ثم تضرب به حتى ينقطع قالها ثلاثا

Prema predanju koje počinje od Ebū Derdaa, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pitao: “Ne biste li željeli da vam kažem koje vaše djelo je najbolje, kod vašega Gospodara najneporočnije, koje vam najviše podiže stepene, koje je za vas bolje od dijeljenja zlata i novca, koje je korisnije nego da se sudarite s neprijateljem i protiv njega se borite?” Kad su upitani odgovorili da bi željeli, rekao je: “Zikr Uzvišenom Allahu.”

أَلَا أَنْبَأُكُمْ بِخَيْرِ أَعْمَالِكُمْ وَأَزْكَاهَا عِنْدَ مَلِيكِكُمْ وَأَزْفَعَهَا فِي دَرَجَاتِكُمْ وَخَيْرَ لَكُمْ مِنْ إِنْفَاقِ الذَّهَبِ وَالْوَرِقِ وَخَيْرَ لَكُمْ مِنْ أَنْ تَلْقَوْا عَدُوَّكُمْ فَتَضْرِبُوا أَعْنَاقَهُمْ وَيَضْرِبُوا أَعْنَاقَكُمْ قَالُوا بَلَى قَالَ ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى

c) Tradicijski praktikovane dove

Uzvišeni Allah je svojim robovima, ne samo usadio želju da Ga mole i upućju Mu dovu, već im je to i zapovijedio riječima: *Pozovite me i zamolite, Ja ću vam se odazvati.*⁷⁷

Prema predanju koje počinje od Al-Numāna ibn Bašīra, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Dova je ibadet.”. Zatim je proučio: “Gospodar vaš je rekao: *Pozovite Me, Ja ću vam se odazvati! Oni koji iz oholosti neće da Mi se klanjaju – ući će, sigurno, u Džehennem poniženi.*”.

الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ ثُمَّ قَرَأَ (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ)

⁷⁷ Kur'an, Gāfir, 60.

Prema predanju koje počinje od Ubāde ibn al-Šāmīta, r.a., Tirmizija u djelu *Nawādir al-uṣūl*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Mojim sljedbenicima je dato troje što je dato još samo vjerovjesnicima. Kad je slao nekog vjerovjesnika, Uzvišeni Allah bi mu rekao: 'Pozovi Me, Ja ću ti se odazvati!', a i mojim sljedbenicima je rekao: *Pozovite Me, Ja ću vam se odazvati*; kad je slao nekog vjerovjesnika, Uzvišeni Allah mu je rekao: 'I u vjeri ti ništa teško nije propisano!', a i mojim sljedbenicima je rekao: *I u vjeri vam nije ništa teško propisano*;⁷⁸ kad je slao nekog vjerovjesnika, Uzvišeni Allah ga je učinio 'svjedokom protiv naroda', a moje sljedbenike je učinio *svjedocima protiv ostalih ljudi*."⁷⁹

أعطيت أمي ثلاثا لم تعط إلا الأنبياء كان الله إذا بعث نبيا قال له ادعني أستجب لك وقال لهذه الأمة (ادعوني أستجب لكم) وكان الله إذا بعث النبي قال له ما جعل عليك في الدين من حرج وقال لهذه الأمة (وما جعل عليكم في الدين من حرج) وكان الله إذا بعث النبي جعله شهيدا على قومه وجعل هذه الأمة «شهداء على الناس»

Upućivanju dove Allahu su svojstveni mnogobrojni lijepi postupci, kao što su:

- biranje najodabranijih dana i prigoda, kao što je Dan Arefata, mjesec ramazan, petak i osvit zore;
- biranje najprikladnijih prilika, kao što je vrijeme između ezana i ikameta i kad se sudare redovi tokom borbe na Allahovom putu;
- okretanje prema kibli, prilikom dove;
- utišavanje glasa do poluglasnog izgovaranja;
- neprezasićivanje rimovanjem;
- pokazivanje poniznosti, skrušenosti, želje i strahopoštivanja;
- odlučnost, s uvjerenjem da će dova biti primljena;
- strpljivo ponavljanje dove;
- započinjanje dove zikrom Uzvišenome, a ne molbom;
- prethodno pokajanje, odbijanje svega lošega i okretanje Allahu.

⁷⁸ *Kur'an, Al-Ḥaḡḡ*, 78.

⁷⁹ *Kur'an, ABaqara*, 143.

O svim navedenim postupcima govore mnogobrojni hadisi. Najbolje dove su one koje je praktikovao Vjerovjesnik, s.a.v.s. Dova je čvrsta veza s Allahom i čvrsto pouzdanje da će joj Allah udovoljiti. To je vid danonoćnog odgajanja i brušenja duše.

d) Ostali neobavezni ibadeti (nafila) koji su poželjni u islamu

Neobavezni ibadeti su dodatni ibadeti, pridruženi obaveznim. Uzvišeni Allah kaže: *I probdij dio noći u molitvi – to je samo tvoja dužnost.*⁸⁰ Bdijenje je namaz nakon kratkog počinka, pa opet namaz nakon počinka, a neobavezni ibadet je svaki ibadet pridružen obaveznom. Kao što neobavezni ibadet može biti namaz, može biti i zekat, i post, i drugo.

Približavanje Allahu obavljanjem strogih obaveza je temeljna osnova islamskog vjerzakona, kao što je približavanje Njemu putem obavljanja neobaveznog ibadeta prizivanje ljubavi prema Allahu onoga ko obavlja neobavezni ibadet, a koga Allah zavoli, voljet će ga i meleki i ljudi. Allah će ga pomoći u svemu i učiniti ga sretnim.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Uzvišeni Allah je rekao: ‘Ko bude neprijatelj nekom Mom odabraniku, Ja sam mu unaprijed objavio rat. Moj rob Mi se ne može približiti ničim dražim od onoga čime sam ga obavezao. Moj rob Mi se stalno nastoji približiti i neobaveznim ibadetima, sve dok ga ne zavolim. Kad ga zavolim, sluh Sam njegov kojim čuje, vid kojim vidi, ruka kojom radi, noga kojom korača. Kad od Mene nešto zatraži, dat ću mu; kad utočište poželi, pružit ću mu ga. Ni u čemu, što činim, ne oklijevam kao za dušu vjernika. Njemu nije draga smrt, a Meni nije drago ono što njemu smeta.’”.

إِنَّ اللَّهَ قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا وَإِنْ سَأَلَنِي

⁸⁰ Kur'an, Al-Isrā', 79.

لَأُعْطِيَنَّهُ وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لِأَعْبِدَنَّهُ وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدُّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ
يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ

Odgajanje duše neobaveznim ibadetom i ibadetom uopće čovjeka uzdiže na visok stepen zasluživanja Allahove ljubavi i pomoći, a to je dovoljno svakom čovjeku koji želi dobro na ovome i na Budućem svijetu.

2. Posmatranje i promišljanje o onom što je Allah stvorio, kako bi se izvukla pouka i zauzeo ispravan stav

Pod *posmatranjem* se podrazumijeva upravljanje pažnje i pogleda u nešto što se želi sagledati i shvatiti. Pod *posmatranjem* se podrazumijeva i razmatranje i ispitivanje. Ono može podrazumijevati i saznanje stečeno nakon ispitivanja i viđenja.

Promišljanje je ustrajavanje u posmatranju ili u nečemu drugom, razmišljanje o tome i razgledanje.

Posmatranje je u plemenitom Kur'anu spomenuto kao *promišljanje*. Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Posmatrajte ono što je na nebesima i na zemlji" – A ni od kakve koristi neće biti dokazi i opomene narodu koji neće da vjeruje.*⁸¹

Posmatranje i promišljanje su kur'anske metode u odgajanju i brušenju duše, u otklanjanju od nje onog što bi joj moglo uzrokovati nemar i ravnodušnost, da može postati prozračna i čista, da se može suočiti sa svim što joj Allah zapovjedi i što joj zabrani, da, kako treba, na to odgovori i zasluži zadovoljstvo Uzvišenog Allaha.

Plemeniti Kur'an poziva ljude da se kreću Zemljom, da putuju i posmatraju Allahova stvorenja pored kojih prolaze jutrom i s večeri, da posmatraju stvorenja kako bi putem toga stigli do vjerovanja i uvjerenosti u veličinu Allahovog stvaranja, da im se duše prozrače i time ojačaju svoje vjerovanje u Allaha.

Ličnom odgoju nema ništa ravno, budući da se čovjek kreće, posmatra, razmatra, uči, vjeruje, ima čvrsto uvjerenje i, iz posmatranja

⁸¹ *Kur'an, Yūnus*, 101.

i promišljanja, uzima dodatnu snagu potrebnu za hod u povorci vjerovanja kojem se uputio.

Ovdje ćemo navesti nekoliko plemenitih kur'anskih ajeta koji od ljudi traže da se kreću Zemljom, da promišljaju kako je Allah postupio s onima koji nisu prihvatili Istinu, koji su prkosili poslanicima, kakav je bio kraj onih koji su nevjerovanjem činili nepravdu svojim dušama, koji su silu okretali protiv Istine, ali svojom silom, nasiljem i djelom nisu mogli izbjeći da ih Allah kazni na ovom svijetu, povrh kazne na Budućem svijetu, kako je na kraju bilo s grješnicima zaslijepljenim sjajem svog znanja, imanja i ugleda, kako je bilo s drskim nevjernicima, zlikovcima i mnogobošcima, koje je Kur'an tako opisao.

Kretanje Zemljom i razmatranje poruka kako je bilo s navedenima, jeste istinska pedagogija zasnovana na posmatranju mudrosti i zakona Uzvišenog Allaha. Ona duši koristi da ne zapadne u greške u koje su zapadali davni preci koji su poslanike potvarali. Ishod toga može biti samo približavanje Istini i privrženost Njoj, a to je put vjerovanja u Allaha i stalna pokornost Njemu.

Među ajete takve vrste spadaju:

Uzvišeni Allah kaže: Zašto ne putuju po svijetu da vide kako su završili oni prije njih? Oni su bili od njih jači, i zemlju su orali i obrađivali je više nego što je obrađuju ovi, i poslanici su im donosili jasne dokaze; Allah im nije učinio nepravdu, sami su sebi nepravdu nanijeli.⁸²

Uzvišeni Allah kaže: Zašto oni ne putuju po svijetu da vide kako su završili oni prije njih, koji su bili jači od njih? – Allahu ne može ništa umaći ni na nebesima ni na Zemlji; On, uistinu, sve zna i sve može.⁸³

Uzvišeni kaže: Zašto oni ne putuju po svijetu pa da vide kako su završili oni prije njih? Bili su od njih moćniji i više spomenika su na Zemlji ostavili, ali ih je Allah, zbog grijehova njihovih, kaznio i niko ih od Allahove kazne nije odbranio. Allah ih je kaznio zato što su poricali jasne dokaze koje su im poslanici njihovi donosili. On je, zaista, Moćan, On strahovito kažnjava.⁸⁴

⁸² Kur'an, Ar-Rūm, 9.

⁸³ Kur'an, Fāfir, 44.

⁸⁴ Kur'an, Ġāfir, 21-22.

Uzvišeni Allah kaže: *Zašto oni ne putuju po svijetu, pa da vide kako su završili oni prije njih? Oni su bili od njih mnogobrojniji i jači i više spomenika su na Zemlji ostavili, i ništa im nije koristilo ono što su stekli. Kada su im poslanici njihovi jasne dokaze donosili, oni su se znanjem koje su imali dičili, i snašlo ih je ono čemu su se stalno rugali. A kad bi kaznu Našu doživjeli, onda bi govorili: "Mi vjerujemo u Allaha, u Njega jedinog, a odričemo se onih koje smo Mu ravnim smatrali! Ali im vjerovanje njihovo, kada bi kaznu Našu doživjeli, ne bi nimalo bilo od koristi, prema Allahovom zakonu koji je vrijedio za sve robove Njegove koji su bili i nestali, – i tada bi nevjernici stradali."*⁸⁵

Uzvišeni Allah kaže: *Zašto oni ne idu po svijetu da vide kakav je bio konac onih prije njih? Njih je Allah istrijebio, a to čeka i ostale nevjernike, zato što je Allah zaštitnik onih koji vjeruju i što nevjernici zaštitnika nemaju.*⁸⁶

Uzvišeni Allah kaže: *Prije vas su mnogi narodi bili i nestali, zato putujte po svijetu i posmatrajte kako su završili oni koji su poslanike u laž ugonili. To je objašnjenje svima ljudima i putokaz i pouka onima koji se Allaha boje.*⁸⁷

Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Putujte po svijetu, zatim pogledajte kako su završili oni koji su poslanike lažnim smatrali!"*⁸⁸

Uzvišeni Allah kaže: *Mi smo svakom narodu poslanika poslali: "Allahu se klanjajte, a kumira se klonite!" I bilo je među njima onih kojima je Allah na pravi put ukazao, a i onih koji su zaslužili da ostanu u zabludi; zato putujte po svijetu da vidite kako su završili oni koji su poslanike u laž utjerivali.*⁸⁹

Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Putujte po svijetu i vidite kako su završili griješnici!"*⁹⁰

⁸⁵ Kur'an, Ġāfir, 82-85.

⁸⁶ Kur'an, Muḥammad, 10-11.

⁸⁷ Kur'an, Āli Imrān, 137-138.

⁸⁸ Kur'an, Al-An'ām, 11.

⁸⁹ Kur'an, An-Naḥl, 36.

⁹⁰ Kur'an, An-Naml, 69.

Uzvišeni Allah kaže: *“Putujte po svijetu pa pogledajte kako su oni prije završili; većinom su oni mnogobošci bili.”*⁹¹

Uzvišeni Allah kaže: *Zar ovi ne putuju po svijetu, pa ne vide kako su skončali oni prije njih, - a onaj svijet je doista bolji za one koji se budu Allaha bojali – zar se nećete opametiti!*⁹²

Svi navedeni, kao i brojni drugi, ajeti pozivaju na kretanje Zemljom, posmatranje i razmatranje radi stjecanja pouke.

Ima i ajeta koji ljude pozivaju na razmišljanje o onome što je Allah stvorio, o onom što je na nebesima, na Zemlji i između njih. To je razmišljanje putem kojeg se uzima opomena i pouka, osnažuje vjerovanje i brusi duša nakon što se riješila iskušenja i prepreka koje su se ispriječile između nje i upućenosti na Allaha, vezanosti za Njega, Njegovu ljubav, okrenutosti Njemu i ličnom zadovoljenju sa svim što On duši predodredi.

Uzvišeni Allah kaže: *A zašto ne razmisle sami o sebi? Allah je stvorio nebesa i Zemlju i ono što je između njih – sa ciljem i do roka određenog. A mnogi ljudi ne vjeruju da će pred Gospodara svoga doista izaći.*⁹³

Uzvišeni Allah kaže: *... za one koji i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju. “Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u vatri!”*⁹⁴

Uzvišeni Allah kaže: *On je zemlju ravnom učinio i na njoj nepomične planine i rijeke stvorio i od svakog ploda po par, muško i žensko, dao; On dan zastire noću. To su doista dokazi ljudima koji razmišljaju.*⁹⁵

Uzvišeni Allah kaže: *Mi šaljemo poslanike samo zato da donose radosne vijesti i da opominju; neka se zato oni koji vjeruju i dobra djela čine ničega ne boje i ni za čim nek ne tuguju. A one koji u dokaze naše ne vjeruju stići će kazna zato što grijeshno postupaju. Reci: “Ja vam ne kažem: ‘U mene su Allahove riznice’, niti: ‘Meni je poznat nevidljivi svijet’, niti*

⁹¹ Kur'an, Ar-Rūm, 42.

⁹² Kur'an, Yūsuf, 109.

⁹³ Kur'an, Ar-Rūm, 8.

⁹⁴ Kur'an, Āli Imrān, 191.

⁹⁵ Kur'an, Ar-Ra'd, 3.

vam kažem: 'Ja sam melek' – ja slijedim samo ono što mi se objavljuje." Reci: "Zar su isto slijepac i onaj koji vidi? Zašto ne razmislite?"⁹⁶

Uzvišeni Allah kaže: *On spušta s neba vodu koju pijete i kojom se natapa rastinje kojim stoku napasate. On čini da vam pomoću nje raste žito, i masline, i palme, i grožđe, i svakovrsni plodovi – to je, zaista, dokaz za ljude koji razmišljaju.*⁹⁷

Uzvišeni Allah kaže: *A tebi objavljujemo Kur'an da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje, i da bi oni razmislili.*⁹⁸

Uzvišeni Allah kaže: *I kaži im vijest o onome kome smo dokaze Naše dali, ali koji se od njih udaljio pa ga šejtan dostigao, i on je zalutao. A da smo htjeli, mogli smo ga s njima uzvisiti, ali se on ovom svijetu priklonio i za svojom strašću krenuo. Njegov slučaj je kao slučaj psa: ako ga potjeraš, on isplažena jezika dahće, a ako ga se okaniš on opet dahće. Takvi su ljudi koji Naše dokaze smatraju lažnim; zato kazuj događaje da bi oni razmislili.*⁹⁹

Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Ja vam savjetujem samo jedno: ustanite iskreno prema Allahu, dvojica po dvojica, ili jedan po jedan, pa zatim razmislite da drug vaš nije lud. On vas samo prije teške patnje opominje."*¹⁰⁰

Uzvišeni Allah kaže: *Allah vam daje da se morem koristite da bi lađe, voljom Njegovom, po njemu plovile, da biste mogli da tražite blagodati Njegove i da biste bili zahvalni. I daje vam da se koristite onim što je na nebesima i onim što je na Zemlji. Sve je od Njega. To su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.*¹⁰¹

Uzvišeni Allah kaže: *Da ovaj Kur'an kakvom brdu objavimo, ti bi vidio kako je strahopoštovanja puno i kako bi se od straha pred Allahom raspalo. Takve primjere navodimo ljudima da bi razmislili.*¹⁰²

⁹⁶ Kur'an, *Al-An'am*, 48-50.

⁹⁷ Kur'an, *An-Nahl*, 10-11.

⁹⁸ Kur'an, *An-Nahl*, 44.

⁹⁹ Kur'an, *Al-A'raf*, 175-176.

¹⁰⁰ Kur'an, *Saba'*, 46.

¹⁰¹ Kur'an, *Al-Ġāfiya*, 12-13.

¹⁰² Kur'an, *Al-Ḥašr*, 21.

Ovi, i mnogi drugi, ajeti su objavljeni da ljude pozivaju na razmišljanje i promatranje. To pozivanje, znatnim dijelom, učestvuje u odgajanju duše i podsticanju na pomno posmatranje i duboko razmišljanje o onom što je Uzvišeni stvorio, da živi s takvim razmišljanjem, da bude budna i diže se u visine, u kojima će se naći u Allahovom carstvu kako bi osnažila svoje vjerovanje, podmladila se, obnovila i zablistala razmišljanjem i promatranjem. Sve to je odgoj duše, s kratkih odstojanja između nje i njenog Stvoritelja, da bi živjela u Njegovoj blizini i privrženosti Njemu, da bi zaslužila Njegovu milost i blagodati, te tako odrastala u atmosferi robovanja Uzvišenom Allahu, čisteći se i oslobađajući svega što stoji između nje i Allaha.

Znatan je broj ajeta koji ljude, kao pojedince i grupe, pozivaju na posmatranje i promišljanje. To je dobra podrška našoj tvrdnji da je odgoj duše, putem posmatranja i promišljanja, izjednačen s njenim odgojom putem ibadeta, budući da su i posmatranje i promišljanje, sa smislom s kakvim ih mi ističemo, nesumnjivo vidovi ibadeta. O tome govore sljedeći ajeti:

Uzvišeni Allah kaže: *Neka čovjek pogleda u hranu svoju; Mi obilno kišu prolivamo, zatim zemlju pukotinama rasijećamo i činimo da iz nje žito izrasta i grožđe i povrće, i masline i palme, i bašče guste, i voće i pića, na uživanje vama i stoci vašoj.*¹⁰³ Uzvišeni kaže: *Nek čovjek pogleda od čega je stvoren! Stvoren je od tekućine koja se izbacila, koja između kičme i grudi izlazi, i On je, zaista, kadar da ga ponovo stvori onoga Dana kad budu ispitivane savjesti, kada čovjek ni snage ni branioca neće imati.*¹⁰⁴

Uzvišeni Allah kaže: *A zašto ne pogledaju nebo iznad sebe? – kako smo ga sazdali i ukrasili i kako u njemu nema nereda! A zemlju smo rasprostrli i po njoj nepomična brda pobacali i dali da iz nje niče raznovrsno prekrasno bilje, da bi razmislio i opomenuo se svaki rob koji se Gospodaru svome obraća. Mi s neba spuštamo vodu kao blagoslov, i činimo da, uz pomoć njenu, niču vrtovi i žito koje se žanje i visoke palme*

¹⁰³ Kur'an, Abas, 24-32.

¹⁰⁴ Kur'an, At-Tariq, 5-10.

*u kojih su zameci nagomilani jedni iznad drugih, kao hranu robovima, i Mi njome oživljavamo mrtav predjel; takvo će biti i oživljenje.*¹⁰⁵

Uzvišeni Allah kaže: *I zašto oni ne razmisle o carstvu nebesa i Zemlje i o svemu onome što je On stvorio, i da im se, možda, kraj njihov primakao? Pa u koje će riječi, ako ne u Kur'an, vjerovati?*¹⁰⁶

Uzvišeni Allah kaže: *A odgovor naroda njegova glasio je: "Istjerajte ih iz grada vašeg, oni su ljudi-čistunci!" I Mi smo njega i porodicu njegovu spasili, osim žene njegove; ona je ostala sa onima koji su kaznu iskusili. I na njih smo kišu spustili, pa pogledaj kako su razvratnici skončali.*¹⁰⁷

Uzvišeni Allah kaže: *I ne postavljajte zasjede na ispravnom putu, prijeteći i od Allahova puta odvratajući one koji u Njega vjeruju, želeći krivi put. I sjetite se da vas je bilo malo i da vas je On umnožio, a pogledajte kako su skončali oni koji su nered pravili.*¹⁰⁸

Uzvišeni Allah kaže: *Zatim smo, poslije njih, poslali Mūsāa faraonu i glavešinama njegovim sa dokazima Našim, ali oni u njih nisu povjerovali, pa pogledaj kako su skončali oni koji su nered činili.*¹⁰⁹

Uzvišeni Allah kaže: *Da Gospodar tvoj hoće, na zemlji bi doista bili svi vjernici. Pa zašto onda ti da nagoniš ljude da budu vjernici? Nijedan čovjek nije vjernik bez Allahove volje; a On kažnjava one koji neće da razmisle. Reci: "Posmatrajte ono što je na nebesima i na Zemlji!" – A ni od kakve koristi neće biti dokazi i opomene narodu koji neće da vjeruje.*¹¹⁰

Uzvišeni Allah kaže: *Oni poriču prije nego temeljito saznaju šta ima u njemu, a još im nije došlo ni tumačenje njegovo: tako su isto oni prije njih poricali, pa pogledaj kako su nasilnici završili!*¹¹¹

Uzvišeni Allah kaže: *Ali, nazvaše ga lašcem, pa Mi u lađi njega i one koji bijahu uz njega spasismo i namjesnicima ih učinismo, a one koji*

¹⁰⁵ Kur'an, Qāf, 6-11.

¹⁰⁶ Kur'an, Al-A'raf, 185.

¹⁰⁷ Kur'an, Al-A'raf, 82-84.

¹⁰⁸ Kur'an, Al-A'raf, 86.

¹⁰⁹ Kur'an, Al-A'raf, 103.

¹¹⁰ Kur'an, Yūnus, 99-101.

¹¹¹ Kur'an, Yūnus, 39.

*dokaze Naše nisu priznavali potopismo, pa pogledaj kako su završili oni koji se na opomene nisu osvrta!*¹¹²

Ovi ajeti, kao i prethodni, pozivaju na posmatranje i razmišljanje, o stvarima u vezi s kojima plemeniti Kur'an poziva na razmišljanje, da bi se iza toga ostvarilo čišćenje duše i razvijanje smisla dobra i upute ka njemu. To je, samo za sebe, odgajanje duše i njeno pripremanje da dobro, istinu, uputu i ljepotu primi od Tvorca vasiona, od Onoga Koji Svoje robove blagodatima obasipa obuhvaćajući ih vidljivim i nevidljivim osvjedočenjima.

Prema tome, ako je to odgajanje duše u islamu, neophodno je neke rezultate odgajanja sagledati, kako bismo se u to uvjerali, te da bismo po tome iznašli sve praktične načine odgoja duše.

Prvi rezultat islamskog odgoja duše je jačanje veze između čovjeka i Uzvišenog Allaha, tako što osjećanje Allahovog postojanja ispunjava svaki dio duše, povrhu osjećanja nadzora, ljubavi Uzvišenog Allaha i usmjerenosti i okrenutosti Njemu ibadetom, u skladu s onim kako je, vjerezakonom, propisano, a to rezultira time da se duša smiruje, biva zadovoljna Njegovim određenjem i u svemu Mu se potpuno predaje.

Drugi rezultat se zasniva na prvom. Sve dok duša učvršćuje vezu s Uzvišenim Allahom, neizbježno joj je dolaziti u dodir s Allahovim stvorenjima, ljudima i stvarima, u skladu s onim kako je Allah propisao, s onim što zahtijeva Njegova koncepcija ljudskog života.

Manifestacija dobre veze s Allahom je to da duša zna da se dobre veze i prisni odnosi zasnivaju na ljubavi i poštivanju prema svim ljudima koji se pridržavaju Allahove koncepcije u životu, da se njegovu odnosi zasnovani na želji da se ispravno upućuju oni koji su skrenuli s Allahove koncepcije, a nema zapreke da ta želja stigne do granice koju preziru oni koji su u zabludi, sve dok ih Allah ne uputi.

Tako treba postupati i s drugim Allahovim stvorenjima, životinjama, biljkama, neorganskim stvarima, vodom i zrakom. Sve

¹¹² Kur'an, Yūnus, 73.

to duša, odgojena u islamu, posmatra kao Allahova stvorenja koja Ga zahvalna slave, samo što ljudi nisu sposobni to vidjeti. Zato odnos prema svemu stvorenom treba biti solidaran, a ne neprijateljski, na način na koji se to može iskorišćavati, a ne na nepomirljiv i borben način.

Otuda onaj čija duša je odgojena u islamu, mora odbiti tvrdnju da čovjek živi u sukobu s prirodom. Treba vjerovati da čovjek s prirodom vodi dijalog, u atmosferi međusobnog razumijevanja, zbog toga što je Uzvišeni Allah sva stvorenja podredio čovjeku. Čovjek je najčasnije stvorenje i bolji, kod Njega, od mnogih drugih koje je stvorio.

Treći rezultat se, dalje, zasniva na onom što je prethodilo, a sastoji se u tome što je islamski odgojena duša, Allahovim dopuštenjem, odgojena na ljubavi prema dobru, privržena dobru u odnosima sa svim ljudima, vjernicima i nevjernicima. S vjernicima tako što im daje i pomaže ih, a s nevjernicima i mnogobošcima tako što ih nastoji okrenuti pokornosti Allahu i blagodati ulaska u Njegovu vjeru, koncepciju i poredak, jer nikome nema većega ni korisnijeg dobra nego da drugog pomaže, da se vlada tako da Allah s njim bude zadovoljan, a to je dobitak i za ovaj i za Budući svijet.

Četvrti rezultat je dobročinstvo. Islamski odgojena duša uvijek nastoji biti pokorna Allahu "kao da Ga vidi, jer iako ona Njega ne vidi, On nju, uistinu, vidi".

Takvo osjećanje uvijek drži dušu u budnosti i stalno usmjerava njene korake. To duši omiljava dobročinstvo u svemu čega se poduhvati, jer je Uzvišeni Allah propisao dobročinstvo prema svemu, onako kako stoji zabilježeno u časnome Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu.

Predajnim lancem, koji počinje od Šaddād ibn Awsa r.a., Muslim prenosi da je rekao: "Dvije stvari koje sam čuo od Allahovog Poslanika, s.a.v.s., sam dobro zapamtio: 'Allah je propisao da se u svemu lijepo postupa. Kad ubijate, ubijajte pažljivo, a kad koljete, koljite pažljivo. Neka neko od vas nož naoštri da olakša žrtvi!'"¹¹³

¹¹³ Muslim, *Sahih, As-Sayd wa ar-Rabā'ih, Al-Iḥsān bi ar-Rabḥ wa al-qatl*, III, 254., Ṭab' al-Ḡalabī, Miṣr, 1348.

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَاتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا
الذَّبْحَ وَلِيُحَدِّثْ أَحَدَكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ

Očekivano, lijepo postupanje ima dva nerazdvojna segmenta: stalna svjesnost nadzora od Uzvišenog Allaha i krajnje valjano i potpuno izvršavanje bilo kojeg posla.

Peti rezultat se sastoji u tome što duša, koja lijepo postupanje prihvaća kao svoj način i koncepciju ponašanja, uvijek može uspostaviti odgovarajuću ravnotežu između svojih zahtjeva i zahtjeva tijela u kojem obitava, tako da se zahtjevi ne ispunjavaju jedan na štetu drugoga, već da se ostvaruje ravnoteža, uz pravičnost, sklad, jednakost i zadovoljstvo.

Drugi odjeljak

MORALNI ODGOJ¹¹⁴

1. Poimanje etike u islamu

Poimanje *etike*, u islamu, izvire iz plemenitoga Kur'ana i časnoga Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., sunneta, a ima uporište i u semantičkoj dimenziji riječi etika.

Moralnost, u jeziku, se odnosi na to koliko je sam čovjek odgojen, jer ona postaje dio njega, kao što su to fizionomija i karakter. Moralnost je skup karakternih osobnosti koje se mogu prozrijeti isključivo razboritošću i pronicljivošću.

Opisujući Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., etiku, Uzvišeni Allah kaže: ... *jer ti si, zaista, najljepše čudi*.¹¹⁵ Kad je Majka vjernika, Aiša, r.a., upitana u vezi Poslanikove, s.a.v.s., etike, odgovorila je da je njegova etika Kur'an. Nakon toga je proučila: *Ono što žele – vjernici će postići, oni koji molitvu svoju ponizno obavljaju, i koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju, i oni koji milostinju udjeljuju, i koji stidna mjesta svoja čuvaju, – osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju; – a oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju –; i koji o povjerenim im amanetima i obavezama svojim brigu brinu, i koji molitve svoje na vrijeme obavljaju, – oni su dostojni nasljednici, koji će Džennet naslijediti, oni će u njemu vječno boraviti*.¹¹⁶ Aiša, r.a., je rekla i da se niko nije odlikovao etikom

¹¹⁴ Arapski termin za ovu vrstu odgoja je etimološki vezan za riječ *huluk*, pl. *ahlāk*, koja može imati sljedeća značenja: ćud, narav, priroda, prirodno svojstvo, prirođenost, karakter, običaj, navika, ćudoređe, ćudorednost, etika, moral. Moral se treba razumjeti u najširem značenju ponašanja proisteklom iz naravi individue ili njene ćudi koja se može i treba upotpunjavati i usavršavati. A, kada se o ovoj vrsti odgoja govori kao o normi postavljenoj od Allaha Uzvišenog ili Njegovog Poslanika, s.a.v.s., u našem jeziku je adekvatan termin etika, kada se govori o etičkom nečelu pretaknutom u praksu, adekvatan termin je moral. (Urednici).

¹¹⁵ *Kur'an, Al-Qalam*, 4.

¹¹⁶ *Kur'an, Al-Mu'minūn*, 1-10.

kakvom se odlikovao Poslanik, s.a.v.s., te da ga niko, od drugova ili ukućana, nije pozvao, a da mu se nije odmah, spreman, odazvao. Zato Uzvišeni kaže: *jer ti si, zaista, najljepše ćudi* (وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ).

Kaže se da je "najljepše ćudi" zbog spoja plemenitih ćudi u sebi, na šta ukazuju njegove, s.a.v.s., riječi: "Allah me je poslao da usavršim ćudi kod ljudi."

إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي لَأَتَمِّمَ مَكَارِمَ الْأَخْلَاقِ

Neki kažu i da je tako nazvan zato što je bio onakvog odgoja kako ga je Uzvišeni Allah uputio, rekavši mu: *Ti sa svakim – lijepo! Traži da se čine dobra djela, a neznalica se kloni!*¹¹⁷

Od Poslanika, s.a.v.s., se prenosi da je rekao: "Moj Gospodar me je na lijep odgoj uputio, kad je rekao: *Ti sa svakim – lijepo! Traži da se čine dobra djela, a neznalica se kloni!*, a kad sam to od Njega prihvatio, rekao je: *jer ti si, zaista, najljepše ćudi.*"

أَدْبَنِي رَبِّي تَأْدِيبًا حَسَنًا إِذْ قَالَ (خَذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ) فَلَمَّا

قَبِلْتَ ذَلِكَ مِنْهُ قَالَ (وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خَلْقٍ عَظِيمٍ)

U vezi sa značajem aspekta etike kod muslimana, zabilježeni su mnogobrojni hadisi kojima se hvale dobra svojstva.

Predajnim lancem, koji počinje od Ebu Zarra al-Gifarija, r.a., Tirmizija, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čuvaj se Allaha gdje god bio. Nakon lošeg djela, učini dobro da ga potareš, a prema ljudima lijepo postupaj."

اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتِيعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا وَخَالِقِ النَّاسِ بِخُلُقٍ حَسَنٍ

Predajnim lancem, koji počinje od Ebu Derdaa, r.a., Tirmizija prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ništa na vjernikovoj vagi, na Sudnjem danu, neće imati veću težinu od lijepe ćudi. Allah mrzi drskog bestidnika."

مَا شَيْءٌ أَثْقَلُ فِي مِيزَانِ الْمُؤْمِنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَيُبْغِضُ الْفَاحِشَ

الْبِدِيءِ

¹¹⁷ Kur'an, Al-A'raf, 199.

Muslim od An-Nuwasa ibn Samana, r.a., prenosi da je rekao: "Allahovog Poslanika, s.a.v.s., sam pitao o dobroti i poroku, a on je odgovorio: 'Dobrota je lijepa ćud, dok je porok ono što te tišti u grudima, a ne želiš da to ljudi saznaju.'".

عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
عَنِ الْبِرِّ وَالْإِيمَةِ فَقَالَ الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالْإِيمَةُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يُطَّلَعَ عَلَيْهِ
النَّاسُ

Tirmizija od Ebu Hurejre, r.a., prenosi da je rekao: "Upitan o tome šta će najviše uvoditi ljude u Džennet, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: 'Pokornost Allahu i lijepa ćud', a upitan o tome šta će najviše uvoditi ljude u Džehennem, odgovorio je: 'Usta i spolni organ!'".

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ
الْجَنَّةَ فَقَالَ تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ وَسُئِلَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ فَقَالَ الْفَمُّ
وَالْفَرْجُ

Predajnim lancem, koji počinje od Ebu Hurejre, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vjernik s najsavršenijim vjerovanjem je onaj kog krasi najljepša ćud, a najodabraniji među vama su oni koji su dobri prema svojim ženama."

أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَخَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِبَنَاتِهِمْ خُلُقًا

Predajnim lancem, koji počinje od Aiše, r.a., Ebu Davud prenosi: "Slušala sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: 'Vjernik će svojom lijepom ćudi dostići rang ustrajnog postača.'".

إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيُؤَدِّكَ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ

Predajnim lancem, koji počinje od Ebu Umame Al-Bahiliya, r.a., Ebu Davud prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zauzimat ću se da kuću, u prizemlju Dženneta, dobije onaj ko se klonio rasprave, makar bio i u pravu; zauzimat ću se da kuću, u sredini Dženneta, dobije onaj ko se klonio laži, ako je bio sklon šali; a da kuću dobije u vrhu, zauzimat ću se za onog ko uljepša svoju ćud."

أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبْضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقًّا وَبَيْتٍ فِي وَسْطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَإِنْ كَانَ مَارِحًا وَبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ

Predajnim lancem, koji počinje od Džabira, r.a., Tirmizija prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Meni najdraži među vama i onaj ko će najbliže meni sjediti na Sudnjem danu, jeste onaj ko je najljepše ćudi, a meni najmrži, oni koji će najdalje od mene sjediti na Sudnjem danu, jesu brbljivci i razmetljivci.". Neki su na to rekli: "Allahov Poslaniče, znamo ko su brbljivci i naklapala, a ko su razmetljivci?" Odgovorio je: "To su oni koji se ohole."

إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا وَإِنْ أَبْغَضُكُمْ إِلَيَّ وَأَبْعَدَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ الثَّرَثَارُونَ وَالْمُتَشَدُّقُونَ وَالْمُتَفَيِّهُونَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَلِمْنَا الثَّرَثَارُونَ وَالْمُتَشَدُّقُونَ فَمَا الْمُتَفَيِّهُونَ قَالَ الْمُتَكَبِّرُونَ

Brbljivac je onaj koji mnogo i nekontrolirano priča.

Naklapalo je onaj koji drugima prelazi u dosadu dok govori.

Razmetljivac je onaj koji, neobične riječi u govoru koristi da bi pokazao da je nadmoćniji i vrjedniji od sagovornika.

Za Abdullaha ibn al-Mubareka, Tirmizija ističe da je tumačeći pojam *lijepa ćud*, rekao: "To je osmjehnuto lice, činjenje dobrih djela i izbjegavanje da se drugi uznemiri."

Kur'an nije nijednu vrijednost etike ostavio, a da nije u svojim ajetima govorio o njoj, preporučujući nam da se njom kitimo, kao što nije ostavio nijedno loše obilježje ponašanja da nam ne govori da ga izbjegavamo.

Proučavajući sljedeće plemenite ajete – oni su samo dio onoga što govori o lijepim i lošim obilježjima etike – možemo shvatiti mnogobrojna pojedinačna obilježja etike. Među te plemenite ajete spadaju:

Uzvišeni kaže: *Reci: Dođite da vam kažem šta vam Gospodar vaš propisuje:*

- da Mu ništa ne pridružujete;
- da roditeljima dobro činite;

– da djecu svoju zbog neimaštine ne ubijate – Mi i vas i njih hranimo;

– ne približujte se nevaljalštinama, bile javne ili tajne;

– ne ubijajte onog koga je Allah zabranio ubiti, osim kada to pravda zahtijeva;

– eto to vam On preporučuje da biste razmislili;

– i da se imetku siročeta ne približavate, osim na najljepši način, sve dok punoljetno ne postane;

– i da krivo na litru i na kantarau ne mjerite – Mi nikoga preko njegove mogućnosti ne zadužujemo;

– i kad govorite da krivo ne govorite, pa makar se ticalo srodnika;

– i da obaveze prema Allahu ne kršite;

– eto to vam On naređuje da biste to na umu imali.

– I doista, ovo je Pravi put Moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od puta Njegova;

– eto to vam On naređuje, da biste se grijeha klonili.¹¹⁸

Uzvišeni Allah kaže: Gospodar tvoj zapovijeda:

– da se samo Njemu klanjate;

– da roditeljima dobročinstvo činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod tebe starost dožive, ne reci im ni: “Uh!” – i ne podvikni na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim. Budi prema njima pažljiv i ponizan i reci: “Gospodaru moj, smiluj im se, oni su mene, kad sam bio dijete, njegovali!” Gospodar vaš dobro zna šta je u dušama vašim: ako budete poslušni – pa, Allah će doista oprostiti onima koji se kaju.

– Daj bližnjem svome pravo njegovo, i siromahu, i putniku – namjerniku;

– ali ne rasipaj mnogo, jer su rasipnici braća šejtanova, a šejtan je Gospodaru svome nezahvalan.

– A ako moraš da od njih glavu okreneš, jer i sam od Gospodara svoga milost tražiš i njoj se nadaš, onda im bar koju lijepu riječ reci.

– Ne drži ruku svoju stisnutu;

¹¹⁸ Kur'an, Al-An'ām, 151-153.

- a ni sasvim otvorenu – da ne bi prijekor zaslužio i bez ičega ostao. Gospodar tvoj pruža obilnu opskrbu onome kome hoće, a i ograničava je, jer zna i vidi robove Svoje.

- Ne ubijajte djecu svoju iz straha od nemaštine, i njih i vas Mi hranimo, jer je ubijati njih doista veliki grijeh.

- I što dalje od bluda, jer to je razvrat, kako je to ružan put!

- I ne ubijajte nikoga koga je Allah zabranio, osim kad pravda zahtijeva! A ako je neko, ni kriv ni dužan, ubijen, onda njegovom nasljedniku dajemo vlast, ali neka ni on ne prekoračuje granicu u ubijanju, ta njemu je data vlast.

- A od imetka siročeta – što dalje!, osim ako želite da ga unaprijedite, sve dok ne postane punoljetno.

- I ispunjavajte obavezu, jer će se za obavezu, zaista odgovarati!

- Napunite mjeru kad mjerite na litru i pravo mjerite na kantar. To je bolje i posljedice su ljepše.

- Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum, za sve to će se, zaista, odgovarati.

- Ne hodi po zemlji nadmeno, jer zemlju ne možeš probiti ni brda u visinu dostići.

- Sve to je ružno, Gospodaru tvome mrsko. To je mudrost koju ti Gospodar tvoj objavljuje.

- I ne dodaj Allahu drugog boga da ne bi u Džehennem bio bačen, prekoren i od milosti Njegove udaljen.¹¹⁹

Uzvišeni kaže:

- I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte!

- A roditeljima dobročinstvo činite;

- i rođacima;

- i siročadi;

- i siromasima;

- i komšijama bližnjim;

- i komšijama daljnjim;

- i drugovima;

¹¹⁹ Kur'an, Al-Isrâ', 23-39.

- i putnicima—namjernicima;
- i onima koji su u vašem posjedu. Allah, zaista, ne voli one koji se ohole i hvališu;
- one koji škrtare;
- i traže od drugih da budu škrti;
- i koji kriju ono što im je Allah iz obilja Svoga darovao: a Mi smo nevjernicima pripremili sramnu patnju;
- i one koji troše imanja svoja da se pred svijetom pokažu;
- a ni u Allaha ni u Onaj svijet ne vjeruju.
- A kome je šejtan drug, zao mu je drug!¹²⁰

Uzvišeni kaže:

- Zar je onaj koji zna da je istina ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga kao onaj koji je slijep? A Pouku samo razumom obdareni primaju:
 - oni koji obavezu prema Allahu ispunjavaju i ne krše obećanje;
 - i oni koji poštuju ono što je Allah naredio da se poštuje;
 - i Gospodara svoga se boje;
 - i obračuna mučnoga se plaše.
 - i oni koji trpe da bi postigli naklonost Gospodara svoga;
 - i koji molitvu obavljaju;
 - i koji od onoga što im dajemo i tajno i javno udjeljuju;
 - i koji dobrim zlo uzvrataju – njih čeka najljepše prebivalište, edenski vrtovi u koje će ući oni i roditelji njihovi i žene njihove i porod njihov – oni koji su bili čestiti – i meleki će im ulaziti na vrata svaka: “Mir neka je s vama, zato što ste trpjeli, a divno li je najljepše prebivalište!”
 - A oni koji ne ispunjavaju dužnosti prema Allahu, iako su se na to čvrsto obavezali;
 - i kidaju ono što je Allah naredio da se poštuje;
 - i čine nered na Zemlji – njih čeka prokletstvo i najgore prebivalište!¹²¹
- Uzvišeni Allah kaže: Allah zahtijeva:
- da se svačije pravo poštuje;

¹²⁰ Kur'an, An-Nisā', 36-38.

¹²¹ Kur'an, Ar-Ra'd, 19-25.

- dobro čini;
- i da se bližnjima udjeljuje;
- a razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje;
- da pouku primite, On vas savjetuje.
- I ispunjavajte obaveze na koje ste se Allahovim imenom obavezali;
- i ne kršite zakletve kad ste ih tvrdo dali, a Allaha kao jamca sebi uzeli, jer Allah zna ono što radite.
- I ne budite kao ona koja bi svoju pređu rasprela kad bi je već bila čvrsto oprela, i ne služite se zakletvama svojim da biste jedni druge prevarili samo zato što je jedno pleme mnogobrojnije od drugog. Allah vas time samo iskušava, a na Sudnjem danu će vam, doista objasniti ono oko čega ste se razilazili. Da Allah hoće, učinio bi vas sljedbenicima jedne vjere, ali, On u zabludi ostavlja onoga koga hoće, a na pravi put ukazuje onome kome On hoće, i vi ćete doista odgovarati za ono što ste radili.
- I ne služite se zakletvama svojim zato da biste jedni druge varali, da se ne bi pokliznula noga koja čvrsto stoji, i da ne biste nesreću iskusili zato što ste od Allahova puta odvrćali; a patnja velika vas još čeka.
- I ne zamjenjujte obavezu datu Allahu za nešto što malo vrijedi, - ono što je u Allaha - vječno je. One koji su trpjeli Mi ćemo sigurno nagraditi mnogostrukom nagradom za ono što su činili.
- Onome ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je, Mi ćemo dati da proživi lijep život i doista ćemo ih nagraditi boljom nagradom nego što su zaslužili.¹²²

Uzvišeni kaže: Sve što vam je dato – samo je uživanje u životu na ovom svijetu a ono što je u Allaha – bolje je i trajnije;

- za one koji vjeruju
- i u Gospodara svoga se uzdaju
- za one koji se klone velikih grijeha i razvrata
- i koji, kad ih ko rasrdi, opraštaju;
- za one koji se Gospodaru svome odazivaju,
- i koji molitvu obavljaju,

¹²² Kur'an, An-Naḥl, 90-97.

- i koji se o poslovima svojim dogovaraju,
- a dio od onoga čime smo ih opskrbili udjeljuju.
- I za one koji se odupiru onima koji ih ugnjetavaju. Nepravda se može uzvratiti istom mjerom,
- a onoga ko oprosti i izmiri se, Allah će nagraditi; On, uistinu, ne voli one koji nepravdu čine.
- Neće odgovarati onaj koji istom mjerom uzvratiti za pretrpljenu nepravdu, a odgovaraće oni koji ljude tlače i bez ikakva osnova red na Zemlji remete; njih čeka bolna patnja.
- Strpljivo podnositi
- i praštati – tako treba svaki pametan postupiti.¹²³
- Uzvišeni Allah kaže: Ono što žele – vjernici će postići,
- oni koji molitvu svoju ponizno obavljaju,
- i oni koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju,
- i koji milostinju udjeljuju,
- i koji stidna mjesta svoja čuvaju, – osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju. A oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju –;
- i oni koji o povjerenim im amanetima
- i obavezama svojim brigu brinu,
- i koji molitve svoje na vrijeme obavljaju i oni koji su dostojni nasljednici, koji će Džennet naslijediti, oni će u njemu vječno boraviti.¹²⁴
- Uzvišeni kaže: A robovi Milostivoga
- su oni koji po Zemlji mirno hodaju,
- a kada ih bestidnici oslove, odgovaraju: “Mir s vama”,
- i oni koji provode noći pred Gospodarom svojim na tle padajući i stojeći;
- i oni koji govore: “Gospodaru naš, poštedi nas patnje u Džehennemu, jer je patnja u njemu, doista, propast neminovna, on je ružno prebivalište i boravište”;
- i oni koji, kad udjeljuju, ne rasipaju i ne škrtare,

¹²³ Kur'an, Aš-Šūrā, 36-43.

¹²⁴ Kur'an, Al-Mu'minun, 1-11.

- već se u tome drže sredine;
- i oni koji se mimo Allaha drugom bogu ne klanjaju,
- i koji, one koje je Allah zabranio, ne ubijaju, osim kad pravda zahtijeva,

- i koji ne bludniče; - a ko to radi, iskusiće kaznu. Patnja će mu na ovom svijetu udvostručena biti i vječno će u njoj ponižen ostati. Ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova rđava djela u dobra promijeniti, Allah prašta i samilostan je. A onaj ko se bude pokajao i dobra djela činio, on se, uistinu, Allahu iskreno vratio.

- I oni koji ne svjedoče lažno,

- i koji, prolazeći pored onoga što ih se ne tiče, prolaze dostojanstveno.

- I oni koji, kada budu opomenuti dokazima Gospodara svoga, ni glubi ni slijepi ne ostanu.

- I oni koji govore: "Gospodaru naš, podari nam u ženama našim i djeci našoj radost i učini da se čestiti na nas ugledaju!" Oni će biti, za ono što su trpjeli, odajama džennetskim nagrađeni i u njima će pozdravom i blagoslovom biti susretani. U njima će vječno ostati, a kako su one divno prebivalište i boravište!¹²⁵

Ako bolje pogledamo navedene ajete, koji čine jedan kraći izbor iz velikog zbira, možemo uočiti jedan broj pozitivnih osobina, od kojih ćemo spomenuti: dobrotu, strpljivost, iskrenost, ispunjavanje obećanja, povjerljivost, skromnost, iskrenu predanost, druželjubivost, blagost, sklonost praštanju, sklonost mirenju, toleranciju, dobročinstvo, krepost, uravnoteženost, plemenitost, požrtvovanost, zasnivanje govora samo na istini, praktikiciranje istine i zalaganje za nju, potpomaganje istine, pružanje pomoći slabome, davanje milostinje, dobročinstvo, davanje prednosti vrlinama pred drugim osobinama, uzvrćanje dobrim na loše djelo, pravednost, potpomaganje u dobroti i ibadetima, pozivanje na pokornost Allahu, na dobro i istinu, naređivanje dobra i zabranjivanje zla, borba na Allahovom putu kako bi Allahova riječ bila iznad svega, korišćenje dobrih jela, pića i odjeće koje je Allah dozvolio, ali bez pretjerivanja

¹²⁵ Kur'an, Al-Furqān, 63-76.

i oholosti, trajno održavanje čistoće tijela, odijela i mjesta prebivanja, uz stalno pridržavanje sunneta, uvažavanje stavova drugih, poštivanje njihovih prava, imovine, časti i života, ugledanje na Muhammeda, s.a.v.s., u govoru i praktičnom postupanju, oponašanju i usvajanju značenja Allahovih svojstava i osobina u granicama, koliko je to moguće ljudskom biću.

U ovim ajetima, također, možemo vidjeti mnogobrojne pokuđene osobine, kao obilježja loše naravi, od kojih spominjemo: činjenje grijeha, neposlušnost, nestrpljivost, laž, nepovjerljivost, izdajništvo, oholost, licemjerje, surovost, grubost, nemilosrdnost, krutost, nebriga o drugima, prostakluk, raspusnost, škrtost, egoizam, zataškivanje istine, nepravедnost, pasivnost i druge ružne osobine.

Ako bismo preciznije razmotrili jedna i druga obilježja, ne bi bilo nužno previše proširivati taj aspekt knjige. U islamu je moguće postaviti precizne standarde koji se mahom mogu prihvatiti, ako se žele upoznati lijepa ili ružna svojstva. U tom smislu bismo rekli da zbir lijepih obilježja naravi, u islamu, čine svojstva po kojima je Uzvišeni Allaha Sebe opisao kroz Svoja lijepa imena, jer se čovjeku preporučuje da se, po uzoru na njih, kiti, da svoju dušu odgaja na njihovim osnovama, da nastoji iz njih uzeti onoliko koliko mu omogućuje njegova ljudska narav, osim kad se radi o osobinama koje su svojstvene samo Uzvišenom Allahu, koja su nedostižna bilo kojem Njegovom stvorenju.

To su najvažnija svojstva kojima bi se musliman trebao kititi, iz njih uzimati ono što je moguće njegovoj ljudskosti, te cijeli život provoditi nastojeći se okititi što većom razinom dostizanja svakoga od tih svojstava, kao i što većim njihovim ukupnim brojem.

To su, ujedno, svojstva koja se, u svojoj cjelosti, tiču čovjeku od Boga darovanih sklonosti, ljepoti i čežnji za savršenstvom. Dakle, to nisu svojstva koja se tiču interesa, vlasti, zakona i raspoložive moći, kako tvrde neka etička naučavanja, već su, prije, urođena svojstva naravi, koja islam zagovara i kićenje njima nudi pojedincu kao vodič na putu ostvarenja duhovnog, tjelesnog i intelektualnog zdravlja, jer iz zdravog duha izvire zdrava etika. Posve je isto i s tijelom. Zdravlju, duši, tijelu i razumu, nema bez kontrole, a svaka kontrola

znači sposobnost da se čovjek nečeg odrekne, kad je odricanje bolji izbor, ili da to prihvati, u situaciji, kada je to bolje.

Sposobnost da se nekad suzdrži, a drugi put praktično radi, jeste izvor ljepote u etici, jer se ljepota stvaranja ogleda u praktičnom djelovanju usklađenom s ljudskom plemenitošću i suzdržavanjem od svega što nije u skladu s plemenitošću i onim čime je Allah počastio čovjeka. Čovjek, koji se može atribuirati po svojstvima koja ne dolikuju ljudskoj plemenitosti, je blizu životinjskog nagona koji se oslobađa diktatom instinkta, pri čemu se povodi za onim što dolikuje i onim što ne dolikuje.

Izvor ljepote, u etici, se nalazi i u tome što čovjek ima slobodu djelovanja po svojoj volji, što uradi, ako nešto želi ili ne uradi, ako ne želi. Jako je lijepo kad je volja saglasna s onim što dolikuje ljudskoj plemenitosti i onome čime je Allah čovjeka počastio.

Kako god pobude, da se čovjek okiti lijepom etikom, bile snažne, poticajne ili prisilne, putem zakona i vlasti, ili drugačije, na čovjeka neće utjecati kao što utječe sloboda da po svojoj volji bira uraditi ili ne uraditi, jer je ta sloboda, kako smo naprijed istakli, izvor ljepote stvaranja. U vezi s tim, islam stoji na stanovištu da se čovjek treba oslobađati eventualnih grešaka, manjkavosti i gaženja prava s kojima ga zakon, možda, sputava, jer zakon uspostavljaju ljudi, a svi ljudi su podložni greškama i manjkavostima. Mnogi slijede želje i strasti. Osim toga, islam, sa svojim etičkim standardima, oslobađa čovjeka stanovitih obrazaca ponašanja koje mu društvo nameće, zbog pretpostavke da se društvo, takvim obrascima, priklonilo zato što, na osnovu njih, zadovoljava svoj egoizam i osjećaj dominacije nad drugim društvima, što udovoljava želji da dođe u posjed sredstava moći s kojima se osjeća odabranije i naprednije, kao i nastojanju da dostigne visoku razinu raskoši. Društvo, navedeno da ide tim putem, sve dok ljudi uspostavljaju norme ponašanja, nije pošteđeno grešaka.

Islam, čovjeka i njegovu etiku, oslobađa vanjskih pritisaka i čini da, prije svega, imaju slobodu vlastite volje. Ukoliko se povinuje nekom zakonu, on se povinuje zakonu koji je pošteđen pogrešaka, manjkavosti i pristrasnosti, budući da to nije zakon koji uspostavlja čovjek, niti društvo, već djelo Gospodara ljudi. Ako se, u islamu,

čovjek povinuje poretku i vrijednostima koje društvo propisuje, on to čini zato što vjeruje da su ljudi ravnopravni, da nema dominacije jednog društva nad drugim, niti eksploatacije društva nad društvom, jer islam uspostavlja poredak i vrijednosti u društvu, stavljajući do znanja svim ljudskim zajednicama da potiču od Adema, te da nadmetanja među njima može biti samo u pokornosti Allahu i pridržavanju Njegove koncepcije i poretka.

Ovdje želimo uporediti etiku kojom se čovjek obavezuje po svojoj volji, zatim etiku koju propisuje zakon ili je uspostavlja društvo, s etikom koju donosi islam, zato što takva usporedba zaslužuje da se jasno iznese.

Ono što je, uglavnom, svojstveno etici propisanoj zakonom, jeste to da čovjeku pruža privremeni mir, ali čovjek ne može ovladati pretpostavkama koje bi mu osigurale mir i za sadašnje vrijeme i za budućnost, zbog toga što ljudi, koji uspostavljaju te zakone, ne mogu dokučiti Onostrani svijet, niti otkriti šta će biti u budućnosti, budući da to zna samo i jedino Allah.

Zakon koji uspostavljaju ljudi, isto tako, ljudi neće poštivati, ako svima ne ispunjava interese i materijalna očekivanja od života, a do toga ne može doći, ako ljudi ne poštuju ne samo društvo i odnose koji ljude međusobno povezuju već i pripadnost tom društvu i povinovanje njegovom zakonu.

Ono što preovlađuje u etici koju uspostavlja društvo jeste insistiranje na zaštiti društvenih vrijednosti, kao i na zaštiti vladajućih uzusa koje društvo smatra korisnim. Međutim, o kom god društvu se radilo, ono ne može apsolutno do kraja utvrditi tu korisnost, jer ono što jednom društvu koristi, drugome može štetiti. Društvo ne može ni utilitarizam svoje etike utvrditi za budućnost, jer ono, kao ni zakon, ne posjeduje nikakvo znanje o Onostranom svijetu i o budućnosti. Takve etike se čovjek pridržava ako se u sebi uvjeri da je on pojedinac iz one vrste ljudi koju mogu voditi takve vrijednosti. Čovjek, takvu etiku, prihvaća samo ako duboko osjeća da pripada ljudskom rodu kojem je Allah učinio posebnu čast, rodu koji koristi etiku.

Takve su uloge zakona i društva u propisivanju stanovite etike kod ljudi. Međutim, ono što je donio islam, jeste obuhvatna, potpuna i savršena etika koja obuhvaća ljudsku volju i osjećanja, čovjekovu vanjštinu i unutrašnjost, tako da mu se ne može desiti nikakva greška, manjkavost ili teorija o dominaciji i eksploataciji. Takva etika iscertava jasan i siguran put koji onome ko ga slijedi garantira sreću na ovome i Budućem svijetu. Ovo zato što islam, u svojoj etici, istovremeno pridaje značaj i ovome i Budućem svijetu, dok sve druge etike, koje izviru iz ljudskih zakona ili iz društvenih vidova organiziranja, kao predmet interesiranja imaju ostvarenje, po mogućnosti – a vrlo rijetko uspiju – sreće samo na ovom svijetu. One se pretvaraju da ne znaju ili stvarno ne znaju da je čovjekov život na Budućem svijetu važniji i dugotrajniji od života na ovom svijetu. Daleko je od toga da ti zakoni i režimi mogu ikad ljudima ostvariti makar i sreću samo na ovom svijetu, a kamoli oslovljavati na razmišljanje o Budućem svijetu.

Te zakone i poretke, tokom cijele ljudske historije, pogađale su greške i manjkavosti, uobražavanje i samozavaravanje. Eksploatiranje slabih, najružniji je oblik eksploatiranja u kojem se ide dotle da se slabi ljudi prodaju kao roba, nakon čega se na razne načine iskorišćavaju kao roblje.

U okrilju takve etike, koju iznose zakoni i režimi, iznevjeren je značaj čovjeka. Tokom feudalizma, na Zapadu, ljudski rod je bio podijeljen na klase u okviru kojih su bogati proždimali siromašne, a plemići ponižene. Ni Istok se u tome nije razlikovao od Zapada. U okrilju iste etike, na Indijskom poluotoku je nastala kasta nedodirljivih. Evropljanin je mogao otići u Afriku i uloviti čovjeka, kao što ulovi životinju, odvesti ga u Evropu ili Ameriku i koristiti kao roba, samo zbog toga što se ulovljeni nije bio u stanju odbraniti pred Evropljaninom kojeg je naoružalo vrijeme humanizma i renesanse!

Dotle, etika koju uspostavlja islam, ne dopušta da se čovjek tako ponižava, već strogo pazi da cjelokupan ljudski rod živi u blagostanju bratstva, ljubavi, izvršavanja zadataka i uživanja prava. To potvrđuje da je vjerovanje dio ljudske naravi i, Allahovim udahnućem, urođene sklonosti. Kad se naiđe na čovjeka koji ne vjeruje i ružno se ophodi s

bratom čovjekom, to je fenomen koji zavrjeđuje proučavanje razloga zbog kojih se on udaljio od onog što mu je urođeno.

Islam, kao završna, najpotpunija i najsavršenija vjera, koja je derogirala sve prethodne vjere, sa zdravom, pravednom i odmjerenom etikom, jeste vjera kojoj će se sav ljudski rod prikloniti jednog dana, koji nije daleko, ako se nađe dovoljno njenih sljedbenika koji dosljedno primjenjuju sve što islam pruža.

2. Kako islam odgaja moralnost?

Kao potpuna i završna vjera, čija koncepcija je najsavršenija i najsposobnija da čovjeku pruži sreću i na ovome i na Budućem svijetu, islam je u stanju da, u oplemenjivanju moralnosti, iznese savršenu koncepciju, u kojoj niko ne može naći bilo kakvu pukotinu, a to se već potvrdilo.

Islam ljudsku moralnost oplemenjuje na mnogobrojne savršene načine koji ne mogu jedni bez drugih. To međusobno dopunjavanje načina, u islamskom oplemenjivanju moralnosti, se zasniva na temeljima i stubovima na kojima se uzdiže zdanje izvrsne moralnosti, sposobno da, onome ko se njime kiti, ostvari sreću i na ovome i na Budućem svijetu.

U ovom dijelu odjeljka, nastojat ćemo ukazati na sve osnove, da bismo nakon toga, u skladu s mogućnostima koje može pružiti obim jedne knjige, o njima malo opširnije govorili, ostavljajući mnogobrojne pojedinosti za našu, ako Bog da, drugu knjigu.¹²⁶

Osnove na kojima se uzdiže zdanje islamskog oplemenjivanja moralnosti su:

- znanje;
- vjerovanje;
- ibadet;
- dozvoljeno i zabranjeno;
- uzimanje Vjerovjesnika, s.a.v.s., za uzor;
- naređivanje dobra i zabranjivanje zla i

¹²⁶ To je knjiga *Islamski odgoj (At-tarbiya al-islamiyya)*, koja je, s Allahovim dopuštanjem, u završnoj fazi pripreme.

- borba na Allahovom putu – uz pridržavanje islamske etike u svemu istaknutom.

To su osnove na kojima počiva ne samo izvrstan moral već i uravnotežen ljudski život, usklađen s onim čime je Uzvišeni Allah počastio čovjeka, zahvaljujući kojem bi svako društvo moglo ostvariti najviši stepen sigurnosti i blagostanja.

Islam, pomoću njih, uspostavlja najsavršeniju koncepciju oplemenjivanja moralnosti. On time uvjerljivo dokazuje da onom ko slijedi njegove principe može ostvariti potpunu sreću i na ovome i na Budućem svijetu.

Uz Allahovu pomoć, razmatranje tih osnova započinjemo navodeći pojedinosti, u dovoljnoj mjeri za ovu knjigu.

1. Znanje

Razumnima je nesumnjivo jasno da uravnotežena i zdrava moralnost može počivati samo na znanju. Znanje je, kod Allaha, u rangu vjerovanja, a ljudi, koje krasi znanje, su izjednačeni s onima koji vjeruju. Njihov ugled Allah uzdiže iznad ugleda drugih ljudi. Uzvišeni Allah kaže: *Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje. A Allah dobro zna ono što radite.*¹²⁷

Učenjaci su ljudi koji razmišljaju, razmatraju, koji su sposobni ispravno razumjevati, analizirati i izvoditi zaključke, razumijevati ciljeve i domete. Uzvišeni Allah kaže: *To su primjeri koje Mi ljudima navodimo, ali ih samo učeni shvaćaju.*¹²⁸

Učenjaci su najdostojniji ibadeta Allahu, jer najbolje znaju Allahova prava kod njih. Zato se oni plaše Budućeg svijeta i, u svakoj prilici, Allaha mole za milost. Ne sliče onima koji Allaha spominju samo u bolesti, koji zanemaruju posmatranje jasnih dokaza, na način kako ih posmatraju učeni ljudi, na osnovama jasnih dokaza koji ih upućuju i usmjeravaju na dobro. Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Zar su*

¹²⁷ Kur'an, Al-Muğādala, 11.

¹²⁸ Kur'an, Al-Ankabut, 43.

*isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju pouku primaju!*¹²⁹

Učeni ljudi su oni koje lažni sjaj ne može odvratiti od Istine, koje ništa ne može obmanuti i spriječiti da se drže Istine. Oni se ne upuštaju ni u šta, po čemu im ovaj svijet zasjenjuje Budući, već shvaćaju da je ono što je kod Allaha, bolje i vječnije za onoga ko vjeruje i čini dobro. Oni svoje savjete stalno upućuju drugima, ali to mnogi ljudi ne shvaćaju. Uzvišeni Allah kaže: *"Teško vama!" – govorili su učeni – "onome koji vjeruje i čini dobra djela bolja je Allahova nagrada, a biće samo strpljivima pružena."*¹³⁰

Ovo je bio jedan mali broj ajeta koji jasno govore o značaju znanja. Pored njih, postoji i jedan broj časnih Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., hadisa koji to isto potvrđuju.

Prema predanju koje počinje od Ibn Abbasa, r.a., Ebu Nu'ajm prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ljudi najbliži vjerovjesništvu su učenjaci i borci na Allahovom putu. Učenjaci upućuju ljude na ono što je objavljivano poslanicima, a borci na Allahovom putu se sabljama bore za ono što je objavljivano poslanicima."

إن أقرب الناس درجة من درجة النبوة أهل الجهاد وأهل العلم أما أهل العلم فقالوا
ما جاءت به الأنبياء وأما أهل الجهاد فجاهدوا على ما جاءت به الأنبياء

Takav je i hadis koji Imam Hakim, u djelu *Tarik al-Nisebur*, prenosi od Ebu Derdaa, r.a., u kojem je Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vjerovanje je golać, a odjeća mu je pokornost Allahu. Nakit mu je stid, a plod znanje."

الإيمان عريان ولباسه التقوى وزينته الحياء وثمرته العلم

Tu spada i hadis koji Darimi prenosi od Abdullaha ibn 'Amra, r.a., u kom se kaže: "Kad je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prošao pored dvije grupe ljudi u svojoj džamiji, rekao je: 'Obadvije su u dobrom poslu, samo što je jedna u boljem nego ona druga. Dok jedni mole Allaha i žude za Njim, pa će im On, ako htjedne dati, a ako htjedne

¹²⁹ *Kur'an, Al-Zumar*, 9.

¹³⁰ *Kur'an, Al-Qaşaş*, 80.

uskratiti, ovi drugi izučavaju nauku i poučavaju neuke. Oni su bolji. I ja sam poslan da obučavam!" Zatim je sjeo među njih."

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِمَجْلِسَيْنِ فِي مَسْجِدِهِ فَقَالَ كِلَاهُمَا عَلَى خَيْرٍ وَأَحَدُهُمَا أَفْضَلُ مِنْ صَاحِبِهِ أَمَّا هَؤُلَاءِ فَيَدْعُونَ اللَّهَ وَيَرْغَبُونَ إِلَيْهِ فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَأَمَّا هَؤُلَاءِ فَيَتَعَلَّمُونَ الْفِقْهَ أَوْ الْعِلْمَ وَيُعَلِّمُونَ الْجَاهِلَ فَهُمْ أَفْضَلُ وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا قَالَ ثُمَّ جَلَسَ فِيهِمْ

Takvo je i predanje koje Darimi prenosi od Ibn Me'suda, r.a., u kom se kaže: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., mi je rekao: 'Izučavajte nauku i druge obučavajte. Proučavajte svoje stroge dužnosti i njima druge obučavajte. Izučavajte Kur'an i njime druge poučavajte. Ja sam već zabrinut. Nauka će biti sputana, a do izražaja će doći novotarije, dotle da će se dvojica prepirati u stavu oko neke stroge dužnosti i neće naći nikoga ko će im moći presuditi.'"

تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَعَلَّمُوهُ النَّاسَ تَعَلَّمُوا الْفَرَائِضَ وَعَلَّمُوهُ النَّاسَ تَعَلَّمُوا الْقُرْآنَ وَعَلَّمُوهُ النَّاسَ فَإِنِّي امْرُؤٌ مَقْبُوضٌ وَالْعِلْمُ سَيُقْبَضُ وَتَظْهَرُ الْفِتْنُ حَتَّى يُخْتَلَفَ اثْنَانِ فِي قَرِيضَةٍ لَا يَجِدَانِ أَحَدًا يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا

Znanja nema bez učenja. Kao što islam ukazuje počast znanju i visoko uzdiže rang učenjaka, on odaje počast i učenju i poučavanju. Uzvišeni Allah kaže: *Neka se po nekoliko njih iz svake zajednice njihove potruđi da se upute u vjerske nauke i neka opominju narod svoj da mu se vrate, da bi se Allaha pobjali.*¹³¹

Prema predanju koje počinje od Ebu Derdaa, r.a., Darimi prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko bude slijedio neki put na kom se drži nauke, Allah će mu olakšati da nađe put ka Džennetu. Meleki će širiti svoja krila onom ko traži nauku. Za onoga ko traži nauku, oprost grijeha, kod Allaha će tražiti sve što je na nebu i na Zemlji, čak i kitovi u moru. Prednost učenjaka pred Allahu pokornim čovjekom je slična prednosti Mjeseca pred ostalim nebeskim tijelima. Učenjaci su nasljednici vjerovjesnika, koji ne

¹³¹ Kur'an, At-Tawba, 122.

nasljeđuju dinare ili dirheme, već znanje. Koga to zapadne, zapao ga je pravi, veoma obilan dio."

مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ بِهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقًا مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنِحَتَهَا رِضًا لَطَالِبِ الْعِلْمِ وَإِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ لَيَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ حَتَّى الْحَيَاتَانِ فِي الْمَاءِ وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالَمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ النُّجُومِ إِنَّ الْعُلَمَاءَ هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوْرَثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَإِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَ بِهِ أَخَذَ بِحِطَّةٍ أَوْ بِحِطِّ وَافِرٍ

Prema predanju koje počinje od Osman ibn Affana, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najbolji među vama je onaj ko nauči Kur'an i njime poučava druge."

أَفْضَلُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

Prema predanju koje počinje od Ebu Zerra, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ebu Zerre, da poraniš i naučiš jedan ajet iz Allahove Knjige, vrjednije ti je nego klanjati stotinu rekata, a da poraniš i usvojiš neko praktično ili teoretsko znanje, vrjednije ti je nego klanjati hiljadu rekata."

يَا أَبَا ذَرٍّ لَأَنْ تَعْدُو فَتَعَلَّمَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِائَةَ رَكْعَةٍ وَلَا أَنْ تَعْدُو فَتَعَلَّمَ بَابًا مِنَ الْعِلْمِ عَمِلَ بِهِ أَوْ لَمْ يُعْمَلْ خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ أَلْفَ رَكْعَةٍ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko dođe u moju džamiju, prvenstveno s namjerom naučiti nešto korisno ili drugog poučiti, u rangu je borca na Allahovom putu, a ko dođe zbog nečega drugog, u rangu je čovjeka koji gleda kako drugi uživa."

مَنْ جَاءَ مَسْجِدِي هَذَا لَمْ يَأْتِهِ إِلَّا لِخَيْرٍ يَتَعَلَّمُهُ أَوْ يُعَلِّمُهُ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَنْ جَاءَ لِغَيْرِ ذَلِكَ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الرَّجُلِ يَنْظُرُ إِلَى مَتَاعٍ غَيْرِهِ

Vrijednost onoga ko nauči se ne može sasvim potvrditi, dok ne pouči nekoga drugoga. Zato, islam hvali onoga ko druge poučava i saopćava ono što je naučio, jasno ističući da će za to biti dobro nagrađen. To znači kontinuitet znanja i njegovo prenošenje

s generacije na generaciju otkako je Allah stvorio Zemlju. Ovakva ocjena značaja nauke je najbolja.

Prema predanju koje počinje od Zejda ibn Sabita, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Neka Allah učini ozarenim čovjeka koji drugima prenese ono što je čuo od mene. Mnogo je prenositelja znanja koji ga sami ne razumiju; mnogo je prenositelja znanja koji ga dostave onome koji razumije bolje od njih.". U predanju Alija ibn Muhammeda, jednog od prenosilaca ovog hadisa, je dodato: "Srcu muslimana za tri stvari ne treba zamjeriti: za predanost poslu u ime Allaha, za naklonost vođama muslimana i ustrajavanje i privrženost njihovoj zajednici."

نَضَرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مَقَالَتِي فَبَلَّغَهَا فَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ وَرُبَّ حَامِلٍ فِقْهٍ إِلَى مَنْ
هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ زَادَ فِيهِ عَلَيَّ بِنُ مُحَمَّدٍ ثَلَاثَ لَا يُغَلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ إِخْلَاصُ الْعَمَلِ
لِلَّهِ وَالنُّصْحُ لِأَيِّمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَلِزَوْجِهِمْ جَمَاعَتِهِمْ

Prema predanju koje počinje od Enasa, r.a., Ibn Madže prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ko nekoga nečemu pouči, pripast će mu nagrada onoga ko po tome postupa, ništa manja od nagrade onom ko po tome postupa."

مَنْ عَلَّمَ عِلْمًا فَلَهُ أَجْرٌ مِمَّنْ عَمِلَ بِهِ لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najbolja sadaka je kad čovjek nečemu nauči muslimana koji će kasnije poučiti drugog brata muslimana."

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dobra djela, koja će se vjerniku priključiti na Sudnjem danu, se sastoje iz: znanja koje je stekao i širio ga, dobrog djeteta koje je iza sebe ostavio, mushafa koji je ostavio u nasljedstvo, džamije koju je sagradio, kuće koju je sagradio za putnike namjernike, izvora koji je kultivirao, sadake koju je za dobrog zdravlja odvojio od svoje imovine i dao za života. To će mu se priključiti nakon smrti."

إِنَّ بِمَا يَلْحَقُ الْمُؤْمِنَ مِنْ عَمَلِهِ وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَّمَهُ وَنَشَرَهُ وَوَلَدًا صَالِحًا
تَرَكَهُ وَمُصْحَفًا وَرِثَةً أَوْ مَسْجِدًا بَنَاهُ أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بَنَاهُ أَوْ نَهْرًا أَجْرَاهُ أَوْ صَدَقَةً
أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ يَلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ

Znanje, učenje i poučavanje zajedno počivaju na etici, kao što i etiku oplemenjuju i pročišćavaju od neznanja i egoizma. Nema dobro uspostavljene moralnosti koja zna za Ispravan put, osim ako počiva na znanju i po njemu se ravna.

Etička odmjerenost koja vodi ka društvenoj odmjerenosti ne donosi plod, ukoliko u njoj ne sudjeluje znanje, budući da znanje svakom čovjeku jasno govori da mu je to i to dužnost, da je nešto korisno, nešto štetno, nešto zabranjeno. I ne samo to, već se ni Allaha ne umije kako treba bojati, niti se prema Njegovim zakonima vladati, niko osim onih koji su učeni: *Allaha se boje od robova Njegovih – učeni*.¹³² Prihvatanje vrijednosti, koje islam preporučuje, i odbacivanje prostakluka, koje islam zabranjuje, zahtijeva od muslimana znanje koje mu razum i srce ispunjava zadovoljstvom, a preko udova se manifestira kao rad i djelovanje.

Ako su ciljevi i interesi ljudi u vjeri i ovom svijetu zajedno, moglo bi se shvatiti da su vjera i ovaj svijet prava mjera ljudskog života, budući da je ovaj svijet, kao što već znamo, oranica za Budući svijet. Ovaj svijet se ne može odvojiti od vjere, a ako do toga dođe, ljudi se prepiru i sukobljavaju. Ako je to tako, etika koju pruža islam, jeste ono što otklanja to prepiranje i sukobljavanje.

Takva islamska etika, nužno, počiva na znanju, učenju i poučavanju, a to je ono što nas vodi k zadovoljstvu Uzvišenog Allaha.

2. Vjerovanje

Vjerovanje uopće je ono što se zamišlja u duši, u šta, u načelnom smislu, nema sumnje, a *vjerovanje kao stav u vjeri* je ono što se smatra uvjerenošću, bez djelovanja, kao što je uvjerenost da Uzvišeni Allah postoji i da je On slao Svoje poslanike.

¹³² *Kur'an, Fātir, 28.*

Vjeronanje muslimana počiva na onom što mu propisuje razum i tradicijsko predanje, to jest na onom što mu propisuje zdrav razum i mudri vjerezakon. Temelj tog vjeronanja je: "Nema boga osim Allaha, Muhammed je Allahov rob i poslanik". To očitovanje obuhvaća dva veličanstvena uporišta u vjeronanju muslimana, a to su:

1. Potvrđivanje Allahovoga postojanja, utvrđivanje Njegovih atributa i Njegovog djela;

2. Potvrđivanje istinitosti Allahovog Poslanika, s.a.v.s., vezano za sve što je on dostavio od njegovog Gospodara.

Ovakvo zdravo vjeronanje, postavljeno na dva tako veličanstvena temelja, jeste srčika islama koja izvire iz vjeronanja, a vjeronanje ima osnovne temelje na kojima počiva, bez kojih ne bi bilo to što jeste, a to su:

a) vjeronanje u Uzvišenog Allaha i spoznavanje Njegovog Bitka, Njegovih atributa i Njegova djelovanja;

b) vjeronanje da Allah ima svoje meleke kojima izdaje zapovijed da Njegovim poslanicima dostave sve što im On želi dostaviti;

c) vjeronanje da Allah ima knjige koje je slao i objavljivao nekim Svojim poslanicima, a.s;

d) vjeronanje da je Allah slao Svoje poslanike i da je njihov pečat Muhammed, s.a.v.s;

e) vjeronanje u Sudnji dan i proživljenje, okupljanje, polaganje računa i dobijanje zaslužene nagrade;

f) vjeronanje da sve što se dešava, dobro i zlo, biva Allahovim određenjem.

Vjeronanje u Uzvišenog Allaha podrazumijeva spoznavanje Njegovoga Bitka i postojanja. Najpouzdanije od čega treba tražiti dokaz o postojanju Uzvišenog Allaha, jeste zdrav razum i mudri vjerezakon. Uzvišeni Allah kaže: *Stvaranje nebesa i Zemlje, smjena noći i dana, lađa koja morem plovi s korisnim tovarom za ljude, kiša koju Allah pušta s neba pa tako u život vraća zemlju nakon mrtvila njezina – po kojoj je rasijao svakojaka živa bića, promjena vjetrova,*

*oblaci koji između neba i Zemlje lebde – doista su dokazi za one koji imaju pameti.*¹³³

Znanje o Allahu, da je On vječan, nema početka, već je On na početku svega, prije svega što je i bilo i što sada jeste, jer kad bi On bio nešto što je uspostavljeno, bio bi Mu nužan uspostavitelj, a Njegovom uspostavitelju bi bio nužan uspostavitelj, a njemu uspostavitelj i tako do u beskonačnost.

Znanje da je Uzvišeni – u svom postojanju praiskonski, Onaj koji nema početka – vječan, Onaj koji nema kraja. Onome čemu je utvrđena vječnost, nelogičan je nestanak. Kad bi ono imalo svršetak, odnosno kraj i nestanak, na tome bi se zasnivalo nešto što bi bilo neistinito i nelogično, jer ono što nestaje, može nestati samo po sebi ili zbog nečega što mu je oprečno. Kad bi bio moguć nestanak nečemu za šta se može pretpostaviti da traje samo po sebi, bilo bi moguće pretpostaviti da to, samo po sebi, i nestane, a to je obično naklapanje. Ukoliko nestaje po nečemu što mu je oprečno, a ako je to oprečno nešto vječno i bespočetno, nije objektivno ni da s njim vječno postoji, unatoč vječnosti oprečnoga na koju smo naprijed ukazivali, jer kako može vječno postojati ukoliko je pored njega ono što mu je oprečno. I sama pomisao da je stvoreno to što je oprečno, nelogična je, jer nešto što je stvoreno, u svojoj oprečnosti onom što je vječno, ne može biti bitnije od vječnoga, da bi mu zbog oprečnosti okončalo postojanje.

Treba znati da On, neka je Uzvišen, nije privržen nekom mjestu, jer je privrženost mjestu svojstvena stvorenim stvarima, a Uzvišeni Allah je vječan, na početku svega – kako smo naprijed isticali. Treba znati i da On, neka je Uzvišen, nije organizam sastavljen iz organa, jer kad bi bio organizam, bio bi privržen nekom mjestu, budući da je to nešto karakteristično organizmu. Treba znati da On nije nešto stvoreno i položeno u tijelo ili stanje tijela, jer je tijelo stvoreno i privrženo nekom mjestu. Uzvišeni Allah je vječan i nije organizam vezan za neko mjesto, kako smo naprijed rekli. Treba znati da je On nepodložan određivanju prema stranama. Sve te oznake mjesta: *gore, dolje, desno, lijevo, naprijed, nazad*, zajedno su nešto što je On stvorio.

¹³³ *Kur'an, Al-Baqara*, 164.

Kad je stvorio čovjeka, stvorio ga je s glavom *gore*, nogama *dolje*, desnim udovima *desno*, lijevim *lijevo*, s grudima *naprijed* i leđima *nazad*. Kad bi Allah bio podložan određivanju prema stranama, bio bi akcidentalan, kao i čovjek. Treba znati da On "sjedi" na Svom prijestolju na način koji ničim ne negira Njegovu uzvišenost, niti u bliskost s Njim dovodi išta po čemu se opisuje nešto što je stvoreno i prolazno. Treba znati da će Njega, bez određenosti organizmom i stranom, vjernici vidjeti na Sudnjem danu, u skladu s Njegovim riječima: *Tog dana će neka lica blistava biti, u Gospodara svoga će gledati.*¹³⁴ Međutim, na ovom svijetu, niko Ga ne može vidjeti, u skladu s njegovim riječima: *Pogledi do Njega ne mogu doprijeti, a On do pogleda dopire; On je milostiv i upućen u sve.*¹³⁵ Treba znati da je On jedan i da nema druga, jedinstven bez premca, Koji jedini stvara i kreira, Kojem ništa slično nema da bi se s Njim izjednačilo, niti Njemu oprečno da bi s Njim došlo u koliziju, u skladu s Njegovim riječima: *Da Zemljom i nebesima upravljaju drugi bogovi, a ne Allah, poremetili bi se.*¹³⁶

Vjerovanje u Uzvišenog Allaha zahtijeva i da se spoznaju Njegova svojstva, to jest da se zna da je On Tvorac ovog svijeta, Svemoćan, Koji je svijet stvorio na najljepši način. Logički dokaz tome je ravnoteža u njemu, koja, kad bi popustila, svijet bi se odjednom razorio. Uzvišeni Allah je u svemu tome bio Moćan, onako kako o tome kaže: *On sve može.*¹³⁷

Treba znati da On zna i svojim znanjem obuhvaća sve što postoji, da Njegovom znanju ne izmiče ništa ni veličine atoma, ni na Zemlji ni na nebu, u skladu s Njegovim riječima: *I samo On sve zna.*¹³⁸ te Njegovim riječima: *A kako i ne bi znao Onaj koji stvara, Onaj koji sve potanko zna, koji je o svemu obaviješten.*¹³⁹

Treba znati da je On živ, jer je Tvorac svijeta, Koji svojim znanjem obuhvaća sve, nužno živ, a ako bi se pretpostavilo da On

¹³⁴ *Kur'an, Al-Qiyāma, 22-23.*

¹³⁵ *Kur'an, Al-An'am, 103.*

¹³⁶ *Kur'an, Al-Anbiya', 22.*

¹³⁷ *Kur'an, At-tag'Ebūn, 1.*

¹³⁸ *Kur'an, Al-An'am, 101.*

¹³⁹ *Kur'an, Al-Mulk, 14.*

tako Svemoćan i sveznajući nije živ, to bi onoga ko to pretpostavlja odvelo u nesuvislost. Uzvišeni kaže: *Allah je – nema boga osim Njega – Živi i Vječni. Ne obuzima ga ni drijemež ni san.*¹⁴⁰

Treba znati da On radi po svojoj volji. Sve što postoji izvire iz Njegove volje i htijenja. On je Stvoritelj Koji proživljuje, Koji čini sve šta želi. Uzvišeni Allah kaže: *Gospodar tvoj, zaista, radi ono što želi.*¹⁴¹

Treba znati da On sve čuje i sve vidi, da Njegovom vidu ne promiče ništa, čak ni pomisli, niti najskrovitije primisli, a Njegovom sluhu ne promiče, čak, ni kretanje mrava. Uzvišeni kaže: *Allah sve čuje i sve vidi.*¹⁴²

Treba znati da On govori Svojim govorom, u kojem nema glasa, niti slova, niti išta slično govoru drugih, da je taj govor imanentan samo Njemu, neka je Uzvišen, da je praiskonski. Njegova svojstva su praiskonska. Da nije tako, On bi bio akcidentalan. Uzvišeni kaže: *Allah je sigurno s Musaom razgovarao.*¹⁴³

Treba znati da je Allahovo znanje vječno, da On po Svojoj naravi i svojstvima zna uvijek i sve što je stvorio, bez razlike u tome da li se radi o prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti. Uzvišeni kaže: *Allah, zaista, sve dobro zna!*¹⁴⁴

Treba znati da je Njegova volja vječna, kao što je vječan i Njegov Bitak, te da se ta volja tiče stvaranja stvorenja i vremena stvaranja, u skladu s Njegovim znanjem koje je prethodilo stvaranju. Uzvišeni kaže: *I zaista On može, kada nešto hoće, da samo za to rekne: "Budi!" – i ono bude.*¹⁴⁵

Treba znati da Uzvišeni sve zna po Svome znanju, da je živ na Svoj način, Svemoćan sa Svojom svemoći, da sve radi po Svojoj volji, da govori Svojim govorom, sve čuje na Svoj način, sve vidi na Svoj način, da se ovako može opisati po vječnim svojstvima, te da je naklapanje onih koji kažu: "Sveznajući bez znanja" isto kao kad

¹⁴⁰ *Kur'an, Al-Baqara, 255.*

¹⁴¹ *Kur'an, Hūd, 107.*

¹⁴² *Kur'an, Al-Ḥaḡḡ, 75.*

¹⁴³ *Kur'an, An-Nisā', 164.*

¹⁴⁴ *Kur'an, An-Nisā', 32.*

¹⁴⁵ *Kur'an, Yā-sin, 82.*

bi neko rekao: "bogat bez imovine". *Znanje, znalac i ono što se zna* su stalno u pamćenju, međusobno spregnuti, i jedno od drugoga se ne odvajaju.

Vjerovanje u Uzvišenog Allaha podrazumijeva i da se spoznaju Njegova djela. Ona se ne mogu spoznavati, osim ako se zna da je sve, što je na svijetu stvoreno, proizvod Njegovog djelovanja i stvaranja, jer nema drugog stvaraoca osim Njega. Svi ljudi i stvari na svijetu su proizvod Njegovog stvaranja. Sva djela ljudi nastaju Njegovim stvaranjem i zavise od Njegove svemoći. Uzvišeni kaže: *Allah je Stvoritelj svega*,¹⁴⁶ a na drugom mjestu On kaže: *Kad Allah stvara i vas i ono što (vi) radite*.¹⁴⁷

Treba znati da je Uzvišeni Allah jedinstven u stvaranju djela Svojih robova, koja ne izlaze iz okvira činjenice da su definirana ograničenom sposobnošću koja je stečena. Zapravo, Allah je Onaj koji je stvorio i sposobnost i sposobnoga zajedno. Stvorio je i mogućnost izbora i izabranoga zajedno. Ograničena sposobnost je svojstvena čovjeku. Stvaranje je svojstveno Uzvišenom Gospodaru, a nikako čovjeku, po onome što kod Allaha zasluži. Tako je i sa svakim pokretom: stvara ga Gospodar, a čovjeka se tiče po onom što kod Allaha zasluži.

Treba znati da ljudsko djelovanje, iako je to ljudsko stjecanje, u svojoj biti ne izlazi van okvira volje Uzvišenog Allaha, budući da se u Allahovom carstvu ne dešava treptaj oka, niti pomisao, niti gest, a da to ne bude Allahovim određenjem, voljom, željom i moći. Od Njega su i dobro i zlo, koristi i šteta, vjerovanje i nevjerovanje. Dokaz tome su Njegove riječi: *A zar ne znaju vjernici da bi Allah, kad bi samo htio, sve ljude na pravi put uputio?*¹⁴⁸ i Njegove riječi: *A kad bismo htjeli, svakog čovjeka bismo na pravi put uputili*.¹⁴⁹ Ovo su bili dokazi iz predanja.

Što se tiče racionalističkog dokaza o istaknutom, on se sastoji u tome što grijesi, koje Allah osuđuje i ne voli, dolaze od šejtana,

¹⁴⁶ *Kur'an, Al-Zumar*, 62.

¹⁴⁷ *Kur'an, As-Sāffāt*, 96.

¹⁴⁸ *Kur'an, Ar-Rā'd*, 31.

¹⁴⁹ *Kur'an, As-Sağda*, 13.

Allah ga prokleo. U Njegovom carstvu postoji i nešto što On ne voli. To ne znači da je On stvorio nekoga koga ne voli, ko Mu je nepokoran i prema Njemu griješi. To neće reći niko razuman, jer Uzvišeni Allah hoće da postoje zlo i grijesi, ali On ih ne naređuje.

Treba znati da Uzvišeni Allah Svojom voljom stvara i kreira, da On to ne mora. Zapravo, On ništa ne mora. Kad bi On nešto morao, to što bi On morao, bilo bi nešto moćnije i snažnije od Njega, a to bi bila nesuvislost.

Treba znati da su spoznavanje Uzvišenog Allaha i pokornost Njemu obaveza koju je Uzvišeni Allah propisao Svojim vjerozakonom, a nije obaveza od strane razumskog nahodjenja.

Treba znati da je Uzvišeni Allah poslao Muhammeda, s.a.v.s., kao pečat vjerovjesnika i poslanika, da derogira ranije vjerozakone židova, kršćana i mandejaca, da ga je Uzvišeni Allah podržavao mnogobrojnim nadnaravnostima (mudžiza), kao što je raspolučivanje Mjeseca, kamenčići koji slave Allaha, progovaranje kamile, izviranje vode iz prstiju, te plemeniti Kur'an nadnaravan po izgovoru, značenjima i kazivanjima.

Vjerovanje u Uzvišenog Allaha propisuje i vjerovanje u sve ono šta je Muhammed, s.a.v.s., rekao o Sudnjem danu: u proživljenje i okupljanje, Munkirova i Nekiroya pitanja umrlome u kaburu, kabursko kažnjavanje, vaganje djela, Pravi put, Džennet i Džehennem, Poslanikovo, s.a.v.s., zagovaranje, njegovo vrelo i drugo, povrh vjerovanja i prihvatanja, kao istine, svega što je unio u koncepciju i način života ljudi na ovom svijetu.

Treba vjerovati da je Uzvišeni Allah nekim poslanicima objavljivao Knjige. Takve Knjige su one koje se spominju u plemenitom Kur'anu, kao što su: Ibrahimovi Suhufi, Tevrat, Zebur, Indžil, te da je posljednja među njima najpotpunija, za koju se Allah obavezao da će je čuvati od iskrivljavanja, dodavanja, oduzimanja i nepravilnog prepisivanja, a to je plemeniti Kur'an.

Treba vjerovati u Allahovo određenje i biti njime zadovoljan, bez obzira na to da li bilo dobro ili zlo, jer vjerovanje u određenje je ono što čovjeka zaklanja ispred zapadanja u gnjev, negodovanje,

očajanje, žalost, tugu i slične slabosti koje dokazuju slabost vjerovanja u Allahovo određenje.

Nakon svega, rekli bismo da je vjerovanje u pojedinosti o kojima smo uopćeno govorili,¹⁵⁰ osnovni temelj na kojem počiva etika. Svaka moralnost koju na činjenje ili ostavljanje nečega ne pokreće zdravo vjerovanje poremećena je i nedovoljna da čovjeku ostvari sreću na ovom svijetu, a kamoli na Budućem, te kao takva zasigurno ne može ni društvu ostvariti bilo kakav mir i sigurnost.

Zbog toga oplemenjivanje morala, u islamu, počiva prvenstveno na vjerovanju i znanju, a, pored njih, i na još nekim stubovima.

3. Ibadet

Ibadet može biti samo Allahu i nikome više, jer je to potpuno samopotčinjavanje. Potpunog samopotčinjavanja nije dostojan niko, osim onoga kome su svojstvene savršene vrline, a to je Uzvišeni Allah. Uzvišeni Allah kaže: *Gospodar tvoj zapovijeda da samo Njega obožavate.*¹⁵¹

Ibadeta ima dvije vrste:

Prisilni ibadet. On se odnosi na životinje, biljke, neživu prirodu i sve drugo u carstvu Uzvišenog Allaha, kao što se to jasno vidi iz Njegovih riječi: *Allahu se pokorava sve što je na nebesima i na zemlji, htjeli ili ne htjeli, a i sjene njihove, ujutru i u sumrak.*¹⁵² Pokoravanje (sedžda), u ovom ajetu, je ibadet, po tome što je ono samopotčinjavanje, skrušenost i mirovanje. Tako postupati prema Allahu, prisiljeno je sve što postoji.

Izborni ibadet. On se, iz reda svih Allahovih stvorenja, tiče jedino čovjeka. Izbornim ibadetom čovjek može zaslužiti nagradu. Allah je ljudima ovakav ibadet naredio riječima: *O ljudi, obožavajte Gospodara svoga, koji je stvorio vas i one prije vas, da biste se kazne*

¹⁵⁰ Ovdje, o vjerovanju ne možemo opširnije govoriti zbog koncepcije knjige, budući da smo tome punu pažnju posvetili u djelu *Fiqh al-aqida al-islamiyya* koje još nije štampano.

¹⁵¹ *Kur'an, Al-Isrā'*, 23.

¹⁵² *Kur'an, Ar-Ra'd*, 15.

sačuvali,¹⁵³ kao i riječima: *Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte!*¹⁵⁴

Ibadeti, u islamu, su mnogobrojni. Neke je propisao Uzvišeni Allah, a neke je svojom praksom (sunnetom) uspostavio Vjerovjesnik, s.a.v.s. Cilj i jedne i druge vrste je jačanje veze čovjeka sa Stvoriteljem radi okretanja Njemu, zadobijanja Njegove ljubavi, te da bi čovjek bio zadovoljan Stvoriteljevim određenjem.

Iz reda takvih ibadeta, ovdje ćemo zahvatiti čistoću, dva očitovanja, namaz, zekat, post, hadž, učenje plemenitog Kur'ana, zikrove i svakodnevne neobavezne namaze. O svima njima ćemo, uz Allahovu pomoć, govoriti ukratko, u mjeri koju dopušta njihovo mjesto u ovoj knjizi.

* Čistoća. Čistoće u islamu ima dvije vrste: čistoća tijela i čistota duše. Na ova dva značenja je zasnovan opći smisao ajeta u kojima se, u različitim prilikama, navodi riječ *čistoća*.

Uzvišeni Allah kaže: *Džamija čiji su temelji, već od prvog dana, postavljeni na strahu od Allaha zaista više zaslužuje da u njoj obavljaš molitvu. U njoj su ljudi koji vole da se često peru, a Allah voli one koji se mnogo čiste.*¹⁵⁵

Prema predanju koje počinje od Ebu Malika al-Ešarija, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čišćenje je pola vjerovanja.". Čišćenje, ovdje, znači čistoću tijela i duše, odnosno vanjsku i unutarnju čistoću. Vanjština se čisti od nečistoća, prljavštine i otpadaka, uz održavanje lične higijene prirodene čovjeku (sunan al-fitra).¹⁵⁶

¹⁵³ *Kur'an, Al-Baqara*, 21.

¹⁵⁴ *Kur'an, An-Nisā'*, 36.

¹⁵⁵ *Kur'an, At-Tawba*, 108.

¹⁵⁶ U održavanje lične higijene, koja je prirodena ljudskoj vrsti, spadaju sljedeći postupci: 1) sunećenje, 2) uklanjanje dlaka sa stidnih mjesta, 3) čupanje dlaka pod pazusima, 4) rezanje noktiju, 5) rezanje i skraćivanje brkova, 6) skraćivanje brade, 7) skraćivanje kose, 8) održavanje sijedih vlasi u kosi (muškarcu i ženi), te u bradi (muškarcu), 9) bojenje sijedih vlasi knom, crvenom i žutom bojom i 10) mirisanje mošusom ili sličnim mirisima.

Čistota unutrašnjosti zahtijeva čišćenje organa od grijeha i prestupa, čišćenje srca od pokuđenih i ružnih svojstava i iskvarenih vjerovanja.

* *Dva očitovanja.* To su očitovanje da “nema boga osim Allaha” i da “je Muhammed Allahov poslanik”, odnosno, izgovaranje dvaju očitovanja i postupanje u skladu s onim šta ona podrazumijevaju. Ta očitovanja su, štaviše, prvi stupanj vjerovanja i uvjet ulaska u islam. Tako ih je Vjerovjesnik, s.a.v.s., komentirao kad ga je Džibril, a.s., pitao, šta je islam, odgovorivši: “Islam je da očituješ da nema boga osim Allaha i da je Muhammed Allahov poslanik.”¹⁵⁷ Smisao očitovanja nije u samome izgovaranju, već u tome da ono bude popraćeno djelom i praktičnom primjenom, da bi ta dva očitovanja pružila cjelokupnu koncepciju života.

* *Namaz.* Namaz je stub ili potpora vjere. On je vjerniku molitva propisana u određenim vremenima. Uzvišeni Allah kaže: ... *jer vjernicima je propisano da u određeno vrijeme molitvu obavljaju.*¹⁵⁸ Uzvišeni kaže: ... *molitva, zaista, odvraća od razvrata i svega što je ružno.*¹⁵⁹

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Šta mislite kada bi pred vratima nekoga od vas proticala rijeka u kojoj bi se kupao svaki dan? Da li biste kod njega mogli naći prljavštinu?”. Na njihov odgovor: “Ne bismo.”, uzvratilo je: “To je primjer pet namaza kojima Allah briše grijeha.”.

أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهْرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلُّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ هَلْ يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ قَالُوا لَا يَبْقَى مِنْ دَرَنِهِ شَيْءٌ قَالَ فَذَلِكَ مَثَلُ الصَّلَاةِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللَّهُ بِهِنَ الْخَطَايَا

Prema predanju koje počinje od Enesa, r.a., Taberani, u djelu *Al-Awsat*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko susretne Allaha, a propuštao je namaze, Allah neće obratiti pažnju na druga njegova dobra djela."

¹⁵⁷ Hadis prenosi Muslim prema predanju koje počinje od Abdullāha ibn Ōmera, r.a. (*Kitāb al-imān*)

¹⁵⁸ *Kur'an, An-Nisā'*, 103.

¹⁵⁹ *Kur'an, Al-Ankabut*, 45.

من لقي الله وهو مضيع للصلاة لم يعبا الله بشيء من حسناته

Dva navedena hadisa se tiču propisanih namaza. Međutim, postoje neobavezni namazi, a to su sunneti, bez obzira na to da li su pritrđeni uz obavezne namaze ili u određenim vremenima – kao što su prijepodnevni (duha) i teravih-namaz – koje je Vjerovjesnik, s.a.v.s., redovno obavljao ili nepritrđeni – uopćeno iskazivanje pokornosti Allahu – koje Vjerovjesnik, s.a.v.s., nije redovno obavljao.

Uopćeno gledano, neobavezni namazi su mnogobrojni:

- koji se obavljaju poslije ili prije obaveznih propisanih namaza;
- prijepodnevni namaz, vitr-namaz, kasni noćni namaz i drugi;
- koji se i danju i noću obavljaju određenim danima u sedmici;
- godišnji namazi, kao što su dva bajrama i teravih-namaz;
- namaz koji se obavlja prilikom pomračenja Sunca i Mjeseca i radi neke potrebe;
- namaz koji se obavlja kad se Uzvišeni Allah moli za kišu.

* Zekat. On je jedan od stubova islama. Uzvišeni Allah kaže: *Molitvu obavljajte i zekat dajite.*¹⁶⁰ Uzvišeni kaže: *Onima koji zlato i srebro gomilaju i ne troše ga na Allahovom putu – navijesti bolnu patnju.*¹⁶¹

Učenjaci tvrde da trošenje na Allahovom putu u ovom ajetu znači davanje zekata.

Buharija i Muslim od Ebū Zerra, r.a. prenose da je kazivao: “Zastao sam pored Vjerovjesnika, s.a.v.s., dok je sjedio u sjenci Kabe. Kad me je ugledao, rekao je: “Tako mi Gospodara Kabe, oni su na najvećem gubitku.”. Tad sam ga ja pitao: ‘Allahov Poslaniče, koji su to?’. Odgovorio je: ‘Oni koji imaju najviše imovine, osim onih koji kažu ovako, ovako i ovako – ispred sebe, iza leđa, desno i lijevo¹⁶² – a takvih je malo. Nema vlasnika deve, krave, ili brava, koji ne daje zekat, a da mu na Sudnjem danu neće doći veće i deblje od tih koje ima, da ga bodu rogovima i gaze papcima, tako da, tek što se izbavi ispred jednoga, napadne ga drugo, sve dok se ne presudi među ljudima.”.

¹⁶⁰ *Kur'an, Al-Baqara*, 43.

¹⁶¹ *Kur'an, At-Tawba*, 34.

¹⁶² Tj. koji dijele na sve strane.

U zekat spada i milostinja za ramazanski bajram (šādākatul-fitṛ). Ona je dužnost svakom muslimanu kojem, do noći uoči ramazanskog bajrama, pretekne dobara preko potreba da prehranjuje sebe i one koje je dužan izdržavati, koja se ispunjava davanjem iznosa u vrijednosti jednoga osrednjeg obroka izdvojenog iz raspoloživih namirnica.

Zekata ima dvije vrste: zekat na imovinu i sadaka za ramazanski bajram. To je čišćenje duše od bolesti škrtosti i davanja prednosti vrijednijoj nagradi kod Allaha na Sudnjem danu onome ko Ga vjeruje i pridržava se Njegova zakona.

Među lijepe postupke, uz davanje zekata, spadaju blagovremenost i davanje u tajnosti, saglasno riječima Uzvišenoga: *Ali je za vas bolje ako dajete siromasima kad niko ne vidi ...*¹⁶³ Međutim, može biti poželjno i da se javno pokaže, ako je to sa željom da se drugi za tim povedu. Uzvišeni Allah kaže: *Lijepo je kad javno dajete milostinju, ali je bolje ako je dajete kad niko ne vidi...*¹⁶⁴ i bez prigovaranja ikome, u skladu s riječima Uzvišenoga: *Ne kvarite svoju milostinju prigovaranjem i uvredama...*¹⁶⁵ i da je smatra neznatnim, jer kada bi držao da je ona značajna ponio bi se i umislio sa njom. Svako umišljanje vodi propasti. Kaže se da kada se čin pokornosti vidi malim, on je kod Allaha velik, a da nepokornost kada god se vidi velikom, kod Allaha je mala. Ponekad se kaže i: "Dobročinstvo se upotpunjuje s tri stvari: umanjivanjem značaja, blagovremenošću i tajnošću".

Među lijepe postupke prilikom davanja zekata spada i to da se iz imovine daje najbolje i najdraže, te da se daje pokornima, onima koji ne mare za ovaj svijet i ne traže.

Povezanost zekata sa etikom je očigledna, takva da joj nije potreban nikakav komentar, a kamoli uvjeravanje. Onaj ko ga daje, ispunjava Allahovu zapovijed kojom otklanja nečiju potrebu, a to je jedna poželjna osobina. Davalac je dostojan pozicije čovjeka s kojim je Uzvišeni Allah zadovoljan.

¹⁶³ *Kur'an, Al-Baqara, 271.*

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Kur'an, Al-Baqara, 264.*

* *Post.* Allah ga je muslimanima propisao, kao što je propisivao i ranijim vjernicima. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici! Propisuje vam se post, kao što je propisan onima prije vas, da biste se grijeha klonili.*¹⁶⁶

Post je četvrtina cjelokupnog vjerovanja. Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Post je pola strpljivosti."¹⁶⁷ Ebū Nuaym, u svom djelu *Al-Hilya*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Strpljivost je pola vjerovanja.". Ova dva hadisa zajedno potvrđuju da je post četvrtina vjerovanja.

Naši raniji učenjaci su za post govorili da ga imaju tri vrste i ranga:

1) post u općem smislu (suzdržavanje stomaka i spolnih organa od prohtjeva);

2) post u posebnom smislu (suzdržavanje sluha, vida, jezika, ruku, nogu i ostalih organa od grijeha);

3) post s nadasve posebnim smislom u vjeri (suzdržavanje srca od svih niskih želja i misli o ovosvjetskim dobrima, od razmišljanja o bilo čemu osim o Uzvišenom Allahu).

Post kao stroga dužnost je post tokom mjeseca ramazana.

Neobavezni post (ṣawm nāfila) je kad se posti jedan dan, a mrsi drugi, kad se posti jedan dan, a mrse dva, ili kad se poste ponedjeljak i četvrtak svake sedmice ili tri dana od svakog mjeseca, a da bude u saglasnosti s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., sunnetom.

Povezanost posta s etikom je jedna čvrsta, svakome poznata spregnutost. Post je disciplina, kontrola nad prohtjevima stomaka i spolnih organa, a ujedno i disciplina koja se uvodi organima da se spriječe u činjenju grijeha. Etika u svome pravom tumačenju nije ništa drugo nego disciplina u ponašanju, kontrola i prečišćavanje strasti.

* *Hadž.* Hadž je jedan od stubova islama. To je ibadet koji se izvršava jednom za ljudskog života, upotpunjenje islama, usavršavanje vjerovanja. Uzvišeni Allah kaže: *Sada sam vam vjeru vašu usavršio i blagodat Svoju prema vama upotpunio i zadovoljan sam da vam islam*

¹⁶⁶ *Kur'an, Al-Baqara*, 183.

¹⁶⁷ Tirmizija, *Sahib, Ad-du'a*,

bude vjera,¹⁶⁸ a na drugom mjestu Uzvišeni kaže: *Hodočastiti Hram dužan je, Allaha radi, svaki onaj koji je u mogućnosti.*¹⁶⁹

Prema predanju koje počinje od Ebū Hurejre, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kad neko umire, a da nije obavio *hadž*, neka umre kao židov ili kao kršćanin, kako god odabere."

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Al-Buhari i Muslim prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko hodočasti Hram, a ne imadne snošaja sa ženom i ružnih riječi, izlazi od grijeha čist, kao što je bio na dan kad ga je majka rodila."

Uz ispunjenje uvjeta i sastavnih dijelova, *hadž* podrazumijeva i mnogobrojne lijepe postupke. Jedna od najvažnijih vidljivih radnji, vezanih za *hadž* kao uvjet, jeste da se zanjieti s pokajanjem, otkloni sve što je nepravedno, izmire dugovanja, da se do povratka s *hadža* obezbijede sredstva za izdržavanje svih koje je dotična osoba dužna izdržavati, izvrše sve ugovorene obaveze, sa sobom ponese novčani iznos iz kojeg se može nešto predvidjeti i za dijeljenje siromasima. Hadžija je dužan sebi naći druga za *hadža* i prilikom polaska na *hadž* klanjati dva rekata.

Svaki temeljni dio *hadža* ima sebi svojstvene lijepe postupke. Uzor za ugledanje prilikom ispunjenja uvjeta, temeljnih dijelova i lijepih postupaka prilikom *hadža* treba nam biti ono što je Vjerovjesnik, s.a.v.s., izvršavao prilikom Oprosnog *hadža*. Zato se u fikhu mogu naći, posebno, mnoge pojedinosti.

Umra je mali *hadž*. Ona, također, podrazumijeva svoje uvjete, temeljne dijelove i lijepe postupke. Međutim, od *hadža* se razlikuje po mnogim stvarima, a najvažnije je to što je *hadž* vremenski određen u mjesecima *hadža*, a *umra* je dozvoljena u svako doba godine. Pojedinosti vezane za *umru*, njeni uvjeti i lijepi postupci su, također, jasno izloženi u fikhskoj literaturi.

Povezanost *hadža* i *umre* s etikom je jasna. Hadžija, koji se upućuje u Allahov Hram, izvršava obrede, otklanja sve nepravedno, izmiruje dugove, osoba je koja društvu, u kojem živi, pruža vrijedne

¹⁶⁸ *Kur'an, Al-Mā'ida*, 3.

¹⁶⁹ *Kur'an, Āli Imrān*, 97.

usluge. Ako *hadž* obavi s takvim nijetom i takvim lijepim postupcima, s *hadža* se vraća čist od grijeha, kao što je bio na dan kad ga je majka rodila. Tako povećava rastojanje između sebe i grijeha i prestupa, a to je čišćenje društva od istih. Dovoljno nam je što se time ostvaruje jedna vrijedna etička radnja.

* Učenje Kur'ana. Uzvišeni Allah, za plemeniti Kur'an, kaže: *Mi, uistinu, Kur'an objavljujemo i zaista ćemo Mi nad njim bdjeti!*¹⁷⁰

Islamski učenjaci su, u vezi ovog ajeta rekli: "Način njegovog čuvanja, u srcima i Mushafima, jeste u stalnom učenju i neprestanom izučavanju, zajedno s izvršavanjem lijepih postupaka i uvjeta koje učenje zahtijeva."

Prema predanju koje At-Ṭaberānī bilježi, u djelu *Al-Muḡam al-kabīr*, prenosi se da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko uči Kur'an, a nakon toga mu se učini da je nekome dato više nego njemu, obezvrijedio je ono što Allah nemjerivo vrjednovao."

Prema predanju koje počinje od Ebū Seīda Al-Ḥudrīja, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Koga učenje Kur'ana zabavi, pa ne dođe moliti me da za njega činim dovu, ja ću mu dati najveću nagradu koja pripada zahvalnima."

Učenje plemenitog Kur'ana treba biti praćeno mnogim lijepim postupcima, od kojih navodimo:

- da učač ima abdest, da je smiren i da se okrene prema kibli;
- da cijeli Kur'an prouči za najduže mjesec, a najkraće tri dana;
- najpreporučljivije prosječno vrijeme je da se sedmično završava učenje sedam *hizbova*, kako su praktikovali ashabi, r.a.;
- da uči lijepo i pravilno, da plače dok uči;
- da vodi računa o propisima ajeta, kao što je *sedždetut-tilaveh*;
- da traži utočište kod Allaha, Koji sve čuje i sve zna, od prokletog šejtana;
- da uči glasno toliko da čuje samog sebe;
- da uči što može ljepše i tačnije.

¹⁷⁰ *Kur'an, Al-Ḥiḡr*, 9.

Muslimanima je poznato da je učaj Kur'ana na primanju kod Uzvišenog Allaha, da poruke plemenitoga Kur'ana podstiču lijepa etička obilježja, a zabranjuje ružna, što učača – ukoliko udovolji jednome i drugome – izvodi na najvišu razinu etike, takvu s kojom je Allah, uistinu, zadovoljan.

Zikr i dova. I jedno i drugo su zikr Uzvišenome Allahu. U islamskom ummetu je usaglašen stav većine da nakon učenja plemenitoga Kur'ana nema ibadeta koji se obavlja jezikom vrjednijega od zikra, isticanja svojih potreba Uzvišenom Allahu dovom samo Njemu. Uzvišeni Allah kaže: *Sjećajte se vi Mene, i Ja ću se vas sjetiti,*¹⁷¹ zatim: ... često Allaha spominjite i hvalite.¹⁷² Uzvišeni kaže: ... za one koji i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju,¹⁷³ a na drugom mjestu Uzvišeni kaže: *A kada molitvu završite, Allaha spominjite, i stojeći i sjedeći i ležeći.*¹⁷⁴

O dovi govore Njegove riječi: *A kada te robovi Moji za Mene upitaju, Ja sam, sigurno, blizu: odazivam se molbi molitelja kad me zamoli.*¹⁷⁵ Uzvišeni Allah na drugom mjestu kaže: *Gospodar vaš je rekao: "Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!"*¹⁷⁶

Zabilježeni su mnogobrojni hadisi koji govore o zikru, među njih spadaju i sljedeći:

Prema predanju koje počinje od Muāza ibn Džebela, r.a., Taberani prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čovjek ne može uraditi ništa što ga može uvjerljivije izbaviti od Allahove kazne nego spominjanje Uzvišenog Allaha." Kad su prisutni upitali: "Allahov Poslaniče, zar ni borba na Allahovom putu?" – odgovorio je: "Ni borba na Allahovom putu, osim kad sabljom razmahuješ dok je ne slomiš jednom, pa još jednom, pa još jednom."

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija i Muslim prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišeni

¹⁷¹ Kur'an, Al-Baqara, 152.

¹⁷² Kur'an, Al-Ahzāb, 41.

¹⁷³ Kur'an, Āli Imrān, 191.

¹⁷⁴ Kur'an, An-Nisa', 103.

¹⁷⁵ Kur'an, Al-Baqara, 186.

¹⁷⁶ Kur'an, Ġāfir, 60.

Allah kaže: ‘Ja sam kod pomisli Mog roba o Meni. Kad Me Moj rob spomene u sebi, Ja njega spomenem u sebi. Kada Me spomene pred skupom, Ja ću se njega sjetiti pred skupom većim od njegovog. Kad se on Meni približi za pedalj, Ja ću se njemu približiti za dužinu jedne ruke (aršin), a kad se on Meni primakne za aršin, Ja ću njemu za hvat dvije ruke. Ako on prema Meni krene, Ja ću prema njemu požuriti.’. Požurivanje znači brzinu odziva.

يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَالٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَالٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشِبْرِ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا وَإِنْ أَتَانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرُولًا

Zikra ima mnogo vrsta, a jedna od njih je:

Tablil – izgovaranje riječi *La ilabe illallah*.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija i Muslim prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko izgovori: *La ilabe illallah wahdehu la šarike lehu, lehul-mulku we lehul-hamdu we huwe `ala kulli šey'in qadir* u jednom danu po stotinu puta, imat će nagradu u visini deset oslobođenih robova, bit će mu upisano stotinu dobrih, a izbrisano stotinu loših djela. Bit će zaštićen od šejtana toga cijelog dana sve dok ne omrkne. Niko neće biti nagrađen bolje od njega, osim onoga ko je uradio više od toga.”.

مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ كَانَتْ لَهُ عِدَّةٌ عَشْرٍ رِقَابٍ وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ وَوُحِّيتَ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ وَكَانَتْ لَهُ حِزْرًا مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمِيسِيَ وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ إِلَّا أَحَدٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ

Tasbiḥ – izgovaranje riječi *Subhanallah*.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija i Muslim prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko izgovori: *Subhanallahi we bihamdih* stotinu puta dnevno, grijeha će biti oslobođen kad bi ih imao kao morske pjene.”.

مَنْ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ حُطَّتْ خَطَايَاهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ

Prema predanju koje počinje od Sumare ibn Džandaba, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik rekao: “Najdraže riječi Allahu su: *Subhanallah*, *Al-Hamdu lillah*, *La ilahe illallah*, *Allahu ekbar*. Svejedno je s kojim ćeš započeti.”

أَحَبُّ الْكَلَامِ إِلَى اللَّهِ أَرْبَعٌ سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ لَا يَضُرُّكَ
بِأَيِّهِنَّ بَدَأْتَ

Prema predanju koje počinje od Musaba ibn Sada koji predaju preuzima od svog oca, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ima li neko od vas ko nije u stanju danas steći hiljadu dobrih djela?”. Upitan: “Kako, Allahov Poslaniče?” – odgovorio je: “Neka čovjek sotinu puta izgovori *subhanallah*, bit će mu upisano hiljadu dobrih djela, ili će biti oslobođen hiljadu loših postupaka.”

عَنْ مُضْعَبِ بْنِ سَعْدٍ حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ
أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَكْسِبَ كُلَّ يَوْمٍ أَلْفَ حَسَنَةٍ فَسَأَلَهُ سَائِلٌ مِنْ جُلَسَائِهِ كَيْفَ يَكْسِبُ أَحَدُنَا
أَلْفَ حَسَنَةٍ قَالَ يُسَبِّحُ مِائَةَ تَسْبِيحَةٍ فَيَكْتُبُ لَهُ أَلْفَ حَسَنَةٍ أَوْ يُحِطُّ عَنْهُ أَلْفَ حَطِيئَةٍ

Tahmid – izgovaranje riječi *Al-Hamdu lillah*.

Prema predanju koje počinje od Ebū Mālika Al-Ešrija, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., govorio: “Čistoća je pola vjerovanja. *Al-Hamdu lillah* popunjava vagu; a *Subhanallah* i *Al-Hamdu lillah* (zajedno) popunit će (ili su ispunile) prostor između neba i Zemlje. Namaz je svjetlost, sadaka dokaz, strpljivost blistav sjaj, Kur'an dokaz u tvoju korist ili protiv tebe. Svi ljudi osviću trgujući dušom, pa je neko otkupi, a neko upropasti.”

الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمَلُّؤُ الْمِيزَانَ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمَلِّانِ أَوْ تَمَلُّ مَا
بَيْنَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالصَّلَاةُ نُورٌ وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ
عَلَيْكَ كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَبَايَعِ نَفْسَهُ فَمُعْتَقُهَا أَوْ مُؤَبِقُهَا

Prema predanju koje počinje od Ebū Zerra, r.a., Muslim prenosi: “Siromasi su rekli Allahovom Poslaniku, s.a.v.s.: ‘Bogati daju darove. Klanjaju kao što i mi klanjamo, poste kao što i mi postimo, potvrđuju se davanjem sadake.’ Poslanik, s.a.v.s., im je uzvratio: ‘Nije li Allah i vama dao čime se možete potvrditi? U svakom *Subhanallah*,

za vas ima izvjesnog davanja sadake, u svakom *Al-Hamdu lillah i La ilahe illallah* davanja sadake, u svakom *Allahu ekbar* davanja sadake, u naređivanju dobra davanja sadake, u zabranjivanju zla davanja sadake. Kad neko od vas supruzi da zalogaj u usta ili ima spolni odnos, to je isto tako davanje sadake.' Na to su ga upitali: 'Allahov Poslanice, kad neko od nas udovolji svojoj strasti, hoće li i u tome imati nagradu?' Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: 'Ako posegne za nečim što je zabranjeno, nije li mu to grijeh?'. Odgovorili su mu: 'Jeste!'. Tad im je odgovorio: 'Isto tako, ako udovolji u nečemu što je dozvoljeno, u tome će imati nagradu.'".

عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالْأَجُورِ يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي وَيَصُومُونَ كَمَا نَصُومُ وَيَتَصَدَّقُونَ بِفُضُولِ أَمْوَالِهِمْ قَالَ أَوْ لَيْسَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ مَا تَصَدَّقُونَ إِنْ بِكُلِّ تَسْبِيحَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلِّ تَكْبِيرَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلِّ تَحْمِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَكُلِّ تَهْلِيلَةٍ صَدَقَةٌ وَأَمْرٍ بِالْمَعْرُوفِ صَدَقَةٌ وَنَهْيٍ عَنِ مُنْكَرٍ صَدَقَةٌ وَفِي بُضْعِ أَحَدِكُمْ صَدَقَةٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيَاتِي أَحَدْنَا شَهْوَتُهُ وَيَكُونُ لَهُ فِيهَا أَجْرٌ قَالَ أَرَأَيْتُمْ لَوْ وَضَعَهَا فِي حَرَامٍ أَكَانَ عَلَيْهِ فِيهَا وَزْرٌ فَكَذَلِكَ إِذَا وَضَعَهَا فِي الْحَلَالِ كَانَ لَهُ أَجْرًا

Što se tiče *dove*, o njoj govore mnogobrojni časni hadisi, a mi ćemo navesti sljedeće:

Prema predanju koje počinje od Numāna ibn Bešira, r.a., autori hadiskih djela, s naslovom *Al-Sunan*, prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dova je ibadet. Zatim je proučio Allahove riječi: *Pozovite Me i zamolite, Ja ću vam se odazvati!*"¹⁷⁷

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Tirmizija prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Uzvišenom Allahu nema ništa časnije od *dove*."

لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الدُّعَاءِ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Al-Buḥārī, u poglavlju *Al-Adab al-mufrad*, prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s.,

¹⁷⁷ *Kur'an, Ġāfir*, 60.

rekao: "Za upućenu dovu, u kojoj se ne traži grijeh ili prekidanje rodbinskih veza, čovjeka muslimana neće zaobići nešto od tri stvari:

- da mu se dova odmah usliša;
- da mu da plodove na Budućem svijetu;
- da od njega bude otklonjeno nešto štetno, srazmjerno težini dove!"

ما من مسلم يدعو ليس بإثم ولا بقطيعة رحم الا أعطاه إحدى ثلاث اما أن يعجل

له دعوته واما أن يدخرها له في الآخرة واما أن يدفع عنه من السوء مثلها

Dova podrazumijeva mnogobrojne lijepe postupke, od kojih ćemo navesti:

- da se za dovu izaberu značajna vremena, kao što je Dan Arefata, mjesec ramazana, petak, kasni ponoćni sati, tj. svitanje;

- da se za dovu koriste posebno prikladne prilike, u skladu s predanjem po kom se nebeska vrata otvaraju kad se sudare redovi u borbi na Allahovom putu, kad pada kiša, prije otpočinjanja klanjanja propisanog namaza. Prema predanju koje počinje od Enesa, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dova, upućena između ezana i ikameta, se ne odbija (الدُّعَاءُ لَا يُرَدُّ بَيْنَ الْأَذَانِ وَالْإِقَامَةِ)";

- da se upućivač dove okrene prema kibli i podigne ruke toliko da mu se vide pazuha;
- da se snizi glas, da se dova izgovara poluglasno;
- da se ne opterećuje rimom u dovi, uz pretjeranu poniznost, skrušenost, žudnju i strah;
- da dova bude kratka i prožeta uvjerenjem u njeno ispunjenje;
- da se u dovi bude ustrajno i da se ponovi tri puta;
- da se dova započinje zikrom;
- da se dova ne započinje traženjem;
- da se, upućivač dove, istinski pokaje i približi Allahu otklanjajući sve nepravčnosti.

U dove se ubrajaju i:

- *ṣalāt i salām* na Vjerovjesnika, s.a.v.s;

- traženje oprostata od Allaha (*istiğfār*);
- svaka dova koju je praktikovao Vjerovjesnik, s.a.v.s;
- svaka dova koju su prakticirali Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., drugovi, r.a.

* Neobavezni ibadeti (*ewrād*).

Ewrād je množina od riječi *wird* (*neobavezni ibadet*) koja ima više značenja, a mi ćemo navesti sljedeća:

- a) izvjesna mjera učenja Kur'ana ili spominjanja Allaha;
- b) jedan dio noći koji čovjek provodi klanjajući;
- c) redovno učenje Kur'ana i slično.

Taberani, u djelu *Al-Kabīr*, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allahu najdraži robovi su oni koji vode računa o Suncu i Mjesecu (radi zikra Uzvišenog Allaha)."

وان أحب عباد الله الى الله لرعة الشمس والقمر يعنى المؤذنين وإنهم ليعرفون يوم

القيامة بطول اعناقهم

Uzvišeni Allah kaže: *Sunce i Mjesec utvrđenim putanjama plove.*¹⁷⁸ Uzvišeni kaže: *Zar ne vidiš kako Gospodar tvoj sjenu rasprostire – a da hoće, ostavio bi je da miruje –, i kako smo uredili da na nju Sunce utiče, a poslije je malo po malo Sebi privlačimo.*¹⁷⁹ Uzvišeni Allah kaže: *On vam je stvorio zvijezde da se po njima u mraku upravljate, na kopnu i moru.*¹⁸⁰

Tradicijski utemeljenih neobaveznih *wirdova* ima dvije vrste:

prvo, *dnevni*, njih je ukupno sedam:

1. između rađanja zore i izlaska Sunca;
2. između izlaska Sunca i podneva;
3. ponavljanje istoga između izlaska Sunca i podneva;
4. između podneva i ikindije;
5. ponavljanje istoga između podneva i ikindije;
6. između ikindije i akšama;
7. ponavljanje istoga između ikindije i akšama;

¹⁷⁸ *Kur'an, Ar-Raḥmān*, 5.

¹⁷⁹ *Kur'an, Al-Furqān*, 45-46.

¹⁸⁰ *Kur'an, Al-An'ām*, 97.

drugo, *noćni*, a njih je ukupno pet:

1. od akšama, pa dok se svijet ne umiri na spavanju;
2. ponavljanje istoga od akšama, pa dok se svijet ne umiri na spavanju;
3. od početka druge polovine noći, pa do rađanja zore;
4. ponavljanje istoga od početka druge polovine noći, pa do rađanja zore;
5. još jedno ponavljanje istoga od početka druge polovine noći, pa do rađanja zore.

Svaki od *dnevnih* i *noćnih wirova* ima svoje vrijednosti. Njihova namjena je osvjetljavana u brojnim časnim hadisima, koje, zajedno s komentarima, možemo naći u bogatoj literaturi posvećenoj zikru i wirovima.¹⁸¹

Najzad, svi ovi ibadeti povezuju vjernika s njegovim Gospodarom, srce mu ispunjavaju vjerovanjem, ruke mu zaklanjaju od posezanja za zlom, pomažu mu da čini dobro i koristi ljudima. Oni svi, skupa i pojedinačno, spadaju u etiku kojoj su jedna od osnova putem koje se islamski moral oplemenjuje.

Odgaj morala, kod mladih ili starih bez razlike, ovdje jasno govori o vrstama ibadeta: čistoći, dva očitovanja, namazu, zekatu, postu, hadžu, zikru, dnevnim i noćnim wirovima koji djetetu, kroz njihovo izvršavanje, pripremaju čistu atmosferu, pošteđenu grijeha, prekršaja i poroka, iscrtavajući mu jasan put sa znamenjem Istine, dobra i Allahove upute.

Tako se, u izgradnji moralnosti pojedinca muslimana, djeteta ili odrasloga, osnove znanja sjedinjuju s osnovama vjerovanja i ibadeta i prate ga sve do njegovog susreta s Uzvišenim Allahom.

Nimalo nećemo pretjerati ako kažemo da ustrajno odgajanje moralnosti, vođeno Pravim, Allahovim putem, na kojem ni ispred sebe ni iza sebe dijete neće vidjeti ništa nevaljalo, jeste ono što društvu

¹⁸¹ Jedno od najboljih takvih djela je *Ḥilya al-awrād wa šī'r al-aḥbār fi talḥīs ad-da'awāt wa al-adkār* (od En-Nevevija, umro 676. h. g.) nekoliko puta objavljivano.

garantira mir, sigurnost, blagostanje i zadovoljstvo Uzvišenog Allaha.

Tokom većeg broja vijekova, islamsko društvo je uživalo vlast pridržavanja islamske etike koja se razlijevala i na društva iz okruženja koja nisu bila prigrllila islam.

Međutim, slika o islamskoj etici se ne može sasvim upotpuniti bez preostalih osnova na koje smo naprijed ukazivali. Zato ćemo govoriti i o njima, o svakoj pojedinačno.

4. Dozvoljeno i zabranjeno

Dozvoljeno (ḥalāl) je ono što Allah dopušta. Temeljno značenje ove riječi je *razvezivanje* ili *rasplitanje čvora*. U govoru se koristi sa smislom: *nešto je razriješeno*, odnosno *postalo je dozvoljeno*. Uzvišeni kaže: *I jedite ono što vam Allah daje, što je dozvoljeno i lijepo...*¹⁸²

Zabranjeno (ḥarām) je nešto što zakon zabranjuje raditi. Temeljno značenje riječi je *nešto što se zabranjuje*, odnosno *ono čije izvršenje se zabranjuje*. *Zabranjeno* je i kršenje ugovora, povreda nečijeg prava, nečije svojine i slično. Učenjaci, na mnogo različitih načina, definiraju *zabranjeno*. Neki kažu da je *zabranjeno* ono što je zabranjeno božanskim *potčinjavanjem (tašhir)*, kao u riječima Uzvišenoga: *A Mi smo mu već bili zabranili dojišje...*¹⁸³ Drugi kažu da je *zabranjeno* ono što se prinudno brani, kao u riječima Uzvišenoga: *Ko drugog Allahu smatra ravnim, Allah će mu ulazak u Džennet zabraniti...*¹⁸⁴ Nešto može biti *zabranjeno* i po tome što ga ne odobrava zdrav razum, budući da njegovo izvršenje šteti čovjeku ili ugrožava ljudsku čast. Nešto može biti *zabranjeno* i na osnovu vjerzakona, kao u riječima Uzvišenoga: *Reci: "Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni..."*¹⁸⁵

Odgov etike, u islamu, putem spoznavanja onog što je dozvoljeno i prakticiranja toga, te spoznavanja onog što je zabranjeno suzdržavanjem i izbjegavanjem da se to čini, uz utvrđivanje vrijednosti

¹⁸² *Kur'an, Al-Mā'ida*, 88.

¹⁸³ *Kur'an, Al-Qaṣaṣ*, 12.

¹⁸⁴ *Kur'an, Al-Mā'ida*, 72.

¹⁸⁵ *Kur'an, Al-A'rāf*, 33.

dozvoljenoga i odbojnosti zabranjenoga, uvjerava da etičke vrijednosti islama praktično ne ostavljaju po strani nijedno područje ljudskog života, jasno govoreći da su u njemu živo prisutne.

Odgov naravi putem praktikiciranja onog što je dozvoljeno i izbjegavanja onog što je zabranjeno, dobar je način čišćenja pojedinca i društva od svega što nanosi štetu ili donosi zlo. Pošto se sve to zasniva na spoznavanju dozvoljenoga i zabranjenoga, spoznavanje je neizostavni zahtjev vjerezakona.

Prema predanju koje počinje od Enesa, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Traženje znanja je dužnost svakom muslimanu (طلب العلم فريضة على كل مسلم)", za šta neki učenjaci tvrde da se u vidu imalo znanje o onome šta je *dozvoljeno*, a šta *zabranjeno*.

U predanju od Ibn Masuda, r.a. se kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Traganje za onim što je dozvoljeno je dužnost svakom muslimanu. (طلب الحلال فريضة على كل مسلم)". Neki učenjaci smatraju da se porukama ova dva hadisa želi jedno te isto.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "O ljudi, Allah je dobar i prima samo ono što je dobro. Allah je vjernicima zapovjedio ono isto što je zapovjedio i poslanicima." Tad je proučio riječi Uzvišenoga: *O poslanici, dozvoljenim i lijepim jelima se hranite i dobra djela činite, jer ja dobro znam što vi radite.*¹⁸⁶ Zatim je dodao Njegove riječi: *O vjernici, jedite ukusna jela koja smo vam podarili...*¹⁸⁷ Nakon toga je rekao: "Kad čovjek, nakon što je dugo zemljom hodio, a raščupana kosa mu se nakupila prašine, podigne ruke k nebu i počne: 'Gospodaru moj, Gospodaru moj...!'. Još ako mu je hrana nedozvoljena, piće nedozvoljeno, odjeća nepropisna, kako tome može biti udovoljeno?"

أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ
فَقَالَ (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) وَقَالَ (يَا

¹⁸⁶ Kur'an, Al-Mu'munūn, 51.

¹⁸⁷ Kur'an, Al-Baqara, 172.

أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ) ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ
يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبِّ يَا رَبِّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَعُذْيِي بِالْحَرَامِ
فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ

O tome, kako detaljno znati šta je *dozvoljeno*, a šta *zabranjeno*, govori literatura iz islamskog prava. Međutim, mi o tome govorimo uopćeno, onoliko koliko je u ovom kontekstu neophodno.

Zabranjeno je ono što se samo po sebi može opisati kao zabranjeno, kao što su vino, svinjsko meso i slično. To se zabranjuje piti i jesti. Najprije, zato što su takva kakva su, a zatim zbog toga što onome ko ih pije i jede uzrokuju štetu. Jela i pića mogu biti triju vrsta:

1. ono što potiče iz minerala, kao što je so i slično (od njih je zabranjeno ono što konzumentu može škoditi);

2. što spada u biljke (od njih se zabranjuje ono što oduzima razboritost, kao što su narkotici, opojna pića, ono što oduzima život, kao što je otrov; zabranjene su i biljke koje ugrožavaju zdravlje);

3. ono što je životinjskog porijekla, a ima ga dvije vrste:

a) što se jede nakon dozvoljenoga klanja i što se vadi iz mora;

b) što se ne jede, a to su krvoločne zvijeri, koje jedu meso, kao i sve životinje koje imaju kandže i očnjake.

U *zabranjeno* spada i ono što je *zabranjeno* po tome što onaj ko ga jede ili pije, a nije ga zaslužio kao *dozvoljeno*, kao što je ukradeno, oteto i slično.

Zabranjeno se stepenuje različito, iako je sve što je *zabranjeno* nesumnjivo ružno, ali tako što je nešto ružnije od nečega. Isto tako, i *dozvoljeno* se različito stepenuje, iako je uglavnom dobro, tako što je nešto bolje od nečega.

Privrženost muslimana prakticiranju onog što je *dozvoljeno* ili suzdržavanju od njega iz bojazni da ne zapadne u nešto *zabranjeno*, te privrženost izbjegavanju onog što je *zabranjeno*, pravo je oplemenjivanje etike.

Neprihvatljivo je kod muslimana da sam sebi zabranjuje dobra i nakit koje je Allah dozvolio, a kamoli da to on zabranjuje drugim

ljudima, imajući u vidu da Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Ko je zabranio Allahove ukrase, koje je On za robove Svoje stvorio, i ukrasna jela?" Reci: "Ona su za vjernike na ovom svijetu, na onom svijetu su samo za njih."*¹⁸⁸

Niko ne može zabraniti, ni sebi ni drugima, dobra i nakit koje im je Allah dozvolio, jer je samo Allah Onaj Koji zabranjuje.

Uzvišeni Allah je ljudima zabranio sve ono što im, u bilo kojem slučaju, škodi, svejedno da li se radi o moralnoj ili nekoj uopćenijoj šteti. Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Gospodar moj zabranjuje razvorat, i javni i potajni, i grijeh, i neopravdanu primjenu sile, i da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate."*¹⁸⁹

Uzvišeni Allah kaže: *On vam jedino zabranjuje: strv i krv i svinjsko meso, i ono što je zaklano u nečije drugo ime, a ne u Allahovo. A onome ko bude primoran, ali ne iz želje, tek toliko da glad utoli, njemu nije grijeh. Allah zaista prašta i milostiv je.*¹⁹⁰

Uzvišeni Allah kaže: *A zašto ne jedete ono pri čijem klanju je spomenuto Allahovo ime kad vam je On objasnio šta vam je zabranio...*¹⁹¹

Dakle, to bi bile opće naznake onoga što je *dozvoljeno* i onog što je *zabranjeno* koje smo u ovom sažetku iznijeli, prepustivši onome ko želi pojedinosti literaturu iz islamskog prava uopće, u sklopu koje o svakoj pojedinoj temi, jelima, pićima, zabranama i dozvolama, postoje posebna tematska djela.

Naš cilj, u ovoj knjizi, je usredsrediti se na jednu veličanstvenu činjenicu, a to je da islam moral odgaja kroz privrženost prakticiranju onog što je Allah dozvolio i izbjegavanju onoga što je zabranio. Pri tome preporučujemo da se uvijek ima na umu kategoričan stav ranijih učenjaka da se "zabranjenim treba smatrati ono što je Allah zabranio, a što se tiče onoga što zabranjuju ljudi, to ništa ne znači".¹⁹²

Razumijevanje onog što je *dozvoljeno* i što je *zabranjeno*, te postupanje u skladu s njihovim pretpostavkama, mi smatramo

¹⁸⁸ *Kur'an, Al-A'rāf, 32.*

¹⁸⁹ *Kur'an, Al-A'rāf, 33.*

¹⁹⁰ *Kur'an, Al-Baqara, 173.*

¹⁹¹ *Kur'an, Al-An'ām, 119.*

¹⁹² Ebū Ḥamid Al-Gazālī, *Ihyā' ulūm ad-dīn, Al-Ḥalāl wa al-ḥarām.*

značajnom osnovom na kojoj islam zasniva etičko odgajanje djece i odraslih.

5. Uzimanje Vjerovjesnika za uzor

Ovo je veoma važna praktična osnova na kojoj počiva etika islamskog vjerzakona, budući da ljudi, ukoliko sebi za uzor uzmu Vjerovjesnika, s.a.v.s., bivaju pošteđeni zapadanja u ono što izaziva Allahovu ljutnju, postajući, ugledanjem, mnogo bliži zadovoljstvu Uzvišenoga.

Etika Allahovog Poslanika, s.a.v.s., na koju se muslimani trebaju ugledati, je najbolja i najsavršenija etika. U prilog dokazivanju njene savršenosti i plemenitosti dovoljno je navesti riječi Uzvišeng Allaha, kojima se opisuje ta etika: ... *jer ti si, zaista, najljepše čudi...*¹⁹³

Majka vjernika, Aiša, r.a., je opisala Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., etiku, poistovjećujući je s Kur'anom. Muslim od Sada ibn Hišama ibn Amira prenosi da je rekao: "Došao sam Aiši, r.a., i pitao je: 'Majko vjernika, kakva je bila etika Allahovog Poslanika, s.a.v.s.?'. Ona je odgovorila: 'Etika Allahovog Poslanika, s.a.v.s., je bio Kur'an.'. Tad me je pitala: 'Učite li suru *Al-Mu'minūn*?'. Kad sam joj odgovorio da znam, rekla je da učim i ja sam proučio: *Ono što žele – vjernici će postići, oni koji molitvu svoju ponizno obavljaju, i oni koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju, i koji milostinju udjeljuju, i koji stidna mjesta svoja čuvaju.*¹⁹⁴ Tad mi je ona rekla: "Takva je bila etika Allahovog Poslanika, s.a.v.s.'".

Kur'an Časni u sebi obuhvaća sve vrle osobine. Mnogobrojni su ajeti koji nabrajaju i potanko izlažu obilježja plemenite naravi, slično riječima Uzvišenoga u ovom ajetu: *Allah zahtijeva da se svaki pravo poštuje, dobro čini, i da se bližnjima udjeljuje, a razvrat i sve što je odvratno i nasilje zabranjuje,*¹⁹⁵ zatim riječima Uzvišenoga: *Ti sa svakim – lijepo! i traži da se čine dobra djela, a neznalica se kloni,*¹⁹⁶ pa riječima Uzvišenoga: *Zlo dobrim uzvрати, pa će ti dušmanin tvoj*

¹⁹³ Kur'an, *Al-Qalam*, 4.

¹⁹⁴ Kur'an, *Al-Mu'munūn*, 1-5.

¹⁹⁵ Kur'an, *An-Nahl*, 90.

¹⁹⁶ Kur'an, *Al-A'raf*, 199.

*odjednom prisni prijatelj postati,*¹⁹⁷ te riječima Uzvišenoga: *O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su, zaista, grijeh. I ne uhodite jedni druge i ne ogovarajte jedni druge!*,¹⁹⁸ i riječima Uzvišenoga: *... i strpljivo podnosi ono što te zadesi – dužnost je tako postupiti.*¹⁹⁹

U ovom kontekstu govori i hadis koji prenosi Ahmed prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Poslan sam usavršiti plemenite ćudi (kod ljudi)."

إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ

To je bila okosnica Vjerovjesnikove, s.a.v.s., etike. U tome nema ništa čudno, budući da je njega Uzvišeni Allah odgajao, odgoj mu usavršio, odabrao ga, poučio Kur'anu i mudrosti, poučio ga onom što nije znao. Allahova zasluga u tome je veličanstvena. Prema onom kako Ahmed prenosi predanjem koje počinje od Aše, r.a., Vjerovjesnik, s.a.v.s., je upućivao dovu: "Bože, savršeno Si me stvorio. Usavrši moje ćudi!".

اللَّهُمَّ أَحْسَنْتَ خَلْقِي فَأَحْسِنْ خُلُقِي

Prema predanju koje počinje od Qutbe ibn Malika, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., upućivao dovu: "Bože, ja Ti se utječem od loših ćudi, djela i hirova."

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ مُنْكَرَاتِ الْأَخْلَاقِ وَالْأَعْمَالِ وَالْأَهْوَاءِ

Uzvišeni Allah je muslimanima jasno rekao da Vjerovjesnikovu, s.a.v.s., etiku trebaju uzeti za uzor, riječima: *Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahu i onom svijetu, i koji često Allaha spominje.*²⁰⁰

Kako ističu komentatori Kur'ana, ovaj ajet je prostrana i veoma podesna platforma za ugledanje u Allahovog Poslanika, s.a.v.s., u pogledu onog što je rekao, radio i kako je u različitim prilikama postupao.

¹⁹⁷ Kur'an, Fuṣṣilat, 34.

¹⁹⁸ Kur'an, Al-Huḡurāt, 12.

¹⁹⁹ Kur'an, Luḡmān, 17.

²⁰⁰ Kur'an, Al-Aḥzāb, 21.

Ebu Šayk Al-Isbahani,²⁰¹ u djelu *Aḥlāq al-Nabī*, prenosi da je Al-Hasan ibn Ali ibn Ebu Talib, r.a. kazivao: "Pitao sam svoga oca kakav je bio Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ulazak, tj. boravak u kući, a on mi je odgovorio: 'Njegov ulazak je bio samo njemu svojstven. Kada bi boravio u kući, vrijeme kojim raspolaže dijelio je na troje, na dio koji pripada Allahu, dio koji pripada porodici i dio koji pripada njemu, tako što bi svoj dio raspodijelio na ljude, stavljajući se na raspolaganje drugima na uštrb sebe, ništa im ne uskraćujući. U periodu koji je posvećivao zajednici (*ummet*), u davanju dozvole i rasporedu, davao je prednost zaslužnim ljudima prema njihovoj vrijednosti u vjeri. Neki od njih su imali jednu potrebu, neki dvije, a neki i više. On bi im se posvećivao i tražio da, u onome što ih on pita i o čemu ga oni obavještavaju da im je potrebno, bude dobrobit za njih, a i za ummet-zajednicu. Znao je reći: 'Vi prisutni, obavijestite odsutne. Vi me obavijestite o potrebama onih koji me ne mogu neposredno obavijestiti. Neka Allah učvrsti korake na Sudnjem danu onoga koji vladara obavijesti o potrebi onoga koji to ne može učiniti.' Samo se o tome kod njega govorilo i (u tom vremenu) nije primao nikoga osim njih.'

Kad sam (oca) pitao o tome kakav mu je bio (Vjerovjesnikov, s.a.v.s.) izlazak van kuće, odgovorio mi je: 'Allahov Poslanik, s.a.v.s., je čuvao svoj jezik od onoga što se njega ne tiče. On je ljude povezivao i ni na koji način ih nije razdvajao. Iskazivao je počast plemenskim prvacima i imenovao ih njihovim vođama. Pažljivo je postupao s ljudima i pazio da nikome ne uskrati izraze svog zadovoljstva i blage naravi. Brinuo se o ashabima i raspitivao se o zbivanjima među ljudima. Pohvalio bi ono što je dobro i podržao, a uputio kritiku na ono što ne valja i osudio ga. Bio je odmjeren i neprevrtljiv. Nije se opuštao, pribojavajući se da će se ljudi opustiti ili da će im postati dosadno. Za sve je bio spreman i imao rješenje. Nije uskraćivao ničije pravo i nije ga davao drugom. Ljudi bliži njemu su bili njihovi najbolji. Njemu najvrjedniji je bio onaj ko je najviše druge savjetovao,

²⁰¹ Ebu Šayḥ al-Isbahānī (369. h. god.), *Aḥlāq An-Nabī*, Maktaba An-Nahḍa, Al-Qāhira, 1972.

a najugledniji kod njega je bio onaj koji je najljepše druge tješio i pomagao im.’

Kad sam (oca) pitao o tome kako je (Vjerovjesnik, s.a.v.s.) sjedao, odgovorio mi je:

‘Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije ni sjedao ni ustajao, a da nije spomenuo Uzvišenog Allaha. Nije za sebe imao rezervirana mjesta i to je zabranjivao. Kad bi se priključivao nekom društvu, sjedao je na mjesto gdje je bilo slobodno i to je zahtjevao. Svakom sagovorniku je pružao odgovarajuću pažnju, tako da je svaki sagovornik mislio da upravo njega najviše cijeni. Ko je s njim sjedio ili mu izlagao neku svoju potrebu, strpljivo bi sačekao dok taj ne bi sam otišao, a kad bi mu neko iznio neku svoju potrebu, ne bi se ni okrenuo, a da mu to ne bi riješio ili mu, pak, uputio olakšavajuće riječi. Njegova širokogrudnost i narav su bile dovoljne ljudima, tako da im je bio kao otac. Svi su pred njim bili ravnopravni. Prilikom sjedenja s njim, vladala je atmosfera blagosti, stida, uvažavanja, iskrenosti i povjerenja, u kojoj se nije dizao glas niti spominjalo išta nedolično, bez ikakvih ispada koji bi se mogli raznositi. Svi bi umjereno govorili, preporučujući jedni drugima moralnost i bojaznost, ukazujući počast starijima i uvažavajući mlađe, dajući prednost potrebnima i vodeći računa o neznancima.’

Kad sam (oca) pitao o tome kako se (Vjerovjesnik, s.a.v.s.) ponašao prilikom sjedenja s društvom, odgovorio je: ‘Allahov Poslanik, s.a.v.s., je uvijek bio nasmijan, blage naravi i ljubazan, a ne grub i osoran, niti bučan kao na pijaci. Nije bio bestidnik, niti kuditelj, niti hvalitelj. Ne bi obraćao pažnju na nešto što mu ne godi. Oni koji su od njega nešto očekivali, nisu bivali razočarani, niti odbačeni. Sebe je poštedio tri stvari: prepirke, suvišna govora i onoga što ga se ne tiče. Sagovornike je poštedio tri stvari: kritiziranja, sramoćenja i istaživanja nečijih sramota. Govorio je samo ono što je smatrao korisnim, za šta može imati nagradu kod Uzvišenog Allaha. Kad bi govorio, slušaoci su bili mirni, kao da su im ptice na glavi. Tek kad bi zašutio, sagovornici bi govorili bez upadanja u riječ, prepirke i nadgovaranja. Govornika bi, svi pažljivo slušali, dok ne završi. Njihovo sudjelovanje u razgovoru je smatrao ravnopravnim.

Smijao se onom čemu se i sagovornici smiju, divio se onom čemu se i oni dive. Bio je strpljiv prema neznancima na grubom izražavanju i postavljanju pitanja. Čak su i ashabi priželjkivali njihov dolazak (da bi se okoristili njihovim pitanjima). Govorio bi im: 'Kad vidite da neko nešto traži, pomozite mu.'. Prihvatao je pohvalu samo od nekoga koga je sam prije pohvalio. Sagovornika ne bi prekidao dok ne bi završio ili sam prekinuo svoj govor.'

Kad sam (oca) pitao o tome kako je izgledala šutnja Allahovog Poslanika, s.a.v.s., odgovorio je: 'Šutnja Allahovog Poslanika, s.a.v.s., je počivala na četiri osnove: blagosti, obazrivosti, uvažavanju i razmišljanju. Njegovo uvažavanje se ogledalo u pažljivom gledanju i slušanju ljudi. Što se tiče njegovog razmišljanja, ticalo se Vječnoga i Neprolaznog svijeta. Krasila ga je blagost u strpljivosti. Ništa ga nije moglo naljutiti i iznervirati. Posebno je bio obazriv u četvero: prihvaćanju nečega lijepog da bi se povodilo za tim; ostavljanju nečega ružnog da bi se klonilo toga; traženju rješenja o nečemu što može unaprijediti ummet i poduzimanju onoga što je za ummet najbolje, što će im donijeti dobro i za ovaj i za Budući svijet.'²⁰²

Ovo je etika Vjerovjesnika, s.a.v.s., koju bi muslimani trebali oponašati, o kojoj je govorio njegov amidžić, Ali ibn Ebu Talib, r.a., koji se odgajao u njegovom okrilju, koji je prvi kao dijete prihvatio islam.

Pred svakog muslimana se postavlja zahtjev da Vjerovjesnika, s.a.v.s., kao uzor u moralnosti uzme zato što je ugledanje način odgajanja naravi, s kojim se ne može usporediti nijedan drugi, pogotovo zato što je to ugledanje na bezgriješnog Vjerovjesnika, s.a.v.s.

Vjerovjesnikova, s.a.v.s., etika je najjasnije izložena u Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., životopisu i časnom sunnetu.²⁰³

²⁰² Al-Iṣbahānī, *Aḥlāq An-Nabī s.a.v.s.*, s. 22-26.

²⁰³ O Vjerovjesnikovoj, s.a.v.s., etici postoji obimna literatura, a među najpoznatija djela spadaju: a) *Aṣ-ṣamā'il An-Nabawiyya*, od Ebū Isā At-tirmizija, autora *Sahiha* (postoje mnogobrojni kraći ili duži komentari ovog djela); b) *Aḥlāq En-Nabī*, s.a.v.s., od Al-Iṣbahānija, djelo koje smo netom citirali; c) *Ṣamā'il An-Nabī s.a.v.s.*, od Ebū Al-Abbāsa Al-Mustaḡfirīya (432. h.god.); d) *Aṣ-ṣifā' fi ta'rīf ḥuqūq al-Muṣtafā*, od Al-Qāḍiya 'Iyāḍa (544. h.god.); e) *Aṣ-ṣamā'il bi An-Nūr As-Sāti' al-kāmil*, od Ebū al-Ḥasana Al-Maḡarriya (552. h.god.).

Tako islam odgoj moralnosti zasniva na jednoj uistinu čvrstoj osnovi, a to je ugledanje na Muhammeda, s.a.v.s.

6. Naređivanje dobra i zabranjivanje zla

Ako je moral skup svojstava, po kojima se može opisati onaj koga krasi, od kojih akter ubire plodove - tim više što je privržen lijepim svojstvima, a kloni se loših - onda se islam, dok moralom odgaja vjernika, ne može time zadovoljiti, već ga obavezuje da bude nosilac produktivne moralnosti, djelotvorne u društvu. Dakle, islam se ne može zadovoljiti time da lijep moral pojedinca krasi, a da on to zadržava samo za sebe. Naprotiv, islam takvog pojedinca obavezuje da i druge poziva lijepom moralu, da drugima brani primicanje bilo čemu lošem, zato što se na taj način upotpunjuje društveni moral koji cijelom društvu omogućuje da ubire dobre plodove iz pridržavanja lijepe etike i izbjegavanja ružnih svojstava. To je temelj filozofije naređivanja dobra i zabranjivanja zla.

Moralni odgoj, u islamu, proizlazi iz obaveze da se naređuje dobro i zabranjuje zlo. Čvrsta je osnova na kojoj se sve zasniva i bez koje ni u kojem slučaju ne može. Da bi se pojedinac musliman okitio islamskom etikom, mora svakome naređivati dobro i svakome zabranjivati zlo.

Ukoliko svaki pojedinac naređuje dobro i zabranjuje zlo, u razmjerama koje smo naznačili, cijelim muslimanskim društvom će zavladatai zdrav moral i opće dobro. U skladu s tim, razne vrste nedjela, zla i pokvarenjaštva će se udaljiti, jenjati i neće imati počinilaca, osim u jednome neznatnom broju koji ništa ne vide, koji su i slijepi i gluhi, a takvima će odredbe vjerozakona pokazati Ispravan put, kako bi se iskorijenila građa za nevaljalštine, zlo i pokvarenjaštvo. U sankcijama i kažnjavanju je ono što je potrebno i poželjno suzbijati nepoželjno. Zbog toga im je Uzvišeni Allah i propisao mjere.

Naređivanje dobra i zabranjivanje zla, prema tvrdnjama ranijih učenjaka, "središnja je osovina islama, radi koje je Allah slao sve Svoje vjerovjesnike. Kada bi se njegov opseg suzio, znanje o njemu i njegovo praktikovanje zapostavilo, vjerovjesništvo bi bilo potisnuto i vjerovanja bi nestalo. Raširile bi se slabosti, zavladaile bi zablude,

zagospodarilo bi neznanje, maha bi uzelo pokvarenjaštvo, razbuktali bi se požari, rušila bi se naselja, a svijet ne bi svojih nevolja bio svjestan sve do Sudnjeg dana.”²⁰⁴

Naređivanje dobra i zabranjivanje zla je neizmijerna odgojna vrijednost kojom je islam obavezao svakog muslimana i muslimanku. Uzvišeni Allah je islamski ummet učinio najboljom zajednicom koja se pojavila u sklopu ljudskog roda, upravo tako što je obavezuje sa naređivanjem dobra i zabranjivanjem zla.

Mi o naređivanju dobra i zabranjivanju zla opširno govorimo u djelu *Fiqh ad-da'wa ilā Allāh*,²⁰⁵ na koje upućujemo onoga ko o tome želi čuti više, a ovdje se zadovoljavamo samo onim što se iz naređivanja dobra i zabranjivanja zla tiče etičkog odgoja.

Povezanost naređivanja dobra i zabranjivanja zla s etičkim odgojem omogućuje nam da se sažeto osvrnemo na sljedeća pitanja:

1. objašnjenje pojma *naređivanje dobra i odvracanje od zla*;
2. Allahovo obavezivanje islamskog ummeta naređivanjem dobra i zabranjivanjem zla;
3. uvjeti i lijepi postupci u naređivanju dobra i zabranjivanju zla.

1. Objašnjenje pojma *naređivanje dobra i zabranjivanje zla*

Dobro (ma'rūf) je svaki postupak koji razum i (pozitivni) zakon prihvaćaju kao nešto dobro, a *zlo (munkar)* je svako djelo koje razum i zakon ne prihvaćaju i izričito odbijaju.

Islamski učenjaci iz različitih vremena su bili mišljenja da srž i jezgro islama čini naređivanje dobra i zabranjivanje zla, te da su svi Allahovi vjerovjesnici bili upućivani da ljudima od Gospodara naređuju i zabranjuju ono i onoliko koliko je dovoljno da poboljša njihove prilike i na ovome i na Budućem svijetu.

Budući da je Muhammed, s.a.v.s., posljednji vjerovjesnik i poslanik, neophodno je bilo da on, u vjeri koju je dostavio, naređivanje dobra i zabranjivanje zla iznese s najširim dometom i najobuhvatnijim

²⁰⁴ Ebū Ḥāmid Al-Ġazālī, op. cit. II, s. 269., Ṭaba'a al-Ġalabī, Al-Qāhira.

²⁰⁵ *Fiqh ad-da'wa ilā Allāh*, Našr dār al-wafā', Ṭaba'a ṭāniya, 1990.

smislom. To je tako, zaista, i bilo. Allahov Poslanik, s.a.v.s., nije nikakvo dobro propustio da ga ne naredi, niti ikakvo zlo da ga ne zabrani. Sve zapovijedi, koje u sebi obuhvata islamska koncepcija, su naređivanje dobra, a sve zabrane, koje sadrži ta koncepcija, jesu zabranjivanje zla i nevaljaština. Ne samo to, već i svaki pojedinac, grupa, organizacija, uprava i svaka vlast u islamu, kao primarni zadatak ima naređivanje dobra i zabranjivanje zla.

Pomnim razmatranjem se može uočiti da je Allahovo slanje ljudima u posljednjoj, najpotpunijoj, najsavršenijoj i najzaštićenijoj Knjizi od gubljenja i iskrivljivanja – a to je plemeniti Kur'an – u biti i samo po sebi naređivanje dobra i zabranjivanje zla, po tome što je sve što je objavljeno u plemenitom Kur'anu, kako ističu islamski učenjaci, ili *obavještavanje* (*iḥbār*) ili *oslovljavanje* (*inšā'*).

Obavještavanje se tiče prvenstveno Allahovog postojanja, Njegovih atributa, Njegovih djela i stvaranja svijeta, a zajedničko svemu je Njegova Jednoća (Et-Tevḥīd). *Obavještavanje* može biti i kazivanje o vjerovjesnicima i poslanicima, o ranijim narodima ili kazivanja koja obuhvaćaju pouke, obećanja, prijetnje, poziv na posmatranje i razmišljanje. To sve zajedno je poziv na dobro i naređivanje dobra.

Oslovljavanje je, samo po sebi, naređivanje, zabranjivanje i dozvoljavanje, a to se jasno pokazuje kroz naređivanje dobra i zabranjivanje zla.

Ukratko se može reći da je plemeniti Kur'an *Jednoća, kazivanje, te naređivanje i zabranjivanje*. S takvom trojnom podjelom razumijevamo časni Vjerovjesnik, s.a.v.s., hadis u Muslimovom predanju, prema kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pitao: "Ima li neko od vas ko nije u stanju tokom jedne noći proučiti trećinu Kur'ana?". Kad su ga pitali, kako se može proučiti trećina Kur'ana, odgovorio je: *Reci: "On je Allah – Jedan,"*²⁰⁶ a to može biti shvaćeno kao da se izjednačava s trećinom Kur'ana zbog toga što u sebi sadrži govor o Jednoći koja se spominje kao trećina ukupnih sadržaja plemenitog Kur'ana.

²⁰⁶ Kur'an, Al-Ihlās, 1.

أَيُعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ فِي لَيْلَةٍ ثُلُثَ الْقُرْآنِ قَالُوا وَكَيْفَ يَقْرَأُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ قَالَ قُلْ
هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعَدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ

Uzvišeni Allah je, ustima svoga posljednjeg poslanika, Muhammeda, s.a.v.s., naredio svako dobro i zabranio svako zlo. Dozvolio je sve lijepo i zabranio sve ružno. Opisujući posljednjeg vjerovjesnika, Muhammeda, s.a.v.s., i njegovu ulogu među ljudima, Uzvišeni Allah kaže: ... *a milost moja obuhvaća sve: daću je onima koji se budu grijeha klonili i zekat davali, i onima koji u dokaze Naše budu vjerovali, i onima koji će slijediti Poslanika, vjerovjesnika, koji neće znati da čita ni da piše, kojeg oni kod sebe, u Tevratu i Indžilu, zapisana nalaze, koji će od njih tražiti da čine dobra djela, a od odvratnih odvrata ih, koji će im lijepa djela dozvoliti, a ružna im zabraniti, koji će ih tereta i teškoća koje su oni imali osloboditi. Zato će oni koji u njega budu vjerovali, koji ga budu podržavali i pomagali i svjetlo po njemu poslano slijedili – postići ono što budu željeli.*²⁰⁷

Zato je Allahov Poslanik, s.a.v.s., objašnjavajući svoju ulogu, prema onom kako prenosi Al-Buhari, to uvjerljivo potvrdio riječima: “Poslan sam usavršiti čudi (kod ljudi).”²⁰⁸

Islamski ummet je najbolja zajednica koja se pojavila u ljudskom rodu, jer se u njoj svakom pojedincu naređuje dobro, a zabranjuje zlo. To se prakticira kroz borbu na Allahovom putu, vremenom, trudom, novcem i snagom, a to je sasvim korisno i opravdano. Ranije zajednice, koje su vremenski prethodile islamskom ummetu, nisu naređivale dobro svakom pojedincu, niti su zabranjivale zlo svakom pojedincu, već su naređivale i zabranjivale samo u krugu svog naroda i na prostorima svog zavičaja. Međutim, islamski ummet u naređivanju i zabranjivanju sklanja i prostorne i vremenske granice.

Kao što je Uzvišeni Allah u prethodnom ajetu, po naređivanju dobra i zabranjivanju zla opisao, svog Vjerovjesnika, s.a.v.s., On slično opisuje i njegov ummet: *A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrataju, i molitvu obavljaju i zekat daju, i Allahu i Poslaniku Njegovu se*

²⁰⁷ Kur'an, Al-A'rāf, 156-157.

²⁰⁸ Al-Buhārī, Al-Adab al-mufrad.

*pokoravaju. To su oni kojima će se Allah sigurno smilovati. Allah je doista silan i mudar.*²⁰⁹ Tako Uzvišeni ističe da je islamski ummet najbolja, najkorisnija, najdobronamjernija ljudska zajednica, koja svakome naređuje dobro i zabranjuje zlo. Ta zajednica je naređivanje dobra i zabranjivanje zla upotpunila i sa stanovišta opisa i sa stanovišta potvrđene sposobnosti za to.

2. Allahovo obavezivanje islamskog ummeta naređivanjem dobra i zabranjivanjem zla

Allah je islamski ummet Kur'anom, sunnetom i konsenzusom (idžma) obavezao da naređuje dobro i zabranjuje zlo. Što se tiče Kur'ana, u njemu su Allahove riječi: *Vi ste narod najbolji od svih koji se ikada pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćajte, i u Allaha vjerujete.*²¹⁰

Ovaj ajet jasno ističe nekoliko veoma važnih poruka, a to su:

* da je Allah, po svome iskonskom znanju, za islamski ummet znao da će biti zajednica vjerovanja koja će naređivati dobro i zabranjivati zlo, te ju je zbog toga izveo pred ljudski rod da u praksi provodi to neizmjerljivo dobro;

* da Uzvišeni Allah taj ummet nije pred ljudski rod izveo zbog etničkoga ili geografskog porijekla, niti zbog boje kože, već zbog toga što je on zajednica vjerovanja, naređivanja dobra i zabranjivanja zla;

* da se taj ummet kreće pravcem pozivanja k Allahu, odnosno upućivanja poziva da se naređuje dobro i zabranjuje zlo cijelom čovječanstvu, mnogobošcima, nevjernicima i vjernicima grijешnicima, jer naređivanje dobra i zabranjivanje zla treba biti upućivano svim ljudima.

Uzvišeni Allah kaže: *A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćaju, i molitvu obavljaju i zekat daju, i Allahu i Poslaniku Njegovu se pokoravaju. To su oni kojima će se Allah sigurno smilovati. Allah je doista silan i mudar.*²¹¹

²⁰⁹ Kur'an, At-Tawba, 71.

²¹⁰ Kur'an, Āli Imrān, 110.

²¹¹ Kur'an, At-Tawba, 71.

Ovaj plemeniti ajet naglašava neka pitanja koja bi se mogla jasno izložiti kako slijedi:

* naglašava univerzalnost naređivanja dobra i zabranjivanja zla, budući da se o tome govori bez ikakvog vremenskog ili prostornog ograničavanja;

* naglašava obaveznost naređivanja dobra i zabranjivanja zla ženama, jednako kao i muškarcima, tako što će žena to prakticirati u području svog djelovanja;²¹²

* naglašava da vjernicima koji prakticiraju naređivanje dobra i zabranjivanje zla to pruža poruku da se kroz prakticiranje naređivanja dobra i zabranjivanja zla trebaju međusobno pomagati, a to praktično znači da se međusobno savjetuju i pomažu u istini i strpljivosti.

Što se tiče potkrepljivanja obaveznosti naređivanja dobra i zabranjivanja zla Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., sunnetom, postoje mnogobrojni hadisi, od kojih ćemo spomenuti:

Prema predanju koje počinje od Abdullaha Ibn Me'suda r.a., Ebu Davud prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Prvo što se kao slabost uvuklo među Israilove potomke, bilo je to što je čovjek znao sresti drugog čovjeka i reći mu: 'Boj se Allaha, ne radi to što radiš, to nije dozvoljeno!'. Međutim, kad bi ga sutra zatekao u istoj situaciji, nije mu to branio. To mu nije smetalo da s njim sjedi, jede i pije. Pošto su tako radili, Allah ih je jedne protiv drugih okrenuo.". Zatim je (Poslanik, s.a.v.s.) proučio: *Jezikom Davuda i Isaa, sina Merjemina, prokleti su oni od sinova Israilovih koji nisu vjerovali – zato što su se bunili i uvijek granice zla prelazili: jedni druge nisu odvrćali od grešnih postupaka koje su radili. Ružno li je zaista kako su postupali. Ti vidiš mnoge od njih kako s mnogobošcima prijateljuju. Ružno je zaista ono što sami sebi pripremaju: da se Allah na njih rasrdi i da u patnji vječno ostanu. A da vjeruju u Allaha i Vjerovjesnika i u ono što se njemu objavljuje, oni s njima ne bi prijateljevali, ali, mnogi su od njih nevjernici.*²¹³ Nakon toga je rekao: 'Ne, tako mi Allaha. Naređivat ćete dobro i zabranjivati zlo. Silnika ćete uzeti za ruke i vratiti ga na

²¹² Više o tome u našoj knjizi: *Al-Mar'a al-muslima wa fiqh ad-da'wa ilā Allāh*, Našr Dār al-wafā', 1990., s. 188.

²¹³ *Kur'an, Al-Ma'ida*, 77-81.

Istinu i pravdu. Inače, Allah će vas okrenuti jedne protiv drugih i prokletim vas učiniti, kao što je i njih učinio.”²¹⁴

إِنَّ أَوَّلَ مَا دَخَلَ النَّفْسُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ الرَّجُلُ يَلْقَى الرَّجُلَ فَيَقُولُ يَا هَذَا أَتَى اللَّهَ وَدَعَا مَا تَصْنَعُ فَإِنَّهُ لَا يَجِلُّ لَكَ ثُمَّ يَلْقَاهُ مِنَ الْعَدِ فَلَا يَنْعُهُ ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ أَكْبَلَهُ وَشَرِيْبَهُ وَقَعِيْبَهُ فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ ضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ ثُمَّ قَالَ (لِغِنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ) إِلَى قَوْلِهِ (فَاسْقُونَ) ثُمَّ قَالَ كَلَّا وَاللَّهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَلَتَأْخُذَنَّ عَلَى يَدَيْ الظَّالِمِ وَلَتَأْطُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا وَلَتَقْضُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا أَوْ لَيَضْرِبَنَّ اللَّهُ بِقُلُوبِ بَعْضِكُمْ عَلَى بَعْضٍ ثُمَّ لَيَلْعَنَنَّكُمْ كَمَا لَعَنَهُمْ

Navodimo i hadis koji bilježi Ahmed, prema kom je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah, zbog prestupa pojedinca, ne kažnjava druge sve dok zlo ne budu ravnodušno gledali oko sebe, iako su sposobni spriječiti ga. Ako ništa ne preduzimaju, Allah će kazniti i pojedinca i društvo.”²¹⁵

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُعَذِّبُ الْعَامَّةَ بِعَمَلِ الْخَاصَّةِ حَتَّى يَرَوْا الْمُنْكَرَ بَيْنَ ظَهْرَانِيْهِمْ وَهُمْ قَادِرُونَ عَلَى أَنْ يُنْكَرُوهُ فَلَا يُنْكَرُوهُ فِإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَذَّبَ اللَّهُ الْخَاصَّةَ وَالْعَامَّةَ

Tu je i hadis koji, u svome Es-Sahihu, bilježi Muslim, prema kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko od vas vidi neko zlo, neka ga spriječi rukom, a ako ne mogne, neka pokuša jezikom, a ako ni tako ne mogne, neka ga u srcu osudi – to je najslabiji dokaz vjerovanja.”²¹⁶

مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَرًا فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ وَذَلِكَ أَضْعَفُ الْإِيمَانِ

Što se tiče dokaza na osnovu konsenzusa, on se sastoji u tome što su pripadnici islamskog ummeta, počevši od vremena ashaba,

²¹⁴ At-Tirmizī ovaj hadis prenosi s nešto izmijenjenim riječima, ali istim sadržajem. Ebū Dāwūd ga navodi u poglavlju *Al-Malāḥim*, a At-Tirmizī u komentaru sure *Al-Mā'ida*.

²¹⁵ Ahmed, *Al-Musnad*, IV, 193.

²¹⁶ Muslim, *Sahih*, *Al-Īmān*.

preko vremena tabiina i onih koji su za njima slijedili, pa sve do naših dana, saglasni u stavu da je naređivanje dobra i zabranjivanje zla dužnost svakom muslimanu i muslimanki, sve dok za to budu sposobni.

3. Uslovi i lijepi postupci u naređivanju dobra i zabranjivanju zla

Uvjeti i lijepi postupci u naređivanju dobra i zabranjivanju zla, pored ostalih, mogu biti sljedeći:

a) Uvjeti i lijepi postupci naređivača dobra i zabranjivača zla

1. da bude punoljetan vjernik, a ne nevjernik, luđak i maloljetnik;
2. da bude sposoban praktimirati naređivanje dobra i zabranjivanje zla;
3. da bude sklon pravednosti – to je uvjet koji postavljaju neki islamski pravnici, dok većina pravnika to ne uvjetuje.

O tome kako sklonost pravednosti ne mora biti uvjet naređivanju dobra i zabranjivanju zla, govore riječi Seīda ibn Džubejra, r.a., koji kaže: “Ako ne bi dobro naređivao i zlo zabranjivao niko osim onih koji su skloni pravednosti, niko ništa ne bi naređivao.” To je zadivilo Malika.

b) Uvjeti i lijepi postupci koji se tiču onih kojima se naređuje i zabranjuje

1. da posezanje za datim nedjelom bude zabranjeno sa stanovišta vjerozakona;
2. da se nedjelo istinski dogodilo, jer nije opravdano zabranjivanje nedjela ili zla koje se nije dogodilo, budući da je takvo zabranjivanje nelogično, zbog toga što zabranjivanje nedjela koje se nije dogodilo može proizvesti ružne pomisli, a to je muslimanu zabranjeno;
3. da nedjelo bude viđeno bez uhođenja, jer vjerozakon zabranjuje uhođenje;

4. da i bez proučavanja za dato nedjelo bude jasno da je nedjelo, a ono za šta tek proučavanjem treba ustanoviti da je nedjelo, nije dužnost zabranjivati.

* * *

Naređivanje dobra i zabranjivanje zla je povezano s pet etapnih postupaka koje spominje većina učenjaka, a to su:

1. upoznavanje sa dobrom da bi ga drugi prakticirali i upoznavanje sa zlom da bi ga drugi izbjegavali;

2. savjetovanje biranim i blagim riječima, uz spominjanje Allahovih prijetnji onome ko prakticira zlo;

3. ozbiljno kritiziranje oštrim riječima, ukoliko nije koristio savjet biranim i blagim riječima;

4. sprječavanje rukom, kako počinjeno zlo ne bi vodilo u gore od onoga koje se zabranjuje;

5. ukor i kazna u svrhu zabrane, pod uvjetom da to ne proizvede razdor među muslimanima.²¹⁷

Ovako nam se jasno pokazuje da je naređivanje dobra i zabranjivanje zla jedna od najvažnijih osnova na kojima počiva etički odgoj islama.

4. Borba na Allahovom putu

Ljudska ćud se ne odgaja ni na koji drugi djelotvorniji način, putem kojeg se ostvaruju interesi pojedinca i društva na ovom i Budućem svijetu, nego što je onaj koji se definira borbom na Allahovom putu i podsticanjem na tu borbu, uz istrajavanje u njoj kad je neophodna.

Ako je *borba* (*džihād*) ulaganje *truda* (*ğuhd*), snage i sposobnosti u borbu na Allahovom putu, kako bi *Allahova riječ bila iznad svega*, neizbježno je da se u sklopu nje žrtvuju vrijeme, trud, imovina, pa i život, budući da borbe nema bez žrtvovanja.

²¹⁷ Više o ovome u našoj naprijed citiranoj knjizi: *Fiqh ad-da'wa ilā Allāh*, I, str. 133. i dalje.

Čovjek koji se oplemenjuje žrtvovanjem i ulaganjem truda zbog vjere i principa, zbog istine, dobrobiti i upute, te zbog onoga što će ljudskom rodu koristiti na ovome i Budućem svijetu, što će od njih otklanjati zlo i zlostavljanje, čovjek koji se oplemenjuje takvim osobinama, nesumnjivo je pozitivna i djelatna ličnost koja ima pozitivan utjecaj na društvo u kom živi.

Borba na Allahovom putu je vrhunac dostojanstva, najčasnije djelo, najbolji i najjasniji dokaz istinske privrženosti islamu. To je dužnost koju je Allah strogo propisao svakom muslimanu sposobnom za borbu. Allah za to predviđa najveću i najbolju nagradu. A, srazmerno najboljoj nagradi za one koji se bore, Allah upućuje prijatnu onima koji se izvlače i izostaju iz toga uzvišenog djela.

Islam je gotovo usamljen među vjerama u pogledu strogog obavezivanja ljudi takvom borbom, pogotovo kad se ima u vidu, uistinu, zamašan broj poruka i tekstova iz Kur'ana i sunneta o tome. Kad se radi o postupcima u sklopu te borbe, islam je među vjerama jedinstven. Značaj, načela i zahtjeve takve borbe zaista nije toliko istjecala nijedna vjera, niti poredak koji su islamu prethodili.

Borba na Allahovom putu je u islamu svekoliko dobro za muslimane, uprkos žrtvovanju truda, vremena, imovine i života, budući da su to žrtvovanja s kojima se popravljaju prilike iskrenih vjernika.

Borba na Allahovom putu je obaveza muslimana, propisana Kur'anom, sunnetom i konsenzusom.

Što se tiče Kur'ana, Uzvišeni Allah kaže: *Propisuje vam se borba, mada vam nije po volji! – Ne volite nešto, a ono može biti dobro za vas; nešto volite, a ono ispadne zlo po vas. – Allah zna, a vi ne znate.*²¹⁸

Propisuje vam se znači naređuje vam se.

U komentaru ovoga plemenitog ajeta, Al-Kurtubi kaže: "To je stroga dužnost, borba. Uzvišeni ističe da je to nešto čime On iskušava ljude, što je On učinio sredstvom dolaska do Dženneta. Riječ *borba* podrazumijeva *okršaj* s neprijateljem iz reda nevjernika. To je bilo u skladu s vladajućim prilikama. Vjerovjesniku, s.a.v.s.,

²¹⁸ Kur'an, Al-Baqara, 216.

nije bilo dopušteno voditi borbu dok je boravio u Mekki, a kad se iselio u Medinu, dozvoljeno mu je da se bori protiv mnogobožaca koji se bore protiv njega. Uzvišeni kaže: *Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini – a Allah je, doista, kadar da ih pomogne.*²¹⁹

Komentatori Kur'ana se razilaze oko preciznih značenja nekih dijelova ovog ajeta: Ata i Al-Awzai tvrde: "To se posebno odnosi na drugove Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Njima je bila *individualna dužnost (farz ayn)* boriti se uz Vjerovjesnika, s.a.v.s. Kad je zaživio vjer zakon, borba je postala *kolektivna dužnost (farz al-kifāya)*. Al-Mawardi od Saida ibn Al-Musayyiba prenosi da je rekao: 'Borba na Allahovom putu je, uvijek, individualna dužnost svakog muslimana.'. Ibn Atiyya kaže: 'Dugo je vladao konsenzus da je borba na Allahovom putu pripadnicima Muhammedova, s.a.v.s., ummeta kolektivna dužnost, u sklopu koje, ako je se jedni poduhvate, sa ostalih se skida, osim kad neprijatelj stigne na područje gdje islam vlada, kad postaje individualna dužnost.'. Borbu na Allahovom putu su neki gledali kao jednu neugodnost – a ono ispadne zlo po vas – jer u njoj ima materijalnih izdataka, rastajanja sa zavičajem i porodicom, izlaganja tijela povredama, ranjavanju, odsijecanju udova i gubljenju života. Tako im se to činilo zato što im se nije dopadala Allahova zapovijed. Međutim, iako *ne volite* neku teškoću u borbi na Allahovom putu, *ona može biti dobra za vas*, time što uspijete, pobijedite, zadobijete plijen i budete nagrađeni, a onaj ko umre, umre kao šehid. Iako *volite* izostajanje iz borbe, *ono ispadne zlo po vas*, jer budete pobijedeni, poniženi i sve vaše se rasprši."²²⁰

Uzvišeni Allah kaže: *I neka se zato na Allahovu putu bore oni koji ne žale da žrtvuju život na ovom svijetu za onaj svijet. A onoga ko se bori na Allahovom putu, pa pogine ili pobijedi, Mi ćemo, sigurno, obilno nagraditi. A zašto se vi ne biste borili na Allahovom putu za potlačene, za muškarce i žene, koji uzvikuju: "Gospodaru naš, izbavi nas iz ovoga grada, čiji su stanovnici nasilnici, i Ti nam odredi zaštitnika i Ti nam podaj onoga ko će nam pomoći!" Vjernici se bore na Allahovom putu, a*

²¹⁹ Kur'an, Al-Ḥaḡḡ, 39.

²²⁰ Al-Qurtubī, Al-Ġāmi` li aḥkām Kur'an, sažetak.

nevjernici na šejtanovom. Zato se borite protiv šejtanovih štićenika, jer je šejtanovo lukavstvo zaista slabo. Zar ne vidiš one kojima je rečeno: "Dalje od boja, već molitvu obavljajte i milostinju dajte!" A kada im bi propisana borba, odjednom se neki od njih pobojaše ljudi, kao što se Allaha boje, ili još više, i uzviknuše: "Gospodaru naš, zašto si nam borbu propisao? Da si nas toga još neko vrijeme poštedio!" Reci: "Uživanje na ovom svijetu je kratko, a onaj svijet je bolji za one koji se grijeha klone; i nikome se od vas ni koliko trun jedan neće učiniti nepravda."²²¹

Uzvišeni Allah kaže: *Borite se protiv onih kojima je data Knjiga, a koji ne vjeruju ni u Allaha ni u onaj svijet, ne smatraju zabranjenim ono što Allah i Njegov Poslanik zabranjuju i ne ispovijedaju istinsku vjeru – sve dok ne daju glavarinu poslušno i smjerno.*²²²

Što se tiče sunneta koji propisuje borbu na Allahovom putu, sačinjavaju ga mnogobrojni hadisi, a mi navodimo sljedeće:

Tirmizija od Ebu Hurejre, r.a., prenosi: "Jedan od drugova Allahovog Poslanika, s.a.v.s., prošao je klancem u kojem je bio mali izvor pitke vode. Pošto mu se tu dopalo, rekako je: 'Da mi se iz svega isključiti i nastaniti se u ovoj planini!'. Kad je to ispričao Allahovom Poslaniku, s.a.v.s, rekao mu je: 'Ne čini to. Položaj nekoga od vas u borbi na Allahovom putu bolji vam je nego da u kući klanjate sedamdeset godina. Ne želite li da vam Allah oprost i uvede vas u Džennet? Vodite borbu na Allahovom putu. Ko se na leđima deve bude borio na Allahovom putu, namijenjen mu je Džennet.'"

عَنِ ابْنِ أَبِي ذُبَابٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ مَرَّ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِشُعْبٍ فِيهِ عُيَيْنَةٌ مِنْ مَاءٍ عَذْبَةٍ فَأَعَجَبْتُهُ لَطِيبِيهَا فَقَالَ لَوْ اعْتَزَلْتُ النَّاسَ فَأَقَمْتُ فِي هَذَا الشُّعْبِ وَلَنْ أَفْعَلَ حَتَّى أَسْتَأْذِنَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ الْجَنَّةَ اغْرَوْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَوَاقَ نَاقَةَ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ

²²¹ Kur'an, An-Nisā', 74-77.

²²² Kur'an, At-Tawba, 29.

Tu spada i hadis koji predanjem od Ebu Hurejre, r.a., prenosi Ibn Madže, a u kojem je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko se susretne s Allahom, a ne imadne na sebi traga od borbe, srest će se s Njim okrnjen.”

مَنْ لَقِيَ اللَّهَ وَلَيْسَ لَهُ أَثَرٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَقِيَ اللَّهَ وَفِيهِ ثَلَمَةٌ

Tu je i hadis koji predanjem od Abdullaha ibn Omera, r.a., prenosi Ahmed, prema kom je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ako budete išli iza kravljih repova i trgovali, a klonili se borbe na Allahovom putu, Allah će vam, nesumnjivo, na vrat namaknuti poniženje koje nećete moći sa sebe skinuti sve dok se Allahu ne pokajete i budete kakvi trebate biti.”

لَئِنْ أَنْتُمْ اتَّبَعْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَتَبَايَعْتُمْ بِالْعَيْنَةِ وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَيُلْزِمَنَّكُمْ اللَّهُ مَذَلَّةً فِي أَعْنَاقِكُمْ ثُمَّ لَا تُنْزَعُ مِنْكُمْ حَتَّى تَرْجِعُونَ إِلَى مَا كُنْتُمْ عَلَيْهِ وَتَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ

Što se tiče dokaza da je borba na Allahovom putu stroga dužnost, na osnovu konsenzusa, Poslanikovi, s.a.v.s., ashabi, tabiini i kasniji učenjaci, ne samo da su saglasni da je to dužnost, već su to i praktično pokazali, žrtvujući na Allahovom putu sve manje ili više vrijedno, pa i pridružujući se redovima šehida kroz praktično sudjelovanje u borbi, kako bi Allahova riječ bila iznad svega.

Strateški cilj borbe na Allahovom putu, u islamu, je omogućivanje pozivanja u Allahovu vjeru i izvršenje primarne zadaće islama, a to je prevođenje ljudskog roda iz nevjerovanja u vjerovanje, iz grijehenja u pokornost, kako bi to garantiralo individualnu sigurnost i opći mir. Neophodno je bilo pripisivanje te borbe u svrhe odbrane islama, odbijanja neprijatelja od njega i svakog dijela njegove zemlje.

To je cilj borbe na Allahovom putu u islamu, a ne samo, kako bi neki htjeli reći, odbijanje neprijatelja. Najuzvišeniji cilj borbe u islamu jeste, dakle, da Allahova riječ bude iznad svega. Zato je, u toj borbi, neophodna puna predanost Allahu i nemiješanje bilo čega drugoga s tim najuzvišenijim ciljem, kao što je proširivanje teritorije, ostvarivanje materijanih prihoda, prestiž, slava ili zlostavljanje ljudi.

Borba u islamu ima prefinjena pravila ponašanja koja jasno izlaže časni životopis Vjerovjesnika, s.a.v.s., iz kog navodimo sljedeća predanja:

Ono koje od Ebu Hurejre, r.a., prenosi Muslim, u kome se kaže: "Kad bi Allahov Poslanik, s.a.v.s., nekoga imenovao zapovjednikom vojske ili izvidnice, savjetovao bi, njemu posebno, pokornost, a muslimanima s njim da budu dobri. Zatim bi im rekao: 'U borbu na Allahovom putu, idite u ime Allaha, borite se protiv onih koji Allaha ne vjeruju. Borite se i ne uzimajte ratni plijen prije raspodjele, ne izdajite, ne mrcvarite i ne ubijajte djecu!'".

اغزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَمَثَلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا

Tu je i predanje koje od Ibn Masuda, r.a., prenosi Ebu Davud, prema kom je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najsuzdržljiviji u ubijanju su vjernici!".

أَعَفُّ النَّاسِ قِتْلَةَ أَهْلِ الْإِيمَانِ

Buharija od Abdullaha ibn Yazida Al-Ensarija, r.a., prenosi: "Allahov Poslanik je branio pljačkanje i uništavanje imovine (نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الثُّهْبِيِّ وَالْمَثَلَةِ)".

An-Nassai od Šaddada ibn al-Hadija, r.a., prenosi da je neki beduin došao Vjerovjesniku, s.a.v.s., izjavio da vjeruje u njega i rekao: "Ja želim ići s tobom!". Vjerovjesnik, s.a.v.s., ga je preporučio svojim drugovima. Nakon jedne bitke u kojoj je zadobijeno nešto plijena, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je, dijeleći zaplijenjeno, nešto dodijelio i beduinu. Tad ga je beduin pitao: "Šta je ovo?". Vjerovjesnik, s.a.v.s., je odgovorio: "To ti ja dodjeljujem.". Beduin je na to uzvratio: "Nisam zbog toga krenuo za tobom, već sam krenuo da budem ovdje pogođen – pokazao je rukom na grlo – da umrem i uđem u Džennet.". Vjerovjesnik, s.a.v.s., mu je odgovorio: "Ako si iskren prema Allahu, On će te podržati!". Nakon kratkog predaha, ustali su i krenuli u borbu. Ubrzo je pred Vjerovjesnika, s.a.v.s., beduin donesen pogođen ondje gdje je pokazivao. Kad je Vjerovjesnik, s.a.v.s., upitao: "Je li to on?" – odgovorili su mu: "Da, on je!". Vjerovjesnik,

s.a.v.s., je tad rekao: "Bio je iskren prema Allahu, pa je Allah potvrdio njegovu iskrenost.". Beduina su umotali u Vjerovjesnikov, s.a.v.s., ogrtač. Vjerovjesnik, s.a.v.s., mu je klanjao dženazu. S tog namaza je zapamćeno da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., posebno izgovorio: "Bože, ovo je jedan Tvoj rob, koji je izašao u borbu na Tvom putu. Poginuo je kao šehid, ja to svjedočim."

عَنْ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَعْرَابِ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَّنَ بِهِ وَاتَّبَعَهُ ثُمَّ قَالَ أَهْلَجِرُ مَعَكَ فَأَوْصَى بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْضَ أَصْحَابِهِ فَلَمَّا كَانَتْ غَزْوَةٌ غَنِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبِيًّا فَكَسَمَ وَقَسَمَ لَهُ فَأَعْطَى أَصْحَابَهُ مَا قَسَمَ لَهُ وَكَانَ يَزْعَمُ ظَهَرَهُمْ فَلَمَّا جَاءَ دَفَعُوهُ إِلَيْهِ فَقَالَ مَا هَذَا قَالُوا قَسِمُ قَسَمَهُ لَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَخَّنَهُ فَجَاءَ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا هَذَا قَالَ قَسَمْتُهُ لَكَ قَالَ مَا عَلَى هَذَا اتَّبَعْتُكَ وَلَكِنِّي اتَّبَعْتُكَ عَلَى أَنْ أُرْمَى إِلَى هَاهُنَا وَأَشَارَ إِلَى حَلْقِهِ بِسَنَمِهِ فَأَمُوتَ فَأَدْخَلَ الْجَنَّةَ فَقَالَ إِنْ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِصَدُقِكَ فَلَبِثُوا قَلِيلًا ثُمَّ نَهَضُوا فِي قِتَالِ الْعُدُوِّ فَأَتَى بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحْمَلُ قَدْ أَصَابَهُ سَنَمٌ حَيْثُ أَشَارَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَهْوُ هُوَ قَالُوا نَعَمْ قَالَ صَدَقَ اللَّهُ فَصَدَقَهُ ثُمَّ كَفَّنَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جُبَّتِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَدَّمَهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ فَكَانَ فِيْمَا ظَهَرَ مِنْ صَلَاتِهِ اللَّهُمَّ هَذَا عَبْدُكَ خَرَجَ مُهَاجِرًا فِي سَبِيلِكَ فَقَتِلَ شَهِيدًا أَنَا شَهِيدٌ عَلَى ذَلِكَ

Tu spada i predanje koje, po predanju od Ebu Musaa, r.a., bilježi pet autora hadiskih zbirki, u kom se kaže: "Na pitanje ko se bori na Allahovom putu, čovjek koji se hrabro bori, ili čovjek koji se bori sa nacionalističkim zanosom, ili čovjek koji se bori da bi ga drugi vidjeli, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: 'Onaj ko se bori da bi Allahova riječ bila iznad svega, bori se na Allahovom putu.'".

عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شَجَاعَةً وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً وَيُقَاتِلُ رِيَاءً أَيُّ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

To je potpuna slika lijepih postupaka u borbi na Allahovom putu, za koju nam se čini da svojim obimom odgovara upravo svrsi namijenjenoj u ovoj knjizi.²²³

Ako islam etiku odgaja na osnovi borbe na Allahovom putu, ta borba kod čovjeka njeguje nešto najplemenitije što treba kao osobina krasiti čovjeka, a to je iskrena praktična predanost Allahu u žrtvovanju truda, vremena, imovine i života, da bi Allahova riječ bila iznad svega i da bi društvo živjelo u sreći, miru i sigurnosti.

* * *

To su bila sedam načela na kojima islam oplemenjuje naravi i iz kojih islamska pedagogija uzima građu za svoje osnove. Mi smo na njih okvirno ukazali, tek toliko da ih malo osvjetlimo, s mjerom koja odgovara ovoj knjizi. Uzvišenog Allaha molimo da nam to naknadi odgovarajućom nagradom.

INTELEKTUALNI ODGOJ

1. Pojam intelektualnog odgoja

Intelektualni odgoj je onaj dio pedagogije čiji predmet zanimanja je razum i pitanje kako će se on snabdijevati podacima, kako će se opskrbljivati pobudama aktivnosti i djelovanja, kako će mu se pružiti spremnost da posmatra, razmatra, proučava, analizira i zaključuje. To je dio pedagogije koji se bavi pitanjem razvijanja sposobnosti i spremnosti razuma.

Razum je snaga spremna za prihvaćanje znanja ili sâmo znanje koje čovjek koristi na osnovama te snage.

Razvijanje snage spremne za primanje znanja ili obogaćivanje tog znanja, jeste ono što u ovom odjeljku podrazumijevamo pod nazivom *intelektualni odgoj*.

²²³ Ko želi šire uvide u to, upućujemo ga na svoje naprijed citirano djelo *Fiqh ad-da'wa ilā Allāh*, I, s. 145.

Nužna pretpostavka islamskoga intelektualnog odgajanja jeste da mu prethodi vjerovanje koje bi trebalo ispunjavati dušu, razum i srce – kako smo to naprijed istaknuli, kad smo govorili o znanju – kojem bi se trebali pridružiti znanje i spoznaja. Kod onoga čije vjerovanje zaostaje za znanjem i spoznajom, rijetkost je da znanje i spoznaju koristi u ibadetu i djelovanju, a to je prava šteta od čijih loših posljedica se Allahu utičemo.

Ibn Ōmer, r.a., kaže: “Neko vrijeme je teklo tako što bi neko najprije primio vjeru, a zatim prihvaćao i Kur’an.²²⁴ Nakon objavljivanja nekog poglavlja, učio je šta ono dozvoljava, šta zabranjuje, šta zapovijeda, za šta predviđa kaznu, šta preporučuje da se izbjegava. Vidio sam čovjeka kojem je Kur’an ponuđen prije prihvaćanja vjerovanja. Sve od *Al-Fātihe* do kraja Knjige je pročitao, a da nije shvatio ništa od onog šta zapovijeda, za šta predviđa kaznu, šta preporučuje da se na njemu zastane i razmisli, odbacujući ga kao kržljavi plod hurme.”

Od Enesa ibn Mālika, r.a., Ibn Al-Muḥabbir prenosi da je kazivao: “Grupa ljudi je pred Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., hvalila nekog čovjeka dok nije počela pretjerivati. Tad je Vjerovjesnik, s.a.v.s., pitao: ‘Kakav mu je razum?’. Odgovorili su: ‘Mi ti kazujemo o njegovom zalaganju u ibadetu i raznovrsnim dobrima, a ti nas pitaš kakav mu je razum?’”. Poslanik, s.a.v.s., im je na to uzvratio: “Neznalica bude pogođen posljedicama neznanja gore nego griješnik posljedicama grijeha. Na više stepene, kod svoga Gospodara, ljudi će biti uzdizani srazmjerno sposobnostima razuma.”²²⁵

عن أنس بن مالك قال اثنى قوم على رجل عند رسول الله صلى الله عليه وسلم حتى ابلغوا في الثناء في خلال الخير قال رسول الله صلى الله عليه وسلم كيف عقل الرجل قالوا يا رسول الله نخبرك عن اجتهاده في العبادة واصناف الخير وتساءلنا عن عقله قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الاحق يصيب بحمقه اعظم من فجور الفاجر وانما يرفع العباد خدا في الدرجات وينالون الزلفى من ربهم على قدر عقولهم

²²⁴ Kur’an je je ovdje simbol znanja i spoznanje.

²²⁵ At-Tirmizī ga u skraćenoj verziji prenosi u djelu *An-Nawādir*.

Prema predanju koje počinje od Ebū Seīda Al-Ḥudrīja, r.a., Ibn Al-Muḥabbir prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Sve ima svoj oslonac. Vjerniku je oslonac razum. Ibadet je kod njega srazmjeren razumu. Niste li čuli šta griješnici govore u Džehennemu: *Da smo slušali i razmišljali, ne bismo među stanovnicima Džehennema u ognju bili.*"²²⁶

لكل شيء دعامة ودعامة المؤمن عقله فبقدر عقله تكون عبادة ربه أما سمعتم قول

الفاجر عند ندامته (لو كنا نسمع أو نعقل ما كنا في أصحاب السعير)

Kao svojstvo razuma, vjerovanje treba prethoditi znanju i spoznaji. Ako je razum ono čime je Allah odlikovao čovjeka nad životinjom, učinio ga podložnim obavezivanju, a budući da obavezivanje otpada s nekoga ko je nerazuman, neophodno je da u islamu bude, ne samo bilo kakve već, uistinu, velike brige o odgajanju razuma.

Islam odgaja razum putem vjerezakona. Vjerezakon ne može sadržavati ništa što se kosi s razumom, zbog toga što vjerezakon propisuje sve za dobro čovjeka na ovome i na Budućem svijetu. U skladu s tim, nema mjesta ni pretpostavljanju sukoba između vjerezakona i razuma.

Čemu islam teži u intelektualnom odgoju, djece ili odraslih, bez razlike? On intelektualni odgoj čovjeka zasniva na veoma važnim temeljima i osnovama, a to su:

1. Čišćenje razuma od praznovjerja i uobrazilje, odustajanje od spoznavanja Onostranog svijeta, kako razumom ne bi zagospodarile praznovjerice i uobrazilje koje izmišljaju mađioničari, gatar, čarobnjaci, bajaoci, sveznadari, proricatelji i drugi, kako niko ne bi pomišljao da je neki čovjek u stanju dokučiti i znati nešto iz Onostranog svijeta, budući da je Uzvišeni Allah znanje o tome zadržao samo za Sebe. Presijecajući put takvim zavodljivcima, Uzvišeni kaže: *On tajne zna i On tajne Svoje ne otkriva nikome, osim onome koga On za poslanika odabere; zato On i ispred njega i iza njega postavlja one koji će ga čuvati.*²²⁷

²²⁶ Kur'an, Al-Mulk, 10.

²²⁷ Kur'an, Al-Ġinn, 26-27.

Prema predanju koje počinje od Abdullāha Ibn Me'suda, r.a., Taberani, u djelu *Al-Muğam al-kabīr* prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Ko ode sveznadaru, čarobnjaku ili vračaru i povjeruje u ono što mu je rekao" – prema drugom predanju: "i prihvati da je istina to što mu je rekao" – zanijekao je ono što je Allah objavio Muhammedu."

من أتى عرافاً أو كاهناً يؤمن بما يقول (وفي رواية: فصدقه بما يقول) فقد كفر بما أنزل

على محمد صلى الله عليه وسلم

Od Quṭna ibn Qubayše, r.a., koji predanje preuzima od svog oca, Ebū Dāvūd prenosi: "Čuo sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kada kaže: 'Proricanje, gatanje, zloslutnost i bacanje kamenčića po pijesku, vrste su nevjerovanja.'"²²⁸

الْعِيَاةُ وَالطَّيْرَةُ وَالطَّرِيقُ مِنَ الْجَبْتِ

Al-Bazzār od Umrāna ibn Hūšejna, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ko proriče i kome se proriče, ko vrača i kome s vrača, ko gata ili mu se gata, kao i onaj koji povjeruje u ono što mu je gatar rekao, zanijekao je ono što je objavljeno Muhammedu, s.a.v.s."

ليس منا من تطير له أو تكهن أو سحر له أو سحر أو سحر له (ومن عقد

عقدة أو قال من عقد عقدة) ومن أتى كاهناً فصدقه بما يقول فقد كفر بما أنزل على محمد

2. Čišćenje razuma od sudova zasnovanih na sumnji, nagađanjima i priželjkivanju. Sve to nesumnjivo škodi razumu, navodi ga da prihvati ono što ga udaljava od činjenica i istine i otežava mu da sazna sve kako jeste. Sve to dovodi do izopačenja i nereda na Zemlji. Uzvišeni Allah kaže: *Većina njih slijedi samo pretpostavke; ali pretpostavke nimalo nisu od koristi Istini.*²²⁹ Uzvišeni kaže: *Da se Allah za prohtjevima njihovim povodi, sigurno bi nestalo poretka na nebesima i Zemlji i u onom što je na njima.*²³⁰ Uzvišeni kaže: *A tebi smo poslije odredili da u vjeri ideš pravcem određenim, zato ga slijedi i ne povodi se za strastima onih koji ne znaju, jer te oni nikako ne mogu od Allahove*

²²⁸ Ebu Dāvūd, *As-Sunan, At-tibb.*

²²⁹ *Kur'an, Yūnus, 36.*

²³⁰ *Kur'an, Al-Mu'minūn, 71.*

*kazne odbraniti; nevjernici jedni druge štite, a Allah štiti one koji Ga se boje i grijeha klone.*²³¹

3. Navikavanje razuma na traženje dokaza nakon posmatranja i promišljanja, a to je precizan naučni metod. Plemeniti Kur'an navodi primjer našeg prapretka Ibrāhīma, a.s., koji je tražio dokaze vjerovanja u Jednoga Boga. Uzvišeni kaže: *I Mi pokazasmo Ibrahimu carstvo nebasa i Zemlje da bi čvrsto vjerovao. I kad nastupi noć, on ugleda zvijezdu i reče: "Ovo je Gospodar moj!" – A pošto zađe, reče: "Ne volim one koji zalaze!" A kad ugleda mjesec kako izlazi, reče: "Ovo je Gospodar moj!" – A pošto zađe, on reče: "Ako me Gospodar moj na pravi put ne uputi, biću sigurno jedan od onih koji su zalutali!" A kada ugleda Sunce kako se rađa, on uzviknu: "Ovo je Gospodar moj, ovo je najveće!" – A pošto zađe, on reče: "Narode moj, ja nemam ništa s tim što vi Njemu druge ravnim smatrate! Ja okrećem lice svoje, kao pravi vjernik, prema Onome koji je nebasa i Zemlju stvorio, ja nisam od onih koji Njemu druge ravnim smatraju!" I narod njegov se s njime raspravljao. "Zar da se sa mnogom raspravljate o Allahu, a On je mene uputio?" – reče on. "Ja se ne bojim onih koje vi Njemu ravnim smatrate, biće samo ono što Gospodar moj bude htio. Gospodar moj znanjem Svojim obuhvata sve. Zašto se ne urazumite?"²³²*

4. Udaljavanje razuma od povodjenja i navikavanje da odbaci tradicionalizam, tako što čovjek koristi razum pri razmišljanju o stvarima koje ga okružuju, ne povodeći se u tome ni za kim, ne oponašajući nikoga, u tome, prije nego što sve dobro prouči i razmotri. Većina islamskih učenjaka je na stanovištu da oponašanje u vjerovanju ne učvršćuje vjerovanje. Uzvišeni Allah kaže: *A kada im se rekne: "Slijedite Allahovu Objavu!" – oni odgovaraju: "Nećemo, slijedićemo ono na čemu smo zatekli pretke svoje." – Zar i onda kad im preci nisu ništa shvaćali i kad nisu na pravom putu bili?! Oni koji neće da vjeruju slični su stoci na koju se viče, ali ona čuje samo zov i viku. Gluhi, nijemi i slijepi, – oni ništa ne shvaćaju.*²³³

5. Razvijanje razuma se postiže putem znanja i spoznavanja, ali ne i svakog znanja i svakog spoznavanja. Neka znanja i spoznaje

²³¹ Kur'an, Al-Ġātiya, 17-18.

²³² Kur'an, Al-An'ām, 75-80.

²³³ Kur'an, Al-Baqara, 170-171.

sputavaju i okivaju razum. Presudni u tome, jednome ili drugom, jesu izvori. Dakle, koliko su izvori ispravni i zdravi, toliko će nauka i spoznavanje djelotvorno utjecati na razvoj razuma.

Izvori najvišeg reda u islamu su Knjiga Uzvišenog Allaha, sunnet Njegovog Vjerovjesnika, s.a.v.s., Vjerovjesnikov, s.a.v.s., životopis, a odmah nakon toga slijedi razmatranje i ispravno posmatranje kosmosa sa svim ljepotama koje je Uzvišeni Allah stvorio.

Allahova volja je odlučila da On čovjeka snabdije sredstvima pomoću kojih može dokučivati znanje i spoznaje, a to su sluh, vid, duša i srce. Duša je stanište razuma, a srce poprište razumijevanja svega što osjetila dokuče, kao što se to lijepo može razumjeti iz riječi Uzvišenoga: *Kako oni ne razmisle o Kur'anu, ili su im na srcima katanaci*²³⁴ i Njegovih riječi: *Zašto oni po svijetu ne putuju pa da srca njihova shvate ono što treba da shvate i da uši njihove čuju ono šta treba da čuju, ali, oči nisu slijepi, već srca u grudima.*²³⁵

Ukoliko se razum poveća znanjem, spoznajama, posmatranjem i razmatranjem, podigne se i čovjekov položaj kod njegovoga Gospodara. Uzvišeni Allah kaže: *Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje. – A Allah dobro zna ono što radite.*²³⁶

To bi bilo poimanje intelektualnog odgoja u islamu po onome kako smo ga mi zamislili predstaviti u ovom odjeljku knjige. To je odgoj koji razum snabdijeva konceptom kakav će ga zaštititi od skretanja i lutanja, a trasirati mu put uspjeha i spasa.

2. Kako islam odgaja razum

Dok odgaja razum, islam stoji na čvrstom stanovištu da je on najveća blagodan koju je Allah čovjeku podario nakon islama. Naprijed smo istaknuli Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi iz hadisa koji prenosi Enes, r.a: "Na više stepene kod svoga Gospodara ljudi će biti uzdizani srazmjerno sposobnostima razuma."

²³⁴ *Kur'an, Muḥammad, 24.*

²³⁵ *Kur'an, Al-Ḥaḡḡ, 46.*

²³⁶ *Kur'an, Al-Muḡādala, 11.*

Ako razum u islamu ima takvo mjesto, neophodno je i da islam značaj njegovom odgoju prida u skladu s njegovim općim mjestom u islamu. Tako je to i ostvareno. Islam je odgajanju iscrtao put i na njemu postavio znamenja. Posmatranjem, razmišljanjem i proučavanjem znamenja prilikom kretanja tim putem, jasno shvaćamo da se islam u području odgajanja razuma poduhvata triju temeljnih aktivnosti, jednako podržanih Kur'anom, Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., sunnetom i njegovim časnim životopisom.

Ukratko izložene, te tri aktivnosti su:

– oslobađanje razuma od praznovjerja, obmana, povodljivosti i slijepog oponašanja (*taqlid*), uz čišćenje od svega toga;

– trasiranje razumu puta kojim će moći ići, uz šticećenje od onog što ne može, budući da Allah nikoga ne obavezuje onim što ne može;

– definiranje ispravnog metoda razmatranja razumom, uz usmjeravanje razuma.

Svakoj od tri aktivnosti, svojstveni su mnogobrojni detalji i pojedinosti, od kojih ćemo se zadovoljiti onim što navodimo:

Prva aktivnost:

Oslobađanje razuma od praznovjerja, obmana, povodljivosti i slijepog oponašanja

Počevši od prvih riječi koje su u sklopu Objave objavljene posljednjem poslaniku, Muhammedu, s.a.v.s., islam je ljudski razum i njegovu razboritost stavljao na pijedestal poštivanja, smatrajući ga najvrjednijim čime je čovjek počašćen. Zato su prvo što je objavljeno iz plemenitoga Kur'ana, bile riječi Uzvišenog Allaha: *Čitaj u ime Gospodara tvoga koji stvara, stvara čovjeka od zakvačka! Čitaj, plemenit je Gospodar tvoj, koji poučava peru, koji čovjeka poučava onome što ne zna.*²³⁷

Uvažavanje razuma u islamu ogleda se i u tome što je Allah čovjeku izložio vjeru da bi razumni ljudi proučili Njegove jasne

²³⁷ Kur'an, Al-*Alaq*, 1-5.

znakove, povjerovali u njih, na osnovu njih se uputili, da bi razumom obdareni shvatili kakvo dobro sadrži vjera islam, pa da krenu Pravim putem i budu sretni. Uzvišeni Allah kaže: *Knjiga koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o riječima njezinim razmislili i da bi oni koji su razumom obdareni pouku primili.*²³⁸

Taj razum, koji islam toliko respektira, zahtijeva da se oslobodi od prevara varalica, praznovjerja zalutalih, nastojanja da spoznaje Onostrani svijet, povoda i slijepog oponašanja, zbog toga što je onaj ko išta povjeruje prevarama varalica i praznovjerju zalutalih, jednak maloumnika. Isto je i s onim ko povjeruje da neko zna nešto iz Onostranog svijeta ili vidi nešto iz budućnosti, povrhu toga što se u tome ogleda slabo vjerovanje, negiranje vjerzakona i poricanje onoga što je objavljeno Muhammedu, s.a.v.s., kako smo to naprijed isticali.

Zbog svega toga, dok odgaja razum, islam zabranjuje da se ide kod gatarara, sveznadara i onih koji tvrde da znaju šta skriva budućnost.

Od Muavije ibn Al-Hakema, r.a., Muslim prenosi da je kazivao: "Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, mnoge nedolične stvari smo činili prije islama. Išli smo gatarima.'. On je odgovorio: 'Ne idite gatarima.'. Na to sam ja dodao: 'Zloslutili smo!', a on je odgovorio: 'To je nešto što osjeti neko od vas u sebi, ali neka vas to ne pometa!'".

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السَّلْمِيِّ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُمُورًا كُنَّا نَصْنَعُهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ كُنَّا نَأْتِي الْكُهَّانَ قَالَ فَلَا تَأْتُوا الْكُهَّانَ قَالَ قُلْتُ كُنَّا نَتَطَيَّرُ قَالَ ذَاكَ شَيْءٌ يَجِدُهُ أَحَدُكُمْ فِي نَفْسِهِ فَلَا يَصُدُّكُمْ

Muslim od Urwe ibn al-Zubejra, r.a., koji predanje preuzima od svog oca, prenosi da je Majka vjernika, r.a., kazivala: "Pitali neki ljudi Allahovog Poslanika, s.a.v.s., o vračarima, a on je odgovorio: 'Oni su ništa!'. Uzvratili su mu: 'Allahov Poslaniče, ponekad nešto i pogode?'. Allahov Pslanik, s.a.v.s., je na to odgovorio: 'Tu istinitu riječ dohvati neki džin, pa je snese, poput kvočke, u uši svog saradnika koji on pomiješa sa više od stotinu laži!'".

²³⁸ Kur'an, Šād, 29.

قَالَتْ عَائِشَةُ سَأَلَ أَنَسُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْكُهَّانِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسُوا بِشَيْءٍ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّهُمْ يُحَدِّثُونَ أَحِبَّائَنَا الشَّيْءَ يَكُونُ
حَقًّا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْكَلِمَةُ مِنَ الْجِنِّ يَخْطِفُهَا الْجِنِّي فَيَقْرُهَا فِي أُذُنِ
وَلِيِّهِ قَرَّ الدَّجَالِجَةَ فَيَخْلِطُونَ فِيهَا أَكْثَرَ مِنْ مِائَةِ كَذِبَةٍ

Tako je islam oslobađao razum od uobrazilje, prevara i praznovjerja.

Pošto islam nastoji osloboditi razum povodljivosti i slijepog oponašanja, u vezi s njihovim štetnim utjecajima ima mnogo jasnih upozorenja klasičnih učenjaka. Iako se razlikuju u pogledima na slijepo oponašanje kad se radi o pitanjima manje vezanim za vjerovanje, njihov većinski stav je da je slijepo oponašanje štetno u vjeri i vjerovanju. Neki slijepo oponašanje dozvoljavaju u nečemu u čemu uporište traži neko ko nije u stanju samostalno suditi, iako kod učenjaka uglavnom prevladava stav o štetnosti slijepog oponašanja, zbog toga što sputava razum i stavlja ga u okove, a tome je suvišno išta dodati.

Među dokaze plemenitog Kur'ana, koji ukazuju na štetnost tradicionalizma spadaju riječi Uzvišenog Allaha: *A kada im se rekne: "Slijedite Allahovu Objavu!" – oni odgovaraju: "Nećemo, slijedićemo ono na čemu smo zatekli pretke svoje." – Zar i onda kad im preci nisu ništa shvaćali i kad nisu na pravom putu bili?*²³⁹ Slično dokazuju i riječi Uzvišenoga: *A kada im se kaže: "Pristupite onome što Allah objavljuje, i Poslaniku!" oni odgovaraju: "Dovoljno nam je ono što smo od predaka naših zapamtili". – Zar iako preci njihovi nisu ništa znali i ako nisu na pravom putu bili?*²⁴⁰

Al-Kurtubi ističe: "Naši učenjaci su tvrdili: 'Riječi ovog ajeta – iz sure *Al-Baqara* – iznose štetnost slijepog oponašanja, nasuprot riječima: *Kad im se kaže: "Pristupite onome što Allah objavljuje..."*, iz sure *Al-Mā'ida*.

Slijepo oponašanje nije ni put ni vodič do znanja, ni u primarnim izvorima (*usūl*), niti u sekundarnim (*furū*). To je stav

²³⁹ *Kur'an, Al-Baqara*, 170.

²⁴⁰ *Kur'an, Al-Mā'ida*, 104.

većine razboritih učenjaka, za razliku od neznalica literalista i salabija,²⁴¹ koji tvrde da je to put istinskog znanja, da se on mora prihvatiti, te da je promišljanje i istraživanje haram. Dokazima suprotnim njihovim tvrdnjama obiluje usulska literatura, a detaljno su ih opovrgavali mnogobrojni učenjaci među kojima je istaknut bio i Ibn Hazm.¹²⁴²

Islam oslobađa razum povodljivosti i slijepog oponašanja, a kako i ne bi kad ga ono sputava.

Islam, od svega navedenog, čisti razum da bi bio izvoran, onakav kako ga je Allah dao, netaknut i neuprljan bilo kakvom obmanom i praznovjericom ili povodjenjem i slijepim oponašanjem. Najgora situacija je kad se razum ispuni podacima i saznanjima zasnovanim na sumnjama i uobraziljama. Uzvišeni Allah kaže: ... *slijede samo pretpostavke, a pretpostavka istini baš nimalo ne koristi.*²⁴³

Islam od razuma zahtijeva da ne prihvaća neki podatak i u njega vjeruje, osim ako ga provjeri i nađe mu potvrdu, riječima Uzvišenoga: *Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum (pazi), za sve to će se, zaista, odgovarati.*²⁴⁴

Čovjek je, u islamu, pred Allahom odgovoran za sve što zna i sa čime se miri, zbog toga što je dužan sve dobro provjeriti, pronaći dovoljan razlog i jasan dokaz prije nego što išta prihvati kao način ponašanja. Traženje razloga i dokaza je, u islamu, opći zahtjev koji se mora ispuniti u svim pitanjima koja se tiču vjerovanja, ibadeta, etike i običaja. Međutim, kad musliman u nečemu ne nađe jasan dokaz utemeljen na predanju, ide u potragu za razumskim dokazom, a ako se u nečemu susteknu dva dokaza, iz razuma i predanja, oni jedan drugome neće protivrječiti.

Kur'an upućuje na potrebu za dokazom, čak i u vjerovanju, kad nam iznosi stav stanovnika pećine – to su mladići koji vjeruju u svoga Gospodara koji im je dao Uputu – govoreći nam iz njihovih usta:

²⁴¹ Al-Ta'labā – ogranak haridžija (prim. prev.).

²⁴² Al-Qurṭubī, *Al-Ġāmi' li aḥkām Kur'an, Tafṣīr bi taṣarruf.*

²⁴³ *Kur'an, An-Nağm, 28.*

²⁴⁴ *Kur'an, Al-Isrā', 36.*

*Gospodar naš – Gospodar je nebesa i Zemlje, mi se nećemo pored Njega drugom bogu klanjati, jer bismo tada ono što je daleko od istine govorili.*²⁴⁵

U mnogim područjima islamskog prava, kao što su parničenje, svjedočenje, ukor, kazna, prekršaj i slično, potvrđuje se neophodnost provjeravanja i traženja jasnih dokaza prije proglašenja optuženoga krivim, a kamoli potpisivanja kazne, a odbija se bilo kakva odredba koja se zasniva na sumnjama i pretpostavkama.

Druga aktivnost:

*Trasiranje razumu puta kojim će moći ići, uz
odvraćanje od drugačijeg puta, budući da Allah
nikoga ne obavezuje onim što ne može*

Ako se, uistinu, praktično ostvari odgoj razuma, čovjeku i razumu se to manifestira kao dobro i korist na ovome i na Budućem svijetu.

U smislu pružanja i usmjeravanja, islam određuje razumu put i pravac i ne dozvoljava mu pretjerivanje u nečemu, skretanje i zaglibljivanje u nešto što ne može i što će mu otežati hod. Islam u tome ima čvrstu logiku, jer ako se razum pusti da ide za željama i razmišljanjem o nečemu nedostižnom, zapada u greške i sljedeće negativne pojave:

1. beskorisno rasipanje truda i energije, a to slično preoravanju mora ili klesanju njegove površine, jer ne daje nikakav plod;
2. pružanje mogućnosti razumu da griješi, da se koleba i predomišlja zbog osjećaja da je nemoćan, sa čime ulazi u zabludu;
3. navikavanje razuma na skretanje, opterećivanje nečim preko njegovih mogućnosti i ulazak u nešto od čega nema koristi, što ga uznemiruje zbog stalne podložnosti umišljanju i maštanju o onom što ne postoji u stvarnosti.

Razum, na primjer, nije u stanju sebi zamisliti Allahov Bitak, sa stanovišta oblika, dimenzija, početka ili kraja, pa kakva mu korist od takvog razmišljanja? Budući da Njegova narav tome izmiče, u vjerodostojnome Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., hadisu koji od Abdullah

²⁴⁵ *Kur'an, Al-Kabf, 14-15.*

ibn Abbasa, r.a., prenosi Ebu aš-Šayk, zabilježeno je da je grupa ljudi razmišljala o Uzvišenom Allahu, a Vjerovjesnik, s.a.v.s., im je tada rekao: "Razmišljajte o onom što je Allah stvorio, a ne razmišljajte o Allahu. Nikad nećete uvjerljivo procijeniti Njegovu veličinu."

تفكروا في خلق الله ولا تفكروا في الله فإنكم لن تقدروا قدره (وإن من السماء السابعة إلى كرسية ألف نور وهو فوق ذلك)

Svi koji govore o Allahovom Bitku, oni koji zbilja razmišljaju kao ni oni drugi, time ništa ne postižu. Ta nesmotrenost je bila razlog njihove zalutalosti, a nastavljena je u vidu smutnje u redovima onih koji su nakon njih došli, koji su se povelili za njihovim tvrdnjama, jer su svoje umove nepromišljeno uvukli u ono za šta ih Allah nije stvorio, nije ih osposobio da o tome razmišljaju, niti im je dao mogućnost da dođu i do čega korisnog u tome.

Međutim, to ne znači da islam sputava razum ili misao, već usmjerava razum putem kojim neće skrenuti u beskorisnu stranputicu. Takvo djelovanje islama štiti razum od zablude i izgubljenosti, uvjeravajući ga da je ispravno zaustaviti se u granicama koje mu je Allah odredio i na onome što mu je On omogućio, a zaustavljanje na granicama je obilježje bontona ranijih dobrih muslimana. Čestitom prvaku Ebu Zakariyyi Yahyi ibn Muaru al-Raziju²⁴⁶ se neki čovjek obratio riječima: "Kaži mi nešto o Uzvišenom Allahu.", – a on mu je odgovorio: "On je Bog, samo Jedan!". Kad ga je upitao: "Kakav je?", – odgovorio je: "Moćan vladar!". Na pitanje: "Gdje je On?" – odgovorio je: "On nas odasvud posmatra!". Kad je čovjek na sve to rekao: "Ne pitam te to!", – upitani je uzvratilo: "Sve mimo toga su svojstva stvorenja, a što se tiče Njegovih svojstava, ona su takva kako sam ti ih opisao."

Islam ne samo da podstiče misao i razmišljanje već to smatra ibadetom, sve dok se razmišlja o onom što je razumu dostupno, za šta je osposobljen. Ebu Hurejra, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik,

²⁴⁶ Čestiti propovjednik, bez premca u svoje vrijeme, porijeklom iz Reja. Živio u Belhu, umro u Nejsaburu (zgodno je primijetiti da su tri poznata učenjaka imala podudarna imena Yahyā ibn Muāz; jedan je bio An-Naysaburi, drugi Ar-Rāzī, treći At-Tustari; vidjeti *Ṭabaqāt As-Sūfiyya*, *Ṣifa As-Safwa* i druga djela).

s.a.v.s., rekao: "Neki čovjek je, dok je ležao opružen na postelji, najednom podigao pogled prema nebu i ugledao zvijezde. Tad je rekao: 'Svjedočim da vi imate svoga Gospodara Koji vas je stvorio. Bože, oprosti mi!'. Uzvišeni Allah ga je pogledao i oprostio mu."²⁴⁷

بينما رجل مستلق على فراشه إذ رفع رأسه فنظر إلى النجوم وإلى السماء فقال
أشهد أن لك ربا وخالقا اللهم اغفر لي فنظر الله إليه فغفر له

Al-Kurtubi ističe: "Ibn Arabi je kazivao: 'Grupa ljudi se nije mogla složiti oko toga koje od dva djela je vrjednije: razmišljanje ili namaz.²⁴⁸ Sufije su tvrdile da je razmišljanje vrjednije, jer oplođuje znanje, a ono se u vjer zakonima najbolje vrjednuje. Ortodokсни islamski pravници su tvrdili da je namaz vrjedniji, po svemu šta se u predanju kaže o njemu, u pogledu redovnosti, revnosti i navođenja drugih."²⁴⁹

Buharija i Muslim prenose od Ibn Abbasa, r.a., da je spavao kod svoje tetke, Majke vjernika, Maymune bint al-Haril i tom prilikom čuo kako kazuje: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je ustao i rukom se pogladio po licu. Zatim je proučio deset posljednjih ajeta sure Ali `Imran,²⁵⁰ nakon čega je prišao obješenome, malom mijehu s vodom i štedeći vodu abdestio. Klanjao je trinaest rekata." Poželjno je ovdje razmotriti kako je on (Poslanik, s.a.v.s.) napravio spoj između razmišljanja o Allahovim stvorenjima i klanjanja namaza. To je sunnet koji treba slijediti. Što se tiče metoda ezoterika i njihove prakse da jedan od njih u ime svih razmišlja, dan, noć ili mjesec neprestano, to nije ispravan metod dostojan čovjeka, niti je metod dosljedan sunnetu.²⁵¹

²⁴⁷ Al-Qurtubī, *Al-Ġāmi` li aḥkām Kur`an*, IV, 314.

²⁴⁸ Radi se o neobaveznim namazima.

²⁴⁹ Ibid. s. 315.

²⁵⁰ To su časni ajeti koji počinju Njegovim riječima: *U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene, za one koje i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju. 'Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u vatri!'* i do kraja časne sure od 190 do 200-tog ajeta.

²⁵¹ Ibid.

Islam dozvoljava razumu razmišljati o brojnim stvarima koje ga okružuju, koje su dokučive njegovim osjetilima, ne da bi samo saznao već i da bi vjerovao u Allahovu Uzvišenost i veličinu Njegovog djela. Islam obavezuje razum da o ovom svijetu razmišlja dok nastanjuje Zemlju, kao što to Uzvišeni kaže riječima: *On vas od zemlje stvara i daje vam da živite na njoj...*,²⁵² odnosno, da je nastanjujete. Zayd ibn Aslam smatra da to znači: "Naređeno im je da koriste šta im treba, da grade, uređuju prostor gdje stanuju, sade drveće i slično."

Al-Arabi ističe: "Neki učenjaci šafijskog mezheba tvrde da naseljavanje (isti`mar) znači traženje kultiviranog prostora, a traženje je i inače nešto čime Allah obavezuje."²⁵³

Nastanjivanje Zemlje ne može bez razmišljanja, proučavanja i istraživanja, da bi ona bila onakva kakva dolikuje činjenici da je Allah njome počastio čovjeka, na način koji čovjeku omogućuje da ibadeti Allahu Jedinom, u skladu sa zakonima koje je propisao.

Musliman koji se takvog razmišljanja odriče, a objektivno je sposoban razmišljati, grijehnik je koji se oglašuje o ono čime ga je Allah obavezao u sklopu nastanjivanja Zemlje. Kad bi to muslimani danas ispravno razumijevali, niko ih ne bi pretekao u otkrićima i izumima, što se potvrđivalo u vremenima kad su na ovakav način razumijevali vjeru i ljudskom rodu, u području naučnih otkrića i izuma, ostavili ono na čijim osnovama je Zapad uspio ostvariti svoj naučni preporod i sve to dodatno obogatiti.

Naprijed istaknuto pruža uvjerenja da islam uvažava razum, da ga visoko cijeni i ne sputava. Štaviše, islam uvažava i podstiče razum na razmišljanje, dotle da i ulazak u islam, prihvatanje njegovih načela i načina ibadeta, skoro uvjetuje razmišljanjem, posmatranjem i proučavanjem.

Jedno od najvažnijih pitanja koja se tiču vjerovanja u islamu, vjerovanje u Allahovu Jednoću, islam, ne samo što zasniva na

²⁵² *Kur'an, Hūd, 61.*

²⁵³ Al-Qurṭubi, op. cit. IX, s. 56. Ima i drugačijih tumačenja značenja navedenih riječi. Neki učenjaci tvrde da one znače: *omogućio vam je da je nastanjujete, koristite njene plodove i uživajte njene blagodati*, a prema drugima znače: *dao je da je nastanjujete kao Njegovi zastupnici na njoj*, itd.

uvjerenosti, racionalnom dijalogu i korišćenju jasnih dokaza, već i naglašava da je traženje tih dokaza jedna od primarnih djelatnosti razuma. Plemeniti Kur'an i druga pitanja izlaže potkrjepljujući ih dokazima. Takve su riječi Uzvišenoga: *Zar Onaj koji je stvorio nebesa i Zemlju nije kadar da stvori njima slične? Jeste, On sve stvara i On je Sveznajući,*²⁵⁴ kao i Njegove riječi: *Zar oni da govore: "Izmišlja ga!" – Ne, nego oni neće da vjeruju; zato neka oni sastave govor sličan Kur'anu, ako istinu govore! Zar su oni bez Stvoritelja stvoreni ili su oni sami sebe stvorili?! Zar su oni nebesa i zemlju stvorili?! Ne, nego oni neće da vjeruju. Zar je u njih blago Gospodara tvoga, ili, zar oni vladaju?! Zar oni imaju ljestve, pa na njima prislušuju? Neka onaj među njima koji tvrdi da je nešto čuo donose potvrdu očitu,*²⁵⁵ zatim Njegove riječi: *Allah nije uzео Sebi sina, i s Njim nema drugog boga! Inače, svaki bi bog, s onim što je stvorio – radio što bi htio, i jedan drugog bi pobjeđivao. – Hvaljen neka je Allah koji je daleko od onoga što oni iznose,*²⁵⁶ kao i Njegove riječi: *Zar nisi čuo onoga koji se s Ibrahimom o njegovu Gospodaru prepirao, onda kad mu je Allah carstvo dao? Kad Ibrahim reče: "Gospodar moj je Onaj koji život i smrt daje", – on odgovori: "Ja dajem život i smrt!" – "Allah čini da Sunce izlazi s istoka" – reče Ibrahim –, "pa učini ti da grane sa zapada!" I nevjernik se zbuni. – A Allah silnicima neće ukazati na pravi put.*²⁵⁷

Pored ovih, ima još mnogo ajeta koji razum usmjeravaju raspravi, vodi dijalog i izvodi zaključke, čak i kad se tiče Allahove Jednoće, da bi čovjekovo vjerovanje bilo iz uvjerenja, jer se kroz misaono raspravljanje ostvaruje objašnjenje istine i njeno dokučivanje.

Uzvišeni Allah je svakoga svog vjerovjesnika zaduživao da raspravlja o istini koju je širio, da je potkrjepljuje primjerima i dokazima, zahtijevajući od onih kojima se obraćaju da se napregnu i pronađu put ka Istini ili iznoseći im dokaze kojim raspoložu. To je bila praksa Allahovih vjerovjesnika, a.s. Čak je i Nuhov, a.s., narod, kad su ga uznemirili dokazni silogizmi koje im Vjerovjesnik,

²⁵⁴ *Kur'an, Yā-Sīn*, 81.

²⁵⁵ *Kur'an, Aṭ-Ṭūr*, 33-38.

²⁵⁶ *Kur'an, Al-Mu'minūn*, 91.

²⁵⁷ *Kur'an, Al-Baqara*, 258.

a.s., iznosio, prema onom kako stoji u Kur'anu, rekao Nuhu, a.s.: "O Nuhu", - rekoše oni - "ti si želio da s nama raspravljaš i dugo si se raspravljao."²⁵⁸

Isto je bilo i s Hudom, a.s., Salihom, a.s., Ibrahimom, a.s., Musaom, a.s., Isa, a.s. i Muhammedom, s.a.v.s. Svi su tokom pozivanja iznosili dokaze, primjere i nadnaravnosti, kojima je cilj bio samo uvjeriti pozivane, a uvjeravanja nema ukoliko mu ne prethodi razmišljanje i umni napor.

To znači da Uzvišeni Allah ne prima vjerovanje svojih robova ukoliko oni ne koriste razum, ne razmišljaju i ne razmatraju ono što trebaju kao uvjerenje prihvatiti da bi im se istina razjasnila.

Koliko god da smo naveli primjera i dokaza o tome kako islam uvažava razum i znanje koje se k njemu usmjerava, šta god da kažemo, bilo bi manje nego što to potvrđuju islamska praksa i vjerezakon, u sklopu kojih sadržaji plemenitoga Kur'ana imaju posebno istaknuto mjesto.

Treća aktivnost:

Definiranje ispravnog metoda razmatranja razumom i njegovo usmjeravanje

Ovo uključuje sva dozvoljena sredstva, sa stanovišta islamskog vjerezakona, koja vode ostvarenju istaknutog cilja, a to se u jednome načelnom smislu može ostvariti uključujući sljedeće:

- a) poziv razumu da prihvata pobude znanja;
- b) poziv razumu na razmatranje i proučavanje Allahovih zakona u sklopu stvaranja;
- c) poziv razumu na proučavanje Allahove mudrosti u sklopu stvaranja;
- d) poziv razumu na proučavanje Allahove mudrosti u zakonodavstvu.

Što se tiče pojedinosti vezanih za ove pozive, u skladu s namjenom ove knjige, iznijet ćemo sljedeće:

²⁵⁸ Kur'an, Hūd, 32.

a) *Poziv islama razumu da prihvaća pobude znanja*

To potvrđuje da islam podstiče nauku, a ne bori se protiv nje, kao što su to činile neke religije. Tajna toga je u tome što se islam nipošto ne boji nauke, niti njenih otkrića i izuma, već to smatra afirmiranjem uvjerenja s kojim se poziva u vjerovanje.

Vjerovanje islama, je vjerovanje koje počiva na znanju i spoznavanju, a ne na naivnom prihvaćanju predanja, jer se islam u vjerovanju ne može zadovoljiti tradicijom, kako smo naprijed isticali. Mnogi pokušavaju optužiti islam za suprotstavljanje nauci, zbog kojeg su bile optuživane druge religije, ali to je neopravdana optužba koja ne može biti potkrijepljena ni najmanjim dokazom.

Najsnažniji odgovor tužiocima jeste upoznavanje s historijom islamske civilizacije. To je civilizacija koju su uspostavili muslimani u ime islama, a koja je, bez i najmanjeg pretjerivanja ili sumnje, bila obrazac dubokog naučnog preporoda, kojim su bila obuhvaćena sva poprišta ljudskog života. Ona je muslimanima, kao i nemuslimanima koji su živjeli u njihovom okruženju, omogućavala mnogo civilizovaniji i napredniji život nego u drugim civilizacijama.

To je bila civilizacija koju je posvjedočila opća historija ljudskog roda, a ne samo muslimanski ummet. Islamska civilizacija, koja se nalazila na tako visokoj razini, ne izaziva iznenađenje niti čuđenje, jer je islam znanju dao odgovarajuće mjesto i učinio od njega jedno od najvažnijih sredstava vjerovanja, najefikasnije u oslobađanju uvjerenja od uobrazilje i laži. Opravdano je pitati, kakvo neslaganje između islama i nauke spominju oni koji optužuju?

Ako islam trajno poziva na traganje za činjenicama i istinom – što je njegov trajni cilj – uz preporučivanje međusobnog potpomaganja u strpljivosti i borbi na Allahovom putu, strpljivost naređuje uz vjerovanje i činjenje dobrih djela, kao što stoji u riječima Uzvišenog Allaha: *Tako mi vremena, čovjek, doista, gubi, samo ne oni koji vjeruju i dobra djela čine, i koji jedni drugima istinu preporučuju i koji jedni drugima preporučuju strpljenje.*²⁵⁹ Ako je islam takav, kako

²⁵⁹ *Kur'an, Al-Asr*, 1-3.

može biti protiv nauke i umanjivati njen značaj!? Kako, uopće, može doći do činjenica i istine, ako ne putem nauke?

Ako su putevi stizanja do istine mnogobrojni, gdje spadaju učenje, dokučivanje osjetilima, nadahnuće i razum, značaj razuma i njegovo mjesto u stizanju do istine ne može se umanjivati. Ako spoznaja, u načelnom smislu, ima mnogobrojne puteve, primjer prodornoga uma je jedan od najvažnijih. Ako se spoznaja definira na osnovama dva velika cilja: vjerovanja i djelovanja, oba cilja podrazumijevaju razum i nauku, da bi ostavili dobar trag u životu ljudi.

Naprijed smo napominjali da vjerovanje do kog se stiže putem slijepog slijedenja (*taqlīd*), nije uvjerljivo – ako ga i treba prihvatiti to je najslabije vjerovanje – dok je vjerovanje do kojeg se stiže putem nauke, najviši stepen vjerovanja, najčvršće, naj snažnije i najutemeljenije vjerovanje.

Plemeniti Kur'an nauku i učenjake visoko cijeni zbog njihovog dosezanja i spoznaje (*idrāk*) Stvoriteljeve Jednoće. O istinskom značaju učenjaka koji na osnovu stečenih znanja tvrde da je Allah jedan, Uzvišeni Allah kaže: *Allah svjedoči da nema drugog boga osim Njega, - a i meleki i učeni -, i da On postupa pravedno. - Nema boga osim Njega, Silnog i Mudrog.*²⁶⁰

U mnogobrojnim ajetima plemenitoga Kur'ana, postoji čvrsta veza između nauke i vjerovanja, kao i u riječima Uzvišenoga: *Allah će na visoke stepene uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje. - A Allah dobro zna ono što radite.*²⁶¹ Uzvišeni kaže: *A to su ajeti jasni, u srcima su onih kojima je razum dat; a Naše ajete samo nepravedni osporavaju.*²⁶²

Kraće rečeno, islam nauku, kao umnu djelatnost, gleda po tome što ona vodi ka vjerovanju. Ukoliko je usmjerenje pri tome ispravno, usklađeno standardnim uzusima islamske etike, nauka sama za sebe – na putu kojim čovjeka vodi onom što je za njega dobro i na ovome i na Budućem svijetu – ne može bez vjerovanja, kao što ni vjerovanje

²⁶⁰ Kur'an, *Āli 'Imrān*, 18.

²⁶¹ Kur'an, *Al-Muğādala*, 11.

²⁶² Kur'an, *Al-Ankabut*, 49.

ne može bez nauke, odnosno, samo na osnovama tradicije. Svejedno radi li se o manjem ili većem broju slučajeva, vjerovanje bez nauke ne može mnogo koristiti, a i ako koristi, to je najslabiji vid vjerovanja. Kur'an poziva na prihvaćanje principa nauke. On muslimana poziva da svoje znanje proširuje koliko može, da se u svom odnosu prema vjeri i životu služi naučnom metodom.

Razgovor o ovome nas, dakako, obavezuje da bacimo malo svjetlosti na smisao riječi *nauka*, kako oni kojima to nije poznato ne bi s predubjeđenjem prihvatili ili odbili riječ *vjerovanje*. Zato bismo rekli da većina rječnika, leksikona i enciklopedija navode da je nauka kreiranje, koncepcija i metod na osnovu kojih se definiraju principi otkrivanja istine o nečemu, nekoga karakternog obilježja ili negiranja nekoga karakternog obilježja, pri čemu su uključeni: čovjek, materija i sve što postoji u kosmosu. To znači da je nauka, u biti, jedna vrijednost koja, sve dok se ispoljava u vidu koncepcije i metoda, ne može biti u sukobu s vjerovanjem.

Ako pažnju obratimo tehnici, odnosno tehnologiji, do koje se stiže putem nauke, uvidjet ćemo da je i ona kreativna operacija, da je jedna od vrijednosti putem kojih čovjek stiže do pribora i uređaja koji mu omogućuju da vodi lakši i bolji život, sposobniji da svoje želje ispunjava s manje napora i za kraće vrijeme, samo što ona, u isto vrijeme, neke nemarne može odvratiti od vjerovanja, kao što se dešava ljudima u naše vrijeme. S tim smislom, tehnologija dolazi u koliziju s čovjekom koji želi unaprijediti svoj život. Ako je čovjek temeljni dio postojećeg svijeta, a ukoliko ga tehnologija sprječava da ostvari to svoje pravo, dajući prednost priboru, uređajima i drugim postulatima tehnologije, nesporazum ne postoji između nauke i vjere, niti između tehnologije i vjere, već samo između tehnologije i čovjeka.

Nesporazum se, možda, može ispravno shvatiti ukoliko se dobro razmotri sama narav problema, a ona se sastoji u tome što je čovjek izumio pribor da mu zadovolji potrebe i da, pomoću njega, uspostavlja kontrolu nad kosmosom u kojem živi. Ali, nije dugo potrajalo, a pribor je nad njim uspostavio kontrolu, jer mu je postao cilj nakon što mu je bio sredstvo.

Izlaz iz tog nesporazuma jeste usklađenost između pribora i čovjeka, odnosno u tome da čovjeku ostane njegova volja, vjerovanje i sloboda, a da priboru ostane opisivanje po tome što je sredstvo, a ne cilj.

Nauka, shvaćena kao koncepcija i metoda, je temeljna vrijednost u islamu,²⁶³ koja se potvrđuje u brojnim ajetima plemenitoga Kur'ana. Uzvišeni kaže: *Reci: Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?*²⁶⁴

K svemu tome, islam poziva da se znanje proširuje s opsežnim smislom koji obuhvaća vjerske i svjetovne znanosti. Uzvišeni Allah kaže: *I reci: "Gospodaru moj, Ti znanje moje proširi!"*²⁶⁵

Islam poziva i na posmatranje, razmatranje i promišljanje. Poziva na prvi korak, teorijski korak, koji nužno prethodi praksi, kao što stoji u riječima Uzvišenoga: *Zato uzmite iz toga pouku, o vi koji ste obdareni!*²⁶⁶

Plemeniti Kur'an sadrži mnogobrojne ajete koji pokazuju i ističu potrebu da se koristi koncepcija traženja dokaza, kao u primjeru riječi Uzvišenoga: *Kako čovjek ne vidi da ga Mi od kapi sjemena stvaramo, i opet je otvoreni protivnik, i Nama navodi primjer, a zaboravlja kako je stvoren, i govori: "Ko će oživjeti kosti, kad budu trule?" Reci: "Oživjeće ih Onaj koji ih je prvi put stvorio; On dobro zna sve što je stvorio, Onaj koji vam iz zelenog drveća vatru stvara i njome potpaljujete." Zar Onaj koji je stvorio nebesa i zemlju nije kadar da stvori njima slične? Jeste, On sve stvara i On je Sveznajući; i zaista On može, kada nešto hoće, samo da za to rekne: "Budi!" – i ono bude.*²⁶⁷

Ovi plemeniti ajeti, posmatrani s istog stanovišta, govore nam mnogo o koncepciji traženja dokaza, a mi ukazujemo na sljedeće:

- (Riječi:) *Kako ne vidi (čovjek)*, odnosno, kako ne posmatra, razmatra i promišlja, podrazumijevaju *viđenje srcem*, kao što o tome govori Al-Kurtubi.

²⁶³ Više o tome u našem djelu: *Naḥwa manḥağ buḥūṭ islāmī*, Dār al-wafā', 1989.

²⁶⁴ *Kur'an, Al-Zumar*, 9.

²⁶⁵ *Kur'an, Tā Hā*, 114.

²⁶⁶ *Kur'an, Al-Ḥašr*, 2.

²⁶⁷ *Ja Sin*, 77-82.

- Ovi ajeti su odgovor onim mnogobošcima koji ne vjeruju u proživljenje, a to je dijalektičko traženje dokaza koje ima cilj da onoga koji negira dovede pred dokaz time što mu pobija negiranje.

- (Riječi:) *I govori: "Ko će oživjeti kosti ..., Reci: "Oživjeće ih Onaj koji ..., to jest: Onaj Ko je bio u stanju, na početku, stvoriti ni iz čega, u stanju je sve sastaviti nakon rastajanja.*

- *Nama navodi primjer, a zaboravlja kako je stvoren ..., znači da je odgovor sam po sebi prisutan. U vezi s tim, učenjaci tvrde da u ovom ajetu postoji dokaz o ispravnosti analogije, jer Uzvišeni Allah onome ko ne vjeruje u proživljenje, kao dokaz, suprotstavlja prvobitno stvaranje.*

- *Onaj koji vam iz zelenog drveća vatru stvara ..., dokaz je da je Uzvišenom Allahu svojstveno savršenstvo u stvaranju, što čini da je u stanju suprotnost izvući iz suprotnosti.*

- *Zar Onaj koji je stvorio nebesa i zemlju nije kadar ..., dokaz je da Onaj ko je stvorio nebesa i Zemlju, a to su – jasno se vidi – veličine, u stanju stvoriti slične onima koji ne vjeruju u proživljenje i oživjeti ih.*

U tome je veličina dokazivanja i dijalektike u jasnom iznošenju istine.

Islamu je svojstveno i pozivanje na izučavanje naučne koncepcije zato što se tako upućuje kritika onima koji raspravljaju o nepoznatim stvarima, onima koji se naučno ne bave svim pojedinostima i sadržajima. Uzvišeni Allah kaže: *Vi raspravljate o onome o čemu nešto i znate, a zašto raspravljate o onome o čemu ništa ne znate? Allah zna, a vi ne znate!*²⁶⁸

Odgovorno se može tvrditi da islam poziva na naučnu metodologiju, jer on je praktične metode, kao temeljnu pretpostavku, uvjetovao onima koji bi se htjeli baviti naukom, a da ne uvažavaju osjetilno i umno opažanje. Ne samo da islam zbog toga kritikuje već im to i zabranjuje, kao što se može razumjeti iz riječi Uzvišenog Allaha: *Ne povodi se za onim što ne znaš! I sluh, i vid, i razum (pazi),*

²⁶⁸ Kur'an, Āli Imrān, 66.

za sve to će se, zaista, odgovarati.²⁶⁹ Eksperimentalni metod je, u svojoj biti, korišćenje osjetila u opažanju senzibilija i korišćenje razuma u opažanju inteligibilija. To je temeljni princip. Svaki čovjek ga treba slijediti. Čovjek je pred Uzvišenim Allahom odgovoran ako sluh, vid i dušu, odnosno srce i razum, ne koristi kao naučna sredstva koja mu je Allah darovao. Ako ih ne koristi, udaljava se od nauke i zapada u zamku nejasnoća.

b) *Poziv islama razumu na promišljanje i proučavanje Allahovih zakona u sklopu stvaranja*

To je odgajanje razuma, kod muslimana, putem pronicanja u božanske zakone primjenjene na Allahova stvorenja. Oni su najbolja sredstva putem kojih čovjek može upoznati historiju sa svim šta ona sadrži i na koga se odnosi, uzimajući iz nje ono što može unaprijediti sposobnost i razviti osjećaj opažanja zakona, sa čime će unaprijediti svoj odnos prema sadašnjosti i odabrati bolji put u budućnost. U tome je Uzvišeni Allah, nedvosmisleno jasno, odgovarajući pravac odredio riječima: *Reci: "Putujte po svijetu, zatim pogledajte kako su završili oni koji su poslanike lažnim smatrali!"*,²⁷⁰ kao i Svojim riječima: *Prije vas su mnogi narodi bili i nestali, zato putujte po svijetu i posmatrajte kako su završili oni koji su poslanike u laž ugonili. To je objašnjenje svima ljudima i putokaz i pouka onima koji se Allaha boje.*²⁷¹

Putovanje po svijetu, da se spoznaju zakoni primjenjeni na stvorenja, a radi stjecanja pouke, prema stavu većine islamskih učenjaka, vjerezakonom je preporučljivo.

Pri uvjeravanju razuma u Istinu, nema boljeg metoda od razmatranja i proučavanja Allahovih zakona, primijenjenih na one koji negiraju Istinu, prkose vjerovjesnicima, ma kako prkosnici bili snažni, kao i zakona primijenjenih na one koji pomažu Istinu i vjeruju u ono što su dostavljali poslanici, ma kako pomagači bili nejaki. Uzvišeni Allah to ističe kako bi se pameti opomenule i shvaćanja razbistrila, navodeći sljedeće primjere:

²⁶⁹ *Kur'an, Al-Isrā', 36.*

²⁷⁰ *Kur'an, Al-An'ām, 11.*

²⁷¹ *Kur'an, Āli 'Imrān, 137-138.*

Prvo – Primjer snažnih prkosnika Faraona, o kojima Uzvišeni Allah kaže: *I mi smo faraonov narod gladnim godinama i nerodicom kaznili, da bi se opametili. I kad bi im bilo dobro, oni bi govorili: "Ovo smo zaslužili", a kad bi ih snašla kakva nevolja, Musau i onima koji su s njim vjerovali tu nevolju bi pripisali. Ali ne! Njihova nevolja je od Allaha bila, samo što većina njih nije znala! I govorili su: "Kakav god da nam dokaz doneseš da nas njime općaraš, mi ti nećemo vjerovati!" zato smo mi na njih slali i poplave, i skakavce, i krpelje, i žabe, i krv – sve jasna znamenja, ali su se oni oholili, narod zlikovački su bili. I kad bi ih zadesila nevolja, govorili bi: "O Musa, moli se, u naše ime, Gospodaru svome – onako kako ti je On naredio: ako nas oslobodiš nevolje mi ćemo, zaista vjerovati i s tobom sinove Israilove sigurno poslati". I pošto bismo ih nevolje oslobodili – do vremena do kog im je bilo određeno da je podnose, – oni bi, odjednom, obećanje prekršili. Zato ih mi kaznismo i u moru ih potopismo, jer su znamenja Naša poricali i prema njima ravnodušni bili.*²⁷²

Drugo – Primjer nejakih koji su bili strpljivi u nevoljama i podnosili zlostavljanja Faraona, kao što su Isra'ilovi potomci podnosili, prije nego su zalutali i počeli tražiti sebi boga, sličnog bogovima mnogobožaca, prije nego što su počeli obožavati tele i prije nego što su pokazali prkos Musau, a.s. Uzvišeni Allah o njima kaže: *A potlačenom narodu dodadosmo u naslijeđe istočne i zapadne krajeve zemlje koju smo blagoslovili, i lijepo obećanje Gospodara tvoga sinovima Israilovim bilo je ispunjeno – zato što su trpjeli, a sa zemljom savrnismo ono što su faraon i narod njegov sagradili i ono što su podigli.*²⁷³ O sličnome jasno govore i riječi Uzvišenoga: *Allah obećava da će one među vama koji budu vjerovali i dobra djela činili sigurno namjesnicima na zemlji postaviti, kao što je postavio namjesnicima one prije njih, i da će im zacijelo vjeru njihovu učvrstiti, onu koju im On želi, i da će im sigurno strah bezbjednošću zamijeniti; oni će se samo Meni klanjati, i neće druge Meni ravnim smatrati. A oni koji i poslije toga budu nezahvalni – oni su pravi grešnici.*²⁷⁴

²⁷² Kur'an, Al-A'raf, 130-136.

²⁷³ Kur'an, Al-A'raf, 137.

²⁷⁴ Kur'an, An-Nūr, 55.

To je Allahov zakon primijenjen na one koji su negirali Istinu i grijeshili i na one koji su Istinu pomagali i bili pokorni, koji ni sad ne izostaje, ne mijenja se i ne razlikuje se *prema Allahovu zakonu koji je vrijedio za one koji su bili i nestali. A ti nećeš u Allahovu zakonu izmjene naći.*²⁷⁵

Allahov zakon je presudio da ljudi, u odnosu na Njegovu koncepciju, koja im je objavljivana putem poslanika, budu smješteni u jednu od dvije vrste: u one koji slijede Uputu, aktiviraju svoj razum, posmatraju i pronalaze Uputu, ili u one koji zapadaju u zabludu, ne aktiviraju razum, ne promišljaju, pa zato lutaju i gube se.

Allahov zakon je i to što, vezano za one koji slijede Uputu, nakon njenog slijedenja, dolazi dobro na ovom svijetu, podržavanje Istine i onih koji je slijede, te dobro za Budući svijet u vidu Allahovog zadovoljstva i lijepe nagrade.

Allahov zakon je, isto tako, to što, onima koji su zalutali, nakon lutanja dolazi zlo, nered i propast na ovom svijetu, a zatim i potpun gubitak na Budućem svijetu.

Kako god sljedbenici Upute i Istine bili materijalno slabi i malobrojni, kako god sljedbenici neistine i zalutali bili materijalno snažni i mnogobrojni, Allahov zakon, primijenjen na jedne i druge, nikad se ne razlikuje.

Ljudi su dužni koristiti svoj razum da bi se pomoću njega uputili u Božije zakone koji se ne mijenjaju i nikad ne prevazilaze, kako bi se opomenuli oni koji su zalutali, a svoje vjerovanje osnažili oni koji vjeruju, da se nemaran ne bi zavaravao snagom i moći koju mu demonstiraju zalutali u napadima na Istinu i oni koji ih slijede.

S ciljem da se naglasi pozivanje razuma na razmišljanje, posmatranje i traženje dokaza, islam poziva na proučavanje i precizno ispitivanje činjenica koje se tiču onog što se posmatra, kakve su, kako su nastale, kako su se odvijale, zbog čega su sklopljene? To postaje jasno kad se promisli o riječima Uzvišenog Allaha: *Reci: "Putujte po svijetu da vidite šta je On iz ničega stvorio. I, Allah će to, poslije, po drugi put stvoriti. Allah, zaista, sve može,*²⁷⁶ kao i riječi Uzvišenoga:

²⁷⁵ *Kur'an, Al-Ahzāb, 62-63.*

²⁷⁶ *Kur'an, Al-Ankabut, 20.*

*Pa zašto oni ne gledaju kamile – kako su stvorene, i nebo – kako je uzdignuto, i planine – kako su postavljene, i Zemlju – kako je prostrta?*²⁷⁷ Taj poziv predstavlja aktiviranje razuma i njegovo uvježbavanje za učestvovanje u opažanju činjenica o pojavama, a u tome se sastoji njegovo odgajanje i poučavanje.

Allahova stvorenja, u postojećem svijetu, su mnogobrojna, a iznad svih je čovjek. Islam čovjeka poziva na posmatranje svih stvorenja, da se tim putem usmjeri ka Istini, da se tako osnaži u vjerovanju. U riječima Uzvišenog Allaha: *Na Zemlji su dokazi za one koji čvrsto vjeruju, a i u vama samima – zar ne vidite?, a na nebu je opskrba vaša i ono što vam se obećava. I, tako Mi Gospodara neba i zemlje, to je istina, kao što je istina da govorite!*,²⁷⁸ sadržan je poziv na aktiviranje razuma, posmatranje i razmatranje.

Qatada tvrdi: "To znači da onaj ko putuje po Zemlji i posmatra znakove radi pouke, ko razmišlja o sebi, shvaća da je stvoren da bi Allahu ibadet činio."

Onaj ko posmatra i proučava šta ima na Zemlji u tome nalazi znakove i dokaze da je Allah u svemu moćan, da može proživjeti ljude nakon smrti i tražiti od njih da polože račune za dobro i zlo koje su na ovom svijetu počinili.

Al-Kurtubi kaže: "Neki umni ljudi tvrde da svemu iz *velikog svijeta* ima kopija u *malom svijetu*, zapravo ljudskom organizmu. U vezi s tim, Uzvišeni kaže: *Mi čovjeka stvaramo u skladu najljepšem*,²⁷⁹ zatim: ... *a i u vama samima – zar ne vidite?* Ljudska osjetila su plemenitija od sjajnih zvijezda. Sluh i vid su u rangu Sunca i Mjeseca, po tome šta se pomoću njih dokučuje. Organi ljudskog tijela, nakon što istruhnu, postaju prah istovjetan Zemljinom prahu. U njemu (organizmu) je kategorija vode, znoja i drugih organskih tečnosti, a od kategorija zraka su duh i duša. Od kategorije vatre, u njemu, je tjelesna toplota. Vene, u tijelu, su u rangu rijeka na Zemlji, jetra u rangu izvora iz kojih naviru rijeke – budući da se vene pružaju iz jetre. Mokraćni mjehur je u rangu mora, kosti u rangu planina koje

²⁷⁷ *Kur'an, Al-Ġāsiya*, 17'20.

²⁷⁸ *Kur'an, Ar-Rāriyāt*, 20-23.

²⁷⁹ *Kur'an, At-Tīn*, 4.

su stubovi Zemlje, a njegovi orgrani su kao stabla. Kao što svako stablo ima lišće ili plodove, svaki organ tijela ima svoju aktivnost i namjenu. Kosmatost organizma je u rangu bilja i trava na Zemlji. Zatim, čovjek jezikom oponaša svaki životinjski glas, a pokretima organa oponaša sve što rade životinje. Čovjek je mali svijet pored velikog svijeta, stvorenje koje je stvorio Jedan Tvorac, osim Kojega nema drugog tvorca.²⁸⁰

Dok svoj razum aktivira, dok posmatra sebe i ono šta ga okružuje, čovjek vrši jednu dobru operaciju odgoja svog razuma, što razum čini spremnim da se usmjeri Pravim putem, u Pravcu istine.

*c) Poziv razumu na proučavanje Allahove mudrosti
u sklopu stvaranja i zakona Univerzuma*

To je intelektualni odgoj presudno označen preciznošću i redovnošću, po tome što se ta mudrost i redovnost odvijaju po čvrstim zakonima i preciznom poretku koji se ne prevazilazi i ne popušta, jer su oni zakoni Uzvišenog Allaha.

Plemeniti Kur'an ističe da stvaranje čovjeka, kosmosa i svega što je u njemu nije bilo uzalud, već je ostvareno u skladu s Allahovom voljom, po Njegovom određenju. Kur'an potvrđuje da su sva stvorenja stvorena s Istinom i radi Istine, da je stvaranje operacija koju ne ugrožava neistina, neozbiljnost i igra, jer je to stvaranje s Istinom i promišljanje s Istinom, a Uzvišeni Allah je najbolji stvaralac.

Cilj poziva na razmatranje stvaranja i proučavanje, koji islam upućuje razumu, nije tek poziv na sušto razmatranje i proučavanje, već na prosvjetljenje uma, buđenje srca i pročišćenje duše od mrlja, da bi čovjek mogao, na ovoj Zemlji, voditi uredan život, dostojan onoga čime ga je Allah počastio.

Ajeti plemenitoga Kur'ana potvrđuju da stvaranje kosmosa nije bilo nepromišljenost, igra i zabava, već Istina. Uzvišeni kaže: *Mi smo nebesa i Zemlju i ono između njih mudro stvorili. Čas oživiljenja će zacijelo doći, zato ti velikodušno oprosti, Gospodar tvoj sve zna i On je sveznajući,*²⁸¹ zatim, Uzvišeni kaže: *Zar ste mislili da smo mi vas*

²⁸⁰ Al-Qurtubī, op. cit. II, s. 202.

²⁸¹ Kur'an, Al-Ĥiġr, 85-86.

*uzalud stvorili i da nam se nećete povratiti? I neka je uzvišen Allah, Vladar istiniti, nema drugog boga osim Njega, Gospodara svemira veličanstvenog!*²⁸² zatim kaže: *Mi nismo stvorili nebo i Zemlju, i ono što je između njih, da se zabavljamo. Da smo htjeli da se zabavljamo, zabavljali bismo se onako kako nama dolikuje, ali Mi to ne činimo, nego istinom suzbijamo laž, istina je uguši i laž nestane; a teško vama zbog onoga što o Njemu iznosite.*²⁸³

Plemeniti Kur'an, koji sadrži sve što čovjeku koristi na ovome i na Budućem svijetu, je pun mudrosti. Uzvišeni Allah o plemenitom Kur'anu kaže: *Mi Kur'an pun mudrosti objavljujemo, i na istinit način se on objavljuje. A tebe smo poslali samo zato da radosne vijesti donosiš i da opominješ.*²⁸⁴

Razum posmatra i proučava sva Allahova stvorenja i pojedinosti iz kosmosa, da shvati da je to sve Istina, da je stvoreno zbog Istine. Dok to posmatra, razum se navikava na Istinu, postaje joj privržen u svome životu i njome se, dok god živi, koristi na najljepši mogući način kojim štiti svoje ljudsko dostojanstvo.

To je ono što čovjeka opredjeljuje da traži Istinu, sasvim joj privržen i naoružan strpljivošću, da je uzima kao svoj znak i plašt s kojima stvari oko sebe prihvaća ili odbija, kako bi time postigao sreću i na ovome i na Budućem svijetu.

Razum, koji posmatra, proučava i prihvaća Istinu, u stanju je svoje vjerovanje očistiti od svih skretanja i zabluda, pročistiti dušu od nejasnoća i zamagljenosti. Takav čovjek se preobražava u osobu koja razmišlja o Allahovom stvaranju, na osnovu čega se upućuje ka Istini i Pravom putu. On tako postaje onaj koji u svoga Gospodara povjeruje čim bude oslovljen: ... *da vjerujete u svoga Gospodara* ..., da spozna slast i ljepotu Istine i krene upućivati dovu Gospodaru da mu oprosti grijeh koji ga tište, da od sebe odbaci loša djela. Gospodar mu uzvraća najboljom nagradom, a to je uvođenje u Džennet. Plemeniti Kur'an govori o onima koji slijede Istinu i razmišljaju o stvaranju nebesa i Zemlje, uvjereni da Allah to nije stvorio uzalud.

²⁸² *Kur'an, Al-Mu'minūn*, 115-116.

²⁸³ *Kur'an, Al-Anbiyā'*, 16-18.

²⁸⁴ *Kur'an, Al-Isrā'*, 105.

Uzvišeni Allah kaže: *U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana su, zaista, znamenja za razumom obdarene, za one koji i stojeći i sjedeći i ležeći Allaha spominju i o stvaranju nebesa i zemlje razmišljaju. "Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi i sačuvaj nas patnje u vatri! Gospodaru naš, onoga koga ti budeš u vatru ubacio Ti si već osramotio, a nevjernicima neće niko u pomoć priteći. Gospodaru naš, mi smo čuli glasnika koji poziva u vjeru: 'Vjerujte u Gospodara vašeg!' – i mi smo mu se odazivali. Gospodaru naš, oprosti nam grijehе naše i pređi preko rđavih postupaka naših, i učuni da poslije smrti budemo s onima dobrima. Gospodaru naš, podaj nam ono što si nam obećao po poslanicima Svojim i na Sudnjem danu nas ne osramoti! Ti ćeš, doista, Svoje obećanje ispuniti!" I Gospodar njihov im se odaziva: "Nijednom trudbeniku između vas trud njegov neću poništiti, ni muškarcu ni ženi – vi ste jedni od drugih. Onima koji se isele i koji budu iz zavičaja svoga prognani i koji budu na putu Mome mučeni i koji se budu borili i poginuli, sigurno ću preko rđavih djela njihovih preći i sigurno ću ih u džennetske bašče, kroz koje će rijeke teći, uvesti; nagrada će to od Allaha biti. – A u Allaha je nagrada najljepša".*²⁸⁵

Takvo je posmatranje i proučavanje koje vodi k Istini, koje uvodi u vjerovanje i dobro djelo, pri kojima je čovjek privržen svim pojedinostima vjerovanja i svemu što ide uz dobro djelo.

Takav čovjek je sposoban voditi život u skladu s planom Istine, izabranim ljudima kao koncepcija na osnovama koje ljudi trebaju pristupiti Gospodaru svjetova.

d) Poziv razumu na proučavanje Allahove mudrosti u zakonodavstvu

Islam razumu pruža mogućnost razmatranja, proučavanja i razmišljanja o mudrosti uspostavljanja zakonodavstva, iako uspostavljanje zakonodavstva izvire iz uzvišene Božanske mudrosti, a primjenjuje se na sve ljude u cijelosti. S obzirom na to da se ono primjenjuje na sve ljude, Božanska mudrost je predodredila da ljudi razmatraju mudrost zakonodavstva i proučavaju šta ono sadrži, da bi ga primjenjivali uz stečeno znanje, spoznavanje i uvjerenost, u

²⁸⁵ Kur'an, *Āli Imrān*, 190-195.

cijelosti, neokrnjeno, ispravno, pošteđeno greške, s uvjerenjem nepomućenim bilo kakvom i najmanjom sumnjom.

Plemeniti ajeti, koji ljudski razum pozivaju na razmišljanje i razmatranje mudrosti uspostavljanja zakonodavstva, su mnogobrojni, a mi ćemo navesti samo neke:

Uzvišeni Allah kaže: *A tebi objavljujemo Opomenu da bi objasnio ljudima ono što im se objavljuje, i da bi oni razmislili.*²⁸⁶

Opomena je ovdje plemeniti Kur'an, koji je Uzvišeni Allah objavio kao sažetak, a Muhammeda, s.a.v.s., obavezao tumačenjem njegovih propisa, obećanja i prijetnji. Tumačenje i objašnjavanje od strane Vjerovjesnika, s.a.v.s., prema Al-Kurtubiju, se odvija na dva načina:

* uopćeno objašnjenje:

- kao što je objašnjenje pet namaza s njihovim odgovarajućim vremenima, sedždama, rukuiima i drugim propisima;

- kao što je objašnjenje iznosa zekata, vremena kad se daje, iznosa dobara iz kojih se izdvaja, zatim objašnjenje obreda hadža. Kad je s društvom obavljao hadž, Poslanik, s.a.v.s., je, prema Al-Bukarijevom navodu, rekao: "Radite isto što i ja radim (خذوا عني مناسككم)", kao što je rekao i: "Klanjajte kako mene vidite da klanjam (وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أَصَلِّي)".

Ibn al-Mubarek od Umrana ibn Husejna, r.a., prenosi da je rekao jednom čovjeku: "Jesi li ti normalan? Možemo li u Allahovoj Knjizi naći za podne-namaz da se klanjaju četiri rekata i da se ne uči naglas?". Nakon toga mu je nabrojao namaz, zekat i slično, a zatim ga pitao: "Možemo li to naći protumačeno u Allahovoj Knjizi? Allahova Knjiga o tome ne govori detaljno, to objašnjava sunnet!".

* dodatno objašnjavanje propisa iz Knjige:

- kao što je zabrana ženidbe s tetkom, bilo s očeve ili majčine strane;

- zabrana objedovanja mesa domaćih magaraca i deraćih zvijeri;

²⁸⁶ Kur'an, An-Nahl, 44.

- presuda na osnovu zakletve uz svjedoka i slično tome.²⁸⁷

Uzvišeni Allah kaže: *Pitaju te o vinu i kocki. Reci: "Oni donose veliku štetu, a i neku korist ljudima, samo što je šteta od njih veća od koristi."* I pitaju te koliko da udjeljuju. *Reci: "Višak!" Eto, tako vam Allah objašnjava propise da biste razmislili.*²⁸⁸ *U odmazdi vam je – opstanak, o razumom obdareni, da biste se ubijanja okanili!*²⁸⁹ Uzvišeni kaže: *On vam je objasnio šta vam je zabranio, – osim kad ste u nevolji; mnogi prema prohtjevima svojim, nemajući za to nikakva dokaza, zavode druge u zabludu. A Gospodar tvoj dobro zna one koji u zlu prelaze svaku mjeru,*²⁹⁰ Uzvišeni kaže: *Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati. A vama nije dopušteno da uzimate bilo šta od onoga što ste im darovali, osim ako se njih dvoje plaše da Allahove propise neće izvršavati. A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi. To su Allahovi propisi, pa ih ne narušavajte! A oni koji Allahove propise narušavaju, nepravedni su. A ako je opet pusti, ona mu se ne može vratiti što se neće za drugog muža udati. Pa ako je ovaj pusti, onda njima dvoma nije grijeh da se jedno drugom vrate, ako misle da će Allahove propise izvršavati; to su Allahove odredbe, on ih objašnjava ljudima koji žele da znaju,*²⁹¹ Uzvišeni kaže: *O vjernici, zapišite kada jedan od drugoga pozajmljujete do određenog roka. I neka jedan pisar između vas to vjerno napiše i neka se pisar ne uzdržava da napiše, ta Allah ga je poučio; neka on piše, a dužnik neka mu u pero kazuje i neka se boji Allaha, Gospodara svoga, i neka ne umanji ništa od toga. A ako je dužnik rasipnik ili slab, ili ako nije u stanju da u pero kazuje, onda neka kazuje njegov staratelj, i to vjerno. I navedite dva svjedoka, dva muškarca vaša, a ako nema dvojice muškaraca, onda jednog muškarca i dvije žene, koje prihvatate kao svjedoke; ako jedna od njih dvije zaboravi, neka je druga podsjeti. Svjedoci treba na svaki poziv da se odazovu. I neka vam ne bude mrsko da ga utanačite pismeno, bio mali ili veliki, s naznakom roka vraćanja. To vam je kod Allaha ispravnije i prilikom svjedočenja jače, i da ne sumnjate – bolje; ali, ako*

²⁸⁷ Al-Qurṭubī, op. cit. I, s. 38-39.

²⁸⁸ Kur'an, Al-Baqara, 219.

²⁸⁹ Kur'an, Al-Baqara, 179.

²⁹⁰ Kur'an, Al-Al-An'ām, 119.

²⁹¹ Kur'an, Al-Baqara, 229-230.

je riječ o robi koju iz ruke u ruku obrćete, onda nećete zgriješiti ako to ne zapišete. Navedite svjedoke i kada kupoprodajne ugovore zaključujete i neka ne bude oštećen ni pisar, ni svjedok. A ako to učinite, onda ste zgriješili. I bojte se Allaha, – Allah vas uči, i Allah sve zna;²⁹² Uzvišeni kaže: *Raspuštenicama pripada pristojna otpremnina, dužnost je da im to daju oni koji se Allaha boje! Allah vam tako objašnjava propise Svoje da biste razmislili.*²⁹³

U vezi s nasljeđivanjem i utvrđivanjem nasljednih dijelova, te vrstama nasljedstva, kao i u vezi s kaznama za neke prekršaje i s drugim odredbama, na primjer, u vezi s nepravednim postupanjem sa ženama kad se zamjenjuju drugima, u vezi s pravima koja ženama u datim prilikama pripadaju, zatim u vezi s tim šta je muškarcima zabranio u odnosu na žene s kojim se ne mogu oženiti – Allah kaže: *Allah vam naređuje da od djece vaše – muškom pripadne koliko dvjema ženskima.*²⁹⁴ Tome je namijenjen dio poglavlja *En-Nisā'*, od 11. do 26. ajeta koji glasi: *Allah želi da vam objasni i da vas putevima kojima su išli oni prije vas uputi, i da vam oprost. – Allah sve zna i mudar je.*²⁹⁵

Islamsko zakonodavstvo, u dijelu koji se tiče vjerovanja i ibadeta, je stabilno i nepodložno bilo kakvome mijenjanju. Međutim, u svemu što se tiče odnosa s ljudima i promjenama koje ljudima nameće život, ukoliko to nije Kur'anom i Hadisom određeno, ne samo da je dozvoljen idžtihad već islam razumne poziva da proučavaju zakonodavstvo da bi shvatili njegove ciljeve, da bi usvojili njegov opći duh, da bi ostvarili svoje dobro za ovaj i za Budući svijet, a od sebe otklonili štetu i za ovaj i za Budući svijet.

Historija islamskog zakonodavstva obuhvaća i takve propise i odredbe koji se zasnivaju na rješenjima (*idžtihad*) kompetentnih stručnjaka, koji su mijenjali, predlagali i donosili rješenja. Oni nisu brkali pojmove, niti su previše zahtijevali od ljudi. Kao primjere, navodimo neke situacije kad su donošena rješenja na osnovu proučavanja:

²⁹² *Kur'an, Al-Baqara*, 282.

²⁹³ *Kur'an, Al-Baqara*, 241-242.

²⁹⁴ *Kur'an, An-Nisa'*, 11.

²⁹⁵ *Kur'an, An-Nisā'*, 26.

1. Dijeljenje *onima čija srca treba pridobiti*, definirano je porukom ajeta iz plemenitoga Kur'ana u kojem se kaže: *Zekat pripada samo siromasima i nevoljnicima, i onima koji ga sakupljaju, i onima čija srca treba pridobiti, i za otkup iz ropstva, i prezaduženima ...*,²⁹⁶ a Omer ibn Al-Hattab, r.a., ga je dokinuo, kad je bio predvodnik vjernika, nakon što je u tome konsultirao istaknute saradnike. Zajednički su ocijenili da je Allah toliko osnažio i ojačao islam da više nije potrebno nikome materijalna dobra davati zbog straha od njegove zlobe.

2. Kazna za krađu je bila propisana odredbom, a Omer ibn Al-Hattab, r.a., je, kad je bio predvodnik vjernika, konsultirao istaknute saradnike oko njenoga privremenog stavljanja van snage zbog određenih okolnosti, a saradnici su ga podržali.

3. U Al-Qadijevom djelu *Fatḥ al-islām*, u poglavlju *Dar' al-Ḥudūd bi aš-šubuhāt (Poništenje kazni na temelju sumnjivih dokaza)*, navodi se da, ukoliko je sumnja jaka, prestupniku se ukida kazna. Što znači da ukoliko ljudski razum promotri cilj i duh islamskog zakonodavstva, shvatit će da se ne želi samo postizanje koristi ili odbacivanje štete već se i kazna može promijeniti i preinačiti sve dok se vodi računa o njegovom cilju i duhu.

Naprijed istaknuto znači da ljudski razum treba proučavati zakonodavstvo u skladu s prisustvom ili odsustvom mudrosti, a ljudskom razumu nije mogla biti ukazana veća počast nego što je priznavanje takvog prava.

Budući da islamsko zakonodavstvo ljudskom razumu daje takvo pravo, kad se zadovolji formuliranje osnovnih principa i temeljnih načela, kojima nisu potrebna tumačenja i komentari – Allah je u tome svakako moćan – razumnima, koji razmišljaju i proučavaju, pruža priliku da tumače u skladu s vremenom i mjestom, s pojedinostima koje odgovaraju uvjetima, a ta elastičnost je Allahova milost muslimanima i olakšanje, uz koje se od tumača traži da ispune samo dva zahtjeva:

- 1) da razmišljaju, da budu razumni;
- 2) da očuvaju opće principe i načela koje je iznio vjerezakon.

²⁹⁶ Kur'an, At-Tawba, 60.

Primjeri ispunjavanja dva zahtjeva, su mnogobrojni, a mi ćemo navesti samo sljedeće:

Uzvišeni Allah kaže: ... *i kada ljudima sudite, da pravedno sudite...*²⁹⁷

Uzvišeni kaže: ... *i koji se o poslovima svojim dogovaraju ...*²⁹⁸

Ova dva ajeta su uspostavila opće principe i načela etike na kojoj počiva sudski sistem u islamu, a to su:

- a) pravednost;
- b) savjetovanje (šura).

Precizno tumačenje, o tome na čemu trebaju počivati pravednost i savjetovanje, nije izneseno. Prepušteno je vjernicima da o njima razmišljaju na način koji odgovara uvjetima iz okruženja i mijenama koje se odvijaju kroz vremena i mjesta, tokom samostalnog proučavanja.

U području ekonomije, u općem smislu, slično tome je ono što sadrže riječi Uzvišenoga: ... *da ne bi prelazio samo iz ruku u ruke bogataša vaših ...*²⁹⁹ u kojima je iznijeta etika i opći principi u raspolaganju novcem, a tumačenje je prepustio muslimanima koji samostalno proučavaju u različitim vremenima i mjestima, usaglašavajući se oko najadekvatnijih uvjeta korišćenja novca među sobom, a da niko nikome ne načini štetu.

Islam je razumu dao pravo na razmišljanje, razmatranje i samostalno proučavanje, čak i o pitanjima zakonodavstva, ni zbog čega drugoga nego zato da bi razum pravilno odgajao i osposobio ga da, sebi i drugima, ostvari dobro u vjeri i životu, da od sebe i drugoga otkloni štetu u vjeri i životu, također.

²⁹⁷ *Kuʿan, Al-Nisāʾ, 58.*

²⁹⁸ *Kuʿan, Al-Šūrā, 38.*

²⁹⁹ *Kuʿan, Al-Ḥašr, 7.*

TJELESNI ODGOJ

1. Pojam tjelesnog odgoja

Tjelesnim odgojem se naziva zbog povezanosti s ljudskim organizmom, odnosno tijelom. Ono podrazumijeva ulaganje napora čovjek s ciljem stjecanja sklonosti ka tjelesnoj aktivnosti i kretanju, kroz utvrđene oblike i svjesno, bilo samostalno ili u sastavu grupe, kako bi tijelo prakticiralo ono što ga osnažuje i osposobljava za izvršavanje zadataka na najbolji način.

Tjelesni odgoj vodi brigu o pitanju privikavanja pojedinca, ne samo na osobine korisne njemu u svakodnevnom životu već i na osobine korisne drugim ljudima, kao što su red i čistoća, uzajamno pomaganje uz samopouzdanje, spremnost na rad, uz raspoloženje i zadovoljstvo. To vodi podizanju dobrog čovjeka, sposobnog praktično odgovoriti zahtjevima društva u kojem živi, ostvarujući sebi i drugima zadovoljstvo i sreću na ovome i Budućem svijetu.

Naprijed smo isticali da se tijelo ne može odvojiti od duše, etike i razuma. Zato islam čovjeka posmatra kao složenu jedinku, kao dušu spojenu s razumom i tijelom. Otuda, u islamu, i dolazi do zanimanja za odgajanje tih potencijala u čovjeku.

Prema svojoj opisnoj definiciji, tijelo je spoj izvjesnog broja organa, aparata i sposobnosti, koji prima utjecaje duše i razuma, kao što, nesumnjivo, na njih vrši utjecaj. Kroz vršenje i primanje utjecaja, tijelo može izvršavati svoje funkcije onako kako treba, pa će biti zdravo ili može izbjegavati i zanemarivati svoje funkcije, pa će biti slabo i nemoćno.

Sve vrste odgoja kod čovjeka teže uspostavljanju ravnoteže između zahtjeva duše, razuma i tijela.

U uspostavljanju ovog odgoja, ogledale su se brojne filozofije, naučavanja i pedagoške škole. Prošla su mnoga vremena otkako čovjek zna za civilizaciju. Počevši od postanka čovjeka na licu Zemlje, bilo je različitih filozofija, naučavanja i civilizacija, ali one, sve zajedno, uprkos nebrojenim minulim vijekovima, nisu uspjele

ostvariti ravnotežu između tri ljudska potencijala: duše, razuma i tijela. Neovisno od toga koliko su u međusoboj usporedbi bile uspješne jedna u odnosu na drugu, pažnju jednome navedenom potencijalu su obraćale na štetu drugih. Čak ni najslavnije civilizacije, kakve su bile faraonska, egipatska, grčka i rimska, nisu uspjele više nego da brigu o jednome potencijalu povedu na štetu drugih.

Historija je puna različitih primjera onih koji su brigu o jednom potencijalu vodili zapostavljajući druge. Jedni su obraćali pažnju razumu toliko da su, opčinjeni njime, druge sasvim zapostavljali, kao što je bila grčka civilizacija. Neki su bili opčinjeni tijelom, a zanemarivali druge, kao rimska civilizacija. Dotle su neki, opčinjeni dušom, zanemarivali ostala dva, kao što je to činila drevna indijska civilizacija.

Ljudska zajednica i dalje pati od te slabosti. Čak i u okrilju vjera koje su prethodile pojavljivanju islama, njihovi sljedbenici ravnotežu ljudskih potencijala nisu mogli uspostaviti sve dok Allah ljudskom rodu nije darovao posljednjeg Poslanika, s.a.v.s., putem kojeg je vjera upotpunjena i usavršena.

Poželjno je ukazati na to da se čovjek u okrilju tih sistema, škola i civilizacija, lomio između tih pravaca, tako da je povremeno gubio zanimanje za dušu i postajao okrutan materijalista, ili je, izgubivši zanimanje za razum, prihvatao praznovjerje, fantaziranje i drugo što je u suprotnosti s razumom, ili je, izgubivši zanimanje za tijelo, fizički slabio i dopuštao da trpi jače od sebe.

Kad je došla posljednja, najpotpunija i najsavršenija vjera, ona koja je objavljena putem Muhammeda, s.a.v.s., čovjeku je došlo vrijeme da bude čovjek, da u islamskoj koncepciji pronađe zanimanje za dušu, razum i tijelo zajedno, da u svom životu ide Pravim putem vođen urođenom naravi s kojom ga je Allah stvorio. Ni ta božanska koncepcija ne bi, Bože sačuvaj, bila uspješna kad bi neki potencijal bio značajniji od drugih. Zato ih ona sve podstiče u odgovarajućem pravcu razvoja. Kad ima sklada među potencijalima, ljudski život je plemenit, djelatan i uravnotežen.

Islamska koncepcija odgoja uvijek počiva na uspostavljanju ravnoteže među zahtjevima urođene naravi s kojom je Allah ljude

stvorio. Kao i razum i tijelo, duša neizbježno nastoji udovoljiti svojim zahtjevima i pravilno se odgojiti.

Pravilan odgoj tijela treba strogo imati u vidu da su tijelu svojstveni materijalni zahtjevi koji izvire iz dubine njegove naravi. U njihovom izražavanju nema ništa čemu se može uputiti zamjerka, a kamoli zabrana ili sankcioniranje. Ono čemu treba udovoljiti u izražavanju tih potreba, jeste da čovjek ne izlazi van granica koje je postavio Uzvišeni Allah, čije dimenzije iscrtavaju koncepciju koja ljudskom tijelu opisuje sredstva izražavanja potreba.

Prema zahtjevima svoje naravi, tijelo ima želje i potrebe u kojima nema ništa manjkavo, budući da iza svih želja i potreba stoji mudrost Tvorca osjećaja urođenih čovjeku. To je sveobuhvatna mudrost na kojoj se temelji trajanje života, razmnožavanje ljudi i življenje sa sposobnošću za rad i traganje za opskrbom. Izražavanje ovakvih želja i potreba, u okviru zakona, islam smatra ibadetom s kojim se čovjek približava Stvoritelju, nečim što u sebi ima slabosti samo u očima onih koji ništa ne znaju.

Slabost dolazi ili iz pretjerivanja ili iz iskrivljenog prakticiranja želja i potreba, kao što može doći i iz uskraćivanja želja tijelu i potreba s izgovorom da je to sramota i srozavanje ili da je suzdržavanje. Sve je to u islamskom poimanju pogrešno. Kao prvo, pogrešno je naspram islamskog poimanja čovjekove uloge u životu, a kao drugo, pogrešno je u području odgoja čovjeka. Oba smjera se vrte u krugu neznanja ili zablude.

Ko je taj što može zabraniti Allahove ljepote koje je On iznio svojim robovima, kao što je lijepa opskrba, ili naklonjenost drugom spolu? Ko je taj što tvrdi da je izražavanje seksualne želje, u okviru zakonskih propisa, srozavanje ljudskosti, kako tvrde oni što zagovaraju monaštvo kojim Allah nije obavezao nijednog čovjeka? Ko je taj što tvrdi da se suzdržavanje ogleda i u odijevanju zakrpama, ritama, grubom odjećom – smatrajući to jedinom vrstom odijevanja?

Niko od svih tih zajedno, u onome u šta poziva, nema ni najmanji dokaz, niti argument, već se nalazi u sukobu sa sobom i naravi s kojom ga je Allah stvorio.

Ebu al-Faraĝ al-Ġawzi je za suzdržavanje i isposnike rekao nešto što ne možemo ne spomenuti, a to je: "Ja odijevanje krpama

i ritama prezirem zbog četiri razloga: *prvo*, zato što to nisu oblačili naši preci, a ako jesu onda su samo zato što su morali; *drugo*, zato što u tome ima prizivanja siromaštva, a čovjeku se zapovijeda da slobodno pokazuje da raspolaže Allahovim blagodatima; *treće*, zato što se time jasno pokazuje suzdržavanje, a zapovijeđeno je da ga prikrivamo; *četvrto*, to podsjeća na one koji se udaljavaju od zakona, a ko se nekoj grupi prisposobljava, njoj i pripada.”

Slično je i s jelom i pićem. Nisu u pravu oni koji tijelu uskraćuju jelo, osim radi očuvanja života, koji tvrde da je to pobožnost, jer jelo i piće, za kojim se ukazuje potreba, bez pretjerivanja i nadmenosti, je vjerozakonski i razumski zahtjev, zbog toga što se pomoću toga štiti život, njeguju tijelo i osjetila. Mudri vjerozakon zabranjuje danonoćni post zbog toga što iscrpljuje organizam, oslabljuje dušu i čini ih nemoćnim za ibadet. To sve vjerozakon zabranjuje, a razum odbija. Svako dodavanje jela i pića preko potrebe je pretjerivanje i rasipanje koje se u sklopu vjerozakona zabranjuje brojnim porukama Kur’ana i sunneta. Zahtjev u vezi s jelom i pićem je umjerenost i sredina. To je platforma na kojoj se čovjeku ostvaruje dobro za ovaj i Budući svijet.

Islam je u tome uspostavio red pomoću kojeg čovjeku ostvaruje dobro i od njega otklanja svaku štetu. Uzvišeni kaže: *O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kad hoćete da molitvu obavite! Jedite i pijte, samo ne pretjerujte; On ne voli one koji pretjeruju.*³⁰⁰

Al-Kurtubi kazuje: “Ibn Abbas, r.a., tvrdi: ‘Allah u ovom ajetu dozvoljava jelo i piće bez pretjerivanja i nadmenosti – to jest, oholosti – a što se tiče stvarno potrebne količine, to je ona s kojom se otklanja glad i utoljuje žeđ, a ona je dozvoljena i razumom i vjerozakonom.’”³⁰¹

Prema predanju koje počinje od Al-Miqdama ibn Mad Yakriba, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Čovjek ne puni posudu opasniju od stomaka, budući da zalogajima opterećuje kičmu. Ako je već neizbježno, neka trećinu stomaka predvidi za jelo, trećinu za piće, a trećinu za dušu.”

³⁰⁰ *Kur’an, Al-A’raf*, 31.

³⁰¹ Al-Qurtubī, op. cit. VII, s. 191.

مَا مَلَآ أَدَمِيَّ وَعَاءَ شَرًّا مِنْ بَطْنٍ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتُ يُقِمْنَ صَلْبَهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَتُلْتُ لِطَعَامِهِ وَتُلْتُ لِشَرَابِهِ وَتُلْتُ لِنَفْسِهِ

U komentaru ovoga časnog hadisa, Al-Kurtubi primjećuje: “Naši učenjaci tvrde: ‘Kad čovjek čuje za proporcije ove podjele, ostaje zadivljen njenom mudrošću.’”. Al-Kurtubi dalje navodi da je Ar-Rešid imao vještog ljekara kršćanina koji je Aliju ibn al-Husejnu rekao: “U vašoj Knjizi nema ništa o medicini, a nauku čini dvoje: teologija i fiziologija.”. Ali mu je odgovorio: “Allah je svu medicinu sabrao u samo jednom ajetu naše Knjige.”. Kad ga je ovaj upitao: “Koji je to ajet?”. – Ali mu je odgovorio: *Jedite i pijte, samo ne pretjerujte*. Kršćanin je uzvratio: “Ali, ništa u predanju vašeg Vjerovjesnika nema o medicini!?”. Ali je na to odgovorio: “Allahov Poslanik je svu medicinu sažeo u nekoliko jednostavnih riječi.”. Na pitanje: “Koje su to riječi”, – odgovorio je: “Stomak je prostorija bolesti, a predostrožnost je glava svakog lijeka. Tijelu treba davati ono na šta je naviknuto.”.³⁰² Kršćanin je odgovorio: “Vaša Knjiga i vaš Vjerovjesnik ništa iz medicine nisu prepustili Galinusu.”.³⁰³

Islam ova mjerila uspostavlja da bi tijelu omogućila da izrazi potrebe usklađene s naravima s kojima je Allah stvorio ljude, potvrđujući time da se pravilan odgoj tijela sastoji u tome da izrazi potrebe i ostvari ih bez pretjerivanja i nadmenosti.

Islamskom odgajanju tijela, na ovakav način, ne slični nijedna pedagogija iz prošlosti, a neće joj se približiti nijedna ni u budućnosti, jer ono izvire iz koncepcije Uzvišenog Allaha, Stvoritelja čovjeka, Koji zna šta je za čovjeka dobro na ovome i Budućem svijetu, Koji je u njega položio potencijale i želje, Koji ništa suvišno nije naredio vezano za vjeru i život na ovome svijetu. Takav je islamski tjelesni odgoj.

³⁰² Ovo nije Poslanikov, s.a.v.s., hadis, već mudrost koja se pripisuje Al-Hāriṭu ibn al-Kaldi, poznatome arapskom ljekaru. Sličnu sadržinu ima i ono što je zabilježeno u hadisu koji Muslim bilježi po predanju od ibn `Omera, r.a., koji kazuje: “Čuo sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: ‘Nevjernik jede da napuni sedam želudaca, a vjernik da napuni samo jedan (سَبْعَةَ أَمْعَاءَ) الْكَافِرُ يَأْكُلُ فِي سَبْعَةِ أَمْعَاءَ)’, što je bio poziv da se ne pretjeruje u jelu.”

³⁰³ Āl-Qurṭubī, op. cit. VII, s. 192.

2. Kako islam odgaja tijelo

Naprijed je skrenuta pažnja na to kako islam, dok odgaja ljudsko tijelo, priznaje da ono ima zahtjeve koje mu diktira urođena narav s kojom ga je Allah stvorio, kako tijelu daje pravo izraziti svoje potrebe u okviru vjerezakona koji je postavila islamska koncepcija.

Tijelu s takvom urođenom naravi je islam postavio plan odgoja koji proizlazi iz općeg plana odgajanja čovjeka. Taj plan ima oslonac na četiri važna temelja, a to su:

- a) precizno poznavanje naravi ljudskog tijela;
- b) priznavanje prava tijelu da koristi ono što Allah dozvoljava;
- c) čuvanje okosnice dobrog odgajanja;
- d) pozivanje čovjeka da svoje tijelo štiti tjelesnim odgajanjem.

O svakom navedenom temelju postoje mnoge formulacije u tekstovima plemenitoga Kur'ana i časnoga Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., sunneta, o kojima ćemo detaljnije govoriti.

a) Precizno poznavanje naravi ljudskog tijela

To znanje je dato nadahnućem kojim je ljude produhovio Stvoritelj svijeta i svega što je na njemu, sa svim promjenljivostima koje su mu svojstvene. Prema tome, logično je da pravilan odgoj proizlazi iz neprekidnog slijeđenja pouzdanog znanja o tome.

Poznavanje tijela, u islamu, počiva na uvjerenosti da je Uzvišeni Allah čovjeka, prilikom stvaranja, počastio svojim blagodatima, tako što mu je dao da stoji uspravno, da ide na dvije, a ne na četiri noge. Učinio ga je sposobnim da govori i da se veoma lijepo izražava. Učinio ga je sposobnim da među pojavama bira putem razuma i volje. Počastio ga je time što je stvorio jahaće životinje da ga nose, da jede njihovo meso i odijeva se njihovom vunom, kostreti i dlakom. Stvorio mu je biljke i omogućio da ih jede i uzgaja voće. Stvorio mu je vodu i učinio da sve živi od nje.

Stvorio mu je razum i s njim ga učinio sposobnim da, od raspoloživih stvari, oko sebe pravi odjeću, obitovalište, čime će se prevoziti, pomoću čega će duže i lakše živjeti. Učinio ga je sposobnim da koristi sve što mu je Allah na ovom svijetu potčinio.

Zatim, opskrbio ga je blagodatima života na ovom svijetu, od kojih su mu neke neophodne, nekima se naslađuje, neke ga čine radosnim kad ih gleda, sluša, miriše ili dodiruje. Dozvolio mu je da sve to prakticira u okvirima vjerozakona, bez pretjerivanja i oholosti.

S takvom naravi, s kojom ga je Allah stvorio, čovjek se odlikuje nad mnogim stvorenjima. Uzvišeni Allah kaže: *Mi smo sinove Ademove, doista, odlikovali: dali smo im da kopnom i morem putuju, i opskrbili ih ukusnim jelima, i dali im velike prednosti nad mnogima koje smo stvorili.*³⁰⁴

Ljudskoj naravi je svojstveno to što je Uzvišeni Allah čovjeka stvorio ne samo sposobnoga podnositi nevolje i teškoće dok se hvata u koštac sa životom na ovom svijetu – one su mnogobrojne i prate ga u svim razdobljima života – već je njegovoj naravi propisao da gubi i što mu je drago, da radi i šta ne voli, onako kako Tirmizija primjećuje: “U naravi takvog čovjeka je da bude zaslijepljen, da, zanemariivši Allahovu moć, pomišlja da mu niko ništa ne može.”

Svojstveno njegovoj naravi je da ponekad svoja dobra troši i u ono što mu, ne samo da ne koristi već i šteti, nesvjestan da ga Allah vidi i da će pred Njim polagati račun zbog rasipanja Njegovih blagodati na ono što je beskorisno, iako je Allah slao Svoje poslanike koji su ga upućivali na ono što će mu koristiti. U prilog objašnjavanju te ljudske naravi, Uzvišeni Allah kaže: *Mi čovjeka stvaramo da se trudi. Misli li on da mu niko ništa ne može? “Utrošio sam blago nebrojeno!” – reći će. Zar misli da ga niko vidio nije? Zar mu nismo dali oka dva i jezik i usne dvije, i dobro i zlo mu objasnili?*³⁰⁵

Al-Kurtubi kazuje: “Ebū Hāzim, r.a., prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: ‘Uzvišeni Allah kaže: ‘Čovječe, Ja sam te pomogao protiv tvojih očiju sa dvije prevlake (tj. očnim kapcima), pa ako te vid bude navodio na ono što Ja prezirem, ti ih zatvori; Ja sam te pomogao protiv tvog jezika sa dvije prevlake (tj. usnama), pa ako te bude navodio na ono što Ja prezirem, ti ih zatvori; Ja sam te pomogao protiv tvog spolnog organa odjećom, pa ga ne otkrivaj prema onome što Ja prezirem.’”

³⁰⁴ Kur'an, Al-Isrā', 70.

³⁰⁵ Kur'an, Al-Balad, 4-10.

(قال الإنسان بين أذني وعاتقي) فقال الله عز وجل إني معينك عليها إني معينك على عينيك بطبقتين فإذا نازعك إلى ما أكره فأطبق ومعينك على لسانك بطبقتين فإذا نازعك إلى ما أكره فأطبق ومعينك على فرجك بلباس فلا تكشفه إلى ما أكره

U naravi čovjeka je da je brižan kad ga pogodi neka nevolja. Ta ga briga navodi da razmišlja o svojim greškama. A kada mu se dogodi nešto dobro, pa ostvari materijalnu dobit, moć ili čast, on škrtari, cicijaši i odbija pomagati ljudima, poriče njihova prava u onome čime ga je Allah blagodario. To je narav većine ljudi, osim one od njih koje Allah sačuva vjеровanjem i uputom. Uzvišeni Allah kaže: *Čovjek je, doista, stvoren malodušan: kada ga nevolja snađe – brižan je.*³⁰⁶

Ibn Kaysān tvrdi: “Allah je stvorio čovjeka tako da voli ono što ga raduje i čini ga zadovoljnim, a bježi od onog što ne voli, što ga ljuti. Zatim, Allah ga je obavezao trošiti ono što voli i biti strpljiv prema onom što ne voli.”

Svojstveno ljudskoj naravi je i to da je Allah čovjeka stvorio slaboga, takvog da ga mogu obuzimati strasti, prohtjevi i srdžba, da se ne može strpiti pred nečim nedoličnim. Zbog takve naravi, Allah mu olakšava tako što mu vjerozakonom propisuje ono što mu može olakšati i učiniti ga sposobnim da ostvari interes u vjeri i ovom svijetu, jer On nikoga u vjeri nije opteretio, nije vjerozakonom propisao ništa što čovjek ne može ispuniti. Uzvišeni Allah kaže: *Allah želi da vam olakša, – a čovjek je stvoren kao nejak o biće.*³⁰⁷

Svojstveno ljudskoj naravi je i to što je Allah čovjeka stvorio tako da voli užitke, što se najjasnije ogleda u naslađivanju ženama, sinovima, gomilanju zlata i srebra, nakita, imovine i životnih pogodnosti, da nastoji sve to ostvariti na sve načine, a ponekad ne vodeći računa je li to način koji Allah dozvoljava. Uzvišeni Allah kaže: *Ljudima se čini da je lijepo samo ono za čim žude: žene, sinovi, gomile zlata i srebra, divni konji, stoka i usjevi. To su blagodati u životu na ovom svijetu; a najljepše mjesto povratka je u Allaha.*³⁰⁸

³⁰⁶ Kur'an, Al-Mi`rāğ, 19-20.

³⁰⁷ Kur'an, An-Nisā', 28.

³⁰⁸ Kur'an, Āli 'Imrān, 14.

Al-Kurtubi kaže: "Učenjaci ističu da Allah spominje četiri vrste dobara, a svako od njih stiće određena vrsta ljudi:

zlatu i srebru stiće trgovci;
konje vladari;
stoku stanovnici pustinje;
oranice žitelji urbanih naselja.

Što se, pak, tiče žena i sinova, njima su opčinjeni svi ljudi."³⁰⁹

To je ljudska narav kakvu islam poznaje sasvim dobro i propisuje joj najbolje i najprikladnije odredbe.

Iz tog preciznog poznavanja čovjeka, izvodi se, također, precizno znanje o odgajanju čovjeka, te o odgajanju njegovog tijela, kao i o odgajanju njegove duše i njegovog razuma. Takva ljudska narav može sebe, svoje želje i svoje potrebe, izraziti u granicama koje je Allah vjerozakonom odredio i dozvolio.

Što se tiče obuzdavanja prohtjeva i želja tijela, kao i borbe protiv njih, ono nije istaknuto u islamu, kao što ni puštanje tijela da nesputano izražava svoje prohtjeve i želje nije, također, istaknuto u islamu, niti u koncepciji tjelesnog odgoja, zato što Uzvišeni Allah i nije stvorio čovjeka tek takvoga da voli strasti da bi mu odmah zabranio njihovo prakticiranje: *Došao vam je Poslanik, jedan od vas, teško mu je što ćete na muke udariti, jedva čeka da pravim putem pođete, a prema vjernicima je blag i milostiv.*³¹⁰

Uzvišeni Allah je čovjeku na raspolaganje dao Svoje vidljive i nevidljive blagodati i okružio ga njima: ... *i da vas darežljivo obasipa milošću svojom, i vidljivo i nevidljivo.*³¹¹

b) Priznavanje prava tijelu da koristi ono što Allah dozvoljava

Stvorenja koja je Uzvišeni Allah stvorio da ih čovjek iskorišćava su mnogobrojna. Uzvišeni Allah ih sve smatra blagodatima datim čovjeku. To su, uistinu, neizbrojive i neopisive blagodati. Uzvišeni

³⁰⁹ Al-Qurtubi, op. cit. I, 36.

³¹⁰ Kur'an, *At-Tawba*, 128.

³¹¹ Kur'an, *Luqmān*, 20.

Allah kaže: *I stoku On za vas stvara; njome se od hladnoće štitite, a i drugih koristi imate, njome se najviše i hranite; ona vam je ukras kad je sa ispaše vraćate i kad je na pašu izgonite, a nosi vam i terete u mjestu u koja bez velike muke ne biste stigli – Gospodar vaš je, uistinu, blag i milostiv – i konje, i mazge, i magarce – da ih jašete, i kao ukras – a stvorice i ono što ne znate. Allahovo je da ukaže na pravi put, a ima ih i krivih; a da On hoće, sve bi vas uputio. On spušta s neba vodu koju pijete i kojom se natapa rastinje kojim stoku napasate; On čini da vam pomoću nje raste žito, i masline, i palme, i grožđe, i svakovrsni plodovi – to je, zaista, dokaz za ljude koji razmišljaju; On čini da se noći i danom koristite, i Suncem i mjesecom, a zvijezde su volji Njegovoj potčinjene, – to su, uistinu, dokazi za ljude koji pameti imaju. On čini da se morem koristite, da iz njega svježe meso jedete i da vadite nakit kojim se kitite – ti vidiš lađe kako ga sijeku da biste nešto iz obilja njegovog stekli i da biste zahvalni bili. On je po Zemlji nepomična brda pobacao da vas ona ne potresa, a i rijeke i puteve da se ispravno usmjeravate, i putokaze, a i po zvijezdama se oni upravljaju. Pa da li je onda Onaj koji stvara kao onaj koji ne stvara?! Urazumite se! Ako vi budete brojili Allahove blagodati, nećete ih nabrojati, – Allah, uistinu, prašta i samilostan je.³¹²*

Čovjek ima pravo iskorišćavati sve što je Allah stvorio na kopnu i u moru – kako to poglavlje *En-Naḥl* objašnjava navedenim ajetima – kao što ima pravo koristiti sve što je Allah položio u mora i rijeke, jesti iz njih svježe meso, sebi, za ukras, vaditi biser i drago kamenje, njihove površine sijeci lađama i savladivati rastojanja radi prijevoza, prenosa robe i trgovanja. To sve mu je Uzvišeni Allah dozvolio riječima: *Ni dva mora nisu jednaka: jedno je slatko i prijatno – voda mu se lako pije, a drugo je slano i gorko; vi iz svakog jedete svježe meso i vadite nakit kojim se kitite; i ti vidiš lađe kako po njemu sijeku vodu da stičete iz obilja njegovog, da biste bili zahvalni.³¹³*

Ajeti koji jasno govore da čovjek ima pravo svoje tijelo snabdjeti hranom, odjećom i drugim mnogobrojnim blagodatima – o mnogima smo govorili dok smo govorili o pojmu tjelesnog odgajanja – zajedno, potvrđuju prava čovjeka na sve to. U vezi s nekima, bit će ukoren

³¹² *Kur'an, An-Naḥl, 5-18.*

³¹³ *Kur'an, Fāṭir, 12.*

onaj ko čovjeku bude branio koristiti ih. To je u islamu priznavanje prava ljudskom tijelu da svoje želje i potrebe izrazi u granicama onog što je Allah dozvolio.

c) Čuvanje tijela čvrstim moralom

Ovo zbog toga što je islam, poznajući naravi ljudskog tijela, priznajući mu pravo na izražavanje želja i potreba u granicama dozvoljenoga, svjestan da, na drugoj strani, treba raditi na zaštiti tijela – kao ambalaže duši i razumu – od svega što mu može škoditi, te čovjeka poziva da prakticira sve što mu može koristiti, jednako na ovome i na Budućem svijetu.

Ta zaštita se ogleda u dva temeljna plana:

prvo, oslobađanje od pokuđenih osobina;

drugo, kićenje pohvalnim osobinama.

Kroz prakticiranje navedenih oslobađanja i kićenja, ostvaruje se pravilno kretanje tijela u skladu s onim što propisuje vjerovodakon i njegova koncepcija, u čemu se ostvaruje njegova sreća na ovome i Budućem svijetu.

Iako su pokuđene osobine poznate ljudima, mi želimo neke navesti, kako bismo ukazali na opasnosti i njihovu štetu po ljudsko tijelo – sasvim je jasno da je svaka pokuđena osobina štetna, ne samo po ljudsko tijelo već i po razum i dušu – a to su, prije svih, blud, preljuba, homoseksualizam, alkoholizam i drugo, na šta ćemo ukazati.

Što se tiče *bluda*, on je zabranjen u svakoj vjeri i svakoj nebeskoj Knjizi. Kao bestidno djelo, islam opisuje blud zbog zla i njegovih posljedica, ogromne štete po tijelo, dušu, društvo i djecu koja se rađaju iz bluda.

Preljuba – seksualni život sa ženom van zakonitog braka, vrsta je bluda koja nije ništa manje štetna i naopaka.

Homoseksualizam je spolno općenje muškarca s muškarcem, a to je grubo kršenje urođene naravi i način izlaska iz okrilja ljudskog dostojanstva kojim Allah obavezuje čovjeka. Allah je svakim vjerovodakonom zabranjivao homoseksualizam. Islam najstrožije

osuđuje takav nemoral. O njemu govori i plemeniti Kur'an. Iznoseći priču o Lutovom narodu, Kur'an objašnjava kako Allah kažnjava zbog gnusnoga nemoral.

Među pokuđena svojstva, koja škode ljudskom tijelu, duši i razumu, spada i pretjerivanje. Zato islam čovjeka štiti općom zabranom pretjerivanja u jelu, piću, odijevanju, udobnosti stanovanja i u svemu što čovjek prakticira, zbog toga što se kroz pretjerivanje izlazi iz granica umjerenosti, a svako prelaženje granice škodi tijelu i čovjeku u cijelosti.

Slično je i s ostalim pokuđenim osobinama, kao što su raskalašenost, razmaženost, muško oponašanje žena i žensko oponašanje muškaraca.

Slično je i s pijenjem vina i svime dodirnim, svime što opija i omamljuje. Ako bismo poželjeli nabrojati sva pokuđena svojstva, uveliko bismo prešli obim koji nam knjiga dopušta. Zato ćemo se zadovoljiti time da istaknemo kako u svemu što Allah zabranjuje ima isuviše nesumnjive štete da bi mogla ići uz čovjeka, njegov organizam, njegovu dušu, njegov razum ili uz društvo u kojem živi, jer Allah čovjeku ništa ne zabranjuje, a da zabranom ne otklanja od njega štetu koja ga stiže na ovome i na Budućem svijetu.

Ako se u islamskoj pravnoj literaturi duže razmatra ono što je dozvoljeno i što je zabranjeno, šta je dopušteno i šta pokuđeno, to može dovesti pred dugačku listu zabranjenih stvari, odnosno pokuđenih osobina. O svakoj zabranjenoj stvari govori neki kur'anski ajet ili časni Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis.

Islam štiti ljudsko tijelo oslobađanjem od tih pokuđenih svojstava, pridružujući tome svoj poziv na kićenje pohvalnim svojstvima. Stim ciljem, navodi izvjestan broj ajeta,³¹⁴ a Vjerovjesnikov, s.a.v.s., sunnet u pomoć pritiče s još većim brojem hadisa.

Pohvalna svojstva, kojima se treba kititi radi zaštite tijela od pojava koje škode, jesu obaranje pogleda, čednost, odmjerenost, čistoća, umjerenost u konzumiranju svega potrebnog za život, jer je kićenje time najbolje čime čovjek može štititi svoje tijelo.

³¹⁴ Sve takve ajete, gotovo ne propustivši, uz Allahovu pomoć, nijedan, naveli smo u svom djelu *At-tarbiya al-islamiyya*.

d) Pozivanje čovjeka da se bavi sportom

Sport je zaštita tijela i uvježbavanje u snabdijevanju izvorima snage i okretnosti. Ona je, istodobno, navikavanje tijela na podnošenje nevolja i teškoća s kojim se može suočiti tokom života. Ona tijelu daje snagu i sposobnost da praktično koristi svoj dio iz životnih dobara koje Allah dozvoljava, jer slab organizam to ne može, kao što ne može vršiti svakodnevne aktivnosti koje mu osiguravaju potrebnu zaradu za preživljavanje. Dok odgaja tijelo, islam želi da ono bude snažno. Snaga i njeni izvori se ne mogu postići ako se tijelu ne daju njegova prava na zaštitu i očuvanje, uz pridržavanje svega čime ga je Allah obavezao.

Prema predanju koje počinje od Abdullāha ibn ‘Amra ibn al-Āṣa, r.a., Muslim prenosi da mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ne rekoše li mi da ti svaki dan postiš, da cijele noći učiš Kur’an?” Odgovorio mu je: “Allahov Vjerovjesniče, tako je, i time želim samo dobro.” Poslanik je rekao: “Dovoljno ti je da od svakog mjeseca postiš tri dana.” – a ‘Amr uzvrat: “Allahov Vjerovjesniče, ja već izdržavam ono što je vrjednije od toga.” Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: “Tvoja supruga ima pravo na tebe, tvoj stomak ima pravo kod tebe, tvoje tijelo ima pravo kod tebe!”

...أَلَمْ أُخْبِرْ أَنَّكَ تَصُومُ الدَّهْرَ وَتَقْرَأُ الْقُرْآنَ كُلَّ لَيْلَةٍ فَقُلْتَ بَلَى يَا نَبِيَّ اللَّهِ وَلَمْ أُرِدْ بِذَلِكَ إِلَّا الْخَيْرَ قَالَ فَإِنَّ بِحَسْبِكَ أَنْ تَصُومَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ قُلْتَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ فَإِنَّ لِرُؤُوجِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِرُؤُوكِ عَلَيْكَ حَقًّا وَبِحَسْبِكَ عَلَيْكَ حَقًّا...

Pravo tijela je poznato. To je opskrbljivanje onim što ga osnažuje: hranom, pićem i životnim dobrima, uz otklanjanje onoga što ga oslabljuje, kao što je zabranjivanje ili pretjerivanje u navedenim stvarima, uzimanje onog što je Allah zabranio. Pravo tijela je i vježbanje u vidu jahanja, gađanja, plivanja i drugih sredstava i vidova jačanja organizma.

Prema predanju koje počinje od Uqbe ibn Āmira, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., s minbera rekao: *I protiv*

*njih pripremite koliko god možete snage ...*³¹⁵ Streljaštvo je ta snaga, streljaštvo je ta snaga i, opet, streljaštvo je ta snaga!”

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ

Prema predanju koje počinje od Uqbe ibn Āmira, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Zemlje ćete osvojiti, a u tome će vam biti dovoljan Allah. Međutim, neka niko od vas ne zanemari svoje strijele.”

سَتُفْتَحُ عَلَيْكُمْ أَرْضُونَ وَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ فَلَا يَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهُوَ بِأَسْهُمِهِ

Prema predanju koje počinje od Hālida ibn Yezida al-Ġuhanīja, an-Nassāī prenosi da mu je Uqba ibn Āmir, r.a., prolazeći pored njega, rekao: “Hālide, hajdemo gađati.” Kad sam jednog dana zaostao za njim, rekao mi je: “Hālide, dođi da ti kažem šta je rekao Allahov Poslanik, s.a.v.s!”. Kad sam mu prišao, kazao mi je: “Allahov Poslanik je rekao: ‘Allah s jednom strijelom tri osobe uvodi u Džennet: onoga ko je pravi i dobro misli dok je pravi, onoga ko njome gađa i onoga ko je dodaje. Gađajte i jašite! Da gađate, draže mi je nego da jašete. Prava razonoda je samo u trima radnjama: kad čovjek obučava konja, kad se igra sa svojom ženom i kad gađa lukom i dodaje strijele. Ko gađanje ostavi, nakon što je dobro gađao, zato što to više ne želi, zanjekao je jednu blagodat.”

عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ الْجُهَنِيِّ قَالَ كَانَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ يُرِي بِي فَيَقُولُ يَا خَالِدُ أَخْرُجْ بِنَا نَرْمِي فَلَمَّا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ أَبْطَأْتُ عَنْهُ فَقَالَ يَا خَالِدُ تَعَالَ أَخْبِرْكَ بِمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُهُ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ الْجَنَّةَ صَانِعُهُ يَحْتَسِبُ فِي صُنْعِهِ الْخَيْرَ وَالرَّامِيَ بِهِ وَمُنْبَلُهُ وَارْمُوا وَارْكَبُوا وَأَنْ تَرْمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكَبُوا وَلَيْسَ اللَّهُوَ إِلَّا فِي ثَلَاثَةِ تَأْدِيبِ الرَّجُلِ فَرَسُهُ وَمَلَاعَبَتِهِ امْرَأَتُهُ وَرَمِيهِ بِقَوْسِهِ وَنَبْلِهِ وَمَنْ تَرَكَ الرَّمْيَ بَعْدَ مَا عَلِمَهُ رَغْبَةً عَنْهُ فَإِنَّهَا نِعْمَةٌ كَفَرَهَا أَوْ قَالَ كَفَرَهَا بِهَا

³¹⁵ *Kur'an, Al-Anfāl*, 60.

Nakon što je naveo ovaj hadis, Al-Kurtubi kaže: "Ovaj hadis se navodi i na sljedeći način: 'Svaka razonoda koju čovjek prakticira, isprazna je, osim kad gađa strijelom, obučava konja i zabavlja se sa svojom suprugom – a to je istina'. To znači - Allah najbolje zna - da sve čime se čovjek razonodi, što mu ni prije ni kasnije ne koristi, to je isprazno. Bolje je toga se kloniti. Tri navedene radnje, pak, ako ih čovjek prakticira, makar što se tokom njih razonodi, ispravne su zbog povezanosti s nečim što koristi. Gađanje lukom i strijelom i obučavanje konja su zajedno ispomoć borbi, a igra sa suprugom može dovesti do rađanja djeteta koje će slaviti Allaha i ibadetiti Mu. Zato su te tri radnje ispravne."³¹⁶

Od Yezīda ibn Ubayda, Buharija prenosi da je čuo Sulmu ibn al-Awkaa kako kazuje: "Kad je Vjerovjesnik, s.a.v.s., prolazio pored grupe ljudi iz Aslama – plemena iz Jemena – koji su se takmičili u gađanju strijelama, rekao im je: 'Ismāilovi potomci, gađajte! Vaš pradjed je bio strijelac. Ja ću se takmičiti na strani jedne grupe, jedne ekipe!'. Nakon što nisu pokazali želju pogađati, Poslanik je pitao: 'Šta je s vama?' Odgovorili su mu: 'Kako da gađamo, a ti si tamo s njima?'. Tad im je odgovorio: 'Gađajte, ja sam sa svima vama!'".

عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ حَدَّثَنَا سَلَمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَوْمٍ مِنْ أَسْلَمَ يَتَنَاضَلُونَ بِالسُّوقِ فَقَالَ ارْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنَّ آبَاءَكُمْ كَانُوا رَامِيًا وَأَنَا مَعَ بَنِي فُلَانٍ لِأَحَدِ الْفَرِيقَيْنِ فَأَمْسَكُوا بِأَيْدِيهِمْ فَقَالَ مَا لَهُمْ قَالُوا وَكَيْفَ نَرْمِي وَأَنْتَ مَعَ بَنِي فُلَانٍ قَالَ ارْمُوا وَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ

Nakon što je naveo dio ovog hadisa, *Gađajte, vaš predak je bio strijelac*, Al-Kurtubi kaže: "Obučiti se u jahanju konja i rukovanju oružjem jeste kolektivna stroga dužnost (farḍ kifāya), a može postati i pojedinačna stroga dužnost (farḍ ayn)."³¹⁷

* * *

Ima li boljeg dokaza o zanimanju islama za odgajanje tijela nego što je to da se Poslanik, s.a.v.s., utrkivao i hrvao? Utrkivao se

³¹⁶ Al-Qurṭubī, op. cit. VIII, s. 35-36.

³¹⁷ Ibid., s. 36.

s Majkom vjernika, Āišom. Ona je njemu jednom utekla, a jednom on njoj. Hrvao se s Rukānom, dobrim hrvaćem. Poslanik, s.a.v.s., ga je i pobijedio.

Ebū Dāvūd od Āiše, r.a., prenosi kazivanje kako se, tokom jednog putovanja, s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., utrkivala: "Utrkivali smo se – trčeći, ne jašući – i ja sam mu utekla. Kasnije, kad sam malo dobila na težini, opet sam se s njim utrkivala. Kad mi je tom prilikom utekao, rekao je: 'To ti je za ono kad si mi utekla.'".

Ebū Dāvūd prenosi od Muhammeda ibn Alīja ibn Rukāne da se Rukāna, r.a., hrvao s Vjerovjesnikom, s.a.v.s., i da ga je Vjerovjesnik, s.a.v.s., pobijedio.

Između ostaloga šta je Ōmer ibn al-Ḥaṭṭāb znao reći namjesnicima pokrajina bile su riječi: "I naučite djecu da znaju gađati, plivati i jahati konje!".

Takav je odgoj tijela u islamu. Zanimanje islama za to je zanimanje u kojem nikad ne izostaje cilj, a cilj je uvijek sredina između dviju krajnosti vezanih za tijelo – sasvim slobodnog prepuštanja tijela strastima ili zanemarivanja njegovog značaja do razine uskraćivanja njegovih potreba.

Ovakvim odgojem, islam tijelu omogućuje da u životu izvršava svoju funkciju, a to je ibadet Allahu, nastanjivanje postojećeg svijeta, upoznavanje s ljudima, saradnja, međusobna naklonjenost, potpomaganje s vjernicima u istini i strpljivosti, sa željom da Uzvišeni Allah bude njime zadovoljan.

Ako djeca na ovaj način, s takvim tijelima, prerastu u omladinu, nakon šticeanja duša i umova, islamski ummet će biti sposoban praktcirati pozivanje k Allahu, naređivati dobro i zabranjivati zlo, pozivati u borbu na Allahovom putu.

ESTETSKI ODGOJ

1. Pojam estetskog odgoja

Obzirom na čovjeka i njegova opažanja, *ljepota* (الجمال) se može ogledati u ljepoti konstitucije, ljepoti naravi ili ljepoti postupka – ili u svim nabrojanim osobinama.

Ljepota je obilježje uočljivo na ljudima ili stvarima, koje u duši pobuđuje radost i zadovoljstvo.

Ljepota ima svoja mjerila u pogledu pojavnosti, naravi i učinka. Iako se u shvaćanjima razlikuju od čovjeka do čovjeka, od vremena do vremena, te od mjesta do mjesta, mjerila imaju i stabilne sadržaje koji se ne mijenjaju i ne razlikuju u shvaćanjima različitih ljudi, epoha i krajeva, a to je ono što je povezano s karakternim osobinama, budući da su oko lijepih karakternih osobina svi saglasni. Ni oko pokuđenih osobina nema mjesta razilaženju u razumijevanju, a to ima uporište u utemeljenosti praktičnih pojava, jer one, u pretežnoj većini, izviru i tiču se karakternih osobina.

Kad se radi o vanjskoj ljepoti ljudi i ljepoti stvari, u većini slučajeva se može uočiti razlika u mjerilima kod jednih i drugih ljudi, u različitim vremenima i mjestima.

Filozofija se ovim područjem dugo bavila da bi iznijela raznovrsne tvrdnje. Međutim, mi ovdje želimo naglasiti da je *ljepota* u islamu, pogotovo ono što se tiče karakternih osobina i ponašanja, stabilna, nepodložna bilo kakvoj promjeni i preinačavanju.

Što se tiče ljepote naravi i ljepote stvari, islam čovjeka poučava da nastoji, što može više, biti lijep i spolja i iznutra, kad jede i kad pije, da se lijepo odijeva i lijepo uređuje prostor u kojem obitava, da stvari oko sebe uređuje, usklađuje, održava ih uredne i čiste, tako da pobuđuju radost i zadovoljstvo.

Raniji islamski učenjaci su iznijeli brojne definicije i određenja ljepote. Rekli su da se *ljepota* može ogledati u izgledu i fizičkoj konstituciji, u karakternim osobinama i osjećajnosti, a može i u ponašanju.

Ljepota karakternih osobina, pak, sastoji se u pohvalnim svojstvima znanja, mudrosti, pravednosti, čednosti, obuzdavanju srdžbe i da se svakome želi dobro.

Ljepota ponašanja se sastoji u zastupljenosti postupaka usklađenih s interesima ljudi, odlučnih da drugima pruže korist i od njih otklone štetu.

Ljepota vanjštine je ono što opaža vid i srcu dostavlja kao nešto ugodno, a duša to prihvaća i nesusjesna o čemu se radi i kome uopće pripada.

Ljepota blaga i stoke je vrsta ljepote vanjštine. Pošto je dokučiva vidom, saglasna je opažanju.³¹⁸

Riječ *ljepota* (الجمال), odnosno *lijepo* (الجميل), zabilježena je u plemenitom Kur'anu i časnome, vjerodostojnome Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu.

Njeno bilježenje u plemenitom Kur'anu³¹⁹ se ogleda u sljedećim ajetima: "U vašim dušama je ponikla zla misao" – reče on – pa lijepa li je strpljivost (فَصَبْرٌ جَمِيلٌ), od Allaha ja tražim pomoć protiv ovoga što vi iznosite."³²⁰ Uzvišeni kaže: "Nije tako" – reče Jakub – "u dušama vašim je ponikla zla misao, pa lijepa li je strpljivost (فَصَبْرٌ جَمِيلٌ), nadam se da će mi ih Allah sve vratiti; uistinu. On sve zna i mudar je."³²¹

Opisivanje strpljivosti u navedenim ajetima, po tome što je lijepa, znači, nema sumnje, da to bude strpljivost bez prigovaranja. Kad je Vjerovjesnik, s.a.v.s., upitan o "lijepoj strpljivosti", odgovorio je: "To je ona uz koju nema jadikovanja (هو الذي لا شكوى معه)."

Uzvišeni kaže: *Mi smo nebesa i Zemlju i ono između njih mudro stvorili. Čas oživljenja će zacijelo doći, zato praštaj oprostom lijepim (فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ), Gospodar tvoj sve stvara i On je sveznajući.*³²²

To znači: "Suzdrži se i lijepo oprosti, odnosno, odustani od namirivanja svojih prava kod njih."

³¹⁸ Al-Qurtubī, op. cit. X, s. 71.

³¹⁹ Bili smo slobodni stilski prijevod kur'anskih ajeta, u kojima se spominje ovaj termin, preinačiti u doslovni kako bi kontekst bio shvatljiviji. (Red.)

³²⁰ Kur'an, Yūsuf, 18.

³²¹ Kur'an, Yūsuf, 83.

³²² Kur'an, Al-Ḥiğr, 85-86.

Uzvišeni kaže: *O Vjerovjesniče, reci ženama svojim: ‘Ako želite život na ovom svijetu i njegov sjaj, onda se odlučite, daću vam pristojnu otpremu i otpustit ću vas lijepo (سَرَاْحًا جَمِيْلًا). A ako želite Allaha, i Poslanika Njegova, i onaj svijet, - pa, Allah je, doista, onima među vama koje čine dobra djela pripremio nagradu veliku.’*³²³ Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, kad se vjernicama oženite, a onda ih, prije stupanja u bračni odnos, pustite, one nisu dužne da čekaju određeno vrijeme koje ćete vi brojati, već ih darujte i otpremite ih lijepo (سَرَاْحًا جَمِيْلًا).*³²⁴

Lijepo otpremanje, u navedenim ajetima, je otpremanje uz dobar poklon.

Uzvišeni Allah kaže: *Neko je zatražio da se kazna izvrši nad nevjernicima, - niko ne može spriječiti da to Allah, Gospodar nebesa, ne učini, k Njemu se penju meleki i Džibril u danu koji pedeset hiljada godina traje, zato se ti lijepo strpi (صَبْرًا جَمِيْلًا). Oni misle da se dogoditi neće, a Mi znamo da sigurno hoće.*³²⁵

Lijepa strpljivost, u ovom ajetu, je strpljivost uz koju nema prigovara i pritužbe.

Uzvišeni Allah kaže: *I otrpi ono što oni govore i izbjegavaj ih na lijep način (هَنْجْرًا جَمِيْلًا).*³²⁶

Lijepa strpljivost je ovdje zatvaranje očiju pred njima, odustajanje od namirivanja osvete kod njih, odnosno nesuprotstavljanje njima i neuzvratanje im istom mjerom, a to znači da ih se prepušta Allahu.

Uzvišeni Allah kaže: *I stoku On za vas stvara; njome se od hladnoće štitite, a i drugih koristi imate, njome se najviše i hranite. I vama je u njoj ljepota (جَمَلٌ) kada dogonite i kada izgonite na pašu.*³²⁷

Ljepota je, ovdje, radost i zadovoljstvo.

Al-Kurtubi kaže: “Dužnost svakog muslimana, kad nešto nepoželjno zadesi njega, njegovo dijete ili njegovu imovinu, jeste da se s tim suoči, uz lijepu strpljivost i svjesnost da svime upravlja

³²³ *Kur’an, Al-Aḥzāb, 28-29.*

³²⁴ *Kur’an, Al-Aḥzāb, 49.*

³²⁵ *Kur’an, Al-Mā’ariḡ, 1-7.*

³²⁶ *Kur’an, Al-Muzammil, 10.*

³²⁷ *Kur’an, An-Nahl, 5-6.*

Sveznajući Mudrac, da se ugleda na Allahovog Vjerovjesnika Jakuba, a.s., i druge vjerovjesnike, a.s.”.

Seid ibn Abī Urūba prenosi od Qatāde, a on od Al-Ḥasana, koji kaže: “Ne postoje dva zalogaja koja čovjek proguta draža Allahu od nevolje koju proguta s lijepom strpljivošću i osjećajnošću, te srdžbe koju proguta s blagošću i praštanjem.”.

Ibn Ğurayĝ prenosi da je Muḏžāhid o riječima *pa strpljivost je lijepa* rekao da znače *neću se nikome zbog toga žaliti*.

Muqātil ibn Sulaymān prenosi od Aṭṭāa ibn Ebi Rabbaha, a on od Ebu Hurejre, r.a., koji kaže da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko razglašava (tj. ono što ga je zadesilo), taj nije strpljiv (من بث لم يصبر).”³²⁸

To su značenja riječi *ljepota* i *lijepo* kako su zabilježene u Kur'anu. Ona, u svojoj cijelosti, ne izlaze iz okvira ljepote izgleda, karakternih svojstava, praktičnog postupanja, međusobne harmoničnosti, reda i svega što čovjeku pobuđuje radost i zadovoljstvo.

Kad se tiče bilježenja riječi *ljepota* i *lijepo* u Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu, o njemu ćemo u sljedećim redovima ukratko govoriti, tek da ga dokazima potkrijepimo.³²⁹

Prema predanju koje počinje od Abdullāha Ibn Mes'uda, r.a., Muslim prenosi da je Verovjesnik, s.a.v.s., rekao: “U Džennet neće ući onaj ko u srcu ima i trunku oholosti.”. Neko od prisutnih je uzvratio: “Čovjek voli da mu odjeća i obuća lijepo izgledaju.”. Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: “Allah je lijep i voli ljepotu. Oholost je neprihvatanje istine i omalovažavanje ljudi.”.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ تَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً قَالَ إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبَرُ بَطْرُ الْحَقِّ وَغَمَطُ النَّاسِ

³²⁸ Al-Qurtūbī, op. cit., Tafsīr al-āya 83 sūra *Yūsuf*.

³²⁹ Ukratko ističemo da se *ljepota* i *lijepo* u sedam hadiskih zbirki (Al-Buḥārījeva, Muslimova, Tirmizijeva, Ebū Dāvūdova, En-Nassāijeva, Ibn Mādžina i Ibn Hanbelova) spominje u 22 hadisa.

Prema predanju koje počinje neposredno od Vjerovjesnika, s.a.v.s., Tirmizija prenosi: “U Džennet neće ući onaj ko u srcu ima i trunku oholosti, niti će u Džehennem ući onaj u čijem srcu bude i trunka vjerovanja.”. Tad je neko od prisutnih uzvratio: “Meni se dopada kad su mi odjeća i obuća čisti.”, Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: “Allah je lijep i voli ljepotu. Oholost je neprihvatanje Istine i potcjenjivanje ljudi.”.

لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبَرٍ وَلَا يَدْخُلُ النَّارَ يَغْنِي مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ إِيْمَانٍ قَالَ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ إِنَّهُ يُعْجِبُنِي أَنْ يَكُونَ ثَوْبِي حَسَنًا وَنَعْلِي حَسَنَةً قَالَ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْجَمَالَ وَلَكِنَّ الْكِبَرَ مَنْ بَطَرَ الْحَقَّ وَغَمَصَ النَّاسَ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ebū Dāvūd prenosi da je neki čovjek, koji je lijepo izgledao, došao Vjerovjesniku, s.a.v.s., i rekao mu: “Allahov Poslaniče, ja sam čovjek kojem je ljepota omiljena, a ljepote mi je dato onoliko koliko vidiš. Ja čak ne dozvoljavam da neko ima ljepši kaiš na sandalama. Ima li u tome oholosti?”. Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: “Nema. Oholost je neprihvatanje Istine i omalovažavanje ljudi.”.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ رَجُلًا جَمِيلًا فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَجُلٌ حُبِّبَ إِلَيَّ الْجَمَالَ وَأُعْطِيتُ مِنْهُ مَا تَرَى حَتَّى مَا أَحِبُّ أَنْ يَفُوقَنِي أَحَدٌ إِذَا قَالَ بِشْرَاكَ نَعْلِي وَإِذَا قَالَ بِشِيعِ نَعْلِي أَفَمِنَ الْكِبَرِ ذَلِكَ قَالَ لَا وَلَكِنَّ الْكِبَرَ مَنْ بَطَرَ الْحَقَّ وَغَمَطَ النَّاسَ

U sunnetu, također, *ljepota* znači lijepu vanjštinu, lijepu odjeću i izgled, a ne označava ništa povezano s ohološću.

Tako nam jasno postaje poimanje tih riječi u plemenitom Kur'anu i časnome Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu.

Što se tiče estetskog odgoja, mi ga u ovom dijelu – u području razgovora o djeci – shvaćamo kao pronalaženje i odgajanje estetskih osjećaja, razvijajući ih kao takve osjećaje, kako bi čovjek osjećao da ga okružuje, ne samo ljepota postojećeg svijeta i ljepota ljudskog života već i ljepota samog čovjeka s njegovom vanjštinom, osobinama, govorom i ponašanjem, jer je čovjek, uistinu, ukoliko se ispravno kreće

u okvirima urođene naravi s kojom ga je Allah stvorio, ono najljepše što je Allah stvorio. Allahu je draži od svih drugih stvorenja.

Kad vidi tu ljepotu i osjeti je, dijete od nje iskorišćava ono što mu omogućuje obojiti život tom ljepotom. Ako tako postupa, lijepo će izgledati, bit će mu lijepa odjeća i mjesto gdje obitava, lijepo će se ponašati kad jede, pije i govori. Tako će, sebi i onima koji žive u njegovoj blizini, pružati užitak, zadovoljstvo i sreću.

Ovakav estetski odgoj nije ništa manje važan od duševnog, etičkog, intelektualnog ili tjelesnog odgoja, jer je svaka vrsta odgoja, koju smo naveli i koju ćemo još navesti, vezana za čovjeka koji je spoj duše, osobina, razuma, tijela i estetskog doživljavanja sebe i onoga što ga okružuje.

Svijet koji okružuje čovjeka je pun manifestacija i znakova ljepote. Prema zahtjevima svoje naravi, čovjek nužno trpi utjecaje onog što ga okružuje, a i sam ih vrši. Utjecaje svijeta, zajedno s ljudima i stvarima, čovjek prima posmatrajući ljepotu okruženja, sačinjenu od sklada, poretka i harmonije postojećih stvari spojenih veličanstvenom božanskom mudrošću. Čovjek to posmatra pogledom, osjetilom i opažanjem, kako bi se ispunio divljenjem, srećom i radošću, da bi, najednom, nastojao i sam biti lijep po izgledu, svojoj biti, govoru i ponašanju, jer je nešto podsticajno doživio, bio zadivljen i sretan. Ako čovjek zanemari to posmatranje, promišljanje i proučavanje, sam sebi uskraćuje užitak divljenja ljepoti oko sebe, uskraćuje sebi oponašanje ljepote i bojenje života njome. Tako propušta korisno primanje utjecaja ljepote, a baš ti utjecaji su primaran cilj estetskog odgoja čovjeka.

Što se tiče utjecaja čovjeka na ono što ga okružuje, ogleda se u tome što čovjek nastoji i strpljivo pokušava svemu neprijatnom suprotstaviti nešto lijepo, što ga razdvaja od toga, trudeći se i to povratiti njegovoj ljepoti, povrh toga što i sam, na samom sebi i na onom što ga okružuje, proizvodi ljepotu, a jadni su ljudi i stvari prikraćeni za ljepotu!

Estetski odgoj čovjeka u islamu podrazumijava da on, u svojoj naravi, ima ljubavi prema ljepoti i da je primjenjuje u svemu, jer je pravi vjernik koji prima utjecaje onog što ga okružuje i vrši utjecaj na

okruženje. Bez takvog odgajanja, čovjek postaje pasivan, neaktivan i nedostojan biti musliman, budući da musliman treba biti aktivan i djelatan.

Estetski odgoj, u islamu, vodi kompletnosti ličnosti muslimana, a ta kompletnost se bez takvog odgoja gubi. Čovjek biva pomican prema onom što mu šteti, što se stavlja između njega i onog što bi mu koristilo u vjeri i životu na ovome svijetu.

2. Kako islam neguje osjećaj za lijepo

U estetskom odgoju čovjeka, islam ima koncepciju koja počiva na pobuđivanju osjećaja za ljepotu, u skladu s potrebom čovjeka da promišlja ljepotu na sebi i na Allahovim stvorenjima, u svijetu i u samom životu. Ako se taj osjećaj razbudi, od čovjeka zahtijeva da ljepota bude njegov cilj i vodič u njegovoj nutrini i vanjštini, u njegovim riječima i djelima, u njegovu ponašanju prema svemu što ga okružuje i da se prihvaćanje ove ljepote izvrši stilom ili sredstvom kojim je Uzvišeni Allah zadovoljan i kojeg dozvoljava islamski vjerovodstvo, kako se ljepota ne bi zloupotrijebila.

Ako čovjek nastoji da sve što radi bude lijepo, to budi njegovu čovječnost i u njemu podstiče sklonosti da koristi društvu. Prema islamskim mjerilima, čovjek tada postaje sposoban sebi i drugima ostvariti sreću za ovaj i Budući svijet.

Kakva je islamska koncepcija estetskog odgoja? To je koncepcija koja počiva na tri temelja:

1. gledanje i promišljanje Allahovog djelovanja;
2. nastojanje da ljepota čovjeku bude cilj;
3. prihvaćanje sredstva ili stila kojim će Allah biti zadovoljan.

U svrhe poželjnog obrazlaganja ovih temelja, reći ćemo:

Gledanje i posmatranje Allahovog djela

To je gledanje i promišljanje ljepote u Allahovom stvaranju kroz ono šta o tome izlaže plemeniti Kur'an - Kur'an je pun opisa manifestiranja fizičke i idejne ljepote - a, gledajući i posmatrajući je u Allahovim stvorenjima, čovjek ljepotu pronalazi i opaža i u svom životu.

Idejna ljepota je ono što dokučuju osjećanja, a ne osjetila, putem osluškiivanja dušom, osjećanja zadovoljstva srcem i razumom, ono o čemu govori plemeniti Kur'an riječima Uzvišenoga: *Zar nisi čuo o onima koji su iz straha od smrti iz zemlje svoje pobjegli – a bijaše ih na hiljade. Allah im je rekao: "Pomrite!" – a poslije ih je oživio. Allah je, zaista, dobar prema ljudima, ali većina ljudi ne zahvaljuje. I borite se na Allahovu putu i znajte da Allah sve čuje i sve zna.*³³⁰

Navedeni ajet sadrži, u sebi, poređenje značenja smrti proistekle iz borbe na Allahovom putu i smrti proistekle iz bježanja ispred neprijatelja. I jedno i drugo je smrt, ali one se jako razlikuju, po tome što je smrt onih koji su iz svoje zemlje pobjegli, iako ih je bilo na hiljade, zbog toga što nisu imali hrabrosti da se na poprištu časno sabljama bore protiv neprijatelja, od neprijateljskih sabalja su izginuli u poniženju i sramoti, ne boreći se i ne pruživši otpor, iako ih je bilo na hiljade, iako su u strahu bili vrlo oprezni, dok je jedan manji broj njih bio strpljiv u borbi protiv neprijatelja i obavio je dužnost borbe. Allah je zbog toga neke pomogao i ostavio ih u životu, pa su u dostojanstvu živjeli nakon poniženja.

Ljepota je u ovom ajetu idejna ljepota, a to je poređenje časne smrti, u kojoj ima i života, naspram ponižavajuće smrti, u kojoj je poniženje i nestanak. To je lekcija borcima na Allahovom putu u svakom vremenu i na svakom mjestu. Oni neprijatelja ne trebaju preuveličavati, niti potcijeniti ili omalovažiti. Ogromna je razlika između šehida poginulog na Allahovom putu ili pobjednika putem kojeg je Allah pomogao istinu, na jednoj strani, i bjegunca kojeg je neprijatelj usmrtio, kojem nije pomogao ni oprez ni znatan broj onih kojima je pripadao, na drugoj strani.

Idejna ljepota je i ljepota snage dokaza i jasnost raspravljanja kojem je cilj utvrđivanje istine, kao što se pokazalo u dijalogu vođenom između našeg prapretka Ibrahima, a.s., i onih koji su s njim raspravljali o suverenosti Njegovoga Gospodara i Njegovoj Jednoći, u riječima Uzvišenoga: *Zar nisi čuo za onoga koji se s Ibrahimom o njegovu Gospodaru prepirao, onda kad mu je Allah carstvo dao? Kad Ibrahim reče: "Gospodar moj je onaj koji život i smrt daje", – on odgovori:*

³³⁰ Kur'an, Al-Baqara, 243-244.

“Ja dajem život i smrt!” – “Allah čini da sunce izlazi sa istoka” – reče Ibrahim –, “pa učini ti da grane sa zapada!” I nevjernik se zbuni! – Allah silnicima neće ukazati na pravi put.³³¹

Idejna ljepota je i u ljepoti poređenja između utjecaja lijepe riječi koja sličijepome čvrstom stablu, što svojim granama seže u nebo, i utjecaja ružne riječi koja sličijerušnome, bezvrijednom drvetu bez korijena, oborenom na zemlju. Prva riječ je izraz čvrstog vjerovanja u Allahovu Jednoću u srcu pravog vjernika, potvrđenog dobrim djelom koje se diže k Allahu, a druga je izraz zabrinjavajućega i potresnog nevjerovanja koje vodi samo ka zlu, onako kao što se navodi u riječima Uzvišenoga: *Zar ne vidiš kako Allah navodi primjer – lijepa riječ kao lijepo drvo: korijen mu je čvrsto u zemlji, a grane prema nebu; ono plod svoj daje u svako doba koje Gospodar njegov odredi –, a Allah ljudima navodi primjere da bi pouku primili. A ružna riječ je kao ružno drvo: iščupanom drvetu s površine zemlje nema opstanka. Allah će vjernike postojanom riječju učvrstiti i na ovom i na onom svijetu, a nevjernike će u zabludi ostaviti; Allah radi što hoće.³³²*

Idejna ljepota je prisutna i u ljepoti pravednosti koju izriče princip preciznog određivanja onoga koga treba kazniti. To je načelo za koje znaju samo zakoni iz novijeg vremena. Neki kur'anski ajeti su definirali načelo zabrane da se kažnjava zbog nedjela koje je počinio neko drugi. To potvrđuju riječi Uzvišenoga: *Onaj ko ide pravim putem, od toga će samo on koristiti imati, a onaj ko luta – na svoju štetu luta, i nijedan grešnik tuđe grijebe neće nositi. A Mi nijedan narod nismo kaznili dok poslanika nismo poslali.³³³* Uzvišeni Allah kaže: *Što god ko uradi, sebi uradi, i svaki grešnik će samo svoje breme nositi. Na kraju, Gospodaru svome ćete se vratiti i On će vas o onome u čemu ste se razilazili obavijestiti.³³⁴* Riječi i svaki grešnik će samo svoje breme nositi ponavljaju se u poglavljima Fatir, Al-Zumar i An-Nedžm.

Idejna ljepota je i u poređenju suprotnosti između upućenosti i lutanja, istine i neistine, vjerovanja i nevjerovanja ili između sljepila

³³¹ Kur'an, Al-Baqara, 258.

³³² Kur'an, Ibrâhim, 24-27.

³³³ Kur'an, Al-Isrâ', 15.

³³⁴ Kur'an, Al-An'âm, 164.

i vida, tame i svjetlosti, žege i hlada, smrti i života, u kojima je vjerovanje zastupljeno vidom, opažanjem, svjetlošću, upućenošću, hladom, udobnošću, pristojnim ljudskim životom, dok je nevjerovanje zastupljeno sljepilom, neosjetljivošću, tamom, zalutalošću, vrućinom, tegobom i smrću čovječnosti u čovjeku. O poređenju jednoga i drugoga u riječima Uzvišenoga stoji: *A ti ćeš opomenuti samo one koji se Gospodara svoga boje, iako ih niko ne vidi, i koji obavljaju molitvu – onaj ko se očisti, očistio se za svoje dobro –, a Allahu se sve vraća. Nisu nikako isto slijepac i onaj ko vidi, ni tmine i svjetlo, ni hladovina i vjetar vrući, i nisu nikako isti živi i mrtvi. Allah će učiniti da čuje onaj koga On hoće, a ti ne možeš one u grobovima dozvati, tvoje je samo da opominješ. Mi smo te poslali s Istinom da radosne vijesti donosiš i da opominješ; a nije bilo naroda kome nije došao onaj koji ga je opominjao.*³³⁵

Osjetilna ljepota je ljepota koju dokučuju sluh, vid i druga osjetila, ljepota zastupljena u brojnim ajetima plemenitoga Kur'ana kojima je cilj produblјivanje osjećaja kod čovjeka za ljepotu promišljanjem nakon što se dokuči osjetilima.

Tu spadaju riječi Uzvišenoga: *I zašto on ne promisli o carstvu nebesa i zemlje i o svemu onome što je On stvorio, i da im se, možda, kraj njihov primakao? Pa u koje će riječi, ako ne u Kur'an vjerovati?*³³⁶ što znači gledanje i traženje dokaza o veličini Allahovih stvorenja, gledanje koje osnažuje vjerovanje, gledanje nebeskoga i zemaljskog carstva i veličanstvene vladavine.

Uzvišeni Allah kaže: *Stvaranje nebesa i Zemlje, smjena noći i dana, lađa koja morem plovi s korisnim tovarom za ljude, kiša koju Allah pušta s neba pa tako u život vraća zemlju nakon mrtvila njezina – po kojoj je rasijao svakojaka živa bića, promjena vjetrova, oblaci koji između neba i Zemlje lebde – doista su dokazi za one koji imaju pameti.*³³⁷

Ljepota se ovdje krije u osjetilima dok dokučuju veličinu u stvorenjima. Ona trebaju posmatrati i promišljati jesu li ta nadnaravnost u stvorenjima moguća sama za sebe, kako u zabludi pomišljaju oni koji ništa ne znaju, ili je to stvorio Milostivi,

³³⁵ Kur'an, Fātir, 18-24.

³³⁶ Kur'an, Al-A`raf, 185.

³³⁷ Kur'an, Al-Baqara, 164.

Sveznajući Stvoritelj!? Ukoliko osjetila ne prenesu razumu i srcu tu nadnaravnost onako kako im je Uzvišeni Allah povjerio onda neće biti vjerovanja u Istinitog Stvoritelja, slavljen neka je On.

Raskoš i ljepota Allahovog stvaranja čovjeka, osjetila koja to gledaju i dodiruju, pozivaju da se upute k vjerovanju u Istinu. Ljepota se ogleda u Allahovim stvorenjima, posebno u čovjeku, koji je bio živo biće bez vida dok je bio embrion, nakon čega je u majčinoj utrobi postao, po sastavu, kompletan čovjek! On kasnije gleda zemlju koja je bila beživotna, neplodna, nakon čega je Allah na nju spustio vodu, s kojom je ona počela bujati, cvjetati i davati blagodati. To su sve vidovi osjetilne ljepote koju osjetila dokučuju i vode čovjeka k utemeljenju i ostvarivanju vjerovanja u sebi. Uzvišeni kaže: *O ljudi, kako možete sumnjati u proživljenje – pa, Mi vas stvaramo od zemlje, zatim od kapi sjemena, potom od ugruška, zatim od grude mesa vidljivih i nevidljivih udova, pa vam pokažemo moć Našu! A u materice smještamo šta hoćemo, do roka određenog, zatim činimo da se kao dojenčad rađate i da poslije do muževnog doba uzrastete; jedni od vas umiru, a drugi duboku starost doživljavaju, pa začas zaboravljaju ono što saznaju. I ti vidiš zemlju kako je zamrla, ali kad na nju kišu spustimo, ona ustrepće i uzbuja, i iz nje iznikne svakovrsno bilje prekrasno.*³³⁸

U osjetilnu ljepotu, koju dokučuju vid i sluh, spadaju i riječi Uzvišenoga: *Onaj koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati; – On je Silni, Onaj koji prašta –, Onaj koji je sedam nebesa jedna iznad drugih stvorio – ti u onome što Milostivi stvara ne vidiš nikakva nesklada, pa ponovo pogledaj vidiš li ikakav nedostatak, zatim ponovo više puta pogledaj, pogled će ti se vratiti klonuo i umoran. Mi smo vama najbliže nebo sjajnim zvijezdama ukrasili i učinili da vatra iz njih pogađa šejtane, za koje smo patnju u ognju pripremili. A za one koji ne vjeruju u Gospodara svoga kazna je Džehennem, a užasno je on boravište! Kad budu u nj bačeni, pucketanje njegovo će čuti, i on će klučati, gotovo da se od bijesa raspadne. Kad god se koja gomila na nj baci, stražari u njemu će upitati: “Zar nije niko dolazio da vas opominje?” “Jest, dolazio nam je onaj koji nas je opominjao” – odgovoriće –, “a mi smo poricali i govorili: Allah nije objavio ništa, vi ste u velikoj zabludi!”*

³³⁸ Kur'an, Al-Hağğ, 5.

I reći će: "Da smo slušali i razmišljali, ne bismo među stanovnicima Džehennema u ognju bili!" I oni će priznati da su bili nevjernici – pa, stanovnici Džehennema ognjenog daleko bili.³³⁹

Poziv na gledanje i promišljanje raskoši Allahovog djela u stvaranju čovjeka, kao i raznovrsnih tijela na nebesima i Zemlji, prvi je korak u estetskom odgajanju čovjeka, jer ono kod njega budi osjećaj ljepote i priprema ga da prakticira ono što je lijepo, da nastoji obuhvatiti ljepotu sa svih strana, kako bi mu život bio ljepši i udobniji kao biću koje je Allah posebno počastio.

Nastojanje da ljepota čovjeku bude cilj

On se sastoji u tome da se čovjek pokušava sasvim potvrditi s karakternim osobinama, ponašanjem, djelom i ophođenjem s ljudima.

Sve dok ljepote, kako smo naprijed napominjali, bude u vanjskom izgledu, u fizičkoj konstituciji, u skrivenim karakternim obilježjima i u djelima, čovjek će, nakon promišljanja i gledanja Allahovih stvorenja, biti sposoban ostvarivati njene ciljeve, a to je da bude lijep sa stanovišta izgleda, čistoće odjeće, mjesta u kojem obitava, uljudnoga konzumiranja hrane i pića, da tako onome ko ga posmatra unosi radost i zadovoljstvo, dakle, da nastoji biti dopadljiv.

Ljepota vanjštine počinje čistoćom i urednošću, ali se time i ne završava. Ona se ostvaruje saglasnošću između dijelova vanjštine i onoga što se nje tiče: izgleda, odjeće, mjesta obitavanja, šutnje i govora, kretanja i mirovanja.

Ljepota se u svemu tome uvijek povinjava pojedinačnim vjerozakonskim zahtjevima u tom području. Način odijevanja, uređenje prostora obitavanja, hrana i piće, uvjetovani su time da akter ne pretjeruje i ne oholi se. Govor i šutnja, kretanje i mirovanje, uvjetovani su odmjerenošću, dostojanstvom i izbjegavanjem galame, vriske i prekomjerne govornosti i visokog tona. To je stvarna ljepota za samog čovjeka i za sve što ga okružuje.

³³⁹ *Kur'an, Al-Mulk, 2-11.*

Što se tiče ljepote karakternih obilježja – to je drugi cilj kojem teži estetski odgoj u islamu – sastoji se, u općem smislu, iz toga da obilježja odgovaraju pohvalnim osobinama crpljenim iz znanja, mudrosti, pravednosti, čestitosti, prigušivanja bijesa, priželjkivanja dobra svakome – kako su tvrdili klasični islamski učenjaci.

Ako bismo željeli detaljnije obrazlagati opći smisao, rekli bismo da nam razmatrani ajeti s početka sure *Al-Mu'minūn*, završni ajeti sure *Al-Furqān* i središnji ajeti sure *Aš-Šūrā*, koje ćemo niže navesti, dovoljno govore o ljepoti karaktera u islamu.

Što se tiče ajeta sure *Al-Mu'minūn*, to su: *Ono što žele – vjernici će postići, oni koji molitvu svoju ponizno obavljaju, i koji ono što ih se ne tiče izbjegavaju, i oni koji milostinju udjeljuju, i koji stidna mjesta svoja čuvaju, – osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju; – a oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju –; i koji o povjerenim im amanetima i obavezama svojim brigu brinu, i koji molitve svoje na vrijeme obavljaju, – oni su dostojni nasljednici, koji će Džennet naslijediti, oni će u njemu vječno boraviti.*³⁴⁰

Kad se tiče ajeta sure *Al-Furqān*, to su: *A robovi Milostivoga su oni koji po zemlji mirno hodaju, a kada ih bestidnici oslove, odgovaraju: "Mir s vama!" i oni koji provode noći pred Gospodarom svojim na tle padajući i stojeći; i oni koji govore: "Gospodaru naš, poštedi nas patnje u Džehennemu, jer je patnja u njemu, doista, propast neminovna, on je ružno prebivalište i boravište"; i oni koji, kad udjeljuju, ne rasipaju i ne škrtare, već se u tome drže sredine; i one koji se mimo Allaha drugom bogu ne klanjaju, i koji, one koje je Allah zabranio, ne ubijaju, osim kad pravda zahtijeva, i koji ne bludniče; – a ko to radi, iskusiće kaznu, patnja će mu na ovom svijetu udvostručena biti i vječno će u njoj ponižen ostati; ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova rđava djela u dobra promijeniti, a Allah prašta i samilostan je; a onaj ko se bude pokajao i dobra djela činio, on se, uistinu, Allahu iskreno vratio; i oni koji ne svjedoče lažno, i koji, prolazeći pored onoga što ih se ne tiče, prolaze dostojanstveno; i oni koji, kada budu opomenuti dokazima Gospodara svoga, ni gluhi ni slijepi ne ostanu; i oni koji govore: "Gospodaru naš,*

³⁴⁰ *Kur'an, Al-Mu'minūn, 1-10.*

podari nam u ženama našim i djeci našoj radost i učini da se čestiti na nas ugledaju!" – oni će biti, za ono što su trpjeli, odajama džennetskim nagrađeni i u njima će pozdravom i blagoslovom biti susretani, u njima će vječno ostati, a kako su one divno prebivalište i boravište! Reci: "Allah vam poklanja pažnju samo zbog vaše molitve, a pošto ste vi poricali, neminovno vas čeka patnja".³⁴¹

Predmetni ajeti sure *Aš-Šūrā* su: Sve što vam je dato – samo je uživanje u životu na ovom svijetu, a ono što je u Allaha – bolje je i trajnije za one koji vjeruju i u Gospodara svoga se uzdaju; za one koji se klone velikih grijeha i razvrata i koji, kad ih ko rasrdi, opraštaju; za one koji se Gospodaru svome odazivaju, i koji molitvu obavljaju, i koji se o poslovima svojim dogovaraju, a dio od onoga čime smo ih opskrbili udjeljuju, i za one koji se odupiru onima koji ih ugnjetavaju. Nepravda se može uzvratiti istom mjerom, a onoga koji oprost i izmiri se Allah će nagraditi; On, uistinu, ne voli one koji nepravdu čine. Neće odgovarati onaj koji istom mjerom uzvratiti za pretrpljenu nepravdu, a odgovaraće oni koji ljude tlače i bez ikakva osnova red na Zemlji remete; njih čeka bolna patnja. Strpljivo podnositi i praštati – tako treba svaki pametan postupiti.³⁴²

U plemenitom Kur'anu su mnogobrojni ajeti koji govore o pohvalnim svojstvima i pozivaju ljude da se njima kite, kao što ima znatan broj i ajeta koji pozivaju da se ljudi oslobađaju loših svojstava.

Što se tiče ljepote djela, ogleda se u vršenju djela za dobrobit stvorenja, s odlučnošću da im se time ostvari neka korist, a otkloni šteta. Ovo zato što su ciljevi vjerozakona, kako tvrde naši preci, neophodni, potrebni ili uljepšavajući u području ibadeta ili postupanja prema ljudima.

Učenjaci su saglasni da su neophodnosti osnove potreba. Jasno je da na svijetu uzroka ni dobru ni zlu nema samog po sebi, a cilj vjerozakona je da i jedno i drugo regulira. Neophodno je upozoriti na to da su vjerozakonski ciljevi cjeloviti, trajni i nikad ne prevaziđeni. Ne mijenjaju se ni u vremenu ni u prostoru, pogotovo ono u njima što ima veze s vjerovanjem, ibadetom i odgajanjem.

³⁴¹ *Kur'an, Al-Furqān*, 63-77.

³⁴² *Kur'an, Aš-Šūrā*, 36-43.

Sve što vjerozakon zapovijeda, koristi ljudima i ostvaruje im dobro na ovome i na Budućem svijetu, a sve što vjerozakon zabranjuje, škodi ljudima i upropašćava ono što je za ljude dobro na ovome i na Budućem svijetu.

Poželjno je, također, upozoriti na to da vjerozakon, kad ljude obavezuje ibadetom i radom, obavezuje ih u granicama koje oni mogu podnositi, a ne onim što će ih iscrpljivati i što bi im bilo nedolično raditi. Poželjno je naglasiti da vjerozakon time obavezuje samo radi poslušnosti, da bi obavezani izišli iz kruga strasti, a kad obavezuje radom, vjerozakon želi da obavezani u njemu ustraju.

Ovdje je potrebno naglasiti i da su vjerozakonske odredbe mjerodavne suditi o vidljivim i nevidljivim djelima, te da griješe oni koji tvrde da nevidljiva djela izlaze iz okvira vjerozakonskog obavezivanja.

Potrebno je upozoriti i na to da je temelj ibadeta pobožnost i pridržavanje poruka iz primarnih islamskih izvora, dok je u običajima temelj obrazlaganja i analogije, te da običaji nisu lišeni pobožnosti ako namjera počiva na njoj.

Vjerozakonsko obavezivanje nikad nije lišeno Allahovog prava, a to je pokornost i približavanje Njemu odazivanjem na vršenje propisanog djela, kao što nije lišeno ni prava čovjeka, koje se može ispuniti uskoro, na ovom svijetu, ili s odgađanjem, na Onome svijetu.

Pravo čovjeka koje se može ispuniti uskoro, može biti trovrсно:

Jedna vrsta se ogleda u pravu da bude odan Uzvišenom Allahu, kao što to može kroz ibadete. Ako izvršava propisanu radnju, to je ispravno, a ako ne izvršava, to je neispravno.

Druga vrsta se ogleda u pravu koje obuhvaća i Allahovo i čovjekovo pravo, u kojem prevlast ima Allahovo pravo, a njegov osnov je da se primjenjuje ono što je propisano.

Treća vrsta se ogleda u onome u čemu zajednički učestvuju dva prava, pri čemu pravo čovjeka ima prevlast. Njegov osnov je to što vjerozakon dozvoljava čovjeku, a vjerozakon ne dozvoljava ništa što je okrenuto protiv interesa ljudi.

Jedan od ciljeva vjerozakona je da objasni kako su na ovom svijetu iznijete Allahove blagodati da ih Njegovi robovi uzimaju i koriste kako bi Allahu bili zahvalni na blagodatima, a šta će On na ovome i na Budućem svijetu nagraditi ili kazniti, zavisi od toga hoće li biti zahvalni ili nezahvalni na Njegovim blagodatima, onako kako nam to objašnjavaju plemeniti Kur'an, časni Vjerovjesnikov, s.a.v.s., sunnet. U prilog tome, kao dokaz, mogu ići riječi Uzvišenoga: *Hranite se dopuštenim i lijepim jelima koja vam Allah daruje i budite zahvalni Allahu na blagodatima Njegovim, ako se samo Njemu klanjate.*³⁴³

Neophodno je, u vezi s ovim djelima, upozoriti na to kako je akteru neophodno da mu naum bude saglasan s naumom mudrog Zakonodavca. Svako djelo kojem je cilj nešto drugo, za razliku od cilja Zakonodavca, nedjelo je. Djelo čovjeka može, kad na to i ne pomišlja, biti oboreno ako je oprečno vjerozakonu. Međutim, niko ne može oboriti pravo Uzvišenog Allaha ili dobiti ovlast u tome, jer takva ovlast je kao mogućnost isključena Kur'anom, sunnetom i konsenzusom.

Kad se čovjek služi općim dobrima, ako mu je korišćenje saglasno s ciljem mudroga Zakonodavca, takav postupak je lijepo djelo koje njemu i drugima donosi korist na ovome i na Budućem svijetu. To mu se ne može ostvariti, osim ako ljepotu postavi kao cilj svog karakternog odgajanja, ponašanja, govora i djela, onako kako smo to naprijed obrazlagali.

Štaviše, islam naređuje biranje lijepih imena kad ljude oslovljavamo, kad im dajemo imena i nadimke. To je nešto veoma zastupljeno u Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu.

Prema predanju koje počinje od Ebū Derdaa, r.a., Ebū Dāvūd prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Na Sudnjem danu ćete biti oslovljavani po vašim imenima i imenima vaših očeva, pa uljepšajete svoja imena."

إِنَّكُمْ تُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَسْمَائِكُمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِكُمْ فَاحْسِنُوا أَسْمَاءَكُمْ

Prema predanju koje počinje od Ibn Omera, r.a., Ebū Dāvūd prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., promijenio *Ašiyino* (ʿāšiya = neposlušna) ime rekavši joj: "Ti si Džemila (džemīla = lijepa)."

³⁴³ Kur'an, *An-Nahl*, 114.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيَّرَ اسْمَ عَاصِيَةَ وَقَالَ أَنْتِ جَمِيلَةٌ

Prema predanju koje počinje od Seida ibn Al-Musayyiba koji preuzima od svog oca, a on od svoga oca, r.a., Ebū Dāvūd prenosi da ga je Vjerovjesnik, s.a.v.s., pitao: "Kako ti je ime?" Kad mu je odgovorio: "Ḥazn (ḥazn = grub).", Vjerovjesnik, s.a.v.s., je uzvratio: "Ti si Sahl!". (sahl = pristupačan).

عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ مَا اسْمُكَ قَالَ حَزْنٌ قَالَ أَنْتِ

Tako treba osjećati ljepotu i imati želju da se ona ostvari čak i u biranju imena. Biranje imena je radnja koja se prakticira kad se stekne dijete, a ljudi su dužni djeci birati najljepša imena.

Pridržavanje sredstva ili načina kojim će Allah biti zadovoljan

To je disciplinovano nastojanje da ljepota, koja je postala cilj muslimana, njegovog bića, govora i djela, bude potčinjena sredstvima i metodama kojima je Allah zadovoljan, zbog toga što su pošteđeni svega onog što Allaha ljuti, samim tim što ih je vjerozakon dozvolio. To znači da ljepota nije sama sebi cilj, što bi neke ljude dovelo u iskušenje, već je to djelatna ljepota koja pojedincu i društvu ostvaruje dobro na ovome i na Budućem svijetu.

Sva sredstva koja vjerozakon nudi u stizanju do cilja i sama moraju biti zakonita, a njihova zakonitost podrazumijeva da ne obuhvaćaju ništa zabranjeno. Zabranjene stvari su u tome mnogobrojne, a mi ćemo istaknuti sljedeće:

a) Neki ljudi, kad za ono što namjeravaju reći žele da lijepo zvuči, da bi to postigli, često prakticiraju nešto od onog što mudri Zakonodavac zabranjuje, kao što je unošenje u lice, usiljenost, ciljano rimovanje, uznositost, brbljivost. U hadisima su iznesene zabrane svega toga.

b) Neki ljudi previše žele da lijepo izgledaju oni i ono što ih okružuje. Preveliko nastojanje da, npr., odjeća, jelo, piće i stan lijepo izgledaju, pretpostavlja pretjerivanje i oholost, a to vjerozakon zabranjuje mnogobrojnim ajetima i hadisima.

Dok kod čovjeka odgaja osjećaj za ljepotu, islam istinski nastoji da se taj osjećaj ne razvija na račun etičkih vrijednosti, već uvjetuje da se razvija u skladu sa svim vrijednostima koje islam hvali i priziva.

Estetski odgoj, u islamu, podrazumijeva da čovjek bude sposoban uživati u manifestiranju ljepote života i postojećeg svijeta, kako bi ih zavolio, prihvatio i oponašao. Ljudska osjetila se otvaraju da spremno dočekaju ljepotu iz postojećeg svijeta, da čovjekovo srce ispune plemenitim osjećanjima s kojima opažaju ljepotu i time osnažuju vjerovanje, jer on uživa u ljepoti koju je Allah stvorio.

Plemeniti Kur'an je, kako smo naprijed isticali, pun onoga što podstiče i razvija takva opažanja, a najjasnije biva ono što se opaža vidom, probanjem okusa ili mirisa i sluhom.

U plemenitom Kur'anu se spominju raznorazni predmeti kojih se čovjek ne može zasititi dok ih s užitkom posmatra, kao što to potvrđuju riječi Uzvišenoga: *Zar ne znaš da Allah s neba pušta vodu i da Mi pomoću nje stvaramo plodove različitih vrsta; a postoje brda bijelih i crvenih staza, različitih boja, i sasvim crnih. I ljudi i životinja i stoke ima, isto tako, različitih vrsta. A Allaha se boje od robova Njegovih – učeni. Allah je, doista, silan i On prašta.*³⁴⁴

U plemenitom Kur'anu se spominje i ono što se nudi da mu se proba okus, kao što potvrđuju riječi Uzvišenoga: *Na Zemlji ima predjela koji jedni s drugima graniče i bašča ima lozom zasađenih, i njiava, i palmi sa više izdanaka i samo s jednim; iako upijaju jednu te istu vodu, plod nekih činimo ukusnijim od drugih. To su doista dokazi ljudima koji pamet imaju,*³⁴⁵ kao i Njegove riječi: *On je dvije vodene površine jednu pored druge ostavio – jedna je pitka i slatka, druga slana i gorka, a između njih je pregradu i nevidljivu branu postavio.*³⁴⁶

U plemenitom Kur'anu se spominju i mirišljave stvari čiji miris bi se u neprijatan pretvorio kad bi one bile prepuštene same sebi. Međutim, Uzvišeni Allah im je Svojom nadnaravnom moći omogućio da imaju ugodan miris. Uzvišeni kaže: *Ili za onoga koji je, prolazeći pored jednog do temelja porušenog grada, povikao: "Kako*

³⁴⁴ Kur'an, Fāṭir, 27-28.

³⁴⁵ Kur'an, Ar-Ra'd, 4.

³⁴⁶ Kur'an, Al-Furqān, 53.

će Allah oživjeti ove što su pomrli?” Allah učini te on umre i tako ostade stotinu godina, a onda ga oživje i zapita: “Koliko si ostao!” – “Dan ili dio dana” – odgovori. “Ne”, – reče On –, “ostao si stotinu godina. Pogledaj jelo svoje i piće svoje, – nije se pokvarilo,³⁴⁷ odnosno, ni miris mu se nije pokvario. Slično stoji i u Njegovim riječima: *Primjer Dženneta, koji je obećan onima koji se Allaha boje – u kome su rijeke od vode neustajale i rijeke od mlijeka nepromijenjena ukusa, i rijeke od vina, prijatna onima koji piju, i rijeke od meda procijeđenog i gdje ima voća svakojakog ...*³⁴⁸

U plemenitom Kur’anu su mnogobrojni i ajeti koji govore o pojavama koje se mogu sluhom opaziti. Takve su Njegove riječi: ... *U edenske vrtove koje je Milostivi robovima svojim obećao zato što su u njih vjerovali, a nisu ih vidjeli, – a obećanje Njegovo će se doista ispuniti –, u njima prazne besjede neće slušati, već samo: “Mir!” i u njima će ujutro i naveče opskrbljeni biti.*³⁴⁹ Slične su i Njegove riječi: *I osluškuji! Dan kada će glasnik pozvati iz mjesta koje je blizu, dan kada će oni čuti glas – to će biti Dan oživljenja. Mi, zaista, dajemo život i dajemo smrt, i sve će se Nama vratiti!*³⁵⁰ kao i Njegove riječi: *A za one koji ne vjeruju u Gospodara svoga kazna je džehennem, a užasno je on boravište. Kad budu u nj bačeni, pucketanje njegovo će čuti, i on će ključati, gotovo da se od bijesa raspadne. Kad god se koja gomila na nj baci, stražari u njemu će je pitati: “Zar nije niko dolazio da vas opominje?”*³⁵¹

To što plemeniti Kur’an obuhvaća sve navedeno, govori da su osjetila prozori spoznavanja i znanja, te da je u interesu čovjeka, za vjeru i život, da osjetila koristi samo u onome što Allah dozvoljava. To je uputstvo i za sredstva kojima se čovjek koristi dok nastoji ljepotu ostvariti u sebi i svome životu.

³⁴⁷ Kur’an, Al-Baqara, 259.

³⁴⁸ Kur’an, Muḥammad, 15.

³⁴⁹ Kur’an, Maryam, 61-62.

³⁵⁰ Kur’an, Qāf, 41-43.

³⁵¹ Kur’an, Al-Mulk, 6-8.

DRUŠTVENI ODGOJ

1. Pojam društvenog odgoja

Društveni odgoj podrazumijeva precizno objašnjenje i određenje čovjekovog položaja u zajednici u kojoj živi, maloj zajednici kao što je porodica, ili velikoj kao što je društvo, ili najvećoj kao što je cijeli svijet.

Ono podrazumijeva, također, odnose čovjeka prema postojećem svijetu i prema sredini, prema svim oblicima društvenog organiziranja koje ti odnosi uspostavljaju, kao što su vjera, porodica, etika, politika, ekonomija, kulturna misao, vrste ponašanja, tradicija, običaji i običajni zakoni.

Društveni odgoj vodi brigu i o definiranju pravila koja među ljudima uređuju društveno ponašanje u sklopu očuvanja i produženja društvenog života, na način koji ljudima može ostvariti sigurnost i blagostanje. Društveni odgoj kod muslimana podrazumijeva i određivanje oblika društvenog organiziranja uopće, kao što podrazumijeva i društveno priznavanje tih oblika, pridržavanje onih oblika putem kojih se ljudi mogu približiti Allahu i ostvariti dobrobit i na ovome i na Budućem svijetu.

Islamski oblici društvenog organiziranja, s obzirom na definiciju društvenog odgoja, zahvataju sve sa čime musliman ima dodir, a to su aktivnosti koje čovjek prakticira kao pojedinac ili član društva, počevši od njegovih uvjerenja, misli, etičkih vrijednosti koje treba uzdizati i postupati u skladu s njima, pa zaključno sa svim što čovjek prakticira, kao što su govor, šutnja, izvršenje ili neizvršenje nečega, ponašanje u porodici, odnos prema rodbini, komšijama i ponašanje prema nemuslimanima.

Islamsko-društveni odgoj sve navedeno ne razumijeva i ne definira konačno, po tome što je to deskriptivno-analitički studij koji upoređuje različita društva iz različitih vremena, da bi se došlo do principa razvoja kojima se povinjavaju ljudska društva tokom civilizacijskog napredovanja – kako prakticira sociologija – već sve

definira po tome što je to iznijela Objava, obrazloživši i objasnivši načine ponašanja kojih se musliman treba pridržavati tokom cijelog života, s nadom da će ostvariti dobrobit u vjeri i životu.

Islamski odgoj se, u području društvene kontrole nad ponašanjem čovjeka, ne pouzdaje samo u policijsku kontrolu koju društvo postavlja da čovjeka obaveže na ponašanje saglasno standardima koje je uspostavilo društvo, svejedno da li to bilo u obliku vladavine, zakona ili javnog mišljenja. Ne pouzdaje se, dakle, samo u to, već se, s tim i bez toga, pouzdaje u razvijanje osjećaja kod čovjeka da postoji Uzvišeni Allah i da ga On kontrolira: "Pa iako Ga ti ne vidiš, On tebe vidi". Osjećaj te kontrole uz pridržavanje onoga što je islam ustanovio kao dozvoljeno i zabranjeno, jeste ono što najdjelotvornije čini društvenu kontrolu nad ponašanjem muslimana, jer izvire iz unutrašnje snage koja postoji u čovjeku, a nije rezultat straha od neke spoljne sile oličene u zakonu, običajnim normama ili policiji.

Postoji oštra razlika u kontroli između islamskoga društvenog odgajanja i društvene kontrole koju uspostavlja sociologija.

Islamsko društveno odgajanje radi na tome da u muslimanu probudi zadovoljstvo pripadanjem i uključivanjem u veliki islamski ummet na razini cjelokupnoga islamskog svijeta, a ne tek pripadanjem ili uključivanjem samo u porodicu, klub, sindikat, političku stranku ili lokalno društvo. Sve zbog toga što su muslimani jedan ummet-zajednica, ummet vjerovanja u Jednoću Stvoritelja i klanjanja samo Allahu, u skladu sa svim što je On propisao, onako kako nam o tome govore Njegove riječi sadržane u plemenitim ajetima: *Ova vaša vjera – jedina je prava vjera, a Ja sam – vaš Gospodar, zato se samo meni klanjajte!* (إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ)³⁵² te: *Ova vaša vjera – jedina je prava vjera, a Ja sam – vaš Gospodar, pa Me se pričuvajte!* (وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ)³⁵³

Islam je ispravna vjera koju muslimani trebaju štititi i s ponosom joj pripadati, da bi s njom bili jedan ummet, zato što je Uzvišeni Allah svim Svojim poslanicima saopćavao da je ono što im objavljuje

³⁵² Kur'an, Al-Anbiyā', 92.

³⁵³ Kur'an, Al-Mu'minūn, 52.

jedna ispravna vjera s načelima vjerovanja i vjerozakona, da su njeni sljedbenici jedan ummet u svakom vremenu i prostoru, dok ljudi ne budu pred svojim Gospodarom stajali na Sudnjem danu.

Islamsko-društveni odgoj je, sa stanovišta Kur'ana i sunneta, to koje se obavezuje uspostavljanjem propisa i oblika organiziranja kakvo će pojedincima pružiti društvena prava na obrazovanje, rad, liječenje, sigurnost u odnosu na sve teškoće i nevolje kojima čovjek može biti izložen. Ono je to što uspostavlja neku vrstu jednakosti među ljudima i njene domete, utvrđuje pravednost, ravnomjerno raspodjeljuje pogodnosti, obavezuje zadacima, radi na izvršenju mjera i kazni za one koji izlaze iz okvira takvog odgoja i etike.

Islamsko-društveni odgoj to čini pretežno iz okvira plemenitoga Kur'ana i časnog sunneta, a ponekad pomoć traži i u rješenjima islamskih pravnika, konsenzusu i rješenjima (*idžtihād*) islamskih jurista, ne obraćajući se pri tom zakonodavcima koji u svojoj nauci i usaglašavanju idu u pravcu konsultiranja nekih teorija, načela i principa mimo islama ili onih koje su u opreci s islamom, jer islamski društveni odgoj s takvim utemeljenjima služi društvu kao brana zastranjivanju i lutanju. U odnosu na društvene teškoće – to su neusaglašenosti između obaveza i stvarnih mogućnosti pojedinaca, a ogledaju se u nejasnom stavu ili odbijanju obaveze – islamski društveni odgoj ima stav koji se razlikuje od stava sociologa o tim problemima.

U mogućnosti smo objasniti sljedeće vidove razilaženja:

1) Društveni problem, kod muslimana, je razlika između obaveze koju propisuje vjerozakon i stvarnog stanja koje prolaze neki prekršioци te obaveze.

Zapadnoevropski sociolozi, dotle, smatraju da se društveni problem sastoji u razlici između poželjnih razina i stvarnih uvjeta, u smislu da problem predstavlja neodgovarajući ili pogrešan tok stvari u odnosu na poželjni put koji su odredili akteri socioloških studija.

2) Zajednica u čijem sklopu se javlja društveni problem kod muslimana, jeste cjelokupna ljudska zajednica, jer je islam ljudskoj zajednici odredio društvenu funkciju i obavezao je izvršavanjem te funkcije uvažavajući je kao način približavanja Allahu i zasluživanja

dobre nagrade, kao što za neizvršavanje predviđa odgovarajuću kaznu na ovom svijetu, povrh kazne predviđene na Budućem svijetu.

Zapadnoevropski sociolozi, dotle, tu zajednicu svode na lokalnu zajednicu u sklopu koje će se postići saglasnost oko poželjne razine ponašanja, bez obzira na to hoće li ta razina ići u korak s nekom drugom zajednicom, na njenu štetu ili u njenu korist.

3) Islam nijednu vladu ili "pastira odgovornog za svoje stado" ne oslobađa neposredne ili posredne odgovornosti za društvene probleme, u smislu da istinski ne radi na njihovom iskorjenjivanju ili da im ne nudi lijek koji bi ih eliminirao. Islam tu odgovornost rasprostire, počevši od halife – vladara muslimana, pa sve do razine porodice – najmanjeg oblika društvenog organiziranja, tako što ženu smatra odgovornom za kuću, imovinu i djecu svog muža, dijete odgovornim za imovinu svog oca, itd.

Zapadnoevropski sociolozi se, dotle, zadovoljavaju deskripcijom i tumačenjem problema. Iako oni, možda, precizno ustanove problem, ne vode brigu o lijeku, ni o utvrđivanju odgovornoga za problem, niti pronalaze nadležnoga da radi na njegovom rješavanju.

Ove i druge razlike između islamskog društvenog odgoja i pogleda nemuslimana na društveni odgoj jesu ono što islamskom društvenom odgoju pruža dodatnu prednost, primjenljivost i snagu da otklanja uzroke društvenih teškoća prije nego što se dogode.

Dok priprema društvenu koncepciju – odnosno, dok izrađuje plan koji se tiče sredstava i društvenih organizacija koje trebaju udovoljiti potrebama ljudske zajednice – islamsko-društveni odgoj gleda na to s istim udublivanjem i opsežnošću s kojima ne prihvaća da dođe u sukob s lokalnim zajednicama koje udovoljavaju svojim potrebama.

Kako god islamsko društveno odgajanje s udublivanjem i opsežnošću gleda na te potrebe i, s jedne strane, logički ih uređuje, ono ih, s druge strane, i proširuje.

Što se tiče logičkog uređivanja tih potreba, ono počinje od potrebe za ispravnim vjerovanjem u Uzvišenog Stvoritelja i klanjanjem Njemu u skladu s onim kako propisuje vjerozakon, u skladu s Njegovim zastupanjem na Zemlji, u skladu s potrebom da čovjek

upoznaje ljude, potrebom za potpomaganjem, osjećanjem obaveza prema drugima, međusobnim podržavanjem u istini i strpljivosti sa sličnim vjernicima, za naređivanjem dobra i zabranjivanjem zla, za borbom na Allahovom putu kako bi Allahova riječ bila iznad svega.

Što se tiče proširivanja pri definiranju tih potreba, ukoliko se krene od pojedinačnih ljudskih potreba: hrane, pića, odjeće, stanovanja, obrazovanja, rada i kulture, islamski društveni odgoj pruža čovjeku neprikosnoveno pravo da izrazi stav i uvjerenje, da radi svoj posao, da sudjeluje u podizanju porodice, lokalne zajednice, oblasnog društva i svjetskoga islamskog društva, stavljajući na vrh liste potrebu za razumijevanjima koja su gotovo nova za društvo, kako u ranijim tako i u novijim vremenima.

Prema našem shvatanju, ta nova razumijevanja su:

Prvo, da svaki musliman u društvu, čak i bez vjerozakona, ima potrebu pozivati k Allahu, Istini i Uputi, ovoj završnoj, potpunoj i savršenoj vjeri, da se to pozivanje smatra njegovom osnovnom potrebom, jer on time može pružiti sigurnost sebi i drugima, u sadašnjosti i budućnosti, na ovome i na Budućem svijetu, pred društvenim opasnostima i problemima, kakve god vrste i težine bili.

Plemeniti Kur'an, na usta posljednjeg Vjerovjesnika, s.a.v.s., kaže: *Reci: "Ovo je put moj, ja pozivam k Allahu, imajući jasne dokaze, ja, i svaki onaj koji me slijedi, i neka je hvaljen Allah, ja Njemu nikoga ne smatram ravnim."*³⁵⁴

Pozivanje Allahu je osnovna potreba pravog vjernika, a to znači da je pozivanje Allahu put svakoga ko slijedi Muhammeda, s.a.v.s., pod uvjetom da ima jasan dokaz i spoznaju o Onome Kome poziva, jer nema ništa moćnije za čišćenje društva od svega što donosi zlo ili nanositi štetu ljudima, kao što je to pozivanje Istini, dobru i Pravom putu.

Drugo, da svaki musliman u društvu, čak i bez vjerozakona, ima potrebu praktično raditi dobro, individualno pozivati na dobro. Temeljni uvjet da se njegov trud udruži s trudom braće muslimana, izvire iz načela da je Allahova ruka uz zajednicu, te iz činjenice

³⁵⁴ Kur'an, Yūsuf, 108.

da je pojedinačna obavezanost u islamu lakša i jednostavnija, a da je kolektivnoj obavezanosti potrebno udruživanje truda, zbijanje redova, međusobno pomaganje, podstrekavanje u okrilju islamskog bratimljenja. To se potvrđuje prilikom razmatranja mjesta u plemenitom Kur'anu na kojima se zahtjevi za ispunjenjem potreba često ponavljaju u formi množine, a ne jednine, onako kako se vidi u onom što slijedi: *O ljudi; O vjernici; I Gospodaru svome se klanjajte; i dobro činite; Obavljajte namaz; Dajite zekat; Propisuje vam se; Dobra djela činite; I reci: trudite se; I reci: Pokoravajte se Allahu.* Ovakve riječi, u formi množine, u Kur'anu se na stotinama mjesta ponavljaju, ni zbog čega drugoga nego, zato što je u muslimanima ukorijenjeno da budu kolektiv, da razgovaraju kao kolektiv, da rade kao kolektiv i pridržavaju se zahtjeva kolektivnog rada.

Društveni odgoj, u islamu, svakom čovjeku pruža način koji njemu odgovara, priznaje njegovo stvarno stanje i radi na njegovom popravljaju čineći ga saglasnim s onim što Allah naređuje. Pozivanje k Allahu, u sklopu njega, teče stupnjevito, od zalutalosti, pa do upućenosti.

Pozivanje može biti upućeno nevjerniku da uđe u dvorište vjerovanja.

Pozivanje može biti upućeno vjerniku nemuslimanu da uđe u okrilje islama.

Pozivanje može biti upućeno vjerniku muslimanu grijешniku da uđe u okrilje Allahovog zadovoljstva.

Pozivanje može biti upućeno vjerniku, pokornom muslimanu, da bude u sigurnosti života sa zajednicom, da bude siguran da ga neće pojesti vuk zato što se osamio.

Pozivanje može biti upućeno vjerniku pokornom muslimanu koji radi za ummet da se naslađuje naređivanjem dobra i zabranjivanjem zla.

Pozivanje može biti upućeno vjerniku pokornom muslimanu koji radi za ummet i naslađuje se naređivanjem dobra i zabranjivanjem zla da bude u redovima onih koji se bore na Allahovom putu, kako bi Allahova riječ bila iznad svega, da se na Zemlji ne klanja nikome, osim Allahu.

* Islamsko-društveni odgoj, sažeto u nekoliko riječi, jeste odbijanje pokornosti društvenim postulatima, odbijanje obmanjivanja društvenim slobodama, jer ono je, prema islamskom vjerozakonu, jednačenje s ljudskom društvenošću u njenome najsavršenijem obliku.

2. Kako islam odgaja društveno aktivnog čovjeka

Nije pretjerivanje ako se kaže da islam društvene odnose među ljudima uređuje na način kakav se ne može preteći niti mu se može približiti. U tome nema pretjerivanja, jer je to činjenica koju sad i nemuslimani priznaju, iako neki, dok to priznaju, u duši islamu istinski zavide.

Jedan od zapadnoevropskih spisatelja koji su to islamu priznavali je bio Ogist Kont, pozitivistički filozof koji nije mnogo taktizirao kad je govorio o problemima koji se tiču vjerovanja i duhovnosti. On je u djelu *Sklad pozitivističke etike* otvoreno tvrdio da se protiv islama, od strane zapadnoevropskih spisatelja, vodi žestoka i ružna kampanja.

Kad pravi poređenja među vjerama sa stanovišta čistog pozitivizma, Kont jasno napominje da ne sudjeluje u bjesomučnoj borbi protiv islama koja se na Zapadu vodi bez poznavanja njegovih stvarnih dubina, te da se on ne rukovodi predrasudama kao što se njima rukovodi Didro u svojim pogledima na islam, budući da mu pogledi nisu pošteđeni tvrdoglavosti.³⁵⁵

Ogist Kont, u svome drugom djelu, pod naslovom *Predavanja iz pozitivističke filozofije*, ističe i društvenost muslimana, po kojoj se islamu ne može pridružiti nijedna druga vjera niti organizacija. U tom smislu tvrdi: "Za vrijeme dok se kršćanski zapad bavio jalovim teološkim problemima koji zatupljuju razum i uspavljaju ga, islamski svijet se otvarao nauci, spoznaji i umjetnosti. U skladu s tim, njegova društvenost se utemeljuje zajedno s njegovom duhovnošću. Društveni napredak i njegov značaj u islamskom sistemu obrazovanja su pripremili muslimana da bude spremniji od drugih za društveni život i osposobili ga za kosmopolitizam. Islam nastoji, kroz jednu otvorenu

³⁵⁵ Rušdi Fakkār, *Ta'ammulāt islāmiyya fi qaḍāyā al-inasān wa al-muḡtama*, Našr Wahba, At-tab`a al-tāniya, Al-Qāhira, 1978., str. 177.

raspravu, ustanoviti negativne posljedice problema s kojima se idejno suočava. Kad se govori o nazadovanju islama, ispravnije je govoriti o nazadovanju muslimana dok se bave sekundarnim stvarima, koje ih udaljavaju od proučavanja njihovih pozitivnih iskustava i uspjeha iz historijske prošlosti i njihovoj prilagodljivosti prirodi sadašnjeg vremena, putem naučnog istraživanja stvarnog stanja društva i onog što bi sada trebalo nuditi, što, ustvari, islam, uistinu, preporučuje. Islam je popunio ogromnu prazninu na društvenom poprištu koje se tiče ljudskog progresa. U tome je pružio zaista mnogo, visoko nadmašivši ono što je pružila Bizantija. Islamski genij je svoju aktivnost usredsredio na organiziranje društva, vladanje i upravljanje njime, a ukazao je primat naukama i umjetnostima, kao i društvenom izgrađivanju čovjeka.”³⁵⁶

Islam je postavio najbolje temelje ljudskom društvu. U tome mu se nije približila nijedna vjera ili organizacija, a kamoli da ga je pretekla.

Plemeniti Kur'an je uspostavio društvena načela koja čovjeku omogućuju da se ispravno izgrađuje i bude sposoban odgovoriti zahtjevima života u okrilju porodice, kolektiva, društva, islamskog ummeta, pa i cjelokupne ljudske zajednice, shodno vremenu i prostoru. U ovoj knjizi nema mjesta da šire govorimo o tome. Budući da o tome više govorimo u djelu *Al-Muğtama al-islami*,³⁵⁷ ovdje ćemo se zadovoljiti letimičnim ukazivanjem na islamske principe društvenog odgajanja, na čijim osnovama se treba odgajati svaki musliman.

Primjera radi, porodicu, u islamu, sačinjavaju roditelji i djeca. Porodica je prva jedinica koja ulazi u sastav muslimanskog društva. Islam porodicu obuhvaća oblicima društvenog organiziranja koji je odlikuju realizmom, spremnošću i sposobnošću da udovolji potrebama čovjeka i društva, a istovremeno muslimane obavezuje tim oblicima organiziranja, ne dozvoljavajući nikome da iz njih iskorači, zbog njihove djelatne važnosti i sposobnosti da ostvari dobrobiti života na ovome i na Budućem svijetu.

³⁵⁶ Ibid., str. 118.

³⁵⁷ Djelo opširno raspravlja o specifičnim obilježjima islamskog društva, njegovim sastavnim elementima i ciljevima, kao i o pitanjima morala i odgoja vezanim za to društvo.

Najvažniji i, svakako, prvi oblik organiziranja porodice jeste brak. Islam je ovaj oblik organiziranja obuhvatio svim pretpostavkama uspjeha, trajnosti, pogodnosti i sposobnosti u obavljanju društvene funkcije, jer je muškarcu i ženi, ravnopravno, odredio mjerila izbora, s tim što se može reći da ih je donekle reducirao za dvije strane, u pogledu prvenstva, po osnovi čestitosti i pokornosti Allahu, jer i kad jedna strana kod druge nađe imovine, ljepote i sličnog u željenoj mjeri, to je tako Allahovom zaslugom.

Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, razgovarajući s nekim čovjekom, prema časnom hadisu koji po predanju s početkom od Džābira, r.a. prenosi Tirmizija, rekao: “Žena se udaje na osnovu svoje vjere, imovine i ljepote. Ti se drži vjere, ruke ti bile blagoslovljene.”

إِنَّ الْمَرْأَةَ تُنْكَحُ عَلَى دِينِهَا وَمَالِهَا وَجَمَالِهَا فَعَلَيْكَ بِذَاتِ الدِّينِ تَرَبَّتْ يَدَاكَ

Prema predanju koje počinje od Ebū Ḥātima Al-Muzannija, Tirmizija, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ako vam dođe neko s čijom vjerom i odgojem možete biti zadovoljni, dajte mu da se od vas oženi. Ako tako ne uradite, zavladat će smutnja i nered na zemlji.”. Upitali su: “Allahov Poslaniče, ako on to već ima pri sebi?”. Ponovio je: “Ako vam dođe neko s čijom vjerom i odgojem možete biti zadovoljni, dajte mu da se od vas oženi!”. Izgovorio je to tri puta.

إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ كَانَ فِيهِ قَالَ إِذَا جَاءَكُمْ مِنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ

Stav plemenitoga Kur’ana prema porodici je stav koji joj stabilnost i zadovoljstvo osigurava samim objašnjavanjem prava i obaveza među supružnicima i odredbama koje iznosi u vezi s razvodom, otpuštanjem, većim brojem žena na način uz koji porodica ostaje pošteđena bilo kakve uznemirenosti i zabrinutosti.³⁵⁸ Tako stoje stvari i s djecom i svima koji žive u okrilju muslimanske porodice.

Sve društvene nedostatke kojim je bila okružena organizacija porodice prije njegovog pojavljivanja, islam je otklonio, oslobodio

³⁵⁸ Opširnije o tome govorimo u djelu *Al-Mar'a al-muslima wa fiqh ad-da'wa ilā Allāh*, Našr Dār al-Wafā', 1991., vidjeti: II odjeljak IV poglavlja.

porodicu od njih. Islam je iznio odlike i vrijednosti koje porodici ostvaruju nesumnjivu sreću na ovome i Budućem svijetu. Islam njima obavezuje, a njihovo kršenje smatra grijehom, prekršajem i razlogom zbog kojeg se dobija kazna, na ovom svijetu u vidu sankcija i osuda, a na Budućem onako kako to Allah Uzvišeni htjedne.

Islamsko obavezivanje oblicima društvenog organiziranja porodice, pod brojem jedan putem uvjeravanja, pod dva putem Allahovog nadziranja, te pod brojem tri putem povinjavanja zakonu, kaznenim mjerama i ukorima koje on sadrži, samo po sebi je društveni odgoj društvenog čovjeka.

Musliman ne može loše izabrati svoju suprugu i tako se ogriješiti o mjerila koja za izbor postavlja islam, uvjeravajući ga da je to pitanje koje se njega tiče, jer se to što ga se tiče mora povinjavati mjerilima, a kad ne bi bilo tako, ušlo bi se u krug grijeha i sramote. Suprug, isto tako, ne može prekršiti nijedno pravo svoje supruge niti mu je to vjerozakonom dozvoljeno, već je u stanju odreći se nekih svojih prava u njenu korist i uvrstiti se među dobre vjernike, jer odricanjem čini dobro svojoj porodici. U časnom hadisu, vezanom za vjerovanje, koji po predanju s početkom od Ebu Hurejre, r.a., prenosi Al-Bayahaqi, Vjerovjesnik, s.a.v.s., je rekao: "Najbolji među vama je onaj ko je najbolji prema suprugama i kćerkama."

خيركم خيركم لئسائه ولبناته

Isto tako, supruga dužnosti prema mužu ne može uskraćivati da je to ne uvede u grijeh i sramotu, ali se može odreći nekog prava u odnosu na muža. Takva velikodušnost ide na vagu lijepih postupaka.

Otac ne može i nije mu dozvoljeno zanemariti odgoj djece niti lijepo postupanje s bližnjom i daljnjom rodbinom, a ako to zanemari, ogriješivši se o islamske oblike društvenog organiziranja, ogriješit će se i prema Allahu i Njegovom Poslaniku.

Muslimanu nije dozvoljeno svojim lošim ponašanjem ili materijalnim postupkom nanijeti porodici bilo šta što će joj škoditi u sadašnjosti ili budućnosti. Ako tako postupi, ogriješit će se prema Allahu i Njegovom Poslaniku prekršivši oblike islamskog društvenog organiziranja.

Islamski oblici društvenog organiziranja porodicu obuhvaćaju čvrstom ogradom od lijepih svojstava kojima se obavezuju članovi porodice, počivjući od lijepe navike da se traži dopuštenje, da se obara pogled, preko učtivosti prilikom miješanja žena i muškaraca, osjećaja odgovornosti u porodici, pa zaključno s pridržavanjem svega što islam propisuje ili preporučuje. Takav je islamski društveni odgoj kojem nema ravnoga.

Islamsko-društveni odgoj se ne zaustavlja na granici porodice, već granicu prekoračuje i proširuje se da bi obuhvatio zajednicu – to je skup ljudi koje povezuju specijalni odnosi – da bi obuhvatio i cjelokupno društvo. Islam želi društvo čistiti od slabosti i nedostataka, eliminirajući svojstva protiv kojih se islam bori i afirmirajući svojstva koja islam, putem predanja, prakse i običaja, naređuje ili preporučuje. Islam to sve čini da zajednici i društvu osigura lijepe odnose koji vode u međusobnu saradnju, potpomaganje, saosjećanje, podržavanje i uvažavanje. Štaviše, islam radi čuvanja zajednice i društva sve pojedince obavezuje pozivanjem k Allahu, naređivanjem dobra i zabranjivanjem zla, organiziranim zajedničkim radom, borbom na Allahovom putu, da bi Allahova riječ bila iznad svega, da bi se širila vjera Uzvišenog Allaha, pred Kojim će svim robovima zajedno biti suđeni.

Lista društvenih vrlina, koje je donio islam, duga je toliko da je ne možemo izbrojati za potrebe knjige,³⁵⁹ a sastoji se od iskrenosti, povjerljivosti, čednosti, pravednosti, dobročinstva, ispravnosti i sl. Uopćeno kazano, islam naređuje svako dobro i dobročinstvo u svemu što čovjeku ostvaruje ono što mu je dobrobit za ovaj i Budući svijet.

Lista društvenih poroka koje islam zabranjuje je, također, duga toliko da je ne možemo izbrojati za potrebe knjige,³⁶⁰ ali možemo ukazati na neke kao što su laž, licemjerje, pokvarenjaštvo, kleveta, potvora, nasilje, mržnja, prostitucija, krađa, pijenje vina, špijuniranje, obmanjivanje, oholost i sl. Uopćeno kazano, islam zabranjuje svako zlo i svaku štetu, suprotstavlja se svemu nevaljalom, odnosno, svemu što čovjeku nanosi bilo kakvu štetu za njegovu vjeru i ovaj svijet.

³⁵⁹ Opširnije ih obrazlažemo u djelu *Al-Muğtama' al-islāmī* koju, hvala Allahu, privodimo kraju.

³⁶⁰ Njih, također, opširnije obrazlažemo u djelu *Al-Muğtama' al-islāmī*.

Liste vrлина i poroka koje islam objašnjava mogu se – ukoliko se čovjek vrлина pridržava, a poroka kloni – utvrditi u dušama ljudi, u njihovim mislima, govoru i praksi, kao kolektivni islamski duh. Islamsko-društveni odgoj ne može biti čvršći i uspješniji nego što jeste, osim u skladu s dva uvjeta, a to je da se nagrađuje za pokornost, a kažnjava za kršenje i neposlušnost. Tako islam društvenog čovjeka može odgajati između dviju granica, manifestirajući u praksi najsavršeniji i najbolji sistem za sadašnjost i budućnost čovjeka, za ovaj i Budući svijet.

O ovom aspektu poznavanja, s kvalitetom islamskog društvenog odgajanja, govorit ćemo na osnovama dvaju pitanja koja nam se čine veoma važnim, a to su:

- a) islamski oblici društvenog organiziranja;
- b) osnove na kojima počivaju oblici organiziranja.

S ciljem da u knjizi ne navodimo suviše pojedinosti,³⁶¹ odlučili smo da ovaj dio istraživanja svedemo na oblike društvenog organiziranja i osnove na kojima oni počivaju u jednoj suri iz plemenitoga Kur'ana, a to je sura *En-Nisā'*, da tako pružimo dokaz tačnosti i istinitosti onog što tvrdimo, a za to od Allaha tražimo pomoć.

a) Islamski oblici društvenog organiziranja

Jedna sura iz plemenitoga Kur'ana, sura *En-Nisā'*, povrh drugoga šta sadrži u sebi, sabire oblike društvenosti čovjeka kakve nikakav zakon ili sistem ne bi mogli sabrati, a Allah je nedostižan.

Sura *En-Nisā'*, četvrta sura prema rasporedu u časnom Mushafu, objavljena je u Medini nakon što su se muslimani u njoj nastanili i uspostavili društvo koje se razlikuje od mnogobožackog, nevjerničkog i paganskog, kao i od društava sljedbenika Nebeske knjige – židova i kršćana – koji su krili istinu i “zamjenjivali Allahove riječi za nešto što malo vrijedi”. Jedni i drugi sljedbenici Nebeske knjige, kao i oni koji nisu sljedbenici Knjige, su muslimansko društvo izlagali mnogovrsnim iskušenjima i zlostavljanjima.

³⁶¹ Više pažnje im posvećujemo u svome netom spomenutom djelu.

Prema rasporedu ajeta, ova sura obuhvaća sljedeće oblike islamske društvenosti:

1. Naglašavanje da je Allah sve ljude stvorio od jednog čovjeka, da se odnosi među njima upostavljaju na principima porodice koja među pripadnicima proizvodi rodbinska osjećanja. U tome se ogleda najbolje organiziranje društvenih odnosa (1. ajet).

2. Rječito oporučivanje siročadi i strogo upozorenje da im se ne čini nepravda i da se ne troši njihova imovina i slično (2-3. ajet).

3. Utvrđivanje prava supruga na pravičan porodični život u okrilju pažnje, razmjenjivanja ljubavi i lijepih osjećanja (4. ajet).

4. Zahtjev da se povjerena imovina osigura od padanja u ruke rasipnika, jer imovina je, u biti, svojina muslimana uopće, pogotovo kad se radi o imovini siročadi (5-6. ajet).

5. Uređivanje prenošenja naslijeđenih vlasništva na nasljednike – muškarce i žene, djecu i odrasle, onima kojima je Kur'anom (*ashābu furud*) dio određen i drugih – uz određivanje udjela svakom od nasljednika (7-14. ajet).

6. Štićenje društva od bludnica i homoseksualaca, uz definiranje odvratnosti tih nedjela i isticanje načina njihovog pokajanja (15-18. ajet).

7. Naglašavanje iskazivanja poštovanja ženi kroz ispunjenje njenih materijalnih prava, kroz lijepo čulno postupanje s njom i pridržavanje propisa u slučaju razvoda ili razdvajanja s nekim zakonskim razlogom (19-21. ajet).

8. Utvrđivanje žena zabranjenih muškarcu za sklapanje bračnih odnosa (22-28. ajet).

9. Utvrđivanje obaveze da se poštuje imovina ljudi, utvrđivanje razloga s kojima se imovina stavlja pod zaštitu muslimana, zatim prijetnja onome ko se toga ne pridržava, jer u tom slučaju se smatra prekoračiocima Allahovih granica i Njegovog sistema (29-31. ajet).

10. Poštivanje prava koja je vjerezakon ustanovio za žene i muškarce, naglašavanje da starateljstvo pripada muškarcu kako bi se stabilizirao porodični život, kao i nužnost da se rješenje traži u sredstvima propisanim za slučaj porodičnih sporova (32-35. ajet).

11. Naglašavanje potrebe da se muslimani pridržavaju jednog broja svojstava i islamskih etičkih načela, nakon što se u njima vjerovanje potvrdilo robovanjem samo Allahu, kao što su sljedeća načela:

- Dobročinstvo prema roditeljima, rodbini, bližnjim i daljnjim komšijama, prema putnicima namjernicima i onima koji su u posjedu drugoga.
- Prestanak sa škrtarenjem i podsticanje trošenja na Allahovom putu, samo ne zato da to drugi vide.
- Zabrana konzumiranja alkohola.
- Čišćenje od polucije (džunupluka).
- Zakonitost uzimanja tejemmuma kad nema vode, stvarno ili pravno.
- Nesamozavaravanje vezano za položaj zalutalih iz reda sljedbenika Nebeske knjige koji iskrivljuju Allahove riječi, sebe smatraju od grijeha čistim, Allaha potvaraju, mnogobošce u njihovom mnogoboštvu ohrabruju u mržnji prema islamu.
- Uporedbu onih koji u Allahove dokaze ne vjeruju i onih koji u njih vjeruju.
- Zapovijed da se odgovorne službe predaju onima koji su ih dostojni.
- Zapovijed da se provodi pravda među ljudima.
- Zapovijed da se bude pokorno Allahu i Njegovom poslaniku, te da se prilikom razilaženja obraća Njegovoj Knjizi i Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu; zatim objašnjenje osobina licemjera u društvu, uz naglašavanje da oni licemjerjem sebi čine zlo, te objašnjenje da su vrata pokajanja otvorena pred svim ljudima, a da je put pokajanja pokornost Allahu i Njegovome Poslaniku, s.a.v.s. (36-70. ajet).

12. Izlaganje o propisima u borbi na Allahovom putu, ciljevima borbe i njenim učesnicima, zatim definiranje onih protiv kojih se muslimani bore, te ohrabrivanje u podnošenju teškoća u borbi na Allahovom putu i izbjegavanje panike i straha zbog toga, jer je, u svemu tome, potvrda kvalitetnijeg društvenog života (71-78. ajet).

13. Isticanje za dobro koje se, prije ili kasnije, događalo Vjerovjesniku, s.a.v.s., i njegovim drugovima, da je od Allaha, a za zlo koje ih je znalo snaći, da je od njih samih, zatim da je pokornost Allahu i Njegovom Poslaniku, s.a.v.s., udaljavanje ljudi od loših djela te da praktično oklijevanje u toj pokornosti izlaže Allahovoj kazni, budući da nema mjesta oklijevanju, jer im jasan dokaz, a to je plemeniti Kur'an, stoji pred očima (79-83. ajet).

14. Zahtjev Vjerovjesniku, s.a.v.s., i muslimanima da se bore na Allahovom putu i zahtjev Vjerovjesniku, s.a.v.s., da muslimane podstiče na tu borbu (84. ajet).

15. Poučavanje muslimana kako da se ponašaju prema licemjerima uz obrazlaganje nagrade kod Allaha svakom od njih (85. ajet).

16. Poučavanje muslimana propisima pozdravljanja i obavezivanje lijepim postupcima prilikom pozdravljanja, uz objašnjenje da će Allah ljudima suditi na osnovu pridržavanja onog što im se naređuje (86-87. ajet).

17. Postavljanje mjerila s kojima se licemjerima neće dozvoliti da obmanjuju, kako god se oni vješto pretvarali, odbijanje njihove pomoći dok ne odustanu od licemjerja, a ako ne odustanu od licemjerja, protiv njih se treba boriti kao protiv svih drugih koje takva borba podrazumijeva (88-91. ajet).

18. Zabrana muslimanu da namjerno ubije muslimana, a ako ga ubije greškom, obavezan je njegovoj porodici namiriti krvarinu, vodeći računa o načinu njenog izmirenja, a ako to ne može usljed siromaštva, mora osloboditi jednog roba ili neprekidno postiti dva mjeseca (92-94. ajet).

19. Isticanje borbe na Allahovom putu, uz oprez da se ne ubija onaj koga ne treba ubiti, vrijednost takvog postupka kod Allaha, te isticanje onoga od čega se treba suzdržati onaj ko to može (95-96. ajet).

20. Poučavanje muslimana da odbiju život u potlačenosti i poniženju (budući da im se propisuje otpor, a ne mogu se oduprijeti, dužni su iseliti se u drugu muslimansku sredinu, ponosno živjeti u njenom okrilju; ako se ne ise, već trpe poniženje, ukoliko nisu bili

slabi i nesnalazljivi, Allah će ih kazniti); naglašavanje da će onoga ko se iseli na Allahovom putu, tražeći da se ostvaruje istina, pa umre, Allah za to nemjerivo nagraditi (97-100. ajet).

21. Poučavanje muslimana kako se namaz klanja u ratu, kad postoji strah da će neprijatelj zlo nanijeti tokom borbe na Allahovom putu, organiziranju klanjanja namaza i nastavku borbe nakon klanjanja, te podnošenju teškoća borbe na Allahovom putu (101-104. ajet).

22. Isticanje da je Allah plemeniti Kur'an Svome Poslaniku, s.a.v.s., objavio da na osnovu njega sudi ljudima pravedno kako im Allah propisuje. Niko ne treba braniti podmukloga. Ma kako vješto on prikrivao svoju podmuklost i imao braniocce na ovom svijetu, nikog neće biti da ga brani na Budućem svijetu, pred Uzvišenim Allahom. Za one koji budu griješili, vrata pokajanja su otvorena (105-110. ajet).

23. Objašnjenje da onaj ko počini grijeh, sam sebi štetu nanosi time što se izlaže kazni Uzvišenoga Allaha, te da je strašan grijeh kad čovjek pogriješi i za to optuži nekog nevinog, odnosno krivicu pripiše drugome (111-112. ajet).

24. Umirivanje Vjerovjesnika, s.a.v.s., uvjeravanjem da je Objava ono što razdvaja njega i njegove neprijatelje, što njega i muslimane štiti od njihove prevare, jer je Objava znanje i mudrost (113. ajet).

25. Izricanje pravila da, za one koji u sebi smišljaju zlo, a javno to ne pokazuju, u tome nema ništa dobro, već je dobro u razgovoru o sadaki i odlučnosti da se radi posao koji vjerozakon ne osuđuje, u razgovoru o pripremanju za neki posao koji vodi pomirenju među ljudima (114. ajet).

26. Tvrdnja da onaj ko se suprotstavlja Vjerovjesniku, s.a.v.s., slijedi put koji ne dolikuje muslimanima – njegov primjer je sličan primjeru mnogobošca za kojeg nema nade u Allahov oprost, jer Uzvišeni oprašta sve, osim pripisivanja Njemu druga, te zato što su mnogobošci sljedbenici šejtana koji im uljepšavaju zlo i za to im je svima nagrada Džehennem (115-121. ajet).

27. Ukazivanje na to da je Džennet, onima koji vjeruju i dobra djela čine, Allahovo obećanje – to je nagrada vjernicima, nagrada

kojoj se nevjernici ne mogu nadati, nagrada koja se zaslužuje vjerovanjem, dobrim djelima, privrženošću Allahovoj vjeri, kao što je prakticirao odabrani vjerovjesnik Ibrāhīm, a.s. (122-126. ajet).

28. Potvrđivanje podsticanja krvnih, porodičnih veza utvrđivanjem bračnih prava i prava nejakih, kćerki i sinova – takvima je nepravda nanošena u okrilju tiranskog poretka, a islam je to dokinuo.

- Insistiranje islama na stabilnim porodičnim odnosima afirmira islamski društveni pogled s kojim se ne može poistovjetiti nijedan drugi pogled.
- Islamski oblici društvenog organiziranja potvrđuju da žena, kojoj muž ne priznaje sva njena prava i prava njene porodice, može od njega to tražiti nagodbenim razgovorom kojem može prisustvovati i njena porodica, pa da tolerancija supružnicima bude dovoljan razlog da nastave bračni život.
- Islamski društveni poredak od muškarca, u čijim rukama je odluka o sklapanju braka, traži da bude što može pravedniji prema supruzi i upozorava ga da ne bude pristrasan i lakom.
- Tvrdnja da nema razilaska supružnika, sve dok bračni život postane nesnosan.
- Naglašavanje da su islamski oblici organiziranja dio Allahovog sistema organiziranja cjelokupnoga kosmosa, da su oni preporuka svakom sljedbeniku vjere, te da se oni, koji se tim oblicima suprotstavljaju i izbjegavaju ih, izlažu Allahovoj kazni (127-134. ajet).

29. Ukazivanje na to da je jedan od najizrazitijih islamskih društvenih zahtjeva potreba da svaki čovjek bude privržen pravednosti, makar i samo prema sebi i svojim najbližim, jer je to najčvršća osnova na kojoj počiva društveni život čovjeka (135. ajet).

30. Naglašavanje da je jedan od najistaknutijih islamskih društvenih zahtjeva vjerovanje u Allaha, Njegovog Poslanika s.a.v.s., Njegovu posljednju Knjigu, poslanu Muhammedu, s.a.v.s., vjerovanje u Knjige i poslanike koje je Allah slao i ono šta je Allah rekao o melecima, Sudnjem danu, proživljenju na Sudnjem danu, okupljanju i polaganju računa: Vjerovanje u sve pojedinosti treba biti čvrsto i

nepokolebljivo, a ako ima kolebanja, ono potvrđuje nevjerovanje i licemjerje kojima je nagrada bolna kazna (136-138. ajet).

31. Objašnjenje da muslimanu nije dozvoljeno prijateljevanje, osim s vjernicima, a ako to prekrši, isto mu je kao da takve smatra moćnim, iako moć i snaga pripadaju samo Allahu (139. ajet).

32. Jedan od djelotvornih kolektivnih zahtjeva u društvu je da muslimani odbiju slušanje onih koji se rugaju kad slušaju ono što je Allah objavio, a kamoli da s njima sjede – ko to bude radio, slušao ih ili sjedio s njima, isti je kao i oni, slijedi mu ista nagrada – to je jedna odgovorna društvena mjera u ponašanju, kojom se izoluju oni koji se rugaju onom što je Allah objavio, kojom se sprečavaju utjecati na druge (140. ajet).

33. Objašnjenje svojstava licemjera koja muslimani trebaju znati i naglašavanje obaveze da muslimani uvijek budu oprezni prema licemjerima, jer su licemjeri, po prirodi, skloni vrebati muslimane, želeći im zlo – ako muslimani uđu u rat i neprijatelja pobijede, licemjeri dolaze govoreći: “Bili smo s vama!”, a ako je pobjeda na strani nevjernika, oni nevjernike pitaju: “Zar nismo bili s vama?”, jer su osobine licemjera obmanjivanje, lijeno ustajanje na namaz, izvršenje nekog djela da ih drugi vide; njihove osobine su i kolebljivost, oklijevanje, prijateljevanje s nevjernicima.

- Naglašavanje da je nagrada licemjerima krajnja dubina Džehennema, osim onima koji se pokaju, povjeruju u Istinu, poprave se i čvrsto prihvate Allaha.

- Naglašavanje da Uzvišeni Allah od ljudi ne zahtjeva ništa, osim vjerovanja i dobrih djela, da će ih On za to nagraditi Svojom zahvalnošću što čine dobro (141-147. ajet).

34. Jedan od oblika islamskog društvenog organiziranja jeste zahtjev da se cjelokupno društvo očisti od ružnog govora, psovke i prostakluka – one mogu biti dozvoljene samo onome kome je načinjena nepravda, da bi, u pritužbi, uvjerljivo opisao ponašanje onoga ko je nepravdu nad njim počinio.

- Jedan od društvenih zahtjeva je činjenje dobra, nekad naočigled, nekad tajno, a da i za jedno i za drugo slijedi Allahova nagrada, kao što je dobra nagrada onom ko oprostí za nanesenu štetu

– to su poželjni načini ponašanja u društvu da bi se ono stabiliziralo, polučivalo i činilo dobro, a ono što društvo može očistiti od svih prijavština, jeste da svi vjeruju u sve poslanike – ne praveći razliku među njima – jer ih je Uzvišeni Allah sve slao ljudima da bi vjerovali u ono što im oni dostavljaju, a svi poslanici su dostavljali načela Allahove Jednoće i klanjanja samo Njemu. Vjerovanje u sve poslanike društvu ostvaruje neku vrstu pouzdanja u ispravnost uvjerenja, snagu vjerovanja i njihovo pretakanje u dobra djela (148-152. ajet).

35. Jedan od društvenih zahtjeva koji utječe na društvo, jeste i to da ne postoje, ili da ima sasvim mali broj onih koji raspravljaju o neistini i prepiru se oko istine, jer ta rasprava i prepirka ljude odvraća od istine i zaokuplja ih prohtjevima i besmislicama. Ljudski rod je imao pred sobom iskustvo Židova – kad su raspravljali sa svojim vjerovjesnicima oko Istine koju su im dostavljali – od Mūsā, a.s., su zahtijevali da im pokaže boga tako da ga oči mogu opaziti i za to su dobili kaznu koja ih je uništila; tražili su od njega razne znakove, dokaze i mudžize, on im mnoštvo toga dokazao, a oni opet nisu povjerovali, već su kao boga uzeli tele – to je štetno iskustvo koje se ne bi smjelo ponoviti.

- Uzvišeni Allah je zaprijetio Židovima griješnicima, koji raspravljaju i prepiru se, tako što je uzdigao brdo da se sruši na njih ukoliko ne budu vjerovali u Allahov vjerozakon i prošli se raspravljanja i prepiranja. Oni su to prihvatili. Od njih je uzeto obećanje i rečeno im je: “Uđite pokorni Allahu i ne oskrnavite subotu!”, ali su odbili Allahov vjerozakon, kršili obećanje i ubijali Njegove vjerovjesnike. Govorili su: “Naša srca su slijepa da bi mogla prihvatiti ono čemu poziva Mūsā!” Čestitu Merjem, djevicu, a.s., teško su potvorili, oklevetavši je u nečemu u čemu je nedužna. Tvrđili su da su ubili Al-Masiħa sina Merjeminog, a istina je da ga nisu ubili niti ga na križ razapeli. Jako se razilaze oko toga koga su ubili, a Allah je, neka je slavljen, Al-Masiħa k Sebi uzdigao i spasio ga ispred neprijatelja – Uzvišeni Allah čini šta hoće.

- Svi Židovi znaju istinu o Īsāu, a.s., da je on Allahov rob i Poslanik, ali tvrdoglavo odbijaju to kazati, iako im tvrdoglavost ništa ne koristi, jer će Al-Masiħ, a.s., protiv njih svjedočiti na Sudnjem

danu, dokazujući da im je pravu vjeru dostavljao i u nju ih pozivao, ali mu se oni nisu odazvali.

- U skladu s nepravdom tih Židova koju su sebi i drugima nanijeli, jer su i drugima branili ući u Allahovu vjeru, Uzvišeni Allah ih je kaznio tako što im je zabranio neka jela koja su im prije bila dozvoljena.

- Sve radnje, kojih su se poduhvatali Židovi, kvarile su društvo i štetile ljudima, pogotovo uzimanje kamate, nepravedno prisvajanje imovine i iskorišćavanje nevolje potrebnih, na najgrublji eksploatorski način – sve su to djela koja kod Allaha zaslužuju bolnu kaznu.

- Nekim hrabrim, u nauku upućenima Židovima i vjernicima sljedbenicima Muhammeda, s.a.v.s., koji smatraju Istinom ono što je Allah objavio Muhammedu, s.a.v.s., i poslanicima prije njega, u tom vjerovanju se pridružuju oni koji klanjaju namaz i daju zekat, vjeruju u Allaha i Sudnji dan i s tim vjerovanjem sudjeluju u izgrađivanju zdravog i sigurnog društva, pa će za to svi biti dobro nagrađeni (153-162. ajet).

36. Ukazivanje na to da društvo podstiče na uvjerenost da je ono što je Allah objavio Muhammedu, s.a.v.s., isto što je bilo objavljivano i svim ranijim poslanicima: Nuḥu, Ibrāhīmu, Ismāīlu, Ishāku, Jakūbu i unucima – vjerovjesnicima potomcima Jakūba, a.s. – i Īsāu, Ejjūbu, Jūnusu, Hārūnu, Sulejmānu, Dāvūdu kojem je objavljen Zebur, i drugima o kojima je Allah zadržao znanje samo za Sebe i njihove životopise nije izložio Svome posljednjem vjerovjesniku, Muhammedu, s.a.v.s.

- Svi poslanici su dolazili obradovati vjernike i opomenuti nevjernike i licemjere, da bi Allah dokinuo ljudska nahođenja i potvrdio istinitost onog što objavljuje Svome posljednjem Poslaniku, s.a.v.s.

- Vjerovanje u to podstiče jedinstvo cjelokupne ljudske zajednice, u svim vremenima i na svim prostorima, a ne samo u nekom vremenu ili na nekom prostoru, pa ima li stabilnosti ljudskog društva bolje i dublje ukorijenjene nego što je ova?

- Nevjernici, koji ne vjeruju u istinu o Muhammedu, s.a.v.s., i odvrću od Allahovog puta, time su strašno zalutali – Allah se zarekao da im neće oprostiti nevjerovanje i zalutalost, da ih neće uputiti na put spasa kako bi ih kaznio za ono što rade; pred njima je samo put koji vodi u Džehennem, u kojem će vječno boraviti, a to je Allahu nešto sasvim jednostavno.

- Ljudi su uopće, zbog stabilnosti i mira u društvu, dužni vjerovati da je istina ono što je dostavljeno na usta Muhammeda, s.a.v.s. – ako po tome postupaju, bit će dobro po njih, a ako odbiju, zapadaju u nevjerovanje. Pred Allahom im ništa ne može koristiti, osim vjerovanja u Njega; On je njihov Gospodar, Gospodar Zemlje i neba koji ih okružuju, Koji dobro zna sve što stvara i mudro kreira, Koji dobročinitelju ne uskraćuje nagradu niti onom ko zlo čini zaboravlja kaznu (163-170. ajet).

37. Jedna od pretpostavki stabilnosti društva jeste da njegovi članovi ne prekoračuju granice prava, da se ne bi precjenjivali u svojoj vjeri – Allahovoj vjeri to nije svojstveno i Allah nije zadovoljan tim prekoračenjem – jer je to klevetanje Allaha.

- Židovi su sebe precjenjivali u vezi s Īsāom a.s., sinom Merjeminim i netačno ga opisivali po onome što mu nije svojstveno – Al-Mesiḥ, sin Merjemin je Allahov poslanik, Njegova riječ koju je uputio Merjemi; Njegov duh koji je Merjemi udahnuo Džibril; praktični je dokaz Allahove moći u stvaranju, neuobičajene za čovjeka, budući da su ljudi naviknuti na to da čovjek nastaje od muškarca i žene, iako je Allah stvorio Adema i bez muškarca i žene, a Havvu od muškarca, a bez žene, Īsāa od žene, a bez muškarca; Njegova moć je bezgranična i nema mjesta tvrdnji da je božanstvo trojno; odbacivanje te neistine je bolje po svakoga, jer nema boga osim Allaha Jedinog, Koji je daleko od toga da ima dijete i da ima potrebu za djetetom; Njemu pripada vlast nad Zemljom i nebesima, kao i svime što je na Zemlji i nebesima; On je sam Sebi dovoljan da mudro upravlja cijelim kosmosom (171. ajet).

38. Jedan od najsnažnijih dokaza slabosti uvjeravanja onih koji tvrde da je Al-Mesiḥ a.s. bog, jeste to što se Al-Mesiḥ nije sam mogao uzdignuti da bude nešto više nego Allahov rob, što ne

mogu čak ni meleci, Allahu najbliži – sačuvaj nas Bože onih koji su nastojali tako se uzdići; njih će Allah sve okupiti i za to ih kazniti – kad Allah bude nagrađivao ljude koji vjeruju u Njega i Njegove poslanike i rade dobra djela, On će im dati nagradu i na Sudnjem danu ih uvesti u Džennet, obasuti ih Svojom milošću i obuhvatiti ih Svojom neizmjernom dobrotom, a što se tiče onih koji su se oholili i izbjegavali klanjati Mu se, njih će bolno kazniti, kažnjeni će tražiti prijatelja pomagača koji bi ih izbavio iz Allahove kazne, ali ga neće naći (172-173. ajet).

39. Jedno od najistaknutijih uporišta društvene stabilnosti, u cjelokupnoj ljudskoj zajednici, bilo bi to kad bi svi ljudi vjerovali u jasne znakove i čvrste dokaze koji su objavljeni Muhammedu, posljednjem Poslaniku, s.a.v.s., koji potvrđuju njegovu istinitost i istinitost onoga što mu je objavljeno, u čijem vrhu je plemeniti Kur'an, svjetlost koja ljude upućuje Istini i na Pravi put, koji im iznosi ispravnu koncepciju ljudskog života, koji će im ostvariti dobro i na ovome i na Budućem svijetu.

Oni koji vjeruju u ono što je objavljeno Muhammedu, s.a.v.s., vjeruju u Allaha i sve Njegove objave, drže se Allahove vjere, Istine i Allahove Jednoće i prema Allahu ne griješe. Time su spašeni od lutanja i skretanja na ovom svijetu; takve će Allah na Sudnjem danu uvesti u Džennet i obasuti ih Svojom milošću, obuhvatiti ih Svojom neizmjernom dobrotom, s tim što će ih na ovom svijetu učvrstiti na Pravom putu, a to je najveći uspjeh i najbolji spas (174-175. ajet).

40. Jedna od pretpostavki stabilnosti i sigurnosti društva jeste i to da nikome ne budu zabranjena njegova prava iz nasljedstva, kao što su braća i sestre umrloga koji nema djece ni roditelja. Takvoj braći i sestrama pripada pravo u nasljedstvu, a po takvom uređivanju prava braće i sestara u nasljeđivanju, islam se razlikuje od zapadnih pravnih sistema. Dok zapadni sistemi ne daju braći i sestrama, niti djeci braće i sestara pravo na nasljeđivanje, islam im ustanovljuje pravo na način kako ćemo to niže detaljnije pokazati, a s ciljem da se podstiču rodbinske veze u sklopu porodice i društva. Navedena prava izgledaju kako slijedi:

* Ako umrli nema djece ni roditelja, a ima jednu sestru, njoj pripada polovina njegove ostavštine.

* Ako je umrla osoba žena koja nema djece ni roditelja, a ima jednoga brata, on nasljeđuje svu njenu ostavštinu.

* Ako umrli, koji nema ni djece ni roditelja, ima dvije ili više sestara, njima pripadaju dvije trećine njegove ostavštine.

* Ako je umrla osoba žena koja nema djece ni roditelja, a ima dva ili više braće i sestara, ravnopravno nasljeđuju svu ostavštinu, ako su svi muškarci, a ako su i muškarci i žene, muškarci nasljeđuju dvostruko u odnosu na žene.

* Ako je umrla osoba muškarac koji nema ni djece ni roditelja, a ima braće i sestara, ostavštinu će naslijediti tako što će muškarci dobijati dvostruko u odnosu na žene.

To je Allahova uputa kako ljudi ne bi lutali i uskratili prava onima kojima ona pripadaju, da se zbog toga ne bi remetila i ugrožavala stabilnost društva.

b) Osnove na kojima počivaju organiziranje društvenog odgoja

Samo iz okvira navedene plemenite sure i oblika organiziranja koje nam ona izlaže, a koje smo letimično zahvatili u naprijed nanizanih 40 tačaka, može se jasno vidjeti jezgrovitost osnova na kojima počivaju oblici društvenog organiziranja, a nabrojat ćemo sljedeće:

1) Jasno iznošenje oblika i propisa lijepog ponašanja kojih se ljudi trebaju pridržavati u porodici, s roditeljima, djecom, bližnjom i daljnjom rodbinom i tazbinom. To je prvi oslonac istaknut u plemenitoj suri.

2) Usredsređivanje na etičke aspekte koji trebaju voditi članove porodice. U cijelosti, to su prava i dužnosti svakog pojedinca, koji uz ljubav i milost nadziru te odnose.

3) Objašnjenje prava vezanih za materijalna dobra i odbijanje da se ona daju u ruke rasipnika koji ne znaju s njima ispravno postupati.

4) Čišćenje društva od svih ružnih gestova, kao što su ružan govor i prostakluci, te od loših postupaka, kao što je laž, podmuklost, krađa, pijenje vina i sl.

5) Rad na širenju vrlina među ljudima i podsticanje ljudi da ih prakticiraju, a to se može smatrati zdravim sokovima za jačanje organizma muslimanskog društva.

6) Potreba za suđenjem prema Allahovoj Knjizi i sunnetu Njegovog Poslanika, s.a.v.s., u svim spornim pitanjima, problemima i situacijama koje muslimane okružuju. U tome je lijek za svaku bolest.

7) Preciznost u raspodjeli imovine umrloga na nasljednike, prema pravednome božanskom sistemu i nasljeđivanje, od strane svih onih kojima to pravo pripada iz reda onih kojima je dio određen Kur'anom (*ashābul-furud*), srođnicima po muškoj liniji ili drugoj rodbini.

8) Uspostavljanje principa međusobnog pomaganja, saosjećanja i obavezivanja među svim članovima društva, jer bez toga nema stabilnosti i sigurnosti.

9) Ukazivanje na značaj islamskog odgoja društva i usvajanja svih pojedinosti, kao što su, ne samo ponašanje čovjeka pojedinca i njegove osobine već i sva njegova etička obilježja, društveno ponašanje, s uvjerenošću da je on dio islamskog ummeta koji živi na cijelom svijetu, da se ponaša na način s kojim će biti ponosan što je dio tog ummeta.

10) Uspostavljanje oblika društvenog organiziranja u čijim okvirima se muslimani trebaju ophoditi prema nemuslimanima iz reda židova i kršćana ili iz reda onih koji nisu sljedbenici Nebeske knjige, mnogobošcima i drugim. To je ophođenje koje muslimanima ne dozvoljava da ikome nanesu nepravdu. Musliman koji nekome nanese nepravdu treba biti kažnjen, a nadležni organi su dužni izvršiti kaznu.

11) Objašnjenje reda koji treba vladati tokom rata i borbe na Allahovom putu, jer borba u islamu, na Allahovom putu nikad ne smije stati. Muslimani je neće napustiti, a da neće biti poniženi. Tu

je objašnjenje ponašanja, u borbi, prema neprijatelju, te kako treba klanjati namaz u ratu.

12) Zakonitost iseljavanja muslimana iz zemalja u kojima im je namijenjeno ponižavanje i uništenje, pred kojima se ne mogu odbraniti. Ko se ne iseli u takvim uvjetima, bit će za to kažnjen, osim slabih, iz reda žena i djece koji se ne znaju snaći i izabrati Pravi put.

13) Nabranje svojstava licemjera u društvu, da ih muslimani znaju kako bi prema njima biti oprezni.

14) Potvrđivanje da je ispravan islamski odgoj onaj koji počiva na vjerovanju u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike, Sudnji dan, jer se to vjerovanje pretače u dobro djelo, a od tog dobrog djela korist ima svaki čovjek u društvu. Vjerovanje nije ono što ne vodi ka dobrom djelu. Ajeta koji govore o vjerovanju u ovoj suri ima dvadeset, a svaki, odmah nakon što spomene vjerovanje, spominje djelo koje čovjek treba uraditi ili ga se sustegnuti, a to je sve skupa korisno.

15) Plemenita sura poziva na čišćenje društva od onih koji raspravljaju i oko istine se prepiru samo radi raspravljanja i prepirke. To su nosioci nemira i nereda u društvu, jer razjedinjuju snage društva i odvrćaju od njegovih ciljeva.

* * *

To bi bile osnove društvenog odgoja u islamu o kojem bi se, u sažetoj formi, moglo reći:

Islamski društveni odgoj se sastoji u dobroj namjeri i implicitnoj želji da se čovjek pridržava svih oblika organiziranja i ponašanja bez kojih društvo ne može ostvariti svoju sigurnost i blagostanje, bez čijeg okrilja društvo ne može izvršavati svoju zadaću ni uživati svoja prava.

POLITIČKI ODGOJ

1. Pojam političkog odgoja

Politika (*sijāset*) je rad na nečemu i njegovo vođenje s ciljem poboljšanja.³⁶²

Čovjek vodi i može biti vođen, odnosno, zapovijeda i prima zapovijedi. U Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., hadisu se kaže: “Isrāilove potomke su vodili vjerovjesnici (*tesūsubumul-enbijāu*). Kada god bi umro jedan vjerovjesnik, za njim je dolazio drugi. Poslije mene neće biti vjerovjesnika, već će biti veći broj halifa.” Kad su ga pitali: “Šta nam zapovijedaš?” – odgovorio je: “Prisežite prvom, pa sljedećem i dajte im njihova prava. Allah će ih pitati za ono što im je dao na čuvanje.”³⁶³

كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي
وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ تَكْتُمُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بَيْنِعَةَ الْأَوَّلِ فَأَلَّوْا وَأَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ
سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرَعَاهُمْ

Namjesnik vodi (*jesūsu*) “svoje stado”. Kaže se: “Vodio sam ga (*sustubū*) i vodim ga (*esūsubu*), kao da ga upućuje i podstiče na plemenitu i moralnu narav, jer značenje riječi *sūs*, za koju se veže, je upravo: priroda, narav, nešto prirodno, dobiveno samim stvaranjem, itd.

„(*Sustur-re’ijjete*) Vodio sam stado, tj. naređivao sam mu i zabranjivao. Za nekoga se kaže da je provjeren i potvrđen (*mudžerreb*), jer je vodio (*sāse*) i bio vođen (*sīse alejbi*), tj. odgajao je i bio odgajan. To je lingvističko poimanje riječi *politika* prema onom što se navodi u leksikonima.

Što se tiče sociologa, oni tvrde:

Politika je mudro planiranje i razborito predviđanje posljedica.

³⁶² Glagol iz kojeg je izvedena ova imenica ima sljedeća značenja u bosanskom jeziku: *uzgajati, njegovati, timariti, krotiti, dresirati, upravljati, ravnati, (rukom) voditi, uređivati i zapovijedati.* (Red.)

³⁶³ Muslim, *Sahih, Al-Imāra*, II, Ṭab` al-Ḥalabī, Al-Qāhira, s.a., str. 132.

Politika je i strana koja postavlja posebno ponašanje s određenim ciljem, vezanim za izvršno djelovanje radi ostvarenja cilja.

Politika znači zbir pitanja važnih za državu, prema definciji zasnovanoj na načinu koji vladari primjenju u vladavini.

Politika je nauka o upravljanju državom i njenom zvaničnom organiziranju. Ova nauka zahvata tri osnovna aspekta, a to su:

- *Pozitivistički*, koji obuhvaća proučavanje zvaničnog organiziranja centralne vladavine i lokalne uprave.

- *Praktični*, koji obuhvaća razradu praktičnih pitanja organiziranja i prateće mjere.

- *Filozofski*, koji obuhvaća ostvarenje sprege između deskriptivnih i preobražajnih pitanja u okviru onog što se obično naziva *politička teorija*, kao što to mogu biti *slobodarska* i *zaštitna politika*.

Sociolozi, isto tako, politička organiziranja dijele na više vrsta. Neke od tih vrsta su:

1) Političko organiziranje koje se zasniva na ostvarenju određenih načela i ciljeva.

2) Političko organiziranje koje se zasniva na utvrđivanju određenih historijskih uvjeta.

3) Političko organiziranje koje se zasniva na pitanjima vezanim za zapovjednika ili vođu.

4) Oportunističko političko organiziranje koje se zasniva na pukom pridobijanju vlasti u okrilju datih okolnosti.

Nema sumnje da je najbolji, najdugotrajniji i najsposobniji ostvariti društvenu i političku pravednost onaj oblik organiziranja koji se zasniva na principima i vjerovanju.

To bi bilo poimanje *politike* i *političkih organiziranja*. Međutim, šta je pojam *političkog odgoja* kojem ovdje posvećujemo posebnu pažnju? Ono što se želi od političkog odgoja kod djece ili uopće kod ljudi jeste pripremanje pojedinca da bude vođen i da vodi ili da ga navikne na mudro planiranje i razborito predviđanje posljedica. To pripremanje zahtijeva udruživanje napora kuće, mekteba, džamije,

škole, kluba, ulice i svega drugoga što s pripremanjem može imati veze.

Ako ovo može biti poimanje naziva *političkog odgoja*, strpljivo razmišljanje o tome neizbježno nameće pitanje: šta je *islamsko političko organiziranje* ili šta je u shvaćanjima ljudi *opća islamska politika*? Ovo pitanje se pojavljuje prvenstveno zato što mnogi, iz reda nemarnih i onih koji tvrde da je islam vjera koja nema veze s politikom, nanose štetu islamu samim tim što ljude uvjeravaju da politika ne ulazi u sastav vjere!

Nama se čini da ti nemarnici i klevetnici ne shvataju pravi smisao pojma *islamska vjera* i ne znaju tačno značenje riječi *politika*, svejedno što neki od njih, možda, praktično rade u politici ili vlasti neke države. Nije neobično, u naše vrijeme, da čovjek praktično radi i upravlja nečim što ne poznaje ili ne shvaća, a kamoli da time dobro vlada. Vojni prevrati, koji potresaju mnoge zemlje Trećeg svijeta, pogazili su sva mjerila i odbacili iskustva, te je ministar kulture i obrazovanja postao neko ko ništa o tome ne zna, a ministar finansija neko ko uopće ne zna ekonomiju i finansije. Dovoljno je za bilo kojeg ministra da je učestvovao u prevratu, pa da dođe na čelo društva naučnika bilo koje struke, što smo često mogli i čuti i vidjeti! To je bilo obilježje Svijeta u razvoju ili Trećeg svijeta od prije pedeset godina.

U prilog odgovoru na postavljeno pitanje, reći ćemo:

Islam je koncepcija savršenog ljudskog života. Politika je uvijek dio ljudskog života, s kojim god od navedenih poimanja da se uzme. Islamu je neophodno i političko učenje koje odgovara organiziranju ljudi i planiranju njihovih potreba s više mudrosti i razboritosti. Ostavimo sada nemarnike vođene strastima, koji grakću tvrdeći da nema politike u vjeri niti vjere u politici, ili dok naklapaju uzvikujući da u vjeri nema političko, niti u politici išta sakralno. To se kod njih, s jedne strane, može obrazložiti nepoznavanjem islama, a s druge strahom od islamske pravednosti. Oni se boje da bi ih islamska pravednost oko vrata stezala dok ljudima nepravdu nanose i gaze im prava sjedeći u vladarskim foteljama i koristeći nezakonita sredstva stjecanja materijalnih dobara.

Nepoznavanje islama je moguće izliječiti naukom i slušanjem učenih, ali kad se radi o slijedenju hirova i strasti, to je teže liječiti.

Islam, porukama mnogobrojnih ajeta u Kur'anu, izriče zabranu slijedenja strasti. Uzvišeni Allah kaže: *A tebi smo poslije odredili da ideš pravcem određenim, zato ga slijedi i ne povodi se za strastima onih koji ne znaju, jer te oni nikako ne mogu od Allahove kazne odbraniti; nevjernici jedni druge štite, a Allah štiti one koji Ga se boje i grijeba klone.*³⁶⁴ Na drugom mjestu Uzvišeni kaže: *Kaži ti Meni, hoćeš li ti biti čuvar onome koji je strast svoju za boga svoga uzeo? Misliš li da većina njih hoće da čuje ili da nastoji da shvati? Kao stoka su oni, čak su još dalje s puta pravog skrenuli.*³⁶⁵ Uzvišeni kaže: *I sudi im prema onome što Allah objavljuje i ne povodi se za prohtjevima njihovim, i čuvaj ih se da te ne odvrate od nečega što ti Allah objavljuje.*³⁶⁶

Prema predanju koje počinje od Muqqila ibn Yassara, r.a., Buharija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema vladara koji je muslimane varao dok je njima vladao, a da mu Allah nije zabranio Džennet."

مَا مِنْ وَالٍ يَلِي رَعِيَّةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَيَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لَهُمْ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ

Buharija prenosi da je Al-Hasan kazivao: "Allah je vladare obavezao da ne slijede strasti, da se ne plaše ljudi i ne zamjenjuju Njegove riječi za nešto malo vrijedno.". Zatim je proučio ajet: *O Dawude, Mi smo te namjesnikom na Zemlji učinili, zato sudi ljudima po pravdi i ne povodi se za strašću da te ne odvede s Allahovog puta; one koji skreću s Allahova puta čeka teška patnja na onom svijetu zato što su zaboravljali na dan u kome će se račun polagati.*³⁶⁷

Islam je onom ko se nalazi na visokom položaju strogo zabranio da nezakonito zarađuje prisvajajući ono što mu ne pripada. Uzvišeni Allah kaže: ... *jer, Gospodar tvoj je, zaista u zasjedi.*³⁶⁸ Na drugom

³⁶⁴ Kur'an, Al-Ġāṭiya, 18-19.

³⁶⁵ Kur'an, Al-Furqān, 43-44.

³⁶⁶ Kur'an, Al-Mā'ida, 49.

³⁶⁷ Kur'an, Šād, 26.

³⁶⁸ Kur'an, Al-Fağr, 14.

mjestu Uzvišeni kaže: *A ko poštuje Allahove svetinje, uživae milost Gospodara svoga ...*³⁶⁹

Prema predanju koje počinje od Al-Numana ibn Bešira, r.a., Buharija i Muslim prenose da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Dozvoljeno je samo po sebi jasno, a i zabranjeno je jasno – između njih su manje jasne stvari koje veliki broj ljudi ne zna. Ko se čuva manje jasnih stvari, čuva vjeru i svoju čast, a ko zapada u manje jasne stvari, zapada u ono što je zabranjeno, poput pastira koji stado napasa odmah uz zaštićeni dio. Ne postoji li, u sklopu svake svojine, zaštićeni dio, a kod Allaha zaštićeni dio čini sve ono što je zabranio.”

إِنَّ الْحَلَالَ بَيْنَ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيْنَ وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالرَّاعِي يَرعى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمَى أَلَا وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ تَحَارِمُهُ...

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi: “Jednoga dana Allahov Poslanik, s.a.v.s., je ustao između nas, spomenuo krađu ratnog plijena, naglasio njegovu opasnost, fokusirao kaznu koja se obećava za to i rekao: Neka niko sebi ne dozvoli da na Sudnji dan dođe noseći na vratu devu koja će rikati a on će tražiti: Allahov Poslaniče, spasi me. Ja ću tada reći: Ne mogu ti ništa pomoći, jer sam te upozorio na to.

Neka niko sebi ne dozvoli da dođe na Sudnji dan, noseći na vratu svog konja koji će hrzati, moleći: Allahov Poslaniče, spasi me. Ja ću tada reći: Ne mogu ti ništa pomoći, jer sam te upozorio na to.

Neka niko ne dozvoli sebi da dođe na Sudnji dan, noseći na vratu ovcu koja će blejati, moleći: Allahov poslaniče, spasi me. Ja ću tada reći: Ne mogu ti ništa pomoći, jer sam te upozorio na to.

Neka niko od vas sebi ne dozvoli da na Sudnji dan dođe, noseći na vratu čovjeka (roba) koji će se derati, moleći: Allahov Poslaniče, spasi me. Tada ću reći: Ne mogu ti ništa pomoći, jer sam te upozorio na to.

³⁶⁹ *Kur'an, Al-Hağğ, 30.*

Neka niko od vas sebi ne dozvoli da na Sudnji dan dođe, noseći na vratu platna koja će se vioriti, moleći: Allahov Poslaniče, spasi me. Tada ću reći: Ne mogu ti ništa pomoći, jer sam te upozorio na to.

Neka niko od vas sebi ne dozvoli da na Sudnji dan dođe, noseći na vratu nekretnine, moleći: Allahov Poslaniče, spasi me. Tada ću reći: Ne mogu ti ništa pomoći, jer sam te na to upozorio.”

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَذَكَرَ الْعُلُولَ
فَعَظَّمَهُ وَعَظَّمَ أَمْرَهُ ثُمَّ قَالَ لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ بَعِيرٌ لَهُ رُغَاءٌ يَقُولُ
يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أبلغتكَ لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
عَلَى رَقَبَتِهِ فَرَسٌ لَهُ حَمَمَةٌ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أبلغتكَ
لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ شَاةٌ لَهَا نِغَاءٌ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ
لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أبلغتكَ لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ نَفْسٌ لَهَا صَبَاحٌ
فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أبلغتكَ لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ
الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ رِقَاعٌ تَخْفِقُ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أبلغتكَ
لَا الْفَيْنَ أَحَدَكُمْ يَجِيءُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رَقَبَتِهِ صَامِتٌ فَيَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اغْنِنِي فَأَقُولُ لَا
أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا قَدْ أبلغتكَ

Prema predanju koje počinje od Ebu Humayda Al-Saidija, r.a., Muslim prenosi: "Prema onom što kazuju 'Amr i Ibn 'Amr, r.a., Allahov Poslanik, s.a.v.s., je postavio jednog čovjeka iz plemena Azd da sakuplja zekat. Kad je čovjek dijelio, rekao je: 'Ovo je za vas, a ovo ću ostaviti sebi!'. Allahov Poslanik, s.a.v.s., se popeo na minber, zahvalio Allahu i u vezi s tim rekao: 'Šta je tom čovjeku kojeg sam izabrao i poslao? Kako je mogao reći: 'Ovo je za vas, a ovo ću ostaviti sebi?' Zašto nije sjedio u očevoj ili majčinoj kući da vidi hoće li nešto dobiti? Tako mi Onoga u Čijim rukama je Muhammedova duša, niko od vas neće za sebe prisvojiti ništa od onog što je drugom namijenjeno, a da na Sudnjem danu neće za vratom nositi devu koja riče, kravu koja muče, ili ovcu koja bleji!'. Zatim je podigao ruke tako da su mu se vidjela pazuha i dva puta rekao: "Bože, nisam li prenio i dostavio?"

عَنْ أَبِي مُهَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ اسْتَعْمَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلًا مِنَ
الْأَسَدِ يُقَالُ لَهُ ابْنُ اللَّثْبِيِّ قَالَ عَمَرُو وَابْنُ أَبِي عُمَرَ عَلَى الصَّدَقَةِ فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ هَذَا لَكُمْ

وَهَذَا لِي أُهْدِيَ لِي قَالَ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ مَا بَالُ عَامِلٍ أْبَعْتُهُ فَيَقُولُ هَذَا لَكُمْ وَهَذَا أُهْدِيَ لِي أَفَلَا قَعَدَ فِي بَيْتِ أَبِيهِ أَوْ فِي بَيْتِ أُمِّهِ حَتَّى يَنْظُرَ أَيُّهُنَّيْ إِيَّاهُ أَمْ لَا وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَا يَنَالُ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا جَاءَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُهُ عَلَى عُنُقِهِ بَعِيرٌ لَهُ رُغَاءٌ أَوْ بَقْرَةٌ لَهَا حُورٌ أَوْ شَاةٌ تَبْعِرُهُ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى رَأَيْنَا عُفْرَتِي إِبْطِيهِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ مَرَّتَيْنِ

Prema predanju koje počinje od Adi ibn Umayra al-Kindija, Muslim prenosi da je čuo Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: "Koga od vas odredim da nešto uradi, pa nešto sakrije, kao končić ili još manje, to je utaja s kojom će doći na Sudnjem danu!". Prenosilac dalje kazuje: "Tad je istupio jedan tamnoput čovjek iz reda ensarija, kojeg kao da sada gledam, i rekao: 'Allahov Poslaniče, razduži me od vašeg posla!'. Kad ga je Poslanik, s.a.v.s., pitao: 'Zbog čega?', odgovorio je: 'Slušao sam te kako si rekao to i to!'. Poslanik, s.a.v.s., je na to uzvratio: "Evo, ponovo kažem, koga mi od vas uposlimo, neka sve donese i čega je malo i čega je mnogo. Neka uzme samo ono što se njemu dadne, a neka se kloni onog što mu se neda!".

عَنْ عَبْدِ بْنِ عَمِيرَةَ الْكِنْدِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَكْتَمْنَا مَخِيطًا فَمَا فَوْقَهُ كَانَ غُلُولًا يَأْتِي بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ أَسْوَدٌ مِنَ الْأَنْصَارِ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ اقْبَلْ عَنِّي عَمَلِكَ قَالَ وَمَا لَكَ قَالَ سَمِعْتُكَ تَقُولُ كَذَا وَكَذَا قَالَ وَأَنَا أَقُولُهُ الْآنَ مَنْ اسْتَعْمَلَنَاهُ مِنْكُمْ عَلَى عَمَلٍ فَلْيَجِئْ بِقَلِيلِهِ وَكَثِيرِهِ فَمَا أُوتِيَ مِنْهُ أَخَذَ وَمَا نُهِيَ عَنْهُ انْتَهَى

Tako je islam pohotu zabranio onima koji su joj skloni. Zabranio je i lično stjecanje, putem vršenja odgovornih dužnosti, onima koji su skloni gomilanju ovosvjetskih dobara i koristi.

Obratit ćemo se hadisu u kojem se, u navedenom kontekstu, kaže da je islam čvrst politički sistem i potpuna politička koncepcija, zajedno uspostavljeni na čvrstim osnovama, nepodložnim promjenama i preinačavanjima. Te osnove su:

- pravednost;
- dobročinstvo;
- savjetovanje.

Ovim osnovama su obavezani i vladar i podanik. Uzvišeni Allah kaže: *Mi smo izaslanike naše s jasnim dokazima slali i po njima knjige i terezije objavljivali, da bi ljudi pravedno postupali.*³⁷⁰

Islam je islamskoj državi odredio koncept postupanja s drugim državama, kao što je i nemuslimanima u islamskoj državi definirao prava i odredio dužnosti, o čemu se više može pročitati u literaturi o propisima, upravnom organiziranju i sl.

Islamski politički odgoj znači da svaki musliman i muslimanka znaju svoja prava u odnosu na muslimanski ummet kojem pripadaju, i dužnosti prema njemu, da znaju svoja prava u odnosu na muslimansku vlast, u čijem biranju su učestvovali, kao i dužnosti prema njoj.

Islamski politički odgoj znači proučavanje islamskog vladajućeg poretka i spoznavanje mjesta i značaja pojedinca u njemu, mjesta i značaja vladara u njemu, kao što znači i izvršavanje dužnosti koje propisuju položaj i značaj pojedinca člana zajednice, kao i svakoga koji učestvuje u vlasti.

Takav islamski politički odgoj znači i to da svaki musliman, koji živi u državi, dobro zna da se ekonomski i politički aspekti života razlikuju od vremena do vremena, od mjesta do mjesta, te da nešto što je dobro u jednom vremenu, možda ne odgovara drugom vremenu, da ono što je po mjeri muslimana jednog mjesta, možda, nije po mjeri muslimana na nekom drugom mjestu.

Zbog toga je politički aspekt u islamu podložan promjenama i povinuje se naučavanju muslimana učenjaka i erudita, a ne poput, npr., vjerovanja, ibadeta i etike, koji su nepodložni promjenama, već pravosnažni u svakom vremenu i mjestu. Takva svijest i shvaćanje su osnove islamskog odgoja za muslimane, jednako mlade i stare.

Sve dok ekonomija neke zajednice bude predstavljala dio njene politike, izrada koncepta ili plana ekonomije će predstavljati sržni dio političke koncepcije te zajednice. Islam je ekonomiji postavio koncepciju koja počiva na stabilnim i čvrstim osnovama koje ne popuštaju i ne mijenjaju se prema mijenjanju vremena i mjesta, a pojedinosti koje se tiču pojedinačnih osnova, povinjavaju

³⁷⁰ *Kur'an, Al-Ḥadīd, 25.*

se i odgovaraju promjenama samo dok se odvijaju u okrilju općih izvornih osnova.

Ako nam je neophodno ukazati na te osnove, one, sasvim uopćene, mogu izgledati kako slijedi:

- 1) zabrana gomilanja robe do poskupljenja;
- 2) zabrana gomilanja novca i imetka;
- 3) zabrana zloupotrebljavanja potreba drugih ljudi;
- 4) zabrana da ne radeći živi onaj ko je sposoban za rad;
- 5) obaveza da se materijalna dobra raspodjeljuju među svim članovima društva, a ne samo među bogatima;
- 6) obaveza da se iz imovine bogatih godišnje izdvaja dio koji se daje slabima: siromasima, siročadi, prezaduženima, putnicima, općenito na Allahovom putu, za oslobađanje robova i onima koji prikupljaju zekat. Taj dio na razini cijelog ummeta ne može biti manji od četrdesetog dijela ukupne imovine, a visina mu može biti povećana, ako to zahtijevaju potrebe, pa to preporuči imam muslimana ili sami muslimanski dobročinitelji adekvatno na njih odgovore svojim doprinosom.

To su temeljne osnove za koje, ukoliko se prethodno ostvare, muslimanima nema smetnje na njima postaviti ekonomski sistem, ma kako zahtjevan bio. Ukoliko, u bilo kojem vremenu uspostave taj sistem, on se može nazvati islamskim ekonomskim sistemom, a to je jedan od baznih dijelova islamske politike u ummetu.

Tako je i s islamskom politikom u ummetu. Islam je i njoj postavio temeljne osnove koje nisu podložne promjenama i preinačavanju, a pojedinosti koje se tiču pojedinačnih osnova, povinjavaju se općim vladajućim uvjetima u društvu i općim promjenama koje se u društvu odvijaju.

Islamske političke osnove, uopće, mogu izgledati kako slijedi:

- 1) Islam obavezuje da se sistem vladavine zasniva na pravednosti i dobročinstvu.
- 2) Obavezuje, također, da se zasniva na savjetovanju.
- 3) Obavezuje da se zakoni u okviru sistema napajaju izvorima iz plemenitoga Kur'ana i Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., sunneta, kako

bi garantirali da će muslimanska vlast uvijek raditi na ostvarivanju interesa muslimana i otklanjanju njihovih nevolja.

Ove opće osnove su stabilne, a iza njih slijede brojne pojedinosti oko kojih se muslimani proučavanjem mogu usaglašavati vodeći računa da čuvaju temeljne osnove.

To znači da muslimanima nema smetnje da vlast uspostavljaju putem biranja pojedinaca koji će zastupati društvo u cijelosti, da nosioce vlasti izaberu iz reda neposredno ili posredno izabраниh, a nema smetnje ni da na neki drugi način priznaju vlast koja će čuvati temeljne osnove: pravednost, dobročinstvo, savjetovanje i primjenu onoga što se preporučuje Kur'anom i sunnetom.

Svaki sistem kojem se muslimani priklanjaju uz čuvanje ovih osnova, jeste islamski politički sistem koji je sposoban riješiti sve ljudske probleme. Islamski politički odgoj ima cilj mlade i odrasle odgajati na ovakvom razumijevanju politike, da u skladu s tim znaju i učestvuju u građenju uređenoga ljudskog života, dostojnog čovjeka kao bića koje je Uzvišeni Allah posebno počastio.

2. Kako islam odgaja politički aktivnog čovjeka

Govoreći o poimanju *islamskoga političkog odgoja*, naprijed smo rekli da je politika bavljenje onim što popravlja postojeće stanje. Ona je promišljeno organiziranje i pronicljivo rasuđivanje posljedica. To znači da se političar, kakvoga želi islam, radi čijeg odgajanja uspostavlja sistem, zna poduhvatiti onog što će stanje popraviti, unapređujući organiziranje mudrim i pronicljivim predviđanjem posljedica datog stanja.

Musliman nije kao drugi ljudi. On ne može živjeti samo za sebe, čak ni samo za svoju porodicu, svoje društvo ili svoju domovinu, već je on dio jednog velikog islamskog ummeta koji ispunjava mnoge krajeve Zemlje. U skladu s tim, neophodno je da njegovo političko odgajanje bdije nad proširivanjem političkog djelovanja. To je ranije bilo, a tako je i sada, jasan znak na osnovu kojeg se islamski politički odgoj odlikuje nad drugim vrstama političkog odgajanja.

Sa željom da objasnimo kvalitet islamskog političkog odgoja, smatramo neophodnim govoriti o tri njegova važna aspekta, a to su:

- a) formiranje političke svijesti kod muslimana;
- b) najvažnije političke radnje koje musliman treba izvršavati;
- c) prava i obaveze između vladara i potčinjenoga ili između vođe i predvođenoga.

Allaha molimo da nas u razmatranju pomogne.

a) Formiranje političke svijesti kod muslimana

Pretpostavljamo da savremeno islamsko političko odgajanje, sa stanovišta formiranja političke svijesti kod muslimana, neizbježno podrazumijeva dvije suštinske stvari, bez kojih se ne može formirati politička misao ili politička svijest, a to su:

1. pročišćavanje političke misli muslimana od pogrešaka;
2. omogućavanje čovjeku da uživa svoja prava i ispunjava svoje dužnosti.

I. Pročišćavanje političke misli muslimana od pogrešaka

To su pogreške u koje su muslimane uvukli neprijatelji. One su mnogobrojne, a cilj im je da želje i nadanja muslimana zavise od nekih, islamu oprečnih, teorija, kod kojih je najizrazitije iznošenje jednog broja varljivih i praznih parola sastavljenih od praznih riječi kojima se parole izražavaju, od kojih se muslimanska misao mora očistiti, a najčešće su:

1. Bratstvo, sloboda i jednakost

To je parola koju je iznijela Francuska buržoaska revolucija, pokrenuta u Francuskoj zbog velikih devijacija i nesnosnog nasilja. Rezultat revolucije je zaustavljanje nasilja i nereda, što je u srca nemarnih muslimana unijelo uvjerenje da bratimljenje, sloboda i jednakost mogu ostvariti društvenu pravednost, podrazumijevajući da je društvena ravnopravnost opći zahtjev svih ljudi. Nemarni

muslimani njome obmanjuju sve ljude, a muslimane posebno, po tome što ona brojne muslimane navodi da je uzvikuju.³⁷¹

2. *Demokratija*

To je parola koju su iznijele zemlje s kapitalističkim poretkom. Demokratija podrazumijeva posebnu koncepciju vladavine koja zagovara političke, ekonomske i društvene slobode, odnosno, ostvarenje društvene pravednosti. Ovom parolom se obmanjuju neki nemarni muslimani koji pogrešno misle da se, ne samo društvena pravednost, već i progres i blagostanje, za njih mogu ostvariti samo putem demokratije.

Parola demokratije, s tim obmanjujućim povicima, ni u svojim zemljama nije uspjela ostvariti društvenu pravednost, pa kako svoj hlad može pružiti do drugih zemalja, pogotovo islamskih!³⁷²

3. *Socijalizam*

To je parola koju su iznijele zemlje zasnovane na načelu da država posjeduje sva sredstva i instrumente proizvodnje. Iako one, u ovo naše vrijeme, broje svoje posljednje trenutke, zemlje koje su iznijele ovu parolu tvrde, također, da će ostvariti društvenu pravednost, uprkos tome što, ne samo vladaju i vrše kontrolu nad ljudima i sredstvima, već primjenjuju silu u ophođenju s ljudima i kršenju njihovih ljudskih prava.

Ovom parolom je obmanut znatan broj nemarnih muslimanskih zemalja koje, također, grade socijalističku vlast, unoseći u svoj politički život socijalističku koncepciju, namećući vladavinu jedne stranke putem koje samovolju sprovodi vladar apsolutist, predsjednik stranke, uz izmišljanje velikog broja građana protivnika režima, gaženje njihovih političkih i ljudskih prava, te uz iznošenje niza floskula kojima opravdavaju gaženje prava. Najčešće su sljedeće floskule:

- kontrarevolucija;
- neprijatelji socijalizma;

³⁷¹ Ovdje nemamo mogućnost brzopotezno razmatrati slabosti Francuske revolucije, niti oprečnosti sadržaja parole. Za to je neophodno traganje u obimnoj literaturi.

³⁷² Ovo nije zgodna prilika da se govori o različitim poimanjima. To bi, također, zahtijevalo dugotrajno istraživanje.

- neprijatelji nacionalnih tekovina;
- reakcionarne snage;
- vjerski zatucani elementi koji svojom zatucanošću opijaju druge;
- ekscentrični sljedbenici vjere i sl.

To su nazivi oko kojih, kad ih dohvate sredstva informiranja vladajuće stranke, služe kao okosnica priče s prljavim ciljevima, niskim pobudama, odbijanjem dijaloga, gnusnim spletkama, bezočnim kvalifikacijama, gaženjem i najmanjih ljudskih prava, zbog kojih međunarodne mirovne organizacije optužuju većinu zemalja koje zagovaraju socijalističku misao.

Uprkos sveopćem padu socijalističkog poretka u Istočnoj Evropi i Sovjetskom savezu, u ime restauracije i dijaloga, lideri mnogih muslimanskih zemalja se danas sasvim otvoreno i uporno opredjeljuju da budu prišipetlje, pristalice drugih i veći monarsi nego i što su i sami kraljevi! Bez ikakvog stida i obzira, zagovaraju socijalizam, komunizam i ljevičarstvo.

To su najvažnije varljive parole koje se iznose da bi obmanule muslimane i druge, čiji broj, iako nije mali, ovdje nije opravdano spominjati.³⁷³

Islamski politički odgoj ozbiljno nastoji da misao muslimana uopće, a djece posebno, očisti od deformacija koje nazive nose prema navedenim lažnim parolama. Ono nastoji i misli usmjeriti ka istini, onom što je ispravno i Allahovom konceptu koji je On propisao svojim robovima, s kojima će sami odgoj biti potpuniji i obuhvatniji više nego što je zahtjev da ostvari sama društvenu pravednost, a to označava nastojanje da se hlad pravednosti pruži u sva područja društvenoga, misaonoga, kulturnoga, ekonomskoga i političkog života i svemu drugom što je potrebno da bi čovjek sretan živio životom dostojnim bića koje je Uzvišeni Allah posebno odlikovao.

³⁷³ O nekim predmetnim pitanjima govorimo u djelu *Al-Ġazw al-fikrī wa at-tayyārāt al-mu'ādiya li al-islām*, Dār al-Manār al-ḥadiṭa, At-tabā'a al-tāliṭa. Više o tome govorimo u drugom djelu, koje smo priveli kraju *At-taḥaddī al-murwaġġ ih li al-islām*.

II. Omogućavanje čovjeku da uživa prava i ispunjava dužnosti

Cilj političkog odgoja, u islamu, je osposobljavanje muslimana da prakticira politička prava i dužnosti, kako bi živio život koji će mu omogućiti da ljudsko dostojanstvo štiti uz ostvarenje ovosvjetskih i onosvjetskih interesa.

Omogućavanje da se ispunjavaju prava i dužnosti, prema našem mišljenju, uz moguća dijametralno velika sažimanja i proširivanja, sastoji se u sljedećem:

1) U upoznavanju čovjeka sa svim ljudskim pravima koja mu garantuje islamski koncept i poredak u sklopu kojeg najvažnija prava čine sljedeće slobode:

- sloboda misli;
- sloboda vjerovanja;
- sloboda djelovanja;
- sloboda izražavanja;
- sloboda posjedovanja i vlasništva;
- sloboda rada i zarađivanja;
- sloboda mijenjanja mjesta boravka i dr.

Međutim, u sklopu njihovog reguliranja, uz koje se to ne bi smjelo ni zamisliti, budući da se radi o slobodama, događa se da se njihovo ostvarenje ogriješi kroz oduzimanje ili reduciranje sloboda drugih, uprkos tome što se raspodjela provodi putem suprotstavljanja anarhiji, neredu, nepravdi i neprijateljstvima koja neki ljudi prakticiraju u ime slobode.

2) U pozivanju čovjeka da uživa slobode u okrilju pravilne raspodjele i osuđivanja svakog reduciranja, bez oduzimanja ili zabranjivanja činjenjem nepravde, ponižavanjem i ugrožavanjem pravde. Prikraćivanje bilo čega od toga islam osuđuje, a to potvrđuje i činjenica da on nemoćnima, u situaciji u kojoj ne mogu uživati svoja prava i odbraniti se od zla, pruža mogućnost da se isele u neko sigurno mjesto u kojem vlada sigurnost i uživanje sloboda koje islam garantira. Uzvišeni Allah kaže: *Kad budu uzimali duše onima koji su se prema sebi ogriješili, meleki će upitati: "Šta je bilo s vama?" – "Bili smo potlačeni na Zemlji" – odgovoriće. – "Zar Allahova zemlja nije*

*prostrana i zar se niste mogli nekud iseliti?” – reći će meleki, i zato će njihovo prebivalište biti džehennem, a užasno je on boravište.*³⁷⁴

Ovaj ajet objašnjava da one koji prihvataju ponižavanje, uskraćivanje prava i slobode, a sposobni su iseliti se, čeka Džehennem, a to je najgori put, jer musliman mora živjeti uvažavan i poštivan, budući da ga je Allah time udostojio.

3) Da čovjek zna svoje dužnosti i da je svjestan da ih treba izvršavati. Dužnosti ima više vrsta:

- dužnosti prema Uzvišenom Stvoritelju, a to znači da vjeruje da je On jedan i da (se) samo njemu klanja;
- dužnosti prema sebi, a to znači da se ponaša na način koji će ga sačuvati od džehennemske kazne;
- dužnosti prema roditeljima, a to je dobročinstvo, pokornost i izbjegavanje neposlušnosti;
- dužnosti prema porodici, prema bračnom drugu i djeci (briga, odgoj i pomaganje da se sačuvaju od džehennemske kazne);
- dužnosti prema bližnjoj i daljnjoj rodbini i prema tazbini, uz nastojanje da se veze osnažuju dobročinstvom;
- dužnosti prema bližnjim i daljnjim komšijama, uz lijepo postupanje, davanje i iskazivanje poštovanja;
- dužnosti prema društvu u kojem živi, a to je nastojanje da ispunjava interese društva i otklanja sve što društvu nanosi štetu;
- dužnosti prema cjelokupnom islamskom ummetu, uz osjećanje ponosa što njoj pripada i uporno nastojanje da ispunjava sve što je u njenom interesu;
- dužnosti prema vjeri islamu, a to je aktivan doprinos s kojim će islam unapređivati život zajednice u kojoj će vladati vjerezakonom propisani međuljudski odnosi, da država omogući primjenu propisa predviđenih Allahovom Knjigom i Vjerovjesnikovim, s.a.v.s., sunnetom.

Iako se čini da su dužnosti mnogobrojne, one su pravedne i ravnomjerne, po tome što Allah ljude ne opterećuje preko njihovih

³⁷⁴ *Kur'an, An-Nisā', 97.*

mogućnosti, ne propisuje im dužnosti koje ne mogu ispuniti i ne obavezuje ih onim što ne bi mogli podnijeti. Uzvišeni Allah to jasno ističe riječima: ... i u vjeri vam nije ništa teško propisao ...,³⁷⁵ zatim riječima: *Ne objavljujemo Kur'an da se mučiš*,³⁷⁶ kao i riječima: *Allah nikoga ne opterećuje preko mogućnosti njegovih ...*³⁷⁷

4. Potrebi muslimana za izvršavanjem dužnosti sve dok bude mogao, ne uprošćavajući ih i ne izostavljajući bilo koju, bez pretjerivanja ili pre naglašavanja, budući da za ono što je vezano za izostavljanje neke ili svih dužnosti uz sposobnost za njihovo izvršenje, islam propisuje mjere koje svakom počiniocu predviđaju kaznu za načinjeni propust, dotle da je moguća odmazda ako to, za počinjeno nedjelo, može biti odgovarajuća kazna, a ako uprošćavanje bude takvo da ne zahtijeva kaznenu mjeru, počinitelj će biti sankcioniran pravednom koncepcijom, jer je to tako od Allaha određeno.

5) Objašnjavanje svakom muslimanu važne činjenice, da između korišćenja prava i ispunjavanja dužnosti postoji nešto što Uzvišeni Allah veoma visoko vrjednuje, a to je razina dobročinstva – to je kad se musliman vlastitom voljom odriče nekih prava za interes drugih, radi udovoljavanja potrebi za tolerancijom, dobročinstvom i milošću, da bi udovoljio želji za izvršavanjem dužnosti, tako što tolerancijom svoje dobre namjere i milost pokazuje i više nego što je dužan, za što će kod Allaha zaslužiti nagradu koja se nedvojbeno obećava riječima Uzvišenoga: ... i dobro činite; Allah, zaista, voli one koji dobra djela čine,³⁷⁸ te Njegovim riječima: *Allah će im, zbog onoga što govore, kao nagradu džennetske bašče dati, kroz koje će rijeke teći, u kojima će vječno boraviti; a to će biti nagrada za sve one koji dobra djela čine*,³⁷⁹ kao i Njegovim riječima: ... a Allah je, zaista, na strani onih koji dobra djela čine!³⁸⁰

Ljudi se u dobročinstvu natječu da bi dostigli najviše položaje kod Uzvišenog Allaha.

³⁷⁵ *Kur'an, Al-Ḥaḡḡ*, 78.

³⁷⁶ *Kur'an, Tā hā*, 2.

³⁷⁷ *Kur'an, Al-Baqara*, 286.

³⁷⁸ *Kur'an, Al-Baqara*, 195.

³⁷⁹ *Kur'an, Al-Mā'ida*, 85.

³⁸⁰ *Kur'an, Al-Ankabut*, 69.

b) Najvažnije političke radnje koje musliman treba izvršavati

Uz Allahovu pomoć, ovdje ćemo nastojati da te radnje uopćeno izložimo budući da njihovo iscrpnije razmatranje prelazi potrebe knjige. Osvrt na te radnje ćemo povezati s definicijama iz Kur'ana koje ih inicijalno ukorjenjuju i potvrđuju njihovu djelotvornost u političkom radu, kako na razini pojedinca tako i na razini grupa, pa čak i na razini cjelokupnog islamskog ummeta.

Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, dužnosti prema Allahu izvršavajte i pravedno svjedočite! Neka vas mržnja koju prema nekim ljudima nosite nikako ne navede da nepravedni budete! Pravedni budite, to je najbliže čestitosti, i bojte se Allaha, jer Allah dobro zna ono što činite.*³⁸¹

Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, budite uvijek pravedni, svjedočite Allaha radi, pa i na svoju štetu ili na štetu roditelja i rođaka, bio on bogat ili siromašan, ta Allahovo je da se brine o njima! Zato ne slijedite strasti – kako ne biste bili nepravedni. A ako budete krivo svjedočili ili svjedočenje izbjegavali, – pa, Allah zaista zna ono što radite.*³⁸²

Uzvišeni Allah kaže: *Allah vam zapovijeda da odgovorne službe onima koji su ih dostojni povjeravate i kada ljudima sudite da pravično sudite. Uistinu je divan Allahov savjet! – A Allah doista sve čuje i vidi. O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku i predstavnicima vašim. A ako se u nečemu ne slažete, obratite se Allahu i Poslaniku, ako vjerujete u Allaha i u onaj svijet; to vam je bolje i za vas rješenje ljepše.*³⁸³

Uzvišeni Allah kaže: *Kad saznaju za nešto važno, a tiče se bezbjednosti ili opasnosti, oni to razglase. A da se oni s tim obrate Poslaniku ili predstavnicima svojim, saznali bi od njih ono što žele da saznaju. A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove, i vi biste, osim malo vas, sigurno šejtana slijedili.*³⁸⁴

Pored ovih, veliki broj i drugih ajeta govori o radnjama koje musliman treba prakticirati, koje čine bit političkog djelovanja, a mi se ograničavamo na ono što zahtijevaju prilike.

³⁸¹ Kur'an, Al-Mā'ida, 8.

³⁸² Kur'an, An-Nisā', 135.

³⁸³ Kur'an, An-Nisā', 58-59.

³⁸⁴ Kur'an, An-Nisā', 83.

Muslimani, koje Allah u ovim ajetima poziva, su dužni praktificirati političke radnje koje imaju najčvršće veze s društvom, državom i ummetom. Muslimani, pozvani ovim ajetima, su pojedinci, grupe, cjelokupno društvo – vladari i podređeni – i svekoliki islamski ummet, u svakom vremenu i na svakom prostoru.

Političke radnje koje zagovaraju ovi ajeti, preporučuju se onako kako se o njima govori u Kur'anu:

1. Da se ustrajava na pravdi i pravednosti u svemu, onako kako se to izričito podvlači riječima Uzvišenoga: ... *budite uvijek pravedni* ..., to jest da se pravednost ispunjava radi Allaha, u Njegovo ime i radi Njegovog zadovoljstva.

2. Da pravedno postupanje sa svakim bude obavezno, svejedno jesu li drugi ljudi rodbina ili neki daljnji ljudi, neprijatelji, nevjernici, jer pravednošću Allah obavezuje i prema nevjernicima.

3. Upozorenje da se vodi borba protiv drugih ako krše pravdu, jer kršenje pravde vodi u izgreda i prekršaje, a pravednost je uvijek dužnost i najbliža je odanosti Allahu.

4. Da pravednost bude praćena posvjedočenjem Istine, jer posvjedočenje Uzvišenog Allaha sputava ljudske prohtjeve, u smislu onog što je rekao Ibn Abbas, r.a: "Naređeno im je da govore istinu, čak i protiv sebe."

5. Da se ne dozvoli da bogastvo ili siromaštvo onoga protiv koga se svjedoči utiče na očitovanje Istine, tako da se ne strahuje od bogataša zbog njegova bogastva, niti da se siromah osjeća slabim zbog svoga siromaštva. Vršenje takvog utjecaja na svjedočenje jeste slijeđenje hira i strasti. Aš-Šabi je rekao: "Allah je vladare upozorio na tri stvari:

da ne slijede strasti;

da se ne boje ljudi, već Njega;

da ne zamjenjuju Njegove riječi za nešto malo vrijedno."

6. Da se povjerene stvari predaju onima kome pripadaju, svejedno bili časni ljudi ili grijeshnici, u skladu s onim kako Muslim, na osnovu predanja koje počinje od 'Amra ibn al-'Asa r.a., prenosi

da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Pogibija na Allahovom putu potire sve osim duga".

الْقَتْلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُكْفِرُ كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا الدَّيْنَ

Predanje u Al-Hilji koje počinje od Ibn Me'suda r.a., Ebu Nu'ajm glasi: "Pogibija na Allahovom putu potire sve grijeha, osim preuzete odgovornosti (إلا الأمانة)", a odgovornost (*emanet*) može biti vezana za namaz, post, razgovor, iako se najčešće povezuje s onim što se povjerava na čuvanje.

7. Da se od muslimana zahtijeva pokornost Allahu i Allahovom Poslaniku, s.a.v.s. Pokornost vladarima i izabranicima u vlasti je, dakako, sadržana u pokornosti Allahu. Sahl et-Tustari kaže: "Pokoravajte se vladaru u sedam stvari: određivanju novčanog doprinosa, mjerama i mjerenju, pozivu na izvršavanje propisa, hadždža, džume-namaza, dva bajrama i prilikom pozivanja u borbu na Allahovom putu."

Pokornost vladaru se ne propisuje u onom sa čim se griješi prema Allahu. Al-Kurtubi, autor znamenitog tefsirskog djela, u komentaru navedenih ajeta, pored ostaloga kaže: "Zaista nije dozvoljena pokornost, niti pomaganje, niti poštivanje sadašnjih vladara. Na pohode s vladarima je obavezno odazivanje samo ukoliko vladaju i povjerenje čuvaju na osnovama vjerozakona. Kad nas predvode na namazu, a budu izgređnici, u smislu neke vrste neposlušnika, dozvoljeno je za njima klanjati. Ako budu sljedbenici neke novotarije, klanjanje za njima nije dozvoljeno, osim ukoliko se strahuje od njih. Tada ćemo klanjati za njima, prikrivajući svoje ubjeđenje (*teqijja*), a namaz ćemo ponoviti."³⁸⁵

8. Da se od muslimana zahtijeva pridržavanje islamskog odgajanja u razgovoru i izvještavanju u pogledu uspjeha nad neprijateljem ili uzmicanja ispred njega. Takvo ponašanje znači oglašavanje saglasno Vjerovjesnikovoj, s.a.v.s., praksi da o tome govori kad je poželjno ili se toga kloni za račun nečega što je preče, a u našim sadašnjim prilikama to znači prepuštanje pretpostavljenim (*ulul-emr*) da oni oglašavaju na način koji neće nanijeti štetu ili će

³⁸⁵ Al-Qurtubī, op. cit. V, str. 259.

narediti da se o tome šuti, zato što je u općem interesu muslimana da se to razglašava ili se krije. Ukratko, to je zbir radnji po kojima se prepoznaju muslimani i koje im se zahtjevaju da ih prakticiraju u skladu s preporukama plemenitih ajeta koje smo navodili.

Ima i ajeta, s porukama muslimanima da prakticiraju radnje koje predstavljaju srž politike, dobro organiziranje i odgovorno predviđanje posljedica, a na osnovu definicije politike koju smo dali. Takvi su sljedeći ajeti:

1. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, živite svi u miru i ne idite stopama šejtanovim; on vam je, zaista, neprijatelj otvoreni.*³⁸⁶

2. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, ako se budete pokoravali nekim od onih kojima je data Knjiga; oni će vas, nakon što ste prihvatili pravu vjeru, ponovo vratiti u nevjernike. A kako možete nevjernici postati kad vam se kazuju Allahovi ajeti i kad je među vama Njegov Poslanik? A ko je čvrsto uz Allaha, taj je već upućen na pravi put.*³⁸⁷

3. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, budite strpljivi i izdržljivi, na granicama bdijte i Allaha se bojte, da biste postigli ono što želite!*³⁸⁸

4. Uzvišeni kaže: *O vjernici, jedni drugima na nedozvoljen način imanja ne prisvajajte, - ali, dozvoljeno vam je trgovanje uz obostrani pristanak - i jedni druge ne ubijajte! Allah je, doista, prema vama milostiv.*³⁸⁹

5. Uzvišeni Allah kaže: *Ne jedite imovinu jedan drugoga na nepošten način i ne parničite se zbog nje pred sudijama da biste na grešan način i svjesno dio tuđe imovine pojeli.*³⁹⁰

6. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, kad se s kakvom četom sukobite, smjeli budite i neprestano Allaha spominjite da biste postigli što želite i pokoravajte se Allahu i Poslaniku Njegovu, i ne prepirite se da ne biste klonuli i bez borbenog duha ostali; i budite izdržljivi, jer Allah je, zaista, na strani izdržljivih.*³⁹¹

³⁸⁶ Kur'an, Al-Baqara, 208.

³⁸⁷ Kur'an, Āli 'Imrān, 100-101.

³⁸⁸ Kur'an, Āli 'Imrān, 200.

³⁸⁹ Kur'an, An-Nisā', 29.

³⁹⁰ Kur'an, Al-Baqara, 188.

³⁹¹ Kur'an, Al-Anfāl, 45-46.

7. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite, da u neznanju nekome zlo ne učinite, pa da se zbog onoga što ste učinili pokajete.*³⁹²

8. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su, zaista, grijeh. I ne ubodite jedni druge i ne ogovarajte jedni druge! Zar bi nekom od vas bilo drago da jede meso umrloga brata svoga, – a vama je to odvratno –, zato se bojte Allaha, Allah, zaista, prima pokajanje i samilostan je.*³⁹³

9. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, neka se muškarci jedni drugima ne rugaju, možda su oni bolji od njih, a ni žene drugim ženama, možda su one bolje od njih. I ne kudite jedni druge i ne zovite jedni druge ružnim nadimcima! O, kako je ružno da se vjernici spominju podrugljivim nadimcima! A oni koji se ne pokaju – sami sebi čine nepravdu.*³⁹⁴

10. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, ako ste pošli da se na putu Mome borite i da naklonost Moju steknete, s Mojim i svojim neprijateljima ne prijateljujte i ljubav im ne poklanjajte – oni poriču Istinu koja vam dolazi i izgone Poslanika i vas samo zato što u Allaha, Gospodara vašeg, vjerujete. Vi im krišom ljubav poklanjate, a Ja znam i što tajite i ono što javno činite. Onaj od vas koji to bude činio s prvog puta je skrenuo.*³⁹⁵

Među osnovne sadržaje politike kakvoj islam uči čovjeka, spada i prakticiranje da se naređuje dobro i zabranjuje zlo, dotle da prakticiranje naređivanja dobra i zabranjivanje zla islamski ummet čini najboljim u sklopu svih zajednica koje su se pojavljivale, onako kako se to potvrđuje riječima Uzvišenog Allaha: *Vi ste najbolji ummet (zajednica) od svih koji se ikada pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate, i u Allaha vjerujete.*³⁹⁶

Ono na šta posebno ukazuje ovaj plemeniti ajet, podudara se s raspravljanjem o ciljevima muslimanske porodice, posebno kada se radi o upućivanju djece da prakticiraju naređivanje dobra

³⁹² Kur'an, Al-Ĥuġurāt, 6.

³⁹³ Kur'an, Al-Ĥuġurāt, 12.

³⁹⁴ Kur'an, Al-Ĥuġurāt, 11.

³⁹⁵ Kur'an, Al-Mumtaĥina, 1.

³⁹⁶ Kur'an, Āli 'Imrān, 110.

i zabranjivanje zla o kojima govore brojni ajeti iz Kur'ana i časni Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi.

U osnovi politike, kakvoj islam uči čovjeka, spada i propisivanje borbe na Allahovom putu svakome muslimanu i muslimanki, svima koji su sposobni za to, na način da to bude dužnost svakog pojedinca (fard ayn) ili određene populacije (fard kifaja), zato da bi Allahova riječ bila iznad svega.

Borba na Allahovom putu, sa svim lijepim propisima, obilježjima i postupcima, jeste borba sa samim sobom, protiv neprijatelja i šejtana, što, sve skupa, spada u mudro vođenu politiku i planiranje.

Među osnovne političke radnje, na koje upućuje islamsko odgajanje, spada obavezivanje svakog sposobnog muslimana i muslimanke da pozivaju k Allahu, pod uvjetom da onaj ko poziva ima zornu spoznaju toga u šta poziva. To obavezivanje se potvrđuje riječima Uzvišenog Allaha: *Reci: "Ovo je put moj, ja pozivam k Allahu, imajući jasne dokaze, ja, i svaki onaj koji me slijedi, i neka je hvaljen Allah, ja Njemu nikoga ne smatram ravnim."*³⁹⁷

Pozivanje pozivanju (*da'wa ila da'wa*) uz ispunjavanje njenih perioda, uvjeta, obilježja, ciljeva i sredstava, spada u osnove politike, koje se postavljaju pred svakog muslimana i muslimanku.³⁹⁸

c) Prava i obaveze između vladara i potčinjenoga

Kao što islamski odgoj zna za pojedinca s pravima i obavezama, pa ga poziva da koristi prava i naređuje mu da izvršava dužnosti, te zahvaljujući jednome i drugom ostvaruje visoku razinu uljudnosti (*ihsān*), što smo naprijed isticali, on vodi potpunu brigu i o tome da definiše prava i dužnosti vladara. Poziva ga da koristi prava i izvršava dužnosti, kako bi dostigao visoku razinu uljudnosti, s kojom je Allah najzadovoljniji, saglasno onom što smo naprijed povremeno nagovještavali.

³⁹⁷ *Kur'an, Yūsuf*, 108.

³⁹⁸ Više o tome vidjeti naše djelo *Fiqh ad-da'wa ilā Allāh*.

Ovdje bismo dodali da je uljudnost, to jest odricanje nekih prava i poduhvatanje nečega više nego što podrazumijevaju dužnosti čovjeka, opširno poglavlje proučavanja u islamu. Vladar musliman treba u toj uljudnosti biti najistaknutiji, kako bi dobro činio za zajednicu koju predvodi, jednostavno zato što bi divno bilo kad bi vladar uzimao sebi manje nego što mu pripada, a od sebe davao više nego što je dužan dati.

Pojam *vladar* u sklopu islamske pravne nauke uključuje sve one kojima je Allah dao da vode računa o nekome drugom, o članovima porodice ili šireg roda, ženama, siročadi. On uključuje sve vršioce dužnosti u kojima se osjećaju odgovornim za druge, sve direktore i ministre. Poruka se posebno upućuje vrhovnom vladaru, halifi ili predsjedniku, vođi ili zapovjedniku. Poruka se upućuje, kako onom ko nosi mali dio vlasti u sklopu islamskog ummeta tako i onom ko je nosi u cijelosti.

Prava vladara muslimana mogu se približno obuhvatiti sljedećim:

1. upravljanje;
2. pokornost uz izbjegavanje grešaka;
3. ljudska i materijalna pomoć;
4. savjetovanje.³⁹⁹

Razgovor o dužnostima vladara može se sažeti u sljedećem:

1. vladanje u skladu s onim što je Allah objavio;
2. ostvarivanje pravednosti;
3. savjetovanje;
4. činjenje dobrih djela;
5. ispunjavanje interesa muslimana i otklanjanje nevolja od njih;
6. čestitost uopće, a posebno poštenje u poslovanju sa državnom svojinom;
7. održavanje sigurnosti;
8. pripremanje odgovarajućih snaga za suprotstavljanje neprijatelju;

³⁹⁹ Više o tome u literaturi iz islamskog prava, posebno u literaturi o upravljanju.

9. naređivanje dobra i zabranjivanje zla, te borba na Allahovom putu;

10. širenje pozivanja u islam među ljudima.⁴⁰⁰

Islamski politički odgoj podrazumijeva da mnoga prava vladara čine dužnosti potčinjenih, a da mnoge dužnosti vladara čine prava potčinjenih, iz čega se može vidjeti da vladarsko izvršavanje svih dužnosti i korišćenje svih prava čini bit političkog djelovanja koje je sposobno ljudima osigurati pristojan život.

Islamski politički odgoj radi na sazrijevanju vladara i potčinjenoga u društvu, tako što mu propisuje uvjete pozivanja k Allahu i pratećem načinu ponašanja, kao i da prakticira objašnjavanje položaja vladara i potčinjenoga u pogledu naređivanja dobra i zabranjivanja zla u okrilju pozivanja, kao i definiranje položaja vladara i potčinjenoga u odnosu na borbu na Allahovom putu, da bi Allahova riječ bila iznad svega.

Islamski politički odgoj ozbiljno nastoji, u sklopu svoje koncepcije i organizovanja, ne iscrpljivati pojedinca za račun društva, kao što to čine kapitalistički režimi, već zagovara pravednost, ravnomjernost, ostvarivanje prava, šticeenje i pojedinca i društva, shvaćajući pojedinca neodvojivim od društva na bilo koji način, odbijajući da bude pristrasan za račun bilo koga na štetu nekoga drugog.

Islamski politički odgoj vodi računa da vlada politika etičkih vrednota, da one upravljaju ljudima, pojedincima i grupama, vladarima i potčinjenima, razumijevajući da su etičke vrednote ono što ostvaruje, ne samo sigurnost i mir već i blagostanje društvu, zbog toga što svaki prekršaj, bio mali ili veliki, koji počinu vladar ili potčinjeni, znači odsustvo etičkih vrijednosti i nepostupanje po njima.

Etičke vrijednosti su stabilne onoliko koliko su stabilna uvjerenja i ibadet u društvu. Prave vrijednosti ostaju vrijednosti u svakom vremenu i na svakom prostoru, sve dok Allah bude baštinio Zemlju i njene žitelje, jer je nemoguće da dođe vrijeme u kojem bi ljudi iskrenost smatrali niskošću ili čednost, povjerljivost i slične vrline porocima. Isto tako, nikad ne može doći vrijeme u kojem

⁴⁰⁰ Ibid.

će ljudi laž smatrati vrlinom ili preljubu, izdajstvo, prevaru i slične niskosti vrlinama.

Stabilnost ovih etičkih vrijednosti u islamu i islamskom odgoju počiva na poštivanju ljudskih vrлина, kićenju njima, kao i na odstranjivanju poroka. To je ono što čovjeka osposobljava da vodi pristojan ljudski život dostojan njegovog položaja kod Allaha, budući da ga je Uzvišeni Allah odlikovao nad mnogim stvorenjima.

Tako islam čovjeku pruža politički odgoj koji je daleko od podvale i prevare, kao što je daleko i od pozitivističkih koncepcija koje, također, češće promašuju nego što pogađaju.

Islam odgaja dijete na svemu istaknutome, pa kako se dijete u svom životu popne za koju stepenicu, islam ga obavezuje odgajanjem koje mu odgovara u tom razdoblju, ostvarujući mu tako sreću na obadva svijeta.

Islam sam po sebi potvrđuje da pridržavanje njegove koncepcije u ljudskom životu (duhovnome, etičkom, intelektualnom, tjelesnom, estetskom, društvenom i političkom) u cijelosti proizlazi iz temeljnih izvora islama, a to su:

plemeniti Kur'an; vjerodostojni Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi; časni Vjerovjesnikov, s.a.v.s., životopis.

Muslimani su dužni ulagati krajni napor (*idžtihād*) da dođu do riješenja u onome o čemu nije došao jasan tradicijski tekst da bi se mogli suočiti sa izazovima u bilo kojem segmentu života. Suočiti će se sa njima, nakon što upotrijebe svoje znanje iz Plemenitog Kur'ana, Vjerovjesnikova, s.a.v.s., sunneta i časnog životopisa.

To je srž politike i ono najvažnije što odgaja muslimana.

BUDUĆNOST MUSLIMANSKOG DIJETETA

Obuhvaća:

Uvod

Prvi odjeljak

Usmjeravanje djeteta i korišćenje potencijala

obuhvaća pododjeljke

1. Pojam usmjeravanja i korišćenja
2. Kako islam usmjerava dijete
3. Kako islam upošljava kapacitete djeteta

Drugi odjeljak

Vežanje djeteta za islamski ummet i islamski svijet

obuhvaća pododjeljke

1. Poimanje islamskog ummeta i islamskog svijeta
2. Kako se dijete veže za islamski ummet i islamski svijet

UVOD

U ovom poglavlju ćemo nastojati ostvariti potpuni cilj pisanja, dokučiti suštinu i srž tako što ćemo o njima govoriti kroz usmjeravanje djeteta i korišćenje njegovih potencijala, te kroz povezivanje djeteta s islamskim ummetom i cjelokupnim islamskim svijetom.

U prvom odjeljku poglavlja, nastojat ćemo djetetu odrediti dva smijera koji se međusobno dopunjuju.

Prvi smjer je zapravo cilj da djetetu iznesemo razmjere utjecaja koje, kao i prethodne generacije, prima od zapadne civilizacije, iako ona svojim unutrašnjim i vanjskim obilježjima ne krije netrpeljivost prema muslimanima u području misli i etike, društvenih, ekonomskih, političkih i kulturoloških nazora. Objasniti ćemo domete tih utjecaja u životu muslimanskih generacija koje su bile savremenice muslimanske civilizacijske dekadencije i živjele u ponižavajućim uvjetima podanika čija zemlja je okupirana, a čast pogažena; čija dostignuća su drugi prisvojili, misao im iskrivili, dotle da su oni počeli oponašati neprijatelja i živjeti njegovim načinom života, kiteći se njegovim znamenjem, konzumirajući njegova jela i pića, usvajajući njegov način društvenog, kulturnog, političkog i ekonomskog života.

Nastojat ćemo djetetu, kao i onima koji djeluju u području odgoja, objasniti domašaje utjecaja koje je na njega i njegove pretke izvršila zapadna civilizacija uspostavljena na načelima oprečnim islamskoj civilizaciji u području, ne samo vjerovanja, običaja, ibadeta, etike i načina ophođenja već i u području običaja i tradicije. To ćemo objasniti da bi se dijete držalo podalje od robovanja njoj, s kojim bi bilo ovisno o svemu što ona donosi; da se kloni slijeđenja ekspanzionističke civilizacije, nakon kojeg slijedi praktično pripadanje toj neprijateljskoj civilizaciji.

Kad dijete podlegne iskušenju slijeđenja, koje se završava pripadanjem, očekuje ga budućnost okovana izgubljenošću, slabošću i nemoći, a nakon toga, Bože sačuvaj, gubljenje i ovog i Onog svijeta.

Što se tiče drugog smjera, tu se radi o usmjeravanju djece i omladine, navođenjem na autentične izvore islamske civilizacije koja počiva na čvrstim i zdravim načelima Allahove Knjige, Vjerovjesnikovoga, s.a.v.s., sunneta i njegovoga časnog životopisa, civilizacije koja je bila u stanju za manje od pola stoljeća pronijeti glas istine, prakticiranje pravednosti na približno polovini naseljenih krajeva planete u to vrijeme. To je islamska civilizacija koja je iznjedrila društvo sposobno da, nošeno krilima islama, donedavno bude preteča u svim segmentima života.

Mi ovim želimo omladinu vratiti istini, pravednosti i potpunosti islamskoj koncepciji, nakon što su njihovi roditelji i prethodne generacije grijehili i izišli iz islamske koncepcije, u vrijeme kad se odvijalo civilizacijsko stagniranje muslimana, kad je nad njima vlast imalo kršćanstvo s zapadnom civilizacijom.

U ovom poglavlju ćemo govoriti i o korišćenju potencijala djece i omladine, posebno duhovnih, kroz čišćenje duše od zapadne civilizacije i vraćanje vjerovanju u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike, Sudnji dan, Allahovo određenje, budući da se to smatra temeljnom osnovom za izgradnju, uistinu, napredne civilizacije, da se djeca pripreme za ibadet Allahu u skladu s Njegovom koncepcijom, te za ophođenje s ljudima prema onom šta propisuje ta koncepcija, da se naoružaju islamskom etikom u svemu što rade i što priželjkuju.

Govorit ćemo o njihovom umnom potencijalu, kao i o navikavanju na zdravu misao vođenu Objavom i razumom, sposobnu da pronalazi i inovira, da nastanjuje Zemlju, da se, vođena razumom putujući po njoj i idući za opskrbom, koristi razumom vođenim Objavom u savladavanju svih problema i teškoća s kojima se suoči u životu; da u području naučnog istraživanja ostvaruje ono za šta se osposobilo, imajući u vidu da raspolaže najboljom koncepcijom, najpotpunijim vjerozakonom, najslavnijom historijom u pogledu naučnog progressa na različitim životnim poprištima.

Budući da se može tvrditi da se umni potencijali muslimana sada ne koriste u ostvarivanju takvih ciljeva, muslimani ne mogu zauzimati odgovarajuće mjesto u životu - to je pozicija središnje

zajednice-ummeta, najbolje koja je ikad postojala – zajednice koja može dati veličanstven obod civilizaciji, što stalno kao mogućnost nadolazi iz izvora koji ne presušuju, iz Allahove Knjige i Vjerovjesnikovoga, s.a.v.s., sunneta.

Treba koristiti i tjelesne potencijale djece, kako bi imala zdrava i snažna tijela, sposobna za djelatatan i odgovoran život. To je moguće ako su tijela slobodna od svih uzroka slabosti, a kite se agensima snage, sve zato da bi ljudi tako snažnih tijela izvršavali svoju primarnu dužnost, a to je ibadet Allahu. Zatim da bi mogli sebi krčiti put kroz ovosvjetski život na kojem će tražiti opskrbu, širiti pozivanje k Allahu, nastanjivati Zemlju, naređivati dobro, a zabranjivati zlo, na Allahovom putu se boriti da bi Allahova riječ bila iznad svega, a Njegova koncepcija i poredak vodeći i vladajući, kako u okrilju te koncepcije ne bi bilo ugroženog, poniženog ili lišenog časti koju mu je Uzvišeni Allah podario.

Korišćenje ovih tjelesnih potencijala kod ljudi ima cilj osposobiti ih za izvršavanje dužnosti u životu na ovom svijetu, kako bi time bili sretni na ovome i Budućem svijetu.

U drugom odjeljku poglavlja, nastojat ćemo povezati dijete s islamskim ummetom na razini islamske države u kojoj živi, zatim na razini arapskog svijeta, te na razini cjelokupnoga islamskog svijeta. Prema našem viđenju, time se postiže privrženost ummetu i osjećaj pripadanja njemu: duhovnog i intelektualnog, sviješću, osjećanjima, etički i ukupnim ponašanjem, tako da ništa u životu dijete ne čini, a da se ne osvrne na islamski ummet i uvijek se pita šta mu korisiti, a šta šteti, o čemu god se praktično radilo – o govoru, djelu ili postupku.

Povezivanje djeteta, omladinca, ili muslimana uopće, s islamskim ummetom, neće se ostvariti ukoliko se ne zna ono što se mora znati, a tiče se:

- mjesta islamskog ummeta na zemaljskoj kugli;
- političkih, ekonomskih i društvenih prilika koje okružuju ummet;
- koliko zajednica u svome životu primjenjuje islamsku koncepciju;

- kakve teškoće i prepreke stoje između nje i primjenjivanja Allahove koncepcije.

Budući da pripadanje islamskom ummetu udahnjuje snažnu potrebu za navedenim spoznajama, u njihovu neophodnost može sumnjati samo onaj ko je nemaran i sasvim neupućen.

Pripadanje ima i snažnu potrebu za pomnim proučavanjem veza koje muslimane povezuju jedne s drugima u različitim krajevima Zemlje, kako bi se u duši muslimana pobudilo ispravno razumijevanje nacionalizma, šovinizma i rasizma, pa da shvati da je stvarno mjerilo islamskog svrstavanja isključivo vjerovanje zasnovano na Allahovoj Jednoći, klanjanju Njemu i djelovanju u skladu s Njegovom koncepcijom i poretkom. Nakon toga, dolazi razlikovanje geografskih oblasti, jezika i boja. Tako se među muslimanima ne može naći razlika, osim onih koje je definiralo stabilno kur'ansko načelo, mjerodavno sve dok ljudi budu živjeli, izrečeno riječima Uzvišenoga: *O ljudi, Mi vas od jednog čovjeka i jedne žene stvaramo i na narode i plemena vas dijelimo da biste se upoznali. Najugledniji kod Allaha je onaj koji Ga se najviše boji.*⁴⁰¹

Islamskom ummetu je stalno potrebna omladina koja dobro zna šta znači pripadati joj i uzdizati njen značaj, ma kako različite krajeve naseljavala, različitim narodnostima pripadala, različitim jezicima govorila, budući da ih je islam ujedinio vjerovanjem, učvrstio njihovu potku svojim ibadetima, bontonom, etikom i načinom ponašanja, obavezavši ih sve pozivanjem k Allahu, naređivanju dobra, a zabranjivanju zla, a to će naučiti ako razmatraju Allahovu Knjigu i Poslanikov, s.a.v.s., sunnet.

Onog dana kad mognemo u dušama omladine pobuditi osjećaj pripadanja, moći ćemo njima, sebi i cjelokupnom islamskom ummetu pružiti veliko dobro i ostvariti joj krupne ciljeve na ovome i Budućem svijetu.

U drugom odjeljku, koji ujedno predstavlja završetak knjige, nastojat ćemo, uz Allahovu pomoć, djetetu i muslimanu uopće

⁴⁰¹ *Kur'an, Al-Ḥuḡurāt*, 13.

izložiti goruća pitanja islamskog svijeta, koja su se ispriječila između njega i ostvarenja njegovih primarnih životnih ciljeva.

Najistaknutiji među tim problemima su:

1. odgoj u skladu s Allahovom koncepcijom;
2. snabdijevanje tačnim informacijama;
3. specifična obilježja i znamenja islamskog društva;
4. islamska misao i islamska kultura;
5. islamski politički sistem;
6. pridržavanje Allahovog vjerezakona u životu;
7. naređivanje dobra i zabranjivanje zla;
8. pozivanje k Allahu;
9. borba na Allahovom putu;
10. preuzimanje iz drugih civilizacija.

Muslimani nisu u stanju ta pitanja djelotvorno dosegnuti ukoliko ne ovladaju znanjem o strujama koje rade protiv islama i ometaju ga u ostvarivanju ciljeva, kao i vidljivih i skrivenih radnji tih struja, kojima one obmanjuju muslimane i odvrćaju ih od njihove istinite vjere i zdrave koncepcije. Iz reda tih struja ističemo sljedeće:

1. židovski cionizam;
2. križarstvo;
3. ateizam;
4. liberalizam i anarhija;
5. slobodoumni ekspanzionizam;
6. orijentalizam i neki ostrašćeni orijentalisti;
7. pokršćavanje i njegova nastojanja;
8. otvorena ili skrivena politička zavisnost;
9. otvorena ili skrivena ekonomska zavisnost;
10. razne druge prijetnje usmjerene protiv islama.

Neophodno je da omladini i muslimanima objasnimo šta trebaju raditi kad se suoče s takvim strujama, kakva sredstva, oružje i snagu trebaju pripremiti da bi im vjera bila zdrava, da bi im domovine bile slobodne od vidljivog i nevidljivog neprijatelja, da bi im život bio

ispravan, usmjeren Allahovom konceptu i Njegovim sistemom, koji ne može biti ničim zamijenjen, ma kakve zamjene se nudile.

Ukoliko istaknuto postignemo u ovom odjeljku, to je Allahovom dobrotom ukazanom nama i muslimanima, a ako to ne uspijemo, tješit ćemo se time da smo nastojali sve dati od sebe, ne žaleći truda, nadajući se Allahovoj nagradi namijenjenoj onima koji vrijedno istražuju.

Ovim odjeljkom i ovim poglavljem knjiga je, kako se nama čini, ostvarila svoje domete, objedinila poglavlja i ostvarila mnogobrojne ciljeve. Allah zna kakvi su naši naumi, On upućuje na Pravi put.

USMJERAVANJE DJETETA I UPOŠLJAVANJE NJEGOVIH KAPACITETA

1. Poimanje usmjeravanja i upošljavanja

a) Poimanje usmjeravanja

Usmjeravanje u jeziku znači okretanje nečega na neku stranu. *Usmjeravao sam ga, pa se usmjerio*, to jest upravlja se po onome kako je usmjeren.

Usmjeravanje je u sociologiji zbir usluga kojima je cilj nekome pomoći u razumijevanju samog sebe i svojih problema, pružiti mu pomoć u korišćenju vlastitih mogućnosti: umno-fizičkih sposobnosti, vještina, spremnosti i sklonosti, da koristi mogućnosti sredine i sebi određuje ciljeve u skladu s mogućnostima, da odabire načine na koje se ciljevi mogu ostvariti s mudrošću i razmišljanjem, kako bi probleme mogao rješavati na jedan praktičan način koji vodi u sporazumijevanje sa samim sobom i s društvom, kako bi postigao sve što je moguće postići u izgrađivanju i usavršavanju svoje ličnosti.⁴⁰²

Iz sociološkog razumijevanja izraza, koji je blizak jezičkom razumijevanju, možemo u usmjeravanju djece i omladine definirati neke važne korake od kojih ćemo naglasiti sljedeće:

⁴⁰² Ahmed Zakī Badawī, *Muḡam mustalahat al-`ulūm al-ig̃timā`iyya*, str. 298.

1. izrada planova rada mladima koji će im popuniti slobodno vrijeme, na način koji će koristiti njima i društvu u kojem žive;

2. ispravno upošljavanje raznih potencijala mladih, kako bi bili upotrijebljeni u nečemu što će mladima donijeti koristi i na ovome i na Budućem svijetu;

3. vježbanje u navikavanju da budu odmjereni, mudri i razboriti, da bi im sve to pomagalo u rješavanju svakog problema koji im se ispriječi;

4. rad na razvijanju njihove vještine i pripremljenosti, usmjeravanje sklonosti ka onom što će koristiti islamskom ummetu uopće, a mladima posebno;

5. rad na usmjeravanju govora i postupaka mladih kako bi bili u saglasnost sa svojstvima kojima ih islam obavezuje, kako bi mogli praktično odgovoriti na sve što se od njih očekuje i kako bi druge mogli odvratiti od svega što islam zabranjuje.

Ovo bi bilo razumijevanje pojma *usmjeravanje* na osnovama zapažanja koja smo mi ostvarili tokom dugotrajnog razmatranja usmjeravanja djece i omladine prema njihovoj vjeri i onome što ona zagovara.

b) Upošljavanje i njegovo poimanje

Upošljavanje, u sklopu jezika, je glagolska imenica (masdar) glagola *uposeliti*.

Svakodnevna *upošljenost* – *funkcija* – sve raspoložive opskrbe: hrane, pića i dr., objedinjuje raznovrsne upošljenosti. *Uposlilo je sebe nečim*, znači uposlilo se na način da se time obavezao.

U krugu sociologa, *upošljavanje* znači davanje nekome nekog posla u nekoj djelatnosti, pri čemu se podrazumijeva da posao odgovara izvršiocu i izvršilac poslu.⁴⁰³

Ono što mi želimo, od naziva *upošljavanje*, jeste da djetetu i omladincu, nakon što spoznamo njihove mogućnosti, vještine i sklonosti, odredimo svakodnevne njima odgovarajuće poslove, koje trebaju izvršavati. To neće dati plodove sve dok ciljevi posla ne budu

⁴⁰³ Ibid, str. 312.

jasni, sredstva poznata i zakonita, sposobnost u izvršenju realna, a vrijeme i mjesto takvi da odgovaraju izvršenju. Ako se o svemu tome vodi računa, upošljavanje putem određivanja dnevnih ili ciklusnih poslova, ostvarit će željene ciljeve.

Svako izostavljanje bilo koje od navedenih pojedinosti, otežat će posao, poljuljati, razoriti ili povećati odstojanje između njega i izvršilaca posla.

Dijete, ili omladinac, mora sebi odrediti primarnu upošljenost, a to je ibadet. Druga upošljenost je u ponašanju, treća je rad u krugu porodice, četvrta aktivnosti u džamiji, peta u školi ili na fakultetu gdje se školuje, šesta odnosi s drugovima, rodbinom i komšijama, sedma na poslu, osma je da prakticira pozivanje k Allahu, deveta da naređuje dobro i zabranjuje zlo, deseta da sebi traži mjesto u borbi na Allahovom putu kako bi Allahova riječ bila iznad svega.

To je deset temeljnih dužnosti kroz koje se dijete islamski ispravno, zdravo i planski odgaja.

2. Kako islam usmjerava dijete

Cilj islamskog usmjeravanja je da dijete osnaži na putu do Istine, osposobi ga za pozivanje u Istinu, da strpljivo radi za nju, zbog toga što je Uzvišeni Allah slao Svoje poslanike i po njima objavljivao Knjigu i mjere da ljudi budu pravedni i nepristrasni, a pravednost je realizacija istine. Uzvišeni Allah kaže: *Mi smo izaslanike Naše s jasnim dokazima slali i po njima knjige i terazije objavljivali, da bi ljudi pravedno postupali, – a gvožđe smo stvorili, u kome je velika snaga i koje ljudima koristi –, i da bi Allah ukazao na one koji pomažu vjeru Njegovu i poslanike Njegove kad ga ne vide. Allah je, uistinu, moćan i silan.*⁴⁰⁴

Islam nikoga ne oslovljava, a da od njega ne zahtijeva da bude na strani Istine, da poziva u nju, da je preporučuje i bude joj privržen. Islam nikoga u tome ne pošteđuje sve dok je za to sposoban. Većina islamskih općih i posebnih usmjeravanja vode ka tome.

Od vremena Poslanika, s.a.v.s., pa sve dok Allahovom voljom bude života na Zemlji, muslimani to prakticiraju i prakticirat će,

⁴⁰⁴ *Kur'an, Al-Ḥadīd, 25.*

strpljivo ustrajavajući i očekujući od Allaha nagradu, nastojeći time ostvariti sreću na ovome i Budućem svijetu.

Kroz sva islamska vremena, djela muslimana se ocjenjuju preciznim mjerilima, a to su: razina privrženosti Istini, pozivanje u Istinu, preporučivanje Istine i strpljivo ustrajavanje u njoj, jer istina je Allah ili Kur'an ili cjelokupan islam, a pravednost je dio Istine.

Muslimani su bili slavni i vodeći u vremenima u kojima su bili privrženi Istini, pozivali u nju, na njoj zasnivali svoj život i civilizaciju. Kad tako nisu postupali, slabili su, bili ponižavani i udaljavali se od svog visokog civilizacijskog mjesta.

To su činjenice o čijoj pouzdanosti ne želi raspravljati niko ko zna Istinu, ko poznaje islam, ko čita historiju i sudi prema onom što čita. Zato neprijateljima islama, uvijek i svugdje, nema ništa preče nego da muslimane odvrćaju od Istine raznim sredstvima od kojih su neka vidljiva, kao što su ratovi u kojima su muslimani poražavani zbog toga što su ostavljali Istinu, a druga su skrivena, kao što je zaokupljanje i zabavljanje muslimana onim za šta im se čini da je za njih dobro, a u biti je za njih pogubno, štetno.

U osvrtu na naravi i kvalitet islamskog usmjeravanja djece i omladine, govorit ćemo o četiri tačke iz čijeg razmatranja će se jasno vidjeti da li islam na odgovarajući način usmjerava muslimane uopće, a djecu posebno.

Te četiri tačke su:

- a) odricanje od islamskih vrijednosti u naše vrijeme;
- b) utjecaj zapadne civilizacije na muslimane u naše vrijeme;
- c) posljedice koje muslimani trpe zbog utjecaja evropske civilizacije;
- d) praktični koraci na koje islam treba usmjeravati djecu.

a) Odricanje od islamskih vrijednosti u naše vrijeme

Vrijeme u kojem sad živimo jeste doba u kojem se mnogi muslimani odriču privrženosti vjeri, Istini, pozivanju k Allahu uz strpljivo ustrajavanje na tome, zato što podliježu utjecajima zapadne civilizacije koja ih je prevarila u pogledu njihove vjere i obaveze,

civilizacije koja im je umislila da je samo napredak i progres kretanje u njenim okvirima koji se izjednačavaju sa civiliziranošću, a to je samo ljepota i sjaj života na ovom svijetu.

Uz zapadnu civilizaciju su vezane dugačke, zamamne i varljive priče prožete navodnim kršćanstvom čije domete ćemo ukratko sažeti u onom dijelu koji se tiče obmanjivanja muslimana korisnošću te civilizacije i mogućnostima da ona zamijeni islamsku civilizaciju.

Između evropske civilizacije i kršćanske vjere je vođen strašan obračun. Započeo je s onim što se u Evropi nazivalo *renesansom*, a to je razdoblje koje je započelo nakon okončanja, kako ga u Evropi nazivaju *srednjeg vijeka*. To vrijeme se odlikuje pokretom za oživljavanje nauka, umjetnosti i književnosti, a označeno je vrlo često i kao vrijeme obnavljanja i oživljavanja.

Drevni kršćanski teolozi su naučavanja vjere, koja izviru neposredno iz Indžila, gradili na osnovama helenskih filozofskih teorija u oblastima nauke, umjetnosti i života. Tim teorijama su se priklonili dotle da nisu vidjeli ništa loše u tome da ostave i same principe vjere ukoliko se kose s filozofskim naučavanjima. U skladu s tim, kršćanski teolozi su svoje misli i filozofiju oblikovali na tim osnovama shvaćajući ih kao zdrave, kao da se o njima nema šta raspravljati, a kamoli nešto im prigovoriti. Tako su uspostavili čvrstu vezu između kršćanstva i tih filozofija, dotle da su civilizacija, politika, ekonomija, društvo, misao, kultura, umjetnost i književnost zasnivani na helenističkoj filozofiji, dajući joj svetost vjere.

Nakon razdoblja naučnog preporoda ili obnove, te stare, slabe, istrošene, presahle filozofije, nemoćne da svojim pogledima organiziraju život i pobude bujanja civilizacije, krenule su u kritizerstvo prigovarajući crkvi za njenu vjeru, misao i aktere. Svećenstvo nije moglo na to šutjeti, pa je između dvije strane krenula žestoka borba u kojoj je svećenstvo koristilo poziciju moćnika u vjerskoj vlasti i politici, koristeći to izdašno čim bi protiv njih bio okrenut neki snažan dokaz. Pozivali su na skidanje glava nosiocima naučnog preporoda. Borba i neprijateljstvo su bili odlučni. Strane su jedna drugoj suprotstavljale svu raspoloživu snagu i neprijateljstvo, dotle da ni nosioci preporoda nisu optužbe i sumnjičenja sveli samo

na kršćanstvo i njegovo svećenstvo, već su zaostalost i okoštalost pripisivali svakoj vjeri, klevetajući ih sve magijom, krivotvorenjem i neslaganjem s razumom i logikom.

Borba je na početku bila intelektualna, naučna, da bi se njeno poprište proširilo, produbilo i zahvatilo društveni, politički i ekonomski sistem. Nije dugo potrajalo, a crkva je, vođena pomućenim razumom i logikom svećenstva, oslabila pred žestokim udarcima. To je u biti dovelo do kobnih rezultata, iako se oni u očima preporodilaca čine izvanredni. Najznačajniji rezultati su sljedeći:

1. Eliminiranje vjere – svake vjere a ne samo kršćanstva – iz organiziranja ljudskog života i zakonodavstva.

2. Svođenje vjere i pobožnosti na individualno vjerovanje čovjeka i samo pojedinačno djelovanje.

3. Shvaćanje da je svaka moralna vrijednost, iz ma koje vjere da je proistekla, znak zaostajanja, pa zato treba ostati u krugu pojedinca, izolovana od društva.

4. Na tome je zasnivano širenje nevjerovanja u Uzvišenog Stvoritelja, lišavanja vjere koja je kvalificirana kao znak dekadence i zaostalosti.

5. Na tome se zasnivalo i shvaćanje kod ljudi da je sve što vjera preporučuje u vjerovanju, ibadetu i ponašanju samo po sebi neprihvatljivo, a da je sve ono što donosi razum ili nauka sasvim prihvatljivo.

6. Među ljudima uopće, a nekim učenjacima posebno, bilo je rašireno jasno negiranje svega što stoji van opipljivog, materijalnog svijeta, odnosno negiranje Onostranog svijeta (*gayb*), a time i negiranje Objave i Sudnjeg dana.

7. Na osnovu toga, među ljudima je bilo rašireno vjerovanje u prirodu i prirodne zakone, kao i negiranje svega mimo toga.

8. Rezultat toga je bila raširenost ideja trojice mislilaca koji su zlo i nesreća za cjelokupno čovječanstvo, a to su:

- Hegel;
- Darwin;
- Karl Marks.

Iako su se razlikovali u obrazlaganju, sva trojica su imali sličnu filozofiju i cilj.

Dok je Hegel misaoni svijet i cjelokupnu civilizaciju učinio poprištem borbe na kojem novo potiskuje staro, što se odigrava u svakom vremenu, a Darwin civilizacijsku misao i sve što je na Zemlji kvalificira kao pravo i prednost jačega, usljed čega slabome ne preostaje ništa nego pokloniti se snažnome, Marks cjelokupno ljudsko društvo posmatra kao poprište borbe a ne sklada, u kojoj do izražaja dolaze egoizam i samoljubivost, da bi slabi bili ponižavani zato što su nemoćni. Učenja trojice mislilaca: Hegela, Darvina i Marksa, svim religijama i njihovim vrednotama su zadala udarce, stavljajući zid ispred njih.

9. Nakon tih filozofija, među ljudima je vodeće mjesto imala ideja da se odbace vjere, da se odbaci vjerovanje u Allaha i Sudnji dan, da se odbace etičke vrijednosti koje su pružali poslanici i vjerovjesnici, da bi njihovo mjesto popunili poroci i negativna svojstva koja počivaju na egoizmu, samoljubivosti, strastima i negiranju svega što je vrijedno u etici.

10. Posljedicom toga, poljuljala su se etička mjerila i načela političkog mira. Svijet je, a i muslimani kao njegov dio, uspostavio političke režime zasnovane na načelima koji su se u cijelom svijetu, na istoku i na zapadu, pročuli kao:

- sekularizam;
- nacionalizam;
- demokratija.

Sekularizam, ukratko, znači da politika nema nikakve veze s vjerom, ni s Uzvišenim Bogom, niti s bilo čime što vjera nudi društvu, etici ili politici.

Nacionalizam, najkraće rečeno, znači da narod zauzima mjesto Allahovog zakona i Zakonodavca, a vrijednosti se mjere samo prema tome koliko su u interesu i koliko koriste datom narodu, a što se drugih naroda i nacija tiče, oni i ne postoje.

Demokratija, pak, znači da narodne mase same sebi uređuju zakonodavstvo, tako da javno mnijenje postaje primarno mjerilo

istine, da je sve što stiže van javnog mnijenja ništavno, taman kad bi došlo i od Boga ili iz vjere, jer za njih nema vjere mimo one koju iznese većina zajednice.

Dakle, to bi mogla biti sažeta priča o zapadnoj civilizaciji u njenom razračunavanju s vjerom, sa svakom vjerom, a iznijeli smo je da bismo se prisjetili njenih utjecaja na poražene i njoj potčinjene muslimane, koji zbog nje ostavljaju islamske vrijednosti kakve bi trebale upravljati našim životom. Zato nam se čini da smo u pravu kad kažemo da je vrijeme u kojem mi živimo, vrijeme napuštanja islamskih vrijednosti u većini zemalja islamskog svijeta.

Usmjeravanja djece ili omladine u islamskim zemljama ne može biti osim ako se vrate privrženosti islamskim vrijednostima na kojima počiva pristojan i ispravno usmjeren ljudski život.

To je prva tačka koju muslimani trebaju znati da bi im koristilo islamsko usmjeravanje u životu.

b) Utjecaj evropske civilizacije na muslimane u naše vrijeme

Neophodno je da na početku, bez oklijevanja, priznamo da je evropska civilizacija danas vodeća i da dominira u cijelom svijetu, zapadnome i istočnom, pa i u islamskim zemljama, kako na istoku tako i na zapadu. Ovo zato što islamski svijet, kad se odrekao svojih vrijednosti i svoje civilizacije, nije mogao izbjeći upadanje u šake neprijateljske zapadne civilizacije.

Ateistički svijet – bivši Sovjetski savez – samo što nije pao i gotovo sasvim upao u šake zapadne civilizacije. Pokoran, naglas deklamire da je to njegov izbor u ime progresa.

Moramo to unaprijed, bez umišljanja, priznati, pogotovu zato što to podupiru stotine dokaza i argumenata iz stvarnog i vladajućeg stanja muslimana u raznim karajevima svijeta.

Koje utjecaje je islamu suprotstavljena zapadna civilizacija ostavila na muslimane cjelokupnog islamskog svijeta?

Ono što ćemo, uz Allahovu pomoć, nastojati ukratko izložiti u redovima koji slijede, jeste:

prvo: ukazivanje na razloge koji su zapadnoj civilizaciji omogućili da na muslimane izvrši tako snažan utjecaj;

drugo: vidovi ispoljavanja utjecaja koje muslimani trpe od zapadne civilizacije.

Kad se radi o razlozima koji su doveli do utjecaja zapadne civilizacije, ukratko ćemo ih izložiti kroz ono što slijedi:

1. Zapadna civilizacija je svoje velike oružane snage na grbači islamskog svijeta držala više od stotinu godina modernog doba i kontrolirala cijeli islamski svijet.

2. Kontroliranje je išlo tokom nemoći muslimana, a posljedicom napuštanja vrijednosti vjere, njene etike i njene Istine. To je ono što je dovelo do njihovog grupisanja i gubljenja poletnosti.

3. Napori zapadne, kolonijalističke civilizacije su se pojačavali da bi oslabili otpor muslimana. Zasljepljivali su ih lažnim sjajem i krivotvorinama zapadne civilizacije, da bi se zadovoljavali zahtjevima poriva i strasti.

4. Zapadna i prozapadna sredstva informiranja su radila na pranju muslimanske pameti od svega što je islamsko, da bi njegovo mjesto zauzeli postulati te civilizacije, kao što su filmovi, pozorišne predstave, priče i članci koji sadrže drugačije vrijednosti i drugačiju etiku.

5. Političke, društvene i ideološke represije su proizvele negiranje vrijednosti obrazovanja, njegovih programa, ciljeva i sredstava kod nas, tako da su nas, najviše što su mogle, udaljile od islama.

6. Učinila je sve što je mogla da bi pozitivistički zakoni zauzeli mjesto islamskog vjerezakona, a pravnici educirani na osnovama zapadne kulture mjesto pravnika educiranih na osnovama islamske kulture.

7. Zagovornici zapadne civilizacije su ulagali sav trud da život muslimana oboje bojom te civilizacije u području politike, etike, ekonomije, misli, kulture i svim drugim oblastima organiziranja društvenog života.

Što se tiče vidova manifestiranja utjecaja zapadne civilizacije na muslimane, oni su mnogobrojni i duboko urezani. Tu raširenost i

produblјivanje je pomagalo to što su muslimani tada prolazili vrijeme življenja u nezaustavljivoj dekadenci. Utjecaje zapadne civilizacije su pretrpjeli čak i u temeljnim područjima, tako da se oni u nekim područjima mogu jednostavno shvatiti, iako su se razgranali u stotine vidova i oblika u kojima ih nije uvijek jednostavno uočiti.

Mi ćemo se ovdje zadovolјiti time da govorimo samo o temeljnim područjima u kojima je islamski svijet pretrpio utjecaje zapadne civilizacije, izlažući ih sljedećim redom.

1. Vjera i pobožnost

Zapadna civilizacija je do nas stigla lišena vjere, prikraćena za pobožnost, ne priznajući vjeru ni u čemu osim da je uzrok zaostajanja, nazadovanja i sputavanja užitaka i želja – do takvih zaključaka su ih doveli postulati kršćanstva sticani tokom niza stoljeća u njenim zemljama. U nama su ostavili te tragove toliko da smo sve više imali mogućnost gledati muslimane, obrazovane posebno, kako deklamiraju članke i tumače ih napadajući islam, najsavršeniju vjeru, da je lokalna, regionalna vjera, koja ne može odgovoriti promjenama i potrebama za životnim užicima! Postalo je sasvim jednostavno među ljudima od pera naći one koji podrugljivo kritiziraju vjerovanje i vjeru, koji ismijavaju vjerovanje u Onostrani svijet.⁴⁰⁵

Jedna od grešaka koja se dogodila mnogim nemarnim muslimanima jeste to što su gradili čvrstu sponu između islama i pogrešaka nekih muslimana. Kako god bi pogriješio ili zastranio neki, bilo utjecajan musliman ili običan pojedinac, uradivši nešto što islam ne odobrava, uzvikivali bi: “E, ovo je islam!”.

Neki zapadni pisci, pa i – na veliku žalost – neki muslimanski pisci, te greške pripisuju muslimanima u vremenima historijskog zaostajanja, sa željom da ljagu nabace na islam. Time su oni obmanuli nemarne muslimane, dotle da pomišljaju kako privrženost islamu vodi u greške svojstvene muslimanima koji griješe.

⁴⁰⁵ U najružnije što je pisano o tome može se ubrojati roman jednoga engleskog muslimana koji je naslovio *Satanski stihovi (Āyāt šaytāniyya)* u kojem je satiri izvrgnuo islam, Poslanika, s.a.v.s., mnogobrojne islamske vrijednosti i svetinje.

Ove pogreške su unesene u programe obrazovanja većine islamskih zemalja, jer su kolonijalisti dugo kontrolirali obrazovanje i pamet učenika punili krivotvorinama, a učenici su bili opčinjeni sjajem udžbenika. Djeca su sve iz njih prihvaćala vjerujući u neistine. Kad su postali zreli ljudi, od kojih su neki bili pisci i novinari, te besmislice su širili koristeći pri tome sredstva informiranja nad kojima su upravo oni imali kontrolu.

Izmišljotine i neistine su imale svoje organizacije i ljude koji bi, kad se osjete snažnim, naglas znali uzvikivati: "Vjera je zaostajanje, nazadovanje, okoščavanje i sputavanje razuma.", a kad bi se osjetili slabijim, govorili bi: "Pobožnost je privatna stvar koju prakticira pojedinac, izolovan od društvenog, političkog i ekonomskog života."

U nekim zemljama islamskog svijeta, uz te izmišljotine su stale vlade i vladari koji su proganjali svakoga ko je privržen islamu i radi na njegovom oživljavanju u srcima ljudi, na njegovome obnavljanju. Da bi se na njih osvetnički obrušavali, gradili su zatvore i istražne centre, a sredstva informiranja su prijetila pobožnima i vjeri privrženima.

2. Etika

Zapadan civilizacija je uspjela islamski svijet svojom etičkom odorom zaogrnuti zahvaljujući, ne samo političkoj već i društvenoj, misaonoj, kulturnoj, informativnoj i obrazovnoj kontroli nad njim.

Kažemo *svojom etičkom odorom* zato što je to etika koja ne zna za vrline i red u ponašanju, već samo udovoljava tjelesnim porivima u ime lične slobode, koja odgovara zastranjivanju misli u ime slobode mišljenja i odaziva se pozivu na strašna međusobna razračunavanja u ime ličnih prohtjeva. Toj etičkoj odori su pogodovali otvori kroz koje su u islamski svijet prodirali utjecaji, a mi ćemo istaknuti sljedeće:

a) Žena kao iskušenje za muškarce. Ta civilizacija je ženu na najružniji način iskoristila da pomoću nje iskvare etiku društva, tako što ju je lišavala odjeće dio po dio, da bi je, nakon toga, lišila stida, opreza i čednosti. Bacila je ženu pred muškarca obuzetog strastima. Došlo je do miješanja muškaraca i žena. Žene su bile

najprije slobodne plesačice i zabavljačice, a nakon toga je krenulo bludničenje i nepristojno ponašanje onih pojedinaca koji nisu bili zakonom sankcionirani sve dok je žena pristajala na to što joj je civilizacija pružala u ime napretka, kulture i lične slobode.

b) *Vino*, kao majka svih velikih grijeha, uz to što oduzima pamet, novac i ljudsko dostojanstvo, vuče i u najteže prekršaje i nedjela. Zato se kod nas naziva *majkom velikih grijeha*. Sad u mnogim islamskim zemljama gledamo birtije u kojima se pije vino, koje država štiti i podržava.

c) *Kockanje* kao nešto što je Allah zabranio, zato što je bespravno uzimanje tuđeg novca, te zato što vuče u druge prekršaje. Neočekivano je to što mnoge islamske zemlje dopuštaju da postoje mjesta na kojima se prakticira kockanje.

d) *Pjevanje i ples* kao ono što pobuđuje porive i grupiše ljude u izazivanju ljutnje Uzvišenog Allaha, svejedno je li ples orijentalni ili zapadni, kako se inače dijeli. To su uvodne radnje bludničenju, a ponekad i samo bludničenje.

e) *Razna zajednička proslavljanja muškaraca i žena*. To su razne radnje koje se prakticiraju kroz različite vidove okupljanja i pod raznim kulturološkim ili društvenim atributima i nazivima, kao što je, npr., klub "Rotary" i sl.

Da bi sinovi islamskog svijeta, pogotovo odrasli i odgovorni ljudi, postali progresivni i napredni, neophodno je da se u svome etičkom odgajanju prihvate postulata zapadne civilizacije. Tako bi se ta zaraza prenijela s najviše klase na srednju, pa sa srednje na narodne mase tako da bi to postalo obično muslimanskom svijetu, nešto čemu ne bi pružali otpora niti bi se suprotstavljali. Onoga ko bi se tome suprotstavljao nazvali bi ga zaostalim, ili reakcionarnim, ili religioznim.

3. Misao i kultura

Evropska osvajačka civilizacija je uspjela ovladati obrazovnim ustanovama u većini islamskih zemalja. Zato je uspjela oblikovati misao muslimana i obojiti je prema svome ukusu, putem svojih obrazovnih programa, bez ikakve kontrole i nadzora. Kako je i

mogao onaj čija zemlja je okupirana neprijateljskom vidljivom ili nevidljivom vojskom nešto kontrolirati ili nadzirati? Obrazovne ustanove su nastojale presuditi svemu što je islamsko, da njegovo mjesto zauzmu postulati misli, nauke i spoznaje protivni islamu.

Kontrola nad obrazovnim ustanovama je bila dobra prilika da sve važne funkcije u državi povežu s tim ustanovama i onima koji se u njima obrazuju, dotle da su i strane škole zdušno uzele učešća u njihovom radu, okrenutom protiv vjere i jezika zajednice u mnogim zemljama islamskog svijeta, koristeći svršeničke tih škola kao zagovornike kojima se daje obilna opskrba i namjenjuje važan položaj.

Islamsko obrazovanje se, npr. u Egiptu, svelo samo na Al-Azhar, kao i na slične visoke škole drugdje u islamskom svijetu, samo što i ove obrazovne ustanove nisu bile sasvim pošteđene iskrivljavanja i deformacija. Na Al-Azhar i njegove svršeničke su se okretali napadi, kritike i uvrede. Svršenički su na njemu radili društveno nevažne poslove, a važni poslovi su bili rezervirani za svršeničke drugih univerziteta, a u skladu s tim, svršenički Al-Azhara su dobijali manje plaće.

Prirodno je bilo da mladi u islamskom svijetu, ne samo prihvate visoke škole i univerzitete koje vode njihovi svršenički, zaposjedajući važne funkcije u njima, i imaju dobre plaće već je to narod motiviralo da nastoji svoju djecu školovati u stranim školama. Ljudi su se počeli u tome natjecati, a to još i sada čine.

Kad su neke zemlje islamskog svijeta uspjele ostvariti izvjestan stepen samostalnosti, kad su stekle pravo da same iznesu programe obrazovanja, nisu mogle riješiti se tih iskrivljenih i deformiranih programa.

U svakom slučaju, neprijatelji su osnivali škole koje su upotpunosti ispunjavale njihove ciljeve, od kojih su neke nazivane školama za jezike, druge su pripadale crkvenim zajednicama, a treće znamenitim ličnostima iz Evrope. Te se škole jednako nisu zadovoljavale samo učenjem stranog jezika, već su širile zapadnu misao i kulturu, obrazujući ljude koji su unekoliko stranci, najprije u odnosu na svoju vjeru, a zatim i za svoj zavičaj. Sve koji su se

obrazovali u tim školama, fakultetima i univerzitetima, kao primjerice na Američkom univerzitetu, čekale su važne dužnosti s kojima su dobijali velike plaće, a odatle su bili kasnije rapoređivani na najvažnije funkcije u svojim državama, jer su zastupnici istinskih gospodara tih zemalja. Svako ko se obrazovao u takvim školama, fakultetima i univerzitetima, bio je pojedinac koji upropasti vjeru, a zatim i porodicu.

Ta pojava je, bez izuzetka, prisutna i u naše vrijeme u svim zemljama islamskog svijeta. Nismo čuli za neku vladu u bilo kojoj islamskoj zemlji da je izdala nalog o zatvaranju tih škola ili ih obavezala da primjenjuju zavičajne obrazovne planove i programe, uprkos posvjedočenim nedostacima postojećih programa. Čak ni one zemlje koje su oglasile primjenu islamskog vjerozakona se nisu osmjelile donijeti takve odluke.

Sve navedeno je doprinijelo deformiranju misli, kulture, ukusa i shvaćanja, te udaljavanju muslimana od islama i njegovih civilizacijskih tekovina.

4. Pravni sistemi i zakoni

Ova osvajačka civilizacija je u većini zemalja islamskog svijeta uspjela otjerati režime i zakone koji izvire iz islamskog vjerozakona, da bi na njihovo mjesto uvela pozitivističke sisteme i zakone koji izvire iz nazora razdoblja evropske renesanse ostvarene na suprotstavljanju religiji i etičkim uzusima za račun lične slobode.

Svaka razumna i obrazovana osoba sasvim pouzdano zna da promjena pravnog sistema i zakona ne znači samo postavljanje jednog pravnog sistema na mjesto drugog sistema ili zakona, već promjenu društva i vladajućih vrijednosti u njemu, zajedno s promjenom filozofije na kojoj počivaju društveni, etički kodeksi, pa i svih vidova manifestiranja civilizacije u datom društvu.

Shodno tome, ono što se desilo u zemljama islamskog svijeta promjenom pravnog sistema i zakona jeste katastrofa po svim mjerilima, budući da je to dovelo do zamjene islamskog zapadnim društvom u području etike, običaja i tradicije, kao i kad se radi o uvažavanju pravnog sistema i povinjavanja zakonu.

Neprijatelji islama su potpomagali promjene pravnih sistema i zakona u našim državama, osnivajući škole i fakultete koji su nosili nazive *pravne škole* ili *pravni fakulteti*, pridodavši im značaj i prodornost paralelnu s onim što se očekivalo od važnih i opasnih promjena.

Pravni fakulteti su pridruživani univerzitetima u zemljama u kojima su bili osnovani univerziteti i na njima su, u početku, nastavu izvodili stranci, nemuslimani. Nakon toga, izvodili su je oni koji su se na tim fakultetima obrazovali i bili upućivani na specijalizaciju u zapadnim zemljama, da bi se vraćali kao zadojeni zapadanjaci, koji u svemu podstiču Zapad i sve što propisuju njegovi pravni sistemi i zakoni.

Na tim fakultetima su djeca muslimana obrazovana na građanskim, krivičnim i običajnim zakonima, a u srca polaznika nastave je usađivano shvaćanje da donošenje zakona ne pripada Allahu, već onima koji donose ustave. To su oni koji mogu reći da je nešto dužnost, dozvoljena radnja ili zabranjena radnja. Oni koji za počinjeni prekršaj biraju kaznu, koji definiraju prekršaje, odnosno prekršajima kvalificiraju neke postupke, dok pak neke druge ne kvalificiraju prekršajima nesmatrajući da u njima ima nešto nedolično, premda su to očiti prekršaji.

Svemu tome su studente muslimane učili bez osvrtnja na to da li se kvalificirani prekršaj ubraja u ono što je Allah strogo zabranio. Kad su za nešto tvrdili da nije prekršaj, nisu se rukovodili time je li to Allah dozvolio, kao što se ni prilikom predlaganja kazne za neki prekršaj, nisu osvrtnali na to je li odmjerena u skladu s onim što Allah propisuje za takav prekršaj.

Na svemu tome su se u islamskim društvima stekle okolnosti koje su dovele do stavljanja van snage islamskog vjerozakona prilikom donošenja presuda u sporovima među muslimanima. Takvi su sljedeći primjeri:

Prvo – Van snage su stavljene šerijatske kazne, kao što su: kazna za krađu, kazna za otimačinu, kazna za blud, kazna za pijenje alkohola, kazna za klevetu. Na njihovo mjesto su uvedene sankcije za koje se tvrdilo da su bolje od onih koje je Allah propisao! Tako

je prestalo kamenovanje i bičevanje, jer je takav postupak prema počiniocu zločina, u njihovim očima, "divljaštvo", a iz vida se ispuštalo divljaštvo počinioca dok je činio zločin.

Čak i kazna ubistvom kao odmazda je stavljena van snage u mnogim zemljama. Na njeno mjesto je uvedena doživotna zatvorska kazna, štedeći onoga koji nije štedio drugoga!

Drugo – Neki postupci koji se prema islamskim normama smatraju zlim djelima, postali su dozvoljena djela, kao što su:

- a) pijenje vina i drugih opojnih pića;
- b) potvaranje poštenih žena vjernica;
- c) blud uz pristanak punoljetne bludnice;
- d) krađa za koju nema ni u kom slučaju odsijecanja;
- e) bludna radnja oženjenog i udate kao blud drugih, iako se oženjeni i udata kamenuju do smrti, a drugi bičuju sa sto udaraca;
- f) oko kockanja se nikakva prašina ne diže sve dok se prakticira u posebno namijenjenom prostoru;
- g) otkrivanje dijelova ženskog tijela za koje je Allah naredio da se skrivaju;
- h) otkrivanje dijelova muškog tijela za koje je Allah naredio da se skrivaju;
- i) poslovanje s kamatama u bankama koje su osnovale muslimanske vlade;
- j) i druge mnogobrojne pojave koje nismo u mogućnosti ovdje pojedinačno navoditi.

Treće – U porodičnim odnosima, mjesto islamskih načela su zauzela neislamska načela, kao neka koja su, u mnogim zemljama islamskog svijeta, uvedena u području sklapanja braka, zaključivanja razvoda, podizanja djece i dr.

Četvrto – To se dogodilo i u raznim oblastima međusobnog poslovanja, kao što su trgovina, ortakluk, isplaćivanje, plaćanje unaprijed, zastupanje, vjerovništvo, transakcije, napoličarstvo, davanje u zakup, krvarina, naplata za prekršaje i sl. Vežano za sve to, mjesto islamskih vjerozakonskih propisa je zauzeo pozitivistički zakon.

Pozitivistički pravni sistemi i zakoni, koje je zapadna civilizacija unijela u većinu zemalja islamskog svijeta, krajnje su opasni i štetni, jer se mogu smatrati nesumnjivim zlom po tome što se stavljaju između ljudi i pravnih propisa i zakona Njihovoga Gospodara, povrh zabuna, lutanja i zabluda koje proizvode kod muslimana.

Djeca i mladi islamskog svijeta širom otvaraju oči pred tim pravnim sistemima i tim pozitivističkim zakonima, prilagođavaju im se i po njima postupaju, a ne razmišljaju o putu kojim će se njih osloboditi kako bi njihovo mjesto zauzeli islamski pravni propisi i islamski vjerezakon. To je jedna velika prepreka koja je postavljena na putu rada za islam.

5. *Politika*

Ova ekspanzionistička civilizacija je donijela političke poglede i načela koji muslimanima ni u kojem slučaju ne odgovaraju zato što su proistekli iz sekularističke filozofije, neetičkih vrijednosti i mjerila – kako smo naprijed isticali – dok život muslimana u svakom području – političkom, društvenom, kulturnom, misaonom, ekonomskom, vojnom, sportskom i svakom drugom – izvire neposredno iz islamskog vjerezakona i sebi krči put na osnovama njegovih propisa, odredaba i etičkih normi.

Zapadna politička načela i teorije – kako smo na to naprijed ukazivali – počivaju na mnogobrojnim osnovama, od kojih neke podupire kapitalizam, neke socijalizam ili komunizam, a neke feudalizam koji se održao do naših dana. Sve osnove izviru iz ateističke filozofije koja, ne samo da se oslanja na nacionalnost i razne oblike demokratije već to sebi postavlja kao cilj koji želi ostvariti.

Takve političke teorije su se snabdjele poznatim doktrinama našeg modernog doba – približno dva vijeka novije moderne historije – među kojima su najistaknutije:

- nacizam i fašizam;
- komunizam i socijalizam;
- demokratija.

Ljudi su gotovo saglasni oko toga da je demokratija najbolja, ljudima najkorisnija doktrina i najposobnija da im ostvari slobode.

Iako je stvarnost koju je proživio Zapad iznevjerila ovaj slogan, po tome što su neki zapadnjaci brzo iskušali ovu demokratiju. Na vrhu ovih izazova je došla diktatura. To je samovolja koju vladar provodi nad narodom pod lažnom parolom “interesa naroda”. To je naziv iza kojeg se gaze prava naroda, kao i prava čovjeka pojedinca.

Zapadna civilizacija je upoznala razne oblike diktature, a najpoznatije su:

- diktatura Napoleona Prvoga;
- diktatura Napoleona Trećega.

Nije suvišno istaknuti da je parola Francuske revolucije bila “sloboda, bratimljenje i jednakost”.

Neposredni proizvodi diktature su bili teror, mučenje, zatvaranje usta svakom ko je imao stav ili se i najmanje suprotstavljao diktatoru. Diktature je, vjerovatno, proizvodila lična ili nacionalna mržnja.

Na Zapadu je bilo nekoliko ličnosti istaknutih diktatora, koje svijet nikad neće zaboraviti, kao što su:

- Poleski u Poljskoj;
- Mustafa Kemal Atatürk u Turskoj;
- Primo de Rivijera u Španiji;
- kralj Aleksandar Karađorđević u Jugoslaviji.

Međutim, najpoznatije diktature u Evropi su tri sljedeće:

- Ruska diktatura, koju je uspostavio Lenjin 1923. godine, a nastavili je Staljin, zatim Hruščov, pa Brežnjev i drugi, dok nije došao Gorbačov, glasni zagovornik “perestrojke”, koji je, uprkos isticanoj ideji, diktaturu provodio nad nekim sovjetskim republikama, naročito nad islamskim.

- Italijanska fašistička diktatura, koju je uspostavio Mussolini 1923. godine, kad je raspustio stranke, razračunao se s opozicijom i zaveo mjere terora.

- Njemačka fašistička diktatura koju je zaveo Hitler kad je postao predsjednik države, predsjednik ministarskog vijeća i vrhovni komandant armije, kad je raspustio stranke, zaveo teror nad narodom i potpalio požar Drugog svjetskog rata (1939-1945).

Svaki politički sistem ili politička doktrina su imali snažan odjek u zemljama islamskog svijeta. Diktatura je tamo sebi svila gnijezdo, izlegla i prevazišla u ugnjetavanju i teroru one od kojih je to preuzela.

Slobodno možemo reći – u tome nas podržava objektivna stvarnost – da je vojna vlast u bilo kojoj islamskoj zemlji, tipičan diktatorski režim koji se zasniva na koncentriranju vlasti, gušenju stavova drugoga, raspušćanju stranaka, ugledajući se na režim ozloglašenog Mustafe Kemala u Turskoj ili na Musolinija, Hitlera, Lenjina, Staljina, Brežnjeva, pa i nekih drugih kao što je bio Čaušesku, ali Mustafa Kemal Ataturk ih je najviše zaludio, dotle da su neki po kućama vješali njegove slike i bez osjećanja stida uzvikivali koliko ga cijene, poštuju i uzimaju kao uzora u načinu vladavine.

Neke zemlje islamskog svijeta – kako same tvrde – žive po sistemu demokratske vlasti, predsjedničke ili kraljevske, porodične ili plemenske. Pored svih negativnosti koje u sebi nosi demokratija, ona je daleko od njih.

Sva ta politička načela i doktrine su protivne islamu. U suprotnosti su s njegovim pravnim sistemom, propisima i etičkim normama. Sva ta politička načela i doktrine su nametnute zemljama islamskog svijeta, nekad neposrednim, a nekad posrednim putem. Bitno je u svemu to da u cjelokupnome islamskom svijetu nema nijedan islamski sistem vlasti koji se zasniva na pravednosti, savjetovanju i prosuđivanju prema onom što je Allah objavio.

6. Ekonomija

Kako god joj se brojčano povećavala naučavanja, ekonomija, uglavnom, pripada političkom sistemu. U skladu s tim, ona može biti slobodna kapitalistička, dirigovana socijalistička ili ekonomija koja u sebi kombinuje jednu i drugu.

Svi vidovi ekonomije, dakako, počivaju na sekularističkoj filozofiji. Ni u čemu se s islamom ne slažu zato što su najvažnija načela ekonomije sljedeće pretpostavke:

- vlasništvo;
- slobodno tržište;

- društvena pravednost.

Sva ta načela zapadna civilizacija iznosi suprotstavljajući se potpuno onome što je islam iznio u ekonomskom sistemu.

Bolje protumačeno to znači:

* Vlasništvo koje zapadna civilizacija iznosi u kapitalističkoj i socijalističkoj formi se razlikuje od onog što je islam iznio o vlasništvu. Kapitalizam koji ustanovljuje privatnu svojinu u svakoj vrsti dobara, a ne priznaje zajedničku svojinu osim kad to zahtijeva društvena potreba, socijalizam koji ustanovljuje zajedničku svojinu, a apsolutno ne priznaje privatnu svojinu, već njeno priznavanje smatra kršenjem pravila, zajedno se ne slažu s islamom koji ustanovljuje i privatnu i zajedničku i državnu svojinu u ravnoteži i gipkosti prožetoj islamskim etičkim normama.

* Slobodno tržište koje nudi kapitalistički i socijalistički sistem, također, je u suprotnosti s onim što iznosi islam, po tome što kapitalizam dopušta neograničene slobode, a socijalizam isključuje i najmanju slobodu, dok islam slobode pruža u okrilju mjerila koja izviru iz uvjerenja, vjerovanja i privrženosti načelima islamske etike i bontona.

* Slično je i s društvenom pravednošću koju zapadna civilizacija iznosi sasvim drugačiju od društvene pravednosti koju je iznio islam. Bolje posmatranje može pokazati da se one razlikuju u dvjema veoma važnim osnovama, a to su:

- društvena solidarnost;
- društvena ravnoteža.

Na dvjema navedenim osnovama počiva društvena pravednost u islamu, a to je pravednost koja u svom poimanju podrazumijeva objektivnu stvarnost u kojoj bi ljudi trebali živjeti ili u njoj stvarno žive.

Ovdje nema mjesta za detaljno obrazlaganje islamske društvene pravednosti i njene osnove na kojima počiva, već u tome nudimo mogućnost da se uvidi steknu iz nekih naših djela i djela drugih autora.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ Od naših djela preporučujemo da se pogledaju: *Ālamīyya ad-dā'wa al-islāmīyya*, Dār al-Uqāz, At-tabā'a al-rāliṭa, 1991/1404; *Mā'a al-'aqīda wa al-ḥaraka wa*

c) *Posljedice koje muslimani trpe zbog utjecaja zapadne civilizacije*

Jedna od posljedica koje muslimani trpe zbog utjecaja zapadne ekspanzionističke civilizacije jeste to što su širom islamskog svijeta prevladavale dvije moćne struje koje su imale snažne utjecaje i posljedice po muslimane, a to su:

- struja saživljavanja s zapadnom civilizacijom, prihvatajući bez daha sve što ona donosi i bez obzira na jasne suprotnosti sadržaja te civilizacije s onim što je iznijela islamska civilizacija, počevši od uvjerenja, vjerovanja, pa sve do običaja, tradicije i načina života;

- struja apsolutnog odbijanja zapadne civilizacije i njene ponude, zatvaranjem očiju i nepomišljanja ni na šta od onog što dolazi iz te civilizacije, jer je ona zapadna, a to je dovoljan razlog.

Obadvije struje su ostavljale talog koji nije u interesu muslimana u islamskim zemljama. To ćemo nastojati objasniti, da bi se moglo shvatiti kako, ne samo djecu i omladinu već i odrasle treba usmjeravati prema razboritosti i svijesti koje mogu očuvati prihvatljivu sponu sa savremenosti koja se ni u čemu ne kosi s vjerom, koja će donijeti korist i zadovoljstvo. Islam nas je uvijek učio da tragamo za mudrošću, da otkrivamo istinu i da joj budemo privrženi, jer "mudrost je za vjernika, gdje god da je nađe, njegova izgubljena stvar i niko nije preči od njega da je uzme".

Ovdje ćemo, također ukratko, govoriti o nanosima dviju struja, a nakon toga ćemo obrazložiti poziciju s koje bismo željeli odrediti se u suočavanju s tim strujama i njihovim nanosima, nadajući se da tako možemo muslimane usmjeriti k onome što će im biti korisno za ovaj i Budući svijet.

al-manḥağ ḥayr umma aḥrağat li An-Nās, Ğāmi`a Al-Imām Muḥammad ibn Su`ūd al-islāmiyya bi Ar-Riyāḍ, 1978/1398., 1991/1412; *Al-Muğtama` al-islāmi* (u pripremi). Od djela drugih autora preporučujemo: Sayyid Quṭb, *Al-Adāla al-islāmiyya*; Ebu al-A`lā al-Mawḍūdī, *Al-Ḥaḍāra al-islāmiyya*; Muḥammad Muḥammad Ḥusayn, *Ḥuṣūnunā muḥaddada min dāḥilihā*; Ebu al-A`lā al-Mawḍūdī, *Mafāḥim islāmiyya*; `Alī `Abd al-Wāḥid Wāfi, *Al-Uṣra wa al-muğtama`*.

1. Struja saživljavanja s zapadnom civilizacijom

Ovu struju su formirali mnogobrojni ljudi u islamskom svijetu, bez razmatranja sadržaja zapadne civilizacije. To su većinom bili oni koji su se obrazovali u skladu s zapadnim planovima i programima, obraćajući se zapadnim sredstvima informiranja.

Ova struja ima mnogobrojne štetne posljedice, od kojih ističemo sljedeće:

1. Udaljavanje misli zapadne civilizacije od vjere uopće, a od islama posebno. To je misao čije smo udaljavanje od istine i potvaranje naprijed isticali. Ona se povinjava lutanju i zavodjenju zbog pojava specifičnih toj civilizaciji, proizišlih iz prekoračenja nadležnosti koja su u ime vjere izveli crkva i svećenici.

To je dovelo do sumnje i zbunjenosti u pogledu islama kao vjere, budući da historija islama nije znala za prekoračenja u vjeri u ime vjere. Kad se dogodilo kakvo prekoračenje, ono je bilo u ime vladara koji su prekoračivali. U tome je velika razlika između kršćanstva i islama. Druga razlika među njima je u tome što uz pomoć crkve prekoračivanje vjere u ime vjere vrše svećenici, odnosno kler koji ima vlast nad crkvom, uglavnom i nad narodom, dok u islamu nema svećenika, niti klera, kod kojeg narod traži utočište, ispovijedajući grijehe i zadobijajući oprost, jer u islamu ne postoji nešto tome slično.

2. Muslimani koji su pripadali toj struji su podlegli pogrešnoj tvrdnji da vjera treba biti izolovana od života, jer je ona, kako tvrdi zapadna civilizacija, isključivo privatno pitanje koje se treba držati odvojeno od društvenog, političkog, ekonomskog, misaonog i kulturnog života.

Formiranje ove struje je presudno podsticalo to što je znatan broj ljubitelja zapadne civilizacije, onih koji su u okrilju školskih planova i programa, u vremenu upravljanja situacijom u zemljama islamskog svijeta tokom kolonizacije, bili stimulirani novcem, slavom i vlašću, a to je bila potiruća opasnost po sve islamske vrijednosti.

3. Muslimanima u cijelosti pripada udio u vještom pomaganju zapadne civilizacije, time što su tu civilizaciju, slasti, užitke i

mogućnosti obilnog stjecanja sredstva za život koje im ona pruža, prihvatili, a da nisu pažljivo razmotrili šta ona sadrži u sebi, da iz nje preuzimaju kao razboriti ljudi koji motre i vide šta ima oko njih. To je dovelo do toga da su se muslimani ili mnogi od njih preinačili u ljude koje oblikuje materijalistička zapadna civilizacija, lišena vjerovanja u Boga i Onostrani svijet, koja ne pridaje značaj vrijednostima i vrlinama, koja na tim osnovama ljude uvodi u međusobna trvenja i probleme oko ostvarivanja materijalnih ciljeva.

4. Mnogi muslimani su se zaglibili u baruštinu bolesne misli koja je poljuljala samopouzdanje aktera. Ti muslimani su se odlučili raditi štetno po svoju vjeru i sebe. Počeli su na svoju vjeru, njenu koncepciju, sistem vrijednosti i etiku gledati očima onih koji islamskoj koncepciji žele zavrnuti vrat kako bi je prilagodili novoj civilizaciji, povrh toga što u odnosu na nju zauzimaju neprijateljsko stajalište. Kod takvih muslimana je došlo do promjene islamske koncepcije u području društva, politike, misli, kulture, ekonomije, odgoja i dr., zbog želje da islam dovedu u saglasnost s zapadnom civilizacijom.

Tako smo došli u situaciju da čitamo, slušamo i gledamo:

- o demokratiji u islamu;
- o socijalizmu u islamu;
- o despotizmu uz pravednost, po čemu se opisuje halifa Umar ibn al-Kattab, r.a., za kojeg su neki voljeli reći da je bio pravedni despot.

Da je ikad među muslimanima vladao fašizam i nacizam i među njima se ustalio kao što je među drugima, ne bismo se čudili nekim piscima kad, pišući, kažu sljedeće:

- islamski fašizam;
- islamski nacizam;
- diktatura u islamu.

To sve što čujemo i vidimo ili što možemo pretpostaviti, ima samo jednu poruku, a to je da potiče od misaono i civilizacijski ograničenih ljudi koji lutaju izgubljeni, daleko od islama.

5. Mnogi muslimani su se zaglibili u živi pijesak usvajanja obilježja zapadne etike uz odricanje islamske etike. To je bilo nešto

najgore što se desilo, jer odricanje od islamske etike nesumnjivo znači i odricanje od ljudskih vrлина i visokih vrijednosti, kao dobrih vodilja ljudima u radu za ovaj i Budući svijet.

Isto tako, kićenje i usvajanje obilježja etike zapadne civilizacije nesumnjivo znači kićenje i usvajanje poroka i materijalnih vrijednosti koje od plemenitog čovjeka čine biće koje je najbliže životinji.

U muslimanskim društvima su se raširile niske etičke vrijednosti, kao što su: laž, prevara, spletkarenje, obmanjivanje, izdaja, zloba, nepravda, nasilje, sebičnost, krivotvorenje, iako zapadna civilizacija ponekad te loše osobine nije dozvoljavala u svojim, zapadnim društvima. Međutim, kad se radi o prostituciji, nastranim oblicima seksa, pijenju alkohola i kockanju, to zapadna civilizacija smatra ličnim pravom svakog ko to želi.

Za žaljenje je što su sve te loše pojave danas raširene među mnogim muslimanima koji se povode za činjenicom da zapadna civilizacija to dopušta.

2. Struja apsolutnog odbijanja zapadne civilizacije

To je struja koju čini znatan broj muslimana, a ogleda se u odbijanju, u isti mah, zapadne civilizacije i svega što ima u njoj, sa stajališta koje ponekad nema apsolutno nikakvog obrazloženja osim što je to zapadna civilizacija, što je dovoljno.

To nerazumno odbijanje je rezultiralo lošim nanosima i tragovima u životu muslimana, od kojih možemo navesti sljedeće:

1. Apsolutno odbijanje zapadne civilizacije praćeno je gorljivom privrženošću islamskoj civilizaciji, što je samo po sebi dobro. Međutim, ono što se iza toga dešavalo s muslimanima, bilo je loše. Preciznije kazano, privrženost islamskoj civilizaciji se nije ogledala u odanosti svojoj civilizaciji iz vremena kad se ona širila, kad je utjecaj vršila aktivno, šireći Zemljom pravednost i progres, tokom tri prva vijeka čestitih predaka koja i Poslanik, s.a.v.s., hvali, već se, na veliku žalost, ogledala u odanosti islamskoj civilizaciji iz 18. i 19. vijeka, kad muslimani nisu bili na razini kojom ih obavezuje islam, kad su prolazili period političkog slabljenja, civilizacijskog nazadovanja,

kad su neprijatelji islama i muslimana gospodarili mnogim zemljama islamskog svijeta, deformirajući sve i svakoga u njemu.

To bi bilo ono što je značajno vezano za odbijanje, što se tiče istinske privrženosti, a nije bilo dobro po muslimane.

2. Apsolutno odbijanje zapadne civilizacije je dovelo do toga da su muslimani svoje misli pred svim što je korisno sputavali ukoliko je dolazilo od te civilizacije, a posebno u području naučnih otkrića i tehnologije.

Na primjer, niko ne treba sumnjati u korisnost električne energije, žičnih i bežičnih veza, saobraćaja, medicine, farmakologije, veterine, poljoprivrede i industrije. Svejedno što su one u naše vrijeme produkti zapadne civilizacije, treba li da se tim naukama i otkrićima suprotstavljamo zato što su produkti zapadne civilizacije? Može li to biti ičija logika? Međusobna razmjena civilizacijskih tekovina je poželjna sve dok ono što se preuzima ne stoji u suprotnosti s načelima i vladajućim vrijednostima prilikom preuzimanja.

Sasvim je poznato, pojedincu i ummetu uopće, da je zapadna civilizacija, u razdoblju u kojem je muslimanska civilizacija bila u procvatu, od islamske civilizacije preuzimala putem dodira s muslimanima u Španiji, Egiptu, Siriji, Siciliji. I razdoblje naučnog preporoda na Zapadu je pretrpilo utjecaje otkrića do kojih su muslimani stigli.

3. Apsolutno odbijanje svega što je donosila zapadna civilizacija, bez povlačenja razlike između onog što je u suprotnosti s islamom i onog što nije, dovelo je do toga da su muslimani opisivani po sputanosti, nazadovanju, civilizacijskom antagonizmu, da bi takvo opisivanje, riječima i perom zlobnih pisatelja bilo preusmjereno na islam, a to je lažna optužba, koja je u svojim nakanama nepravedna, ali je i pored toga uspjela prionuti za neke nemarne. Već smo naprijed govorili da su oni koji prave razliku između načela i ljudi, razboriti i razumni, sasvim rijetki. Zašto, onda, muslimani koji zapadnu civilizaciju apsolutno odbijaju, pružaju mogućnost da se njihovoj vjeri upućuje takva optužba?

Povrh toga što su se odricali onog što je korisno iz naslijeđa ljudskog uma kao najveće blagodati koju je Allah darovao

čovjeku, makar to bili specifikumi i produkti zapadne civilizacije, najjednostavnije što se za one koji *a priori* odbijaju može reći jeste to da su bili nesvjesni blagodati koje ih okružuju, a nisu u suprotnosti s islamom.

* * *

Rezultati dviju struja nisu, ni u kojem slučaju, bili u korist muslimana. Zato su muslimani s zapadnom civilizacijom prošli teže nego što su prošli s bilo kojom drugom civilizacijom od koje su preuzimali ili joj davali tokom historijskih vremena.

Sredina i umjerenost su uvijek poželjni u ophođenju s ljudima i stvarima, kao i u preuzimanju od drugih civilizacija.

Nakon osvrta na lišavanja islamskih vrijednosti u naše vrijeme, primanja utjecaja savremene zapadne civilizacije i rezultata koje oni postižu kod nas, neophodno je da se upitamo kako islam treba usmjeravati djecu i omladinu da bi vodili život ne udaljavajući se od svoje vjere i vlastitih vrijednosti, neprihvatajući bez daha ponude zapadne civilizacije i ne odbijajući iz nje bez istinskog opravdanja!?

d) Praktični koraci na koje islam treba usmjeravati djecu

Razgovor o tim koracima nas obavezuje da upoznamo vrste postojećih slabosti kod muslimana, ustanovimo ih da bismo, nakon toga, znali kako islam može usmjeravati djecu i omladinu da otklanjaju slabosti.

Islamsko odgajanje otklanja te probleme, dijagnosticira njihove uzroke, liječi i iskorjenjuje ih. Ono obuhvaća radnje koje predstavljaju uvod u usmjeravanje mladih prema onom što koristi na ovome i Budućem svijetu.

Islamskom odgoju je neophodno priznati neke vrste slabosti muslimana, kritički se postaviti prema njima, dobro ih proučiti, ukazati na njih i upozoriti na opasnosti od njih, pa da ih tek nakon svega toga počne otklanjati.

Mi ćemo pokušati ovdje navesti poneku vrstu slabosti i izložiti njihove dimenzije, da bismo, nakon toga, govorili o islamskom usmjeravanju i njihovom otklanjanju, saniranju i iskorjenjivanju

njihovih uzroka. U najskromnijoj varijanti, iznijet ćemo neke pretpostavke o iskorjenjivanju uzroka.

Koje vrste slabosti postoje kod muslimana zbog dodira s zapadnom rivalskom civilizacijom?

*Vrste slabosti kod muslimana i islamsko
usmjeravanje u njihovom otklanjanju*

Prvo – To je slabost koju je kod muslimana proizvela zapadna civilizacija u području vjerovanja, budući da je ona nastojala muslimane udaljiti od islama, sijući po putu do njega sumnje i nejasnoće koje mogu iskriviti vjerovanje. Ako kažemo da je zapadna civilizacija na islam vršila jurišne napade da iskrivi vjerovanje, ne pretjerujemo niti govorimo išta što ne odgovara stvarnom stanju.

Kampanja iskrivljavanja je ciljala vjeru, Muhammeda, s.a.v.s., plemeniti Kur'an, časni Poslanikov s.a.v.s. sunnet i prosvijetljeni Poslanikov, s.a.v.s., životopis.⁴⁰⁷

To je jedna od slabosti, a lijek joj može biti:

* Ne znamo za djelotvorniji lijek ovoj slabosti nego što je to da se musliman vrati islamu, da sebi vrati vjerovanje prečišćeno otklanjanjem svih sumnjičavosti, zaštićeno od spoticanja o nejasnoće, ozbiljnim naučnim istraživanjem i proučavanjem, kojeg se trebaju poduhvatiti ozbiljni islamski učenjaci, koristeći u onom što pišu Allahovu Knjigu, Poslanikov, s.a.v.s., sunnet i Poslanikov, s.a.v.s., bogati životopis.

* Neophodno je i da se u vraćanju muslimana islamu susteknu napori kuće, škole, mekteba, džamije, ulice, klubova i prigodnih okupljanja.

* Uz navedeno, neophodno je i da se otkrivaju pomagači protivnika u muslimanskim zemljama, uz prosvjetljivanje uma neupućenih i nemarnih muslimana, bili oni vladari ili podčinjeni.

⁴⁰⁷ Više o tome pogledati naše djelo *Al-Ġazw al-fikrī wa aṭaruhu fī al-muḡtama' al-islāmī*, Dār al-manār al-ḥadīla, At-taba'a al-tālīta, 1989.

Drugo – To je slabost u islamskoj misli koju vidi svako ko ima oči, budući da postoji opća kriza islamske misli koju može negirati samo onaj ko nije u stanju išta uočiti.

Kriza te misli ima razmjere koje je vrlo lahko primijetiti, a uopćeno se može sažeti zaokupljenošću muslimana korom umjesto srčikom, te sporadičnostima umjesto suštinom. U prilog tome navodimo neke primjere:

1. Zaokupljenost muslimana danas pitanjem hilafeta oko kojeg su sporovi nastali još u prvom razdoblju islama, uz želju nekih da legaliziraju stavove jedne, a van snage stave stavove druge strane, te opterećenost u skladu s težinom tereta sporova, što nas obavezuje da se danas pitamo:

- ko je taj što oživljava naklapanje oko nasljeđivanja hilafeta vezano za stavove nakon čijeg iznošenja je prošlo više od trinaest vjekova?
- ko su oni koji su pisali knjige o tim sporovima?
- kolike su razmjere pomoći te literature i autora islamu i interesima muslimana?
- kakav je utjecaj nekih orijentalista u oživljavanju tih problema?
- ko su muslimanski pisci koji oponašaju orijentaliste?
- kakva je kultura nekih pisaca muslimana?
- gdje su ti pisci provodili vrijeme dok su se školovali, gdje su stjecali naučna zvanja?
- zašto neki od tih pisaca zauzimaju visoke položaje u državama u kojima žive?

Nemaju li nastojanja da se historijski sporovi ožive cilj da se muslimani ne bave protivnicima, već sobom; da ne čine ništa kako bi popravljali stanje vezano za krizu misli. Naravno, tu se radi o veoma teškoj krizi misli!

Nije li srž krize misli kod muslimana danas to što se zadovoljavaju svojom slabom, nezdravom, siromašnom i nemoćnom sadašnjošću, a bave se, kako su to nazvali neki spisatelji "velikom

kušnjom”, sporom između Alije, r.a., i Muavije, r.a., zasjedaju i raspravljaju da utvrde ko su ubice Osmana, r.a!

Pogledate li imena onih koji su pisali o tim temama, shvatit ćete razmjere njihove pomoći i pripadanja islamskom ummetu!

2. Zatim rasprava koja se u mnogim zemljama islamskog svijeta i danas vodi oko imameta i imama, koja je vodila ili još uvijek vodi u raskidanje jedinstva muslimana, dijeleći ih na šiije i sunnije.

- Ko su ti koji tu misao oživljavaju u naše vrijeme?
- Ko su ti koji muslimane, zaokupljajući ih tim problemima, odvrćajući od životnih problema u savremenoj politici, ekonomiji, oslobađanju od vidljivih i nevidljivih, nametnutih stranih utjecaja?
- Ko su ti koji pišu o tim pitanjima, podstiču ih, obilno troše na izdavanje tih knjiga i dijele ih besplatno?
- Ko su ti fanatici koji fanatike predvode u međusobnim vojnim sukobima muslimana?
- Može li razum jednog muslimana prihvatiti da se muslimani međusobno sukobljavaju zbog mezhebskih razlika?
- Nije li to srž krize misli koja širi svoje refleksije iz političkih kriza svojstvenih danas islamskom ummetu?

3. Tu je i jalovo raspravljanje oko poimanja dogovaranja (šura) koje pokreću neuki i prostaci, što islamskom ummetu nanosi štetu i opasnosti. Kako naći dovoljno vremena, truda i energije potrebnih u pružanju odgovora na tako naivno pitanje, koje zaokuplja tako naivne ljude, a to je pitanje: “Da li je savjetovanje obavezno ili neobavezno?”.

- Kako se možemo baviti time, a protivnik na nas uvijek pažljivo motri? Ne samo što nam je zamalo oteo dom, već nam određuje zalogaje u preživljavanju, određuje koliko ćemo vode popiti, na kapi nam određuje trošenje nafte i lišava nas raspolaganja svojom zemljom!
- Ko je taj kome koriste duboke polemičke rasprave za koje se najjednostavnije može reći da nisu u službi savjetovanja?

- Nije li dovoljno akterima tih nebuloznih rasprava to što Uzvišeni Allah vjernike hvali zato što se *u poslovima svojim dogovaraju*.⁴⁰⁸
- Da ne bi vodili tu besplodnu raspravu, nije li im bilo dovoljno to što je Uzvišeni Svome nepogrešivom Poslaniku, s.a.v.s., naredio da se savjetuje sa svojim drugovima: *i dogovaraj se o tome s njima*.⁴⁰⁹
- Nije li samo ovo dovoljno da se šura shvati kao temeljna osnova na kojoj počiva prosuđivanje u islamu?
- Nema li u svemu istaknutom dovoljno dokaza da se treba kloniti besplodnog raspravljanja?

4. Tu je i problem shvaćanja kod nekih da je područje idžtihada zaključeno, da se muslimani danas ne trebaju baviti idžtihadom u onome što nije definirano, jer su izgubili sredstva idžtihada, kao da su ta sredstva ekser koji je pao na dno mora, kao da je ljudskoj pameti danas neostvariv.

- Ko je taj ko je pokrenuo takvo pitanje i od toga načinio problem oko kojeg se u pisanju natječu nekad neuki, a drugi put zadržati?
- Ne prolaze li svi takvi krizu misli koja ih odvraća od dužnosti prema islamskom ummetu?
- Kako neki muslimani mogu tvrditi da je van snage stavljena jedna od najvažnijih osnova islamskog vjerzakona – idžtihad? Da je tako, šta bi radili muslimani u vezi s onim što je podložno promjenama, a nije definirano odredbama?

5. Tu je i razgovor o suverenosti - *suverenost* je riječ koja nam je stigla od drugih, a u optičaju je ne nalazimo u našoj kulturnoj historiji – koja za sobom povlači problem utoliko što je *suverenost* svojstvena jedino Allahu, budući da nijedna vremenski limitirana vlast ne može biti suverena.

- Nije li to nekakav vid približavanja u poimanju između islamskog sistema vlasti i onoga što je zapadnjacima bilo poznato

⁴⁰⁸ *Kur'an, Aš-Šūrā*, 38.

⁴⁰⁹ *Kur'an, Āli Imrān*, 159.

u najtežim uvjetima i najgorim vremenima – u srednjem vijeku – kao vjerska vlast ili *teokratija*, kako su je tamo nazivali?

- Ima li u islamskoj vlasti, nakon Allahovog Poslanika, s.a.v.s., vođe koji uputstva dobija s neba, koji je pošteđen griješenja, koji ljude kuda želi vodi s dokazom da je vođa koji se ne koleba, jer uputstva dobija s neba?
- Ko je taj što može tvrditi, a ima zdrav razum, da u islamu postoji svećenstvo ili svećenička vlast nad ljudima u ime islama?
- Čemu povlačenje ovog cjelokupnog problema, ako za sobom nosi žive teškoće koje mogu zaokupiti pažnju muslimana?

6. Tu je i korišćenje naziva *demokratija* kao zamjena ili izjednačavanje sa savjetovanjem (šura) u islamu. Nije li u tome dokaz naivnosti i neukosti koje potvrđuju da muslimani danas prolaze krizu misli?

Cilj savjetovanja kod nas je da se upozna Istina njezinim traženjem kod sposobnih koji mogu na nju uputiti, kao što iz toga slijedi obaveza da se Istina slijedi nakon što se upozna, bez obzira na to šta u tom domenu prakticiraju njihove demokratije.

- Ko su ti koji povlače takva pitanja i takve probleme?
- Ko su ti koji žele o njima dugo raspravljati ne ostavljaju ih da bi se bavili nečim korisnijim i prečim?
- Ko su ti što islam žele kvalificirati kao *demokratiju*?
- Ko su autori sastava na temu *Demokratija u islamu, Socijalizam u islamu i Ebu Zarr awwal iştiraki fi al-islam* (Ebu Zerr prvi socijalista u islamu)? Nisu li takvi prolazili krizu misli u vrijeme kad su to pisali!?

Ukratko kazano, islam ima sud, odnosno predstavu o svemu što zanima ljude na ovome i Budućem svijetu, kao i predstavu o rješenju svakog problema koji im se ispriječi. On ima sistem i koncepciju. Izlazak iz jednoga i drugoga u pojedinačne, parcijalne i marginalne probleme i pitanja razlikovanja jeste suština krize misli koju muslimani danas proživljavaju, prihvaćajući time upravo ono čemu ih zapadna civilizacija želi dovesti. Islamsko usmjeravanje u liječenju tih slabosti je poznato. Na njega smo ukazivali kad smo

govorili o islamskom odgajanju djece u prva tri odjeljka prethodnog poglavlja. Srž tog usmjeravanja se sastoji u tome da se muslimani bave suštinom na račun sporadičnosti, onim što koristi na račun onog što ne koristi, onim čime je Allah zadovoljan na račun onog čime On nije zadovoljan.

Treće – To je slabost u poznavanju islama i njegove historije, a kako je moguće zamisliti da muslimani danas o islamu znaju samo nešto malo s površine, nešto površno iz vjerovanja, ibadeta, ponašanja i dugih islamskih propisa, u vrijeme dok o organiziranju vlasti i politike na Zapadu znaju znatno više.

- Nije li to neobično, nešto što izaziva čuđenje?
- Nema li iza tog sljepila neprijatelja koji zorno motre na islam?

Mi imamo skromno iskustvo iz putovanja po zemljama islamskog svijeta tokom kojeg smo se mogli uvjeriti u to kako muslimani ne poznaju islam, što izaziva zbunjenost.

- Vidjeli smo jednog imama kako vjernike predvodi na namazu stojeći iza njih!
- Vidjeli smo i jednog imama kako vjernike na namazu predvodi, a ne uči Kur'an ispravno, već grubo griješi!
- Vidjeli smo muslimane koji klanjaju farzove, a od abdesta ne znaju ništa, osim što lice pokvase vodom!
- Vidjeli smo muslimanke kako klanjaju, a znatan dio tijela im je otkriven!

Nepoznavanje islama u području vjerovanja, ibadeta i ponašanja predstavlja krizu islamske misli, u kojoj učestvuje svako ko išta zna iz vjere, a tome nikoga ne obučava i ne širi gdje bi to mogao.

Nepoznavanje historije islama, Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., životopisa, te životopisa njegovih drugova, katastrofalno je evidentno.

- Ko je taj što stoji iza lišavanja obrazovnih programa u većini islamskih zemalja interesiranja za Vjerovjesnikov, s.a.v.s., životopis?
- Ko je taj što historije država i naroda, dakle lokalne historije, u obrazovne programe uvodi više nego historiju islama?

Islamsko usmjeravanje u otklanjanju tih pojava jeste osvrt na obrazovne programe u muslimanskim zemljama, kako bi islam, Poslanik, s.a.v.s., njegovi drugovi i historija islama našli odgovarajući dio u njemu. To je prvi korak, nakon kojeg bi trebali uslijediti koraci naprijed isticani kad smo govorili o nužnosti usaglašavanja napora kuće, škole, džamije, ulice, kluba i svakog muslimana koji je na svoju vjeru ljubomorani.

Četvrto – To je slabost u razumijevanju usklađivanja izvornosti i savremenosti, zbog toga što u redovima muslimana ima znatna populacija širokih masa koja je odgajana i rasla u okrilju vladavine neprijatelja nad islamom, putem obrazovanja na njihovim programima, pred njihovim nastavnicima, s njihovim ciljevima i sredstvima. Mnogi takvi muslimani, na osnovu onog čime su zadojeni iz zapadne civilizacije, ističu potrebu da se ostavi sve staro, odnosno izvorno, zbog toga što se kosi s novim, odnosno savremenim.

Ako su to zapadnjaci žrtvovali, oni su staro odbili zato što su od njega žestoko patili i u ime toga, uz skupocjene žrtve, odbacili najveće vrijednosti. Staro je kod njih bila vjera ili crkva ili njeni ljudi. Svega toga su se odrekli primajući novo ili savremeno koje im je potisnulo te žrtve. Ako su to zapadnjaci uradili tako, muslimani ne bi smjeli isto uraditi, jer staro ili izvorno kod muslimana – ili ono stabilno što nije podložno mijenjanju – a to je vjerovanje, klanjanje i etika, to su veličanstveni propisi, objektivni propisi za koje je nemoguće da ikome predstavljaju teškoću ili nanesu štetu. Izvorno u islamu je ono na čemu se podiže zgrada ljudskog društva u najljepšim uvjetima.

Islamski vjerezakon je, sve do danas bio i ostao sposoban podizati tu zgradu, jer stabilni izvorni elementi sazdana u njemu će postojati dok bude života na Zemlji i čovjeka na njoj. Kad bi muslimani odbili tu izvornost, odbili bi ono što je za njihovo dobro na ovome i na Budućem svijetu.

Međutim, islam ne odobrava odbijanje svega što je novo ili bilo šta novo samo zato što je novo, jer novina, sama po sebi, nije nešto nepoželjno, nešto prema čemu islam ima pošto-poto negativan stav. Možda u tom novom ima neka korist za ovaj ili Budući svijet.

Islam sve novo posmatra da bi ga prihvatio ili odbio u skladu s posebnim mjerilom, a to je pitanje šta ono sadrži. Ako u njemu bude nešto što se kosi s islamom, odbija se, a ako ne bude, prihvaća se.

Savremenost u islamu nije nikakvo zlo, iako se izvornost smatra dobrom. To što neki muslimani zaglibljeni u pogreške zapadne civilizacije izvornost smatraju oponašanjem najstarijih, preuzimanjem od njih i zadržavanjem na onom na čemu su oni bili, nije korektno prema islamu, a nije ni prihvatljivo razumu i logici.

Izvorno u islamu je ono do čega je držao Vjerovjesnik, s.a.v.s., njegovi drugovi i čestiti preci. Oni su bili uz istinu, u okvirima onoga što im je Allah propisao i što im je Poslanik, s.a.v.s., svojom praksom preporučio. To izvorno u islamu je temelj i ni za koga nije pogrešno da izvornost prihvati u skladu s takvim razumijevanjem.

Ako je kod muslimana u nekim vremenima – nakon najranijih predaka (*salaf*) – bio neko ko se ogriješio o islam ili o istinu, to je preuzimao sam na sebe. To se ne može smatrati izvornim, nikom nije dozvoljeno da ga oponaša, jer prekoračuje ono što Allah naređuje.

Prema tome, budući da je tokom njih dolazilo do nekih problema i shvaćanja oko kojih se ljudi razilaze uprkos tome što se tiču vjerozakona i istine, neka ranija vremena ne spadaju u izvornost. Isto tako, bilo koja savremena novina, koja se ne kosi s ispravnošću vjerovanja, ibadeta, etike i stabilnim propisima u islamu, postaje prihvatljiva sve dok muslimanima donosi nešto korisno ili od njih otklanja nešto štetno. Islam, na tom planu usmjeravanja, poziva na oslobađanje razuma od poviđenja koja su uglavnom u interesu neprijatelja samim tim što muslimane u ime savremenosti i obnavljanja baca u zagrljaj neprijateljske zapadne civilizacije i u ime izvornosti ih udaljava od islama i istine. To je najčudnija slabost koja se mogla dogoditi muslimanima! Raskidanje tog okvira, razvezivanje toga konopca, ispravno proučavanje izvornosti i savremenosti, pravi su lijek toj slabosti.

Peto – To je slabost odnosa pojedinca prema porodici. Skoro je očigledno da se danas pojedinac grubo odnosi prema porodici. Dok se kidaju porodične veze, pojedinac u tome utječe zapadne civilizacije trpi posljedicom kršenja etičkih mjerila.

Zapadna civilizacija vrlo često brak smatra teškim teretom i za muškarca i za ženu. U seksualnim odnosima koji se uspostavljaju između muškarca i žene mimo braka, pod nazivom *lične slobode*, muškarac i žena "kidaju stege i okove porodice". To je dovelo do punjenja prihvatilišta milionima djece razvrata koja ne poznaju zakonitog oca, kao što često ne znaju ni zakonitu majku, jer i majka svoje dijete često u porodilištu ostavlja, pošto ne može ponijeti teret odgoja. Takvo dijete odgaja prihvatilište ili ga neko usvaja! Kako između takve djece i porodica može biti ljubavi i privrženosti? Danas na Zapadu djeca često porodicama i očevima pripadaju po nezakonitoj osnovi koja se ne zasniva na braku.

Ako je dijete prikraćeno za zakonito majčino okrilje i očevu ljubav, to mu ne može nadoknaditi prihvatilište niti otac koji ga je usvojio, jer je očinstvo nešto što je čovjeku urođeno, a sve što to narušava, praćeno je teškoćama i problemima.

Za porodicu u okrilju evropske civilizacije rijetko se ima poštivanja i uvažavanja. Posljedično, porodica gubi sposobnost usmjeravanja djeteta da prihvati plemenite etičke vrijednosti. To vrlo često vodi u otuđenost djece od porodice, a ta zaraza se, u vremenu u kojem živimo, prenosi i u muslimanski ummet.

Što se tiče porodice u islamu, o njoj smo dovoljno govorili kad smo naglašavali kako islam zbrinjava porodicu u sadašnjosti i budućnosti, propisuje joj zakonske odredbe i dužnosti kojim se roditelji, djeca, bližnja i daljnja rodbina i cjelokupno društvo obavezuju štiti porodicu, kao i o njenom stavljanju na odgovarajuće mjesto u sklopu ljudskog života, te zakonskom reguliranju kakvo nije prethodilo ni u jednome drugom vjerozakonu. Tu smo ukazali na najvažnije zakonske odredbe, a to su:

- muškarčevo starateljstvo nad porodicom;
- briga o članovima porodice i imovini;
- troškovi.

To je sve radi osiguravanja sadašnjosti porodice. Što se tiče njene budućnosti, ona se osigurava drugim zakonskim odredbama:

- oporukom;

- nasljedstvom.

Kao najvažniji cilj porodice, islam je odredio odgoj dobre generacije i čuvanje islamskog ponašanja i etike, uz povezivanje djece s džamijom i društvom, te njihovo usmjeravanje ka činjenju dobrih djela i napretku, ka činjenju svakog dobra i pozivanju k Allahu i naređivanju dobra, a zabranjivanju zla, ka radu na jačanju veza u sklopu islamske porodice.

Islam porodici određuje posebno mjesto, obuhvaća je posebnim garancijama, obavezuje je odgojem djece. Kako neki muslimani danas, s takvom vjerom, nakon svega mogu prihvatiti događanje takve otuđenosti djece od porodica? Islam veoma veliku pažnju obraća dobročinstvu djece prema očevima i majkama, dotle da neposlušnost ubraja među najveće grijehе, u skladu s onim kako smo naprijed isticali. Povratak uvažavanju porodice i život u njenome ugodnom okrilju, uz pokornost roditelja svom Gospodaru, jeste islamsko usmjeravanje prema liječenju otuđenosti, a to je ono što može vratiti povezanost djece s porodicama. Ako se to dogodi, društvo će mirno i sretno voditi život i za ovaj i za Budući svijet, tako se vratiti islamskoj izvornosti koja porodici određuje časno mjesto, dostojno onoga čime je Uzvišeni Allah počastio čovjeka.

* * *

Ukratko, to bi bila okvirna slika islamskog usmjeravanja djece, mladih ili muslimana bilo kojeg uzrasta, koje počiva na dvjema temeljnim osnovama:

- pročišćenju misli i ponašanja od nanosa struja koje štete njima i društvu u kojem žive;

- njihovome čvrstom povezivanju s vjerom i njenom životnom koncepcijom, da bi mogli voditi pristojan ljudski život.

Kako islam upošljava kapacitete djeteta, pitanje je o kojem ćemo, uz Allahovu pomoć, govoriti na stranicama koje slijede.

3. Kako islam upošljava kapacitete djece

Na početku ovog odjeljka smo ukazali na *upošljavanje djeteta* kao pojam koji u knjizi definiramo tijesno vezan za dijete, a to

znači da djetetu definiramo dužnosti i pomažemo mu u izvršavanju dužnosti, te da se pri tome spajaju napori kuće, džamije, društva, kluba i svakoga ko je sposoban učestvovati u tome uzvišenom poslu, kome je stalo do budućnosti mladih i islamskog ummeta.

Ukazali smo i na dužnosti. Uloženi trud nas je doveo dotle da smo dužnosti, ne samo definirali, već smo ih sveli na ukupno deset, sumarno ih nabrojivši sljedećim redom:

1. klanjanje Uzvišenom Allahu;
2. odnos prema kući;
3. odnos prema džamiji u kojoj izvršava dužnosti prema Allahu;
4. odnos prema školi ili fakultetu;
5. odnos prema kvartu u kojem živi;
6. odnos prema rodbini, prijateljima i komšijama;
7. odnos prema radnim kolegama;
8. pozivanje k Allahu;
9. naređivanje dobra i zabranjivanje zla;
10. borba na Allahovom putu da bi Allahova riječ bila iznad svega.

Nastojat ćemo, uz Allahovu pomoć, te dužnosti detaljnije izložiti.

1. Klanjanje (ibadet) Uzvišenom Allahu

Nikom od muslimana nije sakriveno da je Uzvišeni Allah džine i ljude stvorio da Mu se klanjaju, da korist od toga nema Allah, već Njegovi robovi. To su u islamu jasne stvari o kojima niko ne raspravlja, o kojima govori plemeniti Kur'an. Uzvišeni Allah kaže: *Džine i ljude sam stvorio samo zato da mi se klanjaju, Ja ne tražim od njih opskrbu niti želim da me hrane.*⁴¹⁰

Klanjanje Uzvišenom Allahu je dužnost svakog čovjeka na Zemlji, povrh toga što je to dužnost i džina.

⁴¹⁰ Kur'an, *Ađ-Dāriyāt*, 56-57.

Djetetu je najpreče, ne samo da izvršava tu dužnost, već treba biti privrženo koristi od njenog izvršavanja za ovaj i Budući svijet. Neizmijerna je korist i od same pokornosti Uzvišenom Allahu koji ljude poziva u nju riječima: *O ljudi, klanjajte se Gospodaru svome, koji je stvorio vas i one prije vas, da biste se kazne sačuvali.*⁴¹¹

Nema ljudske zajednice – ummeta – kojoj Allah nije poslao poslanika da je poziva na klanjanje samo Njemu. Uzvišeni kaže: *Mi smo svakom narodu poslanika poslali: "Allahu se klanjajte, a kumira se klonite!" I bilo je među njima onih kojima je Allah na Pravi put ukazao, a i onih koji su zaslužili da ostanu u zabludi; zato putujte po svijetu da vidite kako su završili oni koji su poslanike u laž utjerivali.*⁴¹²

Upošljavanje potencijala u klanjanju Uzvišenom Allahu, djetetu je prva dužnost koju treba obavljati, čijem izvršavanju treba biti privrženo, da bi bilo saglasno s onim što mu je od Allaha urođeno. To upošljavanje zahtijeva brojne korake, a najvažniji su:

1. Objašnjavanje dimenzija i vrsta ibadeta

- Kao dužnosti koje se protežu tokom cijelog života muslimana, kako nijedan aspekt njegovog života ne bi ostao neuključen u služenje dobru.
- Tu je čin vjerovanja koje je Allah propisao ljudima, a koje obuhvaća dva očitovanja izgovaranjem, zatim vjerovanje u Allaha, Njegove meleke, Njegove Knjige, Njegove poslanike, u Sudnji dan, u Allahovo određenje, te namaz, post, hadž i zekat.
- Tu je ibadet provođenjem pravednosti i činjenjem dobrih djela.
- Tu je ibadet pozivanjem k Allahu.
- Tu je ibadet naređivanja dobra i zabranjivanja zla.
- Tu je ibadet sudjelovanja u borbi na Allahovom putu.
- Tu je ibadet zikra i dove.
- Tu je ibadet razmišljanja i razmatranja.

⁴¹¹ *Kur'an, Al-Baqara, 21.*

⁴¹² *Kur'an, An-Nahl, 36.*

- Tu je ibadet činjenja dobra i opće koristi svake vrste.
- Tu je ibadet izbjegavanja zla svake vrste.
- Tu je ibadet dobrovoljnog izvršavanja (nāfila) raznih djela ili govornih činova svake vrste dužnosti koje je Uzvišeni Allah propisao ljudima.
- Tu je pobožnost Uzvišenom Allahu i samim činom odluke (nijjeta) prilikom vršenja bilo koje radnje kojom je Allah zadovoljan, ili koja služi kao pomoć pri klanjanju Allahu, radnja koja s tom odlukom, uz dopuštenje Uzvišenog Allaha, postaje pobožnost.

To bi bile razne vrste pobožnosti Uzvišenom Allahu, njihov zbir odgovara onom čime smo nastojali obrazložiti dimenzije ibadeta i objasniti njegove vrste.

2. Omiljavanje ljudima uopće, a djeci posebno, ibadeta Uzvišenom Allahu

- ne samo olakšavanjem i pružanjem pomoći već i podsticanjem pri izvršavanju. Kuća i kućni odgoj u tome imaju najsnažniji utjecaj, jer muslimanska kuća odgaja djecu i podstiče ih na ibadet. Otkako prvi put progledaju i počnu išta razumom opažati, djeca gledaju kako se u kući obavljaju ibadeti. Ona s očevima ili majkama u džamiju odlaze da bi se naviknuli i usvojili ibadete koje oko sebe vide da se obavljaju.

Muslimanska kuća daje sposobnost, podstiče djecu i upućuje ih u džamiju, a džamija svoj duh i etičke vrijednosti širi u onima koji ih pohode. Najbolje što musliman iz toga može dobiti jeste da mu srce bude vezano za džamiju.

Kuća koja svoju djecu navikava da Allahu obavljaju ibadete, u srca im usađuje ljubav prema izvršavanju dužnosti. Ko obavlja dužnosti prema Allahu, sposoban je izvršavati dužnosti i prema roditeljima, braći, rodbini, prijateljima i društvu u kojem živi, a ko je nesposoban za jedno, nesposoban je i za drugo.

Ako kuća to ne čini, od svoje djece ne može očekivati bilo kakvu pomoć, a kamoli izvršavanje dužnosti prema kući, školi, džamiji, društvu ili na bilo kojem životnom poprištu.

3. Povezivanje djeteta s rodbinom i prijateljima privrženim ibadetu

- produbljivanje veza i njihovo održavanje među muslimanskim kućama. Zbog toga što blagodarne veze obogaćuju ibadet, oplemenjuju ga i razvijaju, čine da ljudi uopće, a djeca posebno imaju plemenite ciljeve i plemenitu ulogu, osjećajući se zadovoljna sobom i sigurna da ispravno rade to što rade, uz uvjerenost da je to rad kojim je Uzvišeni Allah zadovoljan.

U skladu s tim, dijete se udaljava od duševnih i nervnih bolesti, jer ishodište tih bolesti, ili jedan od njenih uzročnika koji ima veoma snažan utjecaj u njihovom širenju, jeste odbijanje onog što sa sobom donosi Allahovo određenje, usljed slabog razumijevanja čovjekovog mjesta i uloge u životu, a do toga dolazi uglavnom posljedicom kolebanja u vjerovanju.

Ibadet Uzvišenom Allahu takva osjećanja odstranjuje od čovjeka, a podstiče mu vjerovanje u Allaha, Njegove meleke, Knjige, poslanike, Sudnji dan i određenje. Prema onome što smo čitali o duševnim i nervnim bolestima, nismo vidjeli jačeg i važnijeg uzročnika od odbijanja onog što donosi Allahovo određenje. To odbijanje je ono što u duši proizvodi neraspoloženje, tištanje razdraženost i druge duševne patnje.

Što se tiče islamske logike sadržane u riječima: "Znaj, ono što te je zadesilo nije te moglo zaobići, a ono što te je zaobišlo nije te moglo zadesiti", ona čovjeku pruža sposobnost da se valjano prilagodi svakoj situaciji kroz koju prolazi i koja mu se nametne, kakva god bila. On sve dočekuje zadovoljnog srca, razborito, pošteđen osjećaja egoizma, samoljubivosti i zaslijepljenosti, koje su, zajedno, agens duševnim i nervnim bolestima. To sve liječi vjerovanje općenito, a vjerovanje u Allahovo određenje posebno.

Nevolje koje pogode čovjeka na nekom životnom poprištu, vezane za njega lično, njegovu porodicu, njegovu dijete ili imovinu, u biti nisu ništa drugo nego Allahovo iskušavanje i ispitivanje. Uzvišeni kaže: *Mi vas stavljamo na kušnju i u zlu i u dobru i Nama ćete*

se vratiti.⁴¹³ Uzvišeni kaže: *Vi ćete sigurno biti iskušavani u imecima vašim i životima vašim, i slušaćete doista mnoge uvrede od onih kojima je data Knjiga prije vas, a i od mnogobožaca. I ako budete izdržali i Allaha se bojali, pa – tako treba da postupe oni koji su jakom voljom obdareni.*⁴¹⁴ Uzvišeni Allah kaže: *Ovo je blagodat Gospodara moga koji me iskušava da li ću zahvalan ili nezahvalan biti. A ko je zahvalan – u svoju je korist zahvalan, a ko je nezahvalan – pa, Gospodar moj je neovisan i plemenit.*⁴¹⁵

Muslimanska kuća koja djeci pomaže u uspostavljanju dobrih veza s dobrim i Allahu pokornim ljudima koji Uzvišenom Allahu čine ibadet, na taj način djecu štite od svih navedenih bolesti. Slika o dužnosti kuće prema djeci ne može biti upotpunjena, osim ako se dovede u vezu s udaljavanjem djece od zlih ljudi, raspusnika koji ismijavaju Allahove znakove. To su oni koji u grijешenju prema Allahu ne vide grijeh, niti sramotu, niti se stide što javno pred ljudima griješe i krše red. Takvi su velika opasnost po djecu i sve druge. Zato je neophodno odbaciti ih. S njima ne treba sjediti, jesti i piti, a kamoli se družiti i posjećivati ih.

Oni koji nisu privrženi pokornosti Allahu i izvršavanju ibadeta, nanose veliku štetu onima koji ih gledaju, a djeci posebno, jer s tom nepokornošću, grijешenjem i neizvršavanjem ibadeta postaju pomagači šejtana. To su oni za koje se kaže: “Oni su šejtani u ljudskom liku.”

2. Odnos prema domaćinstvu

Dijete je član porodice u domaćinstvu, temeljni dio njenog bića. Nad domaćinstvom bez djece se nadvija oblak uznemirenosti i osjećaja nesposobnosti za produžavanje života u budućnosti, za nastavak u vremenu i mjestu u skladu s onim što je Allah ljudima dao kao urođeno.

Domaćinstvo sačinjavaju očevi, majke i djeca. Sa stanovišta islama, domaćinstvo je organizacija. Svaki član domaćinstva ima

⁴¹³ *Kur'an, Al-Anbiyā'*, 35.

⁴¹⁴ *Kur'an, Āli Imrān*, 186.

⁴¹⁵ *Kur'an, An-Naml*, 40.

prava u odnosu na druge kao i dužnosti prema njima. Između korišćenja prava, izvršavanja dužnosti i privrženosti svemu zajedno, odvija se islamski porodični život koji svoj put prosijeca da bi ostvario sreću na ovome i Budućem svijetu.

Roditelji i stariji, djedovi i nane, imaju dužnosti prema djeci koje im islam propisuje, zbog kojih će polagati račune ako ih zanemare. Ako roditelji imaju te dužnosti, logično je da naspram njih postoje i dužnosti djece prema roditeljima i prema domaćinstvu u kojem žive. Te dužnosti je definirao islamski vjerezakon, a ne idžtihad u nekom vremenu ili mjestu.

Dužnosti djece zahtijevaju objašnjenje povodom kojeg bismo, moleći Allaha za pomoć, rekli da se sastoje iz sljedećih tačaka:

1. Dobročinstvo prema očevima i majkama

Dobročinstvo (*al-birr*) je zbirna imenica koja označava obilno činjenje dobrih djela. Kaže se, npr., čovjek je činio šta treba prema svome Gospodaru, odnosno, bio Mu je sasvim pokoran.

Dobročinstvo roditeljima je stalna spremnost da se slušaju, a nasuprot tome stoji neposlušnost.

Dobročinstva ima dvije vrste: Jedna je ekonomiranje, a druga djelovanje. Obadvije su obuhvaćene riječima Uzvišenog Allaha: *Nije čestitost u tome da okrećete lica svoja prema istoku i zapadu; čestiti su oni koji vjeruju u Allaha, i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike, i koji od imetka, iako im je drag, daju rođacima, i prosjacima, i za otkup iz ropstva, i koji molitvu obavljaju i zekat daju, i koji obavezu svoju, kad je preuzmu, ispunjavaju, naročito oni koji su izdržljivi u neimaštini, i u bolesti, i u boju ljutom. Oni su iskreni vjernici, i oni se Allaha boje i ružnih postupaka klone.*⁴¹⁶

Ovaj plemeniti ajet sadrži i brojne druge vrste dobročinstva:

Dobročinstvo u području uvjerenja se ogleda u sljedećem:

- a) vjerovanje u Allaha i pojedinačni popratni sadržaji;
- b) vjerovanje u Sudnji dan i sve vezano uz njega;

⁴¹⁶ Kur'an, *Al-Baqara*, 177.

c) vjerovanje u meleke onako kako ih je Uzvišeni Allah opisao u Svojoj Knjizi;

d) vjerovanje u Knjige koje je Allah slao Svojim poslanicima;

e) vjerovanje u sve vjerovjesnike zajedno s onim u šta su pozivali, šta su naređivali i šta zabranjivali.

Vidovi dobročinstva u području djelovanja su mnogobrojni, a među njih spadaju:

a) Trošenje novca s lijepim pobudama da se on uruči siromasima, rodbini, siročadi i drugima kojima je potreban, zatim putnicima kojim se na putu zakompliciralo pa ne mogu po planu stići do cilja, te prosjacima koje nevolja tjera da prose, pa i slugama da tim novcem dođu do slobode s kojom ih je Allah stvorio. Takvo trošenje je milodar i dobro djelo.

Ovo zbog toga što u imovini, pored zekata, ima još prava koja pripadaju drugima. Prema predanju koje počinje od Fātime bint Kays, Ed-Dārekuṭnī prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "U imovini, pored zekata, ima još prava drugih", nakon čega je proučio sljedeći ajet: *Nije čestitost u tome da okrećete lica svoja prema istoku i zapadu...*⁴¹⁷

b) Klanjanje namaza i čuvanje da se ne propušta, klanjanje namaza *koji odvraća od razvrata i svega što je ružno*, a ne ono koje se obavlja ne utičući na svojstva klanjača.

c) Izdvajanje zekata koji je Uzvišeni Allah propisao svojim robovima sposobnim za to i davanje onim robovima kojima je potreban zekat. To izdvajanje iz imovine smatra se obaveznom dužnošću.

d) Ispunjenje obaveze roba prema Gospodaru, čovjeka prema drugim ljudima, čovjeka prema samom sebi – svejedno da li je obaveza materijalna ili moralna – jer ispunjenje svake obaveze i dogovora je zakonska dužnost.

e) Strpljivost u nevolji i siromaštvu, u bolesti i "vezanosti za postelju" – kako je to rekao Ibn Me'sud, r.a.

⁴¹⁷ Al-Qurtūbī, op. cit., II, str. 241.

Prema predanju koje počinje od Aṭāa ibn Jasīra, r.a., koje preuzima od Seīda al-Ḥudrīja, r.a., Mālik u *Al-Muwattaʿu* prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Uzvišeni Allah kaže: ‘Kojega god čovjeka da sam stavio na kušnju posteljom, a on se nikome nije požalio, tijelo sam mu zamijenio boljim od njegovog tijela, krv boljom od njegove krvi. Ako sam ga uzeo, našao se pred Mojom milošću, a ako sam ga ostavio, to je zato što kod njega nema grijeha.’”. Upitan: “Allahov Poslaniče, kakvo je to tijelo bolje od Njegovog tijela?”, Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: “Tijelo koje nije grijeshilo.”. Upitan: “Koja krv je bolja od Njegovog krvi?” – odgovorio je: “Krv koja nije grijeshila!”.

قاله بن مسعود وقال عليه السلام يقول الله تعالى أيما عبد من عبادي إبتليت به بلاء في فراشه فلم يشك إلى عواده أبدلته لحما خيرا من لحمه ودما خيرا من دمه فإن قبضته في إرحمتي وإن عافيته وليس له ذنب قيل يا رسول الله ما لحم خير من لحمه قال لحم لم يذنب قيل فما دم خير من دمه قال دم لم يذنب

f) Strpljivost u ratu i podnošenje ratnih nevolja, uz podnošenje povremenih materijalnih i ličnih žrtava.

To su vrste dobročinstva. Onaj ko ih prihvaća, iskren je u pokornosti Allahu.

Što se tiče poslušnosti roditeljima i činjenja dobrih djela, to je prva dužnost djece prema njima. O tome govore mnogobrojni ajeti i Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi. Uzvišeni Allah kaže: *I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte! A roditeljima dobročinstvo činite ...*⁴¹⁸ kao i: *Gospodar tvoj zapovijeda da se samo Njemu klanjate i da roditeljima dobročinstvo činite. Kad jedno od njih dvoje, ili oboje, kod tebe starost dožive, ne reci im ni: “Uh!” – i ne podvikni na njih, i obraćaj im se riječima poštovanja punim. Budi prema njima pažljiv i ponizan i reci: “Gospodaru moj, smiluj im se, oni su mene, kad sam bio dijete, njegovali.”*⁴¹⁹

To znači da je Uzvišeni Allah propisao da se samo Njemu klanja, a kao dužnost najbližu tome, odredio je poslušnost roditeljima, kako

⁴¹⁸ *Kur'an, An-Nisā', 36.*

⁴¹⁹ *Kur'an, Al-Isrā', 23-24.*

smo to vidjeli iz dva prethodna ajeta. Učenjaci kažu: “Poslušnost i dobročinstvo roditeljima je kad se ne izlaže pogrđi od strane njih i kad im se ne iskazuje neposlušnost i nerazumijevanje, jer obadvoje jednako spadaju u velike grijehе. U vezi s tim je zabilježeno vjerodostojno predanje, koje počinje od Abdullāha ibn ‘Amra, r.a., a Muslim ga bilježi u *Es-Šaḥīḥu*, onako kako je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Među najveće grijehе spada to kad čovjek psuje svoje roditelje.” Kad je upitan: “Allahov Poslaniče, zar čovjek može psovati svoje roditelje?” – odgovorio je: “Da, kad neko nekome opsuje oca, a on njemu zauzvrat opsuje oca, opsuje mu majku, a on njemu zauzvrat opsuje majku.”

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مِنَ الْكَبَائِرِ شَتْمَ الرَّجُلِ وَالِدَيْهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَهَلْ يَشْتِمُ الرَّجُلُ وَالِدَيْهِ قَالَ نَعَمْ يَسُبُّ أَبَا الرَّجُلِ فَيَسُبُّ أَبَاهُ وَيَسُبُّ أُمَّهُ فَيَسُبُّ أُمَّهُ

* Neposlušnost roditeljima je oponiranje njima u dozvoljenim im stvarima, isto kao što je dobročinstvo ispunjavanje njihovih interesa.

* Učenjaci kažu da se poslušnost roditeljima ne tiče samo roditelja muslimana. Naprotiv, ako su roditelji i nevjernici, treba im biti poslušan i dobro im činiti, ukoliko se ima sporazum (*‘abd*) sa njima. U Al-Buḥārījevom *Es-Šaḥīḥu* za Esmu se prenosi da je kazivala: “Prišla mi je majka dok je još bila idolopoklonika, s Kurejšijama, u vrijeme kad su imali sporazum s Vjerovjesnikom, s.a.v.s. Ja sam Vjerovjesnika pitala za mišljenje: ‘Moja majka je došla, želi me vidjeti. Hoću li održati rodbinsku vezu sa njom?’ Odgovorio je: ‘Da, održi je.’”

عَنْ أَسْمَاءَ قَالَ قَدِمْتُ أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ وَمُدَّتْهُمْ إِذْ عَاهَدُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ ابْنَيْهَا فَاسْتَفْتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ إِنَّ أُمِّي قَدِمَتْ وَهِيَ رَاغِبَةٌ أَفَأَصِلُهَا قَالَ نَعَمْ صِلِي أُمَّكَ

* Dobročinstvo i poslušnost roditeljima je, kad situacija nije jasna da li zahtijeva borbu na Allahovom putu, da se u borbu ne ide bez njihovog dopuštenja. Prema predanju koje počinje od Abdullāha

ibn 'Amra, r.a., Buharija prenosi: "Došao neki čovjek Vjerovjesniku, s.a.v.s., da da prisegu na iseljenje (hidžra) ostavljajući roditelje uplakane. Poslanik, s.a.y.s., mu je rekao: "Vrati im se i nasmij ih kao što si ih uplakao (ارْجِعْ إِلَيْهِمَا فَأَضْحِكُهُمَا كَمَا أَبْكَيْتَهُمَا)". Ali, ako je borba na Allahovom putu dužnost kolektiva ili ako je neprijatelj već napao muslimansku zemlju, od roditelja se ne traži dozvola.

* Kad roditelji dožive starost, islam djecu dodatno obavezuje, jer su djeca roditeljima tada dodatno potrebna. Djecu obavezuje da se roditeljima biranim riječima obraćaju, blago na način kako je to opisano riječima iz Kur'ana: ... i obraćaj im se riječima poštovanja punim, riječima pošteđenim svega pogrdnoga. Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a, Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Ponižen je, ponižen je i ponižen je". Upitan: "Ko, Allahov Poslaniče?" – odgovorio je: "Ko dočeka starost roditelja, jedno ili oboje, a ne zasluži Džennet."

رَغِمَ أَنْفُهُ ثُمَّ رَغِمَ أَنْفُهُ ثُمَّ رَغِمَ أَنْفُهُ قِيلَ مَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ أَدْرَكَ وَالِدَيْهِ عِنْدَ الْكِبَرِ أَحَدَهُمَا أَوْ كِلَيْهِمَا ثُمَّ لَمْ يَدْخُلِ الْجَنَّةَ

* Nije mu dozvoljeno da ijednome od njih kaže riječ u kojoj ima i najmanje zlovolje, kao što je uzvik "uh!".

* Nije mu dozvoljeno odbijati ih, na njih podvikivati ili im prigovarati, već ih treba oslovljavati blagim i biranim riječima, kao što su nazivi iz milja: "babuka" i "mama", a ne oslovljavanje imenom ili nadimkom, kako veli Aṭā.

* Djeca su dužna biti ponizna roditeljima kao što su sluge ponizne plemićima, kao robovi gospodarima, onako kako je to istaknuo Seid ibn al-Musejib.

* Djeca su dužna ukazivati poniznost roditeljima iz milosti prema njima.

* Djeca su dužna, upućivanjem dove, od Uzvišenog Allaha za očeve i majke tražiti milost, pod uvjetom da su muslimani. Međutim, ako su mnogobošci, zabranjeno je za njih tražiti oprost,⁴²⁰ ali nema smetnje dovom tražiti od Allaha da ih uputi.

⁴²⁰ Al-Qurtubī, op. cit., I, str. 536-546.

Među Vjerovjesnikove, s.a.v.s., hadise koji govore o dužnosti djece da budu poslušna roditeljima, spadaju:

Od Abdullāha Ibn Me'suda, r.a., Buharija prenosi da je kazivao: "Allahovog Poslanika, s.a.v.s., sam pitao: "Koje djelo je Uzvišenom Allahu najdraže?". Odgovorio je: "Namaz u pravo vrijeme.". Pitao sam: "A koje nakon toga?". Odgovorio je: "Poslušnost roditeljima.". Pitao sam: "A koje nakon toga?". Odgovorio je: "Borba na Allahovom putu."

سَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ قَالَ الصَّلَاةُ عَلَى وَفِيهَا
قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ ثُمَّ بِرُ الْوَالِدَيْنِ قَالَ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dijete se roditelju ne može odužiti, osim kad bi ga zatekao kao nečije vlasništvo, pa ga kupio i oslobodio."

لَا يَجْزِي وَلَدٌ وَالِدًا إِلَّا أَنْ يَجِئَهُ مَمْلُوكًا فَيَشْتَرِيَهُ فَيُعْتِقَهُ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija prenosi: "Neki čovjek je došao Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., i pitao ga: 'Allahov Poslaniče, kome prvenstveno pripada pravo da se prema njemu lijepo ophodim?' Odgovorio mu je: 'Tvojoj majci.' Pitao je: 'Kome nakon toga?'. Poslanik je odgovorio: 'Tvojoj majci.'. Čovjek je dalje pitao: 'Kome nakon toga?'. Poslanik je opet odgovorio: 'Tvojoj majci.'. Čovjek je još jednom upitao: 'Kome nakon toga?', a Poslanik je tada odgovorio: 'Tvome ocu.'"

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ أَحَقُّ النَّاسِ بِحُسْنِ صَحَابَتِي قَالَ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ قَالَ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ أُمُّكَ

Pored navedenih, ima još znatan broj ajeta i hadisa koji govore o poslušnosti i dobročinstvu prema roditeljima, ili o prijetnjama za neposlušnost, koji se mogu naći na odgovarajućim mjestima.

Ukratko, prva dužnost djece u sklopu ponašanja u domaćinstvu, jeste poslušnost roditeljima, razumijevajući je kao najvažniji činilac mirnog porodičnog života u islamu.

2. Međusobno potpomaganje u domaćinstvu

Život u muslimanskoj porodici počiva na osnovama privrženosti članova islamskom bontonu u ponašanju i međusobnom potpomaganju.

Već smo obrazlagali dužnosti djece u domaćinstvu, a to su mnogobrojne dužnosti u kojim trebaju uposliti svoje potencijale. Najvažnije među tim dužnostima su:

a) Pridržavanje islamskog bontona i njegovih obilježja u ophođenju s roditeljima, braćom i svima koji žive u domaćinstvu, jer to podstiče duh potpomaganja i razvija sve sadržaje dobra.

b) Nastojanje da se pruži odgovor svim zahtjevima domaćinstva, idejnim, materijalnim i praktičnim, sve dok to djeca mogu. Neki od primjera stalnih potreba domaćinstva jesu mir, red, organiziranost, koordiniranost, lijepo ophođenje sa svima u domaćinstvu, čistoća, ispunjavanje odgovornosti koje domaćinstvo zahtijeva unutra i van njega.

Među potrebe domaćinstva spada čišćenje i organiziranje svakog člana porodice, pružanje pomoći roditeljima u svemu potrebnom, kao što je vladanje po islamskom bontonu u konzumiranju hrane i pića, u spavanju, traženju dozvole za ulazak u roditeljsku sobu, utišavanje glasa, nenametljivost i nemiješanje u stvari koje se djece ne tiču.

c) Blagovremenost u izvršavanju školskih zadataka bez prisiljavanja roditelja da se u tome ustrajava. Tako će roditelji osjećati zadovoljstvo od interesovanja djece u izvršavanju školskih zadataka, jer islam u dobročinstvo poziva na pravi način, znajući da Uzvišeni Allah vidi svako djelo koje djeca rade.

d) Milost prema mlađem bratu ili sestri, a poštovanje prema starijem, budući da je to etika i bonton islama. To je ono što islam propisuje svim muslimanima.

Prema predanju koje počinje od Enesa, r.a., Tirmizija prenosi: "Došao neki starac koji je želio doći do Vjerovjesnika, s.a.v.s. Pošto mu ljudi nisu odmah napravili prolaz, Vjerovjesnik, s.a.v.s., im reče: "Nije od nas ko nema milosti za mlade i poštovanja za stare."

عَنْ زُرَيْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ جَاءَ شَيْخٌ يُرِيدُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَبْطَأَ الْقَوْمُ عَنْهُ أَنْ يُوسَّعُوا لَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوقِرْ كَبِيرَنَا

3. Neopterećivanje domaćinstva drugorazrednim zahtjevima

To je temeljna osnova odnosa djece prema domaćinstvu u kojem žive. To je zahtjev islamskog zakonodavstva kojeg se djeca trebaju pridržavati dok odrastaju, jer islamski vjerovjerski zakon ne samo da zabranjuje pretjerivanje, oholost i podmuklost, već i poziva na umjerenost i skromnost. Uzvišeni Allah kaže: *O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kad hoćete da molitvu obavite! I jedite i pijte, samo ne pretjerujte; On ne voli one koji pretjeruju.*⁴²¹

Ibn Abbās, r.a., kaže: "Allah je ovim ajetom dozvolio jelo i piće bez pretjerivanja i oholosti. Ono što potreba nalaže, jeste količina koja umiruje glad i gasi žeđ. Ono što se traži, zakonito je i razumno zbog toga što štiti život. Ne treba pretjerivati s mnogo jela zbog kojeg dolazi do pretjeranog pijenja. To stomak opterećuje i čovjeka odvraća od služenja Gospodaru uzimanjem udjela u dobrovoljnom činjenju dobra."

Prema predanju koje počinje od Enesa, r.a., Ibn Madže prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: "Pretjerivanje je da jedeš sve što ti se prohtije."

إِنَّ مِنَ السَّرْفِ أَنْ تَأْكُلَ كُلَّ مَا اشْتَهَيْتَ

Prema predanju koje počinje od Busra ibn Džahhāša, r.a., Ibn Madže o izbjegavanju umišljenosti i oholosti prenosi: "Allahov Poslanik, s.a.v.s., je jednog dana pljunuo sebi na dlan, stavio prst na njega i rekao: 'Uzvišeni Allah je rekao: Čovječe, zar Me smatraš slabim, a stvorio sam te iz nečega sličnoga ovome. Zatim sam te oblikovao i skladan ti oblik dao. Hodaš u dva haljetka bahatim koracima gomilajući i škrtareći. A kad duša dođe do ključnih kostiju, reći ćeš: 'Hoću da dam milostinju.' Gdje je vrijeme kada se dava milostinja?'"

⁴²¹ Kur'an, Al-A'raf, 31.

عَنْ بُسْرِ بْنِ جَحَّاشٍ الْقُرَشِيِّ قَالَ بَرَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كَفِّهِ ثُمَّ وَضَعَ أَصْبَعَهُ السَّبَّابَةَ وَقَالَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنِّي تُعْجِزُنِي ابْنُ آدَمَ وَقَدْ خَلَقْتَكُ مِنْ مِثْلِ هَذِهِ فَإِذَا بَلَغْتَ نَفْسُكَ هَذِهِ وَأَشَارَ إِلَى حَلْقِهِ قُلْتُ أَتَصَلُّقُ وَأَنَّى أَوْأَنُ الصَّدَقَةَ

Prema predanju koje počinje od Abdullāha ibn Ōmera, r.a., Al-Bejhakī prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., u vezi s ohološću rekao: “Ko se uznosi i nadmeno hoda, Allaha će sresti srditoga.”⁴²²

ما من رجل يتعاطم في نفسه (وفي رواية ابن سنان يستعظم في نفسه) ولا اختال في

مشيه إلا لقي الله تبارك وتعالى وهو عليه غضبان

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Milostinja ne umanjuje imetak. Allah robu koji oprostí poveća čast. Nema niko da pred Allahom pokaže skromnost, a da ga Allah ne uzdigne.”

مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ وَمَا زَادَ اللَّهُ عَبْدًا بِعَفْوٍ إِلَّا عِزًّا وَمَا تَوَاضَعُ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ

Prema predanju koje počinje od Ṭalḥe, r.a., Al-Bazzār prenosi: “Kad je Allahov Poslanik, s.a.v.s., bio u Mekki, postio je dobrovoljno. Post ga je iscrpio. Pomuzli smo našu devu u drveni čanak. Dodali smo meda kako bismo počastili Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Nakon iftara, kada je Sunce zašlo, donijeli smo mu čanak. Nakon što ga je probao, pokazao je rukom kao da pita: ‘Šta je ovo?’ Odgovorili smo: ‘Mlijeko i med. Htjeli smo te počastiti.’ Mislím da je rekao: ‘Allah vas počastio kako ste vi mene počastili!’ ili dovu sličnog značenja. Zatim je rekao: ‘Ko štediti, Allah ga učini bogatim; a ko se razmeće, Allah ga učini siromašnim. Onoga ko pokaže skromnost, Allah uzdigne, a ko se uzoholi, Allah ga ponizi.’”

عن طلحة بن عبيدالله قال تمشى رسول الله بمكة وهو صائم فأجهده الصوم فحلينا له ناقة لنا في قعب وصببنا عليه عسلا نكرم به رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم فطره فلما غابت الشمس ناولناه القعب فلما ذاقه قال بيده كأنه يقول ما هذا قلنا لبنا وعسلا

⁴²² Ovaj hadis prenose i Ahmed, At-Tabarānī i Al-Ḥākim.

أردنا أن نكرمك به أحسبه قال أكرمك الله بما أكرمتني أو دعوة هذا معناها ثم قال من اقتصد أغناه الله ومن بذر أفقره الله ومن تواضع رفعه الله ومن تجبر قصمه الله

U drugom predanju se kaže da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., uoči četvrtka došao kod ensarija u Kubi. Kako je postio, Evs ibn Havla mu je za iftar donio čašu sa pićem. Allahov Poslanik, s.a.v.s., ga je upitao: "Kakvo je to piće?". Odgovorio je: "Voda i med." ili: "Mlijeko i med." On je čašu spustio i rekao: "Ja ovo ne branim, ali ga ostavljam iz poniznosti prema Allahu, jer onoga ko pokaže skromnost, Allah uzdiže, a ko se oholi, Allah ga ponizi. Ko štedi, Allah ga učini bogatim, a ko se razmeće, Allah ga učini siromašnim."

عن محمد بن علي رضي الله عنه أن النبي صلى الله عليه وسلم أمسى في الأنصار بقباء عشية خميس وأمسى صائما فأتاه أوس بن خولة الأنصاري لما أمسى بقده فذاقه فقال له رسول الله صلى الله عليه وسلم ما شربك فقال ماء وعسل أو لبن وعسل قال فوضعه وقال أما إنسي لا أحرمه ولكن أتركه تواضعا لله تعالى فإنه من تواضع لله رفعه الله ومن اقتصد أغناه الله ومن بذر أفقره الله

To je islamski bonton u suzbijanju pretjerivanja i razmetanja, kao i u pozivanju na skromnost i štednju. To su obilježja koja trebaju biti ne samo osobine već i dužnosti djeteta u domaćinstvu. Ako tako ne postupaju, djeca griješe i domaćinstvo opterećuju drugorazrednim prohtjevima koje prihvaćaju samo oni koji zanemaruju istinu, islamsku etiku i njena uputstva po kojima trebaju živjeti.

Islam s ovakvom etikom upošljava kapacitete djece, mladih i svih članova porodice u domaćinstvu radi lijepog ophođenja s ukućanima, u duhu potpomaganja, međusobnog uvažavanja, ljubavi i dobrog proučavanja objektivnih okolnosti prije nego što se istakne neka drugorazredna potreba. Daleko je i od pomisli da se insistira na drugorazrednim pitanjima.

Kad neka djeca islamskom bontonu ne udovoljavaju, tako što vidljivu roditeljsku ljubav, nježnost i brigu zloupotrebljavaju, roditelji ne trebaju biti slabi pred drugorazrednim zahtjevima djece. Ako roditelji udovoljavaju takvim zahtjevima, krajnji ishod ne može ispuniti interes ni roditelja, ni domaćinstva, niti djece.

Krajnji ishod toga za roditelje je opterećivanje kućnog budžeta time što su njegove mogućnosti ograničene. Ako kućni budžet to omogućuje, otvara se mogućnost da se odgajanje djece kvari kroz udovoljavanje njihovim prohtjevima. Što se samog domaćinstva tiče, izlaže se riziku od navikavanja na pretjerivanje i ohrabivanje djece da žele drugorazredne stvari. To djecu dovodi u opasnost od pojavljivanja lahkosti, egoizma i neispravnog procjenjivanja okolnosti, a to su posljedice koje uopće nisu u interesu domaćinstva, koje spadaju u ono što islam zabranjuje i osuđuje.

3. Odnos prema džamiji

Ravnopravno s kućom, odnosno domaćinstvom, džamija je snažan oslonac izgradnji muslimanskog društva, ukoliko je pojedinac putem svog vjerovanja usvojio odgovarajuću razinu odgajanja. Ako kuća, odnosno porodica, privlače znatan dio pažnje, džamija u islamu privlači njen veći dio, budući da u sklopu islamskih ustanova zauzima veoma istaknuto mjesto, a što je to tako, dovoljno može objasniti podsjećanje da je džamija "kuća Uzvišenog Allaha".

Džamija upotpunjuje izgradnju muslimanskog društva, jača mu temelje, produbljuje vrline koje porodica usađuje u srca djece. Štaviše, džamija ih obogaćuje, razvija i usmjerava u ostvarivanju najviših ciljeva globalnog muslimanskog društva, a to je upućenost ljudi na istinu, dobro i ono što je u njihovom interesu na ovome i Budućem svijetu.

Muslimanska porodica daruje djecu i čuva ih, u srca im usađuje vrline, a od njih odbija poroke. Zatim, podstiče ih da idu u džamiju da bi im se upotpunio islamski odgoj. Dok kuća obrazuje djecu, džamija obrazuje i djecu i roditelje zajedno.

Svako ko razmotri prve korake u historiji razvoja islamske države, nakon Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., preseljavanja iz Mekke u Medinu, shvatit će da je prvi posao koji je Vjerovjesnik, s.a.v.s., obavio, bio izgradnja džamije.

Džamija muslimane navikava na red i disciplinu. Kad se muezzin oglasi s *Allah je najveći*, muslimani ostavljaju sve poslove i upućuju se u džamiju, jer se poziv upućuje od Uzvišenog Allaha,

a odziv je odgovor Njemu. Allah je veći od svakog posla, od svake stvari ili pomisli. Muslimana ništa ne smije odvratiti da se ne odazove pozivu.

Ima li boljega vježbanja discipline od ovog? Čovjek sve ostavlja, jer sve smatra premalim da bi ga odvratilo od džamije. To vježbanje ostvaruje duboke ciljeve, najvažniji je taj da muslimana pet puta tokom dana i noći spaja s džamijom.⁴²³

Džamija se u odgajanju djece pridružuje kući. Ona je muslimanu zaštita od vuka – šejtana. Prema predanju koje počinje od Muāzā ibn Ġabala, r.a., Ahmed prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Šejtan je vuk čovjeku. Slično vuku, šejtan uzima ovcu koja se osamila na rubu. Čuvajte se izdvojenih mjesta. Morate čuvati zajednicu, zajedništvo i džamiju.”

إِنَّ الشَّيْطَانَ ذُنْبُ الْإِنْسَانِ كَذُنْبِ الْعَنْمِ يَأْخُذُ الشَّلَّةَ الْقَاصِيَةَ وَالنَّاحِيَةَ فَيَأْتِيكُمْ
وَالشُّعَابَ وَعَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ وَالْعَامَّةِ وَالْمَسْجِدِ

Abd er-Razzāq – predanje preuzeo od Muammara ibn Ishāka, a on od ‘Amra ibn Mejmūna al-Awdīja – kazuje: “Stigao sam kad su Muhammedovi, s.a.v.s., drugovi govorili: ‘Džamije su Allahove kuće na Zemlji.’” Pravo je da Allah časti onoga ko Ga u njima posjećuje (*Allahove džamije održavaju oni koji u Allaha vjeruju ...*), one koji vjeruju samo u Njega i ono što On objavljuje (*i u onaj svijet ...*), odnosno, one koji vjeruju u sve što je Muhammed, s.a.v.s., rekao o Sudnjem danu.

- (*i koji molitvu obavljaju ...*) koja je najveći ibadet;
- (*i zekat daju ...*), koji se smatra najplemenitijim djelom kojim se može učiniti dobročinstvo čovjeku;
- (*koji se nikog osim Allaha ne boje ...*), za šta neki kažu da znači “ne robuju nikome osim Allahu”;
- (*oni su, nadati se je, na pravom putu*), odnosno, svi takvi su spašeni.

⁴²³ Pogledati naše djelo *Al-Masġid wa aṭaruhū fi al-muġtama` al-islāmī*, Dār al-Manār al-ḥadīṭ, At-tabā` al-tāliṭa, 1979.

Riječi *nadati se je – asā an* u plemenitom Kur'anu znače obaveznost. Muhammed ibn Ishāq ibn Yasār kaže: “Nadati se je, kod Allaha označava istinu.”⁴²⁴

Džamija, u muslimanskom društvu, ima ulogu koju je potrebno objasniti. Pored značaja koji ima u ibadetu Uzvišenom Allahu, džamija ima i drugu ulogu čiji značaj nije manji, a to je poučavanje muslimana u vjeri i životu.

Takva je bila uloga džamije u vrijeme Poslanika, s.a.v.s. O džamiji iz tih vremena Ibn Tejmije kaže: “Džamije su bile mjesto imama i okupljališta ummeta. Vjerovjesnik, s.a.v.s., je svoju blagodarnu džamiju zasnovao na pokornosti Allahu, da bi se u njoj klanjao namaz, učio Kur'an, obavljao zikir, izučavala i prenosila nauka, održavale propovijedi, vodila politika, vezale zastave i bajraci, birali zapovjednici, postavljale starješine, da bi se u njoj muslimani dogovarali o onome što im je najpreče za ovaj i Budući svijet.”⁴²⁵

Insistirajući na tome da je poučavanje jedna od najvažnijih uloga džamije, Al-Abdarī kaže: “Najbolje mjesto za nastavu je džamija, jer sjedenje radi učenja u njoj oživljava sunnet i gasi novotariju, odnosno, u njoj se uče mudrosti Allahovih propisa. Taj cilj se u džamiji obilno ostvaruje, jer je ona mjesto sastajanja ljudi, uglednih i neuglednih, učenih i neukih, za razliku od kuća koje imaju poseban status i spram njih postoji neki vid ustručavanja, čak i onda kada je dopušteno svakome da u njih ulazi.”⁴²⁶ Prema tome, ako je to džamija, šta je dužnost djeteta prema njoj, odnosno, kakva je uloga koju dijete treba obavljati u odnosu na džamiju?

Ta uloga se sastoji u onome na šta ćemo niže ukazati.

1. Poznavanje i pridržavanje džamijskog bontona

Ovo zbog toga što džamija ima svoj bonton prilikom odlaska, ulaska, tokom klanjanja, tokom boravka u njoj prije ili poslije namaza, prilikom zatvaranja (*itikāf*) u džamiji i prilikom izlaska.

⁴²⁴ Ibid., s. 27.

⁴²⁵ Ibn Taymiya, *Mağmū` al-fatāwā*, 35/39.

⁴²⁶ Al-Abdarī, *Al-Madħal*, 1/85.

* Odlazak u džamiju ima bonton koji se ogleda u tome što džematlija upućuje dovu koja je zabilježena u jednom hadisu. Ibn Madže prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Onome ko iziđe iz kuće radi namaza, pa izgovori: *Bože, molim Te pravom kod Tebe onih koji mole i pravom ovog mog odlaska, jer ja nisam izašao radi potcjenjivanja drugih, oholosti, pokazivanja i čuvenja, već sam izašao bojeći se Tvoga prezira i tražeći Tvoje zadovoljstvo, pa Te molim da me zaštitiš od vatre i da mi oprostiš grijeh, jer grijeh samo Ti opraštaš!* Allah mu se okrene Svojim Licem i sedamdeset hiljada meleka traže oprost za njega.”.

مَنْ خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ إِلَى الصَّلَاةِ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ السَّائِلِينَ عَلَيْكَ وَأَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُمْسَلِي هَذَا فَإِنِّي لَمْ أَخْرُجْ أَشْرًا وَلَا بَطْرًا وَلَا رِيَاءً وَلَا سُمْعَةً وَخَرَجْتُ اتِّقَاءَ سُخْطِكَ وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِكَ فَاسْأَلُكَ أَنْ تُعِيدَنِي مِنَ النَّارِ وَأَنْ تَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي إِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِوَجْهِهِ وَاسْتَغْفَرَ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلِكٍ

* Također, ulazak u džamiju ima bonton koji se ogleda u tome što džematlija upućuje dovu koja je zabilježena u jednom hadisu. Ebū Davūd prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., prilikom ulaska u džamiju izgovarao: “Utječem se Uzvišenom Allahu, Njegovome plemenitom licu i Njegovoj vječnoj vladavini, od prokletoga šejtana.”. U vezi s tim je rekao da, kad to izgovori, šejtan to komentira riječima: “Od mene se zaštitio sav ostatak dana.”.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ... قَالَ فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ قَالَ الشَّيْطَانُ حُفِظَ مِنِّي سَائِرَ الْيَوْمِ

Ko ulazi u džamiju, može izgovarati i drugu dovu. Prema predanju koje počinje od Ebū Humayda, r.a., Muslim prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., prilikom ulaska u džamiju izgovarao: “Bože, otvori mi vrata Svoje milosti!”.

اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ

* U džamijski bonton spada to da se klanjaju dva rekata nakon ulaska, prije nego što se sjedne. Prema predanju koje počinje od Qatāde al-Silmija, r.a., Buharija prenosi da je Allahov Poslanik,

s.a.v.s., rekao: “Kad neko od vas uđe u džamiju, neka klanja dva rekata prije nego što sjedne.”

إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رُكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ

Bonton prilikom sjedenja u džamiji se ogleda u tome da čovjek sjedne gdje mu se ukaže mjesto, a ne da se probija između ljudi, da mirno sjedi, utiša glas i da je s abdestom. O svemu tome u literaturi vezanoj za Vjerovjesnikov, s.a.v.s., sunnet ima dosta hadisa.

Buharija od Ebu Wāqida al-Laytīja prenosi da je kazivao: “Dok je Allahov Poslanik, s.a.v.s., sjedio u džamiji, došla su trojica ljudi. Dvojica su prišla Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., a jedan je otišao. Međutim, jedan od dvojice je ugledao slobodno mjesto u halki pa je sjeo, a drugi je sjeo iza ostalih. Kad je Allahov Poslanik završio (učenje), pitao je: “Hoćete li da vam nešto kažem o ovoj trojici? Jedan od njih se sklonio kod Allaha, a Allah ga je prihvatio; drugi se pred Allahom suzdržao, a i Allah se od njega suzdržao; treći se okrenuo od Allaha, a i Allah se od njega okrenuo.”

أَلَا أُخْبِرُكُمْ عَنِ النَّفَرِ الثَّلَاثَةِ أَمَا أَحَدُهُمْ فَأَوَى إِلَى اللَّهِ فَأَوَاهُ اللَّهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَاسْتَحْيَا فَاسْتَحْيَا اللَّهُ مِنْهُ وَأَمَّا الْآخَرُ فَأَعْرَضَ فَأَعْرَضَ اللَّهُ عَنْهُ

Prema predanju koje počinje od As-Saiba ibn Jezīda, r.a., Buharija prenosi da je kazivao: “Dok sam stajao u džamiji, prišao mi je neki čovjek. Bio je to Omer ibn al-Ḥaṭṭāb, r.a., koji mi reče: ‘Idi i dovedi mi onu dvojicu!’ Kad sam mu ih doveo, pitao ih je: ‘Ko ste vi, odakle ste?’, odgovorili su: ‘Iz Taifa!’. On im na to uzvрати: ‘Da ste odavde, kaznio bih vas, jer dižete glas u džamiji Allahovog Poslanika, s.a.v.s.’”

لَوْ كُنْتُمْ مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ لَأَوْجَعْتُكُمْمَا تَرْفَعَانِ أَصْوَاتَكُمْمَا فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

* U džamijski bonton spada i to da se u njoj ništa ne prodaje, niti da se u njoj išta oglašava da je zagubljeno, niti da se recitira poezija.

Prema predanju koje počinje od ‘Amra ibn Šuajba koji predanje preuzima od svog oca, a on od djeda, Aḥmed prenosi: “Allahov

Poslanik, s.a.v.s., je zabranio kupoprodaju i recitiranje poezije u džamiji.”

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ako vidite da neko prodaje ili da se nešto prodaje u džamiji, recite: *Allah ti ne dao uspjeh u trgovini!* Ako vidite da neko u džamiji oglašava gubljenje neke stvari, recite mu: *Allah ti je ne vratio!*”.

إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَتَّاعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا لَا أَرْبَحَ اللَّهُ تِجَارَتَكَ وَإِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ
يُنْشُدُ فِيهِ ضَالَّةً فَقُولُوا لَا رَدَّ اللَّهُ عَلَيْكَ

Dijete je dužno ići u džamiju da izvršava dužnosti prema Allahu i izučava nauku. To ponašanje mu je prirodjeno, jer ga je tome učila i za to pripremila kuća u kojoj je rastao.

2. Ljubav prema džamiji i provođenju vremena u njoj

To je dužnost, ne samo djeteta već svakog muslimana. Vjerovanje muslimana se ne može upotpuniti, osim stalnim odlascima u džamiju i prisustvovanjem džematu.

Prema predanju koje počinje od Ebu Saīda al-Ḥudrija, r.a., Ahmed prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ako nekog vidite da redovno posjećuje džamije, budite svjedoci njegova vjerovanja.” Tad je Poslanik, s.a.v.s., proučio ajet: *Allahove džamije održavaju oni koji u Allaha i u onaj svijet vjeruju i koji molitvu obavljaju i zekat daju i koji se nikog osim Allaha ne boje.*⁴²⁷

إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَعْتَادُ الْمَسَاجِدَ فَاشْهَدُوا لَهُ بِالْإِيمَانِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّمَا يَعْزُمُ مَسَاجِدَ
اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ...) الْآيَةَ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ibn Madže prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kad neko od vas abdesti, neka lijepo abdesti, zatim neka ide u džamiju. Ako ga pokreće samo namaz i želi samo namaz, neće načiniti korak, a da ga Allah njime ne uzdigne za jedan stepen i da mu ne otkloni neki grijeh, sve dok ne uđe u džamiju. Kad uđe u džamiju, od namaza će imati onoliko koliko ga namaz sobom zaokupi.”

⁴²⁷ Kur'an, At-Tawba, 18.

إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلَحَسَنَ الوُضُوءِ ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ لَا يَنْهَازُهُ إِلَّا الصَّلَاةَ لَا يُرِيدُ إِلَّا الصَّلَاةَ لَمْ يَخْطِ خَطْوَةً إِلَّا رَفَعَهُ اللَّهُ بِهَا دَرَجَةً وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ حَتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ فَإِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ كَانَ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَتْ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ

Prema predanju koje počinje od Ebū Seīda al-Ḥudrija, r.a., Ibn Madže prenosi da je čuo Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kad je pitao: “Hoćete li da vas uputim u to čime Allah poništava grijeha i uvećava dobra djela?”. Odgovorili su mu: “Allahov Poslaniče, hoćemo.”. Tad im je rekao: “Uzimanje abdesta u otežanim okolnostima, dugo pješaćenje do džamije i čekanje namaza poslije prethodnog namaza.”.

أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَكْفُرُ اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا وَيَزِيدُ بِهِ فِي الْحَسَنَاتِ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ إِسْبَاغُ الوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ وَكَثْرَةُ الْخُطَى إِلَى الْمَسَاجِدِ وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kad neko od vas uđe u džamiju, od namaza će imati onoliko koliko ga namaz sobom zaokupi. I sve dok je neki od vas na mjestu na kom klanja, meleki donose salavat izgovarajući: “Bože, oprosti mu, Bože, smiluj mu se, Bože, primi mu pokajanje – sve dok ne izgubi abdest ili nekoga ne uznemiri.”.

إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ كَانَ فِي صَلَاةٍ مَا كَانَتْ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ وَالْمَلَائِكَةُ يُصَلُّونَ عَلَى أَحَدِكُمْ مَا دَامَ فِي مَجْلِسِهِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ يَقُولُونَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ اللَّهُمَّ تَبَّ عَلَيْهِ مَا لَمْ يُجِدْ فِيهِ مَا لَمْ يُؤْذِ فِيهِ

3. Izbjegavanje onog što je u džamiji nepoželjno

Džamije su Allahove kuće, za njih u srcima muslimana treba biti poštovanja i uvažavanja, u skladu s istinskim značajem, dovoljno je samo to što su one Allahove kuće. Zbog toga je islam označio mnoge stvari ili postupke koje nije dozvoljeno prakticirati u džamijama. O njihovoj zabrani i osudi su izrečeni mnogobrojni Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi, a mi navodimo:

Prema predanju koje počinje od Ibn Ōmera, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Postupci nepoželjni u džamiji su:

- uzeti je za prolaz;
- potezati oružje;
- zapinjati luk i strijelu;
- vaditi strelice;
- unositi prijesno meso;
- izvršiti kaznenu mjeru;
- namiriti krvarinu;
- koristiti prostor kao pijacu.”.

خِصَالٌ لَا تَنْبَغِي فِي الْمَسْجِدِ لَا يَتَّخَذُ طَرِيقًا وَلَا يُشَهِّرُ فِيهِ سِلَاحًا وَلَا يُنْبِضُ فِيهِ بِقَوْسٍ
وَلَا يَنْشُرُ فِيهِ نَبْلًا وَلَا يَمُرُّ فِيهِ بِلَحْمِ نِيءٍ وَلَا يُضْرَبُ فِيهِ حَدٌّ وَلَا يَقْتَصُّ فِيهِ مِنْ أَحَدٍ وَلَا
يَتَّخَذُ سُوقًا

Prema predanju koje počinje od Vātīle ibn al-Asqaa, r.a., Ibn Madže prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Van džamije zadržavajte bebe, luđake, opake ljude, kupoprodaju, sporove, povišen glas, izvršavanje kazni i potezanje sablje. Prije vrata postavite abdesthane i nakadite ih petkom.”.

جَنَّبُوا مَسَاجِدَكُمْ صَبِيَّانَكُمْ وَمَجَانِينَكُمْ وَشِرَاءَكُمْ وَبَيْعَكُمْ وَخُصُومَاتِكُمْ وَرَفَعَ
أَصْوَاتِكُمْ وَإِقَامَةَ حَدُودِكُمْ وَسَلَّ سُيُوفِكُمْ وَاتَّخَذُوا عَلَى أَبْوَابِهَا الْمَطَاهِرَ وَجَمَرُوهَا فِي الْجَمْعِ

Prema predanju koje počinje od Enesa, r.a., Ibn Madže prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., u prednjem dijelu džamije ugledao ispljuvak i lice mu se zarumenilo u ljutnji. Prišla je jedna žena iz Medine i to sastrugala, a na mjesto ispljuvka postavila parfem. Poslanik, s.a.v.s., je tad rekao: “To je baš lijepo (مَا أَحْسَنَ هَذَا).”

4. Nadziranje, organiziranje i čišćenje džamije

Nadziranje, organiziranje i čišćenje je potrebno prvenstveno zato što je džamija, kako smo već isticali, Allahova kuća. Mjesto koje je najpreče održavati i čuvati, jeste džamija, ne samo djetetu već

muslimanima uopće. Muslimani su dužni voditi računa o čistoći, redu i odstranjivanju iz džamije svega što smeta.

Prema predanju koje počinje od Ebū Seīda al-Ĥudrija, r.a., Ibn Madže prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Ko iz/od džamije otkloni neku smetnju, Allah će mu sagraditi kuću u Džennetu.”

مَنْ أَخْرَجَ أُنَى مِنَ الْمَسْجِدِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

Prema predanju koje počinje od Āiše, r.a., Ibn Madže prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., naredio da se džamije grade među kućama, te da se čiste, mirišu i lijepo održavaju.

عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِالْمَسْجِدِ أَنْ تُبْنَى فِي الدُّورِ وَأَنْ تُطَهَّرَ وَتُطَيَّبَ

Prema predanju koje počinje od Abdullāha ibn Ōmera, r.a., Ibn Madže prenosi: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., je, dok je s ostalima klanjao, u prednjem dijelu džamije ugledao ispljuvak. Kad je završio namaz, rekao je: ‘Kad neko od vas klanja, Allah je tu pred njim. Zato, neka ne pljuje preda se tokom namaza!’”

إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا كَانَ فِي الصَّلَاةِ فَإِنَّ اللَّهَ قَبَلَ وَجْهَهُ فَلَا يَتَنَحَّمَنَّ أَحَدُكُمْ قَبْلَ وَجْهِهِ فِي الصَّلَاةِ

Prema predanju koje počinje od Āiše, r.a., Ibn Madže prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., obrisao ispljuvak u prednjem dijelu džamije. Poželjno i lijepo je da dijete stekne naviku da ne prlja džamiju i da bude spremno čistiti je od svega čemu u njoj nije mjesto.

U mnogim džamijama, u islamskom svijetu, su biblioteke i knjige, a knjige su u mnogim bibliotekama nesložene, nesređene i neuredne. U mnogima knjige prekriva prašina. Naša dužnost je da dijete naviknemo da čisti biblioteke i knjige, da ih sređuje i čuva.

Kad dijete izvršava te poslove, ono je radin i aktivan musliman koji svojim djelom pruža nešto čime je Uzvišeni Allah zadovoljan. To čini dijete zadovoljno sobom zato što Allahovu nagradu zaslužuje i na ovome i na Budućem svijetu.

4. Odnos prema školi ili fakultetu

Islam se prema djetetu ophodi na način po kojem ono ranije sazrijeva, jer mu od ranog razdoblja života usađuje osjećaj odgovornosti. To je koristan i dalekovid način odgajanja, sposoban da kod djeteta proizvede promjene na bolje, u smjeru onoga što je Allahu draže.

Islam, koji djetetu propisuje dužnosti prema Gospodaru, a to su ibadeti, zatim dužnosti prema kući, pa dužnosti prema džamiji, koje smo netom obrazlagali, ne propušta ni da mu propiše dužnosti prema školi ili fakultetu na kojima se obrazuje, čak i dužnosti u samoobrazovanju i stjecanju znanja. Sa željom da to objasnimo, reći ćemo da je stjecanje znanja u islamu vjerezakonska dužnost svakom ko je za to sposoban. Islam visoko cijeni znanje i poštuje učenjake. Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju pouku primaju!"*⁴²⁸

Ibn Madže od Kaṭīra ibn Qaysa prenosi: "Sjedio sam kod Ebū Derdaa, r.a., u Emevijskoj džamiji. Tad mu je došao neki čovjek i rekao: "Ebū Derdae, dolazim ti iz grada Allahovog Poslanika, s.a.v.s., radi jednog hadisa za koji sam saznao da si ga ti preuzeo neposredno od Vjerovjesnika, s.a.v.s!". On me je pitao: "Nisi došao zbog trgovine?". Kad sam odgovorio: "Ne", Ebu Derda' je upitao: "Nisi ni zbog bilo čega drugoga?". Kad sam opet odgovorio: "Ne", Ebu Derda' je uzvratilo: "Ja sam čuo Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kako kaže: 'Ko slijedi put na kojem stječe znanje, Allah mu olakšava put do Dženneta. Onom ko traži nauku, meleki svoja krila stavljaju na raspolaganje. Za onoga ko traži nauku, oprost od Allaha traži sve što je na nebu i na Zemlji, čak i kitovi u moru. Prednost učenjaka nad ostalim ljudima je poput prednosti Mjeseca nad drugim nebeskim tijelima. Učenjaci su nasljednici vjerovjesnikā, a vjerovjesnici ne ostavljaju u naslijeđe ni dinare ni dirheme, već nauku. Ko to zadobije, zadobiva veliku sreću."

⁴²⁸ Kur'an, Al-Zumar, 9.

مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ
أَجْنِحَتَهَا رِضًا لِطَالِبِ الْعِلْمِ وَإِنَّ طَالِبَ الْعِلْمِ يَسْتَغْفِرُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ حَتَّى
الْحَيَاتَانِ فِي الْمَاءِ وَإِنَّ فَضْلَ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ إِنَّ الْعُلَمَاءَ
هُمْ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ لَمْ يُوْرَثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا إِنَّمَا وَرَثُوا الْعِلْمَ فَمَنْ أَخَذَهُ أَخَذَ بِحِطِّ
وَإِفْرِ

Ibn Madže od Abdullāha ibn ‘Amra, r.a., prenosi: “Kad je jednog dana, Allahov Poslanik, s.a.v.s., izišao iz jedne od svojih prostorija i ušao u džamiju, našao se pred dva kružoka (*halke*) ljudi, od kojih jedan uči Kur’an i upućuje dovu, a drugi uči i poučava. Tad je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: ‘Svi dobro rade. Ovi uče Kur’an i upućuju dovu Allahu. Ako htjedne On će im dati, a ako htjedne uskratit će im. A oni drugi uče i podučavaju. Ja sam poslan kao učitelj.’. Zatim je sjeo uz njih.”

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ مِنْ
بَعْضِ حُجْرِهِ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَإِذَا هُوَ بِمَخْلِقَتَيْنِ إِحْدَاهُمَا يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللَّهَ وَالْأُخْرَى
يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ عَلَى خَيْرٍ هَؤُلَاءِ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ
وَيَدْعُونَ اللَّهَ فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَهَؤُلَاءِ يَتَعَلَّمُونَ وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا فَجَلَسَ
مَعَهُمْ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ibn Madže prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Najbolja sadaka je da se musliman pouči nekim znanjem, pa ga prenosi bratu muslimanu.”

أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ

Prethodno navedeni ajet uspostavlja razliku, zapravo različito vrjednuje one koji znaju, pa postupaju po onom što znaju i onih koji ne znaju. Pitanje podrazumijeva niječan odgovor, to jest da nisu jednaki oni koji znaju i oni koji ne znaju.

Ovaj ajet poziva muslimane u nauku da ne budu kao oni koji ne znaju, ističući im da je ta činjenica – znanje i izbavljanje iz neznanja – činjenica i svojstvo kojeg su svjesni samo oni čiji um je prosvijetljen.

Prvi hadis iz ove grupe ohrabruje muslimane u traženju nauke obrazlažući im kakva lijepa nagrada i mjesto ih čekaju kod Allaha, budući da će za njih tražiti oprost sva Allahova stvorenja, čak i ribe u moru. Isti hadis ističe i da učenjak ima jasne prednosti nad pobožnjakom, kao što je mjesec ljepši od drugih nebeskih tijela svojom pojavom i blizinom, zatim da je nauka ostavština vjerovjesnika, jer oni nisu ostavljali u naslijeđe ni dinare ni dirheme, dakle nisu ostavljali u naslijeđe ni novac ni zemlju, već nauku, a ljudi koje zapada najveći udio u ovom nasljedstvu su učenjaci koji zadobiju taj obilni dobitak.

Drugi hadis naglašava da su školovanje, poučavanje i učenje najveće vrijednosti koje zauzimaju posebno mjesto u sklopu onog čime se postiže zadovoljstvo Uzvišenog Allaha. Zato je Vjerovjesnik, s.a.v.s., dao prednost sjedenju s onima koji uče i podučavaju, a to je okrunio blagodarnim riječima: “Poslan sam kao učitelj (وَإِنَّمَا بُعِثْتُ (مُعَلِّمًا)).”.

Treći Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis podvlači da je stjecanje znanja najbolja sadaka s kojom se čovjek približava Allahu, da se poučavanje drugoga stečenim znanjem ubraja, također, u najvrjedniju sadaku.

Neki ljudi pretpostavljaju da se znanje kojem pozivaju naprijed navedeni i drugi slični ajeti ili znanje na koje podstiču navedeni i drugi Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi, svodi na znanje o vjeri, a ne ovosvjetske znanosti. Takva pretpostavka je neutemeljena. U njoj ima niz propusta, prvenstveno iz sljedećih razloga:

- Znanje o vjeri sadrži sva znanja o ovom svijetu, jer se ovaj svijet i sve što je na njemu, sve što se kaže i uradi, povinja konceptiji i sistemu vjere. Niko ne može ispravno živjeti na ovom svijetu, a da ne slijedi konceptiju Uzvišenog Allaha i njegov poredak.

- Riječ *znanje*, koja se pojavljuje u ovim porukama, nije ograničena na označavanje samo na znanja o vjeri, već je itekako obuhvatna po tome što u sebi uključuje i sva znanja o ovom svijetu, a ovaj svijet je, kao i sve što je na njemu, jedan dio vjere, zato što je on samo prolazno boravište na putu prema vječnom životu.

- Znanje o životnim problemima, načinu življenja, izvršavanju dužnosti u zastupništvu na Zemlji, sve su zahtjevi islama koje potvrđuju mnogobrojne islamske odredbe.

- Na to smo ukazali u prvom odjeljku prethodnog poglavlja, kad smo govorili o ispravnoj islamskoj koncepciji u odgajanju razuma pozivanjem da prihvati sve pobude znanja.

- Vjerovjesnik, s.a.v.s., je, po onome kako Ibn Madže prenosi od Ebu Hurejre, r.a., Allahu upućivao dovu izgovarajući: "Bože, učini da mi koristi ono čemu si me poučio. Pouči me onom što će mi koristiti, povećaj mi znanje. Hvala Allahu, kako god bude. Allahom se štitim od kazne u Vatri (od stanja stanovnika Vatre)." ⁴²⁹

اللَّهُمَّ اِنْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي وَزِدْنِي عِلْمًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ
وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ

Ova Vjerovjesnikova, s.a.v.s., dova raspoređuje znanje u onom što koristi. Poslanik, s.a.v.s., traži povećanje takvog znanja. Nema sumnje da je ono što čovjeku koristi na ovom svijetu, zahtjev vjere, jer nijedan čovjek nije u stanju ibadetiti Allahu, a da se ovim svijetom ne koristi sposoban da radi, sebi zaradi i uštedi.

Takva je narav znanja u islamu, znanja u općem smislu, koje u znanje o vjeri uključuje sva znanja o ovom svijetu. U skladu s tim, dijete ima potrebu stjecati znanje na osnovu kojeg će upoznati vjeru i čuvati je radeći prema zahtjevima znanja. Isto tako, dijete ima potrebu dokučiti znanja o ovom svijetu koja će mu omogućiti da ispravno vodi ovosvjetski život, jer sve vrste znanja i spoznaja, koje pomažu da se ispravno koriste potencijali i rezerve koje je Allah rasporedio na Zemlji, postoje za dobro čovjeka. Takvo znanje je obavezno, jednako kao što su obavezna i znanja s kojima se ispravno radi za Budući svijet, jer je Budući svijet, kako smo isticali, širok i prostran, toliko da nema ništa vrijedno čovjeku, vezano za ovaj ili Budući svijet, što ne može prihvatiti.

Školski uzrast obuhvaća period kompatibilan periodu školovanja, koji u svijetu uopće, pa i u islamskom, započinje, tzv.,

⁴²⁹ (اللَّهُمَّ اِنْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي وَزِدْنِي عِلْمًا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ وَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ النَّارِ)

početnim školovanjem, odnosno osnovnim obrazovanjem. Mlada osoba se dalje razvija kroz srednje obrazovanje, univerzitetsko, da bi se kod nekih polaznika nastavilo i kroz postdiplomski studij.

Etape obrazovanja, koje ukupno čine šesnaest i više godina, ograničavaju se na razne vrste stručnog obrazovanja, u oblasti poljoprivrede, industrije, ekonomije, rudarstva, veterine, medicine, farmacije, tehnologije, astronomije, avijacije i drugih, koje nerado izostavljamo, a u mogućnosti smo bili ukazati samo na neke. Dok znanje prihvaćaju u svim navedenim i drugim granama, islam mladima propisuje dužnosti koje se tiču traženja znanja. Takve dužnosti se ukratko mogu svoditi na sljedeće:

1. Musliman ne može odustati od traženja nauke u općem smislu, koje u sebe uključuje znanja i za ovaj i za Budući svijet, sve dok je sposoban učiti, zato što je traženje znanja stroga dužnost svakog muslimana, kako smo naprijed isticali.

2. Islam od svakog učenika zahtijeva da ispravno i iskreno uči svjestan da ga Allah nadzire dok uči, da ima dobre namjere s kojima će zaslužiti Allahovu nagradu, da dobro uči, da se ističe i, zahvaljujući zalaganju, bude u mogućnosti, na osnovama stečenog znanja, izgrađivati Zemlju, a to je vjerozakonski zahtjev.

3. Islam od mladih zahtijeva da znanje pridružuje djelu. Što se tiče teorijskog znanja, zatvorenog u glavi aktera, koje se ne koristi u rješavanju praktičnih problema, već se stječe radi hvalisanja i razmetanja, ništa ne vrijedi. Štaviše, ono je nepoželjno, čak zabranjeno, jer u njemu nema nikakve koristi. Nauka je čovjeku put ili sredstvo do nekog cilja, a cilj je zadovoljenje nekog interesa čovjeka ili otklanjanje od njega neke štete u vjeri i na ovom svijetu.

4. Islam od muslimana zahtijeva i da se ne zaustavlja na granicama jednog znanja, već treba nastaviti učiti, istraživati i produbljivati znanje, rukovodeći se kur'anskim riječima kazanim ustima Muhammeda, s.a.v.s.:... *i reci: "Gospodaru moj, Ti znanje moje proširi!"* (وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا)⁴³⁰ Allahov Poslanik, s.a.v.s., je ove riječi

⁴³⁰ *Kur'an, Tā hā, 114.*

koristio prilikom upućivanja dove Uzvišenom Allahu, kako smo naprijed isticali.

5. Jasno je da islam, ne samo onome ko uči već ni bilo kojem muslimanu, ne dozvoljava da bude nemaran, površan i lijen. Ta svojstva su manjkavosti i poroci kojih se muslimani trebaju oslobađati. Ako je dijete ili zrela osoba učenik, manjkavosti škode i njemu i cjelokupnom islamskom ummetu.

6. Islam se ne zatvara isključivo ni u jedno znanje, već poziva na učenje svake nauke koja muslimanima može pružiti ono što će od njih otkloniti štetu za ovaj i Budući svijet ili im donijeti neku korist u vjeri i na ovom svijetu.

7. Muslimani su uopće, a mladi posebno, dužni znati koja znanja i vještine nedostaju njihovoj domovini ili ummetu, da bi izučavali odgovarajuće nauke i u njima stjecali znanje da zadovolje potrebe, svejedno da li zadovoljavanje potreba ide u prilog životu na ovom svijetu ili pripremanju za život na Budućem svijetu. Tako su radili naši davni preci. Izučavali su, istraživali, otkrivali i svijet otkrivali znanjem i spoznajama. Njihovi naponi se nisu svodili na teološke nauke, već su i svjetovne nauke, sve vrste, imale mjesto u njihovom interesiranju, toliko da su na tom planu zatvorili sve praznine, da bi narednim generacijama ostavile ogromno znanstveno naslijeđe, načinivši time uslugu cjelokupnom čovječanstvu, a ne samo islamskom svijetu. Nije začudno što Evropa za svoj naučni preporod, izučavanja, istraživanja i naučna otkrića, visoke zasluge pripisuje onom što su muslimani pružili u tom području, kako su to Evropljani zabilježili.⁴³¹

8. Zbog toga se od djeteta, pa i svakog drugog muslimana, zahtijeva da čuva vrijeme i na najbolji način ga raspoređuje, da ostvaruje naučne i praktične ciljeve svoga humanog života. Svako ko je nemaran u korišćenju vremena ili vrijeme gubi u nečemu

⁴³¹ Više o tome pogledati djelo *Aṭar al-ʿArab wa al-islām fi An-Nahḍa al-urubbīyya*, studiju koju je pripremio UNESKO, a izdala ga Al-Hayʾa al-mišriyya al-ʿamma li at-taʿlīf wa An-Našr, Al-Qāhira, 1970; Muḥammad Ahmed Ḥalaf Allāh, *Al-Taḡāfa al-islāmīyya wa al-ḥayāh al-muʾāšira – Buḥūṭ wa dirāsāt islāmīyya*, Al-Qāhira, 1955.

beskorisnom, gubi važan dio života i važne dijelove života svoje zajednice – ummeta. Sve dok je vrijeme okvir u kojem se odvija ljudski život, čovjek ne bi smio prihvatiti da vrijeme troši u nešto što ne koristi ni za vjeru ni za život.

9. Neophodno je upozoriti da islam, koji poziva na traženje znanja i iskreno udublјivanje u istraživanju i izučavanju, to nije iznio bez preciznih uputstava. On učenike kao i učenjake obavezuje etičkim načelima koja trebaju upravljati njihovim djelovanjem u tom području.

Na ta načela, ili na neka od njih, ukazat ćemo na osnovama onog što slijedi:

a) Da predmet istraživanja bude definiran nekim interesom ovoga ili Budućeg svijeta. U protivnom, uzaludno se gube vrijeme, trud i novac.

b) Da istraživanje ili znanje ne nanese štetu muslimanima, niti ikome drugome, odnosno da ne nosi sa sobom rizik od štete.

c) Da istraživač, prilikom istraživanja, ima na umu postizanje zadovoljstva Uzvišenog Allaha, a to znači da time želi dobrobit, da je iskren i pouzdan.

d) Da sredstva korišćena u nauci i istraživanju budu u okviru onog što islam dozvoljava da se koristi.

e) Da se istraživač kloni prevare, podvalјivanja i preuveličavanja.

f) Da se istraživač kloni zaslјepljenosti i tvrdoglavosti u stavu što je nedostatak učenjaka u svakom vremenu – da slobodno navodi stavove drugih i da mu nije zazorno pitati druge učenjake tragajući za istinom.

g) Da se naoruža strplјivošću pred teškoćama nauke, istraživanja i izučavanja, kakve god one bile.

h) Da ga u znanju vodi saradnja s drugim istraživačima, jer saradnja produblјuje znanje i obogaćuje ga korisnim sadržajima.

i) Da se ne oholi i previše ne veseli rezultatima koje postigne, jer bi ga to moglo odvesti s Pravog puta, povrh toga što je to osobina koju islam zabranjuje, kao što zabranjuje i da sebi pripisuje nešto što nije radio, kako se vidi iz riječi Uzvišenoga: *Ne misli nikako da će*

oni koje veseli ono što rade i kojima je drago da budu pohvaljeni i za ono što nisu učinili – nikako ne misli da će se kazne spasiti; njih čeka teška patnja.⁴³²

j) Da prilikom istraživanja bude čist od strasti, jer povodjenje za strastima sve uništava. To istodobno otežava stizanje na cilj ili do dobrih rezultata, od muslimana se uvijek zahtijeva da teži ostvarenju cilja.

k) Da ga karakterizira smirenost, opreznost i promišljenost, da ne žuri kako bi što prije stigao do rezultata, jer žurba uvijek ima štetne posljedice, a posebno u nauci i istraživanju. Vjerovjesnik, s.a.v.s., je potvrdio da je “žurba đavolji posao (وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ)”,⁴³³ te da Allah muslimanu uslišava dovu ukoliko ne žuri onaj ko je upućuje: “Nekome od vas se uslišava sve dok ne požuri govoreći: ‘Molio sam i nije mi bilo uslišano (يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ يَقُولْ دَعْوَتٌ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي)”.⁴³⁴

To su islamska obilježja ponašanja u naučnom istraživanju, kojih se istraživač treba pridržavati na svakom koraku, da ne bi bio lišen nijednoga od njih, jer ih islam naređuje.⁴³⁵

10. Islam muslimanima uopće, a djeci posebno, ne želi da žive život neaktivni i neutjecajni, već ih sve obavezuje da rade šta mogu, da nastanjuju i izgrađuju Zemlju, da hodaju njenim prostranstvima, da putuju, posmatraju i razmišljaju, da proučavaju i koriste blagodati koje im je Allah stavio na raspolaganje na Zemlji.

Kako se to može ispunjavati u vremenu u kojem živimo, vremenu vještačkih satelita, kosmičkih raketa i spuštanja na Mjesec?

Kako se to može ostvariti bez istraživanja, izučavanja i udubljanja u nauku, iznalaženja i naučnih otkrivanja?

⁴³² Kur'an, Āli 'Imrān, 188.

⁴³³ Prenosi ga Tirmizija prema predanju koje počinje od 'Abd al-Muhaymina ibn Abbāsa ibn Sahla as-Sāidija, a u cijelosti glasi: “Smirenost je od Allaha, a žurba od šejtana”. Za ovaj hadis se kaže da je neobičan (garib), jer hadiski učenjaci Abd al-Muhaymina smatraju *slabim* kad se radi o memoriranju hadisa (III/248), Ṭaba'a al-Kutubī, Al-Qāhira, s.a.

⁴³⁴ Prenosi ga Tirmizija prema predanju koje počinje od Ebū Hurejre, r.a. Za ovaj hadis se kaže da je dobar šaḥīḥ (V/132), Ṭaba'a al-Kutubī, Al-Qāhira, s.a.

⁴³⁵ Pogledati naše djelo *Naḥw manḥağ buḥūṭ islāmi*, Dār al-Wafā', 1410/1989.

Dolikuje li muslimanima da nastave u stanju u kakvom su danas, u kojem sramotno za Zapadom zaostaju u nauci, istraživanju i tehnologiji?

Koja je cijena koju muslimani plaćaju, prvo slobodom, zatim državnošću, ekonomskim potencijalima i čašću, zadovoljni da budu na teretu Zapadu u nauci i tehnologiji?

Islam muslimanima, "najboljoj zajednici – ummetu – koja se ikad na svijetu pojavila", propisuje da zauzmu profesorsko mjesto u svojoj uzvišenoj, završnoj vjeri, objavljenoj cjelokupnom ljudskom rodu (*I tako smo od vas stvorili pravednu zajednicu-ummet da budete svjedoci protiv ostalih ljudi...*).⁴³⁶ Ima li tome drugoga puta, osim istraživanja, znanja i tehnike?

Da li sam dostavio i prenio, Bože, Ti posvjedoči!?

5. Odnos prema svom kvartu

Za svako mjesto na kojem živi, musliman se osjeća, na neki način, manje-više, odgovornim pred Allahom, u skladu s uvjetima i položajem na lokalitetu.

Naprijed smo vidjeli odgovornost mlade osobe prema kući, džamiji i fakultetu na kojima se školuje, dok smo obrazlagali domete dužnosti koje treba ispunjavati prema tim okruženjima. I vezano za kvart u kojem živi, neophodno je da dijete ima odgovornost i prema kvartu ispunjava određene dužnosti. To je jedna od najvažnijih vrijednosti islamskog odgoja, kako kod djece tako i kod odraslih.

To znači da islam nikog ne pošteđuje, makar neke vrste odgovornosti, a njom ga obavezuje otkad postane razborit i sposoban da je ponese, tako da se dok odrasta navikne cijeliti svoje zadatke nastojeći ih izvršiti. Upoznajući se sa svojim obavezama spram svojih zadataka postaje sposoban koristiti svoja prava i izvršavati svoje dužnosti.

Naprijed smo ukazivali na to da korišćenje prava uvjetuje izvršavanje dužnosti. U protivnom, ljudi bi živjeli ljenstvujući kao gotovani, bez brige i o čemu osim da jedu i zadovoljavaju animalne

⁴³⁶ *Kur'an, Al-Baqara*, 143.

porive, poput stoke. Isticali smo i to da izvršavanje dužnosti bez korišćenja prava predstavlja nanošenje nepravde, slamanje volje i negiranje brojnih sloboda koje islam garantira. Ovo kažemo da bismo naglasili da kvart u kojem musliman živi, mladić ili starac, polaže prava kod njegovih žitelja i određuje im dužnosti. To je društvena pravednost koja je pozvana da uspostavi ravnotežu, međusobnu saradnju i sigurnost koje islam zagovara putem svih društvenih zakonodavnih odredaba. I samo mjesto, povrh njegovih žitelja, u odnosu na dijete, kao i muslimane uopće, ima svoja prava koja se moraju štiti, a to su za muslimana dužnosti koje mora ispunjavati.

Prema našem shvaćanju, te dužnosti su:

1. održavanje;
2. razvijanje;
3. saradnja i međusobno pomaganje.

U prilog objašnjenju tih dužnosti, reći ćemo:

1. Održavanje

To znači da se djeca, od najranijih dana, trebaju odgajati i navikavati na održavanje mjesta na kojem se nalazi njihova kuća, svejedno da li je to ulica ili neko javno stjecište, kao što je park, raskrsnica i slično.

To održavanje se ogleda u nekim osnovnim radnjama, od kojih su najvažnije:

1. Održavanje čistoće

U jednome pasivnom smislu, to znači da se dato mjesto ničim ne prlja, ali u aktivnom smislu znači da se djeluje u području čišćenja mjesta, uz ozbiljno nastojanje da se čistoća održava, što je u islamu jako preporučljivo, onako kako to ističe naprijed navedeni Vjerovjesnikov, s.a.v.s., hadis koji govori o lijepom islamskom odgoju: "Allah je lijep i voli ljepotu (إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ)",⁴³⁷ kao i hadis koji prenosi Tirmizija, a koji glasi: "Allah je čist i voli čistoću (نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ)".⁴³⁸

⁴³⁷ Tirmizija, *As-Sunan, Al-Īmān*.

⁴³⁸ Ibid., *Al-Adab*.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Kad je neki čovjek išao putem, ugledao je trnovu granu koju je sklonio, pa mu je Allah blagodario i oprostio grijeha.”

بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي فِي طَرِيقٍ إِذْ وَجَدَ عُصْنَ شَوْكٍ فَأَخْرَهُ فَشَكَرَ اللَّهُ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Vjerovanje se sastoji iz sedamdeset i nešto ili šezdeset i nešto pojedinosti. Najvrednija je izgovaranje *Nema Boga osim Allaha*, a najmanje je vrijedna otklanjanje smetnje na putu. Stid je dio vjerovanja.”

الإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيمَانِ

Prema predanju koje počinje od Sada ibn Ebu Vakkasa, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Allah je prefinjen i voli uglađenost, čist i voli čistoću, plemenit i voli plemenitost, velikodušan i voli velikodušnost. Zato čistite svoja dvorišta (...)”.

إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ تَطْيِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ
فَنَظَّفُوا أَرَاهُ قَالَ أَفَنَيْتَكُمْ وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ

2. Red i sklad

Ovo stoga što se od muslimana zahtijeva da uvijek sređuje ono što je oko njega. *Red* u svome pasivnom smislu znači da musliman ničim ne uzrokuje remećenje sklada koji zatekne na bilo kojem mjestu ili na kojem se on zatekne. U aktivnom smislu znači da čovjek prakticira čišćenje mjesta na kojem se zatekne i njegovo uređivanje na način koji ga čini lijepim, skladnim i čistim. Ranije smo navodili Vjerovjesnike, s.a.v.s., hadise koji pozivaju na ljepotu i čistoću.

Red i sklad su lijepi. Naprijed smo govorili da je ljepota svojstvo koje se na stvarima primjećuje, a u srca unosi radost i zadovoljstvo. Od muslimana se zahtijeva da doprinosi da se u srca ljudi unose zadovoljstvo i radost, jer se od njega traži da bratu želi isto što i sebi.

Ako se djeca time obavežu, ni na jednom javnom mjestu, u svom kvartu, neće proizvesti štetu i nered kakve sada možemo vidjeti. To bi društvu uštedilo veliki trud i novac, a djecu bi odgajalo s ljubavlju za red, poredak, sklad i ljepotu.

2. Razvijanje kvarta

Pod tim podrazumijevamo da se dijete odgaja sa sviješću da je odgovorno za ulaganje odgovarajućeg kulturološkog, društvenog, naučnog i stručnog napora i time doprinosi sposobnosti društva u korišćenju javnih mjesta – parkova, šetališta, biblioteka, klubova, prevoznih i komunikacijskih sredstava i ulica – na najbolji mogući način, kako bi se iza toga ljudima pružala najveća korist koja može doprinijeti njihovoj sreći na ovome i Budućem svijetu.

Ako u kvartu, odnosno mahali, ima javnih sastajališta, ona su vjerovatno svojina cjelokupnog društva, a ne postojeće vlasti, jer se vlast i njeni vršioci stalno mijenjaju. Predstavnici vlasti nisu istinski vlasnici, već čuvari koji to čuvaju i uređuju, a pravi vlasnici su svi žitelji.

Dijete je pred Uzvišenim Allahom, zbog onoga što u sebi sadrži islamski poredak i njegova koncepcija koja obuhvaća cjelokupni život, odgovorno za učešće u unapređivanju javnih mjesta za njihovo čuvanje kako bi im uloga bila potpuno ispunjena. Treba im pomagati da vremenom pružaju sve bolju ponudu, a to se može postići samo brigom o njima i podrškom svih ljudi u svemu što je potrebno.

Islam sve muslimane navikava na ovakvu etiku i od njih stalno zahtijeva da joj budu privrženi, počevši od toga što zahtijeva da prakticiraju naređivanje dobra i zabranjivanje zla, da čine dobročinstvo, da rade ono što muslimanima donosi korist ili od njih otklanja štetu u vjeri i životu.

Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi koji govore o ovome, mnogobrojni su:

Prema predanju koje počinje od Ebu Muse, r.a., Muslim prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Kad neko od vas prolazi džamijom, pa i pijacom, a sa sobom ima strijele, neka ih šakom pridržava za vrhove, da ne bi njima nekoga povrijedio.” ili je rekao: “Neka ih uhvati za vrhove.”.

إِذَا مَرَّ أَحَدُكُمْ فِي مَسْجِدِنَا أَوْ فِي سُوقِنَا وَمَعَهُ نَبَلٌ فَلْيُمْسِكْ عَلَى نِصَالِهَا بِكَفِّهِ أَنْ يُصِيبَ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِنْهَا بِشَيْءٍ أَوْ قَالَ لِيَقْبِضَ عَلَى نِصَالِهَا

U predanju od Džabira, r.a., se kaže: "... da ne ogrebe muslimana (كَيْ لَا يُخْدِشَ مُسْلِمًا)".

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Ebu al-Qasim, s.a.v.s., rekao: "Ko na svog brata uperi hladno oružje, meleki će ga proklinjati dok ga ne prokunu, makar mu to bio brat i po ocu i po majci."

مَنْ أَشَارَ إِلَى أَخِيهِ بِمَدْيَلَةٍ فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَلْعَنُهُ حَتَّى يَدَعَهُ وَإِنْ كَانَ أَخَاهُ لِأَبِيهِ وَأُمِّهِ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Neka niko od vas ne uperi oružje prema svom bratu, jer je možda šejtan u njegovoj ruci, pa da završi u džehennemskoj jami."

لَا يُشِيرُ أَحَدُكُمْ إِلَى أَخِيهِ بِالسَّلَاحِ فَإِنَّهُ لَا يَدْرِي أَحَدُكُمْ لَعَلَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ فِي يَدِهِ فَيَقَعُ فِي حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Neki čovjek je prolazio pored grane drveta na sredini puta i rekao: 'Tako mi Allaha, sklonit ću ovo ispred muslimana da im ne smeta!' i uveden je u Džennet."

مَرَّ رَجُلٌ بِغُصْنِ شَجَرَةٍ عَلَى ظَهْرِ طَرِيقٍ فَقَالَ وَاللَّهِ لَأُحْيِيَنَّ هَذَا عَنِ الْمُسْلِمِينَ لَا يُؤْذِيهِمْ فَأَدْخَلَ الْجَنَّةَ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vidio sam čovjeka kako u Džennetu leškari pod stablom koje je smetalo na putu ljudima, pa ga je on posjekao."

لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَتَقَلَّبُ فِي الْجَنَّةِ فِي شَجَرَةٍ قَطَعَهَا مِنْ ظَهْرِ الطَّرِيقِ كَأَنَّهُ تُؤْذِي النَّاسَ

Da se radi dobro i izbjegava zlo, navedeni i drugi Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi pozivaju prvenstveno radi istinskog razvoja društva putem ostvarivanja njegovih interesa i sprječavanja onog što nanosi štetu.

3. Saradnja i međusobno pomaganje

Tako islam vjernike uopće i djecu posebno odgaja na potpomaganju u izvršavanju svakog posla koji ispunjava neki interes vjernika ili im otklanja neku štetu. Ovo zbog toga što čovjek ne može živjeti sam, u bilo kojem slučaju neovisan od ljudi.

Sve dok su čovjeku nužno potrebni drugi ljudi, a i on njima, uzajamna razmjena udovoljavanja potrebi se ne može ispuniti bez međusobnog potpomaganja. Izvorni islam je potpomaganje vezao za ljudski napor visoke specifične vrijednosti kad je propisao da bude potpomaganje u dobročinstvu i pokornosti Allahu, a zabranio ga ako je pomaganje u grijehu i neprijateljstvu. Uzvišeni Allah kaže: *Jedni druge potpomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu; i bojte se Allaha, jer Allah strašno kažnjava.*⁴³⁹

Al-Kurtubi kaže: "To je naredba svim ljudima da se pomažu u dobročinstvu i pokornosti Allahu, kako bi pomagali jedan drugog. Međusobno se podstičite i radite ono što vam Uzvišeni Allah naređuje, a zabranjujte jedni drugima i klonite se onog što Allah zabranjuje. To je saglasno s onim što se od Vjerovjesnika, s.a.v.s., prenosi da je rekao: 'Onaj ko upućuje na dobro, jednak je onom ko ga čini (إِنَّ النَّالَ عَلَى الْخَيْرِ كَفَاعِلِهِ)'. Kaže se: 'Ko upućuje na zlo, jednak je onom ko ga čini.'"

Al-Mawerdi kaže: "Uzvišeni Allah je preporučio međusobno pomaganje i uporedio ga s ibadetom. U ibadetu je zadovoljstvo Uzvišenog Allaha, a u dobročinstvu zadovoljstvo ljudi, pa ko spoji zadovoljstvo Uzvišenog Allaha i zadovoljstvo ljudi, njegova sreća, zadovoljstvo i blagodat su potpuni.

Ibn Kuwayz Mindad u djelu *Abkam* kaže: "Potpomaganja u dobročinstvu i pokornosti Allahu ima više oblika:

dužnost učenjaka je da ljudima pomaže znanjem;

dužnost bogatoga je da pomaže novcem;

dužnost hrabroga je da hrabrošću pomaže u borbi na Allahovom putu,

⁴³⁹ *Kur'an, Al-Mā'ida, 2.*

– tako da muslimani u međusobnom pomaganju budu kao jedna ruka – ('U vjernicima kola ista krv, njihovu zaštitu uživa i najslabiji među njima. U odnosu na druge su kao jedna ruka').

Neprijatelju se treba suprotstaviti, ne pomagati mu i uzvratiti istom mjerom. Zatim je Uzvišeni izrekao zabranu: ... *a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu* ... Grijeh se definira kao odredba proistekla iz prijestupa i neprijateljstva, a to je nasilje nad ljudima. Nakon toga, Allah je naredio pokornost Njemu i uputio jednu opću prijetnju rekavši: ... *i bojte se Allaha, jer Allah strašno kažnjava* ...⁴⁴⁰

Uzvišeni Allah dalje kaže: *Tako mi vremena, čovjek, doista, gubi, samo ne oni koji vjeruju i dobra djela čine, i koji jedni drugima istinu preporučuju i koji jedni drugima preporučuju strpljenje*.⁴⁴¹ Eš-Šafii kaže da ljudi ili makar većina njih zanemaruju poruke ove sure.

Međusobno preporučivanje istine i pomaganje u njoj, kao i međusobno preporučivanje strpljenja i pomaganje u njemu, zajedno jačaju veze među ljudima.

Međusobno pomaganje i podstrekavanje usađuje ljubav među vjernicima. Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čuvajte se sumnjičenja. Sumnjičenje je najlažljiviji govor. Ne uhodite i ne prislušujte jedni druge, ne natječite se međusobno, ne zavidite jedni drugima, ne mrzite se međusobno i jedan drugome ne okrećite leđa. Budite Allahovi robovi kao braća."

إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ وَلَا تَحَسُّسُوا وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا تَنَافَسُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا

Djeca se trebaju međusobno pomagati u svakom poslu koji je u interesu stanovnika kvarta u kojem žive. Oblici međusobnog pomaganja u kvartu su mnogobrojni, a mi ćemo navesti sljedeće:

a) Međusobno pomaganje među djecom u izvršavanju poslova kojim se čuvaju i održaju javna mjesta i omogućavanje da ona ispunjavaju svoju namjenu.

⁴⁴⁰ Al-Qurṭubī, op. cit. VI, s. 47.

⁴⁴¹ Kur'an, Al-Aṣr, 1-3.

b) Međusobno pomaganje u čišćenju javnih mjesta i uređivanje da izgledaju lijepa i čista, da onoga ko ih posmatra čine radosnim.

c) Međusobno pomaganje među djecom u zaštiti tih javnih mjesta od nepažnje neodgovornih.

Kad bi se djeca odgajala na ovim vrstama međusobnog pomaganja, sa spremnošću da se odazovu svemu što im islam zapovijeda, bili bi u stanju s javnih mjesta skloniti mnogobrojne prizore nereda i prljavštine koje često vidimo, a kojima nema jačeg razloga nego što je pasivnost, gotovanstvo, nezainteresiranost i slabo razumijevanje. To sve islam otklanja i zabranjuje, a uvodi međusobno pomaganje u dobročinstvu i pokornosti Allahu. Međutim, pomaganje u grijehu i neprijateljstvu islam zabranjuje radi zaštite društva i njegovih javnih mjesta, iz dubokog poštovanja prema humanosti čovjeka, a s ciljem da mu osjetila ne bi nepotrebno opažala ono što ga uznemiruje, šteti ukusu i osjećaju zajedništva.

6. Odnos prema rodbini, prijateljima i komšijama

Od svakog muslimana, mlađega ili starijeg, se traži da lijepo postupa prema svakome, posebno prema onima s kojim ga veže neki odnos, a najснаžnije veze, nakon pozicije očeva, majki, braće i sestara se ogledaju u odnosima sa rođnicima, krvnim i tazbinskim, zatim s prijateljima, a nakon toga s komšijama.

Već smo dovoljno govorili o odnosima djece prema očevima, majkama, braći, sestrama i drugim ukućanima.

Govoreći, koliko je neophodno, o krvnim i tazbinskim srođnicima, prijateljima i komšijama, reći ćemo kako slijedi:

1. Srođnici (krvni i tazbinski)

Krvni srođnici (rodbina) su oni s kojima čovjeka veže činjenica da su na svijet došli porijeklom iz jedne rodnice, a što se tiče tazbine, to su članovi domaćinstva iz kojeg dolazi žena, odnosno supruga.

Prema jednima i drugima, islam je svojim sljedbenicima propisao odgovarajuće dužnosti. Uzvišeni Allah kaže: *I Allaba se*

*bojte – s imenom čijim jedni druge molite – i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi.*⁴⁴²

Al-Kurtubi kaže: “To jest, bojte se Allaha da ne biste bili neposlušni, nipošto rodbinske veze ne kidajte. Mnogobrojni učenjaci su saglasni da je rodbinska veza obaveza, a njeno raskidanje strogo zabranjeno. Precizno je utvrđeno da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., kad ga je Esma, r.a., pitala: ‘Hoću li nastaviti održavati rodbinsku vezu sa majkom?’, odgovorio: ‘Da, hoćeš (نَعَمْ صِلِي أُمَّكَ)’. Naredio joj je da s majkom održava rodbinsku vezu, iako je bila nevjernica. To je bila potvrda o vrijednosti održavanja rodbinske veze sa nevjernikom sve do vremena Ebū Ḥanīfe i njegovih učenika, koji su zauzeli stav da se i rođaci (koji su nevjernici) mogu međusobno nasljeđivati, ako nisu očeva rodbina ili oni kojima je dio određen. Rođaci, zbog svetosti srodstva, trebaju osloboditi štice koje kupe. To oni podupiru onim što Ebū Dāvūd prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: ‘Ko posjeduje rođaka/u sa kojim/kojom mu je zabranjen brak taj/ta je već oslobođen/na (مَنْ مَلَكَ ذَا رَجْمٍ مُحْرَمٌ فَهُوَ حُرٌّ)’. To je stav većine učenjaka. Tako se prenosi od Ōmēra’ibn Al-Ḥattāba, r.a., i Abdullāha Ibn Me’suda, r.a. Nije poznato da se iko od ashaba s njima dvojicom oko toga razilazio. To je bio stav Al-Ḥasana al-Bašrija, Džābira ibn Zejda, Aṭṭāa, Aš-Ša’bija i Ez-Zuhrīja, a to su tvrdili i Ṭawrī, Ahmed i Ishāq.”⁴⁴³

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Uzvišeni Allah je stvorio ljude, a kad je to završio, rodnica se javila i pitala: ‘Je li ovo položaj onoga ko kod Tebe utočište traži od kidanja veza?’ Odgovoreno joj je: ‘Da, želiš li da Ja održavam veze s onim ko ih s tobom održava, kidam ih s onim ko ih s tobom kida?’; odgovorila je: ‘Da.’ Odgovoreno joj je: “Tako je to s tobom.”. Zatim je Vjerovjesnik, s.a.v.s., dodao: “Ako hoćete, proučite: *Zar i vi ne biste, kad biste se vlasti dočepali, nered na zemlji činili i rodbinske veze kidali! To su oni koje je Allah prokleo i gluhim i slijepim ih učinio.*”⁴⁴⁴

⁴⁴² *Kur’an, An-Nisā’, 1.*

⁴⁴³ Al-Qurtubī, op. cit. V/VI.

⁴⁴⁴ *Kur’an, Muḥammad, 22-23.*

U predanju po Al-Buḥārīju stoji: “Ko s tobom bude održavao veze i Ja ću s njim, a ko ih s tobom bude kidao i Ja ću ih kidati s njim.”

فَقَالَ اللَّهُ مَنْ وَصَلَكِ وَصَلْتُهُ وَمَنْ قَطَعَكَ قَطَعْتُهُ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je neki čovjek kazivao Poslaniku, s.a.v.s: “Allahov Poslaniče, ja imam rodbinu s kojom održavam rodbinske veze, ali ih oni prekidaju. Činim im dobro, a oni mi lošim uzvraćaju. Ja sam blag i samilostan prema njima, a oni neće da znaju za mene?”, Poslanik, s.a.v.s., mu je odgovorio: “Ako bude tako kako si rekao, to je kao da ih posipaš vrelim lugom. Sve dok se tako ponašaš neprestano će s tobom biti Allahov pomagač protiv njih.”

لَئِنْ كُنْتُمْ كَمَا قُلْتُمْ فَكَأَنَّمَا تُسِفُّهُمْ الْمَلَأُ وَلَا يَزَالُ مَعَكَ مِنَ اللَّهِ ظَهِيرٌ عَلَيْهِمْ مَا دُمْتَ عَلَى ذَلِكَ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija i Muslim prenose: “Ebū Ṭalḥa je u Medini bio najbogatiji palmovicima. Najdraži mu je bio palmovik Bejruha okrenut prema džamiji. Allahov Poslanik, s.a.v.s., je znao ući u njega i napiti se vode. Kad je objavljen ajet: *Nećete zaslužiti nagradu sve dok ne udijelite dio od onoga što vam je najdraže*,⁴⁴⁵ Ebū Ṭalḥa stade pred Allahovog Poslanika, s.a.v.s., i reče mu: ‘Allahov Poslaniče, Uzvišeni Allah kaže: *Nećete zaslužiti nagradu sve dok ne udijelite dio od onoga što vam je najdraže*. Meni je najdraže iz moje imovine ovaj palmovik. Ja ga, u ime Uzvišenog Allaha, dajem kao sadaku, znajući da će se korist od njega kod Uzvišenog Allaha oplodavati. Allahov Poslaniče, uradi sa njim kako te Allah usmjeri!’, Allahov Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: ‘Odlično! To je unosan imetak. To je unosan imetak. Čuo sam šta si rekao. Mislim da bi bilo najbolje da ga podijeliš rodbini (يَخُذُ ذَلِكَ مَالًا)’. Ebū Ṭalḥa je na to uzvratio: ‘Allahov Poslaniče, tako ću i uraditi!’. Ebū Ṭalḥa ga je podijelio rodbini i amidžićima.”

⁴⁴⁵ Kur'an, Āli Imrān, 92.

Prema predanju koje počinje od majke vjernika Mejmūne bint al-Ḥāriṭ, r.a., Buharija prenosi da je ona svoju sluškinju oslobodila ne pitajući Vjerovjesnika, s.a.v.s., za dozvolu. Kad je došao obići je, pitala ga je: "Allahov Poslaniče, jesi li primijetio da sam otpustila djevojku?", Poslanik, s.a.v.s., je upitao: "Uradila si to?". Ona je odgovorila: "Da.". On je uzvratio: "Dobro, ali da si je dala svojim daidžama, imala bi veći sevap."⁴⁴⁶

أَمَا إِنَّكَ لَوْ أُعْطِيَتْهَا أَخْوَالِكَ كَانَ أَعْظَمَ لِأَجْرِكَ

Prema predanju koje počinje od Ebū Ejjūba al-Anšārija, r.a., Buharija prenosi da je neki čovjek rekao: "Allahov Poslaniče, kaži mi koje djelo me može uvesti u Džennet, a udaljiti od Džehennema?". Vjerovjesnik, s.a.v.s., je odgovorio: "Da budeš pokoran Allahu i da Mu ništa ne pripisuješ kao druga, da klanjaš namaz, daješ zekat i čuvaš rodbinske veze."

تَعْبُدُ اللَّهَ لَا تُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُ الصَّلَاةَ وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ

Prema predanju koje počinje od Ebū Zerra, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Osvojit ćete zemlju u kojoj se spominje karat (po drugom predanju: "Osvojit ćete Egipat"). Lijepo se dogovarajte s njenim žiteljima, jer oni imaju zaštitu i srodstvo (ذِمَّةٌ وَرَحْمًا)". U jednom predanju stoji: "Kad je osvojite, budite dobri prema njenim žiteljima. Oni imaju zaštitu i srodstvo", dok u drugom predanju stoji: "(...) zaštitu i tazbinstvo (ذِمَّةٌ وَصِهْرًا)". Učenjaci kažu da su im oni rođaci po Hādžeri, Ismāilovoj, a.s., majci, a tazbina po Māriyi, majci Ibrāhima, Vjerovjesnikovoga, s.a.v.s., sina.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., kad je objavljen ajet: *I opominji rodbinu svoju najbližu*,⁴⁴⁷ pozvao Kurejšije. Obratio im se općenito i pojedničano. Poslanik, s.a.v.s., im je rekao: "O, sinovi Kaba ibn Luejja, izbavljajte se iz Vatre; o, sinovi Murre ibn Ka'ba, izbavljajte se iz Vatre; o, sinovi Abdi Šemsa, izbavljajte se iz Vatre; o, sinovi Abdi Manāfa, izbavljajte se iz Vatre; o, sinovi Hāšimovi, izbavljajte se iz Vatre; o, sinovi Abd Al-Muṭalliba, izbavljajte se iz

⁴⁴⁶ Prenosi ga i Muslim u poglavlju *Al-Zakāh*.

⁴⁴⁷ *Kur'an, Aš-Šu'arā'*, 214.

Vatre; o, Fāṭima, Vjerovjesnikova kćerko, izbavljaj se iz Vatre. Ja vas od Allaha ne mogu odbraniti. Međutim, ja sam u srodstvu sa vama koje ću na najljepši način održavati.”

يَا بَنِي كَعْبِ بْنِ لُؤَيٍّ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي مُرَّةَ بْنِ كَعْبٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ
مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ
مِنَ النَّارِ يَا بَنِي هَاشِمٍ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ
النَّارِ يَا فَاطِمَةَ أَنْقِذِي نَفْسَكَ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا غَيْرَ أَنْ لَكُمْ رَحْمًا
سَأَبْلُغُهَا بِبِلَالِهَا

Muslim prenosi od Ebū Nadžihā ibn Abase al-Silmīja, r.a: “Dok sam bio u paganstvu, pomišljao sam da su ljudi u zabludi, da nisu ni u čemu dok obožavaju kipove. Čuo sam jednog čovjeka u Mekki kako kazuje nekakve vijesti. Uzjahao sam jahalicu i otišao mu. Našao sam Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kriomice. Njegov narod ga je uznemiravao i činio mu zlo. Ljubazno sam mu prišao i pitao ga: ‘Šta si ti?’, odgovorio je: ‘Ja sam vjerovjesnik.’ Pitao sam ga: ‘Kakav vjerovjesnik?’, odgovorio mi je: ‘Poslao me je Allah.’ Pitao sam ga: ‘Sa čime te je poslao?’, odgovorio je: ‘Poslao me je da jačam rodbinske veze i razbijam kipove, da se vjeruje u Allahovu Jednoću i da se Allahu ne pripisuje drug.’ Pitao sam: ‘Ko te u tome podržava?’, odgovorio je: ‘Slobodan čovjek i rob.’ Tada su s njim bili Ebū Bekr, r.a., i Bilāl, r.a. Rekao sam mu: ‘I ja ću te slijediti.’, odgovorio je: ‘Ti to ne možeš sada. Ne vidiš li u kakvoj situaciji smo ja i ovi ljudi? Vрати se svome rodu, pa kad čuješ da sam se ja pojavio, dođi mi!’ Vratio sam se svom rodu i počeo osluškiivati vijesti. Kad se pojavio u Medini, a neko od očevidaca došao kod mene, pitao sam: ‘Šta je bilo s tim čovjekom koji je došao u Medinu?’, odgovorili su: ‘Bio je napadan. Njegov narod ga je htio ubiti, ali nije uspio.’ Otišao sam u Medinu kod njega i pitao ga: ‘Allahov Poslaniče, poznaješ li ti mene?’, odgovorio je: ‘Da, ti si onaj s kojim sam se sreo u Mekki.’ Rekao sam mu: ‘Allahov Poslaniče, kaži mi nešto čemu te Allah poučio, od onoga što ne znam. Kaži mi nešto o namazu?’, odgovorio je: ‘Klanjaj sabah. Nakon toga, namaz se prekida dok Sunce ne odskoči za koplje, dok proviruje između šejtanskih rogova, kad mu se klanjaju krivovjerci.

Nakon toga klanjaj. Klanjanju namaza prisutvuju i meleki. Vrijeme tog namaza traje sve dok se sjenka ne izduži za koplje. Nakon toga se namaz prekida, tada se potpaljuje Džehennem. Kad se sjenka sasvim izduži, klanjaj. Klanjanju namaza prisustvuju i meleki. Tada traje vrijeme ikindije. Nakon toga, namaz se prekida dok Sunce ne zađe. Ono zalazi među šejtanove rogove. Tada mu se klanjaju krivovjerci.' Pitao sam ga: 'Allahov Poslanice, a šta je s abdestom? Kaži mi nešto o tome.', odgovorio je: 'Niko od vas neće započeti abdestiti, isprati usta, ispuhati nos, niti pokvasiti se, a da mu s lica, iz usta i vrha nosa ne spadnu grijesi. Zatim, ko lice, kako Allah zapovijeda, opere s njega će im opet spasti grijesi. Neće oprati ruke do iza lakata, a da s vodom ne odu grijesi preko jagodica. Neće potrti kosu, a da s vodom ne odu grijesi preko kose. Zatim, neće oprati noge do iznad članaka, a da mu s vodom ne odu svi grijesi preko nožnih prstiju. Ako stane klanjati, zahvali Uzvišenom Allahu, pohvali Ga i veliča kako Mu dolikuje i preda svoje srce Allahu, izići će iz grijeha kakav je bio onog dana kad ga je majka rodila.'"

صَلُّ صَلَاةِ الصُّبْحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ حَتَّى تَرْتَفِعَ فَإِنَّهَا تَطْلُعُ حِينَ تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ ثُمَّ صَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُورَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى يَسْتَقِيلَ الظَّلُّ بِالرُّوحِ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ فَإِنَّ حِينَئِذٍ تُسَجَّرُ جَهَنَّمُ فَإِذَا أَقْبَلَ الْفَيْءُ فَصَلِّ فَإِنَّ الصَّلَاةَ مَشْهُورَةٌ مَحْضُورَةٌ حَتَّى تُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ أَقْصِرْ عَنِ الصَّلَاةِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ وَحِينَئِذٍ يَسْجُدُ لَهَا الْكُفَّارُ قَالَ فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَالْوُضُوءُ حَدَّثَنِي عَنْهُ قَالَ مَا مِنْكُمْ رَجُلٌ يُقْرَبُ وَضُوءُهُ فَيَتَمَضَّمُضُ وَيَسْتَنْشِقُ فَيَنْتَبِرُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ وَفِيهِ وَخَيَاشِيمِهِ ثُمَّ إِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ كَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا وَجْهِهِ مِنْ أَطْرَافِ لِحْيَتِهِ مَعَ الْمَاءِ ثُمَّ يَغْسِلُ يَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا يَدَيْهِ مِنْ أَنْامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ ثُمَّ يَسْحُ رَأْسَهُ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا رَأْسِهِ مِنْ أَطْرَافِ شَعْرِهِ مَعَ الْمَاءِ ثُمَّ يَغْسِلُ قَدَمَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ إِلَّا خَرَّتْ خَطَايَا رِجْلَيْهِ مِنْ أَنْامِلِهِ مَعَ الْمَاءِ فَإِنْ هُوَ قَامَ فَصَلَّى فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَبَجَدَهُ بِالَّذِي هُوَ لَهُ أَهْلٌ وَفَرَّغَ قَلْبَهُ لِلَّهِ إِلَّا أَنْصَرَفَ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

Kad je 'Amr ibn Abbas ovaj hadis kazao Ebū Umāmi, drugu Allahovog Poslanika, s.a.v.s., on mu je rekao: "Amre, pazi šta sve

navodiš da se čovjeku da u jednoj prigodi." 'Amr je odgovorio: "Ebū Umāma, ja sam ostario, kosti su mi oslabile, približio mi se smrtni čas. Nemam potrebu lagati ni na Allaha ni na Njegovog Poslanika, s.a.v.s. Da sam to čuo od Allahovog Poslanika, s.a.v.s., jedan, dva, tri ...sedam puta, ja to nikada ne bih pričao. Međutim, ja sam sam to čuo mnogo češće."

Ovo su poruke iz Kur'ana i sunneta koje veze sa rođacima i tazbinom uspostavljaju pružajući jasan dokaz o tome kako islam zahtijeva da međuljudske odnose krasi plemenita ljudska osjećanja.

Dijete se treba odgajati na tome, svoje potencijale upošljavati u prakticiranju dobra i dobročinstva.

2. Prijatelji i komšije

Prijatelj je onaj ko je iskren prema tebi u svojoj ljubavi i prema kome se ti iskren u svojoj ljubavi. Kur'an prijateljstvo dovodi u vezu s najbližim srodstvom, jer bliska ljubav približava i povezuje. Ibn Abbās je rekao: "Prijatelj je pouzdaniji od rođaka. Zar se to ne vidi iz pozivanja u pomoć koje upućuju stanovnici Džehennema: ... *pa nemamo ni zagovornika, ni prisna prijatelja...*"⁴⁴⁸ Slična je poruka i ajeta iz sure *En-Nūr*, koji je otklonio smetnje da se jede u kućama rodbine i prijatelja, a koji glasi: ... *a ni vama samima da jedete u kućama vašim, ili u kućama očeva vaših, ili u kućama matera vaših, ili u kućama braće vaše, ili u kućama sestara vaših, ili u kućama stričeva vaših, ili u kućama tetaka vaših po ocu, ili u kućama daidža vaših, ili u kućama tetaka vaših po materi, ili onih čiji su ključevi u vas ili u prijatelja vašeg ...*"⁴⁴⁹

Komšija je onaj ko stanuje blizu tebe. *Komšija* je naziv koji označava uzajamnu povezanost i pripadnost, jer čovjek ne može biti nekome drugome komšija, ako i taj drugi nije njemu komšija, slično nazivima *brat* i *prijatelj*.

Komšiji, u islamu, pripadaju velika prava. Kako su u islamu, i racionalno i zakonodavno, ustanovljena velika prava komšija, svako onaj čije je pravo veliko i koji drži velikim pravo drugog se tretira kao komšija. Uzvišeni Allah kaže: *I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu*

⁴⁴⁸ *Kur'an, Aš-Šu'arā'*, 100-101.

⁴⁴⁹ *Kur'an, An-Nūr*, 61.

*ravnim ne smatrajte! A roditeljima dobročinstvo činite, i rođacima, i siročadi, i siromasima, i komšijama bližnjim, i komšijama daljnjim, i drugovima, i putnicima-namjernicima, i onima koji su u vašem posjedu.*⁴⁵⁰

Bližnji komšija je onaj koji stanuje u bližem susjedstvu. Daljnji komšija je onaj koji stanuje u daljem susjedstvu. Drug je kolega u obrazovanju, na poslu, na putovanju i slično. Oni koji su u vašem posjedu su sluge i sluškinje.

Islam zahtijeva da se prema ove četiri kategorije čini dobročinstvo, kao što je dobročinstvo prema roditeljima, rodbini, siročadi i siromasima.

Dobročinstvom prema prijatelju i komšiji islam ljude obavezuje kroz mnoge poruke Kur'ana i Vjerovjesnikovih, s.a.v.s., hadisa. Među njih spada naprijed spomenuti ajet iz sure *En-Nūr*: (...) *a ni vama samima(...)* ili *u prijatelja vašeg*.

Al-Kurtubi kaže: "Muhammed ibn Tawr prenosi od Muammara, koji kazuje: 'Ušao sam u Qatādinu kuću, našao u njoj hurmi i krenuo jesti. Kad je pitao: 'Šta je ovo?', odgovorio sam: 'Našao sam hurme u tvojoj kući i jeo.' On mi je na to odgovorio: 'Ispravno si postupio. Uzvišeni Allah kaže: (...) *i ili u prijatelja vašeg(...)*'⁴⁵¹

Ali, r.a., je govorio: "Vi imate dužnosti prema prijateljima. Oni su zalog ovog i Budućeg svijeta (عليكم بالإخوان فإنهم عدة الدنيا وعدة الآخرة)".

U Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., sunnetu, prema onome što Muslim, u poglavlju *Odnos prema očevim i majčnim prijateljima*, prenosi od Abdullaha ibn Omera, r.a., da ga je neki čovjek beduin sreo na putu za Mekku. Abdullah ga je pozdravio, dao mu da uzjaše magarca kojeg je jahao, dao mu turban s glave. Ibn Dinar ga je tad pitao: 'Allah ti dao dobro, oni su beduini i zadovoljavaju se nečim neznatnim?'. Abdullah je na to odgovorio: 'Otac ovoga čovjeka bio je prijatelj Omera ibn al-Ḥattaba, a ja sam čuo Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: 'Najbolje dobročinstvo je djetetovo održavanje veze sa prijateljem njegov oca.'"

⁴⁵⁰ *Kur'an, An-Nisā*, 36.

⁴⁵¹ Al-Qurtubī, op. cit., komentar ajeta 61. sure *An-Nūr*.

إِنَّ أَبْرَّ الْبِرِّ صَلَّةُ الْوَالِدِ أَهْلًا وَدُّ أَبِيهِ

Prema predanju koje počinje od Aiše, r.a., Muslim prenosi: “Kad je Allahov Poslanik, s.a.v.s., zaklao ovcu, rekao je: ‘Odnosite je Hadiginim prijateljima (أَرْسَلُوا بِهَا إِلَى أَصْدِقَائِهِ خَدِيجَةَ)’. ”.

Prema predanju koje počinje od Abdullaha ibn Omera, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Najbolji prijatelj kod Allaha je onaj ko je najbolji svom prijatelju, a najbolji komšija kod Allaha je onaj ko je najbolji svome komšiji.”.

خَيْرُ الْأَصْحَابِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِصَلِحِهِ وَخَيْرُ الْجِيرَانِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ

Muslim od Aiše, r.a., prenosi: “Čula sam Allahovog Poslanika kad je rekao: ‘Džibril mi preporučuje komšiju, toliko da sam mislio da će ga on neizostavno naslijeđivati.’”

مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ لِيُورَثَنِي

Prema predanju koje počinje od Ibn Omera, r.a., stoji: “... tako da sam pomislio da će ga naslijeđivati (حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُنِي) ”.

Prema predanju koje počinje od Aiše, r.a., Buharija prenosi: “Pitala sam: ‘Allahov Poslaniče, ja imam dvije komšinice. Kojoj ću dati prednost u dobročinstvu?’, odgovorio je: “Onoj koja ti je bliža vratima (إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكَ بَابًا) ”.

Prema predanju koje počinje od Ebu Zerra, r.a., Muslim prenosi: “Moj dragi prijatelj, Vjerovjesnik, s.a.v.s., mi je savjetovao: ‘Kad kuhaš umak, dodaj malo više vode. Osvrni se na ukućane iz svog komšiluka i učini im dobro.’”.

إِنَّ خَلِيلِي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوْصَانِي إِذَا طَبَخْتَ مَرَقًا فَأَكْثِرْ مَاءَهُ ثُمَّ انظُرْ أَهْلَ بَيْتِ مَنْ جِيرَانِكَ فَأَصِبْهُمْ مِنْهَا بِمَعْرُوفٍ

Prema predanju koje počinje od Ebu Šurayha Al-Ġayyaija, r.a., Muslim prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan, neka učini dobro svom komšiji; ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan, neka počasti svoga gosta; ko vjeruje u Allaha i Sudnji dan, neka govori dobro ili neka šuti.”.

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ صَئِفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ فَلْيُحْسِنْ إِلَى جَارِهِ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “O, muslimanke, neka komšinica ne smatra bezvrijednim za svoju komšinicu (neko dobročinstvo) koliko je i ovčiji papak.”

يَا نِسَاءَ الْمُسْلِمَاتِ لَا تَحْقِرَنَّ جَارَةَ لِحَارَتِهَا وَلَوْ فُرِسَ شَاةٌ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Tako mi Allaha, nije pravi vjernik; tako mi Allaha, nije pravi vjernik; tako mi Allaha, nije pravi vjernik; tako mi Allaha, nije pravi vjernik!”. Kad je upitan: “Allahov Poslaniče, ko nije pravi vjernik?”, odgovorio je: “Nije pravi vjernik onaj od čijeg zla nije siguran njegov komšija.”

وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ وَاللَّهُ لَا يُؤْمِنُ قِيلَ وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الَّذِي لَا يَأْمَنُ
جَارُهُ بَوَائِقِهِ

Ovako islam djecu i odrasle odgaja na poštivanju rodbine, tazbine, prijatelja i komšija, vodeći strogo računa da uposli sve potencijale djeteta u onome što će koristiti društvu.

7. Ponašanje prema kolegama na poslu

Kolege su drugovi tokom školovanja, na poslu ili na putovanju. Oni su za neki stepen po značaju niži od prijatelja i komšija. Njima, također, pripadaju neka prava iz ponašanja prema njima, jer islam muslimane obavezuje lijepim ponašanjem prema svakome. Kolege se imaju u vidu u riječima Uzvišenog Allaha: (...) *i drugovima* (وَالصَّاحِبِ بِالْحَنْبِ), u sklopu plemenitog ajeta koji smo naprijed navodili, a koji glasi: *I Allahu se klanjajte i nikoga Njemu ravnim ne smatrajte!*

Učenjaci tvrde: “Drug je kolega na putovanju ili onaj koji je upućen na tebe, koji očekuje da mu pružiš pomoć i potporu.”. To je stav i Ibn Abbasa, r.a.

Neki učenjaci kažu da je daljnji komšija kolega u korisnim postupcima, kao što je obrazovanje, trgovinska razmjena, zanatstvo,

putovanje, a tome su neki pribrajali i onoga ko pored tebe sjedne na nekom sijelu, u džamiji, uz uvjet da vas jedva povezuju neki prijateljski odnosi. Neki učenjaci su to tako kvalificirali na osnovu uopćenosti značenja tog naziva.⁴⁵²

Al-Kurtubi tvrdi: “Prema jednom predanju koje bilježi At-Taberi, Allahov Poslanik je, dok je jednom prilikom jahao s jednim drugom, ušao u šikaru pored bare i odsjekao dva štapa od kojih je jedan bio kriv. Kad je izišao i drugu dao pravi štap, drug je komentirao: “Allahov Poslanice, preče je bilo da ti uzmeš ovaj štap.”. Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: “Ne, čovječe, svako ko se nađe u društvu sa nekim bit će pitan za to druženje, makar to bio samo jedan tren u danu.”.

وأسند الطبري أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان معه رجل من أصحابه وهما على راحلتين فدخل رسول الله صلى الله عليه وسلم غيضة فقطع قضيين أحدهما معوج فخرج وأعطى لصاحبه القويم فقال كنت يارسول الله أحق بهذا فقال كلا يافلان إن كل صاحب يصحب آخر فإنه مسئول عن صحابته ولو ساعة من نهار

Rabia ibn ebu Abd er-Rahman kaže: “Putovanje ima svoj bonton, a i boravak kod kuće ima svoj bonton. Što se tiče bontona na putovanju, to je obezbijediti poputbinu, što manje se razilaziti u mišljenju sa drugima, biti što više raspoložen u onome što ne izaziva Allahovu ljutnju. Kad se radi o bontonu prilikom boravaka kod kuće, treba redovno ići u džamiju, učiti Kur’an, mnogo se družiti sa braćom u ime Uzvišenog Allaha.”⁴⁵³

Bonton u ponašanju prema kolegama ima dva pravca. Jedan se tiče posla na kojem počiva kolegijalnost, a drugi se tiče samog kolege. Vezano za oba pravca, islam obavezuje etičkim postupcima koji počivaju na dobročinstvu.

Što se tiče samog posla na kojem počiva kolegijalnost, islam u vezi s njim, kao i u vezi s bilo kojim poslom, preporučuje dobrobit

⁴⁵² Al-Alūsī, *Rūḥ al-māʾāni*, V, s. 29.

⁴⁵³ Al-Qurṭubī, op. cit. V, s. 89. komentar navedenog ajeta.

i izvrsnost. Uzvišeni Allah kaže: *Allah zahtijeva da se svačije pravo poštuje i dobro čini* (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ).⁴⁵⁴

Pravo je sve ono što je propisano u vezi s vjerovanjem, zahtjevima da se ima pouzdanja, izbjegavanje nepravde, pravednost i davanje prava drugima. *Dobročinstvo* je izvršavanje svega što se preporučuje. Ima stvari koje su same po sebi preporučljive, a ima ih i koje se propisuju, s tim što sam čin zadovoljenja toga što je propisano ulazi u pravednost, a potpunije izvršavanje ili vršenje u većoj mjeri ubraja se u dobročinstvo.⁴⁵⁵

Dobročinstvo u navedenom ajetu ima dva značenja:

jedno je izvrsnost, to jest preciznost u izvršenju posla na najbolji način;

drugo je dobročinstvo prema drugome, odnosno pružanje drugima onog što će im koristiti.

Obadva značenja su neophodna u ophođenju ljudi jednih prema drugima.

U dobročinstvo koje čine izvrsnost i preciznost u izvršenju, spada ibadet Uzvišenom Allahu vodeći računa da se ispuni sve što dolikuje, da se sve izvršava s povinjavanjem Allahovoj veličini, redovno i onako kako je propisano. Takvo značenje se pojavljuje u Vjerovjesnikovom, s.a.v.s., komentaru dobročinstva, kad ga je Džibril, a.s., pitao o tome, a on odgovorio: "Da robuješ Allahu kao da Ga vidiš, jer ako ti Njega ne vidiš On tebe vidi."

الإِحْسَانُ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ

Izvrsnost, preciznost, poboljšanje kvaliteta i usavršavanje u poslu vjerozakonski je zahtjev u svakom vremenu, jer je to društvu visokovrijedan posao, koji značajno učestvuje u razvoju društva, pobuđujući kod ljudi takmičarski duh u izvršavanju korisnog posla, a to društvu donosi povećanje proizvodnje, mir i sigurnost. Islam od muslimana zahtijeva izvrsnost u poslu, kakav god on bio, taman da se radi o klanju kokoške, pogubljenju neprijatelja ili ubijanju nekoga koga treba ubiti.

⁴⁵⁴ *Kur'an, An-Nahl*, 90.

⁴⁵⁵ *Al-Qurṭubī*, op. cit. X, s. 166.

Prema predanju koje počinje od Šaddada ibn Awsa, r.a., Muslim prenosi: "Dvije stvari sam zapamtio od Allahovog Poslanika, s.a.v.s. Rekao je: 'Allah je u svemu propisao izvrsnost. Kad ubijate, lijepo ubijajte, kad koljete, lijepo koljite. Dobro naoštrite nož da žrtvi olakšate muke.'"

إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْإِحْسَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ فَإِذَا قَتَلْتُمْ فَأَحْسِنُوا الْقِتْلَةَ وَإِذَا ذَبَحْتُمْ فَأَحْسِنُوا الذَّبْحَ وَلْيُحِدِّ أَحَدُكُمْ شَفْرَتَهُ فَلْيُرِحْ ذَبِيحَتَهُ

Drugo značenje dobročinstva, a to je dobročinstvo drugim ljudima pružanjem neke koristi, jeste ono koje potvrđuje lijepo ponašanje s kolegama, prijateljima i braćom u ime Allaha, uz brigu muslimana da bira s kim će se u ime Allaha družiti i bratimiti, jer je to u islamu kodeks koji treba poštivati.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čovjek je u vjeri svoga prisnog prijatelja, zato neka dobro gleda s kim će prijateljevati."

الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ

Prema predanju koje počinje od Ebu Se'ida al-Hudrija, r.a., Tirmizija prenosi da je čuo Allahovog Poslanika, s.a.v.s., kad je rekao: "Ne družiti se ni s kim, osim s pravim vjernikom; nikom ne daj da tvoju hranu jede, osim onom ko je moralan i grijeha se čuva."

لَا تُصَلِّبْ إِلَّا مُؤْمِنًا وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيًّا

Ako musliman valjano bira kolege, drugove i prijatelje, njegovo ponašanje prema njima će biti u skladu s islamskim bontonom i njegovom etikom.

Prema predanju koje počinje od Ebu Zerra, r.a., Et-Tirmidi prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Čuvaj se Allaha gdje god da budeš, iza lošeg djela učini dobro djelo da ga izbriše i lijepo se ophodi prema ljudima."

اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَّبِعِ السَّبِيَّةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا وَخَالِقِ النَّاسَ بِحُلُقِ حَسَنٍ

Kad bi se ljudi jedni prema drugima lijepo ponašali, ispunjavali bi zadovoljstvo Uzvišenog Allaha, koristili bi sebi i drugima, na ovome i na Budućem svijetu. Lijepo ponašanje nije neka neshvatljiva riječ,

sumnjivog značenja. Allahov Poslanik je sadržaje njenog značenja obrazložio kad ga je Ebu Hurejre, r.a., pitao o lijepom ponašanju.

Al-Bejhaki prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Zar da vam ne ukažem na najplemenitija svojstva ovog i Budućeg svijeta: da oprostiš onom ko ti je načinio nepravdu, da pružiš onom ko je tebi uskratilo i da priđeš onom ko te je odbacio."

عن علي رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ألا أدلكم على أكرم أخلاق الدنيا والآخرة تعفو عن ظلمك وتعطي من حرمك وتصل من قطع

Prema predanju koje počinje od Sahl ibn Sada, r.a., Ahmed prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Vjernik je pristupačan i druželjubiv. Nema dobra u onome ko se ne druži i s kim se ne druže."⁴⁵⁶

الْمُؤْمِنُ مَأَلَفَةٌ وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَأْلَفُ وَلَا يُؤْلَفُ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Imam Hakim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nema dvojice koji se družu ili koji se vole u ime Allaha, a da nije Allahu draži onaj koji je naklonjeniji, odnosno više voli svog druga."

ما تحب رجلان في الله إلا كان أحبهما إلى الله عز وجل أشدهما حبا لصاحبه

Prema predanju koje počinje od Ebu Atiyye al-Ḥawlanija, r.a., Taberani prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dakako, Allah na Zemlji ima svoje posude, a to su srca. Najdraža posuda Allahu je ona koja je najčistija, najčvršća i najmekša", a to znači najčistija od grijeha, najčvršća u vjeri i najmekša prema prijateljima i braći.

ألا وإن لله أوان في أرضه وهي القلوب فأحب الأواني إلى الله أصفاهها وأصلبها وأرقها

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Jedni drugima ne zavidite, ne podižite cijene jedni drugima, ne mrzite se međusobno, ne namećite se jedni drugima u kupovini, jedni drugima ne okrećite

⁴⁵⁶ Al-Ḥākim ga prenosi prema predanju koje počinje od Ebu Hurayre.

leđa, budite, o Allahovi robovi, kao braća. Musliman je muslimanu brat, ne čini mu nepravdu, ne sramoti ga, ne omalovažava ga. Moralnost i bojznost je ovdje.” Pokazao je tri puta na svoja prsa i dodao: “Dovoljno je zla čovjeku da omalovaži brata muslimana. Sve od jednog muslimana sveto je drugom muslimanu; njegova krv, njegov imetak i njegov život.”

لَا تَحَاسِدُوا وَلَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ
وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ التَّقْوَى هَاهُنَا
وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ بِحَسْبِ أَمْرٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى
الْمُسْلِمِ حَرَامٌ دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ

Prema predanju koje počinje od Enesa, r.a., Ed-Dajlami u djelu Musnad al-Firdaws, prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Primjer vjernika kad se susretnu, sličan je primjeru dviju ruku koje jedna drugu peru. (Tako ni vjernik ne sretne vjernika, a da Allah jednome od drugoga ne pruži neko dobro.)”

مثل المؤمنين إذا التقيا مثل اليمين تغسل أحدهما الأخرى

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a, Al-Buhari i Muslim prenose predanje o pravima muslimana kod brata muslimana, u kome se navodi deset stavki:

1. da ga poselami kad ga susretne;
2. da mu se odazove ako ga oslovi;
3. da mu kaže: “Allah ti se smilovao” kad kihne;
4. da ga obiđe kad se razboli;
5. da mu klanja dženazu kad umre;
6. da čuva zakletvu ako ga zakune;
7. da mu da savjet ako ga traži;
8. da ga se sjeti kad je odsutan;
9. da mu želi isto što i sebi;
10. da mu ne želi što sebi ne želi.

O svih deset stavki postoje časni Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi koje prenose prvaci hadiske nauke: Al-Buhari, Muslim, Tirmizija,

Ibn Madže i Ahmed. Svaki spominje neka od ovih prava, ali njihov ukupan broj ne prelazi deset stavki koliko smo ih mi naveli.

Prema predanju koje počinje od Abdullaha ibn Omera, r.a., Al-Buhari prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Musliman je samo onaj od čijeg jezika i ruku su mirni drugi muslimani, a muhadžir je onaj ko napusti ono što je Allah zabranio."

المُسلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ

* U dobročinstvo prema ljudima spada i skromno ponašanje i izbjegavanje nadmenosti prema njima.

Prema predanju koje počinje od Ijada ibn Hammara, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Allah mi je objavio da budete skromni i da se niko ni prema kome ne oholi."

إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ

Prema predanju koje počinje od Alija ibn al-Husejna, koju preuzima od oca, a on od djeda, r.a., Eš-Ševkani prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Najrazumnije nakon vjerovanja jeste voljeti ljude i činiti dobro i dobročinitelju i grijешniku."

رَأْسَ الْعَقْلِ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ التَّحَبُّ إِلَى النَّاسِ وَاصْطِنَاعُ الْخَيْرِ إِلَى كُلِّ بَرٍ وَفَلَجٍ

* U dobročinstvo prema ljudima spada i to da musliman ni kod koga ne ulazi bez traženja dozvole.

Prema predanju koje počinje od Ebu Se'ida al-Hudrija, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Dozvola za ulazak se traži do tri puta. Ako ti bude dozvoljeno, dobro je, a ako ti se ne dozvoli, vrati se."

الِاسْتِثْنَاءُ ثَلَاثٌ فَإِنْ أُذِنَ لَكَ وَإِلَّا فَارْجِعْ

Prema predanju koje Ad-Daraqutni prenosi u djelu *Al-Afrad*, hadis glasi: "Dozvola za ulazak se traži do tri puta. Prvi put je da vas čuju, drugi put da se pripreme, a treći put da dozvole ili odbiju."

الِاسْتِثْنَاءُ ثَلَاثٌ فَالْأُولَى تَسْمَعُونَ وَالثَّانِيَةَ يَسْتَصَلِحُونَ وَالثَّلَاثَةَ يَأْذِنُونَ أَوْ يَرُدُّونَ

* U dobročinstvo prema ljudima spada i to da poštuješ starijega, a prema nejakom imaš milosti.

Prema predanju koje počinje od Abdullaha ibn Omera, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nije od nas onaj ko nema milosti prema našem nejakom i ko ne poštuje našega starijega.”.

لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا وَيُوقِّرْ كَبِيرَنَا

* U dobročinstvo prema ljudima spada i to da ih susrećeš osmjehnut, vedrog lica.

Prema predanju koje počinje od Abdullaha Ibn Me'suda, r.a., Tirmizija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pitao: “Znate li kome je zabranjen Džehennem?”, odgovorili su: “Allah i Njegov Poslanik to najbolje znaju.”. Poslanik, s.a.v.s., je uzvratio: “Onome ko je jednostavan, blag, lahak i pristupačan.”.

أتدرون على من حرمت النار قالوا الله ورسوله أعلم قال على الهين واللين والسهل

والقريب

Prema predanju koje počinje od Muaza ibn Džebela, r.a., Ebu Nu'ajm u djelu *Al-Hilya* prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Preporučujem ti pokornost Allahu, istinit govor, ispunjavanje obećanja, čuvanje povjerenja, napuštanje pronevjere, čuvanje komšije, milostivost prema siročetu, blag govor, nazivanje selama, ispravnost posla, kratku nadu, pridržavanje zakletve, razumijevanje Kur'ana, ljubav prema Ahiretu, savlađivanje srdžbe i poniznost. Zabranjujem ti da uvrijediš muslimana ili poričeš onog koji govori istinu ili da potvrdiš onoga koji laže... Muaze, ako želiš život sretnika, smrt šehida i spas na danu sabiranja i sigurnosti, danu straha i svjetla, danu tmina i hlada, danu žege i napajanja, danu žeđi i vaganja, danu plemenitosti i darivanja i danu izgubljenosti, studiraj Kur'an, jer je on spominjanje i sjećanje na Milostivog i zaštita od šejtana.”.

يا معاذ أوصيك بتقوى الله عز وجل وصدق الحديث ووفاء العهد وأداء الأمانة

وترك الخيانة وحفظ الجار وترحم اليتيم ولين الكلام وبذل السلام وحسن العمل وقصر الأمل ولزوم الأيمان والتفقه بالقرآن وحب الآخرة وكظم الغيظ وخفض الجناح وأنهاك أن تشتم مسلماً أو تكذب صادقاً أو تصدق كاذباً عفيف من الحدث يا معاذ أن أردت عيشة

السعداء وميته الشهداء والنجاة يوم الحشر والأمن يوم الخوف والنور يوم الظلمات والظل
يوم الحرور والري يوم العطش والوزن يوم الحفة والهدي يوم الضلالة فادرس القرآن فإنه
ذكر الرحمن وخرس من الشيطان

* U dobročinstvo prema ljudima spada i to da musliman nekome nešto ne obeća što neće ispuniti.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Tri stvari su svojstvene licemjeru: kad govori laže, kad obeća prekrši obećanje, kad se neko u njega pouzda, iznevjeri."

آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ahmed prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Kome su svojstvene tri stvari, licemjer je, svejedno što klanja, posti i tvrdi da je musliman: kad govori, laže; kad obeća, prekrši obećanje; kad se neko u njega pouzda, iznevjeri."

ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ فَهُوَ مُنَافِقٌ وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَرَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ
وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا أُؤْتِمِنَ خَانَ

* U dobročinstvo prema ljudima spada i mirenje prilikom nesporazuma.

Prema predanju koje počinje od Ebu Derdaa, r.a., Ebu Davud prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., pitao: "Hoćete li da vam kažem šta je u rangu višem od klanjanja i posta?", rekli su: "Da.". On je uzvratio: "Popraviti odnose među ljudima. Unošenje razdora među ljude je najoštrija britva."⁴⁵⁷

أَلَا أَخْبَرُكُمْ بِأَفْضَلِ مِنْ دَرَجَةِ الصِّيَامِ وَالصَّلَاةِ وَالصَّدَقَةِ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ
إِصْلَاحُ ذَاتِ الْبَيْنِ وَفَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ الْحَالِقَةُ

Prema predanju koje počinje od Umm Kulthum, r.a., Ahmed prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Nije lažov onaj ko nešto lijepo kaže ili pretjera u tome da bi pomirio posvađane."

⁴⁵⁷ Tj. najoštrije poništava dobra djela.

لَيْسَ الْكُذَّابُ مَنْ أَصْلَحَ بَيْنَ النَّاسِ فَقَالَ خَيْرًا أَوْ مَنَى خَيْرًا

Prema predanju koje počinje od Enesa, r.a., imam Hakim prenosi da je kazivao: “Jednom prilikom, dok je sjedio, Allahov Poslanik, s.a.v.s., se odjednom nasmijao tako da su mu se ugledali zubi. Tad ga je Omer, r.a., upitao: ‘Tako mi tebe, mog oca i moje majke, čemu se smiješ?’, Poslanik, s.a.v.s., odgovori: ‘Dva pripadnika mog ummeta su kleknula pred Uzvišenim Gospodarom i jedan Mu kaže: ‘Gospodaru, uzmi od ovog čovjeka ono što mi je bespravno uzeo!’, Allah mu odgovara: ‘Vrati bratu ono što si od njega uzeo!’. Čovjek odgovara: ‘Gospodaru, meni ništa od dobrih djela nije ostalo.’ Uzvišeni Allah pita drugoga: ‘Kako možeš to uraditi bratu kojem od dobrih djela nije ništa ostalo?’, upitani odgovara: ‘Gospodaru, neka onda nosi dio mog tereta!’. Nakon što su mu se oči ispunile suzama, Poslanik, s.a.v.s., je nastavio: ‘To će biti strašan dan u kojem će ljudi osjećati potrebu da drugi nose njihovo breme.’, zatim je Poslanik, s.a.v.s., dodao: ‘Uzvišeni Allah je rekao oštećenome: ‘Digni glavu i pogledaj u Džennet!’. Kad je digao glavu, odgovorio je: ‘Gospodaru, vidim gradove od srebra i u njima palate od zlata, ukrašene biserima. Kojem poslaniku to pripada, kojem iskrenom čovjeku, kojem šehidu?’, Uzvišeni Allah odgovara: ‘Onome ko može platiti.’ Čovjek pita: ‘Gospodaru, čije je to?’, Uzvišeni Allah odgovara: ‘To može biti tvoje.’ Čovjek pita: ‘Gospodaru, kako?’, Uzvišeni Allah odgovara: ‘Ako oprostiš svome bratu.’ Čovjek odgovara: ‘Gospodaru, oprostio sam mu.’, Uzvišeni Allah mu kaže: ‘Uzmi svog brata za ruku i uvedi ga u Džennet.’ Nakon toga je Poslanik, s.a.v.s., dodao: ‘Bojte se Allaha, popravljate međusobne odnose, a Allah će odnose između vjernika popraviti na Sudnjem danu”’.

عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال ثم بينا رسول الله صلى الله عليه وسلم جالس إذ رأيناه ضحك حتى بدت ثناياه فقال له عمر ما أضحكك يا رسول الله بأبي أنت وأمي قال رجلان من أمتي جثيا بين يدي رب العزة فقال أحدهما يا رب خذ لي مظلمتي من أخي فقال الله تبارك وتعالى للطالب فكيف تصنع بأخيك ولم يبق من حسناته شيء قال يا رب فليحمل من أوزاري قال وفاضت عينا رسول الله صلى الله عليه وسلم بالبكاء ثم قال إن

ذاك اليوم عظيم يحتاج الناس أن يحمل عنهم من أوزارهم فقال الله تعالى للطالب أرفع بصرك فأنظر في الجنان فرفع رأسه فقال يا رب أرى مدائن من ذهب وقصورا من ذهب مكللة باللؤلؤ لأي نبي هذا أو لأي صديق هذا أو لأي شهيد هذا قال هذا لمن أعطى الثمن قال يا رب ومن يملك ذلك قال أنت تملكه قال بماذا قال بعفوك عن أخيك قال يا رب فيني قد عفوت عنه قال الله عز وجل فخذ بيد أخيك فأدخله الجنة فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم ذلك اتقوا الله وأصلحوا ذات بينكم فإن الله تعالى يصلح بين المسلمين

* U dobročinstvo prema ljudima spada i prikriivanje njihovih slabosti.

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Ko prikrije neku slabost vjernika, Allah će njemu slabosti prikriti i na ovome i na Budućem svijetu.”

وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Prema predanju koje počinje od Nu’ayma ibn Hazzala, r.a. – da mu je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao kad je vidio Maiza koji je priznao počinjeni blud: “Bolje bi ti bilo da si ga svojom odjećom pokrio.”

لَوْ سَتَرْتَهُ بِثَوْبِكَ كَانَ خَيْرًا لَكَ

Prema predanju koje počinje od Muavije ibn ebu Sufyana, r.a., Ebu Davud prenosi da je kazivao: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., mi je rekao: ‘Muavija, ako budeš istraživao sramote ljudi, upropast ćeš ih, ili si ih već skoro i upropastio.’”

إِنَّكَ إِنْ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ

Prema predanju koje počinje od Ebu Barze, r.a., Ebu Davud prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “O, vi, koji vjerujete jezikom, a vjerovanje vam nije u srcu, ne ogovarajte vjernike, ne istražujte njihove sramote. Ko prati sramotu svog brata muslimana, Allah će pratiti njegovu sramotu, a čiju sramotu Allah bude pratio On će ga osramotiti, makar i u njegovoj vlastitoj kući.”

يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ لَا تَتَّبِعُوا الْمُسْلِمِينَ وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ فَإِنَّهُ مَنْ اتَّبَعَ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعْ اللَّهُ عَوْرَتَهُ وَمَنْ يَتَّبِعْ اللَّهُ عَوْرَتَهُ يُفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Buharija prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Mome cjelokupnom ummetu će biti oprosteno, osim onima koji javno iznose grijeh. Javno iznošenje grijeha je kad čovjek noću nešto radi, pa osvane, a Allah mu to pokrio. Zatim on počne govoriti: ‘Sinoć sam uradio to i to.’. Allah ga pokrije noću, a on osvane i otkriva Allahovo pokrivanje.”.

كُلُّ أُمَّتِي مُعَافَى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنْ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا ثُمَّ يُضِيحُ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَيَقُولُ يَا فَلَانَ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ وَبُضِيحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ

* U dobročinstvo prema ljudima spada i to da se čovjek zauzima za onoga kome je to potrebno kod onoga ko ima utjecaja, da nastoji koliko može pomoći u rješavanju nekog problema.

Buharija prenosi da kada bi Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., dolazio prosjak ili neko sa potrebom, on bi govorio: “Zauzimajte se i posredujte da biste bili nagrađeni, a Allah će preko jezika Svoga vjerovjesnika ispuniti ono što On hoće”.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَاءَهُ السَّائِلُ أَوْ طُلِبَتْ إِلَيْهِ حَاجَةٌ قَالَ اشْفَعُوا تُؤَجَّرُوا وَيَقْضَى اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ

* U dobročinstvo prema ljudima spada i to da čovjek nazove selam prije svakog obraćanja i da se prilikom pozdravljanja rukuje.

Prema predanju koje počinje od Kalde ibn al-Hanbala, r.a., Tirmizija prenosi da je kazivao: “Pošto sam kod Allahovog Poslanika, s.a.v.s., ušao ne tražeći dozvolu, rekao mi je: ‘Vrati se, i reci: Mir s tobom, mogu li ući?’”.

ارْجِعْ فَقُلِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَدْخُلْ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Muslim prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Nećete ući u Džennet dok ne budete vjerovali, a nećete vjerovati dok se ne budete međusobno voljeli. Hoćete li da vam kažem nešto kao uvjet da se međusobno volite, ako to budete radili? Širite selam među sobom!”.

لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا أَوْلَىٰ أَدْلُكُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ إِذَا
فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ أَفْسُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ

Prema predanju koje počinje od Ebu Hurejre, r.a., Ahmed prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: “Onaj ko jaše naziva selam onome ko ide pješke, onaj ko prolazi naziva selam onome ko sjedi, manja grupa naziva većoj i mlađi naziva selam starijem.”

يُسَلِّمُ الرَّابِّبُ عَلَى الْمَاشِي وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ وَالْقَاعِدُ عَلَى الْكَثِيرِ وَالصَّغِيرُ
عَلَى الْكَبِيرِ

* U dobročinstvo prema ljudima spada i čuvanje časti, života i imovine od nepravde i drugog, koliko god može, da odbija napade i brani ih.

Prema predanju koje počinje od Ebu Derdaa, r.a., Tirmizija prenosi da je kazivao: “Neki čovjek je pred Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., rekao nešto na štetu nekoga drugog čovjeka, a jedan od prisutnih se stavio u odbranu oštećenoga. Vjerovjesnik, s.a.v.s., je to propratio: ‘Ko se stavi u odbranu časti svog brata, Allah će odbraniti njegovo lice od Vatre na Sudnjem danu.’”

مَنْ رَدَّ عَنْ عَرَضِ أَخِيهِ رَدَّ اللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Prema predanju koje počinje od Asme bint Zayd, r.a., Ahmed prenosi da je kazivala: “Allahov Poslanik, s.a.v.s., je rekao: ‘Ko zaštititi čast svog brata muslimana Allah mu se obaveže da će ga na Sudnjem danu zaštititi od džehennemske vatre.’”

مَنْ رَدَّ عَنْ عَرَضِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَرُدَّ عَنْهُ نَارَ جَهَنَّمَ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Ukratko, kad bismo htjeli opširno govoriti o vrstama dobročinstva prema drugima, trebale bi nam mnogobrojne stranice. To su sve oblici i vrste dobročinstva o kojima govore brojni ajeti i Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi, ali mi ćemo se zadovoljiti naprijed navedenim, za koje se, uz Allahovu pomoć, nadamo da su dovoljni.

Tako islam od ljudi uopće, a od djece posebno, zahtijeva da lijepo postupaju prema prijateljima i svim drugim ljudima, zato

što to u sebi sadrži podsticaje bratstvu muslimana, pobude jačanja prijateljskih veza, želje za saradnjom i zadovoljstvo istinskim društvenim mirom koji sretnim može činiti cjelokupan ljudski rod.

8. Pozivanje k Uzvišenom Allahu

Pozivanje k Uzvišenom Allahu je dužnost svakog muslimana i muslimanke sposobnih za to. To nije zadaća samo učenjaka, jer plemeniti ajet koji obavezuje pozivanjem ne označuje samo učenjake ili samo muškarce, već obavezu izražava svim sljedbenicima Muhammeda, s.a.v.s. Na usta svog Vjerovjesnika Muhammeda, s.a.v.s., Uzvišeni Allah kaže: *Reci: "Ovo je put moj, ja pozivam k Allahu, imajući jasne dokaze, ja, i svaki onaj koji me slijedi, i neka je hvaljen Allah, ja Njemu nikoga ne smatram ravnim."*⁴⁵⁸

Riječi *imajući jasne dokaze*, ovdje znače da oni koji pozivaju k Allahu dobro znaju i razumiju ono u šta pozivaju, a ono čemu se poziva jasno i jednostavno. Na primjer, znanje u islamu o propisima koji se tiču čistoće, namaza i slično, onoga ko zna obavezuje da druge, koji to ne znaju, poziva da to spoznaju i po tome postupaju, u skladu s onim kako je Allah propisao.⁴⁵⁹

Kad odrastu i posvete se pozivanju k Allahu u raznim područjima, nakon što dobro shvate ciljeve, metode i sredstva pozivanja, djeca će uz Allahovu pomoć ostvarivati rezultate od svega što budu radili u sklopu pozivanja. Osposobljenost za nošenje plašta pozivanja, dobro poznavanje naravi onih koje pozivaju, poznavanje slabosti islamskog ummeta, poznavanje struja koje se okreću protiv islama, te jasno spoznavanje da pozivanje k Allahu nisu samo riječi koje se izgovaraju, već da riječi trebaju biti praćene djelima i organiziranjem institucija, zajedno počinju s malim razmjerama i razvijaju se dok ne obuhvate sve potrebe cjelokupnog islamskog svijeta. Spoznavanje treba biti na najvišoj naučnoj razini, kao u bilo kojoj naučnoj oblasti koja islamskom ummetu omogućuje da izgrađuje

⁴⁵⁸ *Kur'an, Yūsuf*, 108.

⁴⁵⁹ U svome dvotomnom djelu *Fiqh ad-da'wa ilā Allāh* (Dār al-Wafā', 1410/1990) mi precizno govorimo o svemu što se tiče pozivanja k Allahu.

Zemlju i eksploatira je u svemu što ostvaruje njene ciljeve za ovaj i Budući svijet.

Svi problemi islamskog svijeta bi našli put do svog rješenja kad bi muslimani pozivanjem k Allahu dobro ovladali i ispravno ga prakticirali, tim prije što početak civilizacijskog nazadovanja koje muslimani danas prolaze proističe iz napuštanja pozivanja k Allahu i ostavljanja pripadajućih zadataka. Držanje kormila civilizacijskog napretka i uspona, na drugoj strani, bilo je ovladavanje pozivanjem k Allahu i njegovom prakticiranje na svim razinama i u svim razdobljima, dok su se oni koji pozivaju ugledali na najranije pozivaooce (*da'i*), a to su bili poslanici, a.s., među kojima najistaknutije mjesto pripada posljednjem poslaniku Muhammedu, s.a.v.s.

Islamsko odgajanje upošljava ljudske kapacitete uopće, a kapacitete djece posebno, u prakticiranju pozivanja k Allahu, u skladu s njegovom koncepcijom, metodama i sredstvima, kako niko ne bi ostao mimo pozivanja k Allahu, sve dok je za to sposoban.

Upošljavanje tih kapaciteta jeste jedan od najsnažnijih dokaza o aktivnom djelovanju islamske vjere i njenoj sposobnosti da uredi ljudski život u skladu s principima vjerovanja i vlastitim poretkom.

Upošljavanje kapaciteta u pozivanju k Allahu, ukratko, znači da sve biva onako kako je Allah odredio, a to se ostvaruje tako što oni koji pozivaju k Allahu omogućuju plemenitom Kur'anu da zauzme svoje mjesto u životu muslimana, svoj značaj u njihovim srcima kao pokretač djelovanja i organiziranja, nadmoćno ispred svih drugih vjera, koncepcija, poredaka, u skladu s riječima Uzvišenoga izloženim u Kur'anu: *A tebi objavljujemo knjigu, samu istinu, da potvrdi knjige prije objavljene i da nad njima bdi. I ti im sudi prema onome što Allah objavljuje i ne povodi se za prohtjevima njihovim, i ne odstupaj od Istine koja ti dolazi; svima vama smo zakon i pravac propisali. A da je Allah htio, On bi vas sljedbenicima jedne vjere učinio, ali, On hoće da vas iskuša u onome što vam propisuje, zato se natječite ko će više dobra učiniti; Allahu ćete se svi vratiti, pa će vas On o onome u čemu ste se razilazili obavijestiti. I sudi im prema onome što Allah objavljuje i ne povodi se za prohtjevima njihovim, i čuvaj ih se da te ne odvrata od nečega što ti Allah objavljuje. A ako ne pristaju, ti onda znaj da Allah želi da ih zbog nekih*

*grijebova njihovih kazni. A mnogi ljudi su, zaista, nevjernici. Zar oni da traže da im se kao u pagansko doba sudi? A ko je od Allaha bolji sudija narodu koji čvrsto vjeruje?*⁴⁶⁰

Ovi ajeti privrženim pozivaocima muslimanima naglašavaju da primjena Allahove koncepcije na život Njegovih robova zahtijeva vjerovanje i djelovanje. Što se tiče vjerovanja, ono se ogleda u sljedećem:

1. Čvrsto vjerovanje i uvjerenost da potpuni i savršeni islamski zakon, onaj koji Allah cijelome ljudskom rodu namjenjuje kao kodeks, jeste plemeniti Kur'an, po tome što ga Allah određuje da uvijek ustrajava u iznošenju mudrosti i kazivanja, zakonodavstvom u svemu što ljudima ispunjava interese, a otklanja štetu na ovome i na Budućem svijetu.

2. Uvjerenost da plemeniti Kur'an, donoseći istinu, potvrđuje istinitost ranijih knjiga koje je Allah objavio, kao što su Tevrat i Indžil – prije nego što su u njih unesena iskrivljavanja – svjedočeći da su te knjige bile vjerodostojne i čuvajući ono što je u njima istinito. Allah se obavezao da će On Kur'an čuvati, dok je ljudskoj volji prepuštao da čuva druge knjige, a ogromna je razlika kad nešto čuva Allah i kad čuvaju ljudi.

3. Čvrsta ubijedenost da se muslimani trebaju vladati po plemenitom Kur'anu, da se na osnovama njegovih poruka odnose prema sljedbenicima prethodnih knjiga, jer je on koncepcija koja ne čini nepravdu niti protekciju, već svakom daje njegovo pravo, bez obzira na porijeklo, boju kože, nacionalnost, geografski položaj na Zemlji. Prema tome, muslimanu je nemoguće vladati se prema nekoj drugoj koncepciji, pod bilo kakvim drugim okriljem i u bilo kakvim drugačijim okolnostima.

4. Odlučna uvjerenost da Allah svakom ummetu određuje zakon i koncepciju koji se u pojedinostima razlikuju, te da su razlike u biti neka vrsta ispita i iskušenja da bi se na osnovu njih raspoznavao onaj ko se pridržava koncepcije od onoga ko je krši, da bi se sljedbenici tih zakona međusobno natjecali u činjenju dobra

⁴⁶⁰ *Kur'an, Al-Mā'ida, 48-50.*

koje preporučuje njihov vjerezakon, da bi to imali za polaganje računa pred Uzvišenim Allahom.

5. Čvrsto vjerovanje da bilo koja koncepcija osim Allahove ne može ljudima ispuniti ciljeve na ovome i Budućem svijetu, zbog toga što ljudske koncepcije u sebi sadrže ljudske slabosti koje vode u nepravdu, svađu i nemoć da otklone zlo. Drugim riječima, svaka druga koncepcija, ako se uporedi s Allahovom, može se smatrati neznanjem, ili zaostalošću i izgubljenošću u kojima se ogleda neznanje.

Što se tiče djelovanja koje ovi ajeti zahtijevaju da bi se uspostavilo društvo usmjereno k istini, razborito i sposobno da živi ljudski život dostojan onog čime je Allah počastio čovjeka, ogleda se u sljedećem:

1. Rad na praktičnoj primjeni Allahove koncepcije među ljudima u svim oblastima društvenog, političkog, ekonomskog, kulturnog i misaonog života i svega što je zajedničko ljudima, uz odbijanje svakog nastojanja onih koji u svome vladanju slijede strasti i iskoračuju iz onoga što je Allah objavio.

2. Neophodno je da primjena Kur'anai Allahove koncepcije bude potpuna, a ne djelimična, odnosno da se ne odbija nešto dostavljeno plemenitim Kur'anom, a nešto prihvaća. Bilo kakvo odstupanje bi se kosilo s vladanjem prema onom što je Allah objavio.

3. Odnos prema onima koji odbijaju Allahovu koncepciju je specifičan. Ako su muslimani, treba ih obavezati slijedenjem koncepcije, makar i putem sile, ukoliko muslimani imaju svoju državu i snagu da Allahovim odredbama obavežu Allahove robove. Ako su oni koji odbijaju, nemuslimani ili muslimani nad kojima se nema nadležnosti, njih treba upozoriti da će ih Uzvišeni Allah kazniti zbog tog odbijanja, kaznom na ovom svijetu u vidu pogibije u ratu ili egzodusa, kao što se dogodilo sa Židovima za Poslanikovoga, s.a.v.s., života, povrh kazni koje će ih stići na Budućem svijetu.

4. Neustrašivo i nepokolebljivo postupanje prema onima koji se Allahovoj koncepciji suprotstavljaju, bez obzira na njihov izgovor. Oni koji pozivaju u istinu i u Allahovu koncepciju, u tome trebaju ustrajavati, jer je u naravi nekih ljudi da iskoračuju iz istine, da se oglašuju o zapovijedi svoga Gospodara. Uzvišeni Allah kaže: *A mnogi*

*ljudi su, zaista, nevjernici,*⁴⁶¹ to jest prekršioći odredaba Allahovoga vjerozakona, dužnost muslimana je da prema njima postupaju onako kako to detaljno opisuje literatura iz islamskog prava. Ovako se potencijali trebaju upošljavati u primjeni Allahove koncepcije, ovako pozivači trebaju biti aktivni na svakome mogućem polju djelovanja.

Djeca mogu praktično pozivati k Allahu sa svojim vršnjacima i kolegama, mogu s braćom i sestrama s kojima žive u kući, a mogu i s onima s kojima se susreću u džamiji. Ako djeca odrastu s tim, u razdoblje srednjovječnosti ulaze s više zrelosti i svjesni situacije u islamskom svijetu, sposobniji praktično pozivati k Allahu. Ne samo da ih to izvlači iz pasivnosti, već ih vraća na civilizacijsku poziciju ummeta koji će popravljati prilike na Zemlji. Mnogobrojnost pozivača i širenje njihovog djelokruga u području pozivanja, od zainteresiranih da rade za islam zahtijeva da rade na osnivanju društava osposobljenih za islamsko odgajanje:

- *teorijski*, kroz iznošenje principa, ciljeva, sredstava, poprišta, polazišta i nadležnosti;

- praktično, kroz djelovanje onih koji se odazivaju pozivačima, u skladu s koncepcijom islamskog odgoja kojem je cilj islamski odnos prema ljudskoj naravi, koji će joj omogućiti da izrazi svoje duhovne, intelektualne i tjelesne potencijale u granicama onog što je Allah propisao, kako bi se ostvarivale promjene pomoću sredstava odgoja na bolje, onako kako će Allah biti zadovoljniji.

Islamski odgoj je posao precizniji od islamskog pozivanja. Pedagozi trebaju biti iskusniji od pozivača, utoliko što se rad pozivača može sastojati nekad i samo u tome da ljude iz zablude prevedu na Ispravan put, a kad se radi o pedagozima, njihov rad je trajan i ne smije prestajati sve dok ljude ne dovedu dotle da postanu oni koji pozivaju k Allahu.

Islamskom radu na svakom mjestu gdje žive muslimani, stalno su potrebni, ne samo pozivači i pedagozi, već i njihov stalan i uporan rad, kao i međusobno koordiniranje u onom što rade.

⁴⁶¹ *Kur'an, Al-Mā'ida, 49.*

Sve dok ne budemo odgajali mlade, muškarce i žene s ispravnim poimanjem pozivanja k Allahu i ozbiljnim provođenjem u praksi, sve dok ne budemo obrazovali pedagoge na principima obuhvatnog islamskog odgoja kojem je cilj formiranje kompletne islamske ličnosti i sve dok se ne bude udovoljavalo i jednome i drugom, muslimani će neprestano živjeti u epohi slijeđenja vrijednosti zapadne, ne samo kulture, već i politike, ekonomije, naoružavanja i ukupnog sistema života.

Stalno slijeđenje Zapada znači da je islamski ummet slab, podređen, podčinjen, podanička zajednica koja nema ništa svoje. To je zajednica koja je dugo patila i još uvijek pati zbog Zapada.

Za Evropu je vezana priča koja je ostavila mnoge neshvatljive tragove u povijesti islamskog ummeta, a najdublji su oni iz vremena krstaških ratova (961-1553. g.) nakon kojih dolazi rad orijentalista, a za njim emisara. To je sve rezultiralo dugovremenom vladavinom Evrope nad većinom zemalja islamskog svijeta. Nakon što je Evropa ogroman trud potrošila u rušenju osmanskog hilafeta, nad većinom zemalja islamskog svijeta je uspostavila manje ili više vidljivu kontrolu, namećući i svoju zaraznu misao, kulturu i obrazovanje koji se kose s islamskim vrijednostima i etikom.

Nakon toga, uslijedilo je usađivanje Izraela među rebra arapskog svijeta i razbijanje svakoga muslimanskog jedinstva. To je označilo početak pretvaranja većine tih zemalja u sredine koje žive životom Trećeg svijeta, Svijeta u razvoju, ili Svijeta juga, te uvlačenja u dugove i proizvođenje ratnih sukoba, kako bi se zapadno oružje prodavalo i zapadna potraživanja se povećavala. To je podsticalo kontrolu i davalo joj međunarodni legitimitet pred, počevši od Lige naroda do Organizacije ujedinjenih naroda, koje su u biti, jednako, bile i ostale u interesu dominacije Peterice velikih s pravom veta, a među kojima nema nijedne arapske ili islamske zemlje.

To je priča koja će imati svoje ciljeve sve dok budemo osjećali njene posljedice, a zavjesa nakon završnog čina se neće spustiti sve dok muslimani budu živjeli nesvjesni da moraju krenuti u izvršavanje zadatka pozivanja k Allahu i zadatka islamskog odgoja, u skladu s islamskom koncepcijom, ciljevima i sredstvima. Nije li došlo vrijeme toga, Allahu, Ti to posvjedoči!?

Mi se ne možemo suočiti sa snažnim i kompaktnim Zapadom, koji drži kormilo ekonomije na svjetskoj razini, koji sredstvima informiranja upravlja, također, na svjetskoj razini, koji inicira sve sukobe, pokrete, prevrate i ratove na svjetskoj razini, koji mnogobrojne međunarodne organizacije podstiče da izdaju proglose i povremeno vrše pritisak na vojsku da krene u napad na zemlje islamskog svijeta, proizvođače pšenice, pamuka, šećerne trske i nafte. Zapadne zemlje sudbinu drže u svojim rukama, a proizvođače dovode u situaciju da ni sa čim ne mogu istinski raspolagati, već postupaju po diktatu standarda koje Zapad propiše kao mjeru svog utjecaja. Letimičan pogled u situaciju u kojoj islamski svijet živi danas, nesumnjivo će ovo potvrditi. Posvjedočit će dokaze koje odbiti mogu samo oholi, tvrdoglavi i plašljivi.

Zapad je rasplamsavao i još uvijek rasplamsava sukobe i sporove između arapskoga i islamskog svijeta. On je mnoge zemlje uveo u saveze i asocijacije da bi se zemlje islamskog svijeta u okviru njih još više udaljile jedne od drugih. On je Pakistan pocijepao na Zapadni i Istočni. On je prolio more krvi u Afganistanu. On je kratkovidne i nemarne uveo u krvavi rat vođen između Iraka i Irana, on je potpalio požar neprijateljstva u Libanu, inicirao problem Marokanske Sahare, zavadio Libiju i Čad, Maroko i Alžir, te, na kraju, Irak i Kuvajt.

Zapad koji vrši pritisak na muslimane na Filipinima, u Indoneziji i Maleziji, koji je mnoge muslimane, uglavnom u Africi, odveo u crkvu – u šta smo se i sami uvjerali – isti je onaj koji širi nemoral, igru i zabavu u islamskim društvima. On u naše domove unosi sredstva zabave i razvrata koja će presuditi biću naše omladine.

To je Zapad koji je uveo miješanje žena s muškarcima u procesu obrazovanja u raznim razdobljima školovanja, a nakon toga i u svim drugim prilikama. On je van snage stavio islamski vjerezakon, a na njegovo mjesto uveo pozitivističke zakone. On je slamao svaki islamski reformistički pokret, počevši od pokreta Muhammeda ibn Abd al-Wahhaba pa sve do danas. On islamske vlade navodi da guše svako islamsko djelovanje i ubijaju njegove nosioce, čemu

ne nalazimo dovoljno prostora za šire obrazlaganje.⁴⁶² Za izbavljanje iz toga je potrebna ustrajnost, strpljivost, mir, neprekidan rad, ovladavanje islamskim pozivanjem, islamskom pedagogijom, islamskim pokretom i uporno nastojanje da se ostvare svi istaknuti ciljevi. Ova, kao i druge knjige koje smo napisali, samo su koraci na tom putu. Allah zna naše namjere, On na Pravi put upućuje.

9. Naređivanje dobra i zabranjivanje zla

Naređivanje dobra i zabranjivanje zla je jedno od najvažnijih islamskih načela, po tome što je islam nezamisliv bez počivanja na praktičnom naređivanju dobra i zabranjivanju zla.

Ebu Hamid al-Gazali u djelu *Ihya' ulum ad-din* za naređivanje dobra i zabranjivanje zla kaže: "To je središnja osovina islama, radi koje je Allah slao sve svoje vjerovjesnike. Kada bi se njegov opseg suzio, znanje o njemu i njegovo prakticiranje zapostavilo, vjerovjesništvo bi bilo potisnuto i vjerovanja bi nestalo. Raširile bi se slabosti, zavladaile bi zablude, zagospodarilo bi neznanje, uzelo bi maha pokvarenjaštvo, razbuktali bi se požari, rušila bi se naselja, a svijet ne bi svojih nevolja bio svjestan sve do Sudnjeg dana."⁴⁶³

Iako smo ovu prodornu misao već naprijed isticali, nećemo dozvoliti da nam promakne da je ponovo iskoristimo zbog korisnih poruka koje sadrži u sebi.

Odgov djece muslimana na praktičnom naređivanju dobra i zabranjivanju zla u svjetlu onog što smo naprijed isticali, u odjeljku Etički odgoj djeteta, u sklopu prethodnog poglavlja, gdje smo govorili o poimanju naređivanja dobra i zabranjivanja zla, dok smo obrazlagali uvjete i bonton onoga ko naređuje i onoga kome se naređuje, te njegove sadržaje i praktičnu izvedbu, islamski odgoj djeteta smo predstavili kao vjerozakonsku obavezu u kojoj, kao i radi koje, se trebaju upošljavati potencijali mladih.

Želimo naglasiti da je naređivanje dobra i zabranjivanje zla bilo, ne samo obavezno i ranijim ummetima u historiji, već i jedan od

⁴⁶² O tome govorimo u knjizi koju pripremamo, koju smo naslovili *At-taḥaddī al-muwaḡḡih li al-ālam al-islāmī*.

⁴⁶³ Al-Ġazālī, *Ihyā' ulūm ad-dīn*, II, s. 269.

ciljeva poslanstva, a to je zastupanje vjerovjesništva. U vezi s tim Al-Hasan prenosi da je Vjerovjesnik, s.a.v.s., rekao: “Ko naređuje dobro, a zabranjuje zlo, Allahov je zastupnik (*kalifa*) na Njegovoj Zemlji, zastupnik Njegovog Poslanika i zastupnik Njegove Knjige.”

من أمر بالمعروف أو نهى عن المنكر فهو خليفة الله في أرضه وخليفة رسوله وخليفة كتابه

Od Durre bint Ebu Leheb, r.a., prenosi se da je kazivala: “Neki čovjek je prišao Vjerovjesniku, s.a.v.s., dok je bio na minberu i pitao ga: ‘Allahov Poslaniče, ko je najbolji čovjek?’ Poslanik, s.a.v.s., je odgovorio: ‘Onaj koji najviše uči Kur’an, ko je najmoralniji i najbojazniji, ko najviše naređuje dobro i najviše zabranjuje zlo i ko gaji najčvršće veze s rodbinom’”.

عَنْ دُرَّةِ بِنْتِ أَبِي لَهَبٍ قَالَتْ قَامَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ النَّاسِ أَفْرَأُهُمْ وَأَتْقَاهُمْ وَأَمْرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَوْصَلُهُمْ لِلرَّحِمِ

U plemenitom Kur’anu stoji: *Licemjери i licemjerke slični su jedni drugima: traže da se čine nevaljala djela, a odvrćaju od dobrih ...*,⁴⁶⁴ a na drugome mjestu: *A vjernici i vjernice su prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćaju ...*⁴⁶⁵ Od naređivanja dobra i zabranjivanja zla Uzvišeni je načinio razliku između vjernika i licemjera, istaknuvši da je obilježje po kojem se vjernik može opisati naređivanje dobra i zabranjivanje zla, a na početku svega toga je pozivanje u islam i borba za njega.⁴⁶⁶ Od naređivanja dobra i zabranjivanja zla se ne može odustajati. Sve dok živi, muslimanu je to trajni zadatak.

Enes ibn Malik, r.a., prenosi da je, upitan kad će se moći odustati od naređivanja dobra i zabranjivanja zla, Allahov Poslanik, s.a.v.s., odgovorio: “Kad se među vama pojavi ono što se pojavljivalo u ummetima prije vas”. Pitali smo ga: “Allahov Poslaniče, šta je to što se pojavljivalo u ummetima prije nas?”, odgovorio je: “Vlast u rukama mladih, nemoral i pokvarenost kod starijih i znanje kod ološa.” Zejd

⁴⁶⁴ Kur’an, At-Tawba, 67.

⁴⁶⁵ Kur’an, At-Tawba, 71.

⁴⁶⁶ Pogledati: Al-Qurtubi, op. cit. IV. s. 47.

je Vjerovjesnikove, s.a.v.s., riječi “znanje kod ološa” protumačio kao “Kada znanje bude kod grješnika i pokvarenjaka.”⁴⁶⁷

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى نَشْرِكُ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ قَالَ إِذَا ظَهَرَ فِيكُمْ مَا ظَهَرَ فِي الْأُمَّمِ قَبْلَكُمْ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا ظَهَرَ فِي الْأُمَّمِ قَبْلَنَا قَالَ الْمَلِكُ فِي صِغَارِكُمْ وَالْفَاحِشَةُ فِي كِبَارِكُمْ وَالْعِلْمُ فِي رُذَالَتِكُمْ قَالَ زَيْدٌ تَفْسِيرُ مَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْعِلْمُ فِي رُذَالَتِكُمْ إِذَا كَانَ الْعِلْمُ فِي الْفُسْأِقِ

Ako djeca stasaju i rastu svjesna istaknutoga, istinski uzimaju učešće u izgradnji zdravoga islamskog društva, pošteđenog pokvarenjaka i drznika, a u tome je mir i sigurnost svih pripadnika društva.

Djeca mogu u granicama svojih sposobnosti prakticirati naređivanje dobra i zabranjivanje zla, a to se od njih i očekuje. Međutim, oni od naređivanja dobra i zabranjivanja zla nikad ne mogu odustati, osim ako se pojavi neki zakonski razlog za to, o čemu mi opširnije govorimo u djelu *Fiqh ad-da`wa ila Allah*, a ukratko bismo saželi u jednu rečenicu: Prakticiranje naređivanja dobra i zabranjivanja zla je dobro djelo koje Allahu najviše približava.

10. Borba na Allahovom putu

Borba na Allahovom putu, kao što je poznato, može biti pojedinačna stroga dužnost (*fard `ayn*) kojoj se supruga može odazvati bez dozvole muža, sin bez dozvole oca, rob bez dozvole gospodara, kada, npr., neprijatelj napadne zemlju ili kada vladar pozove na opću mobilizaciju. Može nekima biti i stroga kolektivna dužnost (*fard kifaya*) kad odgovor za nju u ime muslimana nose oni koji to mogu zadovoljiti, o čemu smo govorili u prethodnim dijelovima knjige.⁴⁶⁸

Ovdje želimo objasniti da je odgoj djece na značaju borbe na Allahovom putu, pripremanje za nju i upošljavanje potencijala u tom području, zapravo upotpunjavanje odgoja, da bi se islamska ličnost upotpunila, a taj potpuni odgoj je jedno istaknuto svojstvo u islamskoj koncepciji i poretku.

⁴⁶⁷ Ibid., s. 49.

⁴⁶⁸ U 2. odjeljku prethodnog poglavlja.

Odgoj djeteta na značaju borbe na Allahovom putu zahtijeva dvije važne stvari: *prvo*, upoznavanje djeteta s propisima džihada; *drugo*, duhovno i tjelesno pripremanje djeteta u nošenju odgovornosti za džihad.

O svakoj navedenoj stvari ćemo ukratko posebno govoriti.

Prvo – Upoznavanje djeteta s propisima džihada

To zahtijeva da otklonimo prašinu koja se slegla u svijest ljudi vezano za to pitanje, a koju su bacali oni što su o džihadu u islamu pisali u negativnom afektu izloženi utjecajima sa strane, što se je ispriječilo između njih i između tačnosti i objektivnosti. To su oni što su o džihadu pisali s osjećajem podčinjenosti i stida koji ih je, također, udaljio od istine i objektivnosti.

Mi ovdje nismo u mogućnosti detaljno govoriti o tome, ali možemo pažnju svratiti i objasniti tačke slabosti kod takvih, a što se detalja tiče, onima koje to posebno zanima može poslužiti literatura iz hadiske nauke i islamskog prava.

Kad se radi o onima koji su o džihadu pisali negativno, udaljavali su se od istine i objektivnosti. Oni koji su borbu na Allahovom putu oslikali kao sablju isukanu pred licem cijeloga ljudskog roda koji treba ući u islam ili će sablja neprestano raditi! Nemamo potrebe da imenujemo takve pojedince ili grupe, jer to sada ne bi poslužilo nikakvoj svrsi, a i samo podsjećanje na to dovoljno je da razotkrije šta je istina.

U pravcu pružanja odgovora takvim spisateljima, neophodno je citiranje nekih tekstova iz Kur'ana i sunneta koje su ti spisatelji zanemarivali ili pogrešno razumijevali njihove poruke. Pri tome molimo Allaha da i nas i njih uputi na Pravi put.

Uzvišeni Allah kaže: *Allah doista štiti vjernike, Allah sigurno ne voli nijednog izdajnika, nezahvalnika. Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini – a Allah je, doista, kadar da ih pomogne, one koji su ni krivi ni dužni iz zavičaja svoga prognani samo zato što su govorili: "Gospodar naš je Allah!" A da Allah ne suzbija neke ljude drugima, do temelja bi bili porušeni manastiri, i crkve, i havre, a i džamije u kojima se mnogo spominje Allahovo ime. A Allah će sigurno*

*pomoći one koji vjeru Njegovu pomažu, – ta Allah je zaista moćan i silan; one koji će, ako im damo vlast na Zemlji, molitvu obavljati i milostinju udjeljivati i koji će tražiti da se čine dobra djela, a odvrćati od nevaljalih – a Allahu se na kraju sve vraća.*⁴⁶⁹

Ovo je prvi objavljeni ajet koji muslimanima borbu i korišćenje oružja propisuje odgovor na svaki napad koji na njih krene, kako bi imali prostor i mjesto na Zemlji, kako bi mogli klanjati namaz, davati zekat, naređivati dobro i zabranjivati zlo.

Al-Kurtubi kaže: "Ibn al-Arabi tvrdi: 'Naši učenjaci kažu: 'Allahovom Poslaniku, s.a.v.s., do prisege na Akabi nije bilo dozvoljeno da ratuje, da prolijeva krv. Deset godina mu je naređivano da poziva k Allahu, da trpi zlostavljanja, prašta neupućenima i tako im izlaže čvrst dokaz o Allahu i ispunjenju Njegovog obećanja, Čija dobrota se potvrđuje i riječima Uzvišenoga: *Mi nijedan narod nismo kaznili dok poslanika nismo poslali.*⁴⁷⁰ Međutim, ljudi su nastavljali s nasiljem, zahtijevajući dodatne dokaze. Kurejšije su mučile saplemenike koji su Poslanika, s.a.v.s., slijedili, kasnije iseljenike, da bi ih odvratili od vjere ili ih protjerali s njihovih ognjišta. Među njima je bilo onih koji su pobjegli u Abesiniju, drugi su otišli u Medinu, a bilo je i onih koji su podnosili zlostavljanja. Nakon što su se Kurejšije oholile prema Uzvišenom Allahu, odbili Njegovu Objavu, poricali Njegovog Poslanika, s.a.v.s., i kažnjavali one koji vjeruju u Jedinoga Allaha i Njegovog roba, one koji istinitim smatraju Njegovog Poslanika, s.a.v.s., i čvrsto se drže Njegove vjere, Allah je Svome Poslaniku, s.a.v.s., dozvolio da se bori, zaštiti i pobjeđuje one koji ih zlostavljaju. Uzvišeni je to dozvolio riječima, počevši od: *Dopušta se odbrana onima koje drugi napadnu, zato što im se nasilje čini ...,* pa do riječi: *... a Allahu se na kraju sve vraća.*⁴⁷¹

Uzvišeni Allah kaže: *Propisuje vam se borba, mada vam nije po volji! – Ne volite nešto, a ono može biti dobro po vas; nešto volite, a ono ispadne zlo po vas. – Allah zna, a vi ne znate.*⁴⁷²

⁴⁶⁹ Kur'an, Al-Ḥaḡg, 38-41.

⁴⁷⁰ Kur'an, Al-Isrā' 15.

⁴⁷¹ Al-Qurṭubī, op. cit. XII, s. 69.

⁴⁷² Kur'an, Al-Baqara, 216.

Ovaj ajet muslimanima propisuje borbu na Allahovom putu. Al-Kurtubi ističe da Said ibn al-Musayyib prenosi: "Džihad je svakom muslimanu uvijek stroga dužnost."⁴⁷³ Ibn Atiyya, pak, tvrdi: "Ono oko čega uvijek postoji konsenzus, jeste to da je džihad cjelokupnom Muhammedovom, s.a.v.s., ummetu stroga kolektivna dužnost, u sklopu koje izvršenje od strane jednog broja tu dužnost skida s ostalih, osim kad neprijatelj prodre u zonu islama. Tada postaje stroga dužnost svakog pojedinca."⁴⁷⁴

Uzvišeni Allah kaže: *I neka se zato na Allahovu putu bore oni koji ne žale da žrtvuju život na ovom svijetu za budući svijet. A onoga ko se bori na Allahovu putu, pa pogine ili pobijedi, Mi ćemo, sigurno, obilno nagraditi,*⁴⁷⁵ pa do kraja ajeta u kojem se kaže: *Pa šta je tim ljudima? – oni kao da ne razumiju ono što im se govori!*⁴⁷⁶

Sura Al-Anfal gotovo sva govori o džihadu. Sura Et-Tawba sva govori o tome. Sura Muhammed koja se još zove i Borba (*Al-Qital*), također, sva o tome govori. O tome govore i mnogobrojni izdvojeni ajeti. Tu su i Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi čiji broj premašuje zbir od trideset, a svi se navode u zbirkama vjerodostojnih (sahih) hadisa.

Nakon i najkraćeg razmatranja predmetnih ajeta i hadisa, može se pružiti odgovor onima koji džihad u islamu kvalificiraju kao sablju isukanu protiv nemuslimana. Iz njihovih poruka se može doći i do zaključka o mjestu i značaju džihada u islamu, a zaključci u cijelosti ne izlaze iz okvira dviju osnovnih definicija džihada, a to su:

1. stroga pojedinačna dužnost – kad treba uzvratiti na eventualni napad na muslimane ili prilikom opće mobilizacije;
2. stroga kolektivna dužnost – prilikom širenja pozivanja k Allahu širom svijeta.

U svakom slučaju, u tome nema prisiljavanja bilo koga da uđe u islam, već je to poziv prvenstveno uvjerenjem i otklanjanjem sumnji, zatim lijepim ponašanjem prema ljudima na osnovama onog što islamski vjerezakon propisuje, u skladu s različitim naravima, bez iznevjeravanja, neprijateljstva, iskrivljavanja ili mučenja u borbi.

⁴⁷³ Prema kazivanju Al-Māwardija.

⁴⁷⁴ Al-Qurtubī, oġ cit. II, s. 38.

⁴⁷⁵ *Kur'an, An-Nisā'*, 74.

⁴⁷⁶ *Kur'an, An-Nisā'*, 78.

Džihad u islamu tokom okršaja ne dozvoljava vršenje nasilje mrcvarenje ubijenih, krađu i pljačkanje okućnice neprijatelja, ubijanje žena, djece i monaha u njihovim samostanima. Ne smije se posjeći palma ili neko drugo stablo, ne smije se ubiti životinja, osim ako će odmah poslužiti za jelo.

Svi istaknuti maniri spadaju u bonton i etiku džihada u islamu, a kao obavezu muslimanima propisuju ih brojni Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi.

Zadatak je džihada, u širenju pozivanja k Allahu, najrječitiji odgovor slabićima koji tvrde da džihad predstavlja samo odbranu od neprijatelja, o čemu mi opširno govorimo u djelu *Fiqh ad-da`wa ila Allah*.⁴⁷⁷

Dijete bi iz propisa džihada trebalo znati ono što je neophodno, na osnovu onog što je sasvim jasno izloženo u literaturi iz hadiske nauke, Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., životopisa i islamskog prava.

Drugo – Duhovno, intelektualno i tjelesno pripremanje djeteta u nošenju odgovornosti za džihad

Ovdje želimo ukratko ukazati na sljedeće:

1. Duhovno pripremanje se izvršava kroz jačanje veze djeteta s Allahom putem izvršavanja dužnosti, dobrovoljnih ibadeta, zikra, virdova, razbuđivanja vjerovanja podsjećanjem na Sudnji dan, podsjećanjem na nagrade, polaganje računa za djela koja je čovjek počinio tokom prolaznog života. Ukoliko se duše pročiste i usmjere k Allahu, bit će u stanju nositi odgovornost za borbu na Allahovom putu.

2. Intelektualno pripremanje kroz temeljito obrazovanje u islamu uopće, a u džihadu posebno. Obrazovanje djeteta najcjelishodnije se ispunjava putem čitanja, poučavanja, istraživanja i produbljenog traganja za saznanjima.

3. Tjelesno pripremanje djece da bi nosila odgovornost za džihad treba se odvijati u dva pravca:

prvo, izbjegavanjem svega što može biti uzrok tjelesne slabosti;
drugo, uzimanjem sredstava kojima se povećava tjelesna snaga.

O duhovnome, intelektualnom i tjelesnom pripremanju smo govorili i u tri prva odjeljka prethodnog poglavlja.

⁴⁷⁷ Pogledati 1. tom djela.

Šesti odjeljak
**VEZANJE DJETETA ZA ISLAMSKI
UMMET I ISLAMSKI SVIJET**

1. Pojmovi islamski ummet i islamski svijet

a) Pojam islamski ummet

Zajednica (*ummet*) je svako društvo povezano nečim zajedničkim: jednom vjerom, jednim vremenom, jednim mjestom, svejedno da li ih to što im je zajedničko povezuje putem prisile ili slobodnog izbora. Tako su islamski učenjaci definirali ummet, pozivajući se na poruke iz Kur'ana.⁴⁷⁸

Savremeni sociolozi imaju svoju definiciju *ummeta* na osnovu koje se on može shvatiti kao sinonim naciji ili narodu. U tom smislu, definiraju je riječima: "Ummet je skup pojedinaca koje objedinjuje zajednička kultura zasnovana na jedinstvu porijekla, ili jezika, ili vjere, a povezuje ih historija, društveno naslijeđe i ekonomski interes. To je skup pojedinaca koji žive na istoj zemlji i održavaju veze u sklopu politike i okvirima države."⁴⁷⁹ Svejedno da li ćemo se opredijeliti za jednu ili drugu definiciju, za nas nema bitne razlike kad se radi o onome čemu nam trebaju poslužiti definicije.

Reći ćemo da je *islamski ummet* skup ljudi koje povezuje monoteističko vjerovanje – islamska vjera – uprkos različitim mjestima, vremenima, porijeklu i jezicima.

S obzirom na sociološku definiciju, *islamski ummet* je skup ljudi koje okuplja zajednička kultura, zasnovana na jedinstvu vjere, a povezuju ih brojne historijske, društvene, ekonomske i političke veze, iako danas izostaje okvir iste države, budući da pripadnici u više od četrdeset država žive posljedicom djelovanja raznih faktora razdora, cijepanja i sektašenja, koje im je nametnuo neprijatelj, koji ih je uspio nadvladati i zavladati njihovom zemljom, rješavati njihovu sudbinu

⁴⁷⁸ Ar-Rāḡib al-Iṣfahānī, *Al-Mufradāt fi ḡarīb Kur'an*.

⁴⁷⁹ Ahmed Zakkī, *Muḡam muṣṭalahāt al-'ulūm al-iḡtimā'iyya*.

i učiniti ih poklonicima tuđe misli, politike, ekonomije i društva, osim malobrojnih koje je Allah zaštitio i sačuvao.

Ovakvo poimanje *ummeta* od strane sociologa koji insitira na tome da *zajednica* živi u jednoj zemlji, ili u okviru jedne države realno ne postoji u *islamskom ummetu* današnjice zbog razloga koji smo malo čas spomenuli, a to je neprijateljska vlast i dominacija.

Pojam *islamski ummet* je danas, nesumnjivo, skup pripadnika koje povezuje monoteističko vjerovanje, kao što ih povezuju i zajedničke historijske i društvene veze koje izviru iz islamskih etičkih vrijednosti, iz onoga što Allah dozvoljava i što brani. To je dovoljno da se danas označi kao jedan ummet, a što se tiče budućnosti, opravdano je nadati se da će je povezivati jedna zemlja, jedinstvena država, isti ekonomski i politički interesi.

Nada se upravlja prema sinovima *islamskog ummeta*, djeci, mladima, muškarcima i ženama. Ako bi zavidnici i zlobnici upitali kada i kako, odgovaramo im da smo uvjereni da je to blizu!

b) Pojam islamski svijet

To je geografski i prostorni pojam. U tom smislu, mi pod njim podrazumijevamo sva zemaljska prostranstva na kojima žive muslimani, bilo da se radi o državama ili enklavama, s muslimanskom većinom ili manjinom, ne uzimajući u obzir filozofska značenja *svijeta* kao poprišta postojanja, naseljenog ljudima ili nenaseljenog.

Ono što mi razumijevamo kao *islamski svijet*, označava sve muslimanske zemlje na istoku, zapadu, sjeveru i jugu Zemlje, bez razlike da li su zemlje nezavisne, suverene ili nad njima dominira neprijatelj islama, propisujući im poredak i zakone koji se kose s islamom.

Djeca, zapravo muslimani uopće, trebaju razumijevati oba pojma, *islamski ummet* i *islamski svijet*, ne uvažavati vještačke političke granice koje su islamskim zemljama postavili neprijatelji. U njihovoj svijesti i kulturi treba postojati osjećaj da je to sve dio *islamskog ummeta* jedinstvenog vjerovanja, dio *islamskog svijeta* čije dijelove ne mogu razdvojiti političke granice koje su vještački postavili neprijatelji.

2. Kako treba dijete vezati za islamski ummet i islamski svijet

Naznačenom vezanju su neophodne mnogobrojne radnje i ogroman trud. Sve skupa započinje u kući još od najmlađih dana, a nastavlja se kroz mekteb, zatim školu u svim razdobljima, te kroz sve izvore kulture i sva sredstva informiranja. Sve istaknuto, svako aktivan u tome ponaosob, treba uraditi sve što može u vezanju djeteta za islamski ummet i islamski svijet.

Riječi roditelja, njihov razgovor i kazivanja trebaju podsticati ta značenja, raditi na pobuđivanju potrebnih osjećanja kod djece. Izbor priča i kazivanja treba podsticati pronalaženje veze između djeteta i islamskog ummeta, odnosno islamskog svijeta. Dijete je dio cjeline, organ jednoga tijela, a organ ne može živjeti sam niti išta vrijedi sam za sebe. Svoju stvarnu vrijednost dobija tek ako zauzima svoje mjesto u sklopu organizma. Tek tada može vršiti svoju funkciju, sebe izraziti i organizmu pružiti pomoć da i on vrši svoju funkciju.

Domaćinstvo sa svime što ima u njemu i svima koji su u njemu, treba pružati ta saznanja i to povezivanje. To treba podsticati osjećaj pripadanja islamskom ummetu i islamskom svijetu.

To isto treba činiti i džamija. Jedinstvo ibadeta u džamiji i sudjelovanje muslimana na svakom dijelu zemlje u njihovom izvršavanju, u vjerniku mogu podsticajno razbuđivati dubok osjećaj da svi koji sudjeluju u tim ibadetima čine islamski ummet kojem i on pripada.

Lekcije i predavanja koja se daju u džamijama trebaju osnaživati i oplemenjivati te osjećaje. Kad se u džamiji neki problem islamskog ummeta i islamskog svijeta istakne za raspravu, u sklopu lekcije, hutbe ili predavanja, to se pokazuje kao jačanje veze između djeteta i islamskog ummeta i islamskog svijeta.

Što se tiče škole u njenome obuhvatnom smislu, počevši od prvog razdoblja pa sve do školovanja na fakultetu, ima veliki utjecaj u razbuđivanju osjećaja kod djeteta o pripadanju islamskom ummetu i islamskom svijetu.

Trud koji škola treba ulagati u tom području, uistinu je veliki. Moramo unaprijed priznati da su naše škole u većini zemalja islamskog svijeta idejno i misaono okupirane, da je u njima program iskvaren, da je poremećen red prioriteta, što je od njih načinilo iskrivljenu sliku islamske škole koja bi trebala odgajati podmladak i pripremati ga da osjeća ponos što pripada svom vjerovanju, kulturi, etici, načinu ponašanja, da islam slijedi onako kako se treba slijediti.

Pod utjecajem neprijatelja, islamske škole, ne samo što ne vrše svoju funkciju, već joj u svojim planovima i programima ne pridaju nikakav značaj.

Priča o obrazovanju u većini zemalja islamskog svijeta je tužna još otkad su se neprijatelji počeli uplitati u prilike u zemljama islamskog svijeta, početkom 20. vijeka, ili nešto ranije – to je bilo vrijeme slabljenja moći muslimana, njihovoga civilizacijskog stagniranja zbog mnogobrojnih teškoća za koje ne nalazimo mjesta da ih ovdje iznosimo – vrijeme kad su neprijatelji iscrtili plan kako da muslimane jedne od drugih odvoje političkim preprekama koje su iznijeli i podijelili islamski svijet na više od četrdeset zemalja u kojima ima mnoštvo raznih sistema vlasti, a među njima i često međusobno suprotstavljenih. Od tih historijskih vremena, pa sve do naših dana, neprijatelj na najružniji način spletkari nanoseći štetu islamskom ummetu putem kontroliranja njihovog obrazovanja i obrazovnih ustanova, tako što muslimanima, ne samo da nameće svoju metodologiju, već se miješa i u izbor nastavnih planova i programa, utičući i na neodgovarajuće pripremanje nastavnika, u smislu da se pretvaraju kako nisu svjesni značaja islamskih vrijednosti za školu, nastavnika i učenika. Neprijatelj je jedno duže vrijeme uporno radio na tome da kroz škole obrazuje službenike koji će služiti njegovim interesima i idejama, dajući zaposlenima garancije da će udobno živjeti pod njegovom vlašću.

Priča o obrazovanju u islamskom svijetu je krvava. O njoj ovdje ne želimo duljiti, već ćemo se zadovoljiti time što ćemo reći da je zadatak cjelokupnog islamskog ummeta i svake pojedine islamske zemlje da obrati pažnju svojim obrazovnim ustanovama, kako bi njihov cilj bio obrazovanje muslimana svjesnoga da pripada

islamskom ummetu, upućenoga u uvjete koji vladaju u islamskom svijetu, sposobnoga da postane obrazovan znalac i stručnjak, koji će biti uključen u život, uzimajući učešće u usponu ummeta i njegovom razvoju u različitim oblastima života.

Dobro čišćenje školskih programa od prisutnih slabosti i nedostataka, koji otežavaju ostvarenje ciljeva, treba prvenstveno da se uzima u obzir i da mu se posvećuje odgovarajuća pažnja.

Obraćanje pažnje programima za pripremanje nastavnika i programima pedagoških fakulteta, uvjet je svih uvjeta u obrazovnom procesu, jer obrazovanje bez toga ne može ostvariti svoj cilj.

Svemu tome se treba pridružiti želja za oslobođanjem od mnogih mjerila i standarda koji danas dominiraju u pripremanju nastavnika, jer mi želimo pripremanje nastavnika muslimana.

Mijenjanje nastavnih programa u smislu ciljanog izbora može proisteći iz naše misaone i kulturne riznice, iz naših vrijednosti i naći smjer ravnajući se prema našem vjerovanju. Treba isticati našu historiju, isticati značaj naših učenjaka i mislilaca, služiti našoj sadašnjosti i pripremati našu budućnost. Sve to je neophodno i samo je jedan od brojnih koraka političkog rada u jačanju osjećaja pripadanja islamu.

Uporno nastojanje u tome da islamske etičke vrijednosti vode škole u svemu što se tiče upravljanja, nastavnoga kadra, đaka i tehničkog osoblja, pomoglo bi da djeca odrastaju u školskoj atmosferi neokaljanoj tuđim mjerilima koja nam zajedno s neprijateljem dolaze da nam otežavaju, a ta mjerila su mnogobrojna, mnogovrsna i zahvaćaju sve oblasti života. U sklopu svog zakonodavstva, islam vrjednovanjem obuhvaća sve što čovjek kaže i sve što uradi usmjeravajući to etičkim vrijednostima koje su stabilne uprkos različitim vremenima i prostorima. To su islamske vrijednosti koje predstavljaju dugačku listu vrjednota kojima se musliman treba kititi, a naspram nje stoji lista poroka kojih se musliman treba lišiti. Kroz to kićenje i lišavanje može se voditi ljudski život dostojan onoga čime je Allah počastio čovjeka.

U obrazovanju se islamskom svijetu odigrao poguban zastoj čiji tragovi zapažaju u širenju kriminala i ružnog ponašanja, u raširenosti

nemorala, međusobnom prekidu odnosa članova porodice, članova društva i pripadnika islamskog ummeta. Borba protiv tog zastoja je jedan od najprečih zadataka.

Interes za obrazovanje i određivanje mjesta koje mu po značaju pripada, najvažniji je motiv koji dijete povezuje s islamskim ummetom i islamskim svijetom.

Što se tiče sredstava informiranja, danas su vrlo moćni izvori saznanja koja se sve više cijene. Ona mogu na ljude vršiti veoma snažan utjecaj, proizvoditi kod njih sve osjećaje i osjećanja, pružati im različite sadržaje kulture i odgajati ih s etičkim vrijednostima koje poželeva.

Analiza uređaja i sredstava informiranja bi pokazala da se ona sastoje iz aktera koji piše riječ, režisera koji riječ šalje u eter da se sluša, gleda ili čita. Dakle, sastoje se iz osoba koje obavljaju te radnje, opreme, rasvjete i uređaje.

U poslovima oko vezanja djeteta za islamski ummet i islamski svijet, svako ponaosob ima svoje zadatke, a oni se ogledaju u tome da se osjeća ponos zbog pripadanja islamskom svijetu i islamskom ummetu, ponos zbog naslijeđa i historije koje sljedbenike islama inspiriraju i podstiču da brane islamske etičke vrijednosti i odupiru se porocima. Čovjek dorastao takvim zadacima neće biti nespreman ljudima pružiti lijepu priču, korisnu knjigu, poučan članak, izvrstan film ili dramu, čime će istinski aktivno učestvovati u izgradnji društva kojem pripada.

Ako sredstva informiranja u zemljama islamskog svijeta ostanu takva kakva jesu, potrošači kojima se obraćaju sredstva i uređaji ostat će, također, jednako lahkovjerni, pasivni, zavedeni i skloni porocima, lišeni osjećaja pripadanja svome islamskom zavičaju, ummetu i svijetu kojem pripadaju.

Povezivanje djeteta s islamskim ummetom i islamskim svijetom nije važno zbog samog povezivanja, već zbog toga što je to aktivnost u sklopu koje se dijete uopće treba odgajati pripremljeno da se u njemu mogu zasađivati vrijednosti neophodne u vođenju ljudskog života, sposobno da postigne sreću na ovome i Budućem svijetu. Te

vrijednosti prema našim shvaćanjima, najkraće izložene mogu biti sljedeće:

- a) privrženost islamskoj etici;
- b) osjećaj pripadanja islamu;
- c) odanost Allahu, Njegovom Poslaniku i vjernicima.

Svaka od tri vrijednosti zaslužuje obrazlaganje za koje se nadamo da je neće previše oduljiti.

a) Privrženost islamskoj etici

Povezivanje djeteta s islamskim ummetom i islamskim svijetom već na prvom stupnju ima cilj da dijete bude privrženo islamskim etičkim vrijednostima u kojima sudjeluju svi muslimani na svim dijelovima Zemlje. Neophodno je da sebi ovdje postavimo pitanje koje bi mogao postaviti neki nemusliman ili nemaran musliman, a ono glasi: "Što mora biti privržen baš islamskoj etici, zašto ne nekoj drugoj?"

Etika je ono što čovjek praktično ispoljava iz načela svog vjerovanja, a vjerovanje muslimana je monoteističko. To je vjerovanje u Božiju Jednoću – da nema Boga osim Allaha; u Jedinstvo suverenosti – da nema stvoritelja niti opskrbitelja osim Allaha. Jedini izvor tog vjerovanja je Allahova Knjiga, plemeniti Kur'an, posljednja nebeska knjiga, najkompletnija, najpotpunija, nepodložna iskrivljavanju zbog toga što se Uzvišeni Allah obavezao da će je čuvati, dok su Njegove druge knjige čuvali ljudi, a velika je razlika u tome kad nešto čuva Allah i kad to čuvaju ljudi. Taj potpuni, nepresušni izvor je protumačio Vjerovjesnikov, s.a.v.s., sunnet, detaljno obrazlažući njegovu konciznost, čineći tako s Kur'anom potpun i jedinstven sadržaj.

Kakve etičke vrijednosti monoteističko vjerovanje ostavlja sljedbenicima vjere u Jednoga Boga? Ostavlja im etičke vrijednosti na kojima može počivati izgradnja zdravog društva pošteđenog slabosti, nedostataka i negativnosti, društva čija izgradnja počiva na dobru, odnosnc na islamskoj etici kojoj je cilj da ljudi uvijek naređuju dobro i zabranjuju zlo.

Dobro (al-ma'ruf), kako smo to mnogo puta rekli, jeste svako dobro koje prihvaća čovjeku urođen osjećaj za ono što je ispravno i ono u čemu čovječanstvo vidi da doprinosi dostizanju sreće, po čemu se postaje privrženo dobrim djelima i vrjednotama.

Zlo (al-munker), prema svemu što smo naprijed isticali, jeste ono što odbija čovjeku urođen osjećaj za ono što je ispravno, ono u čemu čovječanstvo vidi poroke i loša djela koja zavode i donose nesreću.

Dakle, islamska etika je ona koju prihvaća i s dobrodošlicom je dočekuje čovjeku urođen osjećaj za ono što je ispravno, a to su sve vrste dobra, dobročinstva, dobrih postupaka i vrjednota.

U smislu utvrđivanja tih velikih etičkih vrijednosti – to jest dobra – islam je u sklopu svog vjerzakona dobru (*ma'ruf*) ustanovio tri stepena:

Prvo – To je dobro koje je vjerzakon propisao kao strogu obavezu (*fard*). Ono se ogleda u svemu čime islam obavezuje i u dužnost stavlja muslimanima. Toga ima više vrsta, a počinje s propisivanjem vjerovanja u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike, Sudnji dan, Njegovo određenje, a obuhvaća i izgovaranje očitovanja i postupanje u skladu s njim, zatim čistoću, namaz, post, zekat, hadž, pravednost, dobrobit, iskrenost, blagost, poštovanje prava drugih itd.

Drugo – To je dobro koje islam odobrava i preporučuje (*mandub*). Ono se ogleda u svemu što vjerzakon preporučuje ili podstiče da ljudi čine i prakticiraju u sklopu društva, kao što su svi dobrovoljni ibadeti. Vjerzakon uistinu preporučuje dobrovoljne ibadete: zikr, dovu, namaz, post, sadaku, umru i druge dobrovoljne ibadete koji po načinu obavljanja izgledaju kao stroge dužnosti, a Poslanik, s.a.v.s., ih je dobrovoljno mnogo prakticirao.

Treće – To je dozvoljeno dobro, ono koje islamski vjerzakon ne zabranjuje (*mubah*). S obzirom na okvir po kojem se definira, to je najšire područje. U biti, sve ono što vjerzakon ne zabranjuje, jeste dozvoljeno, a ogleda se u uživanju dobrih jela i pića, lijepe odjeće, udobnosti stana, ali bez pretjerivanja i oholosti.

U smislu borbe islama protiv zla (*munker*) u društvu, vjerovodnik je ustanovio da zla ima na dvjema razinama:

Prvo – To je ono što je strogo zabranjeno (*muharrem*), sve u vezi čega je vjerovodnik ljude obavezao da ga izbjegavaju, da im život bude od toga čist. Prosudbe o zlu u islamskom vjerovodniku su jasne, bez dvojbi i nejasnoća. To se ogleda u svemu što Allah brani svojim robovima, kao što su: blud, krađa, laž, nasilje i drugo sasvim poznato.

Drugo – To je ono što je pokuđeno (*mekruh*), ono prema čemu islamski vjerovodnik izriče svoju otvorenu ili prikrivenu osudu. U pokuđena djela spadaju ona koja su bliska zabranjenim (*mekruh tahrimi*), kao kad se radi o kršenju bontona prilikom jela ili hoda. Među njima ima i onih koja su bliska dozvoljenim postupcima (*mekruh tenzihi*), kao što je igranje šaha, domina i drugih kockarskih igara, kao i svaka igra koja čovjeka izvodi iz uljudnosti ili ga uvodi u nešto što ga može uvaliti u sumnju.

Islamska etika, smještena između tih granica – dobra i zla – je u stanju izgrađivati dobrog muslimana, dobro muslimansko društvo i napredan islamski ummet.

Povezivanje djeteta s islamskim ummetom i islamskim svijetom, jeste ono što će mu omogućiti da bude etički privrženo islamu i odano njegovim načelima. To je prva vrijednost koju će dijete ubrati iz privrženosti, a to je jedna od najviših i najdragocjenijih vrijednosti, jer će ona navoditi na praktično činjenje dobra i naređivanje da se ono radi, kao i na izbjegavanje i zabranjivanje zla.

Dok svoje vjerovanje izlaže u vidu djela i ponašanja, islam se u ustanovljenje naređivanja dobra i zabranjivanja zla pouzdaje polazeći presudno od toga da se jedno tiče onoga što Allah dozvoljava, a drugo onoga što Allah zabranjuje.

b) Osjećaj pripadanja islamu

Pod *pripadanjem islamu* podrazumijevamo pripadanje nekog pojedinca vjerovanju u Allaha, Njegove meleke, Njegove knjige, Njegove poslanike, Sudnji dan i Njegovo određenje, izgovaranje očitovanja i postupanje po njemu, zatim, privrženost islamskoj

životnoj koncepciji. Muslimanu nije dozvoljeno da na sličan način pripada ijednoj drugoj koncepciji ili poretku, osim islamskom.

Povezivanje djeteta s islamskim ummetom i islamskim svijetom u njegovu dušu usađuje osjećaj pripadanja, a temelje mu učvršćuje s čvrstim uvjerenjem da je pripadanje islamu ključ svakog dobra i napretka cjelokupnog islamskog ummeta. Ova vjera se nad drugim vjerama odlikuje time što je najkompletnija, najpotpunija, time što je Allah njome najzadovoljniji, kao i time što je ona dokinula ranije vjere, što je posljednja i zaključna vjera, te što donosi najpotpuniju koncepciju života na ovome i pripremanja za život na Budućem svijetu.

U tom području želimo naglasiti da i ustanove mogu proizvoditi osjećaj pripadanja islamu, da ga mogu održavati i razvijati u srcima ljudi uopće, a djece posebno. To su ustanove koje počinju s kućom, a nastavljaju se s mektebom, zatim školom, pa sredstvima informiranja. Makar što svaka od tih ustanova treba izvršavati svoje zadatke, sve zajedno osjećaj pripadanja islamu zasađuju u srca ljudi uopće i djece posebno.⁴⁸⁰

Pripadanje islamu obuhvaća mnogovrsna značenja koja sežu do najviših razina mogućnosti da ih svi muslimani koriste na ovome i Budućem svijetu.

Pojedinac je, dakako, svjestan da ne živi sam, ni u okviru svoje porodice, niti čak u okviru same države, već osjeća da živi kao važan dio velikog islamskog ummeta i prostranog islamskog svijeta. Musliman koji osjeća da pripada islamu, osjeća da onih koji s njim sudjeluju u vjerovanju, ibadetima, etici i ponašanju, ima više od milijarde, da takav osjećaj u srcu otklanja mnogobrojne negativne posljedice štetnih osjećaja usamljenosti, malobrojnosti, podčinjenosti i poniženosti.

Pripadanje islamu budi kod čovjeka predosjećanje da je njegova briga okrenuta vjeri – i Allah će mu, ako joj prilazi iskrenom odlučnošću u njenom prevladavanju, pomoći – zajednička briga za islamsku zajednicu i islamski svijet. Uz takvo predosjećanje, u srcu

⁴⁸⁰ O osjećaju pripadanja islamu opširnije govorimo u drugom poglavlju našeg djela *Fiqh ad-da'wa ilā Allāh*.

muslimana se nesumnjivo budi nada u prevladavanje brige, budući da s njim u tome sudjeluje želja muslimana cijelog svijeta.

Osjećaj pripadanja islamu čini da musliman svoje ovosvjetske brige smatra brigama svih muslimana, a u tome do izražaja dolazi međusobno pomaganje muslimana i stavljanje mogućnosti i potencijala u službu prevladavanja teškoća, povrh osjećaja izloženosti Allahovoj milosti i očekivanja njegove pomoći i nagrade. Prema predanju koje počinje od Abdullaha Ibn Me'suda, r.a., Ibn Madže prenosi da je Allahovog Poslanika, s.a.v.s., čuo kad je rekao: "Ko sve svoje brige shvati kao jednu jedinu brigu, vezanu za Budući svijet, Allah će ga poštediti ovosvjetskih briga, a koga obuzmu ovosvjetske brige; Allah neće mariti na kojem će mjestu propasti".

مَنْ جَعَلَ الْمُهْمومَ هُمًا وَاحِدًا هَمَّ آخِرَتِهِ كَفَاهُ اللَّهُ هَمَّ دُنْيَاهُ وَمَنْ تَشَعَّبَتْ بِهِ الْمُهْمومُ فِي
أَحْوَالِ الدُّنْيَا لَمْ يُبَالِ اللَّهُ فِي أَيِّ أَوْدِيَّتَيْهَا هَلَكَ

Briga vezana za Budući svijet koja se pojavljuje u ovom hadisu, jeste preokupiranost onim sa čime će Allah biti zadovoljan, za šta se očekuje nagrada. Važnije i jasnije brige ne bi trebalo biti u islamskom ummetu i islamskom svijetu.

Pripadanje islamu znači da muslimani o svojim brigama razmišljaju svjesni da žive u islamskom svijetu, situiranome u ekonomskom pogledu, jer on ima dovoljno sirovine koja pokriva njegove potrebe, samo što njegovi neprijatelji upravljaju sirovinom i nameću mu poniženje da živi ovisan o neprijateljima. Kako, onda, može prevladati tu brigu?

Uzmimo za primjer pšenicu, pamuk, šećernu trsku, naftu i brojne rude. Sva ta roba ima porijeklo iz islamskih zemalja. Proizvode je muslimani, a njome raspolažu njihovi neprijatelji. Razgovor o tome je isprazan koliko i aktuelan. Istina, ekonomski dogovor među zemljama islamskog svijeta je činjenica koju su ekonomisti muslimani istjecali na nekoliko islamskih kongresa održanih u posljednjih dvadeset godina. Islamski svijet može postići taj dogovor i ekonomski se potpuno izgraditi samo ako se uspije osloboditi neprijateljske kontrole.

Osjećaj pripadanja islamu znači da svaka zemlja islamskog svijeta vodi računa da učenje arapskog jezika, jezika plemenitoga Kur'ana i Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., sunneta koji je ujedno njihov ključ, bude obavezno za sve obrazovane žitelje, a za zaposlene u području kulture posebno. Nema života sljedbenicima Kur'ana, osim uz znanje jezika Kur'ana. Neka se nakon toga uče jezici kako ko želi. Žalosno je, čak zabrinjavajuće, što u tolikom broju muslimanskih zemalja dominira jezik onoga ko ima kontrolu nad njima – svejedno da li je kontrola očigledna ili prikrivena – ili u njima prevlast imaju lokalna narječja, a kad tražite one koji znaju jezik vjere, jezik Kur'ana, naći ćete ih veoma malo! Borba protiv jezika Kur'ana je jedan od najvažnijih ciljeva neprijatelja muslimana i neshvatljivo je što ih u ostvarivanju toga gnusnog cilja pomažu upravo muslimani!

Osjećaj pripadanja islamu znači da muslimani u svakoj islamskoj zemlji odlučno zahtijevaju da vladajući poredak u njoj bude islamski, koji se povinjava propisima islamskog vjerozakona, odnosno da njegova načela, vrijednosti i uređenje izvire iz plemenitoga Kur'ana i časnoga Vjerovjesnikovog, s.a.v.s., sunneta, da se koristi bogatim muslimanskim naslijeđem koje ostavljaju učenjaci, te znamenjem koje ostavlja historija iz vremena ashaba, tabiina i dobrih prethodnika. Ono muslimane može voditi kroz čovjeka dostojan život, omogućujući mu da odbija svaki poredak koji se kosi s islamskim načelima, vrijednostima, ili propisima, da ne prihvata da se u državne ustave unosi išta tuđe. U tom slučaju, život bi im bio sasvim drugačiji, što se već događa u nekim muslimanskim zemljama.

Ukratko, ovo bi bila neka od mnogobrojnih značenja pripadanja islamu, pripadanja koje podstiče i pročišćava rad na povezivanju muslimana s islamskim ummetom i islamskim svijetom. U tome se ogleda neprocjenjiva korist pripadanja islamu.

c) Odanost Allahu, Njegovom Poslaniku i vjernicima

Odanost ima mnogobrojna značenja, a mi ćemo se zadovoljiti isticanjem sljedećih:

- bliskost;
- pomaganje;

- ljubav.

Islam uspostavlja odanost između roba i Gospodara. Uzvišeni Allah kaže: (...) *“Moj zaštitnik je Allah koji Knjigu objavljuje i On se o dobrima brine.”*⁴⁸¹

Islam uspostavlja i odanost među vjernicima. Uzvišeni Allah kaže: *“Oni koji vjeruju, i iseljavaju se, i u borbi na Allahovom putu zalažu imetke svoje i živote svoje, i oni koji daju utočište i pomažu, oni jedni druge nasljeđuju.”*⁴⁸²

Vidovi odanosti su, dakle: bliskost, pomaganje i ljubav.

Bliskost s Allahom se ostvaruje kroz pokornost Njemu i privrženost Njegovom vjerozakonu. Pomaganje Allahu se ogleda u pomaganju Njegove vjere i slijeđenju onoga što je prakticirao Njegov Poslanik, s.a.v.s., a ljubav prema Allahu se potvrđuje pokornošću Njemu, privrženošću dobru, skromnosti i poniznosti.

Bliskost s vjernicima se ogleda u šticeanju njih i brizi o njihovim interesima. Pomaganje se potvrđuje kroz pružanje pomoći protiv neprijatelja, a ljubav prema njima treba postojati sve dok su oni istinski pokorni Allahu.

Kao što je islam uspostavio odanost Allahu, uspostavio je i odanost Njegovom Poslaniku, s.a.v.s., jer je odanost Allahu ujedno odanost i Njegovom Poslaniku s.a.v.s., budući da on dostavlja sve od Allaha. Bliskost s Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., pomaganje njega i ljubav prema Poslaniku, ima značenje istovjetno prethodnome.

Islam zabranjuje odanost između vjernika i nevjernika. Uzvišeni Allah kaže: *“O vjernici, ne uzimajte za zaštitnike Jevreje i kršćane! Oni su sami sebi zaštitnici! A njihov je i onaj među vama koji ih za zaštitnike prihvati; Allah uistinu neće ukazati na pravi put ljudima koji sami sebi nepravdu čine.”*⁴⁸³ Sve dok odanost bude značila bliskost, pomaganje i ljubav, nije dozvoljeno da ljubav bude namijenjena nevjernicima.

⁴⁸¹ Kur'an, Al-A'raf, 196.

⁴⁸² Kur'an, Al-Anfal, 72.

⁴⁸³ Kur'an, Al-Mā'ida, 51.

Dotle, plemeniti ajet priznaje da su nevjernici jedni drugima odani prijatelji – *Oni su sami sebi zaštitnici. Naši učenjaci to dopunjuju riječima: "Čak se međusobno i nasljeđuju".*⁴⁸⁴

Uzvišeni Allah je na ovom svijetu uspostavio međusobnu odanost između nevjernika i šejtana. Uzvišeni Allah kaže: *Mi smo učinili šejtane zaštitnicima onih koji ne vjeruju.*⁴⁸⁵ Međutim, međusobnu odanost im Uzvišeni Allah na Budućem svijetu zabranjuje riječima: *I kada bude sve riješeno, šejtan će reći: "Allah vam je pravo obećanje dao, a ja sam svoja obećanja iznevjerio; ali, ja nisam nikakve vlasti nad vama imao, samo sam vas pozivao i vi ste mi se odazivali; zato ne korite mene, već sami sebe, niti ja mogu vama pomoći niti vi možete pomoći meni. Ja nemam ništa s tim što ste me prije smatrali Njemu ravnim." Nevjernike sigurno čeka bolna patnja.*⁴⁸⁶

Pitanje odanosti u islamu znači da muslimani veze sa svim ljudima trebaju uspostavljati na osnovama vjerovanja, tako da odanost ili sporenje s muslimanom može biti samo izraz ponašanja koje mu u tom području uvjetuje vjerovanje, kao što to obrazlažu mnogobrojni ajeti i Vjerovjesnikovi, s.a.v.s., hadisi, od kojih, u prilog tvrdnji, navodimo sljedeće:

1. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, za prisne prijatelje uzimajte samo svoje, ostali vam samo propast žele: jedva čekaju da muka dopadnete, mržnja izbija iz njihovih usta, a još je gore ono što kriju njihova prsa. Mi vam iznosimo dokaze, ako pameti imate. Vi njih volite, a oni vas ne vole, a vi vjerujete u sve Knjige. Kad vas sretnu, govore: "Vjerujemo!" – a čim se nađu nasamo, od srdžbe prema vama grizu vrhove prstiju svojih. Reci: "Umrte od muke!" Allahu su, zaista, dobro poznate misli svačije.*⁴⁸⁷

2. Uzvišeni Allah kaže: *O vjernici, ne prijateljajte s ljudima koji su protiv sebe Allahovu srdžbu izazvali; oni su izgubili nadu da će bilo kakvu nagradu na onom svijetu imati, isto kao što su izgubili nadu nevjernici da će se njihovi umrli živi vratiti.*⁴⁸⁸

⁴⁸⁴ Al-Qurṭubī, op. cit. VI, str. 216.

⁴⁸⁵ Kur'an, *Al-A rāf*, 27.

⁴⁸⁶ Kur'an, *Ibrāhīm*, 22.

⁴⁸⁷ Kur'an, *Āli 'Imrān*, 118-119.

⁴⁸⁸ Kur'an, *Al-Mumtaḥina*, 13.

3. Uzvišeni Allah kaže: *Ali vam zabranjuje da prijateljujete s onima koji ratuju protiv vas zbog vjere i koji vas iz zavičaja vašeg izgone i koji pomažu da budete prognani. Oni koji s njima prijateljuju sami sebi čine nepravdu.*⁴⁸⁹

Među Vjerovjesnikove, s.a.v.s., predmetne hadise se mogu ubrojiti i sljedeći:

1. Prema predanju koje počinje od Abdullaha ibn Omera, r.a., Al-Buhari prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Musliman je muslimanu brat koji mu neće nanijeti nepravdu niti ga ostaviti na cjedilu. Ko se nađe svome bratu u mucu, Allah će se njemu naći u mucu. Ko od brata otkloni neku tešku nevolju, Allah će od njega takvu nevolju otkloniti na Sudnjem danu. Ko zakloni muslimana, Allah će njega zakloniti na Sudnjem danu."

المُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يُسْلِمُهُ وَمَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ أَخِيهِ كَانَ اللَّهُ فِي حَاجَتِهِ
وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرْبَاتٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ سَتَرَ مُسْلِمًا سَتَرَهُ
اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

2. Prema predanju koje počinje od Numana ibn Bešira, r.a., Al-Buhari prenosi da je Allahov Poslanik, s.a.v.s., rekao: "Primjer vjernika u uzajamnoj ljubavi, milosti, pažnji i povezanosti je poput primjera organizma u kojem, ako boli jedan organ, i ostali organi osjećaju groznicu i nesanicu."

مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادُّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ
تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهْرِ وَالْحُمَّى

Mnogobrojni su hadisi o ljubavi prema braći u ime Allaha i prema Allahu. Prema tome, između muslimana i ateista ne može biti bilo kakve odanosti, jer ne može biti odanosti između muslimana i bilo koga ko se od njih razlikuje u vjerovanju koje počiva na Jednoći.

Odanost je moguća između muslimana i Njihovoga Gospodara, između njih i Njegovog Poslanika, s.a.v.s., između njih i njihove braće muslimana koji vjeruju, klanjaju namaz i daju zekat.

⁴⁸⁹ Kur'an, Al-Mumtahina, 9.

Muslimani su oni koji za zaštitnika uzimaju Allaha, Njegovog Poslanika i one koji vjeruju. Oni samo takvim savezništvom obrazuju jednu stranku, a to je Allahova stranka. Uzvišeni Allah takvima obećava pobjedu, nadmoć i podršku. Uzvišeni kaže: *Vaši zaštitnici su samo Allah i Poslanik Njegov i vjernici koji ponizno molitvu obavljaju i zekat daju. Onaj ko za zaštitnika uzme Allaha i Poslanika Njegova i vjernike – pa, Allahova strana će svakako pobijediti.*⁴⁹⁰

Traženje zaštite od Allaha, Njegovog Poslanika i vjernika jeste ono što muslimani mogu u nastojanju da vrate svoje mjesto u ljudskoj civilizaciji, a bez takve odanosti to apsolutno ne mogu.

Povezivanje djeteta s islamskim ummetom i islamskim svijetom, jeste ono što osnažuje odanost, oslobađajući je neispravnosti i strasti, kao što i odanost potvrđuje da su svi muslimani jedan ummet koju povezuje ispravno vjerovanje u Uzvišenog Allaha, u Njegove vjerovjesnike i poslanike, Njegove knjige, Njegove meleke, Sudnji dan i Njegovo određenje, kao što ih objedinjuje i islamska životna koncepcija. Njih objedinjuju i jedinstvo cilja, zajednička sudbina i nadanja.

Odanost Allahu, Njegovom Poslaniku i vjernicima je velika islamska vrijednost koja kod muslimana budi potrebu za povezivanjem s islamskim ummetom i islamskim svijetom. To je velika vrijednost s kojom muslimani mogu, ako je prihvate kao svoju, biti najbolja zajednica koja je ikad postojala.

⁴⁹⁰ Kur'an, Al-Mā'ida, 55-56.

ZAKLJUČAK

Hvala Allahu, Gospodaru nebesa i Zemlje, Gospodaru svjetova.

Neka je na Njegovog Poslanika Muhammeda, Pečata vjerovjesnika i poslanika, kao i na sve druge Njegove vjerovjesnike i poslanike, blagodarni salavat i selam.

Knjigu želim zaključiti naglašavajući za sve istinito i ispravno što knjiga u sebi sadrži, da je zahvaljujući Allahovoj uputi i Njegovoj neizmjernej pomoći, a u svemu što se možda drugačije pokaže, to je posljedicom moje slabosti i ograničenih mogućnosti, jer mi je dato ograničeno znanje. Allaha molim da mi oprost i svaki nedostatak, manjkavost i pogrešku. Njemu upućujem svoje pokajanje.

Moja dova za kraj je: *Hvala Allahu, Gospodaru svjetova. Bože, Tebi neka je hvala što očitujem da nema drugog Boga osim Tebe. Od tebe oprost od grijeha tražim i Tebi izražavam svoje pokajanje!*

Sadržaj

PREGOVOR BOSANSKOM IZDANJU	5
UVOD	7

ISLAM I DJECA

UVOD	15
MJESTO DJETETA U PORODICI	19
1. <i>Pobude osjećaja urođenog ljudskoj naravi</i>	19
2. <i>Pobude ljudskog okruženja</i>	29
a) <i>Porodica</i>	30
b) <i>Širi rod/pleme</i>	31
c) <i>Selo u ruralnom ili kvart u urbanom društvu</i>	33
d) <i>Društvo uopće</i>	35
e) <i>Rodni kraj/zavičaj</i>	38
f) <i>Arapski svijet</i>	40
g) <i>Islamski svijet</i>	43
h) <i>Svjetsko društvo, muslimansko i nemuslimansko</i>	45
3. <i>Pobude islamske vjere</i>	46
BRIGA ISLAMA O DJECI	58
1. <i>Dužnosti očeva i majki</i>	58
2. <i>Dužnosti rodbine</i>	65
3. <i>Dužnosti muslimanskog društva</i>	72

ODGOJ MUSLIMANSKOG DJETETA

UVOD	81
DUHOVNI ODGOJ	84
1. <i>Značaj duše za čovjeka</i>	84

2. Kako islam odgaja dušu	92
1. Ibadet Uzvišenom Allahu klanjanjem obaveznih i neobaveznih namaza.....	93
2. Posmatranje i promišljanje o onom što je Allah stvorio, kako bi se izvukla pouka i zauzeo ispravan stav.....	106
MORALNI ODGOJ	116
1. Poimanje etike u islamu.....	116
2. Kako islam odgaja moralnost?	130
1. Znanje.....	131
2. Vjerovanje.....	136
3. Ibadet.....	143
4. Dozvoljeno i zabranjeno.....	158
5. Uzimanje Vjerovjesnika za uzor.....	162
6. Naređivanje dobra i zabranjivanje zla.....	167
4. Borba na Allahovom putu.....	175
INTELEKTUALNI ODGOJ	182
1. Pojam intelektualnog odgoja.....	182
2. Kako islam odgaja razum	187
<i>Oslobađanje razuma od praznovjerja, obmana, povodljivosti i slijepog oponašanja</i>	188
<i>Trasiranje razumu puta kojim će moći ići, uz odvrćanje od drugačijeg puta, budući da Allah nikoga ne obavezuje onim što ne može</i>	192
<i>Definiranje ispravnog metoda razmatranja razumom i njegovo usmjeravanje</i>	197
TJELESNI ODGOJ	215
1. Pojam tjelesnog odgoja.....	215
2. Kako islam odgaja tijelo	220
a) Precizno poznavanje naravi ljudskog tijela.....	220
b) Priznavanje prava tijelu da koristi ono što Allah dozvoljava.....	223
c) Čuvanje tijela čvrstim moralom.....	225
d) Pozivanje čovjeka da se bavi sportom.....	227
ESTETSKI ODGOJ	231
1. Pojam estetskog odgoja.....	231
2. Kako islam njeguje osjećaj za lijepo	237
<i>Gledanje i posmatranje Allahovog djela</i>	237
<i>Nastojanje da ljepota čovjeku bude cilj</i>	242
<i>Pridržavanje sredstva ili načina kojim će Allah biti zadovoljan</i>	247
DRUŠTVENI ODGOJ	250

1. Pojam društvenog odgoja	250
2. Kako islam odgaja društveno aktivnog čovjeka	256
a) <i>Islamski oblici društvenog organiziranja</i>	261
b) <i>Osnove na kojima počivaju organiziranje društvenog odgoja</i>	272
POLITIČKI ODGOJ	275
1. Pojam političkog odgoja	275
2. Kako islam odgaja politički aktivnog čovjeka	284
a) <i>Formiranje političke svijesti kod muslimana</i>	285
b) <i>Najvažnije političke radnje koje musliman treba izvršavati</i>	291
c) <i>Prava i obaveze između vladara i potčinjenoga</i>	296

BUDUĆNOST MUSLIMANSKOG DJETETA

UVOD	303
USMJERAVANJE DJETETA I UPOŠLJAVANJE NJEGOVIH KAPACITETA	308
1. Poimanje usmjeravanja i upošljavanja	308
a) <i>Poimanje usmjeravanja</i>	308
b) <i>Upošljavanje i njegovo poimanje</i>	309
2. Kako islam usmjerava dijete	310
a) <i>Odricanje od islamskih vrijednosti u naše vrijeme</i>	311
b) <i>Utjecaj evropske civilizacije na muslimane u naše vrijeme</i>	315
c) <i>Posljedice koje muslimani trpe zbog utjecaja zapadne civilizacije</i>	328
d) <i>Praktični koraci na koje islam treba usmjeravati djecu</i>	333
3. Kako islam upošljava kapacitete djece	343
1. <i>Klanjanje (ibadet) Uzvišenom Allahu</i>	344
2. <i>Odnos prema domaćinstvu</i>	348
3. <i>Odnos prema džamiji</i>	359
4. <i>Odnos prema školi ili fakultetu</i>	368
5. <i>Odnos prema svom kvartu</i>	376
6. <i>Odnos prema rodbini, prijateljima i komšijama</i>	383
7. <i>Ponašanje prema kolegama na poslu</i>	392
8. <i>Pozivanje k Uzvišenom Allahu</i>	405
9. <i>Naređivanje dobra i zabranjivanje zla</i>	412
10. <i>Borba na Allahovom putu</i>	414
VEZANJE DJETETA ZA ISLAMSKI UMMET I ISLAMSKI SVIJET	419
1. Pojmovi islamski ummet i islamski svijet	419
a) <i>Pojam islamski ummet</i>	419

b) Pojam islamski svijet.....	420
2. Kako treba dijete vezati za islamski ummet i islamski svijet	421
a) Privrženost islamskoj etici	425
b) Osjećaj pripadanja islamu.....	427
c) Odanost Allahu, Njegovom Poslaniku i vjernicima.....	430
ZAKLJUČAK	435

BIBLIOTEKA UNIVERZITETSKA KNJIGA

ISBN 867980012-0

9 788679 800121